
UC-NRLF
3 471 112

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Vydává a rediguje

Dr. **Antonín Rezek,**
c. kr. universitní professor v Praze.

Ročník IV. — 1886.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty.
1886.

OBSAH.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. 1886 Svazek I.

Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté.

Podává *František Vacek.*

Uživše vhodné příležitosti, ohlédli jsme se po rodinném archivu J. O. hrabat Harrachův, který do nedávna ochraňoval se v Mostě nad Litavou, a vypsali jsme z něho zprávy o stavu kostelův a farních obročí, jakož i zmínky o poměrech duchovenstva v bývalém kraji Bechyňském a Pracheňském. Zprávy ty obsaženy jsou v písemných relacích [1]) tehdejších vikářův, pokud zasýlali je občas k úřadu arcibiskupskému. Arnošt hrabě Harrach, kardinal a arcibiskup Pražský (1623—67), trvaje větším dílem mimo stoličné město, vyžádal si při zástupcích svých, aby důležitější spisy vypraveny byly bez odkladu tam, kde právě se zdržoval. Tím se stalo, že ani opisy jejich nebyly pořízeny a uloženy v arcib. kanceláři, kdežto originály přivtělily se po smrti kardinálově k soukromým listinám jeho a zůstávají v archivu svrchu řečeném. Hodlajíce pak jednati o době, ve které zaváděno bylo nové rozdělení země v ohledu církevním, povinni jsme zmíniti se nejprve o zřízení arcib. vikariatův, neboť vývoj okresů církevních v Čechách až po dnešní den stávajících není dosud náležitě oceněn. I učiníme to pokud možná stručně, majíce zřetel především k jižním končinám země české, jelikož obšírnější líčení vycházelo by z mezí přítomného článku.

Před válkami Husitskými rozděleno bylo arcibiskupství Pražské na deset arcijahenství. Za arcijahny obírali se většinou kanovníci kapitoly metropolitní, kteří v krajích sobě poručených užívali rozsáhlé pravomoci, vykonávajíce ji netoliko při řádných obchůzkách (jus visitandi), nýbrž i mimo ně ve svých domech. Pod mocí arcijahnů byli kněží zřízení ke správě duchovní, oltářníci i děkanové, jakožto dozorci okresů církevních, z kterých skládaly se jednotlivé archidiakonáty. Koncem XIV. století bylo v Čechách 57 děkanství, hledících dílem k arcibiskupství Pražskému, dílem

[1]) Responsum decanorum et parochorum districtus Bechynensis sub vicario Bartolomaeo Fisirek, praeposito Novodomensi, in convocatione die 15. Sept. 1642 habita. Fasc. 9. fol. 42—52. — Responsum decanorum et parochorum districtus Prachensis sub vicario Joanne Herrmanno Blovský, decano Prachaticensi, in convocatione 18. die Sept. 1642. Fasc. 9. fol. 300—307. — Consignatio parochorum cum relatione visitationis ex districtu Prachensi sub vicario foraneo Urbano Francisco Puletio, decano Blatnensi existentium a. 1642. Fasc. 9. fol. 265, 257—262.

k diecési Litomyšelské.[2]) V následujících válkách nezanikly docela úřady arcijahenské ve sboru kanovníkův, i arcijahen kostela Pražského volený od kapitoly zachoval si hodnost svou, ačkoliv úkony její sotva mohl před se bráti. Rozmáhající se počet jinověrcův ujímal děkanům osadu po osadě, a ježto v městech bujely novoty náboženské nejvíce, tenčil se počet dekanatů katolických, ano mnohým děkanům venkovským zbývalo toliko jméno. Konsistoř pod obojí nepohrdla zřízením děkanským, nýbrž ponechávajíc správcům duchovním název ten, kde se byl udržel, a jiným z vlastní moci jej propůjčujíc ustanovovala je za dozorce okolního kněžstva kališnického. Chtěla tomu zajisté, aby děkanové pod obojí oznamovali vůli její podřízeným duchovním, aby dohlédali k životu a mravům jejich a trestali je podle uznání a zasloužení.

Bylo to na velikou újmu církve katolické v Čechách, že úřad arcijahenský svěřoval se skoro výhradně kanovníkům. V dobách pohnutých bylo by zajisté lépe svědčilo kázni duchovenstva i věřících, kdyby povinnosti arcijahnův kladly se na způsobilé kněze, děkany či faráře, kteří sídlili na venkově a mohli tím spíše působiti na obnovu klesajících řádů církevních ve svém okolí. K náhledu tomu dospívalo se velmi zdlouhavě a ve skutek uveden byl teprv tenkráte, když mnoho zlého nedalo se více napraviti. Kapitola sv.-Vítská, jejížto členové byli arcijahny jednotlivých krajů církevních, vrátila se roku 1436 ze Žitavy do Prahy. Po marných pokusech o smírné vyřízení záležitostí českých, zmocnil se roku 1448 Jiří, jakožto náčelník jednoty Poděbradské, města Prahy a zavdal podnět k tomu, že kapitola Pražská, mimo dva členy, odstěhovala se do Plzně.[3]) Setrvávajíc pak za pět let v řečeném městě, ustanovila děkana tamějšího za Plzeňského arcijahna a přijala jej spolu za úda sboru kanovnického.[4]) R. 1453 při návratu do Prahy a ke kostelu sv. Víta připomínají se[5]) následující arcijahnové a spolu kanovníci: Martin ze Strašecího, Pražský, Mikuláš z Ústí, Žatecký, M. Mikuláš, Bílinský, a Jan, Plzeňský arcijahen.

Když ustálily se poměry náboženské v Čechách, upouštěno bylo ponenáhlu od starobylé zvyklosti, obírati arcijahny ze středu kapitoly a administrátoři arcibiskupství Pražského povolávali občas se svolením kapitoly sv.-Vítské[6]) jednotlivé kněží k úřadu arcijahenskému. Práva hodnostářů těch, ačkoli ještě dosti byla znamenitá, nerovnala se přece moci dávných arcijahnův a proto přikládá se jim správněji název arcipryštův aneb arcikněží. R. 1546 uvádějí se zejména čtyři arcijahnové: Plzeňský, Horšovo-Týnský, Krumlovský a Žatecký,[7]) kterým nařizovali administrátoři Valentin scholastik a Jan z Puchova, aby konati dali modlitby za vítězství zbraní císařských. Co se tkne arcijahna Krumlovského, máme za to, že byl zřízen ke správě archidiakonatu Bechyňského

[2]) O zřízení arcijahenství a děkanství v Čechách psali jsme v „Blahověstu" 1885, str. 334 nn. Povinnosti a práva arcijahnů českých vypsány jsou stručně v Tomkově Dějepisu města Prahy, III., str. 227 a pokud se tkne visitace, v našem článku podaném v „Blahověstu" 1884, str. 505 nn.

[3]) Palackého dějiny, III. 2., str. 357; IV. 1., str. 175.

[4]) Joannis Tanner: Historia urbis Plsnensis. MS.

[5]) Pešinův Phosphorus septicornis, str. 83, 237.

[6]) Dra Borového: Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, 1869; II., str. 75.

[7]) Tamtéž, str. 45.

a slul proto Krumlovským, že v městě tom sídlil. Alespoň r. 1548 dne 13. ledna poručeno bylo arcijahnu Bechyňskému, aby nápomocen byl visitatorovi řádu sv. Kláry při dohledu na panenský klášter v Krumlově,[8]) kdežto dne 14. března t. r. vzdávají administratoři díky arcijahnu Krumlovskému za službu ochotně vykonanou.[9]) R. 1547 ustanoven byl Mikuláš, děkan v Ústí, za arcikněze Bílinského (quia memorata Bilinensis et Pontensis vicinia jam dudum archidiacono praelato suo caruit,[10]) jakož i dostalo se schválení všemu tomu, co ustanovil probošt Litoměřický v kraji (per totam viciniam decanatus Lithomericensis[11]), kterému tedy byl představen, ač nenazýval se arcijahnem. Že zůstaly archidiakonaty XVI. století ve starodávných mezích, souditi lze z výčtu osad k nim náležejících. Tak počítaly se Kadaň, Mašťov, Teplá, Tachov, Michelsdorf k arcijahenství Žateckému, ačkoliv Teplá i Tachov ležely v politickém kraji Plzeňském. Arciknězem Žateckým stal se po Joštovi, faráři Lomnickém, duchovní správce v Tušimicích u Chomutova, příjmím Šimon Frank (r. 1547 [12]).

První arcibiskup nově osazeného stolce Pražského, Antonín Brus (1561—80), zachovati hodlaje, co ode dávna svědčilo kázni církevní v Čechách, svěřoval taktéž hodnost arcijahenskou některým duchovním, aby vykonávajíce povinnosti její, lehčím učinili břímě apoštolského úřadu jeho. Obnoviti důstojnost arcijahnů při těch sídlech, kde druhdy bývala a po kterých i jméno své měla, nebylo možno, neboť některá z nich (Kouřim, Ml. Boleslav, Králové Hradec) osazena byla od jinověrcův. Mimo to změnilo se valně politické rozdělení zemské, vykazujíc celkem čtrnácte krajův, jejichž meze stýkaly se jenom místy s hranicemi bývalých desíti arcijahenství. Roku 1563 za nepřítomnosti arcibiskupa v Praze (meškaltě Antonín v Tridentě, kde právě sněmovalo se o věcech církevních), jednal prokancléř císařský s kapitolou Pražskou mimo jiné i o novém rozdělení arcidiecése na archidiakonaty. Jak se zdá, pomýšlelo se na zřízení čtyř krajův, které by přiléhaly ke čtyřem cípům země české a řízeny byly arcijahny se stálým sídlem. Za tou příčinou učiněn dotaz ke kapitole, které čtyry fary v Čechách jsou nejhojněji nadány? I bylo poukázáno na obročí Krumlovské, Jindřichohradecké, Budyňské a Polenské. Za sídla arcijahnův, podotkla kapitola, hodily by se však nejlépe: Plzeň, Most, Polná aneb Kladsko a Krumlov.[13])

Obmýšlené třídění diecése Pražské na čtyři arcijahenství, pokud se tkne tří měst prve jmenovaných, nebylo sice nikdy vykonáno, avšak počet čtyř arcijahenství zůstal jaksi pravidlem pro léta budoucí. Arcibiskup Antonín ustanovuje arcikněží, nespouštěl s očí historický základ zřízení jejich, než ohlížeje se po okolnostech časových i místních, zvláště pak po chudobě někdy hojně nadaných sídel arcijahenských,

---

[8]) Tamtéž, str. 82.
[9]) Ibidem, str. 91.
[10]) Tamtéž, str. 75.
[11]) Akta konsistoře katolické, str. 74 n.
[12]) Tamtéž, str. 54.
[13]) Akta konsistoře katolické, str. 356: „Si tractus pro archidiaconis, qui commodius regere decanos et parochos in dioecesi Pragensi possint spectamus, ad quatuor plagas Bohemiae possint seligi civitates: Pelsnensis, Brixiensis, Polnensis vel Glacensis et Crummoviensis."

volil za pomocníky vrchnopastýřského úřadu svého duchovní zámožnějších far a děkanství. Farář Krumlovský jsa arcijahnem Bechyňským, řídil děkanství: Doudlebské, Budějovické (vlastně Bechyňské [14]), Soběslavské, Volyňské, Pracheňské a Bozeňské. [15]) Skutkem tím vzbuzeno bylo takořka z mrtvých arcijahenství Bechyňské a dekanaty jeho: Doudlebský, Bechyňský, Chynovský, Volyňský, Pracheňský a Bozeňský. Děkanství Vltavské zůstávalo větším dílem v moci jinověrcův, kteří v obvodu starodávného archidiakonatu Bechyňského zřídili děkanské úřady v Selčanech, Příbrami, Táboře, Písku, Sušici a Vodňanech. Stav ten potrval i za nástupce Antonínova, arcibiskupa Pražského Martina Medka (1581—90) a doznal změny jen tím, že Prachatice a Třeboň povýšeny byly za děkanství,[16]) když v okolí jejich rozmnožil se počet katolíkův. Kromě Bechyňského oživeny byly archidiakonaty: Plzeňský, Horšovo-Týnský a Žatecký, jehožto správcem býval r. 1567 farář v Tachově. Že by však za arcibiskupa Antonína Brusa jmenováni byli arcipryštové pro kraj Bílinský, Krumlovský, Mostecký a Tachovský, jak někteří spisovatelé za to mají, tomu pro nedostatek dokladů přisvědčiti nelze.[17]) Prodlením času zapomínalo se ovšem na historickou stránku zřízení arcijahenského a hodnostářové tak jmenovaní přikládali si název arcijahna toho místa, kde sídleli, jako na př. arcijahen Tachovský, Kadaňský, Falknovský, ačkoli vlastně zřízeni byli ke správě archidiakonatu Žateckého. Ostatní končiny diecése Pražské, to jest bývalé kraje církevní: Bílinský, Litoměřický, Boleslavský, Hradecký a Kouřimský rozděleny byly mezi děkany venkovské, kteří za tou příčinou nazývají se krajskými děkany.[18]) Tážeme-li se, proč nerozmnožil arcibiskup Antonín počet arcijahnův, i když pominuly některé překážky svrchu řečené, nesmíme zapomínati, že právě té doby omezil sněm Tridentský [19]) pravomoc arcijahnův a stanovil výminky potřebné k zastání úřadu toho.

Abychom pak přistoupili již k jádru přítomné rozpravy, dodáváme, že moc arcijahnů českých klesala při počátku XVII. století velmi rychle a nejsouc podporována ni biskupem ani kněžími, chýlila se ku pádu. Arcibiskup Arnošt hrabě Harrach, naplňuje rozkazy císařské, ustanovoval duchovní kommissaře k obnově náboženství katolického a neměl přitom zřetel na tehdejší arcijahny. Kommissařům podřízeno bylo všechno kněžstvo farní po kraji usazené, jakož i přidáni jim byli missionáři ze řádu Ježíšova, kteří nezřídka první místo si osobili a neohlížejíce se po hodnostech duchovenstva světského, vyřizovali mnohé záležitosti i přes vůli jeho. Když r. 1622 ustoupil z Hradce Králové děkan pod obojí [20]) Jakub

[14]) Tamtéž, str. 109: „Adjicientes insuper praedicto D. Thomae plebano Budvicensi munus decaniae Bechiniensis."

[15]) Dra Borového: Antonín Brus z Mohelnice; str. 50, 90, 96.

[16]) Dra Borového: Martin Medek; str. 10, 78.

[17]) Antonín Brus; str. 93.

[18]) Čteme v listu arcibiskupa Antonína Brusa ze dne 28. března 1564: „Kromě toho všecky děkany a arcipřišty krajské hned po hodech k sobě pro potřeby nastalé povolati jsme poručili"; a dne 10. dubna 1564: „Všecky arcipřiše a děkany krajské v království českém k sobě ke čtvrtku po neděli Jubilate jsme obeslali". Akta konsistoře katolické; str. 378 n.

[19]) Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 3, 12, 20 de ref.; sess. XXV. cap. 3, 14 de ref.

[20]) Duchovní správcové pod obojí při kostele sv. Ducha v Hradci přikládali si název: „děkan nad kněžstvem kraje Hradeckého" r. 1481 aneb „kostela sv. Ducha

Hrabaeus a nástupcem jeho stal se M. Jan Vácslav Celestín z Kronenfeldu, přivětšil se počet arcijahnů katolických, neboť M. Jan Celestín nedal si odříci názvu předchůdce svého a psal se „prelátem a arcijahnem kraje Hradeckého a Chrudimského". Podobným způsobem dosáhl důstojenství arciknězského děkan Kutnohorský, příjmím Plocar.[21]) Bylo tedy po r. 1623 šest arcijahnů venkovských v diecési Pražské. O tenčící se pravomoci jejich svědčí nejlépe list arcikněze Krumlovského ze dne 6. února 1627: „V kraji Pracheňském není již žádného zákonitého děkana, kdežto dříve bývalo jich tu několik, a ti, kteří jsou, neuznávají mne za arcijahna. Následkem toho není tu také žádného řádu; farářové se volí, uvádějí do far a odstraňují, aniž bych o tom věděl. Já pak nehodný ustanoven jsem od nejdůst. O. V. za arcijahna toliko na oko, neboť ani faráři, ani kollátorové (patroni) nezadávají u mne svá odvolání. Při tak velikém zmatku farářův a kollátorů nemohu podržeti úřad arciknězský, aniž lze mi poskytovati nějakého užitku, nebudu-li výnosem V. O. jak děkanům, tak i farářům obou krajů (Bechyňského a Pracheňského) představen." Takové stesky přednášel arcibiskupovi Matouš Tomšů častěji [22]) a ostatní arcijahnové mu v tom přizvukovali.

Kardinál Harrach neopouštěl sice arcijahny v potřebách jejich, avšak bývalou moc nehodlal jim nikterak zjednati. Pomýšlel spíše na to, aby vedle vzoru jiných biskupství rozdělil diecési na vikariaty a se správci jejich, řečenými vikáři (vicarii districtus = episcopi vices gerentes in quodam districtu), sdělil jakousi část biskupské pravomoci své. Chtěl tomu zajisté, aby byli předsedy schůzek duchovenských a při nich přesvědčili se o vzdělání kněžstva farního, aby obcházeli jednotlivé farnosti a pozorovali, zdali naplňují se zákony církevní, aby bděli nad mravní zachovalostí kněží, kárali je vedle potřeby, vybírali daně biskupské, uváděli do chrámu nové správce, pečovali o jmění kostelní i obroční a konečně o všem tom podávali svědomité zprávy vrchnímu pastýři svému. Co se tkne hranic obmýšlených vikariatů, nebyl arcibiskup Arnošt dlouho na rozpacích, že politické rozdělení země může dobře svědčiti účelu církevnímu. V Čechách, jak jsme svrchu podotkli, počítalo se ode dávna čtrnácte krajův: Kouřimský, Plzeňský, Litoměřický, Hradecký, Chrudimský, Pracheňský, Boleslavský, Žatecký, Čáslavský, Bechyňský, Rakovnický, Slanský, Podbrdský a Vltavský. Po r. 1630 zřizovali se z nich vikariaty tak, že méně rozsáhlé obrány byly beze změny hranic za kraje vikariatní (Kouřimský, Chrudimský, Čáslavský, Rakovnický, Slanský, Podbrdský a Vltavský), kdežto objemnější kraje rozděleny byly na dva až tři okresy vikariatní, jako: Plzeňský, Horšovotýnský a Tachovský, Litoměřický a Bílinský, Hradecký a Chlumecký, Pracheňský a Blatenský; Boleslavský a Fridlanský, Žatecký a Loketský, Bechyňský a Krumlovský. Jak na první pohled vidno, nestalo se roztřídění krajů politických na okresy církevní maně, nýbrž s pilným zřetelem někde na

farář a kraje Hradeckého arcidiakon" r. 1482. Viz Solařův Dějepis Hradce nad Labem, 1870; str. 267 n. Podobně činili děkanové Kutnohorští, ač nebylo při nich historického základu k hodnosti arcijahenské. Podotýkáme, že konsistoř utrakvistická v Praze nejmenovala v úředních dopisech děkany právě uvedené arcijahny, nýbrž prostě děkany.

[21]) V archivu arcibiskupském listina ze dne 14. srpna 1628.

[22]) V archivu arcibiskupském listy ze dne 6. února 1627, 13. února 1627.

stávající sídla arcikněží, někde na okolnosti místní. Podle místa, kde vikáři sídlili, měnila se někdy jména vikariatův a i hranice jejich doznávaly změny tím, že osady pomezní přenášely se nikoliv bez důvodu z okresu do okresu. Doklady toho naskytnou se nám samy, když již přikročíme k líčení poměrů církevních v jižních Čechách za války 30leté.

(Pokračování.)

Městský archiv v Telči na Moravě.

Sdělil prof. *Jaroslav Janoušek.*

Mezi archivy měst moravských zabírá ne poslední místo městský archiv Telecký a to jak pro četný počet cenných památek listinných, tak i z toho ohledu, že velká část pergamenů jeho náleží době pánů ze Hradce, jichž pobyt na Telči připomínají dosud četné památníky stavitelské, svědčící o ušlechtilém vkusu a neobyčejné lásce k uměnám výtvarným, s kterouž se potkáváme u všech větví slavného rodu českých Vítkovicův.

Mimo to jsou ony památky písemné cenným příspěvkem ku historii města a bývalého panství Teleckého a novým pramenem ku seznání povah a života vznešených majitelův jeho.

Z těchto ohledů bylo mi tudíž potěšením nemalým, když přičiněním zasloužilého purkmistra pana Aloise Petzla svěřeno mi urovnání archivu a povolen náklad ku zaopatření zasklených pultů na uschování listin.

Doplniv ještě sbírky městské slušným počtem pergamenů, které jsem v rukách lidí soukromých nalezl, jakož i psanými výsadami cechů z dob pánů ze Hradce, Slavatův i Lichtenštejnů, srovnal jsem vše podle stáří, ponechav listiny otevřené, by snadno čitelny a tudíž nikdy z pultů vyňaty býti nemusily.

Mimo to opatřena každá listina lístkem, obsahujícím její číslo, stručný obsah a datum a vyhotoveny opisy všech listin.

Pergameny rozděleny jsou ve tři oddíly. Prvý obsahuje listiny městské, druhý listiny bývalého archivu špitálního a třetí výsady cechovní.

Část prvá se skláda ze čtyřiačtyřiceti čísel a počíná (č. I.) dle stáří latinskou listinou Jindřicha ze Hradce „datum et actum in Thelcz in festo sancte Agnetis virginis et martiris anno domini millesimo trecentesimo octagesimo septimo“.

Výše jmenovaný Jindřich z Hradce daruje tu schopnému muži Gebhardovi, knězi z Telče, dioec. Olomúcké, oltářníku oltáře ke cti panen a mučednic Kateřiny a Doroty v kapli nově zdviženého a zřízeného farního kostela Nanebevzetí Matky Boží ve Staré Telči („in capella ecclesie parochialis in Antiquo Thelcz de novo erecti et constructi“), platy a užitky ze vsi Strachoňovic, jakož sám byl držel ve vsi i mimo ni.[1])

---

[1]) V listině této, pokud nám známo, činí se poprvé rozdíl mezi Starou a Novou Telčí, kterážto poslední, jakž soudíme dle romanské věže starobylého kostelíka sv. Ducha a založení fortifikac jejích, již počátkem XIV. věku byla městem hraženým a majetkem královským (srovnej Cod. Dipl. Mor. Tom. VII., p. 803, 866, 168, 75), kdežto Stará Telč, jakožto ves s kostelem farním Nanbvz. Matky Boží, již tehdy jen předměstím Telče Nové byla. — Dotčená listina jest důležitou i z ohledů archaeo-

K listině přivěšeny jsou pečeti „nobilium dominorum Johannis et Henrici de Rosenberk et Sbinkonis de Kempnicz (?) petitionis nostre intuitu, atque militis nostri domini Hoykonis de Vstrassyn pro tunc purgravii nostri in Rosensteyn.[2])

Týž Jindřich z Hradce udělil Teleckým list německý, jímž právo na odúmrť městských sousedů jim postupuje (č. II.). Listina má datum „nach Chrisus geburd drewzehen hundert Jar in dem Sibent vnd achzigstem Jar an Sand vnd Heiligen czehen thausent Ritter tag gotes märt."

Visuté pečeti Jindřicha z Hradce, pak bratra jeho Jindřicha z Rožemberka a strýce Heřmana z Hradce jsou jako na předešlé listině výtečně zachovány.

Následující tři latinské pergameny, které náležejí době Jana z Hradce, nejsou s poměry Teleckými v žádném spojení a přišly do archivu obecního nejspíše jen náhodou.

Listinou (č. III.) datum „Iglavie anno domini 1433., ipso die nativitati sancti Johannis baptiste" vyznává purkmistr a přísežní konšelé města Jihlavy, že statečný rytíř Jan z Meziřičí na záduší své, svých příbuzných a předků daroval a zbožně nadal 40 kop grošů tak, že z peněz dotčených 4 kopy ročního a stálého platu ku špitálu Jihlavskému přijíti má.

List téhož znění dán Znojemským[3]) (č. IV.) „datum Znoyme in die s. Felicis in pincis (?) anno domini 1434".

Téhož obsahu i důležitosti jest listina Jemnických (č. V.) „dáno v Jempnici léta po narození syna božího čtúce 1434 ten pondělí před božím narozením". Jakž „purgermistr a konšelé města Jempnického" vyznávají, záleží nadace téhož Jana z Meziřičí ze 4 kop platu, jež kúpil ze 40 kop grošů dobrých peněz, od urozeného pána Jana z Lichtenburku a z Cornštayna.

K listinám tuto uvedeným přivěšeny příslušné pečeti městské.

Za Jana z Hradce obdrželi Telečtí od Albrechta markrabího právo na trh o sv. Martině (č. VI.): datum „Iglavie[4]) decima septima die mensis augusti a. d. 1436". Listina má dobře zachovalou pečeť větší, které Albrecht v markrabství moravském užíval (... „sigillo nostro maiori quo in Marchionatu nostro Moravie utimur")

Z výše uvedených listin známý nám již Jan z Meziřičí učinil též nadání na Telči. Svědčí o tom listina (č. VII.), jejíž datum „na Telči po božím narození 1440 léta, ten pondělí před svatú Margretú".

---

logických, neboť uvádí ve známost, že výše zmíněný kostel farní Jindřichem z Hradce nově zdvižen a zřízen byl, čehož doklady na nejstarších částech této stavby dosud nalézáme.

[2]) Hrad „Rosensteyn", nyní Roštýn, jehož po německu mluvící jméno zajisté i čas vzniku jeho určuje, připomíná se již roku 1350 jakožto zboží pánů ze Hradce, kteří tu své purkrabí měli. (D. B. II. 18, 67; Cod. diplom. Mor. Tom. X., p. 82 a nahoře uvedená listina.) Hrad vystavěn na skále asi dvě hodiny severně od Telče, odkudž osmibokou věž jeho dobře jest viděti. Soudíce podle věže této i spodního zdiva, jest původní založení hradu dosud zachovalé. Horní část zdiva, jakož i rozdělení místností sluší již přičísti době Zachariáše z Hradce (1550—1589), kterýž, jakž vlastnoručně píše, r. 1577 hrad tento přestavěl. (Denník Zachariášův nyní v archivu Hradeckém.)

[3]) V úvodu listiny čteme jméno purkmistrovo: Johannes Paternoster a jména konšelů: Paulus de Schatau, Jacobus de Hostradicz, Michael Panczíř, Johannes Radler, Michael Wunder, Erhardus de Novadomo.

[4]) Stalo se tak po ukončení v historii České paměti hodného sněmu Jihlavského, kde Albrecht Rakouský byl přítomen.

Jmenovaný Jan z Meziřičí dává purkmistru a konšelům list, kterýžto má od pana Jana z Lichtenburku a Cornštayna na pět kop grošů bílých „platu jempnického“. Účel nadace byl týž jako jinde, též i povinnosti „nynějších i budúcích konšelův“.

Listina tato měla 7 pečetí, z nichž bohužel jenom 2., 5., 6. a 7. jsou zachovány. Jsou to pak po řadě pečeť stat. rytíře Drhy z Dolan a slovutných panošů Záviše z Kostelce, Oldřicha z Heraltic, Václava ze Zhoře, Hoyka z Hodic a Buška ze Stražova.

Jiný list (č. VIII.) svědčící o druhém nadání téhož Jana z Meziřičí má datum „na Telči po božím narození 1440, tu středu před sv. Martinem“.

Přivěšena pečeť městská, tehdáž ještě pětilistá růže u prostřed se známým M a okolo s nápisem: „Sigillum civitatis in Telts“.

K listu tomuto táhne se i listina Jana z Hradce (č. IX.), „dána na Telči po božím narození léta 1440, ten pondělí po svatým Anthonij“. Jan dává tu k platu onomu svou vůli a slibuje svou dobrou věrou, že sám, ani jeho budoucí následníci na platy tyto sáhati, ani v to záduší se uvazovati nebudou. Přivěšena pečeť Jana z Hradce. Za nastávajícího poručnictví Zdeňka ze Šternberka na Konopišti, nejvyššího purkrabí Pražského[5]) nadán Janem z Lipníka oltář apoštolův Petra a Pavla ve farním kostele v Staré Telči[6]) platem ve Vsi Vilémové.[7]) Nadání sjednáno (č. X.) „létha božího 1460, v sobotu před svatými Šebestianem a Fabianem v Telči na hradě před urozeným Panem, panem Zdeňkem ze Šternberka naivyšším purkrabí pražským“ u přítomnosti slovutných panošů Erazima z Dlúhé Brtnice a Bohuše z Hodic, „kteřížto jsú svolení učinili o to, což sie dotýče zřízení a rozkázání nebožtíka Jana Lipníka“.

Podávání či collatura toho oltáře má příslušeti věčně urozeným pánům Hradeckým; ti mají i toho hleděti, aby služba boží u onoho oltáře nesešla. Kdyby pak toho páni Hradečtí aneb jich budoucí nástupci učiniti obmeškali, pak svrchupsaní Er. z Brtnice a Boh. z Hodic, aneb jich dědici, budou je moci z toho napomenouti a právem je k tomu připraviti, aby oni „toho oltáře podali knězi“.

---

[5]) Jan z Hradce připomíná se roku 1452 mezi mrtvými. Za nezletilosti synů jeho, Heřmana a Jindřicha, vedl dle vůle otcovy poručenství Arnošt z Leskovce. Brzy však po smrti Janově zemřel i Oldřich, pán na Hradci (r. 1453), učiniv rok před smrtí svou na den sv. Vincencia poslední své pořízení. Kuratory jmění svého ustanovil 17 služebníků svých, aby tito po zaplacení dluhů postoupili zboží výše jmenovaným synům Jana Teleckého. Tak stalo se, že pan Arnošt z Leskovce jakožto poručník spravoval rozsáhlá zboží Oldřichova i Janova. Když ale Arnošt z Leskovce zemřel, vznikly různé spory mezi dědici jeho a oběma pány ze Hradce, až přišla celá věc před krále Jiřího, kterýž roku 1458 vše srovnal a poněvadž páni ze Hradce neměli strýce žádného, dostali Zdeňka ze Šternberka, nejvyššího purkrabí Pražského, újce svého za poručníka, kterýž měl zboží zástavná vyplacovati a bylo-li by zapotřebí, zboží prodávati na zaplacení dluhů. (Sedláček, „Hrady a zámky České“ IV.)

[6]) Za příčinou důslednosti dáváme Telči rod ženský, ačkoliv v listinách jest hojně rodu mužského.

[7]) „Vilémova ves“, nyní Vilímeč, jest u Studené na Telecku. — Plat 125 kop grošů, kterýž měl týž Jan z Lipníka ve vsi Malém Pičíně, přešel r. 1450 na Erazima z Dlouhé Brtnice, kterýž jej r. 1452 Františkovi z Libivé a Elišce z Palovic do desk zemských vložil (D. B. IX., 10, 11). Janu z Lipníka náležely dále vsi Bezděkov a Slejšť na Jihlavsku, kteréž připadly r. 1452 na sirotky Bohuše z Hodic. (Volný Top. VI., 590.)

K listu tomuto, který psán na Telči tu sobotu před provodem, přivěšeno původně 8 pečetí, z nichž 3., 6. a 8. odstraněny, druhé až na 4. porušeny. Jsou to pak pečeti: Erazima z Dlouhé Brtnice, Bohuše z Hodic, Šternberkova, potom Jana z Palovic, Ctibora z Oponěšic, Jana Bořity z Budče, Kryštofora z Vranína a Jana z Hobzí.

Jiří z Poděbrad dal Teleckým majestat (č. XI.) „datum Prage die prima maij anno domini 1464", kterým jim dovoluje, aby těch všech práv a dobrých zvyků, kterých jiná města markrabství moravského buď podle práva neb obyčeje užívají tolikéž „na budoucí věčné časy" užívali a jimi se řídili a spravovali; přidává pak k tomu právo mílové na prodej soli, vaření a prodej piva. Pečeť částečně porušena.

Jindřich z Hradce na Telči [8]) vyskytuje se poprvé na listině (č. XII.), jejíž datum „anno domini 1469., die lune sexta mensis marcii in opido nostro Telcz diöc. Olom".

Výše jmenovaný Jindřich, jakožto exekutor testamentu paní Kateřiny ze Šternberka, matky své a vdovy po Janovi z Hradce a Václavovi z Lomnice, jinak z Meziřičí, podle poslední vůle její, zakládá dotaci 12 kop grošů k oltáři P. Marie, položenému ve farním chrámě sv. Jakuba v Telči, kterýžto příjem má sobě oltářník řečeného oltáře vyzvedati ve dvou terminech ve vsi Litochoři (in villa mea haereditaria Litochorz).

Právo patronatní má ovšem náležeti Jindřichovi z Hradce a jeho nástupcům; týž zároveň presentuje za oltářníka Oldřicha faráře v Radkově.

Pečeť svou připojili mimo Jindřicha z Hradce Prokop představený kláštera jeptišek v Nové Říši, Tomáš farář kostela sv. Jakuba v Telči Nové, Šimon farář kostela Matky Boží v Staré Telči, Václav z Maříže, František z Libivé a Jan, řečený Babka z Meziřičí.

K listině této přísluší odpověď známého biskupa Olomúckého Protasia, (č. XIII.), kterýž všem žádostem Jindřichovým vyhovuje a zvláště Oldřicha, faráře z Radkova oltářníkem řečeného oltáře jmenuje. Datum „1469 ante festum sancti Tiburcii".

Listem k roku 1463, v úterý den sv. Longina (č. XIV.), známo činí purkmistr a rada města Telče, kterak z rozkazu slovutného panoše Václava z Maříže, [9]) ty časy purkrabího na Telči, Zvach kovář z Volevčic, Petr rychtář ze Řídelova (druhdy Řitlov) a Štěpán rychtář ze Sedlejova srovnali nesnázi, kteráž byla mezi lidmi ze Studnic, Vaňkem a Stuchlíkem, o studnici na Vaňkově dvoře. K listině přivěšena pečeť města Telče.

---

[8]) Jindřich z Hradce, jeden z nejšlechetnějších pánů na Telči, zemřel 17. ledna r. 1507 jakožto nejvyšší komorník království Českého. — Z listiny této dovídáme se o smrti Jindřichova bratra Heřmana, neboť ustanoveno v ní též záduší za něho „pro anima meae genitricis, et pro animabus Johanni et Venceslai praescriptorum, necnon pro animabus Hermani, fratris mei, eiusque filii, et amicae suae sanctimonialis virginis Gerdrugis". Tato poslední byla jeptiškou v klášteře Novoříšském, kterýž na ten čas byl mužským i ženským.

[9]) Za Jindřicha z Hradce často jmenovaný Vácslav z Maříže (Maraicz, též Mareycz) byl purkrabím na Telči. Maříž statek a ves u Slavonic, na rozhraní Čech, Moravy a D. Rakous, ve XIV. a XV. stol. kmenové sídlo pánů z Maříže. Vácslava z M. a syna jeho Oldřicha vzal Frant. z Libivé r. 1476 do spoludržení vsi Malého Pičína (jde z listu v oddělení II. 1477 v pátek den sv. Valentina), kterážto ves, jakž listina č. XVI. svědčí, po smrti Frant. z Libivé na Vácslava z Maříže přešla. Odtud nadal platem 10 kop gr. týž Vácslav z M. oltář 10.000 rytířů ve farním chrámu sv. Jakuba v Telči Nové. (Srovnej listinu č. XVI.)

Větší důležitosti, zvláště pokud se vnitřních poměrů města Telče na ten čas dotýče, jsou další listiny Jindřicha z Hradce.

Datum na Hradci léta 1477 v pondělí po sv. Bonifacii (č. XV.) daroval Jindřich Teleckým „místo vsi Ssysskowie“, aby tam rybník založili,[10]) z jehož výtěžků by město opravovali, kteréž za minulých let „skrze czerné ložníky, kteréž mezi sebú živiti museli“, mnohá obtížení trpělo a do velkého nedostatku přišlo.[11]) Přivěšena pečeť Jindřichova.

Velice již porušený pergamen k roku 1488 „Olomúc octava die mensis Octobri“ (č. XVI.), obsahuje nadání oltáře 10.000 rytířů v nově zřízeném (de novo erecti et fundati) chrámu sv. Jakuba od Václava Maříže platem 12 kop grošů ze vsi Pičína,[12]) kteráž na něho „spravedlivě přišla po smrti Františka z Libivé společníka jeho“.

Listina tato, jejíž úvod i konec jest latinský, jest odpovědí církevního úřadu, jímž nadace Václava z Maříže, učiněná roku 1487 ten pátek po sv. Jiří, za beneficium církevní se přijímá. Její visutá pečeť podélná má nápis: Vicarius generalis ecclesiae Olomucensis.

Týmž Jindřichem obnoveno Teleckým léta 1591 v pátek po svatém Jakubu apoštolu božím (č. XVII.) právo na odúmrť. Listina již nemá pečeti.

V listině, jejíž datum „v Telči od narození syna božího 1492 v neděli před hodem velebné panny Marije na nebe vzetí“ (č. XVIII.), dává Jindřich z Hradce svou vůli k nadání kaple sv. Ducha v Horní Telči,[13]) kteréž se

[10]) Asi hodinu severně od Telče nachází se dosud rybník a mlýn, nyní většinou Žiškov zvaný. V místech těchto stála druhdy ves Šiškov, kteráž se již k roku 1366 jakožto zboží pana Menharta z Hradce připomíná. (B. D. Z. I. Lib. Vilh. de Cunstadt. distr. Jemp. 18.) Zde, jakž čteme v listině nahoře uvedené, pozemek Teleckým udělen, aby na něm rybník založili. Ves Šiškov, o níž nahoře řeč, zanikla nejspíše za válek druhé polovice XV. věku.

[11]) Jindřich z Hradce přistoupil též ku jednotě Zelenohorské a to hlavně přičiněním tchána svého pana Zdeňka ze Šternberka. Událost tato nezůstala pro Telč bez následků; tak za osudné války Matiášovy s Jiřím, kde pana Zdeňka ze Šternberka jakožto náčelníka ligy katolické spatřujeme v táboře nepřátel, volal Matiáš dne 5. května r. 1468 katolíky moravské ke sjezdu do Telče na den 25. května. Potom když hájil strany katolické v Jihlavsku syn páně Zdeňkův, Jan ze Šternberka, poslal Matiáš tomuto posilu lidí jízdných i pěších, pomocí kterých učiněn schopným chopiti se offensivy a potlačiti krvavě v bitvě u města Telče dne 4. července r. 1468 nepřátely. Konečně nalézáme Matiáše na poli u Telče na útěku jeho z Čech 29. srpna r. 1470, kterýž nazývá Palacký útěkem „žháře a zloděje právem stíhaného“. (Palacký D. N. Č. d. VIII, str. 457, 471, 558.) — „Černé ložníky“, o nichž v uvedené listině se dočítame, sluší zajisté pokládati za známou „černou rotu“, pověstné to válečníky vojska Matiášova, od nichž Jindřich z Hradce, ještě před tragickým koncem jejich, stížný list obdržel. (R. 1492 28. Oct. Palacký D. N. Č. VII., 27.) — Že za takových návštěv měšťanům Teleckým dobře se nedařilo, dá se předpokládati; Totéž vyhlíží jasně z listiny nahoře uvedené, jakož i z jiných, jež následují. Byl tedy skutečně stav města takový, že i Jindřich z Hradce „pro takový jich nedostatek měl nad nimi jakožto jich pán dědičný a přirozený lítost v srdci svém nemalú“.

[12]) V listině se podotýká, že v případě, kdyby nadepsaný plat z Pičína vycházeti nemohl, aby šel potom ze vsí Markvartic a Chlistova. K originalu listiny této, kterýž v archivu městském se nenalézá, přivěšeny jsou pečeti: Vácslava z Maříže, Jindřicha z Hradce, Hynka z Valdštýna a na Brtnici, pak Vácslava z Vydří, Marše Hazle z Nové vsi, Jetřicha z Prostiboře a Burjana z Borovné.

[13]) Název horní Telč vyskytuje se v listině této poprvé a přísluší Telči Nové. — Kostelík sv. Ducha, kterýž tu kaplí se nazývá, náleží k nejinteressantnějším památkám stavitelským na Moravě. Romanská, z kvadrů vystavěná věž jeho (49 m. vysoká) má dosud zachovalá okénka podvojná, romanským sloupkem dělená, kdežto výše ležící okénka potrojná, za příčinou pozdějšího umístění hodin zazděna jsou. —

stalo od kněze téže kaple Jiříka platem 100 uherských zlatých (mimo některé paramenty) a od lidí Teleckých též platem 100 zl. Poruěníky jmění toho jmenuje Jindřich purkmistra a konšely v Telči a dovoluje Jiříkovi neb jeho nástupcům, domek při kapli postaviti, ku kterémuž účelu dává jim místo podle špitálu i k tomu potřebné věci. Konečně vypočteny jak obyčejně povinnosti kaplanů.

K listu přivěsena pečeť Jindřichova, pak Václava z Lichtenburka a Bitová, pana Zdeňka Zmrzlíka ze Svojšína a slovutných panoší Václava z Maříže, Bedřicha z Prostiboře, Jana z Osečan a Burjana z Borovné. Z těchto pečetí jen 1., 6. a 7. neporušeny.

Jakž již zmíněno, nenalézá se v archivu městském original nadační listiny Václava z Maříže, toliko jest text její obsažen v potvrzovací listině od konsistoře, však jiný duplikat oné listiny jest v archivu; znění tohoto souhlasí úplně s původní listinou až na vložku, by poručníci onoho záduší vydávali mnichům do kláštera Matky Boží v Jihlavě ze Chlistova každý rok 1 kopu gr., bosákům k sv. Vítu v Jemnici vždy 5 měr máku a jakýsi úrok i do špitálu sv. Ducha v Telči. Listina, jejíž datum „v úterý na den rozeslání apoštolův“ léta 1494 (č. XIX.), má pečeti: Václava z Maříže, Jindřicha z Hradce, Jana z Šumburka, Rynartha z Říčan, pak Ottíka Sulka z Hrádku, Strachoty Ostrovce z Kralovic a Burjana z Borovné. Všecky jsou výborně zachovány.

Nejposléze nalézáme Jindřicha z Hradce na listině, jejíž datum „na Hradci léta od nar. syna božího 1498, ten úterý před svatým Václavem slavným dědicem a knížetem Českým“. (Č. XX.)

Jindřich odjímá tu od sebe a svých dědiců právo a nápad dědičný, jakýž měl v Telči po předcích svých na odúmrť podruhů, a dává jej Teleckým ku veliké prosbě jejich a jakž tito praví i z toho ohledu, „že by se tím město sílilo a množilo a také tím že by se lépe opravovati mohlo“.[14])

Ku věži přistavěný kostelík sv. Ducha jest v poměru k této menším, nazván proto také v uvedené listině kaplí. V listinách městských jmenuje se často kostelem sv. Ducha „u věže“. — Doba stavby jeho jest totožnou se stavbou věže, jakž zdivo nejstarších částí zřejmě svědčí, a náleží dle způsobu stavby konci XIII. věku. Za Jindřicha z Hradce byl kostelík nově zdvižen, kterážto stavba z větší části přes všecky požáry ji stihnuvší podnes se zachovala. Kostelík byl známým patentem Josefinským zavřen a nyní jest v divadlo městské proměněn. — Vedle věže nalézal se špitál pro chudé, o němž v listině zmínka se činí a kterýž současně se Slavonickým r. 1414 Janem mladším z Hradce založen a potřebným nákladem vystavěn byl. (Archiv Hradecký „Dat. in Wissegrado A. D. 1414 die sacti Georgii martiris“.) V domě soukromém, na místě starého špitálu stojícím, nacházíme dosud v přízemku četné zbytky tohoto založení.

[14]) Že za těchto dob ve městě mnoho stavěno a opravováno bylo, poskytují četných dokladů památky pozdní gotiky, kteréž skoro v každém domě měšťanském nalézáme. — Mimo to zvláště veliká činnost stavitelská, vzbuzená iniciativou mocného a bohatého patrona Jindřicha z Hradce, četných a vzácných zanechala památek. Tak zdvižen nově stejnolodní kostel sv. Jakuba, kterýž sluší přičísti mezi přední památky stavitelské v tom čase na Moravě vzniklé, potom zdvižen nově i kostelík sv. Ducha u věže, jehož síťová klenba v presbyteriu známým památkám toho druhu na jihu českém slušně po bok se stavěti může. Tehdáž postaven (r. 1485) též žulový sloup na Starém Městě, kterýž, nepřihlížejíce ani ku pověstem k němu se táhnoucím, hlavně v ohledu archaeologickém i uměleckém jest památkou nevšední. — Pětilisté růžice, známý monogram pánů Hradeckých i erb jejich provázejí četně tyto památky, kteréž zůstanou povždy hlasateli slávy umění milovných českých pánův i na sesterské Moravě.

Jindřich vymiňuje si jen právo, aby odkaz jen domácím lidem („lidem na panství mém“) se uděloval.

K listině přivěšena „naivětší“ pečeť Jindřichova.

Listina tato jest pokud víme poslední, kterouž pan Jindřich ze Hradce Teleckým udělil; jí uzavíráme též řadu pergamenů XIV. a XV. věku. Větší počet listin i jiných památek písemných poskytuje již století XVI., kteréž dobou pana Adama I. ze Hradce na Telči počínáme.

Za nezletilosti pana Adama I. ze Hradce na Telči byli poručníky dětí a statků zemřelého pana Jindřicha z Hradce Kateřina a Anna kněžny Minsterberské a hraběnky Kladské, pak Petr z Rožmberka a na Krumlově a Jiřík Hrobský ze Sedlce a na Radeníně.[15])

Tehdáž žádali lidé z předměstí Teleckých „dědiční poddaní sirotci“ svrchu uvedené mocné poručníky otcovské, aby jim postoupena byla odúmrť na předměstích, kterou „páni dědiční berú a pro tu nesvobodu že se lidé tam netahnú a tady ta předměstí na lidech i na stavení pustnú“, „když ale předměstí ta svobodu na odúmrť míti budú, že jiní okolní lidé a z jiných panství tu se usazovati budú a tady ta předměstí stavením a lidem množiti se a pánom dědičným požitky a platové růsti budu“. — Na prosbu tuto přináší odpověď listina z roku 1509 v den sv. Prokopa (č. XXI.), kdež uvedení již poručníci žádostem obyvatelů předměstí Teleckých vyhovují, tolik sobě pozůstavujíce: aby odkaz děl se jenom lidem na panstvích Adama z Hradce a jeho dědiců, „jež nyní mají v Čechách i na Moravě, aneb potom z milosti boží míti budú“.

Mladý Adam ujal se panství Hradeckého i Teleckého r. 1511 dne 14. září[16]) a nalézáme jej poprvé na listině, jejíž datum „na Hradci léta 1513. v pátek den svaté Maří Majdaleny“ (č. XXII.).

Adam z Hradce uděluje tu měšťanům Teleckým na vždy „to místo, kteréž slove ve Smrku[17]) nad Šiškovským mlýnem“, aby je ku založení rybníka použili a připojuje k tomu ještě, aby rybník tento s oním, který od Matěje z Řásné[18]) „s dobru vuoli a s celým povolením“ páně Adamovým koupili, zároveň zatopili.

Tehdejší poměry na Telči osvětlují výborně slova darovatele, jež v úvodu listiny čteme a jichž znění za tou příčinou zde doslovně uvádíme: „znamenav to, kterak město mé Telč na zdech městských, na branách a tvrzech velmi hyne, k tomu rozumějíc jestliže časně a bez prodlévání skutečné opravy na něm nebude, že zdi spadnú a z dobrého města že mi městečko zuostane. A také to dobře věda, že obyvatelé téhož města toho pro svůj nedostatek udělati nemohú, aby sami z statkuov svých to město tak jakož potřeba káže a na ně sluší opravovati mohli i to také sobě přemejšleje, že sem sám toho povinen, abych sobě města neopatrností nezpustil, ale včas je opravil“ atd.

K listině přivěšeny mimo pečeť Adamovu pečeti urozených vladyk Jana z Osečan, Mikuláše Roubíka z Hlavatec a Štýlfrída z Lukavce, na ten čas hejtmana na Telči.

---

[15]) Úvod vyňatý z listiny, jež následuje.
[16]) Sedláček, „Hrady a zámky České“ atd. IV., 43.
[17]) Rybník „Smrk“ jest dosud majetkem města a leží mezi dědinami Velkým a Malým Vanovem, druhdy „V. a M. Evanov“ zvaných.
[18]) Matěje z Řásné nazývá Adam v listině člověkem svým dědičným. Telečtí koupili od něho dle listiny rybníček za 107 kop míšenských.

Zvláštní as náhodou dostaly se do archivu městského dvě latinské listiny, z nichž první k r. 1515 (č. XXIII.) obsahuje prosbu obce Jihlavské, aby vysvěcen byl kněz Vít Hueber z Eringu, kterýž v Jihlavě žil a v té době do Říma odešel, by nižší a vyšší svěcení přijal. Obec Jihlavská postarala se mu o potřebný titul stálého kaplana při oltáři sv. Ondřeje apoštola v kostele farním sv. Jakuba v Jihlavě („cum altare sufficiente proviso tituli sancti Andrae apostoli in ecclesia parochiali sct. Jacobi majoris in praedicta civitate nostra sita"). Přivěšena pečeť městská.

Listině předešlé odpovídá druhá (č. XXIV.), jejíž datum „Romae in camera apostolica anno a nativ. dom. 1515, tertia die vero 26. mensis Septembris: Rafael biskup Ostienský, kardinal u sv. Jiří v Římě a komorník sv. Otce, potvrzuje, že Jan František („episcopus Vestaniensis in romana curia residens, ex commissione nostra et de mandato sanctissimi nostri papae, super hoc vivae vocis oraculo nobis facto ac auctoritate nostri camerariatus officii nec non vigore supplicationis") udělil Vítovi Huebrovi z Eringu (scolarem Pataviensem, perpetuum capellano ad altare sancti Andrae situm in parochiali ecclesia sc. Jacobi in Iglavia Olomucensis dioeceseos) v Římě (in Burgo sancti Petri) v kapli domu jeho, dne sobotního 22. měsíce září, čtyři svěcení nižší a subdiakonat, na to dne následujícího diakonat, posléze pak na den středy kněžské svěcení. — Listina opatřena pečetí stolice apoštolské, kteráž jest uzavřena v postříbřeném pouzdře kovovém.[19])

Téhož roku 1515 datum „na Hradci v úterý den sv. panny Barbory mučedlnice boží" (č. XXV.) dává Adam z Hradce jmenovanému již Stylfrídovi z Lukavce za „mnohé a povolné" služby jeho dvůr svůj dědičný ve vsi Lhotě, „kterýž slove Radkovcův", vymíniv sobě toliko právo předkupní. Přivěšena pečeť Adamova a urozeného vladyky Jana z Haliku fišmaistra na Hradci.

Pan Štylfríd z Lukavce a na Chotýšanech nepodržel však dlouho dvoru tohoto, prodav jej „od sebe a erbů svých za čtyři sta kop míšenských mudrým a opatrným purkmistru a radě města Telče" s tím vším právem jakož sám jej držel a požíval, nic sobě ani dědicům a erbům svým nepozůstavuje. Tak svědčí listina, jejíž datum na Telči 1517 na den sv. Floriana biskupa (č. XXVI.). K listu tomuto přivěšeny mimo pečeť pana Heřmana z Říčan, na ten čas hejtmana na Telči, pečeti urozených vladyk Jana z Osečan a Mikuláše Rubíka z Hlavatec.

Listem z r. 1526 dto. na Hradci (č. XXVII.) oznamuje Adam z Hradce, tehdáž již nejvyšší kanclíř království Českého, že jsa nakloněn k snažným a pokorným prosbám Matouše, poddaného služebníka svého a písaře panství Teleckého, „pro služby jeho platné a věrné" a „ohlídaje se na dítky jeho", prodal jemu a jeho dědicům dvůr anebo grunty nebožtíka Jana Dvořáka ve Lhotě, jinak v Roseči s rybníčky, lukami a vším příslušenstvím za 50 kop grošů českých. Stalo se to pak na ten způsob, aby on, svrchupsaný Matouš s dědici a budoucími svými, všelijaké poplatky spravedlivé, kteréž na tom dvoře od starodávna a podle register ložních náležitě jsou vyplaceny bývaly,

[19]) Listiny č. 23 a 24 souhlasí úplně s pravidly práva církevního: Obec Jihlavská jakožto patron titulu oltáře sv. Ondřeje žádá, aby na základě onoho titulu dotčený Vít Hueber byl vysvěcen. Svěcení toto mohl v Římě předsevzíti jenom biskup opatřený mandatem papežovým. Odpověď dává papežská kancelář zvaná „camera apostolica" jménem Ostienského arcibiskupa, jakožto ředitele téže kanceláře.

tolikéž nyní i na časy budoucí též dávati a zouplna platiti povinen byl. Tomu na svědomí přivěšena pečeť Adama z Hradce.

Téhož roku 1526 datum „na Budínč v neděli postní jenž slove Reminiscere“ (č. XXVIII.) potvrdil Teleckým král Ludvík všech práv, svobod, výsad a zvyklostí, kteráž od vrchnosti své kdy nadaná, vysazená anebo potvrzená mají;[20]) rovněž veškeré předchozí majestáty, jakož i městský soud, od kteréhož i osoby rytířského a duchovního stavu pod pokutou 5 kop grošů českých se odvolávati nesměly.[21]) K majestatu přivěšena velká pečeť.

Roku 1543 „ten pondělí na den sv. Jiří“ (č. XXIX.) prodal již známý nám Matouš z Obrvan Špetluov, písař na panství Teleckém, dvůr svůj ve Lhotě „mudrým a opatrným spoluměštěnínům[22]) a starším v radě sedícím“ za 430 kop míšenských.

K listině přivěšena pečeť Matouše Špetlova z Obrvan.

Nyní nastává v listinách tohoto oddělení pausa trvající více než čtvrt století, přes to, že vláda poručnická již r. 1550 dne 26. září přestala,[23]) kdy snesením obou dorostlých již bratrů Jachyma a Zacharyáše, tomuto panství Telecké, Strmilov a Kumžak připadly.

Zacharyáš z Hradce na Telči atd. byl pán k poddaným velice laskavý a štědrý. Opatřiv je mírným právem, byl sám velice mírumilovný a přítel staročeských mravů.[24]) Renaissanční stavby zámecké, jakož i jiná založení, o nichž pokud třeba i zde pojednáme, jsou trvalými doklady nejen veliké zámožnosti, nýbrž i vytříbeného vkusu a ušlechtilé povahy vznešeného tohoto pána.[25]) K jeho poddané prosbě jsa milostně nakloněn a prohlédaje k jeho

---

[20]) Stalo se to na přímluvu Adama z Hradce, nejvyššího kancléře a jakž listina dále praví „pro služby jeho, kteréž nám věrně činí a činiti nepřestává“. — Jak známo těšil se pan Adam z Hradce zvláštní lásce panovníkově, obdržev od něho mnohé milosti a vyznamenání. (Sr. Sedláčkovy „Hrady a zámky“ IV., 44.) Zemřel r. 1531 dne 25. června v Praze a pochován jest v Hradci.

[21]) Jakž z listiny vyrozumíváme, stáli k právu Teleckému rytířští lidé a kněží, čehož ale měšťané sproštěni býti si přáli, neboť čteme: „y prošeni jsme od týchž Teleckých, abychom je toho sprostiti ráčili, by rytířští lidé a kněží k jich právu nestáli“. Záležitosti této bylo vyhověno v ten rozum: aby ti rytířští lidé a kněží, kteří by k právu tomu státi chtěli „aby se potom z něho strhnouti nemohli, leč by pokuty položili pět kop grošů českých“.

[22]) V listině jmenuje se purkmistrem na Telči Martin Čert, a starší: Štěpán řezník. Pavel Peluch, Václav Jech, Štěpán Drdák, Šimon řezník, Tomáš Hambalek, Jakub Janda, Zaruba Plzák, Jan Zajíček, Matěj Kvapilů a Jiřík Dědek, jakožto strana kupující u přítomnosti Václava fišmajstra a Lukše Špetlova, ty časy rychtáře na Telči.

[23]) Poručníky byli: Anna z Rožmitála, manželka po zemřelém Adamovi z Hradce, potom Zdeněk Lev z Rožmitála a Blatné, Petr z Rožemberka na Krumlově a Volf starší Krajiř z Krajku na Landštejně (Archiv Hradecký).

[24]) „Sborník historický“ II., 3., 147—148. Roku 1564 stal se zemským hejtmanem markrabství Moravského. V městské knize kupů a prodejů z roku 1564 jest k onomu roku zaznamenáno: „Letha Panie 1567 držian gest sniem w miestie Brnie o Trzech Kralich przitemž cziase wolen gest od geho Jasnostij Czisarze Maximiliana Vrozenij Pan Pan Zachariass z Hradce na Telczij za sprawczij a Neyvyžssiho Pana Heytmana Markrabstwi Moravskeho geho ɔc. pan Buoh racz dati stiastne spravovanij.“

[25]) Hrad a pozdější zámek Telč jest stavbou ze stanoviska historického i archaeologického velmi důležitou. Přítomnost jeho (pominouce veškeré důsledky jdoucí z listin Codexu Diplom. VII., p. 803, 866) jest nepochybnou již za Karla markraběte, kterýž r. 1334 město Telč s jinými ještě hrady a městy, v minulých dobách zastavenými, opětně vyplatil (Vita Caroli IV. B. R. Böhmer Fontes I., 247) a že potom v městě i hrad existoval, dosvědčuje Cod. Dipl. Mor. VII., p. 75 a 99. — Zboží Telecké stalo se statkem spupným roku 1339 byvši Janem Lucemburským

věrným, pilným a ustavičným službám, potvrdil Maxmilian II. Teleckým majestatem daným na hradě Pražském „v úterý po neděli jenž slove Exaudi" r. 1570 (č. XXX.) všech práv, milostí a výsad, kteráž od starodávna daná a potvrzená mají. Mimo to k těm třem jarmarkům, které od dávného času v užívání mají, „každý s osmi dny pořád sběhlými a freyunkem obyčejným", ještě čtvrtý jarmark, na den po Nanebevzetí panny Marie přidává.[26]) Listina má vlastnoruční podpis Maxmiliana II. a porušenou již velkou pečeť visutou.

(Pokračování.)

Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568.

Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

Sultán turecký Soliman II. (1520—1566) stal se pro země nynějšího mocnářství rakouského hned od počátku vlády své hrozným. Bylo o něm známo — a on sám netajil se tím — že považuje za životní úkol dobyti Vídeň a pošinouti takto hranice panství svého až do střední Evropy. Úmysl mocného panovníka toho postačil již o sobě pobouřiti mysli všech obyvatel zemí, jichž se záležitost ona týkala. Okřídlené slovo o nepřemožitelnosti hord tureckých bylo příliš známo a po celé Evropě rozšířeno, osobní pak statečnost i energie Solimanova dodávaly úmyslům jeho zvláštní pravděpodobnosti. Což divu, že nejen Uhry, nýbrž i země rakouské, ba Čechy i Morava tonuly ve strachu před zlotřilou cháskou tureckou, která zvláště Uhrám již nejednou dala pocítiti krvežíznivost svou. Pokud nad zemí uherskou vládl samostatný panovník, připadal hlavně jemu úkol hájiti hranice země své před mocí tureckou; náklad na výpravy nesla také vždy země uherská a země s ní spojené, tedy ku příkladu za vlády Jageilovcův i země koruny české. A když po bitvě u Mohače koruna česká s korunou uherskou připadly Ferdinandovi, panovníku zemí rakouských, byly všechny země téměř stejně nuceny ke společné obraně již z pouhého strachu, kdyby Uhry padly Turkům v moc, že přijde řada i na země ostatní. Staré pravidlo „principiis obsta" bylo všeobecným heslem stavů všech zemí Ferdinandových.

---

a Karlem markrabím Oldřichovi III. z Hradce výměnou za Bánov na Hradišťsku na Moravě postoupeno. (Cod. Dipl. M. VII., 168.) — Gotická část zámku nynějšího jest zbytkem starého hradu Telče a záleží ze dvou bočních čtyřbokých věží a spojující je stavby. Zbytek tento, svědčící o XIV. věku, klademe již do doby pánů ze Hradce. Původní hrad tento zůstal, až na některé přestavby Jindřicha z Hradce nepromměněn až do druhé polovice XVI. věku, kdy pan Zachariáš z Hradce na Telči a Polné zvětšil jej mezi lety 1553—1568 a 1580 (dle nápisů na stěnách) mnohými stavbami čisté vlaské renaissance. Nové stavby tyto, obdrževše téměř shodné vystrojení barvou i štukem jakož v Hradci Jindřichově na stavbách Adama II. (mezi l. 1585—1596) nalézáme, mají při menší rozloze i podobný půdorys.

[26]) Jakž ze znění listiny patrno, měli Telečtí „od mnoha časuov" tři jarmarky, z nichž jeden připadal na den sv. Pavla na víru obrácení, druhý v pondělí v hody slavné svatodušní a třetí na den sv. Martina. Však jenom k tomuto poslednímu zachoval se listinný doklad (č. VI.), kdežto k ostatním dvěma jarmarkům podobných dokladů jsme nenalezli. Patřít proto tyto dva jarmarky zajisté mezi první výsady nového města, o němž určitých zpráv máme teprve k roku 1315 a 1331. (Cod. Dipl. Mor. VII., p. 803, 866.)

Není úlohou těchto řádků vylíčiti všechny oběti, jež přinesly před rokem 1526 sousední země uherské na obranu hranic při řece Sávě proti Turkům; budiž zde pouze krátce naznačeno, kterak roku toho Čechy a Morava zachovaly se ku nešťastnému králi svému Ludvíkovi I.

Hned v červnu r. 1526 poslán byl od krále Ludvíka na Moravu Bernard Baranyi a do Čech Valentin Csurtay, aby žádali stavy těchto zemí o válečnou pomoc a peníze proti Turkům, kteří se strojili na velikou výpravu do Uher. [1] Stavové zemí těchto byli sice ochotni pomoc poskytnouti, ale žádali, aby král Ludvík svolal důvěrníky české, moravské, slezské atd. i uherské ku společné úmluvě. Moravané jmenovali ihned osoby, jež by takového rokování se súčastniti měly, totiž pana Jana Kuny z Kunštátu, zemského hejtmana, pana Jana z Pernštejna, Jana ze Žerotína a Petra ze Žerotína z panstva; z vladyk Kryštofa Kropáče, Zibřida z Bobulusk, Procka z Cetně a Viléma Kurovského. Z měst měli býti jmenováni také čtyři důvěrníci, prozatím se to však nestalo. [2])

Ale schůze taková odbývána býti nemohla, jednak poněvadž nebylo již času, jednak že ve všech zemích Ludvíkových a hlavně v zemích uherských jevila se v obyvatelstvu nepochopitelná lhostejnost; [3]) všichni totiž čekali, zda král Ludvík osobně se odhodlá do pole vytáhnouti. Následkem toho zbrojeno bylo v jednotlivých zemích polovičatě. Jedině Moravané činili poněkud výjimku: Čtvrtý díl povolené berně měli všichni čtyři stavové obětovati na vystrojení slušné jízdy. Každý pán, praelát, rytíř i měšťan měl se starati o to, aby z poddaných každý třicátý člověk vypraven byl do pole v plné zbroji. Oltářníkům bylo obětovati desátý zlatý rýnský; židé dáti měli část své lichvy i tehdy, když místo peněz ku příkladu víno za úrok berou, a faráři z desátků svých desátý zlatý vedle ostatních dávek. [4])

Král Ludvík podnikl sice osobně výpravu proti Solimanovi, ale příliš jeho vojska podceňoval, dav se uherskými radami svésti k ne rovnému boji na poli u Mohače, aniž by byl vyčkal vojenských sborů pomocných z většiny svých zemí. A přece u Mohače bojovalo a většinou zahynulo 1300 mužů vojska moravského, které vedl do Uher Hannibal z Cypru. Bylo to mužstvo, jež v květnu roku 1526 naverboval na Moravě za papežské peníze Jan Burgio, říšský kancléř uherský a biskup Srěmský. [5]) Při bitvě veleli Čechům i Moravanům s nimi spojeným Petr Korlátkövy, dvorní maršálek uherský, Ondřej Trepka a Štěpán Šlik. V bitvě padli všichni i s vojskem. Větší pomocné oddíly Čechův a Mo-

---

[1]) (Ludovicus) „... Bohemos et Moravos litteris et nunciis frequentioribus hortatur et urget, ut quum non Pannoniae solum, sed etiam ipsis et universae Reipublicae christianae summum discrimen impendeat, de ferendis adversus communem hostem auxiliis, ac ad diem et locum constitutum expediendis omnem curam et diligentiam adhibeant“. (Isthuanffi: Regni Hungariae Historia p. 78.)

[2]) Památky sněmovní. MS. zemského archivu moravského I., fol. 45 b. — Není úplně zřejmo, zdali stavové zemí českých přáli si generalní sněm koruny České, k němuž by i zástupcové Uher byli pozváni, nebo jen důvěrnou schůzi. Okolnosti mluví pro schůzi, aby nebylo plýtváno časem.

[3]) „Bohemi et Moravi, quamquam saepius mandatis regiis urgerentur, pari segnitie moram trahebant“. - (Isthuanffi: p. 79.)

[4]) Památky sněmovní I., fol. 47 a.

[5]) Fessler-Klein: Geschichte Ungarns. Dílu III. p. 363. — (Isthuanffi: p. 79.)

ravanů byly v den bitvy Mohačské již mezi Rábem a Stoličným Bělehradem.[6])

Nešťastná bitva u Mohače způsobila mezi lidem českým i uherským postrach ohromný, který zveličoval se nejvíce tím, že král Ludvík na bojišti zahynul. Nicméně i volba nového panovníka v prvním okamžiku ustoupila do pozadí a pomýšleno jen, jak opatřiti se proti ukrutnosti turecké. Až do Čech dostaly se pověsti a zprávy, jak Turci asi 12 mil pod Strážnicí vše pálí a zabíjejí.[7]) Od této doby počínají také Moravané účinněji, než kdykoli dříve pomýšleti na sebeobranu proti vpádům tureckým. Vojsko Solimanovo totiž plenilo a pálilo zemi uherskou po celé čtyři týdny; teprve ve druhé polovici září r. 1526 sultán nařídil zpáteční pochod do zemí svých.

V neděli po sv. Matouši (dne 23. září), tedy několik jen týdnů po bitvě u Mohače, sešli se stavové moravští na sněm do Brna, kdež zvolen byl nejprve za zemského hejtmana a správce země pan Jan z Pernštejna a na Helfenštejně. Pak ihned přikročeno bylo ku rokování, jak by Morava v budoucnosti proti možným vpádům tureckým opatřena býti měla a ustanoveno: Každý pán aby desátého člověka ozbrojeného měl pohotově, opatřeného vším, „jakž běh služebný jest". Vždy ke dvaceti vojínům má býti připraven jeden vůz, při každém voze jedna hákovnice, dva rýče, dvě motyky a dvě sekery. Takto ozbrojeny měly se vypraviti válečné davy o sv. Martině nejprve příštím na to místo ve svém kraji ku přehlídce, které určeno bude za shromáždiště. S jinými lidmi poddanými aby každý pán pohotově byl, kdyby nastalo vážné nebezpečí; a po případě aby vytáhl každý pán osobně i s polovicí lidí svých i s počtem koní, který naň uložen bude.[8])

Berně, aby z lidí poddaných dávána byla po půl úroku půlletním. Každý farář má zaplatiti desátý zlatý ze svých důchodů. Každý pán má od židů vybrati čtvrtý díl lichvy. Mince má býti ražena po způsobu českém, stříbro ze všech kostelů budiž vzato, zpeněženo a užito k obecnému blahu na potřeby válečné. Vedle toho ustanovena byla všeobecná válečná berně a jmenováni od sněmu výběrčí, kteří ji měli vybírati v Olomouci, v Brně a ve Znojmě. Za výběrčí ve kraji Olomouckém byli zvoleni: Ze stavu panského a rytířského pan Heralt Puěvský ze Sovince a Zdeněk ze Švábenic a na Konici. Ve kraji Brněnském pan Petr ze Sovince na Doubravici a Procek Veliký z Cetně. Ve kraji Znojemském pan Vilém Kuna z Kunštátu a Jan Rechmberk ze Želetic.

Ustanoveno bylo také, kolik každý z pánův a praelátů má děl vystrojiti, a dovolilo se, aby i ze všech zbytečných zvonů nová děla lita byla: Kněz biskup JMt Stanislav I. měl připraviti na své útraty tři děla, Jan z Pernštejna osm, Jetřich z Bozkovic jedno, pan maršálek Václav z Bozkovic na Budšovicích tři, Kryštof z Bozkovic tři, Dobeš z Bozkovic, sudí, s Ladislavem z Lomnice a se dvěma bratřími svými jedno, páni Meziříčští i s panem Václavem, bratrem svým, jedno, Linhart z Lichtenštejna se strýcem svým panem Hanušem jedno, Václav starší z Lomnice jedno, Burián z Waldšteina jedno, páni Kunštáti všickni

---

[6]) Ibidem p. 363 sq.
[7]) Sněmy české I., p. 21.
[8]) Památky sněmovní I., f. 48 a.

s pány Žampachy jedno, Jan z Kunovic a Hynek Bylík jedno, Jan starší a Jan mladší ze Šternberka jedno, Bernard starší a Václav Žerotínové dvě, Jan ze Žerotína dvě, Dubský jedno, páni ze Šternberka jedno, pan Vok, páni Pněvští, pan Mládenec i s matkou jedno, pan Viktorín s Bernardem mladším ze Žerotína dvě, páni Rokytští s panem Bučovským jedno, Adam z Hradce, kancléř, jedno, páni Osovští, Krajíři a Bítovští jedno, Jan Brumovský s pány Šelnberky jedno, pan Hartman a Jiřík z Lichtenštejna jedno dělo.

Z děl nemělo míti žádné méně pěti centnýřů; ku každému měla býti připravena kopa kulí a dostatek prachu.

Všichni preláti, páni a rytíři měli také pohotově míti ustanovený počet jezdců, kterýž podrobně určen tak, že jím zachoval se nám zároveň úplný seznam šlechty moravské z r. 1526.[9])

---

[9]) Kněz biskup JMt vyzbrojiti měl padesát jezdců, Jan z Pernštejna, zemský hejtman, sto dvacet, pan Václav z Bozkovic, zemský maršálek, čtyřicet, Kryštof z Bozkovic čtyřicet, Arkléb z Bozkovic, komorník zemský, dvanáct, Vok Pněvský čtyři, Jindřich Meziříčský osm, Václav Meziříčský tři, Vilém Meziříčský čtyři, Jan Meziříčský čtyři, Vladislav Meziříčský pět, Zdeněk Meziříčský sedm, Linhart a Jan z Lichtenštejna čtrnáct, Hartman z Lichtenštejna tři, Jiřík z Lichtenštejna šest, Petr ze Žerotína dvanáct, Bernart ze Žerotína patnáct, Bernard Dřevohostický šest, Václav Buchlovský devět, Viktorin ze Žerotína patnáct, Jan ze Žerotína osmnáct, Jindřich z Lichtenburka šest, Václav z Lomnice Náměštský osm, Jan Brumovský osm, Smil z Doubravice čtyři, Jan z Doubravice tři, Vilém Mládenec dva, Kornél Zajímač čtyři, Jan Zajímač dva, Jan z Kunovic šest, Ladislav Dubský šestnáct, Albrecht Bítovský čtyři, Vilém Kuna tři, Jan Kuna šest, Sigmund Kuna čtyři, Adam z Hradce, kancléř, čtrnáct, Burián Brtnický čtrnáct, Jindřich Krajíř se synem deset, Wolf Krajíř Landštejnský šest, ze zámku Znojemského šest, Dobeš z Bozkovic deset, Jaroslav z Bozkovic čtyři, Jiřík Lomnický s bratrem tři, Jan Lomnický dva, Jan z Bozkovic čtyři, ze statku Kunštatského šest, Vaněk Lomnický dva, páni Šiškové ze Slavkova šest, Jan starší ze Šternberka čtyři, Jan mladší ze Šternberka čtyři, Václav Haugwic sedm, páni ze Žampachu osm, páni Šelnburci z Rožnovského statku šest, Jan Rokytský pět, Půta tři, Hynek Bylík čtyři, Václav Rokytský tři, Václav z Bozkovic na Nemoticích dva, Heralt Kuna dva, ze statku Bzeneckého osm a Thas (Protazius) z Bozkovic čtyři.

Z pánů prelatů: Opat Loucký dvacet, probošt Kounický dvanáct, opat Zábrdovský tři, opat Žďárský osm, opat Želivský tři, probošt Pöltenberský dva, probošt Rajhradský tři, opat Hradištský osm, opat Velehradský šest, abatyše Králové klášera v Brně osm, abatyše Tišnovská čtyři, panna Oslavanská čtyři, probošt Šternberský tři, panna Pustiměřská dva, panna Dalešická dva, panna od Matky Boží ze Znojma jednoho, probošt Fulnecký tři, kapitola Olomoucká s proboštstvím šestnáct, probošt od Všech svatých v Olomouci tři, převor od sv. Tomáše v Brně tři, kapitola Brněnská i s proboštem čtyři, Kartusiáni Brněnští tři, Kartusiáni Olomoučtí dva, převor od sv. Kříže ze Znojma jednoho a probošt Řišský i se svým konventem dva.

Manové kněze biskupa JMti: Pan Fulštejnský čtyři, Jan Štos tři, Jan Vlk dva, Kečerský tři, Štablovský jednoho, Petrovský dva, Laryš jednoho a Tlustomlatský dva jezdce.

Páni rytíři moravští měli míti pohotově: Jiří Tetaur čtyři jezdce, Václav Tetaur šest, Jan Buchlovský jednoho, Petr Vlachovský tři, Burián Světlovský osm, Vinc. (Světlovský?) jednoho, Václav Ořechovský jednoho, Markvart Hřivín dva, Hynek Prakčický dva, Šťastný ze Skorotína dva, Bohuše Zvolský osm, Žibřid Bobolusky tři, Jiří Buchlovský jednoho, Bernart Petrovský jednoho, Bernart Šwaynhort jednoho, Mikuláš Otaslavský jednoho, Oldřich Bohuslavský jednoho, Onšík Dalibor čtyři, Aniz Onšík dva, Jan z Bitkova jednoho, Mikuláš z Bitkova jednoho, Mikuláš ze Srbce jednoho, František z Háje jednoho, Jan Ořechovský dva, Matiáš z Častrova jednoho, Jiřík Vlachovský jednoho, Hynek Zvolský šest, Petr Hořecký dva, Martin Drahanovský dva, Jan Zoubek jednoho, Jiří Zoubek jednoho, Albrecht

Válečné sbory tyto byly ovšem sebrány jen na obranu země moravské pro případ, kdyby Turci na Moravu vtrhli, nicméně svědčí o ne-

z Bukůvky dva, Michal Záviše dva, Vaněk Záviše dva, Jiří Havéř jednoho, Lev a Hašek Raječtí dva, Jan Balcar jednoho, Jan, Jindřich, Václav Kostelečti šest, Oldřich Kostelecký dva, Zdeněk Konický s bratrem čtyři, Havel Krakovecký čtyři, Jan Laškovský dva, Beneš Laškovský dva, Aleš Laškovský dva, Petr Šedík dva, Jiří Šarovec tři, pan doktor z Dubravky dva, Vaněk Šarovec dva, Jan Ponikovský jednoho, Beneš Krčma i s bratrem dva, Václav, Vratislav a Jan Lhotští dva, Ctibor Vranovský čtyři, Ctibor Drnovský dva, Bohuše Drnovský tři, Petr z Boru jednoho, Václav Jedovnický dva, Václav Kotvrdovský jednoho, Puchart jednoho, Hynek Křecký jednoho, Hanuš z Vojenic jednoho, z Dětkovského statku dva, ze statku Evanovského čtyři, Kryštof Kropáč čtyři, Mikuláš Pačlavský tři, Jiřík Morkovský tři, Jaroš Čech dva, Mikuláš Čech dva, Ctibor Čech dva, Hynek Miniovský dva, Jindřich ze Zástřizl dva, Jan Zajíček jednoho, Stojan dva, Jiřík z Kokor dva, Mikuláš Pražma dva, Hynek Škarka jednoho, Petr Bařický jednoho, Hynek Dubčanský jednoho, Beneš Pražma jednoho, Bernart Rychwaldský dva, Vilém a Hašek Kurovští tři, Jan Moštěnský dva, Adam Moštěnský dva, Vítek Přestavlcký tři, Jan, bratr jeho, dva, Vilém a Vaněk Janaurové čtyři, Přemek Prusinovský tři, Albrecht Prusinovský jednoho, ze statku Znáty Prusinovského jednoho, Albrecht Bystřický pět, Jetřich Podstatský deset, Kuneš z Vrchlabí dva, Herburt (sic) Bystřický čtyři, Žabka, sekretář, tři, ze statku Šternova dva, Jan Vahaňský dva, ze statku Divova jednoho, synové Votíkovi z Laznik jednoho, Jarolím Barský tři, Burián Barský dva, Jan Obešlik dva, Aleš Kladorubský jednoho, Mikuláš Kladorubský jednoho, Branečti jednoho, Jan Chorinský tři, Petr Pražma dva, Alexander z Cehendorfu jednoho, Jan Sedlnický čtyři, Petřvalský dva, Mikuláš Čeple dva, Varhaník tři, Krašovský jednoho, Faytl jednoho, Mathiáš Farkl jednoho, Pelka jednoho, Sudivoj z Ostravy jednoho, Janek z Ostravy jednoho, ze Siřnikova statku jednoho, Loutka jednoho, Jiří Štolbaský tři. Jan Kuželík jednoho, Petr Vlkošský jednoho, Bohuslav Štolbaský dva, ze statku Václava Ořechovského dva, Procek Milotský šest, Heřman ze Zástřizl dva, Bernart a Mikuláš ze Zástřizl čtyři, Procek Ždánský pět, Bolejovský jednoho, Racek dva, Karel v Podivíně jednoho, Lacek Štramberský tři, Jan Fichni dva, Jan Dřevohostický dva, Vaněk Žeranovský dva, Petr Unru(h) jednoho, Hons Unru dva, Jaroslav ze Sezenic dva, Žigotovi (synové?) jednoho, Václav Pavlovský čtyři, ze statku Šumického jednoho, Jiří Kropáč jednoho, Thas Zognic šest, Václav Pacák dva, Mikuláš Doupovec dva, Kobik dva, Prokop Milonský jednoho, Jan a Bernart Mouřinovští tři, Petr Mouřinovský jednoho, Jindřich Mouřinovský jednoho, Znata Koberský jednoho, Jiří Bošovský dva, Petr, Václav, Jan Bošovští šest, Albrecht Bošovský dva, Jindřich Klobúcký jednoho, Jetřich Obešlik tři, Bohuš Herník dva, Jiřík Jiříkovský dva, Jan Dubčanský tři, Hynek Pozořický dva, Barbora z Leštné dva, Jan Vojislavský dva, Sigmund Pinta jednoho, Procek Veliký dva, Sigmund Nekešmuth tři, Jan Petrovský jednoho, Jan Kyjovský tři, Jan Ryšan dva, Franěk Ryšan dva, Jan Kusý dva, Jan Zub jednoho, Sigmund Valecký pět, Jan Herult dva, Kytle jednoho, Hynek Sokolnický jednoho, Vaněk Dubňanský jednoho, Karel Radkovec jednoho, Hanuš ze Gbelska jednoho, Oneš Zástřizlský dva, Šašovský jednoho, Jan Rechemberk dva, Jan Jankovský dva, Petr Jankovský dva, ze statku Zvolského tři, Hynek Kusý jednoho, Beneš Bořita ze statku sirotčího dva, Křivecký dva, Klcar jednoho, Petr Podhola jednoho, Jindřich Březnický čtyři, Sigmund Višinavský tři, Hynek a Mikuláš Jankovští čtyři, Jan Zelený tři, Jan Zálubský jednoho, Jan Hořický dva, Johanka ze Zap tři, Jan Březnický jednoho, Jiřík Rechemberk dva, Hroch dva, Jerolím Špetle dva, Burián Evanický jednoho, Vilém Valecký tři, Ctibor Jesenický jednoho, Rudolf z Eberharce jednoho, ze statku Kralického dva, Bohuslav Oslavický jednoho, Petr Mrakeš tři, Sigmund Alexi jednoho, bratr s jeho matkou jednoho, Heřman dva, z Vokříšek jednoho, Vacek s Miroslavským dva, Erazim z Dlouhé Brtnice dva, Beránek dva, Vranovská dva, Mikuláš Roubík čtyři, Vít Hodický a bratří jeho každý jednoho, Matěj Vencelík z Třeště čtyři, Studenečtí čtyři, dva Babkové čtyři, Bohuslav Řečický jednoho, Jindřich a Mikuláš, bratří jeho, dva, Martinkovský dva, Jindřich Koniáš tři, Hynek Koniáš tři, Licek jednoho, Hrůza Pinta dva, Bohuše z Cachtína čtyři, Celand dva, Mikuláš Klouzal dva, Oldřich Zahradecký dva, Linhart, Jindřich, Václav (Zahradečtí?) šest, Jan Tavikovský tři, Krokvicer tři, Házl tři, Houska tři. Rubáš jednoho, Smil Hodějovský jednoho, Jindřich Špetle jednoho, Batelovští z Racova dva, Mikuláš Radkovec dva, ze statku

*

obyčejné snaze a obětavosti stavů moravských, kteří současně zaměstnáni byli volbou nového krále, jímž konečně zvolen byl panovník zemí rakouských a bratr císařův arcikníže Ferdinand. Korunován byl v Praze dne 25. února roku 1527.

Hned po korunovaci Ferdinand vytasil se s proposicí ku stavům českým, v níž žádá všechny země koruny české o vydatnou pomoc proti Turkům, kteří prý na Uhry se chystají, aby Janu Zápolskému v záměrech jeho byli nápomocni. Hranice Štýrska, Rakous i Moravy prý jsou úplně bez ochrany a jisto jest, po dobytí Uher a zemí rakouských, že Turci potáhnou na Polsko, Čechy a zvláště na Moravu.[10])

Král Ferdinand přednesl podobnou žádost také Moravanům na sněmu v Brně téhož roku 1527, když mu od stavů moravských bylo holdováno. Žádal přímo 6000 pěších a 1000 jezdců. Moravané mu odpověděli: „Co se pomoci dotýče, kteréž V. Kr. Mti na nás žádati ráčíte — abychom V. Kr. Mti jmenovitě 6000 pěších a 1000 jezdců vybrali — není nám možná, ani snesitelná, abychom ji učiniti mohli a to z těch příčin, že dluhů zemských velkou summu máme, ze kterých i lichvy platíme, kteréžto dluhy při sv. Jiří zaplatiti musíme, neb ti, kteří nám půjčili. déle čekati nemohou . . . Než to učiniti chceme a v to se podvolujem 100 koní a 2000 pěších, že V. Kr. Mti vypraviti chceme a je držeti a jim na 6 měsíců platiti proti Turku, nepříteli svaté víry." Vedle toho zemský hejtman pan Jan z Perňštejna verboval na Moravě 1000 pěších proti Janu Zápolskému na rok 1528. Dostal k tomu účelu od Ferdinanda I. 3000 zlatých rýnských.[11])

Od této doby neuplynulo ani jediného téměř roku po celou dobu panování krále Ferdinanda I., aby na Moravě aspoň jeden zemský sněm svolán nebyl buď do Brna, do Olomouce, do Znojma, do Uherského Hradiště, aneb do Vyškova, na němž by o peněžité prostředky, aneb o hotovost válečnou proti Turkům žádáno nebylo. Měliť stavové moravští po způsobu stavů českých právo povolovati berně a hotovost zemskou za hranice; byli pak příliš úzkostlivými, aby toho práva ponenáhlu zbaveni nebyli. Proto připomínali přečasto na sněmích, když povolovali všeobecné berně a vojsko Ferdinandovi, že tak činí jen ze své vůle a dle svých zaručených práv. Ferdinand měl také mnohdy se stavy moravskými pernou práci. Pokud mu jen možno bylo, navštěvoval osobně moravské sněmy zemské a předkládal sám stavům žádosti své; a přece Moravané uměli se velmi často žádostem jeho energicky opříti, přiblí-

Bohušického jednoho, Sigmund Voslavický dva, Jindřich Bořita jednoho, Lukáš Sčepkovský jednoho, Jindrák jednoho, Jan Fučík z Budějovic jednoho, Mikuláš Prusinovský dva, Vilém Prusinovský čtyři, Vaněk Sosnovský jednoho, Ctibor, úředník Helfenštejnský, jednoho, Jiřík Wicl jednoho, Jindřich Lukovský jednoho, Albrecht Harasovský jednoho, Jindřich a Petr Železníci dva, Mikuláš Herult jednoho, Adam Herult jednoho, Prokop Podstacký jednoho, Mikuláš z Radostína jednoho, Jan Vezecký jednoho, Fabián z Greblstorfu jednoho, Beneše Vahanského statek tři, z Řečkovského statku jednoho, Jan Hejtmánek jednoho, Petr Bohuslavský dva, Burián z Oděrad jednoho, Matěj z Dubenek jednoho, Petr Čejka jednoho a Smil z Mladoňovic jednoho. — Seznam tento přepsán jest doslovně ze sněmovních památek moravských I., fol. 50–58.

[10]) MS. zemsk. arch. brněnského Nro. 2280. — Sněmy české I., p. 237.

[11]) Hofkammerarchiv in Wien. — Opis listiny té v zemském archivu českém k roku 1527 dne 6. července.

žejíce vždy jen ku pravým poměrům. Stavové moravští uměli vždy dobře postřehnouti situaci; rozeznávali kritickou, povážlivou a zdánlivě nebezpečnou, a dle toho řídila se i jejich ochota ku požadavkům Ferdinandovým. Avšak budiž ku chvále stavů moravských ihned podotknuto, že krále Ferdinanda nikdy neopustili, povolujíce vždy takovou pomoc, jakou s největšími obětmi povoliti mohli. Bylo totiž vždy potřebí pamatovati na dvojí věc: předně na obranu Uher, čili vysýlati válečnou pomoc Ferdinandovi za hranice a za druhé hájiti vlast svou pro případ vpádu tureckého na Moravu, čili zorganisovati se ku důkladné sebeobraně. Že si Moravané v obou případech uměli vésti rozhodně, dokazují události nejbližších let, když nastalo skutečné nebezpečí se strany Turků.

Sultán turecký Soliman II. chystal se totiž na rok 1529 vypověděti nejen králi Ferdinandovi, nýbrž i celé říši německé válku, kterýžto úmysl také jak známo provedl.

Moravané byli mezi prvními, kteří dosti značnými silami Ferdinandovi přispěli. Hned r. 1528 na sněmu zahájeném v Brně dne 1. dubna stavové moravští povolili za přítomnosti Ferdinandovy 3000 mužů pěších a 200 mužů jízdy; to bylo pro začátek. Pravá obětavost a horlivost jejich ukázala se teprve, když o turecké válce již nebylo žádné pochybnosti. Moravané byli v té příčině horlivějšími, nežli Čechové, poněvadž byli nebezpečí mnohem blíže.

Čechové [12]) na sněmu svolaném ke dni 16. dubna roku 1528 povolili peníze na 6000 mužů pěších a 6000 jezdců. [13]) Avšak peníze ty v Čechách velmi nedbale byly sbírány, tak že ještě ani na počátku roku 1529 nebyly odvedeny. Král Ferdinand se nad tím velice mrzel, jak vysvítá z jeho listu ku panu Vilému z Pernštejna. [14]) Na sněmu v Budějovicích dne 8. července roku 1529 Čechové přese všechny žádosti Ferdinandovy nepovolili více, než roku 1528 byli slíbili, avšak zaručili se, že peníze na vojsko jistě do sv. Havla příštího budou sebrány a odvedeny. Odpor svůj omlouvali tím, „že i to, co již povolili, mnohým obtížno bude vyplniti“. Král Ferdinand žádal totiž na zmíněném sněmu, aby Čechové pro kritičnost okamžiku vypravili do pole desátého člověka. Žádost tato byla odmítnuta a nic v té příčině nepomohly ani domluvy pana Jana z Pernštejna, nejvyššího hejtmana moravského, ani pana Thurzy, ani hofmistra uherského, kteří při sněmu byli přítomni. [15]) Teprve když 26. září toho roku Vídeň od Turků byla obležena, čeští stavové stali se povolnějšími. Na sněmu zahájeném dne 4. října bylo rychle ustanoveno, aby každý z pánův a rytířů, kdož má za 1000 kop gr. českých, vypravil 5 pěších a k tomu z 10.000 kop gr. českých čtyři jezdce. Všichni povaleči v krčmách bez výjimky, že mají do vojska vřaděni býti. Při tom Čechové motivují tuto pomoc následovně: „Tato po-

[12]) Jest téměř nezbytno, abychom si aspoň částečně a stručně všímali také účastenství Čechů při válkách tureckých a po případě i Slezanův a Lužičanův čili zkrátka zemí koruny české. Bude nám totiž mluviti velmi často o generalních sněmích koruny české, na nichž jednalo se o společnou pomoc všech proti Turkům. Kde toho potřebí, všimneme si také dědičných zemích Ferdinandových, abychom mohli porovnávati.

[13]) Fessler-Klein udává jen 1000 mužů jízdy. — Sněmy české I., fol. 272 mluví zcela určitě o 6000.

[14]) Sněmy české I., p. (295—298).

[15]) Ibid. p. 305.

moc svolená na to jest učiněna, aby markrabství moravské opuštěno nebylo a Vídeň aby retována byla". Čechové vyslali roku 1529 do pole 40.000 mužů pěších a 20.000 mužů jízdy. [16]) Mnohým zdá se počet tento poněkud přehnaným.

Na Moravě odbýván byl památný v té příčině sněm v Brně při času sv. Kunhuty roku 1529 (otevřen ve středu dne 3. března). — Celá Morava rozdělena byla na čtyři kraje, aby sbírání, verbování i mustrování vojska snáze a rychleji prováděno býti mohlo. Byly to: [17])

I. „Ve kraji Olomouckém kraj Bystřický až po Odru a Dřevnici; odtud opět k řece Moravě". Za krajské hejtmany v území tom byli ustanoveni: Ze stavu panského: Pan Berthold mladší ze Žerotína na Fulnece a ze stavu rytířského pan Přemek z Vickova. Ku kraji tomu náležela města: Olomouc, Přerov, Lipník, hrad Helfenštein, Hranice, Rožnov, Nový Jičín, Fulnek, Štramberk, Hukwaldy, Kelč, Moravská Ostrava, Libava, Budišov a Osoblaha.

II. „Kraj z oné strany Dřevnice až po hranice uherské a zase po Moravu; od řeky Moravy počna až po Svratku a po Hanou ku Kroměříři". Sem příslušela města: Uherské Hradiště, Napajedla, Brumov, Uherský Brod, Hluk, Ostrov, Veselí, Strážnice, Bzenec, Tlumačov, Hodonín, Břeclava, Podivín, Hustopeč, Židlochovice, Měnín, Slavkov, Kyjov, Vyškov, Račice a Dambořice. Hejtmany ve kraji tom jmenováni byli: Pan Jan z Kunovic z panstva a pan Jan Tetaur z rytířstva.

III. „Od Olomouce a Bystřice z druhé strany Moravy až po Svratku a po Hanou ku hranicím českým a slezským" s městy: Tovačov, Prostějov, Plumlov, Lomnice, Černá Hora, Letovice, Bozkovice, Kunštát, Jevíčko, Trnávka, Třebová, Zábřeh, Šumberk, Římařov, Unčov, Úsov, Litovle, Búzov, Svitavy, Šumwald, Mírov, Šternberk, Dvorec a Domašov. Hejtmany byli: Z pánů pan komorník Petr ze Žerotína a z rytířů pan Vaněk Rajecký z Mírova.

IV. „Brno od Svratky až po hranice rakouské k Jihlavě. Od Jihlavy po Svratku a Brno." Tam náleželo Brno, Rajhrad, hrad Veveří, Tišnov, Perštýn, Krumlov, Náměšť, Byteš, Konice, Veliké Meziříčí, Brtnice, Jihlava, Třebíč, Sadek, Telč, Jemnice, Dačice, Bítov, Jaroměřice, Mor. Budějovice, Vranov, Znojmo, Jevišovice, Tavikovice, Hrušovany, Mikulov, Drnholec, Hrotovice, Hrádek, Rosice, Dalešice a Oslavany. Hejtmany ve kraji tom se stali: Pan Jindřich Meziříčský z panstva a pan Mikuláš z Vickova z rytířstva. [18])

V těchto krajích nařízena byla sněmem zemská hotovost následovně: Každý pátý muž aby byl vypraven do pole, a hejtmanu ve kraji ustanovenému aby se ukázal o sv. Václavu na ustanoveném místě „s úplným počtem koní a vyzbrojen". Kdo by tak neučinil, aby byl do sklepu vsazen a dvě neděle tam držen; pak aby při nejbližším sněmu postaven byl před stavy a souzen. Kdyby se nedostavil, že statek jeho zemi propadnouti má.

---

[16]) Ibid. p. 308—309. — Viz také Bohusl. Miltner: Účast Čechů při obraně Vídně r. 1529, kdež také o Moravanech se mluví.

[17]) Pilař a Moravec: Historia Moraviae III, p. 33 připomíná také ony čtyři kraje a dává jim tato jména: 1. kraj Bystřický, 2. kraj Kyjovský, 3. kraj Těšetický a 4. kraj Moravsko-Budějovický.

[18]) Památky sněmovní I., fol. 62 a. — Ibid. fol. (64—68).

Vojska mají se sebrati na místech následujících: V prvním kraji mezi Lipníkem a Drahotušemi, ve druhém u Kyjova, ve třetím „na blatech“ u Těšetic a ve čtvrtém u Moravských Budějovic. Ostatní ustanovení týkala se způsobu vyzbrojení a potřebných instrukcí, na př.: Přišlo-li by k tomu, že by dva krajové po dvě neděle na hranicích moravských ležeti musili ve zbrani, má pan zemský hejtman obeslati do zbraně zase druhé dva kraje, aby hájení hranic zemských na místě prvních dvou krajů převzaly. Měly se tedy dva a dva kraje vždy po čtrnácti dnech střídati. Když by špehové zprávy donesli, že nepřítel Turek na Moravu táhne, má nejbližší krajský hejtman kraj svůj ihned do zbraně povolati a oznámiti to hejtmanům krajův ostatních. Pak hned aby na zámcích, tvrzích, ve městech i v městečkách z děl a hákovnic stříleno bylo a v kostelích na poplach zvoněno, vojska pak aby ihned táhla k místu naznačenému.

Jednomu žoldnéři aby na měsíc placena byla jedna kopa grošů českých, anebo nejvíce tři zlaté rýnské. [19]) Formanům, kteří potřeby za vojskem povezou, aby placena byla jedna kopa gr. č. na týden, z čehož si i stravu i obrok opatřovati mají. [20]) Na útraty zemské mají býti zhotoveny čtyři praporce a každý krajský hejtman má míti jeden. V každých desíti mužích má býti jeden kopinník, jeden pavezník, pět střelců, tři mužové s oštěpy, tesáky a sekerami.

Panu zemskému hejtmanu, jakožto vrchnímu veliteli vojsk moravských, bylo přiděleno osm rádců, čili podvůdců, totiž: Ze stavu panského: Pan Dobeš z Bozkovic, pan Hanuš z Lichtenštejna, pan Linhart z Lichtenštejna a pan Bernart starší ze Žerotína. Ze stavu rytířského: Pan Vilém z Vickova, pan Žibřid z Bobolusk, pan Jan Procek z Cetně a pan Vilém Kurovský z Vrchlabí.

Každý krajský hejtman má se ve svém kraji postarati, aby v době výpravy přes hranice, aneb na hranice země vezeny byly za vojskem všechny potřeby i potraviny a prodávány vojínům za laciný peníz.

Konečně bylo ustanoveno, že smí pro svou obranu každý dospělý muž nositi ručnici, ale myslivosti že nesmí provozovati nikdo, kdo nemá zvláštního k tomu povolení. V celé zemi pak že zakázány jsou úplně všechny veselosti, posvícení, hody, tance, zpěvy i hudba, „aby Bůh lidstvu hříchy odpustil a křesťanstvo od plenění tureckého osvobodil“. [21])

Moravané sebrali roku 1529 asi 20.000 mužů pěších a 16.000 jízdných do pole, mezi nimi mnoho vzácných osobností z panstva a rytířstva. Čtyři největší města moravská vypravila tentokráte k obraně Vídně několik švihovnic na své útraty. Olomoučtí poslali pět, Brněnští pět, Znojemští a Jihlavští po třech. Kusy ty byly ovšem malé, tažené pouze jedním koněm. [22])

Veškeré zmíněné vojsko moravské rozděleno bylo na dvě části: Jeden oddíl poslán byl na pomoc ohrožené Vídni a vůdce pan Jan z Pernštejna postavil se s ním u Korneuburku na levém břehu Dunaje, aby bránil Turkům přechod přes řeku [23]) Hned ze Znojma psal stavům

---

[19]) Jeden zlatý rýnský = čtyři a dvaceti dobrým gr. českým.
[20]) Památky sněmovní I., fol. 62.
[21]) Památky sněmovní I., fol. (63 a—63 b).
[22]) Quellenschriften I., Iglau p. 82.
[23]) Pešina: Mars Moravicus II., p. 142—143.

českým (17. října), aby s vojskem svým rychle za ním přitáhli.[24]) Druhý oddíl vojska moravského určen byl k obraně země, a proto rozestaveny byly vojenské sbory po jižních hranicích Moravy, hlavně u Znojma. Při všech vojenských úradách i operacích velmi činným byl tehdejší biskup Olomoucký Stanislav Thurzo a kancléř jeho Jan z Doubravky a z Hradiště, „quod non politica solum scientia, sed bellica etiam virtute praestaret".[25]) Jan z Doubravky byl právě vrchním velitelem moravských vojsk ochranných.

Posádka Vídeňská, sestávající také částečně z Čechův a Moravanů,[26]) držela se statečně, tak že Turci ve mstivosti své trestali za to drancováním a pálením celé okolí. S počátku vydány jim byly v šanc země pouze na pravém břehu Dunaje, kdež Turci vše zničili až do Horních Rakous; později podařilo se jim proniknouti i na levý břeh řeky, a tu podnikali loupežné vpády své hlavně na Moravské pole. Asi 1000 zuřivých Turků plenilo žírná pole a bohaté vesnice v okolí Menhartsberku (hora 536 m. vysoká severových. od Kremže), a není pochyby, že by tentokráte i Morava byla pocítila tíhu sveřeposti jejich, kdyby pan Julius z Hardeku se dvěma sty jezdci moravskými nebyl je náhle přepadl u Štokravy a téměř úplně nepobil. Ostatek zničil pan Jiří z Lichtenburka.[27])

Po 23 dnech marného obléhání Vídně Soliman II. odtáhl s velikou hanbou a za jásotu celého křesťanstva. Na Moravě aspoň poněkud utišily se pobouřené mysli obyvatelstva, ač každý byl přesvědčen, že to nebyla poslední výprava Solimanova proti zemím Ferdinandovým, vždyť nepokoje v Uhřích se strany Turkův a úplná válka mezi Ferdinandem a Janem Zápolským, tureckým chráněncem, neustále trvala. Stavové moravští také ještě téhož r. 1529 ze sněmu, držaného po sv. Lucii v Brně (v pondělí dne 13. prosince), vyslali poselstvo do Čech, aby se umluvilo se stavy českými o budoucí opatření proti Turkům. Stalo se tak na generálním sněmu koruny české v Budějovicích v měsíci lednu r. 1530, o kterémžto sněmu pouze známá jest nám proposice královská, datovaná dne 8. ledna roku 1530.[28]) Výsledek toho jednání byl, že stavové moravští uvolili se pro budoucí časy poskytnouti vždy jednu čtvrtinu toho, co poskytnou Čechové; při zvláštním nebezpečí že povolí třetinu. Tak aspoň referovali poslové moravští na provinciálním sjezdu v Brně dne 7. února r. 1530 za předsednictví zemského hejtmana pana Jana Kuny z Kunštátu a na Lukově.[29]) Téhož roku ještě Morava poděšena byla Mohamedem, pašetem Semendrijským, který prodral se s četným vojskem Uhrami až na levou stranu Dunaje a ku konci roku 1530 poplenil okolí Nitry, Lévy, Sv. Benedykta a Teplic u Trenčína.[30]) Moravané očekávali bezpečně také útok na hranice moravské a vyslali tedy rychle

---

[24]) Ibid. fol. 145.
[25]) Pilař a Moravec: Mor. Hist. III., p. 7.
[26]) Bohuslav Miltner: Účast Čechův při obraně Vídně r. 1529.
[27]) Pešina: Mars Moravicus II., fol. 153. — Pilař a Moravec: III. fol. 7.
[28]) Sněmy české I., p. 321—327.
[29]) Památky sněmovní I., fol. 78b. — Pešina: Prodromus Moraviae k roku 1530 Boček: Přehled úředníků moravských r. 1530.
[30]) Isthuanffi p. 114.

poselstvo do Čech o pomoc.[31]) Obavy jejich se však nesplnily, tak že Čechové byli tentokráte marně pobouřeni.

Stavové čeští a moravští nespouštěli však válek tureckých se zřetele, neboť sultán Soliman II. sliboval Janu Zápolskému na rok 1532 opět velikou výpravu do Uher a proti Vídni. Hned 24. února r. 1530 stavové čeští povolili k tomu účelu 50.000 kop gr. č., splatných ve dvou letech od sv. Jiří počínajíc. Summy té že má užito býti jen proti Turkům a král Ferdinand musil vydati Čechům — jako obyčejně — přiznávací list, že stavové čeští berni tu povolují dobrovolně a že svobodám jejich nebude na ujmu.[32]) Summa ta však Ferdinandovi nestačila. V březnu r. 1531 žádal opět na výpravu proti Turkům a na své dluhy 300.000 zl., o čemž jednáno bylo na sněmu v Budějovicích. Zdá se, že peníze ty dostal, ačkoliv usnešení sněmu toho neznáme.[33]) Když pak nadešel rok 1532 a Soliman skutečně velikou výpravu do Uher podniknul, Čechové povolili Ferdinandovi z 5000 kop gr. česk. dva „jízdné koně“ a z 1000 kop dva pěší s tím doložením, kdo by chtěl, že může místo tří pěších jednoho jízdného vypraviti anebo naopak. Najatý lid proti Turkům v Čechách stavové uvolili se vydržovati po čtyři měsíce a „s tím počtem, jestliže by jim od markr. moravského, aneb knížetství slezského oznámeno bylo, že Turci a jich pomocníci na ně táhnou, . . . nemeškajíc ku pomoci že táhnouti chtějí a . . . jich neopouštěti“. Veškerá válečná moc z Čech měla sejíti se ku dni sv. Jakuba v Uhřích mezi Skalicí a „Holajčem“. Kdyby však Turek na Moravu vtrhl, nebo do Slezska, Čechové vymínili si, že všechno vojsko, které Ferdinandovi na pomoc poslali, odvolají a Moravany brániti budou.[34]) Moravané spoléhali ovšem vždy hlavně na pomoc bratří svých Čechův, ale sami byli rovněž na nejvýše činnými a obětavými. Opatrnost jejich pak charakterisují nejlépe ochranná opatření, jež učinili hned při času postním roku 1531 za příležitosti zasedání soudu zemského v Brně. Mezi jiným usnesli se: „Což se desk dotýče, svobod, register a jiných potřeb zemských, ty, jakž pan hejtman vojsko do pole obsýlati bude, aby hned pan sudí na Karlštejn dovezl, přijma k sobě pana Václava Haugwice a Jana Lhotského ze Ptení, sudího menšího, a ty aby ku věrné ruce úředníkům na Karlštejně schovati dali a cedule na truhlicích sepsali, že se to na ten způsob jim k věrné ruce schovati dává. Kdyžbykoli stavové markrabství moravského požádali, aby jim zase vydány byly.[35]) Takový strach měli tedy Moravané před vpádem tureckým, že ve své vlasti ani desky zemské, ani privilegia pro ten případ za bezpečné uschována nepokládali. Ostatní ochranná opatření, ustanovená při zasedání téhož soudu zemského, týkala se hlavně děl, jež praelátům a klášterům moravským opatřiti bylo uloženo. A sice: Opat Loucký měl dáti šest švihovnic, tři kopy kulí, tři centy prachu, dobrého puškaře, koně a co k tomu přísluší. Opat Želivský, probošt Pöltnberský, převor Znojemský u sv. Kříže, probošt v Nové Říši, opat Jaruský (něm. Geras v Dolních Rakousích — měli

[31]) Pešina: Mars Moravicus II. fol. 155.
[32]) Sněmy české I., p. 327—328.
[33]) Ibid. I., p. 344—349.
[34]) Sněmy české I., p. 362—367.
[35]) Památky sněm. I., fol. 88 (a—b).

také statek na Moravě) dvě švihovnice, jednu kopu kulí, centnýř prachu, koně ku dělům a jiné potřeby.

Opat Žďárský jednu švihovnici, třicet kulí, půl centnýře prachu, dobrého koně a jiné potřeby. Kartus z Nové vsi jednu švihovnici, půl kopy kulí atd. Převor od sv. Tomáše v Brně dvě švihovnice, jednu kopu kulí, cent prachu, koně atd. Kapitula Brněnská a křižák ve Starém Brně dvě švihovnice, jednu kopu kulí atd. Probošt Rajhradský, opat Vilímovský a opat Zábrdovský dvě švihovnice atd., opat Velehradský dvě švihovnice atd., opat Hradištský tři švihovnice, půl druhé kopy kulí, půl druhého centu prachu, koně a puškaře. Kapitula Olomoucká pět švihovnic, dvě a půl kopy kulí; dva a půl centu prachu atd., z proboštství Kounického dvě švihovnice atd., probošt ode Všech sv. v Olomouci jednu švihovnici atd., Kartus Olomoucký a probošt Šternberský dvě švihovnice atd., panna abatyše králové kláštera dvě švihovnice atd., od převora z Dalešic, od sv. Anny z Brna a od Matky Boží u Znojma jednu švihovnici atd., od převora u sv. Kateřiny a abatyše od sv. Kláry v Olomouci pouze dva centnýře prachu a od abatyše Pustiměřské jednu švihovnici atd.[36])

A poněvadž špehové přinášeli zprávy (ovšem liché), že Turek u Bělehradu již se hýbe, rozhlášeno bylo po celé Moravě, aby vojsko se sešlo, jak pan hejtman ustanovil, k Nové vsi, mezi Hodonínem a Břeclavou. Kdyby pak nastalo nebezpečí pro samu Moravu, že má každý pátý člověk býti pohotově. Také bylo vysláno poselství do Čech žádat o pomoc pro případ nebezpečí. Při tom Moravané stavům českým oznamovali, že mají špehy netoliko u Budína, nýbrž až na hranicích tureckých. Poselstvo ono mělo také omluviti stavy moravské, že předešlého roku o sv. Václavě Čechy pobouřili zprávou, jako by Turci na Moravu se již hrnuli. Stalo prý se to tak, že Slováci uherští následkem ukrutností tureckých houfně na Moravu se utíkali; a poněvadž Turci až pod hory moravské pálili a loupili, myslilo prý se, že již i na Moravu potáhnou.

Téhož pak roku 1531 v neděli postní Judica (dne 26. března) zahájen byl obecní sněm v Brně za přítomnosti Ferdinanda I, kdež teprve řádně jednáno bylo o vojenských opatřeních proti Turkům. Na každých 1000 kop gr. česk. měl býti vyslán do pole jeden kůň s pacholkem. Žádný obyvatel moravský ani chudý, ani bohatý nesměl nikam ze země na službu jezditi ani se stěhovati v této nebezpečné době, a kdož by se tak nezachoval, „aby statek nebo peníze, kteréž by měl, k zemi propadl a na budoucí časy země prázden byl“.[37]) Stavu panskému uloženo bylo sebrati čtyřicet kusů děl, totiž: Kněz biskup JMt dáti měl tři kusy, p. Jan z Pernštejna osm, p. maršálek tři, komorník p. Kryštof z Bozkovic tři, ostatní páni moravští většinou po jednom kuse. Stavu praelatskému uloženo připraviti (jak nahoře již zmíněno) 33 švihovnic a pánům rytířům 38. Města měla dáti 40 kusův, a sice: Olomoučtí 12 švihovnic, Brněnští 10, Znojemští 6, Jihlavští 8, Hradišťané 2 a Uničovští rovněž 2. Úhrnem 151 švihovnic.

---

[36]) Památky sněmovní I., fol. 88 (a—b).
[37]) Ibid. fol. 92 b. I.

Celkem byli Moravané na rok 1532 dobře připraveni; když však Turci počali se již v zemi své sbírati, stavové moravští sešli se ještě jednou, a sice na sněmu zahájeném v Brně v pátek po neděli průvodní (dne 12. dubna 1532), kdež s velikou jednomyslností nařízen byl všeobecný odhad jmění (šacuňk) a povoleno, aby podle potřeby dvacátý, patnáctý, aneb dokonce pátý člověk pohotově byl k obraně země. Když by nebezpečí se blížilo ku hranicím moravským, aby se všech tvrzí, měst a městeček stříleno bylo a zvoněno; všichni pak aby táhli tam, kam bude ustanoveno. Hejtmanové krajští mají se starati o četné a spolehlivé vyzvědače, jimž by služba ze zemských peněz placena byla. Když by pan hejtman zemský osobně vytáhl do pole, má každý pán i rytíř táhnouti s ním. Vojsko nesmí se žádných škod dopouštěti na pochodu svém Moravou, sice budou za to vůdcové zodpovědni. Páni hejtmané krajští mají míti také zvláštní posly, aby je v čas po zemi mohli se zprávami rozesýlati, neboť prý jest již ze zkušenosti známo, že „země veliké škody utrpěla i k pádu přivedena byla", nebylo-li vše nejrychleji oznámeno. Každý krajský hejtman má ustanoviti ve svém kraji osoby jisté, které by po kraji jezdily a vypravovaly výživu a všechny potřeby pro vojsko. Hory na hranicích moravských mají býti dle potřeby zasekány, brody a mosty přes řeku Moravu mužstvem obsazeny; zámky, tvrze, města a kláštery zvláště pomezní má každý majitel špíží, děly, prachem a jinými potřebami podle své nejlepší možnosti opatřiti. Kdo má mnoho obilí, aby mouku mlel a všechny potřeby vůbec aby byly připravovány a uchystány. Když pak vojska z Čech a ze Slezska Moravou potáhnou, má jim vše ku výživě dáno býti. Venkované mají špíži, obroky a jiné potřeby za vojskem voziti a za určitou, pevně stanovenou summu prodávati. — Králi Ferdinandovi I. má na potřeby válečné 25.000 zlat. rýn. z Moravy vyplaceno býti, a když by nebylo dosti hotových peněz, má býti z berně doloženo. Pan hejtman má si dle vůle a uznání svého vyvoliti za rádce některé osoby ze stavů moravských, aby vše dělo se opatrně a po zralém uvážení.

Když byl během první polovice r. 1532 všeobecný odhad jmění vykonán,[38]) stavové moravští sešli se na sněm do Olomouce v pátek před sv. Janem (21. června), kdež nařízeno vypraviti do pole z každých 5000 kop gr. českých dva jezdce a deset pěších.[39])

Veškerá tato ochranná a vojenská opatření Moravanův učiněna byla tentokráte zbytečně, neboť Turci, jak známo, zadrženi byli na pochodu svém k Vídni před hradem Kysekem, hájeným od Mikuláše Jurišiče. Od pátého až do jeden a třicátého srpna roku 1532 bránil se Jurišič v polozbořené tvrzi Kysecké tak udatně, že Soliman byl nucen Kysek mu darovati, jen když Jurišič vztyčil bílý prapor na hradbách na znamení, že se poddává.

[38]) Přiznávací listy, kterých se při odhadu jmění užívalo, mívaly následující formu: „Já N. N. vyznávám tímto listem přede všemi, že jsem podle nařízení sněmovního, kteréž se stalo na sněmu obecním, kterýž držán byl (čas) roku (...) statek svůj všechen, kterého užívám a zač by stál, spravedlivě šacoval a poddaných svých šacovati dal a toho mám za summu YZ a lidé poddaní mají za summu N—; a to přijímám ku svému svědomí. Tomu na svědomí a jistotu pečeť svou vlastní k tomuto listu přitisknouti jsem dal jistým svým svědomím a vůlí." Takové formuláře listů přiznávacích bývaly na sněmích sestavovány.

[39]) Památky sněmovní I., fol. 117 b. sqnt.

Mezi tím král Ferdinand I. postaral se o veliké vojsko z říše německé, z Čech, Moravy, Slezska, Lužic a všech ostatních svých zemí. Vojska ze zemí koruny české bylo prý 38.000 mužů jízdných i pěších pod vůdci p. Zdislavem Berkou z Lipé a Albertem Šlikem. Moravany vedl Jan z Pernštejna, zemský hejtman moravský, a Jan z Kunštátu.[40]) Se vším vojskem, čítajícím 90.000 mužů pěších a 30.000 jízdných čekal vůdce falckrabí Bedřich u Vídně,[41]) avšak Soliman neutkal se s ním v otevřeném poli, nýbrž vrazil do Štýrska a po ohromném plenění, vraždění a zajímání vrátil se Chorvátskem do země své.[42])

Výsledek tohoto tažení působil na Solimana II. mírumilovně. Král Ferdinand dostal pokyn, kdyby vyslal poselství do Cařihradu, že by tentokráte mohlo snadno příměří ujednáno býti. Ferdinand tak učinil a po některých úmluvách podařilo se skutečně uzavříti r. 1533 s Turky mír „na věčné časy", jak sultán se vyslovil, poněvadž prý si bratra svého (císaře Karla V.) i syna (Ferdinanda) velice váží a je miluje. Mír umluven byl ve Vídni mezi Ferdinandem a poslem sultánovým za přítomnosti četných magnátův uherských a českých. Z Čechův a Moravanů byli přítomni: Jan Pflug, Albert Šlik, Ladislav z Lipého, Jošt z Rožmberka, Jan z Kunštátu a bratří Meziříčtí.[43]) Turci byli tentokráte proto tak povolnými, že jim nastala v Asii válka s Peršany.

Ferdinandovi zbýval tedy pouze boj proti Janovi Zápolskému. Proto také na Moravě pro tu chvíli není značnějšího zbrojení, pouze v některých krajích verbováni byli za peníze žoldnéři na válku v Uhřích. Takové žoldnéřské vojsko moravské pod Vojtěchem z Horčic a Janem z Doupova tábořilo u Prešpurka, kdež vojáci dopouštěli se různých násilností a zločinů. Mezi jiným zastavili i děla zemská, aby měli na útratu, jak vysvítá z listu napsaného panu Janu Kunovi z Kunštátu, zemskému hejtmanu moravskému.[44])

Sněmy zemské odbývány byly sice každoročně i berně povolovány Ferdinandovi pravidelně, ale strach před Turky ponenáhlu ustupoval blahodárnější činnosti hospodářské. I se Zápolským bylo na krátkou dobu příměří uzavřeno a později až do konce března roku 1536 prodlouženo.[45])

Také v Čechách byl až na náboženské rozepře klid. Stavové čeští povolili Ferdinandovi na sněmu dne 2. března r. 1534 zahájeném určitou berni na tři léta napřed, jen aby vůbec měli pokoj, po němž všechny země již tak velice toužily.[46]) Povolnost stavů českých způsobila ve

[40]) Pešina Mars Morav. II., fol. 160.

[41]) „Supra quorum omnium numerum Bohemorum, Moravorum, ac Silesitarum equitatus miro instructus ordine, ac cohortes, quas Sdislaus Lippa, ac Albertus Prestenscius, insignes viri ductabant, addebantur, ita ut praeter ingentem tormentorum ac aliarum rerum bello necessariarum apparatum..... nonaginta descriptorum peditum ac triginta equitum armatorum milia... ad Viennam...... habuisse affirment." (Isthuanffi p. 120.)

[42]) Císař Karel V. a Ferdinand nebyli totiž ve vojišti přítomni, nýbrž sídleli ve Straubinku (v Bavořích na Dunaji). Proto Soliman II. tvrdil, že před ním utekli, že se ho bojí a že nechtějí s ním bojovati.

[43]) Isthuanffi: R. Hung. Historia p. 128.

[44]) MS. archivu Brněnského k roku 1532 číslo 787.

[45]) Isthuanffi p. 135.

[46]) Sněmy české I., p. 376 sq.

Ferdinandovi přání, aby i v ostatních zemích stálou berni si zabezpečil. Na stavech moravských žádal tedy hned r. 1535, aby mu povolili na pět let ročně 50.000 zlatých moravských. Moravané však odepřeli a povolovali žádanou berni rok co rok.[47])

Avšak roku 1536 Turci skončili vítězně válku s Peršany, proto hned jali se opět míchati do záležitostí uherských, kdež Utěšinovič i Jan Zápolský byli v nesnázích. Situace byla pro Turky vůbec přízniva. Císař Karel V. právě započal novou válku s králem francouzským Františkem I. a Ferdinand I byl neustálým bojem v Uhřích nejen vysílen, nýbrž i velmi zadlužen.

V létě r. 1536 vrazilo do Chorvátska na plen 20000 Turků, „lid jímali, zabíjeli, ukrutně pálili a zemi kazili, tak že přes 30 hradův a zámků dosti pevných dobyli a v nich se usadili; odtud pak na všechny strany přečetné loupežné vpády podnikali".[48]) Král Ferdinand vyslal sice poselstvo do Cařihradu se stížnostmi; avšak věda již napřed ze zkušenosti dřívější daremnost takového poslání, jal se hned činiti válečné přípravy, vždyť mu špehové určitě oznamovali, „že Turek s velikou mocí hned z jara roku 1537 na království, země a poddané JMti přitáhnouti sobě umyslil a před několika nedělmi z Konstantinopole vojensky vytáhl, aby křesťanstvo sobě podmanil".

Moravané byli rovněž vyzvědači svými o stavu věcí dobře zpraveni. Stavové sešli se tedy ve středu před sv. Kateřinou, dne 22. listopadu roku 1536 na sněm do Brna a tam s velikou horlivostí jednali o opatření země proti Turkům. Král Ferdinand měl býti požádán, aby pro bezpečnost pomezí moravského opraviti dal hrady i bašty Prešpurku, Trnavy a Starých Hradů. Totéž aby učinili Uhři na jižních hranicích; hlavně aby opevněna byla místa při vodách.[49]) Zámky, tvrze, města a kláštery na pomezí moravsko-uherském aby rovněž v čas špíží, děly, prachem a jinými potřebami zásobeny byly; hory na pomezí aby byly zasekány, ale silnice aby volna zůstala.[50]) Když pak by na výpravu proti nepříteli došlo, vypraven budiž každý vojín i každý povoz jak se sluší. Ve vozích mějž každý dle možnosti dobré vozníky, při každém vozu buďtež dvě sedla jízdecká, dvě uzdy, dvojí ostruhy, aby drábi v čas nebezpečí na koně vsednouti mohli, dvě dřevce husarská, a kdo chce, může i dělo na vozu míti. Ku dvaceti drábům budiž vždy jeden vůz a jedna hákovnice. Kdyby někdo chtěl míti vůz ku patnácti, nebo desíti drábům, může také míti. Při každém vozu mají býti rýče, motyky a sekery.[51])

Avšak hlavní válečné přípravy proti Turkům počaly teprve r. 1537. Král Ferdinand svolal na den 25. ledna sněm Uherský do Prešpurku, kdež dostalo se mu značné pomoci, a na den 22. dubna svolal v téže příčině zemský sněm do Brna. Zástupci jeho na sněmu tomto byli pan Jan z Pernštejna a na Helfenštejně a pan Wolf. starší z Krajků na Landštejně.

(Pokračování.)

[47]) MS. zemsk. archivu Brněnsk. číslo 2280.
[48]) Sněmy české I., p. 402.
[49]) Památky sněmovní I., fol, 133—134.
[50]) Ibid. I., fol. 135.
[51]) Ibid. I., fol. 132 b.

Linie Kunštatsko-stařechovská.

Příspěvek k rodopisu česko-moravskému.

Napsal *Jan Tenora.*

Malá vesnice Stařechovice ležící od Prostějova na sszápad daleko není nyní tak známa, jako byla ve století XIV., když se po nich psala jedna větev pánů z Kunštatu. Darmo však badáme, v jakém poměru byla větev Stařechovská k ostatním větvím pánů z Kunštatu. Víme jen s jistotou, že byla větví skutečně pánů Kunštatských a že nejblíže příbuzna byla větvi Lestnické; dohadovati se však můžeme s jistou věrojatností, že snad první z linie této Arkleb pocházel od potomků Mikula, bratra Bočkova, zakladatele kláštera Ždárského. Než teprve ve století XIV. jmenuje se tento Arkleb z Kunštatu a ze Stařechovic. Statky své měl tehdy nejvíce okolo Stařechovic, malou pak jen část jejich měl jinde. R. 1349 prodával některé zboží své u Stařechovic; tak postoupil Podobovi z Drahonovic pět podsedníků v Kněničkách a Zbince ze Švábenic prodal ves Louku s příslušenstvím. Koupil však za to r. 1365 od Petříka z Držovic $5^1/_2$ hřivny ročního platu za 60 hř. gr. a r. 1368 od Janka ze Strážiště ves Vilémov s příslušenstvím. Na Stařechovicích zapsal také r. 1368 manželce své Elšce u věno 250 hř. O zvětšení však zboží Stařechovského nebyl Arkleb příliš pečliv. Koupil sice ještě od Hynka z Buzova r. 1373 dvůr poplužní ve vsi Ptíně, prodal však již po pěti letech Benešovi z Vícova a Janu, synovi jeho, celou ves Ptín s tvrzí a dvorem kromě dvorců dvou Vavřincových a lánů Jankových i Vavřincových, se všemi rybníky a vším příslušenstvím, ve vsi Bernově pak $5^1/_2$ lánu s mlýnem a dvěma podsedky. Taktéž trhem odprodal tehdy převoru a konventu kláštera Jevíčského ve vsi Zdětíně $5^1/_2$ lánu poplatného se vším všude.[1])

Tím více však staral se Arkleb o to, aby zvětšil a rozmnožil zboží své jinde. Činil to jak moha, buď kupem, nebo stupkem nebo i smlouvami. Odprodal sice hned r. 1351 ze zboží svého, které měl mezi horní Svitavou a Svratkou, Kuníkovi z Lysic ves Hluboké se vším příslušenstvím, avšak nahradil si to hojně v letech pozdějších. — Na bývalém panství Jimramovském, blízko Pasek Jimramovských, zvedají se v hustém lese na vysokém kopci zříceniny hradu Skal. Široko posud rozkládají se na temeni zbytky zdí, které jsou stavěny na stěnách skalních, nádvoří hradní obkličujících. Dvě vysoké stěny skalní sklánějí se blízko k sobě a činí způsobem tím tmavou chodbu, která běží k malé hradní brance. Jedna vysoká, posud dosti zachovalá věž vyčnívá nad vrcholky nejvyšších jedlí; rozhled z ní do Čech jest překrásný. Ostatní díl hradu, který ještě výše na skalách se rozkládal, jest nyní lesem zarostlý. A okolo tohoto hradu případně Skály zvaného zakupoval Arkleb ze Stařechovic zboží, až se stal středem všeho panství jeho. Poněvadž však byl hrad ten snad tehdy zpuštěný,[2]) nepsal se Arkleb

[1]) DO I., 129, 130, 916, 961, 957; II., 305; III., 410, 420.

[2]) Kdo hrad Skály vystavěl a jaké byly osady hradu toho, o tom neví se nic spolehlivého. Pešina sice vypravuje, že markhrabě Jan r. 1356 hrady Rabštýn, Dalečín a Javůrek (t. j. hrad u vesnice Javůrku stojící — Skály) pro loupeže, jež pánové jejich z nich páchali, rozbořil; pokud však tomu věřiti lze, nemůže se rozhodnouti. Pravda-li to, byl od syna Arklebova Heralta znovu vystavěn; od r. 1388 píše se Heralt stále ze Skal.

nikdy po něm, aniž se Skály jmenují až za Heralta, syna jeho. Arkleb však již roku 1364 získal kupem od Petříka a Jindřicha bratří z Javůrka celou blízkou ves Javůrek se vším příslušenstvím. Rok na to koupil od Jimrama z Pernštýna šest domů v Jimramově za 10 hř. gr. pr. Následujícího zase roku sstoupil se Arkleb se Sazemkou z Čalunic, a sice Sazemka se všemi svými statky, Arkleb pak se vsí Pičulínem. Když pak roku 1368 postoupil Heralt z Kunštatu, jak ve dskách zemských zapsáno, hrad a městečko Kunštat se vším příslušenstvím Bočkovi a Vilémovi bratřím z Kunštatu a Arklebovi ze Stařechovic, měl Arkleb i právo jakési na Kunštat, jehož však podle všeho nepožil. R. 1374 postoupil mu Kuník z Richvaldu osm hř. ročního platu ve vesnicích Lysicích, Kunicích a Lhotě. Tak stále zvětšiti hleděl zboží své.[3])

Arkleb u současníků svých požíval stále nejen vážnosti, nýbrž i důvěry. Často se jmenuje svědkem v listinách mezi předními pány.[4]) Znali ho, a proto bezpečili se na jeho správnosť a poctivost. Tak byl ustanoven od Bočka z Kunštatu a Poděbrad za poručníka dětí jeho; poručníkem jeho sirotků jsa a zvláštním poslem markraběcím ke dskám prodal na místě sirotků Benešovi z Kravař, nejvyššímu komorníku cúdy Olomucké, polovici městečka Prostějova s polovicí kostelního podací, celou tvrz, polovici dvoru přede tvrzí a mlýn se vším příslušenstvím za 1100 hř. gr. pr. Když pak r. 1377 Markvard a Dětřich bratří z Modřiček prodali chudým nemocným v hospitalu u Tišňova dvůr poplužný a dva lány poplatné ve vsi Chvališově a dvůr poplužný s lesy a vším v Říkoníně, stalo se to k ruce Arklebově se zvláštním souhlasem markhraběte Jošta, jehož poslem ke dskám také byl.[5])

Súčastňoval se též často na sněmech a soudech zemských jak v Olomouci, tak v Brně.[6]) V dobách těch pak má to zvláštní význam. Páni tehdy zákony tvořili, z nichž později všechno zřízení zemské vznik mělo. Vizme jen, na čem se snesli na sněmě zemském v Brně dne 26. července r. 1380 markrabě Jošt a mnozí páni z přední šlechty, mezi nimiž byl také Arkleb ze Stařechovic. Páni totiž tam „všichni uvažujíce dobro země Moravy zároveň jednomyslně, jednohlasně rozhodli a svorně, ne z přinucení, ale z pouhé dobré a svobodné vůle nalezli souhlasíce, aby se v desky zapsalo, že žádný pán v zemi Moravě, ať by byl jakéhokoliv rodu nebo stavu, nesmí žádného měšťana nebo sedláka od jiného pána v zemi moravské jakéhokoliv by rodu nebo stavu byl přijati, kdyžby měšťané a sedláci ti nedonesli od pána svého list pečetí jeho opatřený, že jsou od pána svého volně propuštěni a vyčteni. Kdyby pak někdo z těch měšťanů nebo sedláků k pánu jinému v zemi moravské se utekl, aby tento byl povinen jej se všemi jeho statky, s nimiž byl utekl, nazpět poslati pánu, od něhož utekl". To byl snad první příklad na Moravě před válkami husitskými, že páni chtěli poddané své uváděti téměř v nevolnictví.[7])

Ostatně není již mnoho zpráv o Arklebovi. Vytknouti ještě leda sluší, že, když získal r. 1374 zboží některé v Lysicích od Kuníka z Richvaldu, byl od Kateřiny z Kunštatu a Lysic, manželky Petra ze Sovince, pohánčn

[3]) DO I., 193, 958; II, 456. — DB IV., 346, 453.
[4]) DB VI., 4. — CDM X., 89, 188, 273.
[5]) DO II, 532; DB VI., 510.
[6]) V Olomouci byl r. 1353, 1371, 1376—79; v Brně r 1374, 1375, 1377—80.
[7]) DB VI., 766.

z 50 hř., ježto prý zboží to patřilo k jejímu věnu. Roku následujícího žaloval na něho žid Francl In z Olomouce pro 20 hř., za něž Arkleb ručil. Poslední zpráva o Arklebovi ze Stařechovic jest z roku 1386, kdy byl poháněn od Vítka ze Stražovic pro 40 hř., poněvadž Vítka nevyvadil, jak slíbil.[8])

Bratrem Arklebovým byl snad Hynek, o němž však mimo jméno nic jiného nevíme. Připomíná se roku 1365. Sestry měl dvě, Jitku, manželku Beneše ze Škryje, v jejíž jméně prodal Arkleb tvrz v Medlově se vším příslušenstvím roku 1358 Sezimovi z Jevišovic za 175 hř., a Annu, která se provdala za Ješka Šosla asi r. 1365 a jíž manžel její zapsal na Stonařově u věno 150 hřiven.[9])

Synem Arklebovým byl Heralt z Kunštatu a Skal, který se již téměř po Stařechovicích nepíše. S otcem svým byl vždy dobré vůle a žil s ním v nedílnosti. Asi v té době, když mu otec odumřel, nastal na Moravě smutný čas rozbrojů vnitřních, kdy země pustošena záhubně stálými téměř půtkami, jimiž znepřátelovali se mezi sebou rodové nejpřednější. Nejen že následkem nepřátelství mezi markrabími Joštem a Prokopem rozstoupla se země ve dva tábory sobě navzájem nepřátelské, nýbrž i jednotlivý pán válčil často s pánem druhým, z čehož mnohdy vznikala zášť a nepřátelství mnohaletá. Zbraň jediné rozhodovala a nikoliv právo; vždyť lidé v dobách těžkých a zlých stávají se sami také zlými. V časích těch těžkých byl i Heralt takovým jako byli druzí. Hned r. 1388 spolu s Bočkem z Kunštatu a Poděbrad zajal a věznil pro nějaké zášti Zbuda Cidlinu. Propustili ho však laskavě na svobodu, když se zapsal na slib nemsty a věrnosti Heraltovi ze Skal.[10]) Těžce a dlouho nesnadil se také s Hynkem z Letovic, čili jak mu jinak říkali s Hlaváčem z Ronova. Příčina zášti jejich byla tato. Heralt jal Hynkovi dva služebníky a uvěznil je. Hynek je vyručil z vězení svým listem zavázav se Heraltovi, že se služebníci ti postaví na ty roky, kteréž by jim Heralt dal; jestliže by se však nepostavili, že propadne Hynek 30 kop. Avšak služebníci ti se nestavěli a proto poháněl Heralt Hynka z 30 kop roku 1406. Vilém z Pernštýna učinil sice mezi nimi příměří a slíbil Heraltovi za Hlaváče i ubezpečil ho, aby neměl péče žádné naň ani na jeho na žádného, avšak za Vilémovým slibem a ubezpečenstvím pobral Heraltovi Hlaváč a lidé jeho od něho a k němu koně, krávy, ovce i svině, lidi pak mu zjímal i v domích jim pobral vše, co jsou měli, tak že Heralt toho pokládal za 300 hř. gr. Heralt však také ustoupiti nemínil. S Hynkem byli v nepřátelství také jiní mocní páni, zejména pán na Kunštatě, Heralt z Kunštatu. S ním a s jeho pomocníky spojil se Heralt ze Skal, vedli dohromady skutečnou válku proti Hynkovi, jali ho a hrad i všechno zboží mu odjali, a Hynka uvěznili; z vězení pak ho propustili až roku 1412, když Hynek slíbil pod věrou a pode ctí i pod přísahou, že jim toho ničím zlým skutkem ani radou ani kterým právem, dokud živ bude, nebude vzpomínati. — A jakož ubližiti nedal Heralt sobě, tak také ani lidem svým. Když Petr ze Stvolové pobral jeho panoši v pravém míru, ježto on ani jeho pán neměl s ním nic činiti než vše dobré, pravou mocí vše, což měl, ujal se panoše svého Heralt a poháněl r. 1406 Bohuši ze Stvolové, který tam odkoupil základ Heraltův

[8]) PK I., 29, 7, 67.

[9]) DB III., 244; IV., 304. Poslední však tento zápis jest zkomolený. Místo textu: „ad manus Hinconis et Archlebi de Starechouicz fratrem eius", čísti zajisté dlužno „fratrum eius" (t. j. Annae).

[10]) AČ III., 168.

od Petra, ze 40 hř. Sám sice Heralt ze Skal také pohnán byl r. 1410 od Jindřicha z Jimramova, že mu vpadl mocí v jeho práva v Jimramově a v Javůrku, jakož v rychtářství sluší, a toho že požíval k své vůli ode mnoha let, a skrze to, že Jindřich škoden jest o 30 hř. Avšak r. 1412 páni nalezli, že Heralt Jindřichovi své rychtářství odpovídati nemá.[11]) Doličujíť tyto příklady zajisté až s dostatek, že věk tehdejší raději se zbraní v ruce hledal si práva, než aby se uchyloval k zemským právům, která tehdy za mnoho let nešla.

V životě veřejném bral Heralt hojně účasť od r. 1389. Na sněmích v časích těch nepokojných býval jak v Olomouci tak v Brně velmi často.[12]) Od roku 1398 až do r. 1412 jmenuje se Heralt ze Skal nejvyšším sudím Olomuckým. Na úřad ten dosazen byl s radou panskou od markraběte Jošta, po jehož straně vždy věrně stál a od něhož častěji byl ke dskám posýlán. A markrabě byl mu také nakloněn; za věrné služby dal Heraltovi a daroval Plankenberg, kde druhdy tvrz byla, a vesnice Biskupice s dvorem allodialním a podacím kostelním, a Březinku se vším příslušenstvím, které osvobodil od manství a propustil je úplně svobodné. Rovněž rozkázal markrabě Jošt jemu ve dsky zapsati tvrz, Lelekovice s vesnicí, kostelním podacím, s mlýny a rybníky, kteroužto tvrz markrabě z moci loupežníků a zhoubců zemských rukou brannou s velikými náklady vytrhl a dostal. Lelekovice držel Heralt již roku 1407, avšak nepožíval jich pokojně. Vznata Hecht z Rosic pohnal z nich Heralta, že mu je drží mocí a bez práva; toho pokládal si za 400 hř. Páni však r. 1409 nalezli, že Heralt Vznatě nemá z toho zboží odpovídati, než má-li Vznata o to zboží Lelekovské co mluviti, má o to s markrabím mluviti a ne s Heraltem. Než ani potom neměl Heralt o zboží to pokoje, i když Vznata zemřel. R. 1415 dal Hynek Hecht ze Střílek odpor proti zápisu Lelekovic Heraltovi, udávaje za příčinu, že půhon Vznatův markrabě r. 1407 svým listem překazil, a odvolávaje se na dsky. I později, když už i Heralt ze Skal zemřel, měly dcery jeho o Lelekovice spory.[13])

Více než kdo jiný byl Heralt vážen; v půhonech byl často brávan za poručníka, mezi stranami býval rozhodčím a dílčím, a mocnou výpovědí zhusta rovnal pře. Než to již s úřadem jeho souviselo, tím byl druhým povinen a k tomu oprávněn jako nejvyšší sudí, avšak Heralt byl i u veškeré šlechty moravské na slovo vzat. Když r. 1411 poslední skutečný markhrabě moravský Jošt zemřel, hned na začátku února přišli nejpřednější páni moravští, mezi nimiž byl i Heralt ze Skal, přikázat se králi Václavovi jménem země své, jako pánu svému přirozenému; načež král majestátem dne 16. února vydaným potvrdil všech privilegií země moravské a jmenoval za nejvyššího hejtmanna pana Lacka z Kravař. Byl však již nejvyšší čas, aby konec učiněn byl válkám a půtkám i loupežím nekonečným, které zemi moravskou rozdíraly. Nahlíželi to všichni páni, souhlasil i Heralt, a proto zapsal se rád k lantfridu r. 1412 na pět let ujednanému. Nový řád měl nastati, přítrž všem zmatkům měla býti učiněna a přísnými tresty stíženi měli býti všichni výtržníci, neboť ustanoveno: „Byl-li by který pán, rytíř neb panoše, ještoby zde v zemi usedl, ještoby s královú milostí, s biskupem aneb

[11]) PK I., 178; II., 130, 207, 233. — AČ III., 276.
[12]) V Olomouci byl r. 1389, 1397, 1398, 1406—1409, 1412; v Brně 1398, 1399, 1406, 1407, 1409, 1410, 1412.
[13]) DO VIII., 35; DB IX., 425; XI., 27; PK II., 82, 144.

s starostú a se pány v tomto zápisu nechtěl státi ani toho ustanovení držeti a přes to chtěl proti těmto zápisóm v zemi co škoditi a které zmatky činiti, ten nemá žádného panského práva míti, aniž se jeho mají páni jímati, ale má beze cti býti, a kdežby jeho dosíhli, tu mají k němu popraviti jako k zlému, a to, což má, v to se má králova milost nebo jeho starosta uvázati.“ [14]) Tím způsobem měl býti zemi pokoj zaručen; tenkráte však se toho nedosáhlo. Nemluvíme ani o záštích soukromných, která po tom také neustávala, vše bylo brzy vzrušeno velmi mocně hnutím husitským. Ruchu tomu, který tak jímal mnohé a rozplameňoval je k nadšení, naklonil se i Heralt docela. Sám volal na Moravu „kněze Viklefy“, aby tu krev boží rozdávali. Velmi sice reptali na to biskupové moravští, avšak Heralt spolu s jinými po husitsku smýšlejícími málo na to dbali. Když pak Hus byl v Kostnici do vězení dán a novina o tom na Moravu se donesla, jednalo se o tom, co by činiti bylo, na sjezdu pánů moravských v Meziříčí; byl pak tam i Heralt a připojil pečet svou k listu přímluvnému ku králi Sigmundovi z měsíce února 1415, aby z vězení Hus propuštěn byl. Ještě také dne 8. května r. 1415 byl přítomen Heralt na sněmě v Brně, odkud stěžovali si páni do krále Sigmunda, že Hus ještě do těžšího vězení dán jest, a prosili ho, aby se o jeho zproštění přičinil.[15]) Avšak to jest také poslední zpráva o Heraltovi; brzy na to zemřel a již v červenci připomíná se nebožtíkem.

Ze zboží svého, jež po otci zdědil, odprodal sice Heralt dědiny některé, jiné však za to přikoupil, na jiné pak práva nabyl. R. 1391 odprodal Heraltovi z Kunštatu, příbuznému svému, ves Stařechovice s tvrzí, dvorem a vším příslušenstvím, rok na to Vaňkovi ze Zvole ves Lhotu, řečenou Pičulín. R. 1398 koupil však od Ludvíka z Ubušína celou ves Ubušín. Dobrým přítelem byl Heralt s Milotou z Křížanova. R. 1399 koupil Milota od Bočka z Lestnice celou ves Rosíčku se vším příslušenstvím; hned však v zápisu kupu toho ve dskách podotčeno, že kdyby Milota zemřel měla ta ves připadnouti v dědictví Heraltovi. R. 1407 přijal zase Milota Heralta a sestru svou Helenu na pravý spolek všech statků svých. A když r. 1409 právem zveden byl Milota ve 150 kopách na zboží Sigmunda z Křížanova, postoupil je Heraltovi. Bylo to: v Jakubově opuštěný dvůr, dvoje popluží s lesy a rybníky prázdnými. Přátelskou smlouvu o zboží své ujednal také s Heraltem Puškou s Kunštatu. R. 1406 sstoupili se se všemi svými statky jak v cúdě Brněnské tak i Olomucké na spolek tak, aby jeden po druhém dědil; Heralt pak nedlouho na to r. 1407, když první poručník, jehož již r. 1398 dětem a statkům svým ustanovil, Heralt z Kunštatu zemřel, učinil poručníkem dětí svých Heralta Pušku z Kunštatu, kdyby pak zemřely, měly statky jejich Heraltovi připadnouti. Ještě r. 1409 získal Heralt ze Skal některé zboží. Hynek z Lipé byl mu totiž dlužen 166 kop gr. Poněvadž mu neplnil jich, pohnal hó Heralt. Při obdržel a zveden byl proto na zboží Hynkovo v Olbramicích v 166 kopách. Ale Heralt ještě poháněl Hynka ze škod, které si způsobil dobývaje na něm těch peněz právem u úřadu; pokládal jich za 30 kop. A než to vyřízeno, měl opět již Heralt příčinu naříkati právem Hynka, pobral mu totiž z lidí jeho v Olbramicích úrok, jehož pokládal za 10 hř. gr. Man

[14]) PK I., 237, 258, 303, 309, 360, 341 atd. — Palacký díl III., část 1. p. 131. — Kniha Tovačovská vyd. Brandl str. 25 a násl. — Ješek ze Senice jmenuje roku 1412 Heralta svým pánem. KP II., 268.

[15]) Staří letop 474; AČ III., 183, 184.

želka pak Hynkova Elška brala také úroky sedm hř. na Heraltově zboží a dědictví. Heralt ji proto chtěl pohnati ku právu. Ale Elška slíbila mu pod věrou a pode ctí vrátiti ty peníze a dříve z Brna nejezditi, a slibem tím odvedla ho od práva. Když však Elška slibu svého nezachovala, pohnal ji Heralt proto roku 1412. — Avšak i u jiných musil Heralt právem hledati svého. Byl u něho zejména zavazen Jan z Meziříčka v 50 kopách, k němu byl zastaven také ve 100 kopách od Bervíka z Hostačova Mikéška z Janovic. R. 1408 poháněl ho Heralt, že mu ještě, ač slíbil, peněz těch neplní. — Než zmíniti se také jest o tom, čím byl Heralt druhým povinen. Janovi ze Sovince byl dlužen Heralt 70 hř. gr. a 15 kop. Za něho pak také slíbil Boček z Kunštatu odjinud z Opatovic 15 hř. gr.[16])

Heralt byl třikráte ženat. První manželkou jeho byla Markéta, vdova Šacléřova z Willenberka, jíž zapsal hned roku 1379 spolu s otcem svým Arklebem u věno ves Javorku celou kromě rychtáře, celou ves Pavlovice, ve vsi Unčíně devět poplatníků, ve vsi Vilémově 24 lánů poplatných a dvůr s pěti lány a krčmou, jakož i dva dvorce opuštěné. Když ho odemřela pojal asi r. 1392 za manželku Kunku; u věno jí zapsal 250 kop gr. v Jimramově na tvrzi a dvoře a na vsi Unčíně. Než i druhá manželka brzy Heraltovi zemřela. Za třetí tedy pojal Elišku z Bučovic, která se později píše i z Budkova a z Bludova. Elišcę pak vložil v desky roku 1398 u věnou zástavu 375 hř. gr. v Jimramově na tvrzi, dvoru allodialním, na mlýně i rybníku i na celém městečku se vším příslušenstvím, kromě oněch pozemků, které leží k Sedlišti, a na celé vsi Ubušíně. Tato pak později (r. 1409) přijala Heralta a děti své na spolek zboží svého ve vsi Koválově, kde dostala od bratra svého Čeňka čtrnáct lánův i s kostelním podacím; roku 1412 přijala pak ho zase na spolek na pět hřiven ročního platu, které měla ve vsi Rašovicích. Manžela svého přebyla Eliška o mnohá léta; připomínáť se ještě r. 1447. Hned po smrti Heraltově roku 1415 přijala na pravý spolek věna svého v Jimramově a Ubušíně Jana ze Sovince. Poněvadž pak, když přebyla muže, statek její dědičný byl svoboden, přijala bratra svého Čeňka na spolek pět hř. platu v Rašovicích. Nemohla však zboží svého s pokojem užívati. Musila se brániti právem již r. 1419 proti Vilémovi Zajíci ze Židlochovic, který jí držel dědictví v Koválově a upadl jí v díl jejího věna v lesy i v řeky, nemaje k tomu práva, mimo to tak pobral jí páně Puškův nadbyt, peníze, klenoty, stříbro a na jejím věně učinil jí velikou škodu tím, že jí tam spálil a pobral. Poslední zpráva o ní jest z r. 1447, kdy prodala zboží své v Koválově, totiž 14 lánův a podací kostelní, ačkoliv Pertold z Lipé odpor kladl proti podací, Dětřichovi z Kelčic za souhlasu dcery své Žofky a manžela jejího Jana z Cimburku.[17])

Heraltem ze Skal vymřela po meči větev Stařechovská čili Skalská pánů z Kunštatu, synův a dědiců svých nezůstavil. Měl-li s prvními dvěma manželkami dítky některé, zemřely záhy, a s poslední manželkou svou Eliškou měl jen dvě dcery Žofku a Aničku, jinak i Anežku řečenou. Když jim otec odemřel, měly sice obě již léta sirotčí, kteráž podle práva zemského měla „děvečka šlechtična“ ve 14 letech, ale proto nepociťovaly

[16]) DO VI., 307; VII, 59, 60, 335. — DB VII., 10, 60; VIII., 26, 317, 303, 593; IX., 45, 156, 157, 425; PK II., 96, 101, 131, 150, 153, 191, 205, 275.

[17]) DO III., 487. — DB VI., 654; VII., 1099; VIII., 39; IX., 394; X., 38, 39; XI., 172, 173; XII, 622. — KP III., 45, 47.

snad měrě své siroby. Bylyť hned po smrti otcově poháněny před soud od Hynka Hechta z Rosic ze zboží Lelekovského, k němuž Hynek si lepší právo dělal. A ačkoliv Hynek za právo nedostal, neustal přece později opět je poháněti. Proto vzaly si za ochránce a společníka bývalého svého poručníka otcem jim ustanoveného pro ten případ, kdyby otec dříve zemřel, nežli by dcery léta měly, Heralta Pušku z Kunštatu. Když však Puška také již r. 1417 zemřel, přijaly obě na pravý spolek všech statků svých r. 1420 Alše z Kunštatu a z Lysic a Jana ze Sovince; proti tomu spolku však zvedl odpor Oldřich z Kunštatu a z Lestnice pravě, že jest bližším přítelem.[18])

Z doby nepokojné válek husitských až k roku 1434 nemáme o sestrách žádných zpráv. Pokojnějších však časů dočkala se Žofka jen sama, Anička zemřela. Dvojnásob doléhala na Žofku siroba, sestru ztratila a přátel pravých neměla; když někomu důvěřovala, brzy poznala, že i svým příbuzencům věřiti nemůže. Tak svěřila někdy r. 1434 zboží svého hradu Skal a tvrze Lelekovic se vším příslušenstvím Kunovi z Kunštatu a z Boleradic. Když však to r. 1435 nazpět chtěla, nechtěl jí toho vrátiti, proto ho poháněla Žofka ze 4000 hř. gr. S ním se však přece brzo vyrovnala; roku 1437 znal se k tomu Kuna a hrad i tvrz vrátiti chtěl.[19])

Než když nastaly časy pokojnější a šťastnější pro Moravu, nastala také doba šťastnější pro Žofku. Vdala se totiž za Jana z Cimburka a na Tovačově asi r. 1437, s ním ve štastném manželství žila za mnohá léta až do smrti manžela r. 1464. Hned brzy po svatbě své r. 1437 přijala ho na pravý spolek zboží svého Lelekovského, ačkoliv pořád proti tomu kladl odpor Jošt Hecht z Rosic. Jan pak za to zapsal jí téhož roku u věno 500 hř. na vesnicích Troubkách a Člunku se vším příslušenstvím, převáděje ji z prvního věna, které měla na vsích Březince, Biskupicích a Olbramicích, poněvadž tehdy za souhlasu jejího prodal bratřím Martinovi a Alšovi z Drahanovic kopec, kde byla tvrz druhdy, Březinku s dvorem a Biskupice s kostelním podacím. Roku 1448 zapsal jí vsi Jezernici, Slavič, polovici Milenova a plat dědičný v Hranicích s podacím v Jezernici a vším příslušenstvím u věno v 700 hř.; poněvadž pak prodal Žofčino dědičné zboží Skalské, zapsal jí místo toho své zboží svobodné v Drahotúších s kostelním podacím, ve vsi Veliké s mlýnem a rychtářem i s řekou Veličkou; Žofka však přijala manžela svého na spolek všeho zboží svého. A ještě nedlouho přede smrtí svou zapsal jí manžel z obzvláštní lásky a milosti do její smrti vesnici Rakodavy s dvorem poplužním, s mlýnem a příslušenstvím.

Lásku manžela svého, od něhož již roku 1447 spolu s Jiřím z Kunštatu a Poděbrad, budoucím králem českým, byla ustanovena za poručnici dětí svých, splácela opět láskou a oddaností, tak že vždy souhlas a milost mezi nimi byla. Ze života spokojeného byla však mnohdy vytrhována péčemi a starostmi o zboží své, k němuž vždy všechno právo chtěla si zachovati. Tak již r. 1437 poháněla Heníka z Valdštýna a ze Židlochovic ze zboží Otaslavského i z Čech, kteréž Heník zdědil po panu Puškovi. Nebožec Heralt Puška vzal totiž Žofčin zápis na Jevíčko a k tomu její hotové peníze, a toho jí nikdy ani on ani jeho syn nevrátil, až i zemřeli. Proto poháněla jeho dědice pokládajíc sobě toho 600 hř. grošů. Půhon ten se však týkal vlastně nedospělých dcer Heníkových Anny a Machny, a proto neměl Heník odpovídati.

[18]) PK II., 357. — DB XII, 46, 98.
[19]) PK III., 88, 123.

Když však Anna i Machna dospěly, opětovala Žofka roku 1446 půhon, při také skutečně obdržela a od nich r. 1447 dostala a přijala 500 kop grošů širokých. Než tím nebyly ještě spory mezi nimi ukončeny. Poháněla hned zase Dorotu, Annu i Machnu z 475 kop, místo Heníka z Valdštýna, a pak proto, že jí na těch 500 kopách, kteréž na nich obdržela, úrokové od té chvíle scházeli. A páni nalezli, že Žofka jest spravedliva k těm penězům. Když pak r. 1446 Dorota z Valdštýna přijala manžela svého Jiřího z Kravař na spolek zboží svého v Čechách a Stařechovicích a na to co měla v Ohrozímě a v Lešanech, odporovala tomu Žofka, poněvadž prý na to lepší právo měla. Rovněž když roku 1447 Heník z Valdštýna zapsal věno manželce své Barboře na zboží v Jedovnicích a Holštýně, podal proti tomu Jan z Cimburka jménem manželky své Žofky odpor, pravě, že Žofka na to větší právo má. A roku 1448 poháněla Žofka zase Heníka, Annu a Machnu z Valdštýna z 250 hř., že nechtějí jí dáti škod, k nimž je spravedliva, poněvadž jich v půhonech opovídala. Naopak zase Anna a Machna právem naříkaly Žofku pro 200 kop, že s otce jejich a jich samých peníze vzala nemajíc k tomu práva. Bylyť sice osvědčeny svědomím Pavla ze Sovince a Václava z Křetína, opětovaly však r. 1448 půhon ten zase, pohánějíce ji, že nechce jim listů těch, jimiž osvědčeny byly, vydati ani je před pány ukázati. Půhony však, jimiž se obě strany stíhaly, na větším díle minuly se úplně s výsledkem a oběma stranám byly jen na škodu, proto se nejspíše srovnaly později, poněvadž už více se nepoháněly. — Od jiných nebyla Žofka poháněna ku právu aniž sama druhé poháněla, jediné r. 1438 pohnal ji Heralt z Kunštatu a z Lysic z 20 hř., že mu slíbila čtyry vozníky za klenoty, jakož jí jest prodal, a potom že jich dáti nechtěla.[20])

Ze zboží svého, k němuž získala Jimramov a Ubušín, na něž přijala ji r. 1437 matka její Eliška na spolek ve 400 kopách, prodala roku 1447 s manželem svým Janu Dupníkovi z Nětkovic zboží Lelekovské, o kteréž tolik odporů zakusila. Patřila k němu tvrz Lelekovice s vesnicí, dvorem a kostelním podacím, s pustou vsí Kamenkou, s lidmi poplatnými a nepoplatnými ve Všebrově a s příslušenstvím. Za zprávu za Lelekovice slíbil za ni Proček z Kunštatu, který r. 1464 odvolával se na Žofku, aby ho zastoupila, ježto byl pohnán od Dupníka. Avšak vzali s sebou poklid.

Výtečného manžela svého Jana z Cimburka a Tovačova, jenž hned od dob císaře Sigmunda a krále Albrechta zastával k velikému prospěchu Moravy úřad zemského hejtmana až do r. 1460, přežila Žofie. Po smrti jeho prodala roku 1464 zboží Jimramovské, totiž městečko Jimramov s dvorem a kostelním podacím a s hradem již zbořeným Skálami a příslušenstvím, a vesnice Javůrek, Ubušín, Sulkovec, Unčín a Pavlovice se vším, co tam měla, Janovi z Pernštýna. Ještě r. 1466 se jmenuje Žofka, přijalať tehdy syny své Ctibora a Jaroše na zboží své na spolek.[21]) Když pak nedlouho po tom u vysokém věku zemřela, zanechala veškeré Moravě syna svého, jehož si pečlivě vychovala a jenž nejlepší svědectví skutky svými o moudrém vedení matky své i otce svého vydává — Ctibora Tovačovského z Cimburka.

---

[20]) DB XII., 150, 151, 785. — DO X., 61, 77, 384, 400, 585, 784, 785, 786; XI., 97. — PK III., 88, 123, 359, 207, 452, 486, 565, 577, 635, 646, 701, 708, 712

[21]) DB XII., 365, 621; XIII., 148. — DO XI., 236. — Ve vsi Ubušíně měl však Zich ze Svratky věnné právo, proto činil odpor. DB XIII., 151. — PK IV., 445.

Vývod větve Stařechovské čili Skalské pánů z Kunštatu:

?

Arkleb ze Stařechovic 1349—86, ψ Elška 1368. Hynek 1365, Jitka 1358, ψ Beneš ze Skryje. Anna 1365. ψ Ješek Šosle.

Heralt ze Skal 1379—1415,
1. ψ Markéta z Willenberka 1379,
2. ψ Kunka 1392,
3. ψ Elška z Bučovic 1398—1447.

Žofka 1415—1466. ψ Jan z Cimburka † 1464. Anička 1415—1420.

Krvavá revoluce a reakce v Neapolsku.

(Prosinec 1798 — září 1801.)

Sepsal dr. Jos. Alex. svobodný pán *Helfert*.

(Pokračování.*)

VI. Devadesát devět poprav v Neapoli.

O vykonaných (1799—1800) trestech smrti na základě výroků nejvyššího tribunalu pro velezrádu, tak zvané Suprema Giunta di Stato, vydány v novější době dva spisy. Prvního titul jest:

Vite degl' Italiani benemeriti della libertà e della patria. Scritte da Marino d'Ayala pubblicate per cura dei Figli Ucisi dal Carnefice. Torino, Roma, Firenze, Fratelli Bocca 1883; 8⁰, XXIV. a 655 str.

Z nadpisu viděti jest, že dílo neobmezuje se pouze na království Obou Sicilií, ani toliko na léta 1799 a 1800, ačkoliv zprávy o obětech těchto dvou let tvoří velkou část, ba téměř podstatu celé knihy. Pořádek jest alfabetický. Spisovatel po léta s velkou pilností snášel material z archivů, knihoven, zápisků na farách, ale také ze soukromých sdělení ústních i písemních. Tudíž zprávám jeho biografickým, genealogickým, literarním a j., pak zejména zprávám o konfiskacích, kteréž sledují se až do nejmenších podrobností, záslužnosti upříti nelze. Jednotlivé chyby ve psaní jmen anebo datování menšího jsou dosahu.[1]) Větší výtku sluší činiti spisovatelově strannictví co do věci samé. Veškeré oběti trestající spravedlnosti jsou po jeho názoru bez výminky hrdinové! Enthusiasmus tento jest ostatně společnou známkou všech spisovatelů o revoluci. Tak ku příkladu Vincenzo Cùoco tvrdí, že ani jediný z odsouzených nechoval se zbaběle nebo vůbec špatně: „tra i caduti si cercherebbe in vano un vile o un traditore". V témže duchu u d'Ayaly pro každého „mučedníka svobody" vynalezeno na jeho oslavu zvláštní příjmení a k němu motto z Virgilia, Pindara, Horace, Tibulla, Euripida,

---

*) Viz „Sborník Historický" 1885 str. 257—266.

[1]) Na příklad str. 553 řádek 2. zdola Vincenzio na místě Vivenzio; str. 617 řádek 8. zdola Petroni místo Petroli; v datování na př. str. 551 řádek 9. zdola: „23 del mese germinale cioè il 15 di Aprile", kdež musí státi buď *12.* dubna nebo *26.* germinalu.

Lucana, Terentia, Catulla atd. Příjmení tato buď vzata jsou od hrdin klassických nebo naznačují se jimi ctnosti vůbec. Tak Filippis jmenuje se *Eguaglianza*, Vincenzo Galiani *la verità* Vincenzo Lupo *la modestia* a t. pod. Nicola Fasulo jmenuje se *Timoleon*, Federici *Scipio*, Ettore Carafa *Hektor*, de Renzis *Theseus*, de la Grenalais *Kodros*, Raffaele Doria *Atticus* atd. Takovéto hříčky přemrštěného panegyrika zajisté jsou směšny. Než naproti tomu ostře vytýkán býti musí nedostatek pravdivosti; všecko totiž, co by na překážku mohlo býti obdivu pro mučeníky, zamlčuje se. A obdiv pro hrdiny své vzbuditi snaží se autor ustavičně. Ve článku „Federici" není ani řádky o hanebném desolatním útěku vojska jeho u Marigliana. Ve článku „Schipani" čteme krásná slova o domnělých velikých činech téhož hrdiny u Rocca d'Aspide, Sicignana atd.; ale o úplné porážce u la Castelluccia ani slovíčka. A jestliže autorovi každý, kdož proti Bourbonům se vzbouřil, svatým jest, jsou mu naopak všickni přívrženci královi ďáblové nejhoršího druhu. Žádný z nich nepojmenuje se jinak než s přímětkem nějaké nadávky, a sotva že v celé italštině najde se jediný výraz pro nenávist a opovržení, jehož by proti Bourbonům anebo jich pomocníkům („un suo cagnotto") nebylo užito. „Quel furfante di Monsignor Panzini", „quell' assassino di Gius. Guidobaldi", „quel manigoldo di Scipione Zamarra", „quel ceffo di Salvatore de Giovanni", nebo „di Nicola Gualtieri sopranominato Panedigrano", „quell' abbietto e feroce Triestino il così detto contino Thurn", „quella stupida tigre", nebo „quella belva", nebo „quel manigoldo di Angelo Fiore", také „il famigerato di Fiore". Král sluje „mostro", nebo „carnefice" nebo „l'infame". „Carnefice" jmenuje se též Damiani. Soudcové dohromady jmenují se „quelle bestie", armada Ruffova po vždy „orde".

Jak spisovatel tohoto rázu mluví o královně Marii, dá se snadno pomysliti. Nejjemnější výraz jest: „quella efferata donna di Carolina". Při každé příležitosti vypravují se úryvky raffinovaného ukrutenství této „spietata donna"; rozumí se, že všechno jest — doslovně pravdivo. Abate Marcello Scotti odporučen jest od soudců milosti královské (str. 587), než po čtyřiceti dnech odpoví z Palerma „la fierissima Carolina: Che muoia!" atd.

Druhý spis, proti d'Ayalově tlusté knize tenká knižečka, má titul:

G. Fortunato I Napoletani del 1799. Firenze G. Barbera 1884 malá 8°.

Zavírá v sobě toliko zprávy o popravách giunty Neapolské z let 1799—1800 a jest v této příčině úplnější než dílo d'Ayalovo, v němž mlčením pominuty osobnosti, o nichž se autorovi nedostávalo biografických dat. Fortunato obmezuje údaje svoje na jméno, místo a den narození, na krátké po většině dle d'Ayaly zpořízené vylíčení vazby, rozsudky a popravy. Pořádek jest chronologický, dle toho jak popravy za sebou šly; poskytuje tudíž dobrý přehled o průběhu onoho tragického divadla. Za heslo knihy postavena jsou slova Luigi Settembrinia: „I Borboni mandavano al patibolo i più dotti e generosi uomini che avevano preso parte per la repubblica, e il mondo sa i nomi di questi uomini."

Obsah slov těchto jest správný. Neboť ta okolnost velmi obzvláštní jest, že mezi všemi vynikajícími muži tehdejšího času v Neapoli nenalézáme

téměř ani jediného, kterýž by byl vystoupil ve prospěch práv monarchických a rodiny královské; buď tedy v skutku tehdejší poměry byly nesnesitelny anebo musí obrat ten připočten býti na vrub proměn dychtivého, nestálého charakteru národa. Vždyť mluviti jest nám o mužích, kteří na větším díle za času míru od královské rodiny i vlády byli zahrnováni dobrodiním a všelijak jinak vyznamenáváni, a kteří nyní při prvním obratu úplně poddali se nositelům ideí a institucí novofrancouzských. Vina jejich byla rozdílná. Byli mezi nimi královští důstojníci, kteří porušivše přísahu bojovali ve službách republiky proti králi, dřívějšímu nejvyššímu veliteli svému. Dále královští úředníci a soudci, kteří zapomenuvše se nad slibem úředním vstoupili do služeb vlády monarchii nepřátelské. Pak zarputilí fanatikové, kteří záští svou proti „tyranům" dokonce se netajili, aniž úmyslem zničiti monarchii úplně; toto smýšlení rozšiřovali všude v městě i po venkově přívržence ideám svým zjednávajíce. Na konec byli také mezi vinníky dobromyslní nadšenci, kteří člověčenstvo doufali dovésti k občanské i politické svobodě a tudíž ku obecnému blahu a dobrému bytu. Nescházelo ovšem i takových, kteří toliko byli svedeni a okolnostmi vehnáni tak do úzkých, že viděli jedinou záchranu v tom, když dali se v boj ve prospěch nových nauk politických. A pro všechny tyto stupně proměny znal král a soud od něho dosazený toliko vinu jedinou: — velezrádu, a vyjímaje snad vinníky poslední kategorie také jediný trest: — smrt!

Nastupmež nyní cestu touto krví a hrůzou naplněnou episodou Neapolských dějin!

Dne 13. července zahynuli na šibenici mnich Belloni z kláštera St. Maria la Nuova (minore osservante) a advokát Niccolò Carlomagno. Belloni oděný v tmavou kutnu na hlavě maje bílou síťovou čapku, jak ji nosil ve vězení, modlil se cestou neustále a duchovním průvodčím, kteří chtěli na věčnou cestu ho posilniti, bránil se slovy: „Lasciate fare a me." 26. července zahynul hodinář Andrea Vitaliani, bratr onoho Vincenza téhož jména, který o pět let dříve pro velezrádu týmž způsobem život dokončil.

V noci na 30. července zatčen byl Pasquale Baffi; ten důležitou hrál úlohu za republiky, jakožto zástupce lidu. Bydlel nyní v domě příbuzného svého Angela Masci; zde od tlupy vojáků ruských, tureckých a Sanfedistů byl obklíčen, chycen a do vězení uvržen. Také Ettore Carafa conte di Ruvo, kterýž po vzdání Pescary chtěl útěkem přes moře se zachrániti, byl toho času od Donata Tommasettiho chycen; on i průvodce jeho Nicola Diaz dáni do okovů a oba po suché zemi přes Capuu dovedeni do Neapole. Dříve než tam dospěli, odbývána 3. srpna válečná rada v kastelu Carmine. Oronzio Massa duca di Galugnano, Gaetano Russo a Ettore Carafa conte di Ruvo postaveni před ni a vina jich prokázána. Všickni tři bývali královskými důstojníky, pak zrušivše danou přísahu vstoupili do služeb republiky a konali jí důležité služby. Massa jakožto general nad dělostřelbou, oba druzí jakožto plukovníci. Vina jejich jakožto věrolomných vojáků byla tudíž jasná, rozsudek nemohl ani jinak zníti, leč na trest smrti a konfiskaci jmění. Statky hraběte Ruvy obdržel general lidu Decesari.[2]) Prvně vynesen rozsudek proti

[2]) d'Ayala str. 154.

Gaetanovi Russovi a ihned následovala poprava. Bylo kolem hodiny nešporní, když sveden byl do dvora kastelu, kdež stažena byla s něho uniforma a vržena do ohně. Několik mnichů z bratrstva bílých čekalo naň v kapli. P. Gigliani podal mu poslední večeři Páně, P. de Fortis doprovodil ho na krvavé lešení postavené ve dvoře kastelu; o půlnoci na 4. srpen poprava vykonána. Mrtvola uložena v kostele Carmine Maggiore. Rozsudek proti Oronzovi Massovi, kterýž zamítl obhájce, vynešen 14. srpna večer a hned také vykonán. Drsný tento voják šel pevným krokem ku popravišti; důstojník, kterýž velel stráži doprovázející odsouzeného, slyšel prý, kterak Massa katovi děl: „Jen rychle, nemám času na zbyt — Fa presto, chè non ho tempo a perdere".[3])

Dne 17. srpna byli Carafa a Diaz do Neapole dovedeni a až do provedení jejich processu stíženi přísnou vazbou. Zdaž jest uvěřitelno, že za tmavými zděmi žalářů odbývány také veselé slavnosti? Jeden z vězňů v Sant Elmo, kníže Ferdinand Pignatelli-Strongoli, zamiloval se do neteře kastelanovy Františky Rannerové, a dal se s ní přese všecko zdráhání faráře de Vero dne 25. srpna oddati. Žili pak v kastelu jako muž a žena. Jak dlouho? To ovšem závislým bylo na možnosti soudců vyšetřujících, jimž práce rostla nad hlavu.

Hojnou žeň měla smrt 20. srpna. Obětí její toho dne byl také biskup Michele Natali z Vico equense. Předkem musil zbaven býti svěcení kněžského; akt ten vykonali na bývalém spolubratru svém tři biskupové, mezi nimi Monforte z Noly. V den popravy náměstí Mercato silnějším bylo vojskem obsazeno než jindy. Ale také počet diváků, kteří tlačili se ku „velkolepému" tomu divadlu[4]) byl neobyčejně veliký. Nebylo se potřebí obávati odporu proti nekonečným exekucím, nýbrž naopak vojsko musilo odsouzence stříci před vášní obecného lidu, který činnosti katově předejíti se snažil, aneb musilo aspoň býti ochranou proti výbuchům rozpustilosti, jimiž odsouzení na poslední cestě byli doprovázeni. Nebo lid Neapolský hrnul se k tomuto divadlu jako ke slavnosti, kde sytila se jeho pomsta za všechnu zlobu od „prokletých Jakobinců" v městě vykonanou. Jedna část diváků, hlavně ženy s dětmi na rukou, v svátečním oděvu, se škodolibou tváří tlačily se ku popravišti, a zatím jiní, hlavně mužové, zdvihali zaťaté pěstě a pronášeli hlasité proklínání proti odsouzencům, tak že vojíni měli často co dělati, aby je na určené místo dovedli. Také kat chováním svým přispěl k tomu, že diváctvo se jen ještě více podráždilo. Neboť on konal úřad svůj jako nějaký veselý sport, pokyvoval na diváky, když strojil se ránu smrtící zasaditi, a sotva že hlava od trupu odletěla, vyhazoval čepici do výše; diváci v divoké rozkoši tleskáli mu ku pochvale. Charakteristickou známkou doby při této smutné činnosti byly surovost a ukrutnost, od strážce vězení počínaje až ku pochopům, kteří ruce odsouzenců tak provazy svazovali, že pod každým uzlem utvořila se rána.

Popravy 20. srpna zahájeny dvěma šlechtici. 39letý Giuliano Colonna duca de Aliano z knížecí rodiny Stigliano, a 25letý Luigi Serra duca di Cassano popraveni byli — jakožto šlechtici — mečem. Když kat

---

[3]) d'Ayala str. 371.

[4]) „Quest' oggi grande giustizia nella piazza del Mercato"; MS. Diomede Marinelli.

připravoval se k rozhodné ráně a lid jásal, pravil mladý Serra bolestně: „Chtěli jsme proň toho nejlepšího a on raduje se ze smrti naší". Všichni následující zemřeli na šibenici, a sice první biskup z Vico. Byl trochu tělnatý muž a když akt byl vykonán, poklepal kat (Vetturin z Montefusca jménem Tommaso delle Vicinanze[5]) na rameno klátícího se těla a děl samolibě ku divákům, že sotva kdy některý ze soudruhů jeho měl to štěstí, aby byl pověsil biskupa. Po něm došla řada na advokáta Vincenza Lupa, kterýž býval předsedou republikanského dvora soudního pro zločiny státní, pak na kněze a professora botaniky Niccolu Pacifica, muže obstárlého 66letého, kterýž těžce dovlekl se na šibenici. Po nich přišel bankéř Domenico Piatti a syn jeho Antonio, jimž také veškeré jmění skonfiskováno.[6]) A na konci Eleonora Fonseca Pimentel, přemrštěná vydavatelkyně republikanského „Monitore". Klidu jejímu nemohli přátelé dosti se vynadiviti. Před poslední cestou dala si přinésti koflík kávy a vesele prý pravila: „Forsan et haec meminisse juvat". Když kat měl se ku popravě a diváci jali se jak obyčejně volati „Evviva il re", žádala o okamžik ticha chtějíc patrně několik slov promluviti k lidu, ale Tommaso delle Vicinanze rychle hodil jí oprátku kolem krku, a ona klidně pohleděvši na mrtvoly těch, kdož před ní byli popraveni, sama taktéž život dokonala. Prudký liják rozehnal hned potom zástupy diváků na všecky strany; sice jinak byly by dojista delší čas škodolibostí a hrubými žerty dávaly na jevo radost svou, že tolik „Jakobinů" popraveno. Téhož dne vykonány ještě 24 rozsudky, ale ne mečem nebo provazem, nýbrž deportací na ostrovy nebo do jiných vězení. Mezi těmito nacházely se dvě vysokorodé dámy z rodu Carafa Roccella: Giulia vévodkyně z Cassana a Mariantonia vévodkyně z Pepoli. Neapolský kardinal-arcibiskup byl téhož dne zavřen do kláštera Monte Vergine.

Otec i matka nešťastného Luigi Cassana před některým časem odebrala se do Toskanska a tam dočetli se, v hostinci jakémsi v Pistoii, zprávu o popravě syna svého; vévodkyně přišla z toho o rozum. Líbajíc obraz syna svého volala neustále: „Il sangue! Il carnefice!" Toť byla téměř jediná slova, jež pronášela.[7])

Jako 20. srpna počátek poprav učiněn byl dvěma šlechtici, 29. téhož měsíce opět tak se stalo a sice dvěma muži z lidu, vůdci lazzaronů. Byli to: vinárník Michele Marino zvaný il Pazzo a olejník Antonio d'Avella zvaný Pagliuchella. Oba ruce majíce na zad svázané a na ramenou dvě metly, posazeni na osly a za velikého jásotu bývalých soudruhů svých vezeni takto z kastelu Nuovo až ku San Carlo alle Mortelle pod kastelem Sant' Elmo a tam na náměstí Masaniellově pověšeni. Po nich oběšen advokat Niccola Fasulo a šermířský mistr Gaetano de Marco. Těla jich kat do naha vysvlekl a v tomto stavu, ani košili jim neponechav, odnesena do kostela, kdež měla býti pohřbena. Poslední popraven toho dne Niccolo Fiani;[8]) poněvadž tělo jeho mělo

[5]) d'Ayala str. 450.

[6]) „Tutte furon distrutte e persone e cose di casa Piatti in Napoli, la linea maschile è oramai spenta; l' ultimo fu Francesco nel 66 ottuagenario"; d'Ayala str. 494.

[7]) d'Ayala str. 594.

[8]) Dětinské vypravování o tom, jak Speciale z Fiana vylákal přiznání, viz u Colletty V, 5.

býti pohřbeno mimo město, zůstal viset na šibenici až do rána. Ale luza dotlačila se k šibenici a jala se s mrtvoly napřed šat trhati a pak konečně kusy těla odřezávati, tak že na šibenici zbyla kostra toliko. Uřezané kusy masa nabodány na špice nožů a noseny městem. Přitom provoláváno: „Kdo chce viděti maso, vnitřnosti a srdce Jakobinovy?“ Na tom nebylo dosti, lazzaron jeden nebyv nasycen pohledem na jatra z těla vyrvaná, chopil je a na syrovo pozřel.

Tyto a podobné výbuchy nelidské surovosti byly konečně příčinou, že bratrstvo bílých podalo žádost ku předsedovi (Caporuota) a členům giunty tohoto obsahu: katovi budiž rozkázáno, aby smutný úřad svůj vykonával se vší skromností a mlčky, odsouzencům buďtež zavázány před popravou oči; katovi pak nechť zapoví se, aby popravené do naha svlékal, mrtvoly oběšených buďtež hned pochovány a ne zůstaveny na popravišti na pospas ukrutné svévole luzy; vojsko ku popravám komandované budiž tak dlouho ponecháno na místě, pokud mrtvoly ku pochování určené odklizeny nebudou.[9]) Zdá se, že všem žádostem pobožného bratrstva bylo vyhověno, čímž aspoň nejhorším výstupkům konec učiněn.

Hned v následujícím případě, 4. září, ne kat, ale odsouzenec vzbuzoval chováním svým obdiv. Byl to Ettore Carafa, kterýž v roztrhaném oděvu a s dlouhým vousem kráčel ke stupňům popraviště. Zde hned jal se svlékati, nedopustil, aby oči se mu zavázaly, ano žádal, aby směl zády položiti se na špalek, aby viděl sekeru jak dopadá na hrdlo jeho. Když mu to dovoleno nebylo, pravil ke katovi: „Vyřiď králi svému, jak Carafa umí umírati.“

Dne 7. září 1799 přišel list z Palerma od Actona ku místodržiteli a generalnímu kapitanu Fabriziovi Ruffovi, dle něho král „veden pocity otcovské lásky“ (sentimento del paterno amore) naznačil nejvyšší giuntě směr, jak na příště má se s obžalovanými nakládati. Praví se tu, že ve hlavním městě jest ještě kolem 8000 vězňů, obžaloby proti nim že nepochybně na jevo vynesou nesčíslný počet spoluvinníků, kteří naplní veškeré žaláře království a jichž vyšetřování bude teprv po dlouhých letech moci býti skoncováno. Tomuto zlu musí se však předejíti, a tudíž nařizuje se giuntě, aby vězně ve vyšetřování se nacházející rozdělila ve tři kategorie a pak následovně jednání své zařídila:

Předně ti, kdož za republiky přijali vysoké úřady — il di cui reato non può non essere ignoto ad ognuno, — kteří spisy a tiskem pracovali ve prospěch republiky, kteří se zbraní v rukou bránili vstupu královskému vojsku do Neapole aneb z okna na vojsko stříleli, konečně ti, kdož se zvláštní zatvrzelostí snažili se republiku udržeti (segnalati con sostenere la rovesciata repubblica): ti všickni, jakmile vina jejich notoricky bude konstatována, mají summarně, bez ohledu na přísné formy soudního řádu, býti souzeni a k smrti odsouzeni.

Za druhé, kdož zapsati dali jméno své do knihy „Sala patriottica“, čímž přísežně se zavázali státi k republice anebo zemříti: ti mají na doživotí z království vyhnáni a statky jejich skonfiskovány býti a sice tak, že kdo by z vyhnanců nedovoleným způsobem se navrátil, má pak smrtí, a kdo

---

[9]) d'Ayala str. 277 [1]); Fortunato str. 12 [1]); zde jmenuje se kat Tommaso Paradiso.

by mu v tom napomáhal vyhnanstvím trestán býti. I také v této skupině mají processy, jakmile identita osob se zjistí, „senza forma giudiziaria, verificati i caratteri“ provedeny a vyhnanství hned ve skutek uvedeno býti.

Za třetí, ti, kdož jakýmkoliv jiným způsobem dopustili se nějakého skutku velezrádného, mají dočasným vyhnanstvím a dočasnou konfiskací majetku potrestáni býti a sice tak, že mohou býti přijati na milost, až opět časy pokojné nastanou a až oni skutky dokážou, že smýšlení své polepšili.

Za čtvrté a konečně mají ti, o nichž nestává positivních důvodů ad carcerandum, ihned býti na svobodu propuštěni.

Tímto způsobem doufal král urychliti průběh trestající spravedlnosti, v obecenstvu mocný dojem pozůstaviti, z království špatně smýšlející občanstvo vykliditi, s největší možnou rychlostí všemu zmatku konec učiniti, aby veřejný klid se opět rozhostiti mohl — rasserenarsi la publica tranquillita.[10])

Nyní rozsudky rychleji vykonávány, ačkoliv i u vinníků prvních dvou kategorií nevzdáno se všech forem soudního řádu; zejména zdá se, že soudci na tom stáli, aby každému vinníku volno bylo zvoliti si obhájce; což ovšem při zjevné vině bylo málo platno. Jeden z prvních, na něhož nyní došlo, byl republikánský general a ministr vojenství Gabriele Manthonè, který prý ku všem otázkám Specialovým odpovídal: „Já jsem kapituloval“. A když byl vyzván, aby ustanovil si obhájce, odvětil: „Když kapitulace nepostačuje, musil bych se styděti jiné ochrany hledati.“ Manthonè lépe mluvil francouzsky než italsky, tudíž bratrstvo bílých podali mu do vězení společníka francouzštiny znalého. A když tento vytýkal Manthonèovi vojenské křivopřísežnictví chtěje tím přiměti ho, aby litoval skutků svých, odbyl ho drsný voják slovy: „Dites-moi des paroles de consolation, mais ne flétrissez pas ma constance!“ Oběšen byl 24. září a hned po něm téhož dne kupec Josef Sieyès, francouzský místokonsul z doby republiky. Za několik dní potom 30. září mečem popraveni dva šlechtici z rozvětného rodu Pignatelli, Ferdinand a Mario, kteří oba patřili ku větvi Strongoli. Kníže Ferdinand manželku svou ve třetím měsíci těhotnou poručil P. Františkovi Capecelatrovi z bratrstva bílých;[11]) odkázati nemohl jí ničehož, poněvadž jmění jeho bylo skonfiskováno ve prospěch státu; Niccola Gualteri zvaný Panedigrano dostal z něho na rozkaz královský 1000 dukátů roční pense. Oběšen byl téhož dne Nicola de Meo, křižovník (de' padri Crociferi); prudký vítr srazil ho se šibenice, na kteréž už visel; na čtvrt hodiny musil kat v činnosti své poustati.

Téhož dne měli také býti popraveni professor Ercole d'Agnese a Filippo de Marini marchese di Genzano. Avšak d'Agnese požil jedu a když zbožní bratří Spravedlnosti (confratelli dell Giustizia) přišli s poslední útěchou k němu do vězení, nalezli ho i markýze v takovém du-

---

[10]) Doslovné znění: Sacchinelli str. 284—289, C. Colletta Proclami i Sanzioni str. 811 a násl. Tamže str. 187 a násl. Královský výnos ze dne 30. července.

[11]) Ona porodila potom — 2. dubna 1800 — synáčka, kterýž po otci nazván byl Ferdinand.

ševním stavu, že u Damianiho rozhodně v tom smyslu mluvili, aby odsouzenci v těchto okolnostech nebyli na smrt vedeni. Ve krátké chvíli markýzu ulevilo se a d'Agnese rovněž přišel k sobě, tak že mohli přijati poslední večeři Páně. Cestu ku popravišti nastoupili dne 1. října, de Marini pěšky; přítel jeho musil býti v nositkách donesen na místo a ku šibenici doveden v úplném bezvědomí. Markýz políbil kata přede vším lidem shromážděným, což způsobilo takové pohnutí, že zapomnělo se i na obligatní Viva il Re.[12]) Ale ještě větší podivení způsobil otec popraveného, duca di Genzano, kterýž soudce, syna jeho ku smrti odsoudivšího, pozval ku skvělé hostině! Nevíme, co skrývá se v úkaze tom, zdaž na Junia Bruta upomínající vlastenecké sebezapření anebo odporná zbabělost muže nyní bezdětného, kterýž poslední léta života svého v pokoji stráviti chtěl.[13])

V popravách pokračováno: 8. října oběšen advokat Domenico Ant. Pagano, 10. října republikanský general pěchoty Pasquale Matera, 14. října lékař Felice Mastrangelo, kněz Nicola Palomba, napřed královští a potom republikanští důstojníci, setník Antonio Tocco, poručík Pasquale Assisi. Dne 14. října Caputo, Logoteta, Albanese, Conforti, Sacco, kteří před několika měsíci pokoušeli se o útěk a částečně uvězněni byli v S. Elmu, částečně v kastelu dell' Uovo, nyní na rozkaz nejvyšší giunty dáni do kastelu Nuovo, kdež měli zůstati až přijdou na řadu.[14]) Dne 22. října smrt opět měla hojnou žeň; popraven 22letý Riario Sforza marcheze di Corleto, kterýž na poslední cestě smutně pohlížel na prsten od mladé choti darovaný, jakožto na jediný předmět lásky, který mu byl ponechán. Po něm popraven republikanský general pěchoty Franc. Antonio Grimaldi, rytíř Jerusalemský (cavaliere Gerosolimitano), kterýž ještě na popravišti dovedl se vyrvati z průvodu vojáků ruských i neapolských a uprchl do domu blízkého, jehož vrata byla otevřena. Vojáci hned za ním, on bránil se se silou zoufalce, a teprv potom, když z mnohých ran krváceje se zlomenou nohou bezvědomý na zem klesl, byl znovu dovlečen ku popravišti. Oba jakožto šlechtici mečem sťati a po nich týmž způsobem ještě třetí kavalír Onotrio de Colaci marchese di Guisaco. Pověšeni byli potom kněz Gaetano Morgara, notář Luigi Bozzaotra a poručík od pěchoty Giov. Varanese. Dne 23. vykonána jen jediná justifikace; popraven udatný voják Francesco Federici, bývalý parthenopejský general, kterýž vojáky jeho doprovázející v poslední chvíli ještě napomínal, aby z něho měli výstrahu a nikdy danou přísahu neporušili.

Dne 24. října mimořádným způsobem řada obyčejných poprav rozrušena. Ráno téhož dne z kastelu S. Elmo doveden před giuntu D. Antonio Velasco. Sloužil republice jakožto setník, ale byl mimo to také členem vysoké kommisse vojenské a psával tehdáž rozsudky na smrt, s nimiž soud tento po krátký čas svého působení dokonce neskrblil. V těchto okolnostech nebylo naděje na milost a Velasco také zcela lhostejně poslouchal, když mu soudce di Fiore sděloval, že mu jeden z advokatů giunty přidělen byl za obhájce. Pak poručeno vojákům,

---

[12]) Fortunato str. 20—32.
[13]) Cf. P. Colletta V., 6 s Ulloou Annotamenti str. 128.
[14]) C. Colletta Proclami str. 189.

aby ho odvedli do kastelu Nuovo. Ale sotva že vyšel ze sálu, kdež byl vyslýchán, vytrhl se násilně z rukou vojáka, druhého prudkou ranou od sebe odstrčil, a dříve než oni oba se vzpamatovali, skočil na okno a z něho do dvora, kdež nadobro zabit ležeti zůstal.[15]) (Dokončení.)

Šestero kázání historických kn. Havla Žalanského.

Sepsal dr. *Jan V. Novák.*

Praha a vedle ní mezi městy českými hlavně Hora Kutná honositi se mohou v druhé polovici věku XVI. a na počátku XVII. celou řadou znamenitých kazatelů nekatolických, náležejících různým stranám náboženským, kteří naší době hlavně kázáními a spisy svými vzdělavacími chvalnou po sobě památku zůstavili. Právě doba tato, jako vůbec celý střední věk literatury naší, vyniká daleko největším počtem spisů, knížek a traktatův obsahu náboženského a vzdělavatelného; právem tedy říci lze, že spisy tohoto druhu hlavního dodávají rázu celé střední době naší literatury. Proto také pokládati třeba za důležité zevrubné zkoumání spisů toho obsahu, aby ideje a celá povaha toho času vynikla jasně na jevo, abychom zevrubně poznali veškeré myšlénky doby té v našem životě literarním nemálo důležité.

K nejplodnějším náboženským spisovatelům na počátku XVII. století náležel bez odporu také Havel Žalanský,[1]) do r. 1610 kazatel Kutnohorský, jenž odtud dal se toho roku do Prahy a tu farářem u kostela sv. Jiljí v Starém městě Pražském učiněn (Dač. II., strana 117.). Při tomto chrámě zůstal Havel až do své smrti, kteráž jej nedlouho po pohromě Bělohorské dne 10. března 1621 stihla. Pohřben byl v chrámě, kde farářem byl, ale nenalezl, jak se aspoň zdá, v hrobě pokoje, nebo při řádění proti nekatolíkům v Praze po r. 1621 stalo se mu podobně jako tělu Rokycanovu ve chrámě Týnském; hrob jeho totiž zkažen a tělo vyvrženo, ač byl, jak dokládá Dačický, „dobrý, pobožný člověk, ctného chování a kazatel slova božího vejborný“. (Dač. I, 293., kterážto zpráva však na tomto místě přetrhána.)

Již za pobytu svého v Hoře skládal Žalanský traktaty a knížky obsahu nábožensko-vzdělavacího, jež jednak všem pánům horníkům, jinak i jednotlivým z nich věnoval a připisoval. V práci té pokračoval i v Praze a to mnohem usilovněji a rychleji, tak že známy jsou neméně než třicet čtyři takovéto knížky, z nichž některé i vícekráte vydány. Nejstarší vydání připadá do r. 1606, poslední do r. 1620, a ačkoliv některé z nich rozsahem svým

---

[15]) Viz zprávu Damianiho u Colletystr. 190; jiný list od Damianiho obdržel Maresciallo di campo Guerara „che mandi un Ajutante per riconoscere il cadavere“.

[1]) Narodil se roku 1567 v Žalanech, dědině v Litoměřickém Středohoří sev. od Milešovky nedaleko toku Běliny položené. Počítal se ke straně podobojí a oddal se také na kněžství této strany r. 1600, stav se již před tím (r. 1591) bakalářem fakulty artistské. Nejprve byl farářem v Ledči, kdež se zajisté proslavil jako dobrý kazatel, nebo již dvě léta potom (r. 1602 dle Dačického II., str. 87 vyd. Rezkova) „objednán a přiveden do Hory Kutny, kdež učiněn správcím kostela sv. Barbory a farářem“. Byl prý „kazatelem slova božího vejborným“ a Dačický mu přeje: „Luceat per Spiritum sanctum.“ V Hoře byl do roku 1610, potom „vzav pořádné odpuštění od pánuov horníkuov“ odešel do Prahy.

rovnají se obyčejným traktatům, přece z hojného počtu jejich patrna pilnost spisovatelova.

Některé ze spisů těch jsou původem svým přepracovaná kázání, která Havel původně měl „po škartách jen vyznamenaná", jež potom při vydávání „složil, spořádal, z rozličných historiků a knih martyrologických i rozšířil" (Ku památce mučedn. našich českých káz. V., předml. str. 2.); jiné však jsou spisy o poměrech života křesťanského s účelem vzdělavacím sepsané. Obsahem svým vztahují se spisy tyto: a) buď k jednotlivým článkům víry, b) neb k různým událostem hlavně z dějin církevních, a to z pronásledování křesťanů, c) neb konečně k různým potřebám života křesťanského. K tomu přistupuje několik pohřebních kázání. Kázání o pronásledování, počtem šestero, pokládáme za spis Žalanského nejdůležitější, poněvadž v nich smýšlení kazatelovo o poměrech tehdejších nejvíce na jevo vychází.

Strana podobojí měla totiž v Čechách zvláště od stol. XVI. rozmanité odstíny, poněvadž nejen strany domácí různě rozštěpeny byly, nýbrž i učení Lutherovo, Zwingliho a jiná vyznání u nás záhy přívrženců dosti nacházela a se rozšířila hlavně v druhé polovici toho věku, kdy vyznání česká a mezi nimi také jednota bratrská na vrchole svého vývoje literarního stojící s několika těmito církvemi cizozemskými v přímém spojení byla. Tak přilnul také Havel záhy ke straně helvetské a byl věrným stoupencem jejím hlavně v té příčině, že neméně než jiní její přívrženci pohrdal stranou katolickou čili papeženců, jež tehda v Čechách byla ve značné minoritě. Při poměrech však tehda panujících jest přirozeno, že Žalanský právě tak jako jiní horlitelé té doby nemalou také jevil nespokojenost s tehdejším životem společenským v Čechách, jsa přísným evangelickým karatelem nejen bludů, nýbrž i života nekřesťanského.

Avšak jeví se v té příčině ve spisech jeho pozdějších oproti starším značný pokrok, jak při politických poměrech tehdejších bylo přirozeno. Zprvu kárá Žalanský především rozmanité poklesky proti mravouce, ukazuje zevrubně, jak by měl pravý křesťanský život uspořádán býti. Teprve později, když „větší zvolnosť" nastala, hlavně po r. 1618, kdy násilným převratem katolicismus úplně v pozadí zatlačen, vystupuje ve spisech svých také přímo proti článkům víry hlavně katolickým, a vrcholem toho jest i poslední spis jeho, vydaný bezpochyby r. 1620 a namířený proti katolíkům a jejich víře o transsubstanciaci, o ctění svatých a obrazův, o neomylnosti církve atd. To jsou ony „veliké bludy modlářské", o nichž kázal Žalanský u sv. Jiljí na den Božího těla (asi r. 1620).

Do té doby připadá také vydání nejznamenitějších jeho kázání historických, která měl buď u sv. Jiljí neb o zvláštních slavnostních příležitostech v kapli Betlemské, kamž jako znamenitý kazatel zván býval.[2]) Po r. 1618 nastala pro nekatolíky doba větší volnosti slova, i neváhal také Havel tehda svoji nespokojenost s poměry tehdejšími vysloviti. Nejsou pak tato kázání než sbírky rozmanitých příkladů ze života mučedníků hlavně českých jakožto vzorů pro křesťany vůbec následování hodných, sestavených z roz-

[2]) První z těchto kázání měl v kostele Betlemském již roku 1611 a vydal je téhož roku nákladem urozeného pána Joachima z Těchenic, podruhé pak „obnovené a od omylů škodných opravené" s dalšími pěti téhož druhu spisy r. 1619 u Daniele Karla z Karlsperka na Novém městě Pražském. (Částky mučedníků českých se týkající vydány opět roku 1869 a 1874 u I. L Kobra pod názvem „Hus a Jeronym, mučedníci pro pravdu"; vydav. byl (dle Fr. Urbánka) prof. Jos. Kouba.

manitých pramenů historických, totiž dějepisů církevních, martyrologií atd., jak je spisovatel na poslední stránce spisu svého sám uvádí. Jsou pak prameny tyto: Eusebiova Historie církevní, „Tripartita historiae", listy a spisy Husovy (vydání Norimberské z r. 1558 a Postilla z r. 1563), rozličná Martyrologia (Anglicanum Jana Balaea, Crispini, Herbornské a Hannavské), spis Jana Foxa „In Apocalypsin" a j. Z českých kronik užíval, jak patrno, mimo Bartošovu („Bartolomaei notarii Chronicon de turbis pragensibus") a některé jiné kronikáře jména neznámého („Auctorum incertorum varia aliquot scripta vetera de rebus Bohemicis") také Lupáčova i Veleslavínova „Kalendáře historického", kroniky Silviovy a Hájkovy.

První čtyry z těchto kázání týkají se výhradně mučedníků českých, ostatní dvě také mučedníků jiných, jednak církve prvotní, jednak též mučedníků nekatolických v zemích západoevropských, ve Francii, Nízozemí a Anglii. Jim připodobňuje Havel mučedníky české v učení a obcování, v životě i skutcích, přibíraje tu také mučedníky církve prvotní v úvahu, kteří mu vesměs příkladů hojných podávají.

Všimněme si kázání těchto a obsahu jejich blíže.

První z nich (kázané v kostele Betlemském r. 1611) týká se obou blahoslavených mučedníků českých, Husa i Jeronyma, v nichž spatřuje kazatel ony dva svědky, o kterých vypravuje sv. Jan v Zjevení svém (kapit. 11.), že jim dán bude chrám církve boží, kteří budou prorokovati, oblečeni jsouce v pytle, proti nimž, až dokonají svědectví své, šelma vystupující z propasti válku povede i usmrtí je, kteří však potom povýšeni budou. I chce Žalanský dokázati, že právě na oba mučedníky české hodí se to proroctví. O nich zajisté že hodno a slušno rozjímati, poněvadž jako učitelé byli Hus a Jeronym „statečnými vůdci lidu českého, slovo boží statečně a směle mluvili, lež a učení bludné směle tupili, církev obnovili, nás v úsilí svém do církve jako rukou svou uvedli, jho antikristovo s sebe i s nás složili, cestu k spasení pravému nám proklestili, pýchu, ohavnost, lakomství, nečistotu a modlářství nepřátel církve živými barvami vymalovali, až proto i životy své složili. Proto sluší se památku jejich chovati, nebo posláni jsou právě tenkráte, když svět v nejhlubších tmách a ve zkáze mravní vězel. Oni obnovili pravdu evangelickou a jsou proto v nemenší vážnosti v cizině než u Čechův. O nich také naplnilo se proroctví sv. Jana, že zničeni, ale opět obnoveni a povzneseni budou do slávy věčné".

Chce tedy kazatel o dvou těchto mužích ukázati: 1. proroctví sv. Jana má-li se o nich rozuměti; 2. jakou práci a učení měli; 3. jakou moc od Boha danou měli; 4. jakou za své věrné práce odměnu vzali; 5. s jakou boží pomstou a pokutou těch božích svědků nepřátelé se potkali?

1. Dva svědkové a proroci, olivy a svícnové, o nichž sv. Jan předpovídá, jsou právě oni. Protivníci jejich prohlašují je sice za kacíře, někteří jiní přátelé pravého evangelia vztahují proroctví to na celé dvě strany, počítajíce k tomu také jiné protivníky bludů antikristových; však Jan Foxus Anglus právem rozumí to předpovědění o mučednících českých, kteří celému světu se opřeli, boje proti antikristovi původci a vůdci byli, kteří církev obnovili a za to mnoho zlého zakusili. To také Havel dokazuje, že právě o nich svědectví to míněno; nebo byli předními boje toho předchůdci a obživli opět ve svých nástupcích, jichž se bludaři ulekli jako Herodes Krista, nástupce Jana Křtitele. Také oni oblečeni byli v pytle, oheň sežral nepřátely jejich, sami pak opět obživli v přívržencích a nástupcích svých.

2. Kazatel jedná potom o práci a učení jejich. Bylit zajisté svědky o Kristu a evangelium, kteří olej čistého ducha sv. učení k zasvícení církve v srdce vlévali, dobré ovoce přinášeli a milost boží zvěstovali. Avšak i příkladem ctností svých jiným svítili, pročež právem slují svícny. A zvláště Hus „byl právě tichá ovčička a bez vší zlosti a žluči holubička". Na důkaz toho pamětihodno jest, co píší o něm historikové, že když ke kolu, u něhož upálen býti měl, přivázán byl, a viděl sedláčka nějakého dříví k rozmnožení ohně na hranici pilně snášejícího, zasmál se a přivedl slova sv. Jeronyma řka: „O sancta simplicitas!" Vůbec prý sám netoliko všech ctností plný byl, ale i sama ctnost slouti mohl. — Mučedníci ti však také svícnem učení nebeského srdce lidská osvěcovali a bludy antikristovy zapudili. Bylo však tehda také třeba těch svícnů a světla. Lidé zajisté byli tehda oddáni nepravostem. „Nebo vida Jan Hus, že všecken svět v zlostech je pohřížen a že nic jiného na něm nekraluje než pýcha, lakomství, práčství, nečistota, vida an se každý pýchou nadýmá, žádostí marné cti a slávy popíná, smilstvím a nečistotou hoří, dal se do vykládání desíti božích přikázání, o kterých tehda hluboké mlčení bylo, a hned žádná jejich známost v jazyku českém nebyla", protože všecka bohoslužba konána latinsky, a lidé tedy beze všeho poučení z chrámů odcházeli. Kněží měli sice klíč ke království božímu, ale jiným ho neukázali, zakazujíce laikům čísti písma svatá mečem a ohněm, aby nebyli vypátráni bludové jejich.

3. Líčí se dále moc jejich. Prorokovali zajisté a vyučovali tím horlivěji, čím usilovněji zuřil proti nim antikrist; ohněm úst svých nepřátely sžírali; nebe zavírali mocí slova svého jako prorok Eliáš, vody v krev obraceli, nepřátely své trápili, odkrývajíce jejich mrzkosti a hrozíce lidu trestem. „M. Jan Hus byl sůl v očích pokrytců, všecky trestal, na hříchy všech žehral, a když to poprvé činil, všem se to líbilo. Pokud kázal na pány, na rytířstvo a jiné lidi světské, je z hříchů obviňuje, všickni ho chválili, duchovní i světští, říkajíce, že sám Duch sv. z něho mluví. Ale jak počal kázati i na kněží, počna od nejvyšších až do nejnižších, dotýkaje a žehraje na jejich pýchu, skvostnost, lakomství a kuběnářství, a že kněží světsky panovati a zboží světa držeti nemají, tuť se kněží hned jako včely proti němu zrojili a zbouřili, jej před biskupem římským a radou jeho osočili, ano i tam citovali. Ach což pravda tuze v oči bode, což hrubou nenávist plodí. Právěť jsou kněží „Noli me tangere, t. j. vředové nedotkliví". Zprvu ho chválili, ale pak obviňovali.

4. Za všecku svou snahu vzali učedníci čeští zlou odměnu. Nebo v pytle oblečeni byli, t. j. s mnohými souženími se potkali. Hus citován nejprve do Říma, ale k radě přátel tam nešel, nýbrž Václav král poslal tam o věci té své posly. Nešel tam a vyhlášen následkem toho za buřiče a kacíře; i vydal spis a odvolal se ke Kristu. Kázal přece v Betlémě a tu i zbraněmi naň doráželi, až služby boží vůbec zapovězeny. Proto kázal pak Hus na venkově, potom citován před soud a usmrcen. — Zbiti jsou tedy mučedníci od nepřátel. V Čechách kněží proti nim tak se rozlítili, že 53.000 zlatých sebrali, aby sněm duchovní držán byl. Husovi dal císař glejt a pak ho sám k smrti odsoudil. Jak s ním nespravedlivě jednali, patrno i z toho, že teprve dne 5. června měl první výslech před přemnohými nepřátely, jejichž počet kazatel zde uvádí. Avšak i smrtí mučedníků českých nekončila zloba jejich nepřátel; neb ostatky těl jejich nepohřbeny, prach do Rýna uvržen; ale Bůh chtěl tím dosíci, když to připustil, aby s těly jejich modlářství se netropilo.

Arci měli nepřátelé z jejich záhuby radost, zvláště Štěpán Páleč a Michal ze Smradař; ale mučedníci přece na konec zvítězili dobrotou a podstatou své pře.

5. Nevinu jejich brzy potom Bůh pomstil, nebo původy smrti jejich brzy potom zahubil. Tak Alexandra V., Jana XXIII., jenž i hodnosti své byl zbaven, arcibiskupa Zbyňka a j. Také Stanislav ze Znojma již cestou umřel, Zikmund rovněž potom umřel ve Znojmě, dav oběsiti Jana Roháče z hory Sionu na šibenici, kterou dal udělati ze dřeva na krov Týna uchystaného. I dostal se mu potom pekelný oheň do nohou, od něhož i umřel. Také jiní odporní Čechové potrestáni, čehož kazatel několik příkladův uvádí. Bůh zajisté mučedníky ty opět k životu navrátil a nástupce jim vzbudil, nebo žádný národ ve vší Evropě tehda větší práce v obnovování sv. evangelia nevedl než Čechové a žádný více krve na to nevynaložil než oni. To předpovídal i Hus, že z popelu jeho labuť se zrodí. Také prý se mu zdálo, když ještě kazatelem v Betlémě byl, že některé pána Krista a svatých apoštolův obrazy pěkně vymaloval; a v tom že přišel papež s hejnem kněží a jemu překážku učinil a ty obrazy všecky pokálel a zmazal. To když se stalo, po malé chvíli viděl, ani přišli jiní malíři a ti všecky obrazy pokálené zas obnovili a k tomu mnohé jiné mnohem pěknější vymalovali. A ti malíři tak se v počtu a moci rozmáhali, že již všickni všech biskupův zástupové k vymazování těch malování stačiti nemohli. Takovým způsobem Bůh svět trestal a k bázni své přivedl." Povstaly zajisté války a boje proti Čechům, císař, knížata světská i papež vojska nesmírná proti nim strojili, ale vždy nadarmo, nebo zástupové ti bez boje obyčejně se rozutíkali. Proto také právem pokládají Čechové muže ty za mučedníky, jakož i Luther napsal o Husovi: „Kdyby měl tento kacířem slouti, sotva by se kdo na světě nalezl, jenž by opravdu křesťanem nazván býti mohl." Na konec vyzývá kazatel, aby se posluchači přičinili, by s nimi tovaryšství míti mohli zde na zemi a potom také jednou u věčné slávě.

Druhé kázání o mučedníku českém M. Janovi z Husince (činěné v Pražském Betlémě roku 1612. [3]) Kazatel počíná historickým úvodem o přistěhování knížete charvatského Čecha (r. 699 prý za Heraklia, císaře řeckého, za papeže Bonifacia IV., Rotaria Longobardského, Dagoberta franského) ze země charvatské do krajiny u Roudnice, kdež se mu krajina s vrchu „Zřít" přehlédnutá velice zalíbila; po něm potom i Čechové pojmenováni. Křesťanství přišlo do Čech za Bořivoje (r. prý 894) skrze Crhu a Strachotu. Ale brzy zněšvařováno čisté učení rozličnými bludy skrze biskupy římské, kteří také chrámy svatým zakládali. Tehda také směšná roucha vymyšlena, biskup římský bohem býti chtěl a si též od knížat a králů nohy líbati dával; také stáda řeholí klášterních tou dobou povstávala. Následek toho byla mnohá hrozná znamení na nebi a na zemi, jež kazatel vypisuje, jako úkazy na nebi, zemětřesení, hlad a mor a j. Teprve r. 1410 vzbudil Bůh Čechům dva muže svaté, učené, kteří nečistoty antikristovy odkryli. — Po tom úvodu předeslav evangelium sv. Matouše „Aj já posýlám k vám proroky" chce mluviti dle částky té: o veliké milosti boží, o veliké nevděčnosti

---

[3]) Věnováno spolu s kázáním třetím a čtvrtým „Urozenému, počestnému a vzácné poctivosti hodnému muži, p. Lukášovi Karbanovi z Volšan, měštěnínu a senatoru Nového Města pražského, panu patronu a dobrodinci svému, u víře a lásce Kristově mně vždy příznivému"; obětováno, offěrováno a připsáno jemu na znamení vděčnosti, na důvod uctivé šetrnosti, na svědectví upřímné lásky.

židů k té milosti boží, o pokutě, která potupu tu následovala. Bůh totiž posýlá lidem učitele, a tak poslal i národu českému nejprve Crhu a Strachotu, potom Husa a Jeronyma. Proroky lidé hubili a tak učinili též s Husem a Jeronymem. Za to přišla pomsta jako na jiné, tak i na Čechy hrozná válka. — Kazatel rozjímá potom o životě Husově, z každého momentu bera pro souvěrce mravné naučení. Janem Hus právem pojmenován, protože milost boží světu oznamoval podobně Janu Křtiteli, který též proti zlému světu vystoupil jako Hus proti tarmarku a svatokupectví také ve chrámě prováděnému, káraje stejně všecky stavy. Jan Křtitel sťat od krále skrze nevěstku, a tak i Hus upálen od Zikmunda skrze nevěstku Babylonskou, nečisté kněžstvo. Po obou vystoupili jiní učitelé, po obou nastaly také války. — Pocházel z Husince, nepatrné tehdá vísky Mikuláše z Husi, jenž si Jana vážil, ač té doby smutná služebnosť v Čechách již se rozmohla a pánové málo dbali o vzdělání svých poddaných (str. 13.). Rodičů byl prostých, kteří ho dobře vychovali a do Prachatic dali; když ho tam matka jeho vedla, tu prý cestou několikráte poklekla a za něj horlivě k Bohu se modlila. Odtud dostal se za služebníka jednoho z mistrů do Prahy, kdež se pilně učil a také v trpělivosti cvičil (tak prý kdysi topě pánovi a před prskem se uče k tělu přiložil hořící hlaveň a tělo své pak ze slabosti vinil, když ho to pálilo). V Praze rád obcoval s mnichy, protože měli mnoho knih, z nichž se přiučoval; brzy potom stal se mistrem, ale obrátil se pak na theologii, tu stal se bakalářem, potom knězem a kazatelem v Betlemě, vystavěném od „Kramáře Kříže", nadaném pro dva kněze od dvořenína krále Václava Jana z Milheimа. Později jako děkan fakulty přičinil se o to, aby Čechové dostali na vysokém učení tři hlasy, aby se nemohlo říci o nich, co tenkráte platnost mělo a co prý také za časů kazatelových říci lze: „Exulat in patria terra Bohema sua." Hus stal se na nově takto zřízeném učení, kde bylo mnoho studentů a mistrů i z panstva a rytířstva, slavným rektorem.[4]) Tou dobou přinesl Jeronym učení Viklefovo do Čech, jež se tu i rychle šířilo. Následkem toho spáleno mnoho knih (as prý 200) také Milíčových a Matěje Pařížského; ale později šířily se knihy ty snadno pomocí impressí (prý r. 1466 vynalezené). O nevědomosti kněžstva tehdejšího svědčí také to, že biskup Zbyněk z Hasenburka teprve jsa biskupem abecedě se učil (z toho posměšný verš o Zbyňkovi „abecedovi" str. 23.). Naproti tomu prý zase studenti posměch si učinili z Říma. Té doby také odpustky prodávány, proti nimž Hus kázal. Následkem toho tři pacholci proti tomu prodeji se v kostelích Pražských ozvali, kteří zjímáni a na náměstí proti Jednorožcům odpraveni. Těla jejich však pohřbena v Betlémé. Hus pak dán do klatby odešel z Prahy a kázal po venkově. Konečně lstí přilákán do Kostnice a zabit jako mučedník.[5])

Třetí kázání historické, při památce M. Jana Husa činěné u sv. Jiljí r. 1618 o těchto dvou věcech: 1. s jakou ukrutností a nespravedlností jest Jan Hus usmrcen; 2. co se po smrti jeho v zemi dálo, kterak nepřátelé věrné trápili a kterak se oni zas násilí jejich zepřeli.

Ukrutnost odpůrců dle mínění spisovatelova byla v tom: a) že Husovi víry nedrželi, ač nesluší nikomu slova rušiti; proto také Jan z Chlumu na

[4]) V jednom kázání v Týně pravil prý Rokycana, že co se té doby na všecku Prahu masa kupuje, to prve sotva kollegiatům stačilo.

[5]) Ke konci tohoto kázání přidán epigramm „In effigiem sanctissimi martyris Joh. Hus", s českým rýmovaným překladem.

samého papeže nabíhal a nastupoval. Ovšem tvrdili proti tomu odpůrníci, že nesluší kacíři slova dodržeti; b) falešné artikule na Husa četli, bludy mu vytýkali a odpověděti mu nedali; c) křivými svědky nepřítomnými a jen všeobecně uvedenými naň svědčili; d) modlitby a odvolání jeho za kacířství mu počtli; e) knihy a spisy jeho spálili, ač jim ani nerozuměli; f) po odsouzení kněžství ho zbavovali a duši jeho ďáblu poroučeli; g) k vůli němu i písmo sv. falšovali (jako na př. biskup Laudenský, kázání při odsouzení konaje).

Co se dálo po smrti Husově. Nepřátelé Husovi chtěli také učedníky jeho, národ český, zahubiti; proto prolili mnoho krve české. R. 1420 dáni Čechové do klatby a odpuštění na jejich vraždu určeno. Císař Zikmund vypravil se potom proti nim a mnoho zlého tu spáchal, jež kazatel jednotlivě vyčítá; také do šachet na Horách Kutných mnoho lidí vmetáno. Věrným svým však vzbudil Bůh obránce v Janu Žižkovi z Trocnova, jenž s obecným lidem proti útiskům pánův povstal a kláštery a hrady vybíjel; z bojů těch uvádí spisovatel mnoho jednotlivostí. — Války ty předcházela mnohá hrozná znamení. A když císař ani papež Čechů přemoci nemohli, pozvali je na sněm Basilejský, dovolili jim kalich a vyhlásili je také za pravé syny církve. Ale mír ten dlouho netrval, nebo za Jiřího povstaly opět války a zase křižáci pod vedením Zdeňka ze Šternberka táhli do Čech a tu hrozné ukrutnosti páchali. Tu vyslali Čechové posly do Cařihradu a shodli se s Řeky, tak že poslán list k akademii Pražské o tom, jenž i na latinu přeložen a rozhlášen.[6])

Kázání čtvrté ku památce mučedníků českých, M. Jana z Husince a M. Jeronyma z Prahy, u sv. Jiljí učiněné r. 1616.

I. Jaká pře byla M. Jana Husa a Jeronyma, čemu učili, co nejvíce zastávali a hájili a proč upáleni; II. jaký život vedli?

I. Kazatel dokazuje, že nepřátelé vyňali některé články z knih Husových a jemu za vinu kladli; bylo jich celkem 34. Z nich uvádí tu Havel některé a dokázati se snaží pravost učení Husova: 1. Hus silně hájil přijímání večeře páně podobojí, což jistě není blud, nebo to tak ustanovil sám Kristus a na slova jeho při tom Hus spoléhal; proto také na nespravedlnost svých odporníků v té věci nejvíce bědoval, poněvadž oni dle Říma a nikoli dle Boha jednali a přece jeho za kacíře vyhlásili. Vždyť i Bůh sám na znamení, že se mu nošení chleba nelíbí, dopustil o sněmu Kostnickém, šestého dne po památce božího Těla, veliké a hrozné zatmění slunce; 2. učil Hus, ze Ježíš sám jest hlavou církve, nikoli papež, nebo Kristus vždy jesť v církvi své přítomen a proto jest i hlavou její, ne však papež, jenž může přece také nepravostí pln býti; papežové tím jen úřad nový si zosobili, jehož prvotně nebývalo. Také to jest dle Žalanského blud, že by církev římská pobloudití nemohla, „nebo nyní to očima vidíme, ušima slyšíme, makáme, hmatáme, že jsou hrozně pobloudili, od pokory k pejše, od chudoby ve světskou slávu, též v neřády a neřesti se obrátili". 3. Hus kázal, že zákon boží prostý církvi dostačí, kdežto oni písmo sv. svými přídavky rozšiřují, je „nosem voskovým, nástrojem olověným jmenují, literou němou, mrtvou, pochybnou, zatemnělou" (str. 72.). 4. Učil Hus, že církev sv. obecná jest sbor všech vyvolených a nikoli pouze církev římská; ale katolíci přivazují církev k Římu a Vlachům a podobají se v tom Donatistům; pro takovou církev obecnou po světě rozptýlenou nestačí také hlava jedna, nebo

[6]) Připojen list Žižkův k Domažlickým o přípravách k válce a latinský náhrobní nápis Žižkův.

jediný člověk nemůže celý svět říditi; 5. Hus mínil, že více sluší Boha poslouchati než lidí, pročež také nedbaje klatby papežské kázal; ale oni mnoho učí věcí proti zákonu božímu a přece to za zákon prohlašují; 6. M. Jan učil, že nehodní kněží jsou také nehodnými služebníky církve, jak tomu také učili sv. otcové. Tomu však nechtěli tehdejší kněží věřiti, sami nejhorších hříchů se dopouštějíce. I ve sboru Kostnickém bylo prý mnoho nešlechetností, jak i Hus Čechům psal a jak jiní kazatelé čeští svědčili; 7. Hus učil, že obrazům a maňasům (!) svatých neslušno se klaněti, že není očistce atd. Také proti rouchům kněžským kázal, protože sám jsa pouze kazatelem mší nesloužil. I dokládá o něm Žalanský, jestli v čem nedokonalý byl, v tom že příčinou byla jeho zatmělá doba, kdy vše mohla ustanovení papežská, kdy vše se klanělo svatým; ale v hlavních věcech prý Hus pravdu podivuhodně poznal.

Podobným věcem učil i Jeronym, jenž též upálen. Příčinou toho byly mnohé nešlechetnosti tehdejších kněží, jež Hus svobodně káral. Ale již před Husem byli v Čechách znamenití kazatelé, kteří nemravy přísně kárali, jako Jan Milíč, Kunrad Štěkna, který také měštky od přílišné nádhery odvracel a od mnichů mnohá bezpráví trpěl.

II. Jaký život vedli Hus a Jeronym? Skvěli se nevinou. Hus byl svatá a tichá ovčička, tichá holubička, beze vší žluči a zlosti, jenž všech žádal, aby mu bludy jeho vyvrátili, ale nikdo ho z bludu neusvědčil a zlého mu nedokázal. Proto se ho také všecka šlechta ujala a jej velmi vychválila ve svém přípise ke sněmu; a podobně učinila i akademie. Také jiní cizí mistři ho velmi chválili a za mučedníka vyhlásili. Podobné chvály dostalo se i Jeronymovi, jenž vynikal mimo to učením filosofským, pomocí jehož se i pilně hájil. Mnozí arci také později proti nim vystoupili a tak psal proti Husovi též Jan Cochlaeus, kanovník Vratislavský (12 knih historie Husitské). — Končí kazatel slovy: Hus zabili, ale labuti zabiti nemohou, nebo pravda boží zůstane na vždy.[7])

Spis neb kázání páté, o slavných, svatých a divných skutcích mučedníků Kristových, kteří v církvi prvotní, zde v Čechách, ve Francii, v Nízozemí a v Anglii pro evangelium svaté smrt trpěli. Kázané v Betlémě Pražském při památce mučedníků českých r. 1614 a vydané r. 1619.

Kázání toto věnováno „Slovutnému, Opatrnému a vzácné poctivosti hodnému muži, panu Pavlu Prčkovi, měštěnínu Starého města Pražského a depositoru při dskách zemských v království českém, slova božího čistého opravdovému milovníku, pánu a patronovi svému, pro Krista a jeho svatou pravdu mně vždycky příznivému, milost, ochranu a všecko boží požehnání vinšuje".[8]) Předeslav evangelium (sv. Mat. 10. kap. v. 16.—23.) „Aj já po-

[7]) Přidány tu písně o M. Janu Husovi sv. paměti: 1. s nápěvem od B. Havla Dřevínka čili Dřevníka, někdy kněze kališnického, potom staršího jednoty Bratrské (r. 1563) „Již Babylon velmi klesá", 2. píseň od Jana Augusty složená, podobného obsahu: „Národe český, chvaliž Boha". (Srovnej Jirečkovu Hymnologii str. 48 a 58.) Také při kázání pátém přidány na tit. listě lat. verše na Husa.

[8]) V předmluvě a spolu dedikaci k tomu kázání praví kazatel, že si pamatoval, kterak pan Prčka přál si míti kázání to opsáno, ale Havel toho té doby, kdy je v Betlémě činil, učiniti nemohl, teprv těchto dnů prý je po škartách jen vyznamenané složil, spořádal a z rozličných historiků a knih martyrologických rozšířil. Vydává je proto, že té doby mají větší zvolnost k vydávání takových i jiných, k vzdělání lidu sloužících spisů, nežli dříve, když pod jhem antikristovým úpěli. Děkuje Bohu, že skrze pány stavy moc odpůrců sehnuta a svoboda otevřena, nač před dvěma lety nikdo jistě nemyslel. Ale při stém roce obyčejně prý nastávají veliké převraty a tak

sýlám vás" chce mluviti o tom, co tu jest obsaženo: 1. Jaký jest los vyznavačů sv. evangelium? Tenť zajisté jest smutný a nebezpečný, neboť bydlí mezi lidem zlým a zabíjeni bývají pro malicherné často příčiny, také před vladaře vedeni bývají, jako Čechové v Kostnici, kdežto by jich měli vladaři spíše před kněžími jako před vlky chrániti; vyznavači pravdy boží bývají také bičováni a od přátel vydáni, jako Hus od Páleče a Michala de Causis, a rovněž ve Francii, kdež od příbuzných podobně zrazováni. 2. Čím bůh vyznavače svého evangelium v pokušeních daří? Moudrostí, výmluvností, věrou a silou.

1. Los sv. mučedníků v očích světla byl velmi bídný a strastný, v očích božích blahoslavený a šťastný. Poslání zajisté mezi vlky, kteří s křesťany velmi zle nakládali, jak patrno od počátku církve až do mučedníků českých, Husa i Jeronyma, kteří dlouho vězeni, a do pronásledování ve Francii a Nízozemí. Naproti tomu byl los jejich šťastný v očích božích, nebo krev mučedníků před Bohem jest vzácná; pročež také mnozí křesťané sami si muk přáli. I Sokrates chtěl pro pravdu umříti a Kristus visel s lotry. Chvalno umříti na bojišti, ale mnohem chvalněji umříti pro Boha; proto veselili se z toho mnozí mučedníci; také Jeronym zpíval cestou k popravišti píseň: „Ave vivens hostia, veritas et vita"; podobně i Hus, jak svědčí také Aeneas Silvius. Tak činili také mnozí mučedníci francouzští.

2. Vykládá kazatel, co mučedníci svatí, pro Krista trpěti a umříti majíce, obzvláště činili a ukazuje každou ctnost takovou na hojných příkladech z církve prvotní, na mučednících českých a na pronásledování ve Francii, v Nízozemí a v Anglii. Zejména vyčítá v příkladech, že smrti se

---

i nyní tomu právě dvě stě let, co Čechové království antikristovo kaziti počali a proti Římu se vzbouřili. Tím pak národ český velice vynikl, že od něho světlo pravdy nejprve vyšlo. A nyní po dvou stech let Čechové podobné dílo začali, když se v nich ta hrdinská staročeská krev zahřála. Buřiče a odpůrce věrných vyhnali, společníkům jich příčiny k nádheře odňali a také kněžstvu statky pobrali, jakož přáli si dle písně:

„Bože, dejž králům v srdce mocným
I jiným všem pomocným,
Ať nevěstku ohyzdnou
Učiní opuštěnou,
Zboží ať jí poberou."

Proti kněžským statkům mluví prý také Hus ve své Postille dle Hugona, jenž dokazuje, že kněží dbají více svého pohodlí než bohoslužby. — A poněvadž Bůh národu českému již tolikráte v nebezpečí pomohl, doufá spisovatel, že i nyní ho neopustí, jak dokazují mnozí čeští kronikáři a také M. Petr Codicillus v jedné předmluvě na pranostika, že ač naše vlast bude sem i tam, na pravo i na levo zmítána, viklána i tříbena, však revoluci její vedle položení starých hvězdářů stojí „in signo fixo". Dále připomíná, že Sibylly české, Libuše a Baňka, přezvěděly, že ani lid ani jazyk národu charvatského nebude v zemi této vyhlazen. A knížeti Vojenovi od prorokyně jedné toto proroctví bylo zvěstováno:

„Tížeš se, by lid tvůj zhynul,
Aneb jazyk tvůj pryč skynul:
Jazyk tvůj k slávě ctné vzejde
A lid tvůj z země nesejde:
Jazyk se šíří slovanský,
Zemím dá krále hrdinsky;

Cizí jazyk ho neshladí,
Národu préč nevypudí.
Protož slavné město Prahu
Miluješ-li česť a slávu,
Bohyně vzkazuje tobě,
Nevěř cizím, buď moudr sobě."

Jako Cicero napsal o Římu, že vzrostl více mocí bohů než lidí, tak i o Čechách říci lze, pročež jim i více na Boha spoléhati sluší. (Datum v pátek před sv. Vítem 1619.)

nebáli, učení pravé a víru svou vyznávali, nevěru a pokrytství trapičů svých trestali, sami sebe pěknými řečmi u víře a stálosti utvrzovali, jiných k též u víře stálosti a k pobožnosti napomínali, nevinu svou osvědčovali, za sebe a jiné vroucně se modlili, ač někteří z mdloby a strachu smrti padli, víru zapřeli, však když zas povstali, statečněji víru svou vyznali; ba i ženy, mdlé nádoby, pod korouhví Kristovou statečný boj vedly.

Na konec připojuje kazatel z příkladů těch naučení, jak hrozná jest ukrutnost kněží proti lidem nevinným a svatým, jaká byla srdnatost a stálost mučedníků těch, že konečně protivenství církvi prospívá více než pokoj.[9])

Šestý spis o velikých, těžkých a krvavých protivenstvích církve a o veliké, předivné a heroitské stálosti v rozmanitých mukách mučedníků církve prvotní, našich českých, franských, nidrlandských atd. Kázaný při památce M. Jana Husa roku 1619.

(Věnováno „urozenému, čistého božího slova milovnému a mnohovzácné poctivosti muži, p. Matoušovi Švíkovi z Lukonos, měštěnínu a senatoru Nového Města pražského, pánu a patronu mně u víře a lásce Kristově laskavě příznivému...“ [10])

Ve spise samém chce kazatel pojednati: 1. Kolikero a jaké i od jakých lidí proti křesťanům pravým zdviženo protivenství? 2. Jak se oni v protivenstvích těch měli a kterak je Duch sv. sílil a těšil?

Po vstoupení Kristově na nebe zvláště trojí protivenství činěno a věrným křesťanům: a) od pohanů, b) od kacířů a falešných křesťanů v prvotní církvi, c) v posledních časích od antikrista a modlářů. — První protivenství od pohanů bylo velice těžké a dlouhé, bylo desatero a trvalo tři sta let až do císaře Konstantina. I vypisuje tu kazatel mnohé jednotlivosti z pronásledování křesťanů za Nerona, Domitiana, Trajana, Hadriana a M. Antonina, Septimia Severa, Julia Maximina, Decia, Valeriana, Aureliana, zvláště však a obšírně za Diokletiana. Druhé protivenství dálo se od kacířů a falešných křesťanů v prvotní církvi, zvláště za Konstantina od Macedonia, od Arriánů a j. Třetí protivenství dálo se od Antikrista, modlářů a jejich náhončích. Počalo pak od Čechů, jichž mnoho zahubeno, u nichž také později pro víru mnoho nesnází bylo, a to především skrze Paška z Vratu, který byl velikým strašidlem a bázní šlechetných lidí, a skrze Havla Caheru. Mnoho však bylo též nesnází za Luthra v Němcích, v Nizozemí a Francii, nebo v zemích západních od r. 1550—80 pro náboženství pobito asi 900.000 lidí, z velké části rodu vznešeného a urozených.

Podivuhodná však byla při tom stálost mučedníkův u víře, od sv. Štěpána počínaje až po Husa i Jeronyma v Čechách a mnohé mučedníky ve Francii a v Nizozemí, jak to spisovatel obšírně vyčítá.

Ze spisu toho pak chce učiti: a) jaká byla síla svatých mučedníků, kteří také zbraně přemohli; b) jak hrozná a nesmírná jest zlost modlářů, biskupův a kněží římských, tak že jich království dlouho trvati nebude; proto prosí spisovatel boha, by způsobil, aby se zpívalo: Padl, padl Babylon

---

[9]) Na konec píseň M. Jeronyma, kterou k popravě jda zpíval: „Ave vivens hostia, Veritas et vita“.

[10]) V předmluvě dí, že pobožní lidé ctili památku mučedníků, což i bohu milo, poněvadž se tím ke stálosti povzbuzují. Bláznivé však že jest kanonisování od biskupů Římských konané, kdežto věrni si pouze víru, stálost a pobožnost lidí takových připomínají a v nich Boha slaví, jenž tím svou přítomnost v církvi ukázal. A vypravování o takových mužích obsahuje ten spis. Datum 22. června 1619.

ten veliký; c) věřící mohou pozorovati, že pobožní tak hanebně umírají jako bezbožní; ale smrt jejich přece jest u Boha slavná; d) patrno, že v království antikristově, mezi modláři, nic není bezpečného nežli blud a nešlechetnost. Inquisicemi stíhají zločiny, aby je sami páchati mohli.

Přehledneme-li obsah všech těchto kázání, jeví se nám v nejedné příčině významnými. Patrno z nich, jakou měrou ctěni ještě tehdáž, na počátku XVII. stol., mužové, v nichž církve české své ať prostředné ať bezprostředné původce a zakladatele spatřovali; kladeni zajisté v každé příčině na roveň mučedníkům církve prvotní, s níž všecky církve reformované spojení přímého vyhledávaly. Jim byli Hus a Jeronym téhož druhu mučedníky jako sv. Štěpán, jako sv. Vavřinec a j., jakož zasvětila jim církev česká právě tak svátek jako všem jiným vyznavačům a mučedníkům církevním. Proto byl také život a skutky jejich předním vzorem, k němuž kazatelé čeští pozornosť svých posluchačů obraceli a jež jim za vzor kladli; proto hledali pro ně a skutky jejich uznání také u reformatorů cizích, jehož se jim také i mimo zemi českou dostávalo, vyhledávajíce k životu jejich parallelních příkladů v církvi prvotní.

Kázání ta však jeví také jasně, v jak velikém byla u nás opovržení v dobách předbělohorských církev římská, mohl-li kazatel vystoupiti tak přímo proti ní a náukám jejím, mohl-li bez obalu vystaviti na pranýř veřejného mínění jak hlavu tak údy její, vytýkaje jim život nekřesťanský a jednání podlé. Nenávist ta vzrostla v době té zajisté inkvisicemi, na západě evropském v druhé polovici XVI. stol. prováděnými, o nichž měli nekatolíci čeští, jak z těchto kázání Žalanského patrno, velmi dobrou povědomost, poněvadž se s cizími církvemi přímo spojovali a v souvislost uváděli. Nenávist a pohrdání to zajisté jest na dobu tu charakteristické, ukazujíc nad jiné jasně příčiny toho velikého odporu, který jevil český lid proti obrácení na víru katolickou po bitvě Bělohorské. Bylať mu dávno již před tím vštěpována od kazatelů jeho taková pohrdavost tou věrou, že když vyznání to nabylo vrchu, přemnozí ze vzdělanců nekatolíků raději vlast svou opustili, než aby byli nenáviděné té víře, které mimo to se zbraní v ruce jim byla vštěpována, poddali šíji svou.

Významna jest mimo to i ta okolnost, že svoboda tisku nekatolického po r. 1618 tak byla úplná, že teprve při této větší „zvolnosti“ odvážil se Žalanský tiskem vydati kázání, která dříve při jednotlivých slavnostních příležitostech k posluchačům svým míval a která teprve potom v celek sestavil. Že k nim příklady měl již dříve sebrány, to uznati leží na snadě, poněvadž leckde příklady jsou tytéž a kazatel sestavoval si je dle potřeby v různé kategorie. Poučný však jest v kázání těch i způsob, jak soudilo se za doby Žalanského o bouřích Pražských, které otřásaly tak značnou měrou hlavním městem českým před r. 1526, ač ovšem Žalanský jako přívrženec reformatorů německých jinak souditi nemohl o bouřích, v nichž strana jemu blízká potlačena býti měla a v nichž i podlehla. — Co se ostatně spisovatele samého dotýče, jeví se důkladným znalcem svých pramenů, podávaje z nich mnoho jednotlivostí, uměje si totiž z nich obratně vybírati své příklady dle potřeby praktické, aby jimi své posluchače dojal. To se mu celkem dařilo výborně a jistě zůstavila velký dojem zvláště u posluchačů kázaní jeho, která ostatně nebyla všecka tak přednesena, jak později byla sepsána, nýbrž obsahovala nejméně na konci mravné naučení, jako přidáno u kázání pátého a šestého, která, jak se v celku podobá, více dle skutečného přednesení sepsána a také o něco později vydána než první čtyry (poslední datováno

22. června 1619); avšak i ostatní sepsána dle příkladů schvalně k tomu sestavených. Celkem potvrzují ta kázání to, čím se nám jeví Žalanský i v jiných svých spisech, obratným spisovatelem, dobrým znalcem svých pramenů a výmluvným řečníkem, jak o něm již Dačický svědectví vydává.

Drobnosti historické.

I. Dozvuky Cyrillo-Methodějské.

Sdělil *Ant. Rezek.*

Jak známo, vydal episkopat česko-moravský před loňskými slavnostmi Velehradskými provolání k obyvatelstvu obou národností v Čechách a na Moravě, v němž doloženo, že také Němci v Čechách mají příčinu ctíti památku obou věrozvěstů slovanských, poněvadž jejich přičiněním křesťanství stalo se panujícím náboženstvím ve vlasti naší. Proti tomuto provolání episkopatu, vlastně ovšem proti oslavě svatých Cyrilla a Methoděje vůbec, vystoupil neznámý Anonymus ve Mnichovských Historisch-politische Blätter (sv. 96. seš. 3.) článkem polemickým „historische Berichtigung“ nazvaným. Autor toho článku dokazuje, a) že uctění památky sv. Cyrilla v Čechách postrádá vší podstaty, b) uctění památky sv. Methoděje že spočívá auf dem „sandigen Grunde“ eines „historisch abgethanen Irrthums“.

Důvody jsou tyto: Cyrill i Method od povolání svého na Moravu (863) až ku cestě své do Říma (867) trávili čas u pannonského knížete Kocela na Blatenském jezeře; tam Cyrill vynalezl hlaholské písmo a měl i s bratrem svým celá čtyři léta co dělati, aby přeložil potřebné pro činnost věrozvěsteckou knihy; a leží prý to zajisté mimo hranice možnosti lidské, že by vedle zpořizování překladů byli také ještě křesťanství kázati mohli. A když pak potom oba bratří do Říma se odebrali, Cyrill zůstal tam i zemřel; o činnosti jeho věrozvěstecké nelze tudíž mluviti, ba jest těžko dokázati, proč Cyrill vůbec k apoštolům slovanským se počítá. — To všecko prý učený slavista Šafařík nezvratně dotvrdil.

Co pak se týče sv. Methoděje, který se z Říma opět do Pannonie a potom do Moravy navrátil, jest prý veliká otázka, zdaž může býti řeči o pokřestění Moravy a Čech skrze věrozvěstce toho. A nyní opakují se z četných již spisů známá a od nikoho nepopíraná tvrzení, že křesťanství na Moravě bylo hlásáno již před slovanskými apoštoly a v Čechách již r. 846 dalo se čtrnáct lechů pokřtiti v Řezně. Dokonce mezi bájky odkázán jest křest Bořivojův od sv. Methoděje a k tomu dodáno několik „pěkných“ vtipů, že křest ten podle Palackého mohl se státi jedině ve „zlaté Praze“, poněvadž jinak nedovoluje tomu „der Vater der Nation“. Za to zdá se spisovatel velice rmoutiti se nad tím, že sv. Wolfgang, biskup Řezenský, prý byl vyobcován z řady patronů českých. Ba spisovatel staví čtenářům svým ještě jinou konsekvenci před oči: uzná-li prý se zvláštní věrozvěstecká činnost arcibiskupa Methoda v Čechách, pak musí se uznati, že liturgie slovanská jest zde starší a původnější nežli latinská; a k jakým prý koncům vede toto faktum?

Proti této „historische Berichtigung“ vystoupil jiný Anonymus s odpovědí tištěnou taktéž v Historisch-politische Blätter (97. sešit druhý) s nadpisem: „Die beiden Slaven-Apostel als Bekehrer von Böhmen. Eine Entgegnung“. Co do formy jest odpověď tato vzorem jemné uhlazenosti slohové, co do věci vyvrací se „historische Berichtigung“ řádek za řádkem, slovo za slovem, na základě rozsáhlejších studií a velkého literarního apparatu.

Co se dotýče důvodů proti sv. Cyrillovi a dovolávání se při tom výzkumů Šafaříkových, ukázáno velmi trefně, že u Šafaříka nikdež nic podobného nestojí a kdyby i stálo, jsou zde svědectví starší, jako pannonská legenda, Translatio a jiné, kteréž opačně soudí o činnosti Cyrillově, než učinil spisovatel „historické opravy“ na základě z textu vyrvaného místa ze Šafaříkových Starožitností.

Co pak se dotýče hlásání kříže v Čechách již před oběma apoštoly slovanskými, toho nikdo nikdy nepopíral; vždyť, správně praví se v odpovědi na „historickou opravu“, také v Němcích před sv. Bonifácem již se křesťanství kázalo, ale přece teprve Bonifác jmenuje se „apoštolem Němců“. Neboť jako teprv Bonifác pevně utvrdil a církevně zorganisoval křesťanství u Němců, tak také u Slovanů českých a moravských jednotlivá pokřestění předmethodějská zůstala bez patrného účinku a teprv bratřími Soluňskými křesťanství nejvíce bylo rozšířeno, utvrzeno a zorganisováno. Toto faktum dokládá se nejen starými prameny, tradicí v listině kapituly Pražské z r. 1132 zachovanou, ale i také celou starší i novější literaturou o předmětě tom, z níž spisovateli „odpovědi“ nic důležitějšího neušlo. Zejména dobře užito prací Dobrovského, Jirečka, Dudíka, Tomka, Frinda; zvláště trefně německého smýšlením spisovatele Ginzla a některých výroků Höflerových.

Do jakých podrobností zašel spisovatel odpovědi, viděti z toho, že výtku, jakoby sv. Wolfgang byl býval z počtu patronů českých vyobcován, poráží poukazem na officielní missaly arcidioecese Pražské, v nichž nikde viděti není, že by sv. Wolfgang vůbec kdy byl patronem českým býval.

Co pak se týče pokřestění knížete Bořivoje od sv. Methoda, jest věc ta u spisovatelů dosud na sporu. Někteří přidali se k mínění historiků domácích, českých i německých, jiní popírají faktum to až dosud, poněvadž zpráva o něm čte se jen u Kosmy, spisovatele o 200 let pozdějšího. Nejnověji Alfons Huber (Geschichte Oesterreichs I. str. 108) v textu sice přijímá je, ale ve příslušné poznámce pod čarou hned dokládá, že ovšem jest vzato z Kosmy, „svědka pro čas Methodějský velmi nespolehlivého“.

Spisovatel „odpovědi“ stojí v této příčině na stanovisku pevně od Dobrovského zaujatém, kteréž ode všech autorů domácích bylo přijato a novými důvody podepřeno. Velmi mnoho má do sebe důvod ten, že v čase, kdy Kosmas žil, tradice o události tak důležité byla jistě ještě v kapitole Pražské velmi živá a mimo to měl Kosmas v té příčině starší zápisky (nyní ztracené) před rukama, o nichž výslovně činí zmínku. On sám si, jakožto horlivý přívrženec ritu latinského, faktum to nevymyslil, a kdyby tak byl učinil, zajisté by se zpráva jeho hned u současníků byla setkala s tuhým odporem. Ale hlavní trumf v „historische Berichtigung“ jest, že Kosmas klade faktum to k nesprávnému letopočtu! — Chronologie jest vůbec ve starších partiích slabou stránkou Kosmovou; vyvozovati z ní v našem případě nepodstatnost a nepravdivost zprávy celé, vedlo by konečně i k té konsekvenci, že by se musilo popírati i založení biskupství Praž-

ského, poněvadž i toto faktum u Kosmy položeno jest o několik let dříve, než se skutečně stalo!

Toť stručný obsah zajímavé, nejnovější a také snad poslední polemiky Cyrillo-Methodějské. Objevením současných dopisů papežských v britickém Museu, vydáním jich od Ewalda a pojednáním J. Martinova S. J. (St. Méthod apôtre des Slaves v „Revue de question histor." 28. svazek — Cf. Č. Č. Musea 1881) dostalo badání Cyrillo-Methodějské určitější směr a pevnější podstatu. Vážní historikové němečtí, jimž nejde o novomodní spory národnostní a politické, také již podle těchto objevů opravili svá tvrzení dřívější; že i v širších kruzích německých zavládne v této příčině objektivnější soud, toho zásluhu má Anonymus, kterýž v časopise po Německu velmi rozšířeném na „historische Berichtigung" podal výbornou odpověď, psanou suaviter in modo, ale fortiter in re.

II. Ještě něco o smrti Jiřího z Lobkovic.

Sděluje *B. Bernau.*

Ve článku svém o „žalařování Jiřího Popela z Lobkovic" („Sborník historický" III., str. 326) zpomíná p. Josef Svátek „pověsti", dle níž Jiří „na Lokti prý ve vězení svém byl sťat", a kterou po Pavlu Skálovi opakuje i Balbín, při tom na „nějaké" zápisky Loketské se odvolávaje. Zůstavujíce výzkumy archivní, dle kterých poprava tato pouhým klepem se býti objevuje, ve své váze, chceme pouze k té okolnosti poukázati, že Balbín o zápiskách Loketských nemluvil na plano a že dle tradice v Lokti v druhé polovici XVII. století známé Jiří z Lobkovic zemřel smrtí násilnou.

V německé kronice Chebského radního Funckha, roku 1670 sepsané, nalézá se totiž následující pozoruhodné místo:

„Jest též jistý pokoj (v zámku Loketském) v přízemí na straně k řece Ohři, jehož okna ve výši se nacházejí a dobře opatřena jsou, kteréžto místnosti „Popl" říkají.

Nedaleko dveří jest díra ve zdi, kterou se jídla do pokoje podávala. Na tomto místě byl vznešený císařský ministr, Popel z Lobkovic, následkem obvinění z velezrády od císařského dvoru sem jsa odeslán, po dlouhý čas žalařován, konečně sťat, do zeleného voskovaného plátna zašit a ve farním kostele, kde se dveřmi do něho vchází, pochován. Přitom byl toho času též můj pan otec Jan Funckh (forstmistr v Lokti) s některými jinými, kteří z rady na císařský rozkaz řečenému pánu ku konversaci a po jeho smrti jako svědkové při pohřbu, jako kommissaři přidáni byli."

Místnost žaláře Jiřího byla pod jménem „Popl" ještě až do přeměny hradu v kriminál (r. 1821 purkmistrem Martinem Kopeckým) známa a nacházela se dle svědectví pamětníků právě pod nynější kaplí, v západní kulaté věži hradní.

V archivu Loketském zachovaly se o státním vězni Jiřím z Lobkovic tři listiny, z nichž dvě jsou žádosti Hannesa Franka, městského lazebníka, o zaplacení mzdy obsluhováním p. Jiřího zasloužené.[1]) Třetí list jest prosba

[1]) Otištěny v III. ročníku „Comotovia" allg. illustr. Jahrbuch, Chomútov 1877, str. 26.

jesuitské kolleje v Chomútově, která po zasvěcení kostela svého tělo zakladatele chtěla tam přenésti, — avšak bouře třicetileté války byly již smetly ty, jež o tajném pohřbu jeho ve farním chrámu Loketském nějakou měli povědomost, a tak nedomohli se jesuité vyplnění vřelého přání svého.

Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.*)

Petra Chelčického učení o očistci. Napsal Dr. Ant. Lenz. V Praze 1885. 87 str. (Otisk z časopisu „Pastýř Duchovní".)

Podobným způsobem jako před tím učení Chelčického o eucharistii, probráno učení téhož o očistci. Najdeme tu nejen výklad toho, k čemu Chelčický se znal, s hojnými doklady ze spisů jeho, ale také srovnání s učením jak církevním, tak Viklefovým, Husovým, Táborův, bratří, ba i církve východní. V těchto parallelách shledáváme přední zásluhu spisu. Chelčický Táborům nejblíže stojí a, jak spisovatel za to má, od nich nejvíce přijal. Co nad to ve spise se nachází, má do sebe ráz polemický a nebylo by na škodu, kdyby toho méně bylo. Ve své polemické horlivosti spisovatel ani nespozoroval, že napsal na str. 16: „Utkvěla církev východní jako v bahně . . ." a hned potom na str. 17: „Utkvěla tedy v pravdě církev rozkolnická právě v tom vývoji svaté víry, jak jim byla zachována, a dána v dědictví od velikých theologů církve nerozdělené." S některými zvláštnostmi nemůžeme se spřáteliti. Replika proti Rokycanovi se cituje vždy jako „psaní mistru Janovi". Jest pravda, že tak čteme v rukopise, ale onen název již všeobecně přijat. Pochybuje snad spisovatel, že onen Jan jest Rokycana? Na str. 61 se nazývá „Síť víry" posledním dílem Chelčického; ale proti tomu jsou platné důvody. Také co se jazyka týče, jde spisovatel často svou cestou. Býti v „nesvoru" znamená býti v nesvornosti, nesrovnávati se, na str. 41 čteme „změřil" místo vyměřil, t. j. definoval a podobně.

Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína. Studie rodopisná. Napsal Josef Ledr. V Kutné Hoře 1886. 8° str. 71.

Dobrá rodopisná studie, se dvěma znaky, dvěma genealogickými tabulkami a četnými zprávami o jednotlivých členech tohoto rodu, čerpanými ze soukromého archivu hraběte Rudolfa Chotka na zámku Kačínském.

Hrady a zámky české. Popisuje prof. Aug. Sedláček, illustrují bratří Liebschrové, V. Brechler a V. Král z Dobrévody. Nákl. Fr. Šimáčka v Praze.

Dílu V. sešity 5.—7. (běžné číslo 75.—77.) zavírají v sobě popisy hradů a tvrzí: Vlčince, Homole, Vižňova, Martinkovic, Skály, Starkova, Bystrého, Heřmanova Choustníku, Heřmanic, Dubence, Bílých a Červených Poličan, Velehrádku, Vlčkovic, Stanovic, Tancberka, Bukoviny, Žirce, Podstrané, Borek, Litíče, Újezdce Kašovcova,

*) Sestavili: prof. Dr. Jar. Goll, jahen Josef Müller, skriptor Ferdinand Tadra a Antonín Řezek.

Vesce, Kocléřova, Rokytníku, Pecky, Nové vsi a Bělohradu. Vedle obyčejných vyobrazení přidány jsou dvě tabulky pečlivě kreslených „Pečetí pánův a vladyk z východních Čech".

Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové. Napsal Fr. Bačkovský. Díl I. Období předbřeznové. V Praze 1886. Nákl. Fr. Borového. Sešit 15. str. 673—720.

V sešitě tomto vykládá se život a básnická činnost Frant. Lad. Čelakovského (vliv Göthe-ův) a pak největšího epika doby předbřeznové Jana Erazima Vocela.

Památky archaeologické a místopisné. Redaktor Jan Bohuslav Miltner. V Praze 1885. Nákladem archaeologického Sboru Musea král. Českého. Dílu XIII. sešit 2. a 3.:

J. B. Miltner, Paměti Volyňské Bartoloměje Prokopa z let 1617—1647; K. Chytil, Vývoj miniaturního malířství v době králů rodu Lucemburského; Tomáš Bílek, Stav far l. 1650—1652 v krajích Chrudimském, Kralohradeckém, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížetství Fridlandském l. 1630; Jos. Truhlář, Zlomky účetních knih XIV. století; J. Teige, Příspěvky genealogické; František Prusík, Místopisné výklady; S. Winter, Křivoklát za vpádu lidu kurfiřtského r. 1631; Fr. Popelka, Chudá obec města Poličky; Zprávy a drobnosti: (Ant. Rybička, hejtmané kraje Čáslavského 1441—1776).

Athenaeum, listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Hlavní redaktor prof. T. G. Masaryk; nakladatel J. Otto v Praze 1885 a 1886.

Třetí číslo třetího ročníku zavírá v sobě předně odpověď Masarykovu k Rezkově článku: Jak zvelebovati naši literaturu náukovou; a pak velmi krásně, vřele a věcně psaný článek Seydlerův v téže otázce. Z kritik historických děl nejdůležitější jest posouzení (vlastně odsouzení) Wanklowa spisu, Beitrag zur Geschichte der Slaven in Europa. — Čtvrté číslo třetího ročníku zavírá v sobě článek Rezkův: Vyrovnání s Uhry l. 1867 a 1877. Úvod historický. Vlastní dějiny vyrovnání z r. 1867 a 1877 v následujících číslech Athenaea podá professor a poslanec na radě říšské Josef Kaizl. — K oběma číslům přidán jest seznam nejdůležitějších spisů vyšlých v cizích literaturách a pak Urbánková bibliografie českoslovanská.

Osvěta, listy pro rozhled ve vědě, umění a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. 1886. Ročník XVI. Sešit 1. a 2.:

Konstantin Jireček, Na makedonských hranicích; H. Jaroš, Babí carstvo. List z ruské vesnice; Ferd. Čenský, Český jazyk v císařské rodině; Em. Kovář, O pravlasti národův indoevropských; V. Prasek, Národopisné poměry na Těšinsku; J. J. Toužimský, Rozhledy v dějinách současných.

* * *

Denis E. prof. à la faculté des lettres de Grenoble: *Les Origines de l'Unité des Frères Bohêmes.* Angers 1885. Str. 71.

Spisovatel této práce jest u nás chvalně znám spisem svým: „Histoire de la Querre des Hussites". Spisek přítomný o počátcích Jednoty Bratrské

vyšel v „Annales de la faculté des lettres de Bordeaux 1885. 2. str. 161—231. Nebyl však úmysl spisovatelův, novým zkoumáním původních pramenů temné dosud počátky Jednoty osvětliti: „L'inédit lui est inaccessible et n'aurait pour ses lecteurs qu'une très médiocre saveur. Peut-être, en revanche, l'éloignement lui permet il quelquefois de se rendre mieux compte de l'importance relative des faits et est-il dans de conditions favorables pour essayer de tracer un tableau général".

Ku pokusu takovému oprávněn jest autor velmi podrobnými vědomostmi o literatuře sem spadající, zvláště pak dobrým porozuměním fundamentalním studiím professora Golla, vytištěným jak o sobě, tak zejména v posledních svazcích Č. Č. Musea. Tyto studie Gollovy byly Denisovi přední pomůckou; na základě jich vykreslil on obraz svůj s elegancí a poutavostí velikou. Spisek rozdělen jest ve čtyři odstavce. V prvním líčí se konec a následky hnutí husitského od bitvy u Lipan a zvláště podrobně činnost Rokycanova; tohoto muže spisovatel nyní posuzuje mírněji nežli učinil v Hist. de la guerre de Hussites: „je persiste à croire que son influence fut souvent funeste, mais je ne dout plus de sa sincérité parfaite. Il se trompait, mais de bonne foi, par timidité et non par ambition".

Odstavec druhý zavírá v sobě pojednání o Petrovi Chelčickém, životě jeho, a na kolik o tom na základě badání Gollových vypráviti možno o učení a názorech jeho složených v Postille a v Síti víry pravé. Tak na př. o učení jeho co poměru víry a dobrých skutků se týče (str. 23), o ctění svatých (str. 24) atd. Obšírněji též mluví se a posuzují názory Chelčického o požadavcích křesťanství a poměru jich ke stávajícímu státu i církvi (str. 26—31). Spisovatel ukončuje odstavec tento některými poznámkami o pramenech těchto názorů Petrových, kteréž částečně shledává u Husa, částečně u Wiclifa a z části u Waldenských. — Ve třetím odstavci vypravuje se o založení Jednoty od Řehořova prvního spojení s Petrem, jeho a jeho přátel usídlení na Žamberském panství, odtržení od církve a organisace vlastní společnosti církevní a osudy Jednoty až do smrti Řehořovy (1474). — Ve čtvrtém odstavci vypravuje se o Jednotě za krále Vladislava, o vnitřních její bojích mezi velikou a tak zvanou malou stránkou, o vítězství velké strany a nové organisaci Jednoty bratrem Lukášem. Ku konci snaží se spisovatel vysvětliti příčinu toho, proč zkvétající Jednota v čase poměrně krátkém zahynula. Hlavní příčinu vidí ve vystupování krále Ferdinanda proti nim: „Catholique, il haïssait les Frères, dans lesquels, avec un sens très fin, il apercevait les véritables ennémis de l'église romaine". A tak i také nástupci jeho s věrností ku církvi římské zdědili nenávist ku Bratřím. Druhou příčinu rychlého úpadku Jednoty vidí autor v reformaci Lutherově: „si l'on néglige même toute considération extérieure, il y avait dans la réforme allemande, dans le génie si large et si humain de son initiateur, dans ses succès presque foudroyants, une attraction si irrésistible que l'Unité même sembla près d'être entraînée".

Spisovatel chtěl ve všeobecných rysech vykresliti počátek Jednoty a jako pokus toho druhu chce býti spisek jeho posuzován. I musíme vyznati, že jsme spisovateli vděčni za vřelý a přitom úplně objektivní a spravedlivý způsob sepsání jeho. — O některých podrobnostech dalo by se ovšem diskutovati; tak na př. o jeho pojímání Rokycany, o jeho mínění ve příčině důvodů, které Jiříka z Poděbrad přiměly, aby pronásledoval Jednotu (str. 39

a násl.), o jeho soudu ve příčině zásad mravnosti a mravouky Bratrské a významu jich pro Jednotu (str. 62 a násl.).

Jenom na jednu myšlénku chtěl bych dodatkem ke čtvrtému odstavci tohoto spisku upozorniti. Praví-li spisovatel s ohledem na Jednotu: „Gregoire en est l'organisateur, mais Cheltchitsky en est le théorisien“ platí to — o Chelčickém ještě více než o Řehořovi — toliko pro Jednotu do roku 1494, pro pozdějšek *ne*; a větě „les décisions de 1494 et de 1495 marquent le commencement d'une ère nouvelle“ dal bych já ještě širší význam než spisovatel jí dáti chtěl. Nebo Lukáš nereformoval toliko správu Jednoty a nezavrhl toliko přemrštěné a se společenským životem se nesnášející idee Chelčického, nýbrž on i učení Jednoty postavil na nový základ, částečně i ve vědomém odporu s náukou Chelčického, takže názory tohoto muže vymizely pak z Jednoty úplně. Tvrzení toto ovšem potřebuje doloženo býti obšírnými doklady ze spisů Lukášových; jakožto charakteristický příklad dovoluji si zde citovati jeden výrok Lukášův o Chelčického náuce o večeři Páně: „. . . anebo jakož Petr Chelčický píše, že tu dvě podstatě totiž nebeská a zemská podstatně a bytně se spojuje . . . totiž podstata chleba s podstatou těla Krystova. Protož ti domnívají se, že bychom tak smýšlili jakož již řečeno, ješto toho nikdy nebylo při nás“.

Ku konci ještě jednu poznámku k formalné stránce přítomného spisku. Spisovatel patrně vynasnažil se krajany své seznámiti s pravou vyslovností českých jmen a píše proto: Jijka, Chtitny, Cheltchitsky, Lukach atd. Po mém soudu však takovýto foneticky způsob psaní neměl by státi na místě etymologického, než jen vedle něho jako pomůcka vysvětlující. Sice jinak nebude věc beze zmatků, nehledě ani k té okolnosti, že Lukáš by pak správněji musil býti transkribován L*o*ukach, a že na př. gutturalní Ch ve slově *Ch*elčický jakož i mnohá jiná samohlásková i souhlásková skupina česká se ve frančtině foneticky vyjádřiti nedá. *J. M.*

Denifle Heinrich, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. (Sv. I. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400). Berlin 1885. 8° str. XIV., 816.

Spis pro dějiny universit středověkých a tedy i pro universitu Pražskou velice důležitý, zakládající se na důkladném badání hlavně v archivech římských posud v tomto směru neužitých. Spisovatel jest druhým archivářem papežským v Římě a měl tedy přístup ku všem sbírkám archivu vatikánského, jichž také svědomitě použil. Celý spis má obsahovati pět svazků, z nichž první dva jednati budou o založení a prvních osudech veškerých universit evropských až do r. 1400, ostatní tři pak výhradně o universitě Pařížské. Výsledky badání spisovatelova obsažené ve svazku prvním jsou veskrz zajímavé, namnoze nové, překvapující; tak na př. počet universit do r. 1400 povstalých, jichž D. neméně než 43 vypočítává. Tyto rozděluje ve čtvero skupin, dle toho, od koho se jim dostalo zřizovací listiny. Universita Pražská patří do skupiny těch, které dostaly zřizovací listinu od papeže i od krále. Známo, že nejstarší zápisky university Pražské nesahají do prvních let trvání jejího, proto také nebyla vědomost naše o době té úplná. D. přináší nám některé zcela nové zprávy z archivu vatikánského a jiné ještě pro příští svazek slibuje. Chceme zde některé vytknouti. Listy císaře Karla IV. papeži z let 1349, 1355, 1362, 1366 obsahují jména mistrů a studentů učení Pražského většinou neznámá; z nich nabýváme důkazu, že již v těch letech vyučováno bylo ve všech 4 fa-

kultách a že hned z počátku udělovány hodnosti akademické. R. 1366 byl rektor učení Pražského vzat ze studentů („Henricus de Etwat de Primislavia Caminensis dioc. scolaris in iure canonico"). O některých osobnostech známých nalezáme nové zprávy, na př. o známém minoritu Albertovi (že před r. 1349 mnohá léta na rozličných učeních v cizině, posléze 2 léta v Paříži se zdržoval a potom v klášteřích českých, jmenovitě v klášteře u sv. Jakuba v Praze theologii přednášel), o Jindřichu z Oyty (že se stal před r. 1355 v Praze mistrem svob. umění a že zde potom též theologii studoval) a j. Papež byl učení Pražskému velice přízniv a mnohé milosti jemu udělil; též nařídil představeným klášterů českých, aby řeholníky na učení Pražské posýlali a při svých klášteřích mistry theologie chovali. Vzdoropapež Kliment však proto, že Praha a učení Pr. přidržovalo, se papeže Urbana, vyslovil, že Praha se stala nehodnou vysokého učení, a zakázal veškeré přednášky a promoce listem ze dne 17. března 1380; papež Urban však vzal učení Pražské v ochranu proti všelikému příkoří (31. srpna 1383). Když za příčinou dvojice papežské na universitě Pařížské spory povstaly a o to se jednalo, aby universita Pařížská jinam přeložena byla, tu král Václav i arcibiskup Pražský co kancléř university při papeži Urbanovi o to jednali, aby učení Pařížské neb aspoň část jeho do Prahy se dostala. Stěhování mistrů a studentů z university, kde se jim znelíbilo, na jinou, nebylo nic zvláštního; podobně se stalo i v Heidelberce, kdež universita r. 1385 založená již r. 1388 za příčinou různic a nemocí skoro ode všech profesorů a studentů opuštěna jest, z nichž velká část do Kolína na nově zřízenou universitu se odebrala.

Ku konci I. svazku líčí spisovatel poměr universit k ostatním školám hl. biskupským i klášterním, jakož i ku světské a duchovní moci a dokazuje, že veškeré university měly v první řadě zření své k papeži, jemuž také hlavní zásluhu o university středověké přisuzuje. Ač by se proti náhledu tomuto, jakož také v některém ohledu i proti formální stránce spisu D. leccos namítati dalo, upouštíme od toho a vyslovujeme raději přání, aby se nám brzy pokračování díla tak důležitého a znamenitého dostalo.

Excerpta ex registris Clementis IV. et Innocentii VI. summorum pontificum historiam S. R. Imperii sub regimine Karoli IV. illustrantia. (Něm. titul: Auszüge aus den Registern der Papste Clemens VI. und Innocenz VI.) Von Dr. Emil Werunsky. — Innsbruck, 1885. 8° str. VI., 170.

Od té doby, co archiv vatikánský v Římě historickému badání přístupnějším se stal, nové a nové publikace důkaz o bohatství jeho nám podávají. Vydavatel dotčeného spisu dostav vládní stipendium k návštěvě archivu vatikánského k badání o pramenech historie Karla IV., nalezl takové množství historického materialu, že mohl jen část jeho prozkoumati, a i tu obmezil se skoro výhradně na zprávy pro politické dějiny doby té důležité. Ač tedy pro vlastní dějiny české, hlavně kulturní, není výsledek badání jeho tak důležitý a skoro všecka práce v ohledu tom ještě vykonána býti musí, obsahuje spis od něho vydaný pro politické dějiny doby Karlovy zprávy skoro veskrz dosud neznámé, jichž ovšem spisovatel při spisování své historie Karlovy vydatně použije. Ku konci předmluvy slibuje, že v druhém svazku podati chce výtahy z register papeže Urbana V. a Řehoře XI., taktéž současníků císaře Karla IV.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. — 1886 — Svazek II.

Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568.

Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

(Pokračování.)

V Čechách žádal Ferdinand na sněmu, zahájeném dne 5. března na hradě Pražském, aby stavové čeští doplatili berni, kterou byli r. 1534 na tři léta napřed povolili (bylo to asi 100.000 kop gr. českých) a pak, aby buď vypravili válečný lid proti Turkům, anebo novou povolili berni, za niž by mohlo vojsko najato býti. Stavové čeští odpověděli, že JMti královské zjednají na šest měsíců 1000 koní a 4000 pěších do příštího sv. Jiří a pošlou do Vysokého Mýta nebo do Poličky ku popisu. Mimo to uvolili se zaplatiti ve 4 měsících 25.000 kop gr. českých na děla, prach a jiné válečné potřeby. Berně však z roku 1534 že má z desk zemských i s nedoplatky vymazána býti.[52])

Usnesení tohoto sněmu českého byla již známa, když poslové Ferdinandovi žádali na stavech moravských na zmíněném sněmu v dubnu roku 1537 větší než jindy pomoc proti Turkům. Moravané odpověděli krátce, že povolí čtvrtinu toho, co povolili Čechové, totiž 250 jezdcův a 1000 pěších.[53]) Při odpovědi té moravští stavové také setrvali. Když totiž na sněmu v Olomouci, zahájeném dne 7. června r. 1537, poslové Ferdinandovi žádali o nových 400 jezdcův a 3000 pěších a mimo to i o válečnou berni, Moravané postěžovali si, co již všechno byli pro jednotu země uherské učinili, že síly jejich nyní již jsou vyčerpány a odkázali konečně posly ku nálezům předešlého sněmu v Brně, kde prý již povolena byla čtvrtina toho, co Čechové povolili.

Nebezpečí nebylo tentokráte naléhavé, odtud ten odpor stavů moravských proti neustálým proposicím Ferdinandovým. Tentokráte byla pouze Slavonie vydána na pospas bordám tureckým, hlavně pašovi Semendrijskému Mohamedu Jahjaoglimu, který s 15.000 muži a 60 děly zle hospodařil v okolí Osseka.

Jako vůdce vojska Ferdinandova stál proti němu Jan Kocián se 16.000 muži pěchoty a 8000 muži jízdy, která zmohla se pozdějšími po-

[52]) Sněmy české I., p. 407.
[53]) Památky sněmovní I., fol. 140 a.

silami na 10.000.[54]) Mezi těmi bylo dle zpráv bezpečných oněch 1000 jezdcův a 4000 pěších z Čech a 250 jezdcův a 1000 pěších z Moravy.[55]) Pěší Čechy vedl pan Albert Šlik a jízdu Petr Rašín. Moravskou jízdu vedl pan Jan z Kunštátu, pěchotě velel pan Jan Meziříčský. Štýřany vedl Jan Ungnád a Korutance Erasmus Majer. Pozoruhodno jest, že tentokráte bylo ve vojsku Kociánově velmi mnoho pánův a rytířů českých i moravských.[56])

Jan Kocián svedl s Turky ku konci roku 1537 u zmíněného města Osseku bitvu, ale byl hanebně poražen a větší část vojska jeho padla. Vedle vůdců Čechův a Moravanů, kteří kromě Šlika (v čas utekl) v boji tom hrdinsky padli, Čechové ztratili ještě: pana Václava ze Švamberka, Jeronyma z Biberštejna, Kryštofa Sezimu a dva Berky z panstva; z rytířů pana Karla Lažanského, Hynka Vamberkského, Ladislava Běšína a Adama Klusáka. Z Moravanů padli pan Václav Drnovský a Václav Vlachovský. Zajati byli: Pan Albrecht z Vrbna mladší, Zdeněk Švábenský, Dětmar Rosenštejnský, Leonhard Lamberk, Jiří Teufel a Gebhard Welser. Z mužstva z Čech a z Moravy v boji tom prý pobito bylo přes 5000 mužů.[57]) Vrchní vůdce a původce onoho neštěstí, Jan Kocián, vyvázl sice životem, ale byl od krále Ferdinanda z velitelství svržen.[58]) Další vedení vojska bylo odevzdáno statečnému Mikuláši Jurišičovi.

Roku 1538 uherská jakás cháska usadila se na hradu Rožnově při Dolní Bečvě a plenila celou okolní krajinu. Zemský hejtman moravský pan Jan Kuna z Kunštátu a z Poděbrad vyslal proti nim Václava z Ludanic a Pavla ze Žerotína s menšími četami vojenskými na počátku roku 1539, aby je vyhnali ze země a potrestali. Ale Uhři ze strachu utekli dříve, než moravské vojsko přitáhlo. Hrad Rožnovský dal pak král Ferdinand r. 1540 zbořiti.[59])

---

[54]) Isthuanffi p. 139.

[55]) Vojsko české táhlo 17. června částečně Jihlavou. (Quellenschriften I., Iglau pag. 88.)

[56]) Pešina: Mars Moravicus II., fol. 165—173. — Isthuanffi p. 138 praví: „Equitatus ex Bohemis conscriptus Alberto Slicco parebat, quum e Stiria Johannes Ungnadus, ejus provinciae praefectus et e Carinthia Erasmus Magerus . . . ornatissimos equites germanos adduxissent“.

[57]) Čechové a Moravané bojovali prý také nejstatečněji. „. . . sed ubi Bohemicae Alberti Slicci turmae erant, certatur longe urgentissime. Ibi Petrus Raschinus, Alberti (Slicci) legatus, barbaros submovet . . . . . . Bohemorum equitum ordines procella glandium perturbati et dissipati, ac Slicco duce carentes (is enim maturius, quam oportebat e caede se proripuerat), crudelem in modum instar pecorum sternebantur; sed et peditatus . . . . . . perturbatis tympanis et vexillis protinus concisus atque interfectus est“. (Isthuanffi p. 141—142. — Viz k tomu také: Pešina: Mars Mor. II., fol. 171—175.)

[58]) V Roudnici chovají rukopis, obsahující paměti pana Pavla Korky z Korkyně, vůdce českého v XVI. století. Palacký uveřejnil paměti ty v Musejníku roku 1829 a 1830. Vyznamenávají se tím, že psány jsou od svědka očitého, který mnohé z válek tureckých sám prodělal, a že o tehdejších událostech mnohdy velmi případně se vyslovují. — Pavel Korka z Korkyně k roku 1537 podotýká: „Léta 1537 bylo silné tažení do Uher z Čech i ze Štyrska i Vlachův. Pan Kocián byl nejvyšším hejtmanem, ale pro pýchu jiní ho nechtěli poslouchati a tak jsou poraženi; ač Kocián ujel, pan Šlik ujel, pan Ungrad (Ungnad) ujel, Uhři ujeli, Čechové utrpěli“. „. . . . . Čistý to byl hejtman, ten Kocián, mnoho králi Ferdinandovi platných služeb učinil, potom byl ve vězení na Vídni. Dobyl se z vězení z Vídně ze zámku a tak tuším chtěl se mstíti, chtěl Turku sloužiti, proto jej úkladně hrabě ze Serinu zabil; bál se, aby Turka opět do Uher nepřivedl“. (Časopis českého Musea r. 1829 str. 30—31.)

[59]) Pešina: Mars Moravicus II., fol. 182.

Dne 24. února roku 1538 král Ferdinand uzavřel s Janem Zápolským ve Velkém Varadíně tajný mír a několik dnů před tím, totiž dne 8. února umluvili se v Nizze císař Karel V., papež, republika Benátská a Ferdinand o velikou výpravu válečnou proti Turkům na rok 1539. Současně s těmito úmluvami Ferdinand staral se o vyzbrojení silného vojska ze svých království a zemí. Na sněmu odbývaném na hradu Pražském po 22. lednu r. 1538 žádal stavy české o značnější pomoc proti Turkům připomínaje, že právě vyjednává s císařem, papežem a Benátčany o spolek proti sultánovi. Spojenci tito prý nepříteli Turku v jeho tyranském předsevzetí nemalé překážky učiní, neboť prý sultán bude nucen obrátiti svou válečnou moc na různé strany. Zároveň Ferdinand žádal opět za nedoplatky minulých berní a ujišťoval stavy, že nedoplatků těch pouze proti Turkům užiti míní.

Stavové čeští odpověděli, že odvedou nedoplatky berní, ale ve příčině nových pomocí žádali, aby Ferdinand svolal plnomocníky všech svých zemí na určité místo, kdež by se umluvili, „jaká žádost a potřeba zemí těch jest“. Dle toho že pak stavové čeští budou jednati.[60]) Ferdinand neměl chuti ani času takový sjezd plnomocníků svolati, proto rozepsal druhý sněm na hrad Pražský ke dni 20. března, kdež stavům českým oznámeno bylo předně, že spolek proti Turkům v Nizze již byl uzavřen a pak že Turci již znamenité vojsko sbírají, které hned na jaře r. 1538 do Uher vpadnouti má. U Pešti že již značnější části vojska se soustřeďují. Stavové čeští ani tentokráte nechtěli povoliti žádné pomoci, tak že Ferdinand byl konečně nucen svolati třetí sněm na den 29. dubna t. r., při němž byl osobně přítomen a k němuž také plnomocníky ostatních zemí koruny České pozval. Teprve nyní na důtklivé žádosti Ferdinandovy a na ujištění, že Turek jest vysílen a že spojenci i po moři proti němu potáhnou, stavové čeští povolili ze 2000 kop gr. č. tři pěší, aneb jednoho jízdného. Z povinnosti té že nejsou vyjmuti ani duchovní. Hotovost tato má však býti do pole vypravena jen tehdy, „jestliže papež, otec svatý, velebnost císař, Benátčané a jiní křesťanští páni“ skutečně proti Turkům vytáhnou, jinak lidem tím hýbáno býti nemá. Jako vždy tak i nyní stavové čeští vymínili si, aby vůdcem vojska českého byl Čech. Při dalším sněmování umluveno bylo celé vyzbrojení, najímání vojska i výplaty.[61])

Na Moravě král Ferdinand svolal zemský sněm teprve na den sv. Jana (dne 24. června 1538) do Olomouce a byl mu přítomen též osobně. Žádal značnější pomoc, avšak moravští stavové nabídli mu jen 2000 pěších, jež chtěli ke dni sv. Bartoloměje do pole postaviti, anebo z každých 2000 kop gr. č. jednoho jezdce nebo tři pěší jako Čechové. Ferdinand nebyl s tím spokojen a dovozoval, že nemají se Moravané ve příčině pomoci proti Turkům nikdy ohlížeti na Čechy, poněvadž prý Morava jest nebezpečí mnohem bližší; proto prý se mu zdá slušným a spravedlivým povoliti větší počet vojska, nejméně 3000 mužů na pět měsíců.[62]) Stavové moravští konečně povolili 3000 pěších, ale s tím doložením, že mají jen čtyři měsíce v poli zůstati.[63]) Ferdinand odvážil

[60]) Sněmy české I., p. 435.
[61]) Ibidem I., p. 452—456.
[62]) Památky sněmovní I., fol. 149 b.
[63]) Památky sněmovní I., fol. 150 a.

*

se téhož roku ještě jednou žádati stavy moravské o půl druhého tisíce pěších na čtyři měsíce (s měsíčním platem pro vojína po 4 zlatých), ale nedostal nic.[64])

Král Ferdinand strašil ještě roku 1539 stavy zemí svých, že Turci velikou výpravu do Uher připravují, že se s Tatary spojili, ba že již mosty přes Sávu, Drávu i přes Dunaj staví. Proto žádal všechny země koruny České, aby vyslaly plnomocníky své na všeobecný generalní sněm do Prahy, svolaný ke dni 28. dubna r. 1539. Na sněmu tom, zdá se, byli však přítomni jen Čechové a opakovali usnešení svá z roku minulého.[65]) Čechové dobře tušili, že smlouva v Nizze byla jen úmluvou jalovou a že nebude nikdy v život uvedena. Následkem toho král Ferdinand válčil sám proti Turkům na hranicích slavonských až do konce roku 1539. Dne 1. ledna 1540 podařilo se mu konečně zjednati na šest měsíců příměří. Nicméně svolal hned na den 21. ledna t. r. opětně sněm v Čechách na hrad Pražský, kdež stavům oznámil, že císař s králem francouzským uzavřel úplný mír, tak že nyní bude prý se operovati důrazněji proti Turkům. Ferdinand má prý se tedy dostaviti do Brusselu ku poradám ve příčině té. Rád prý by ve Brusselu císaři oznámil, jaké pomoci země jeho proti Turkům povolily. Čechové slíbili vypraviti na pomezí, kdež by toho potřeba byla, 2000 jízdných, jež uvolili se celý rok vydržovati.[66])

Přes všechny tyto válečné přípravy zdálo se v první polovici r. 1540, že šestiměsíční příměří povede k řádnému míru, když dne 22. července t. r. Jan Zápolský náhle zemřel, zanechav sotva narozeného mužského potomka Jana Sigmunda Zápolského. Soliman II. již dříve činíval si na Sedmihrady a Uhry nároky, nazývalť vždy Zápolského „služebníkem a chráněncem svým", nyní však vystoupil zcela rozhodně předně jako obhájce potomka Zápolského, pak jako vlastní pán Uher. Král Ferdinand zasazoval se důrazně o to, aby stal se nástupcem Zápolského, opíraje se při tom o mír Velko-Varadínský. Sultán, ovdovělá královna Isabella a Utěšinovič, jeden z poručníků Jana Sigmunda, nechtěli ovšem o úmluvách těch ani slyšeti. Boj o Uhry a Sedmihrady vzplanul tedy znova, zvláště když Soliman II. Jana Sigmunda za krále uherského rozhlásil a uznal. Císař Karel V. ujišťoval Ferdinanda za sebe i za říši Německou svou pomocí; Čechové, Rakušané, Moravané, Lužičané, Slezáci a konečně i přívrženci Ferdinandovi v Uhřích pochopili rázem vážnost situace a všude nastalo zbrojení. Sněm moravský Ferdinand svolal do Brna na pátek po sv. Ludmile r. 1540 (dne 17. září) a byl přítomen osobně úradám jeho. Žádal na stavech moravských 1000 mužů jízdných, kdežto stavové moravští povolili a nabídli mu 2000 pěších, „že by pěší naši moravští k tej potřebě lépe a hodněji, nežli jízdní se trefiti mohli".[67]) Ferdinand nesouhlasil s tím návrhem a žádal tedy znova aspoň 1000 mužů lehké jízdy a 1000 pěších. Moravští stavové však nepovolili. Uznávají prý důležitost

[64]) Ibidem I., fol. 155 (a—b).
[65]) Sněmy české I., p. (459—463).
[66]) Sněmy české I., p. 473. — Sněm tento od stavu rytířského a městského považován byl za neřádný, poněvadž prý většina ani obsýlek k němu nedostala. — Ibidem I., fol. 486.
[67]) Památky sněmovní I., fol. (170—172).

toho okamžiku, avšak jinak učiniti prý nemohou, „neboť," pravili, „ještě nyní na tom stojíme, jiného nic užitečnějšího mezi sebou W. Kr. Mti a všemu křesťanstvu vyhledati nemohše". Ferdinandovi bylo se s tím spokojiti. Ve dvou nedělích mělo se dáti u Hodonína popsati 2000 mužův a měli býti tři až čtyři měsíce v poli vydržováni.[68]) Na to ustanoven způsob vyzbrojení a vypsána berně k tomu potřebná. Ty 2000 mužů měly býti rozděleny na čtyři části a v čelo každého oddílu měl postaven býti rotmistr. Rotmistrům připověděna služba za tři měsíce a jestliže by se toho potřeba uznala, i za čtyři měsíce. Má se jim platiti po 3 zlatých měsíčně na drába, jeden zlatý po 24 gr. počítajíc. — Rotmistr p. Václav Žeranovský má míti 500 drábů. Pan Běšický 600 drábů, má však panu Lutvicovi 100 drábů pustiti. Páni Přibíkové mají míti 500 drábů a pan Burián Meškal pouze 400 drábů.

V každém desátku mají míti kopinníci úplnou zbroj místo pavezy. Ke 100 pěším přiděluje se jeden kůň, který za tři pěší se považuje. Pavezy všechny ať jsou složeny. Vozů může míti každý rotmistr při svém sboru kolik chce, buď málo, nebo mnoho, v tom mu nikdo brániti nesmí. Praporců nesmí býti více, než vždy ku 500 drábům jeden a ten aby byl náležitě ozdoben a upraven. Praporečník má býti svědomitý, spolehlivý, statečný a urozený člověk; za službu tu má dostávati měsíčně čtyři žoldy. Při popisu bude mu složiti řádnou přísahu do rukou těch pánů, kteří ku Hodonínu vysláni budou. Panu Buriánu Meškalovi na těch 400 drábů má také jeden praporec dovolen býti. Ku popisu mají býti ustanoveny zvláštní osoby, kterým bude dráby přehlédnouti a jim ve jménu země za hejtmana ustanoviti toho, o kohož by se JMti všichni stavové usnésti ráčili. Tomuto hejtmanu aby všichni rotmistři i s desátníky svými rukou dáním přiřekli a slíbili, že ho ve všem slušném budou poslušni a jím že se budou říditi a spravovati. Rotmistři že mají býti rádci onoho hejtmana. Drábům ani zlodějstvo, ani drancování nemá dopuštěno býti. Jestliže by přece někdo podobného násilí se dopustil, že má býti na hrdle trestán.

Za dráby mají přijímáni býti hodní lidé; avšak bráti hospodáře, neb usedlé lidi bez dovolení pánů jich nikomu není dovoleno. Kopinník má míti tuto zbroj: oštěp nebo sudlici, nebo halapartnu a „zbroj jak náleží", meč a sekeru.

Střelec má míti ručnici, jejíž hlaveň by byla nejméně čtyři píde zdélí; krátkých ručnic žádný dráb míti nesmí. V každém desátku budiž šest střelců se všemi potřebami. Žádný vozotaj, ani takový, který skutečně za vojskem vozy poveze, nemá býti zapisován ani mustrován. A kdyby přece některý zapsán byl, nemá mu od země žádný žold vyplácen býti. Každému praporci budiž přidělen pištec, bubeník aneb trubač, jimž placeny býti mají ze zemských peněz dva žoldy. Při popisu nesmí nikde žádných škod způsobeno býti, sice že budou škody takové ze žoldu pana hejtmana a rotmistrův uhraženy. Popis bude se díti u Hodonína a vojsko ihned potáhne ku Prešpurku. Lání, klení, ožírání a všeliké různice a svády mají býti stavovány. Na cestu ku Prešpurku povoluje se jeden týden, nazpět rovněž tolik. Jestliže by ně-

[68]) Ibidem fol. 177.

který dráb službu vzal a pak utekl od vojska bez vědomí hejtmana, s takovým má naloženo býti jako s lotrem a budiž dodán k soudu. Rovněž budiž potrestán každý, kdo by takového lotra vědomě u sebe přechovával a živil.

Berně z kraje Olomouckého má ve dvou nedělích od budoucího pátku poslána býti do Koryčan; odtud má pan Vilém (Kuna z Kunštátu?) opatřiti bezpečný průvod, aby v neděli na noc v Hodoníně byla odevzdána. Peníze z kraje Brněnského mají odevzdány býti Znojemským, kteří právě v Brně meškají a ti je mají i se svou berní odvésti ku Hodonínu. Má pak býti posláno peněz: Z Olomouce 6250 zl. rýnsk. čili 2500 kop gr. č., z Brna 1500 zl. rýnsk. čili 600 kop gr. č., ze Znojma 500 zl. rýnsk. čili 200 kop gr. č. Na stravu pánům Jindřichovi Meziříčskému z Lomnice a panu Mikulášovi, kteří ku popisu k Hodonínu jsou odesláni 50 zl. čili 20 kop. Úhrnem tedy 8300 zl. rýnských čili 3320 kop. gr. českých.[69]) Ve třetím měsíci polní služby má býti drábům služné zvýšeno.

Držitelům pomezních hradův a tvrzí nařízeno bylo, aby je řádně opevnili, opravili a potřebami opatřili. Tak ku př. tvrz Kunovická byla té doby polozbořená. Bylo tedy majiteli jejímu p. Hynkovi Zvolskému rozkázáno, aby ji opraviti dal, a když se k tomu neměl, stavové moravští pohrozili mu, neučiní-li tak do určité lhůty, že bude pohnán k zodpovídání.[70])

Podobně zbrojeno bylo ve všech ostatních zemích Ferdinandových. ale Turci nedali se tím zastrašiti. Dne 17. října r. 1540 poslové Utěšinovičovi a Isabellini oznámili z Cařihradu, že „mocný a veliký císař“ ponechává na trůně uherském a sedmihradském syna zvěčnělého Jana Zápolského „Štěpána“ (tak říkali Turci Janu Sigmundovi), ovšem za roční dar 50.000 zl. rýnských, jež každoročně v říjnu odváděny býti měly. Ferdinand ihned činil přípravy k odporu. Budín, jejž v moci držel Utěšinovič, měl býti dobyt. Za tou příčinou žádal ode všech svých zemí novou berni a opětnou pomoc vojenskou, poněvadž dosavadní nepostačovala. V únoru r. 1541 žádal válečnou pomoc od Uhrů, v březnu od Moravanův a Čechů. V pátek totiž dne 4. března sešel se zemský sněm do Brna, na němž učiněna velmi rozsáhlá opatření pro obranu země, poněvadž již se proslýchalo, že na léto Turci připravují se na výpravu do Uher. Mimo to povolena byla Ferdinandovi nová berně a nařízena válečná hotovost tak, aby každý desátý člověk vypraven byl do pole. Uznáváno bylo všeobecně, že nikdy nebylo pro země Ferdinandovy vůbec a pro Moravu zvláště takového nebezpečí, jako nyní. Proto opětně rozdělena byla Morava na kraje obranné a sice:

1. Kraj Jičínský, „počínajíc od řeky Moravy podle řeky Bystřice vzhůru až po Odru; odtud k řece Dřevnici a ku Moravě. Hejtmanem v tom kraji ustanoven byl ze stavu panského pan Bedřich ze Žerotína a z rytířů p. Petr Pražma z Bílkova.

2. Kraj Olomoucký. Město Olomouc; Morava od řeky Bystřice na sever na levém a ku Svratce a Hané na pravém břehu řeky Moravy

[69]) Památky sněmovní I., fol. (177 a—179 a).
[70]) Ibid. I., fol. 180 a.

až po hranice české. Hejtmany ustanoveni: Pan Přemek ze Žerotína z panstva a pan Zdeněk Konický ze Švábenic z rytířstva.

3. Kraj Brněnský. Město Brno; pak od řeky Svratky na jih celý kraj až na hranice rakouské s Jihlavou. Hejtmany se stali: Z pánů pan Zdeněk Meziříčský z Lomnice, z rytířů p. Vilém Valecký z Mírova.

4. Kraj Hradištský. Celá země moravská od řeky Dřevnice na jih až ku hranicím uherským a k řece Moravě. Na pravém břehu Moravy až po Svratku a na sever po Hanou i s městem Kroměžířem. Hejtmanem byl z pánů p. Jan ze Žerotína, nejv. komorník, z rytířstva pan Václav Tetaur z Tetova.[71])

Pro ochranu země vydána byla následující nařízení: Aby ve všech panských, praelatských, rytířských a městských místech, v městečkách i ve vsech z každých 35ti lidí osedlých jeden jezdec držen byl. Vyzbrojení jezdce toho má býti úplné: má míti obojíček, piklhaubnu, míšky, plechovice, aneb místo míšků zárukáví, dřevce husarské, meč a sekeru husarskou, nebo kladivo. Na koně sedlo a což k sedlu přísluší, uzdu, ostruhy atd To všechno že má do sv. Jiří příštího každý pán, praelat, rytíř, měšťan atd. opatřiti a kdyby bylo potřebí na určité místo i se svými poddanými se dostaviti. Těm jízdným, kteří vypraveni a vyzbrojeni budou, budiž placeno na měsíc pět zlatých rýnských od hejtmanů krajských „z každého gruntu a místa vyjma lhotníků, pokud by jim lhůta nebyla". Svobodní dvořáci mají rovněž ku placení přidržováni býti, taktéž „pohunci" (lidé, kteří půhony oznamovali a obyčejně zchudlého stavu rytířského byli) ve kraji Olomouckém, jinak že by statky ztratili. Každý praelat, rytíř, měšťan atd. má pánům hejtmanům krajským oznámiti počet svých lidí. Panu Jindřichu Meziříčskému z Lomnice poručeno, aby na útraty země dva dobré puškaře zjednal. Zemský hejtman musí hejtmanům krajským oznámiti, jaký počet koní a pěších v každém kraji připraven býti má; hejtmané krajští mají pak ihned dle toho učiniti všechna opatření a v určené době dostaviti se s vojskem tím na ustanovené místo. Rovněž z peněz zemských že mají býti vyhledáni od hejtmana zemského i hejtmanů krajských špehové, „osoby hodné, lidé spolehliví a opatrní".

Když by špehové oznámili, že nepřítel táhne do země, pak krajský hejtman, jemuž se oznámení stalo, má ihned svůj kraj obeslati a ostatním krajským hejtmanům to oznámiti. Rovněž má ihned zemskému hejtmanu oznámení učiniti i zemským přísedícím, aby obrana země rychle mohla býti provedena. Města, když by taková zvěst k nim donesena byla, mají ihned na ustanovené místo poslati prach a koule až do 27 kusů a k dělům puškaře se všemi náležitými potřebami. Když by pan zemský hejtman osobně do pole vytáhl, že každý pán i rytíř rovněž osobně vytáhnouti má a když se v poli sejdou, že rozhodnouti mají, které pomezní hrady a tvrze by ve krajích jednotlivých měly býti silněji obsazeny. Držitelé těch hradů že mají ihned býti posláni domů, aby k obraně vše opatřili. Každý ať hledí, by čeleď jeho cestou žádné škody nikde nečinila a kdyby se přece stalo, ať pan hejtman škodu ihned nahradí. Venkovský lid naproti tomu má vojsku všechny potřeby jen za slušné peníze prodávati. Krajští hejtmané ať mají při sobě ustavičně zvláštní posly v každém

[71]) Ibidem I., fol. (181 b—182 a).

místě, aby mohli po zemi v čas všechno oznamovati. Každý krajský hejtman má ve svém kraji dvě spolehlivé osoby ustanoviti, které by po kraji jezdily, ze vsí, městeček i měst všechny potřeby za vojskem vypravovaly a každého ku plnění povinností přidržovaly. Ale i ty osoby, které v zemi zůstanou, mají na svém místě vypraviti počet jízdných i pěších, který na ně přísluší. Ku každým pětadvaceti jízdným má vůz zjednán býti i koně dobré a kdož by toho počtu pětadvaceti jezdců pro malý majetek vypraviti neměl, ten aby se sousedem se umluvil. „Šeffigelty“ (poplatky z potravin, obilí atd.) mají do neděle první po středopostí (27. března) zapraveny býti. Pro jiné berně mají zvoleny býti v každém kraji čtyři osoby ze všech čtyř stavů a ty aby na smrtnou neděli (judica = 3. dubna) dostavily se do města, kde výběrčí sedí a berně i „šeffigelty“ vybírají a tam aby si daly od nich složiti účty. K úřadu tomu byli zvoleni: Ve kraji Olomouckém: Z pánů pan Jan ze Šternberka, z rytířstva p. Václav starší Podstacký, z praelatů p. probošt Šternberský a z měst Jan Zobcar. — Ve kraji Brněnském: Z pánů pan Václav z Bozkovic, z rytířů p. Vilém z Vickova, hofrychtéř, z praelatů kněz převor sv.-Tumský, z měst Matiáš Munka. Ve kraji Znojemském: z pánů p. Jan Zajímač z Kunštatu na Jevišovicích a Tavikovicích, sudí zemský, z rytířů p. Václav Chroustenský, z praelatů kněz opat Želivský a z měst Kryštof Hynkl.[72]) Konečně určeny berně po celé zemi v následující výši: Každý pán, praelat, nebo rytíř, kteří svými vládnou statky pozemskými, anebo peníze mají, zaplatí na čtvrt roku jeden zl. rýnský za sebe, též jeden zl. za svou manželku a za dítě nad 10 let věku po jednom groši. Čeleď stavu rytířského platiti má po jednom groši, stavu obecného po půl groši. „A kteří by na milosti byli, anebo služeb neměli, za ty pán jejich neb hospodář zaplatiti má po půl groši.“ Abatyše, převoři, starší klášterů platiti mají po jednom zlatém, a od čeledi jako jiní; mnišky a mniši plaťtež po jednom groši kromě těch, kteří po žebrotě chodí. Kanovníci po jednom zlatém, vikáři po půl zlatém, a za čeleď jako jiní. Každý farář po jednom zlatém a který pán faráře nemá a sám desátek neb „dědinu“ béře, též po jednom zlatém. Kaplané a oltářníci po „ortu“ zlatého (čtvrt zlatého). Každý usedlý hospodář ve městech královských, panských, ve městečkách, ve vsích a mlynáři od osoby své po jednom groši a od manželky své též jeden groš; za dítě nad 10 let věku po půl groši. Rovněž za každého čeledína po půl groši. Podruzi v dědinách, řemeslníci, vandrovníci i všelijací dělníci po půl groši a každý ať vezme si stvrzenku, kde a kdy zaplatil. Dvořáci, svobodní manové a rychtáři, kteří mají rychty zákupní (emphiteutické), každý za osobu svou i za manželku dají po půl zlatém, za děti po jednom groši. Ze mlýnů panských, praelatských, rytířských, městských i mlynářských na řece Moravě, Svratce, Bečvě, na Odře, Bystřici, Oskavě, Ostravici, Jihlavě, Dyji, Svitávce a Oslavě z každého kola, které se vodou žene, 4 groše; mlynáři na potocích nebo pod rybníky jeden groš na čtvrt roku. Židé usedlí, každý od osoby i manželky své po půl zlatém, za dítky od desíti let po jednom groši; od čeledi po půl groši. Podruh žid zaplatiž za osobu i manželku svou „ort“ (čtvrt zlatého), za dítky po půl groši.

---

[72]) Památky sněmovní I., fol. (183 a—184 b).

Sbírka tato má počíti od tohoto času za čtvrt léta a má se zapraviti do druhé neděle po velikonoci. Každý pán má sám vybrati peníze od svých poddaných a odvésti je výběrčím na svůj náklad. K vybírání berně určena byla z každého stavů jedna osoba. Páni výběrčí mají započíti sbírku o svátcích velikonočních a co přijmou, mají kvitovati. Vybírání trvati má do druhé neděle po velikonoci. Za výběrčí zvoleni byli: Ve kraji Olomouckém: Ze stavu panského p. Jan ze Šternberka, z praelatů kněz opat Hradištský, ze stavu rytířského p. Jeronym z Nepomuku a z měst Gabriel, písař městský. Ve kraji Brněnském: Pan Jaroslav Černohorský z panstva, kněz opat Zábrdovský z praelatů, p. Ctibor Drnovský z Drnovic z rytířstva a písař města Brna. Ve kraji Znojemském: Z pánů p. Zdeněk Meziříčský z Lomnice, z praelatů kněz probošt Pöltenberský, z rytířstva p. Mikuláš z Vickova a písař města Znojma.

Kdo by do druhé neděle po velikonoci nezaplatil, toho výběrčí hejtmanovi udají a musí se zodpovídati nejbližšímu sněmu, nebo nejbližšímu zemskému soudu. Páni výběrčí nesmějí na nic jiného sebrané peníze vydati, než na lid válečný a na obranné prostředky proti Turkům, leč že by stavové jednomyslně jinak usoudili. [73]) Některá z těchto ustanovení opětně schválena, po případě pozměněna, anebo doplněna byla na sněmu v Brně, zahájeném v pondělí před na nebe vstoupením páně (23. května) za přítomnosti krále Ferdinanda I. Hlavně pozměněno bylo nařízení, že z každých 35ti lidí panských, praelatských, rytířských a městských jeden rejthar chován býti má, v ten rozum, že toho jezdce z důležitých příčin chovati potřebí není a že se tedy ustanovení to ruší.[74])

Vyzvědači totiž zatím donesli z vojiště tureckého biskupovi Olomouckému do Kroměžíře smutné zprávy, jež hejtmana moravského, pana Vásclava z Ludanic, pohnuly svolati ihned do téhož města užší poradu ze všech čtyř stavů, kdež usneseno bylo „celou zemi zdvihnouti“ a do sv. Vavřince dostaviti se s desátým člověkem na hranice moravské mezi Hradiště a Kunovice. Z každých 2000 kop gr. jmění měl vypraven býti jeden jezdec. [75])

Sněm český Ferdinand svolal na den 28. března r. 1541. Žádal po poslích stavy české, aby mu do sv. Jiří rychlou a vydatnou pomoc poskytli, neboť prý „co nyní, než ještě císař Soliman sám přitáhne s malým počtem lidu a vojskem, dovedeno býti může, to když turecký císař osobně a s větší mocí přitáhne, s mnohem větším lidem nebude moci provedeno býti ani zjednáno“. [76]) Jestliže tak Čechové učiní, že sám bude vydržovati ony 2000 jízdných, jež na předešlém sněmu na pomoc mu poskytli. Dále Ferdinand žádal, aby stavové čeští po způsobu stavů moravských a jiných zemí zvolili poselstvo k JMti císaři, aby ho za ochranu křesťanstva prosili. — Stavové čeští na sněmu shromáždění nemohli se dohodnouti o pravosti sněmu z roku 1540, proto prosili krále, aby vypsal sněm nový a sám k němu se dostavil.

---

[73]) Ibidem I., fol. (184—185).
[74]) Ibidem I., fol. 191 (a—b).
[75]) List Vácslava z Ludanic na Chropyni datovaný ve středu před sv. Maří Magdalenou 1541. — MS. Brněnský zemský archiv Nro. 795.
[76]) Sněmy české I., p. 482.

Tento druhý sněm nebyl však již svolán v čas. Turci zmocnili se mezi tím Budína, tak že Čechům nezbývalo, než pomýšleti pouze na obranu hranic moravských a rakouských. O tom jednáno bylo na sněmu v Praze zahájeném dne 12. září 1541. Stavové čeští povolili 2000 jízdy a 6000 pěších, ale hlavně na pomoc Moravanům. Vojsko to mělo se do sv. Matouše sejíti u Břeclavy v jižní Moravě. Jízdu vedl p. Zbyněk Berka z Dubé a pěší lid p. Václav Pětipeský z Krásného dvora.[77]) Mimo to ustanovena byla veřejná hotovost pro ten případ, kdyby skutečně Turek na Moravu vtrhl; pak měl každý z 1000 kop gr. českých vyzbrojiti jednoho jezdce a čtyři pěší. Vrchním vůdcem nad jízdou i pěšími že má býti p. Zdislav Berka z Dubé a z Lipého. Na opatření vojska toho má každý z 1000 kop jednu kopu gr. č. zaplatiti. Když by pak Morava a Čechy byly ve velikém nebezpečí, že může sám pan purkrabí Pražský s radami svými beze sněmu jakákoliv slušná opatření učiniti.[78])

Zatím od 3. května r. 1541 stál Roggendorf s více než 20.000 muži (mezi nimi 3000 vojska moravského a českého) před Budínem a města toho marně dobýval, jež odvážlivý Utěšinovič jen 2400 muži hájil. Mezi Ferdinandem však a Isabellou děly se potajmu úmluvy, dle nichž Utěšinovič měl býti zajat, město Budín Ferdinandovi vydáno, a syn Isabelly měl se spokojiti s hojným odbytným za Uhry a Sedmihrady. Utěšinovič o úmluvách těch zvěděl a překazil je.[79]) Rovněž ostatní Ferdinandovy pokusy o získání Budína byly zmařeny. A právě proto, že Ferdinand domýšlel se, že úmluvami podaří se mu zmocniti se města toho, bylo ve všech zemích Ferdinandových se zbrojením odkládáno. Když pak celá výprava Roggendorfova dne 21. srpna skončila se hanebnou porážkou vojska jeho od Turků při přechodu přes Dunaj k Pešti tak, že všechna děla Ferdinandova byla ztracena,[80]) tu nezbylo již ani času sebrati nové vojsko proti Solimanovi, který sám v několika dnech (26. srpna) k Buda-Pešti dorazil. Třetí den na to, dne 29. srpna vyřknul již sultan Soliman II. osudná slova: „Budín se vší zemí uherskou na levé straně Dunaje až ku řece Tise zůstane pod panstvím tureckým, za Tisou pak a v Sedmihradech vládnouti bude Jan Sigmund Zápolský.“ Ovšem Soliman slíbil, že Budínský pašalík ponechá pod správou svou jen dotud, než Jan Sigmund bude plnoletým, pak že mu celé Uhry odevzdá;[81]) avšak tenkráte slibům těm nevěřil nikdo, tím méně Utěšinovič a Isabella, jichž se celá záležitost nejvíce týkala. Ale odpor proti výroku sultanovu byl nemožným.

Dne 22. září sultan Soliman odtáhl od Budína a vracel se do říše své, aniž by byl pomýšlel na tažení k Vídni, nebo na Moravu, jak původně bylo jeho úmyslem. V Uhrách nastalo nasledkem posledních událostí veliké zděšení. Celý křesťanský svět viděl, že pašalík Budínský znamená počátek poroby celých Uher. Uherské komitaty houfně posýlaly petice Ferdinandovi, aby všechny síly napjal a pomoc odkudkoli si opatřil, jen aby se pokusil ještě jednou o sjednocení Uher a vy-

[77]) Ibidem I., p. 495—496.
[78]) Ibidem I., p. 496—497.
[79]) Fessler-Klein: Geschichte Ungarns. Dílu III. p. 508 sq.
[80]) Sněmy české I., p. 491
[81]) Isthuanffi: p. 158.

puzení Turků ze země té. Utěšinovič a Isabella jali se opět vyjednávati potajmu s Ferdinandem na základě smlouvy Velko-Varadínské, ale nemohli se dohodnouti. Král Ferdinand svolal tedy rychle nejčelnější a věrné magnaty zemí svých do Brna ku poradě, jak by možno bylo Uhry osvoboditi. Ustanoveno sebrati veliké vojsko v říši německé (což vyjednati měl s bratrem svým císařem Karlem V. Ferdinand sám), k němuž by všechny země Ferdinandovy s napjetím všech sil svých s pomocmi svými se připojily. Za tou příčinou nastalo sněmování jak v říši německé v Řezně a ve Špýru, tak ve všech zemích Ferdinandových.

Na den 5. prosince r. 1541 svolal Ferdinand všeobecný generalní sněm na hrad Pražský (původně byl svolán do Kutné Hory) a předsedal mu sám. Posly z markrabství Moravského na tom sněmu byli: Ze stavu panského p. Hynek Bruntálský z Vrbna, p. Jindřich Meziříčský z Lomnice, p. Vilém Kuna z Kunštátu, Jan z Lichtenštejna a Půta z Ludanic. Ze stavu rytířského: Vilém z Vickova, nejvyšší hofrychtéř markrabství Moravského, Mikuláš z Vickova, Voldřich Četrys z Kynšperku a Jan Zahradecký ze Zahrádek. Z měst: Šebestian Nydrle z Olomouce a Matiáš Munka z Brna. Rovněž přítomni byli poslové z ostatních zemí koruny České a mimo to dostaviti se měli zástupcové z Rakous, ze Štýrska, z Korutan, Kraňska a z hrabství Gorického. Sněm tento měl označovati poprvé jednotu zemí koruny České se zeměmi rakouskými, a byl by v té příčině podoben býval známému generalnímu sněmu v Linci r. 1614. Zástupcové zemí mimočeských se však všickni nedostavili.[82])

Král Ferdinand zde upřímně oznámil, že Soliman II. chce s ním uzavříti mír, ale pod tou podmínkou, když mu Ferdinand vydá Ostřihom, Stol. Bělehrad, Vyšehrad a Tatu (nynější Totis); z ostatních pak držav svých v Uhřích když mu bude platiti roční poplatek. K těmto návrhům sultanovým Ferdinand sám podotýká: „Z toho stavové království Českého i všichni jiní snadně rozuměti mohou, jaký úmysl a předsevzetí tureckého císaře jest; a kdyby se témuž Turku všechno to tak podle vůle a žádosti jeho vykonalo, jaká by naděje stálého pokoje býti mohla, vzhlednouc na předešlá toho Turka předsevzetí a jednání, o kterých se výše zmínka činí, že žádného přímèří, ani toho, co připoví, nedrží, ano nynějšího času přes svá připovídání, baše (sic), který na Budíně jest, po nynějším tureckého císaře odtažení nejednou se jest již o poddané naše v Uhřích pokoušel i nájezdy jim činil.“ A dokládá tedy, poněvadž města ona za klíč k ostatním zemím svým považuje, že nestoudnou žádost onu zamítnul. Pak oznámil Ferdinand, že císař velikou válečnou pomoc přislíbil, a on sám že prozatím 2000 lehkých jezdců najmouti poručil, aby bránili výpadům tureckým z Budína a Pešti do okolí. Říše německá že slíbila vydržovati v Uhřích po tři léta 20.000 pěších a 4000 jízdy s tou podmínkou, aby Ferdinand se zeměmi svými a ve spojení s Poláky a Vlachy 20.000 koní lehkých a k tomu polní střelbu vydržoval. To však prý není možno, poněvadž Poláci a Vlaši nejsou povinni žádných pomocí poskytovati. Proto prý Ferdinand jen slíbil, že se u stavů svých zemí o hojnou válečnou hotovost přičiní a výsledek stavům německé říše na sněmu dne 14. ledna ve Špýru za-

[82]) Viz „První pokusy o společný sněm pro všechny země rakouské“ v Osvětě 1882 str. 11.

hájenémí oznámí. A proto prý Ferdinand žádá, aby shromáždění stavové koruny České se uradili, na jaký způsob by armáda, lodi, střelivo a jiné potřeby válečné, pak místa pomezní a lid služebný na hranicích pro zabránění ustavičných vpádů nepřátelských opatřeny býti měly. Žádá pak rozhodně, aby povolena byla nejen trvalá, nýbrž také rychlá pomoc proti Turkům.

Stavové čeští a poslové všech zemí koruny České i zemí jiných schválili jednání Ferdinandovo a ustanovili, aby na základě všeobecného odhadu, jemuž se podrobiti mají všichni obyvatelé bez rozdílu, kromě lidí pohořelých a těch, kteří lhoty mají, z každých 1000 kop gr. 10 kop gr. č. placeno bylo. Polovice té summy má zapravena býti na Hromnice a druhá polovice na den sv. Vavřince. Za ty peníze má každá země sebrati lid válečný-pěší i jízdný se všemi potřebami, děly, kulemi, prachem, puškaři, vozy, koni atd. — Každá země má pro lid svůj zvoliti hejtmana; nejvyšším hejtmanem má býti ihned zvolen Čech, aneb aspoň příslušník koruny České. Lid válečný všechen sejíti se má mezi Skalicí a Holejčem (Holice). Nejvyšším hejtmanem polním nade vším vojskem zvolen byl opět pan Zdislav Berka z Dubé a z Lipého a Zákupí etc., nejvyšší hofmistr království Českého. Za lejtingera (lieutenanta) přidělen mu byl p. Ondřej Ungnad z Sunneku. Berkovi za první náklad a práci povoleno bylo a vyplaceno 750 kop gr českých, Ungnadovi 250 kop gr. č. Na to přikročeno bylo k úradám o vyzbrojení lidu v jednotlivých zemích na základě povolené berně.

V Čechách měla vynésti berně válečná asi 375.000 zl. rýnských.

Z toho praelimin. pro 3000 jezdců à 6 zl. m. na 8 m.	144.000 zl.[83])
Pro 6000 pěších s m. platem pro 1. 3·50 zl. r. na 8 m.	168.000 „
Na potřeby válečné na 8 měsíců	48.000 „
Summou	360.000 zl.

Tak že zbývalo pro nejvyššího hejtmana, důstojníky a úřední osoby úhrnem 15.000 zl. rýnských.

V markrabství Moravském stanovena berně na 150.000 zl. r.

Z toho praelim. na 2000 mužů lehké jízdy à 6 zl. na 8 m.	96.000 zl. r.[84])
Na 300 těžkých jezdců po 10 zl. r. pro 1 na 8 měs.	24.000 „
Pro 500 pěších à 3·50 zl. r. na 8 měsíců	14.040 „
Na válečné potřeby (střelivo, náboje, prach etc.) . .	13.482 „
Summou	147.522 zl. r.

Zbylo pro hejtmana polního, úředníky atd. pouze 2478 zl. r.[85])

Ve Slezsku mimo Svídnici a Javor mělo býti sebráno 167.000 zl.

Z toho na 1000 mužů lehké jízdy à 6 zl. na 8 měsíců	48.000 zl.
„ „ 500 m. těžké jízdy à 10 zl. na 8 měsíců .	40.000 „
„ „ 1800 m. pěších à 3·50 zl. na 8 měsíců . .	50.400 „
Na potřeby válečné	24.000 „
Summou	162.400 zl.

Na vůdce zbylo tedy 4600 zl.

[83]) Sněmy české I., p 532 udávají špatně 194.000 zl. místo 144.000.
[84]) Ibidem I., atd. udávají opět špatně jen 24.000 zl. r. č.
[85]) Ibidem I., p. 533 udávají nesprávně 2482 zl.

Z knížetství Svídnického a Javorského mělo býti sebráno 33.116·5 zl.
Z toho na 1000 pěších à 3·5 zl. na 8 měsíců . . . . 28.000 zl.
„ „ 100 m. lehké jízdy à 6 zl. na 8 měsíců . . 4.800 „
Součet 32.800 zl.

Zbylo na vůdce atd. 316·5 zl. r. č.

V horní a dolní Lužici mělo býti sebráno 50.000 zl.
Z toho na 1050 m. pěších à 3·5 zl. na 8 měsíců . . . 29.400 zl.
„ „ 400 m. lehké jízdy à 6 zl. na 8 měsíců . . 19.200 „
Summou 48.600 zl.

Zbylo na vůdce atd. 1400 zl. r.

Rakouské země dědičné měly poskytnouti 400.000 zl.
Z toho na 3500 m. lehké jízdy à 6 zl. na 8 měsíců . 168.000 zl.
„ „ 500 těžké jízdy à 10 zl. na 8 měsíců . . 40.000 „ [86])
„ „ 2000 m. pěších à 3.5 zl. na 8 měsíců . . 56.000 „
„ „ 1000 m. martholosů à 4 zl. na 8 měsíců . 32.000 „
(lodníkův a námořníků)
Na různé potřeby válečné . . . . 64.000 „
Summou 360.000 zl.

Zbylo na nejv. hejtmana a úředníky atd. 40.000 zl. r.

Přispěly tedy země koruny České a dědičné země rakouské úhrnem na rok 1542 následovně: Těžké jízdy 1300 mužů, lehké jízdy 10.000 mužů, pěších 12.350 mužův a 1000 martholosů, dohromady 24.650 mužů. Summa všech berní ze zemí těch obnášela 1,175.116·5 zl. rýnských, počet na onu dobu zajisté veliký. [87]) (Pokračování.)

O české postille kněze Martina Philadelpha Zámrského.

Příspěvek ke kulturním dějinám českým na sklonku XVI. věku od *Čeňka Zíbrta.*

Střední doba literatury české, počínajíc od Husa až téměř do konce stol. XVII., má zvláštní svůj ráz, vyplývající z celé povahy doby tehdejší. Nejvýznačnější známkou doby té jsou spory náboženské, které od Husa počavše teprve po válce třicítileté aspoň částečného ukončení došly. A jako vůbec literatura každého národa jest odleskem nejvěrnějším své doby, tak tomu také s naší literaturou toho času, nebot o národě českém říci lze, že byl spory těmi na předním místě a snad nejvíce zasažen. Proto také právě v národě našem vyrojila se v té době veliká řada spisovatelů náboženských, a literaturu náboženskou pro poznání doby té pokládati sluší za velmi důležitou. Pro kulturní dějiny doby střední pak velmi důležita jsou různá kázání, v nichž se kazatelé obraceli především proti slabostem a křehkostem svého věku; proto jsou postilly také důležitým kulturním pramenem věku svého, ač ovšem neposkytují všecky stejného množství zpráv. Obmezujíť se

[86]) Ibidem I., p. 533 opět nesprávně 56.000 zl.
[87]) Sněmy české I., p. (532—534).

některé hlavně dogmatikou, morálky dotýkající se obyčejně více neb méně všeobecně. Naproti tomu jiné podrobně a s jakousi zálibou vypisují rozličné vady, poklesky, jichž lidé se tehda dopouštěli, vplétají leckde nějakou povídku v pestrý obrázek z jednotlivých stavů a poměrů společenských, a jsou proto již obsahem svým zajímavy. K takovým postillám patří též postilla česká kn. Martina Philadelpha Zámrského.

Zámrský narodil se roku 1550 v Zámrsku u Vysokého Mýta.[1]) Byl evangelickým knězem a horlivým zastavatelem vyznání augspurského. Jako nástupce Jakuba Kunvaldského († 1578) tajně působiv v okolí Nového Jičína povolán byl 12. července 1581 od Novojičínských, aby jim česky kázal.[2]) Jak si vážili Jičínští výmluvného kazatele, svědčí bohatá odměna, jaké nikomu z předchůdců jeho neplatili.[3]) Nebylo mu však dlouho pokoje popřáno Dne 12. ledna 1582 přijel na rozkaz císařův do Jičína zemský podkomoří Mikuláš z Hrádku a donutil městskou radu, že propustila, ač nerada, kněze Martina, na rozloučenou vystrojivši mu hlučnou hostinu. Dne 9. února 1582 odebral se Zámrský do Hranic k souvěrci svému Krištofovi Slanskému. Odtud brzy povolán od Karla staršího ze Žerotína do St. Jičína. Roku 1584 spatřujeme jej v Opavě, kdež káže česky při osadě sv. Jiří. Po roce 1587 dojíždí častěji k Novojičínským a pohostinsky za kněze Václava Lavinia jim káže.

V Opavě odpočinul si konečně Zámrský od útrap, jakých posud v životě doznával. Založil si domácí krb, jakož sám dí na str. 836. své Postilly: „Lepeji tomu (léčení) rozumějí rodičové, kteříž dítky mají, nežli já kněz i s manželkou svou bezdětinný.“

Kázání jeho těšila se všeobecné oblibě — a uložena jsou v Postille, kterou Hynek starší Bruntálský z Vrbna na Bruntále atd. dal vytisknouti. Autor ovšem prý mnohé těžkosti a starosti při této své knize procejtil (II. vyd. Předml.). Prve však než tisk dokonán, zemřel kněz Martin v mladém ještě věku dne 9. března 1592. Podobizna jeho jest v II. vyd., na listě 661. s nápisem: „Sacer Martinus Philadelphus Zamrscenus, aetatis suae 42.“

Biskup Stanislav Pavlovský žaloval císaři na zemského hejtmana Hynka z Vrbna, že od nekatolického opavského kazatele složenou postillu dovolil tisknouti, a zároveň zabavil několik výtisků Zámrského. Tím nepatrný beztoho náklad prvního vydání stenčen.[4]) „Když tedy k vyprodání přišla a již řídko kde se najíti a spatřiti mohla, a mnozí pobožní lidé, pravdy, cti a chvály i spasení svého milovníci jí žádostivi byli, častokrát napomínán a žádán jsa od nich, aby ji k obnovení a vytištění přivedl, slušné žádosti jejich nemohl odepříti Daniel Sedlčanský, impressor a měštěnín v Starém Městě Pražském. Jsa pak toho času jinou prací v impressí své zaneprázdněn“ — pokračuje v předmluvě II. vydání — „jinam, aby tím dříve fedrována býti mohla, totiž do města Drážďan, k Jeho Milosti kurfirsta saského impressoru, Jeronymu Šicovi, jsem ji podal, s nemalou prací a velikým nákladem, neřkuli s jakou nepřízní závistníka a lakomce, s mnohým úsilím k místu a konci s mnohou přetržkou, dosti v prodlouženém čase, vždy s pomocí Boží přivedl. Vytištěna prý beze všeho přidávání aneb s proměnami smyslu a rozumu, to-

[1]) Životopis podán jednak dle Jirečk. Rukov. II, 108—110, jednak doplněn.
[2]) Srv. o tom Beck, Geschichte der Stadt Neutitschein, 201 sld.
[3]) Srv. Beck, l. c., 209.
[4]) Viz Volný, Kirchl. Topogr. von Mähren, I., 1, 84.

liko místem na orthographii českého jazyku pozor majíc, poněvadž při první toho šetříno nebylo. K tomu na přednější svátky v třetím dílu do osmi kázání od učených mužův a věrných kazatelů pod obojí spůsobem přidáno". Sedlčanskému pomáhali při dosti značném nákladu někteří páni čeští (Štěpán z Šternberka, Zigmund Smiřický, Jan Trčka z Lípy, Kašpar Kaplíř ze Sulevic), jichž znaky s příslušnými veršíky latinskými vyobrazeny jsou na začátku tohoto vydání Postilly, jež věnována jest od evangelických kazatelů v království českém a markrabství moravském z vděčnosti milostivě příznivému pánu Kristianovi druhému, knížeti saskému etc.

Všeobecně oblíbená kniha Zámrského dočkala se ještě téhož roku 1602 vydání třetího. Dal ji vytisknouti Dačický za obětavého přispění bratří Vencelíků ze Sarabic v Lipště u Michala Kapihorského. V předmluvě a věnování vysvětlují Eliáš Hyboveský z Roslav a Talianus, proč pořízeno toto III. vydání. „Paucitas et inopia exemplarium tum temporis praelo subiectorum copiae emptorum et aviditati satisfacere haud potuit: siquidem intra exiguam temporis intercapedinem omnia distracta et divendita fuerunt, ut longo iam temporis intervallo a multis nova illarum enarrationum editio exspectata et desiderata fuerit. Multorum igitur iustis precibus et querelis tandem eo adducti sumus, ut sine mora de novo recudendas illas putaverimus rem gratam Deo, salutarem ecclesiae ipsius facturi." Jinak jest toto vydání nezměněno až na to, že přidáno kázání na sv. Michala a na den Proměnění páně od vysoce učeného muže a doktora Jiřího Weinrycha.

Článek náš zakládá se na prvém vydání (z r. 1592).[5]) Chceme nejdříve poněkud se seznámiti s knihou touto, oceniti záslužnou činnost kněze Martina, a pak teprve přistoupíme ku pokusu kulturně-historického obrázku, pokud jej lze vybrati a sestaviti z jeho skladby.

Postilla kněze Mart. Philadelpha Zámrského jest objemná kniha, čítající 1274 stránky ve folio, rozdělená na tři díly. Na titulním listě vyobrazen Kristus, nesoucí kříž s nápisem: „Fer crucem, sequere me". Na zadní straně téhož listu připojen znak rodu Bruntálského s latinskou básní. Po věnování, předmluvě a latinských básních, smrt Zámrského opěvujících, následuje „poznamenání hlavních artikulův učení křesťanského confessione Augustana obsaženého" a zároveň seznam všech kázání. Ke každému evangelii přidána příhodná dřevořezba, dosti slušně provedená, a vykládá se pak smysl přečteného písma svatého. Úzkostlivá snaha důkladně a zevrubně znázorniti obrazem vše, o čem v evangelii se mluví, zaváděla ovšem středověkého dřevorytce, že na př. chtěje na vlas vystihnouti slova Páně: „Což pak vidíš mrvu v oku bratra svého, a břevna, kteréž jest v tvém oku, neznamenáš!" — přidal honosivému muži veliké a dlouhé břevno, jež z oka mu vyčnívá (675).[6]) Maje v textu slova Kristova, málomocným pověděná: „Jděte, ukažte se kněžím!" — naznačil čtenáři příbytek kněží tím, že nakreslil kostel se zvonicí, s křížkem (!) — a vedle úpravnou budovu, obydlí kněze (851). Srv. 92, 233. Na konci každého kázání obsahuje a opakuje píseň vždy smysl výkladu právě čteného evangelia. Soubor všech těchto písní otištěn zvláště roku 1607 pod názvem „Písně na evangelia".

---

[5]) Exemplář tohoto prvého vydání nachází se též ve městské knihovně Vratislavské a náležel původně Jiřímu Baumanovi, měšťanu a knihtiskaři ve Vratislavi, kterýž roku 1592 (12. února) daroval knihu ke kostelu městskému u sv. Maří Magdaleny. Red.

[6]) Římské číslice značí stránky předmluvy, arabské stránky vlastní Postilly.

Spisovatel uvádí v předmluvě příčiny, proč postillu vydává. Byl častokráte za to snažně žádán, netoliko od svých přátel, věrných posluchačů slova Božího, ale i od předních vzáctných pánův. „Já pak jich milostí, pánův tak vzáctných bejvaje a posavad jsa ve všem náležitém poslušen, tudíž i pobožným posloužiti vskutku hotový, však týchž žádostí k sobě přijíti vždycky jsem se zbraňoval z příčin: Nětco mé k tomu nedospělosti, neumělosti a ingenium zpozdilosti, obávaje se při tom i všetečnosti, věda o velmi mnohých spolubratřích, kteříž mne v umění, v vtipu, v vznešenosti, v věku, nadto v dářích ducha sv. daleko převyšují. Mimo to i sám jsem za nepotřebné soudil více postilly množiti. Avšak jak prosbami, tak i o půjčku postilly od vyšších stavů ke mně posýláním jsa často obtěžován, a jinými příčinami pohybován: počal jsem jiného oumysla nabývati, a pomalu vejklady těch sv. textův v jednu knihu uvozovati“ (III., IV.). Tak vznikla *„Postilla evangelitská, aneb vejkladové na evangelia nedělní a sváteční, kteráž se každoročně v křesťanstvu čítají, rozjímají a v shromážděních církevních lidu Božímu předkládají“.*

Knihu svou věnuje vysoce urozenému pánu panu Hynkovi staršímu Bruntálskému z Vrbna na Bruntále, Goldšteině a v Ejvanovicích etc., Jeho Milosti císaře římského Rudolfa Druhého, Uherského a Českého radě, a hejtmanu osvíceného margkrabství Moravského etc. Jsa nejpozadnějším ctitelem Páně (V.), chatrničkým služebníkem církevním (VIII.), nejzadnějším kopačem na vinici Páně (III.), svou knihu ke cti a slávě P. N. J. K. i k užitku církve sepsanou, osobě, jménu a všemu starožitně vzáctnému rodu pana Hynka připisuje, pod podstatnou ochranou jeho, jakožto od krále nebeského k tomu zřízeného prostředka, vůbec vypouští a touž svou, ačkoliv nehodnou, ale velmi nesnadnou práci cum summa reverentia dedikuje (VI.). Tím bude chráněn před úsměšnými smíchohlavy, kteří přirozeným během na cizí dvůr těžce hledí, štěstí, buď chvalitebných prací bližnímu nepřejí (VII.). Věnuje dále postillu z povinné vážnosti a vděčnosti jménem všech kněží evangelitských, ježto jest jim pan Hynek ochráncem milostivým, pod jehož ochranou církev v pohodlné hospodě okřívajíc a nemajíc ničím kromě sv. modliteb, aspoň touto knihou, kteráž slavnému jménu a všemu rodu Jeho Milosti věčnou pověsť spůsobuje, vděčně se ozývá a jakýž takýž, ač papírový, však před Bohem vzáctný dárek skrze něj poslíčka odeslati za dobré jest uznala (VIII., IX.). Doufá pak kněz Martin, že nebude s cihly ryšlavosti smývati, ježto z ústních i listovních mnohých chval (nechtěje zajisté na své hlavě všeho zavazovati) nemálo se potěšil i v práci posilnil (III.).

V kázáních svých jeví se kněz Zámrský znamenitým kazatelem, vzdělaným mužem své doby, zvláště pak obratným českým stylistou. Celou skladbou jeho vane lahodná přirozenost, srdečnost a jadrnost. Mluva jeho jest protkána květnatými úslovími, šťastně volenými příklady, hojnými figurami, jest plna roztomilých obrazů, vzatých z přírody a obecného života, prohřáta nelíčenou zbožností a vroucí láskou k všemu, což jest českého, kypíce hnusem a odporem proti všemu, co dotěravou cizotou zavánělo, jak hned se nám z dokladův ukáže. Nejlépe charakterisuje sloh svůj sám pravě: „Řeknou, že mnoho historií a latinských sentencí buď českých rytmů v ta svá kázání kladu, jakoby ty věci od starých pro papír a samé mouchy, a ne raději pro nás sepsány byly (XXI.). Latinskými tedy sentencemi, svatých starých otců a českými rytmy, také příklady a místem historiemi jako vonnými růžovými a libými karafiatovými kvítky protrušuji, také i barvou rozličných podobenství

vysvětluji. In summa pilně jsem se na to vydal, abych církvi touto prací prospěl a nešetřil jsem ozdoby řeči, češtiny, připovídek, přísloví a jako šprýmovního poškrabování, v nichž se náš český národ nyní kochá a více na nich, nežli na slovu Božím v knize zastavuje" (XIX.). Ze slov právě uvedených vysvětlujeme si, proč nalézáme ve skladbě kn. Martina tak často prostonárodní přísloví a pořekadla, proč snaží se cizojazyčná úsloví přiodívati vhodně rouchem ryze českým. Říkávají prý v přísloví: „Hlava zdravě živa kloboučku nabývá (932). Srv. Tkadleček I. 96. Větší zloděj menšího k šibenici odsuzuje (662). Po psí vůli není (XXII.). Z srsti oblezlé nikda dobrý kožich býti nemůže. Z záprtka kuře nebude (137). Státi o dvorskou polévku (34). Kdo utíká, ten se vinen dává (104). O usouženém člověku říká prý se: „Tenkého neb ouzkého má ducha" (536). Latinské: „Evitata Charybdi in Scyllam inciderunt" překládá: „Boje se kyje, trefili na palici" (589). Suum cuique est pulchrum, alienum velut patens sepulchrum, t. j. Každá liška svou kůži chválí, vlk praví, že mu beran vodu kalí (VII.).

O hojné jeho učenosti školské svědčí ta okolnost, že důkladně zná a často cituje vedle písma svatého staré klassiky, církevní i světské spisy, zvláště oblíbené středověké skladby doby své, cizí i domácí, dokládá se příklady historie biblické i světské, ba naráží i mimovolně na mythologii československou. Nestydí se za to, nýbrž se chlubí, že v moudrých knihách zvěděl, čeho dříve jest nevěděl (XVIII.). Z domácích uvozuje často Veleslavínovu „Politii" (117), téhož „historický kalendář", českou Kosmografii Münsterovu (99, 400, 421), dle kteréž líčí zboření pohanského chrámu a veliké modly sv. Víta na ostrově Rugia (803). O témž sv. Vítu, jenž stotožněn s bohem Svantovítem, a původu pozdravení „Vítej, vítejte" široce vypráví Zámrský (804) dle české kroniky Jana Doubravia, biskupa Holomúckého. Cituje dále často Kosmu, Hájka, Aenea Sylvia a pod. Mohli bychom uvésti dlouhou řadu dokladů, zvláště z historie české, jež rád vplétá Zámrský ve svou skladbu, ale — budiž dovoleno užiti jeho vlastních slov — abychom příliš papíru neumnožili a čtoucích neobtesklili, raději ukrátíme (IX.). Pouze chceme se zmíniti o několika zajímavých zprávách, které bezděky kněz Martin v postille zaznamenal. Vysvětluje totiž, proč některé neděle mají zvláštní názvy, tak na př. neděle křížová (473), neděle provodní (408), a na str. 294, 295 obšírně vykládá, že dominica iudica v jazyku a národu našem českém slove neděle smrtedlná z tohoto dvojího původu: Předně od památky smrti Spasitele, v neděli dnešní nábožně se obnovující. Za druhé přistoupila potom ještě i jiná příčina k uvedení v zvyklost dnešní neděli toho jména Smrtedlná, když před lety šesti sty z Polsky do našich krajin s jakýmsi zevnitřním skutkem strašidla smrti do vody dnes házením přineseno bylo. Čteme zajisté, kterak Měško XIII., kníže neb král polský, jsa pohan a maje s pannou Dambravkou, Boleslava knížete českého dcerou, v manželství vstoupiti, prve na žádost panny pohanstvo opovrhl, a víru Kristovu přijav leta devítistého šedesátého a třetího v městě Gnizně jednoho dne spolu nejprve pokřtiti se dal a po křtu s nevěstou pannou Dambravkou v slavném svadebním veselí oddán byl. Po vykonání pak svadby všem obyvatelům v Polště rozkázal pohanstvo opovrci, víru křesťanskou přijíti a na jistej den, jmenovitě VII. den měsíce (což se rovně v pátou neděli postní, kteráž již prve Judica se jmenovala, trefilo) všecky modly a obrazy pohanské z kostelův, z měst, ze vsí i z domův vyčistiti, ven vynésti, potlouci a do vody vházeti. Což jsou všickni lidé netoliko učinili, ale na památku nejprvnějšího v Polště křesťanstva začátku, též opovržení toho dne pohanstva,

ano také z vděčnosti svého od věčné smrti usmrcením Jezu Krista vysvobození, každého potom roku, když ta neděle přišla, mládež v městech a ve vsech u velikém houfu se scházívala a udělavše modlu z dřeva, z slámy, z sena, hadry obvázanou, s křikem a zlořečeného pohanstva proklínáním, k loužím přibíhajíce do vod, jezer, řek i močidl to strašidlo smrtí jej nazejvajíce, házela, a kamením potopíce zase úprkem domův běžela. Odkudž potom ten obyčej z Polska leta P. 975 do Slezska, Moravy i do Čech se dostal, čehož posavad šlépěje zůstávají, zvláště ve vsech, kdež děti, nosíce na holi strašidlo udělané z došku neb z hadru, že smrt zanášejí, praví.[7]) Na str. 1245 vykládá původ svátku všech svatých a dušiček. Mnich řádu sv. Benedikta Odilo prý za jiné neměv, než že v hoře Etně zemřelých lidí duše se trápí, lamentují a tak žalostně úpějí, aby jim odtud vždy nějak mohl spomoci, sváteční památku mrtvých lidí ustanovil. Odkudž svátek všech dušiček se urodil, a každoročně hned druhý den po slavnosti všech sv. v církvi římské se připomínává, pravíce býti za slušné, aby se při památce všech sv. druhého dne památka všech duší lidí zmrlých činila, a mší sloužením, od živých pak za mrtvé své rodiče, přátely offěr, almužen, nejvíce pak žemlí[8]) rozdáváním, posty, vigiliemi, a jistými k tomu zřízenými ceremoniemi duše z očistce vykupovaly. — Ještě zajímavější a důležitější jest zpráva Zámrského o tom, jak světili naši předkové svátek sv. Jana Křtitele. Sv. Jan Křtitel, poněvadž se jest ve všem tak věrný na světě ukázal, slušně u nás Boží církve připomínání ročního a svého svátku zasloužil, ne však pověrečně, spůsobem modlářským a právě pohanským v pálení ohňův, zelin, trav po zemi stlaní, věncův černobýlových[9]) nošení ten svátek od nás křesťanů pamatován býti má (1159).

Nyní se pokusíme z postilly Zámrského sestaviti kulturní obrázek poměrů českých na sklonku XVI. věku.

Chceme pozorovati život Čechův za tehdejší doby od kolébky až k rakvi.

Sotva že se dítě narodí, již mnohé matky a zrádné proklaté baby neviňátka rozkošná ďáblům žehnáním, hádáním, čáry a pověrami, vosku, olova litím, slov nad nimi breptáním, jinými kouzly obětují, samým ďáblem vymyšlené pobonky pod hlavičky a jich mladistvá tílka podstrkují, žehnají, křižují, natahují pysky nad nimi, vyzdvihují. Ty všechny pobonky zdají se mnohým nábožné, že se jménem sv. Trojice potrušují. Tak obětovala jedna matka čarodějnice hned po porodu dítě své ďáblům a dovedla toho, že po řetěze, na kterém kotel nad ohništěm visel, vzhůru samo mocí ďábelskou šlo a jiné

---

[7]) Snaha Zámrského, by vysvětlil posud zachovaný obřad o smrtelné neděli, jeví oblíbený zvyk náboženství křesťanského, přesazovati památné výkvěty bájí pohanských na půdu svou a podkládati jich významu smysl křesťanský. Po straně poznamenává kněz Martin slova „Miechon, Hist. Polon. et Cromerus“, čímž patrně míní Cromer, „De originibus et rebus gestis Polonorum“, Basil., 1555 a Math. a Miechowia Chron. Polon. 1525. Ostatně popis zde uvedený nápadně se shoduje s popisem téže slavnosti jarní v Stryjkowski, Kronika polska, litewska, w Królewcu, 1580, str. 152.

[8]) Snad to souvisí s posavadním zvykem péci o dušičkách pečivo zvláštního tvaru, t. zvané „dušičky“.

[9]) Tyto obřady za tajůplného večera před sv. Janem Křtitelem konají se, jak známo, podnes na Rusi (Kupalo), v Polště (Sobótky), v Čechách a u ostatních Slovanův, a černobýlu vždy a všude přikládána čarovná moc. Srv. Afanasjev, Vozzrěn., III., 715; Wójcicki, Zarysy domowe II., 313; Janežičův Sloven. glas. IX., 82; Květy 1846, 297; Gołębiowski, Gry, 294—303; Sobotka, Rostl., 288, 35, 36; Grimm, Mythologie IV., 514 a jiné.

divné věci činilo (1117, 1118). Ne ďáblům, nýbrž vůli Boží má poroučeti matka své dítě. Často se vídá, že mnohé zvláště pobožných lidí děťátka vyrostávají z chromoty, z škaredosti, z božce, z kamene, z suchotin, z prašivin, z hubenosti, z zajíkání, z šeplání, z šilhání, z hluchoty a z jiných nedostatkův (835). Často ovšem Bůh maje obyčej vždycky prvé znamení k vejstraze předeslati, nežli bičem rány hřbetům lidským dávati, dopouštívá, že přichází na svět dítě s děsnými neblahými znameními. V Marecké zemi roku 1536 narodilo se dítě v postavě, jako by houni neb plášť vojácký na sobě mělo: brzo potom vojna taky byla. Opět léta 1547 potvora se v Plavně narodila bez břicha a hřbetu, maje vnitřní droby při prsích dolův visící, co osrdí pověšené, a nohy měla nahoru k hlavě obrácené, a pupek na levé noze a na hlavě velikou špičatou hlízu, a okolo toho stočený turecký klobouk (833).

Za kmotry jest rodičům zvolovati lidi pobožné, poctivé, třeba chudé — ale co se o těch může říci, kteří pro samé peníze mnoho a bohatých kmotrův se dožádávají a z křtu sv. tarmark činívají (187). Budiž dále Bohu žalováno, že v samém smíchu, slova Páně valchování, v posměšném svátosti křtu přemítání, v kvasu, ožralství a v tancech křest sv. lidé při děťátku przní, jej v pouhé chechty, smíchy, klevety, a takměř v niveč obracejí (187, 449). Bez viny hříchu nejsou i ti, kteří dítkám svým buďto spohanilá, potvorná, neznámá jména dávají, nebo více jmén než jedno na ně při křtu cpají. Napořád týměř časův těchto nynějších dvě jména mívají: Jan Jiřík, Václav Burian, Krištof Vilím, Karel Zdislav, ježto mnohý podobnější jest k těmto dvěma jménům: Petr Šašek (1084). Každý stav má svá jména. Majíť zajisté Alchymistae své Orpheos, Hermetes; Theologi: Hieronýmy, Augustiny; kazatelé: Eliáše, Daniele; králové: Ferdinandy, Maximiliany, Ladislavy, Karly; knížata: Henrychy, Voldřichy, Arnošty; hrabata a páni: Vilímy, Jaroslavy, Fridrichy; vojáci: Alexandry, Hektory, Jiří; měšťané: Václavy, Jany, Petry, Jakuby, Matouše, Tomáše, Doroty, Hedviky; sedláci: své Havly, Vávry, Bartoně, Vašky, Hanny, Kedry; bezbožní a náboženství potupníci: Absolony a pohanská jména; pověreční lidé: Stanislavy, Františky, Klimenty, Antoníny, Háty, Merencie — a tak jedna každá rota ráda se svou nádchou křtí (1087). U našich Čechů však na větším díle se spatřuje, že řídcí z erbovních, ba i ti sedláci starodávní a obyčejná jména mají: ale vlaská, německá, pohanská, že ani samy matky neumějí děti jmenovati, co onano svého Nabuchodonosora, říkala mu: „Na dvou nohách sochor" (1087). — Děti dospívají. Rodičové jsou povinni v kázni a bázni Páně je vychovávati (1172). Hrnec čím za nova navře, i z třepin páchne ta váře (116). Jako štěp, kterýž z jara květu nemívá, na podzim jablek nerodí, tak kdo za mladého věku pobožnosti nenabude, na stará kolena jí nezplodí (829). Mnozí však na děti pozoru nemají, k ničemémuž dobrému jich nevedou, z mládí do škol, ani potom na řemeslo nedávají, po své vůli jim běhati, těkati, se ožírati, krásti, lidem škoditi a se posmívati dopouštějí (118). Zapomínají, že čím dítě milejší, tím metla častější (135). Ne tedy aby synáček doma kam, kdy, jak chtěl, se probíhal a vesele se obíral s koňmi, chrty, s ručničkami, s věnci, s tanci, s kartičkami (668).

Rodičům jest vychovávati děti netoliko v pobožnosti, nýbrž i v mateřské řeči je vzdělávati. Ale proti přirození svému činí zvedinosové, kteříž naučíce se (mnohý sotva velikým nákladem svých rodičův) kolikasi slovům cizí, vlaské a zvláště německé řeči, hned nechtí ve všem než s Vlachy,

s Němci držeti a je chváliti, svého pak národu, rodičův a řeči té, v níž jest narozen, nestydí se haněti, tupiti, posměvačně lehčiti a z toho se k svým otcům, matkám neznati. Jakož pak žádný národ není, aby svůj jazyk přirozený tak zapíral a za nic pokládaje řečí, krojem, jídlem, nápojem i obcováním čímsi jiným, čímž není, se dělal, jako náš český národ. Ježto ve všem světě krom hebrejské, řecké a latinské řeči pěknější a summovnější mluvy žádný národ nad Čechy nemá. A již netoliko mluviti, ale choditi, se obléci, poseděti, ba ani pojésti a se napiti neumějí po česku. Než ať jest všecko co rok, to dal u nich po vlasku a německu (563). Tak mnozí vychovají děti své po spůsobu cizozemcům, kteříž jsou nám jako hřebík v oku, a oštip v boku (943).

Rodičové křesťanští mají dále o své dítky péči bedlivou míti, všemi potřebami až do vzrostu je opatrovati, a čím by se potomně sami živiti mohli, za mládí jim k tomu dopomáhati (119), liternímu umění aneb k jakémukoliv řemeslu a povolání řádnému je vyučiti (1031). Vždyť nemá člověk leže vrabců pečených a zlatých červených od otce nebeského očekávati (873), než jak moha se živiti, sám sobě z louže, z bláta pomáhati a na sliby, trošty, tanty vanty nečekati (240). I včeličky ne bez práce med dělají (693) a kdo co umí, chleba žebrat nebude (120). Jestiť zahálka polštář ďáblu — po ní jako po královské široké silnici ke všem hříchům bez ukázání cesty lidé trefují (694). Ďábel pak umí zvláště při mladých lidech šetřiti času, jako hus klasu, vábí úlisnými pokušeními, nutí, láká (239). Ký div, že pak hoši dospěvše v jonáky, utrácejí, mrhají, hrají, kvasí, frejují (669), kuběnářstvím, dluhy do vězení se dostávají, na kata přicházejí, hanbu světskou na se uvozují (1207), pro samou ničemnou marnou chválu dříve času a bezpotřebně hrdla ztracují. Tento chtěje o síle své neb šermu pověsť míti, pobízí jiného, aby se s ním sekal, a tak skrze to rány, šrámu, zbavení ucha, nosu, ruky, nohy docházi, ano i svůj život ztracuje. Jiný pro dokázání milosti na koni skoky provozuje, na voze neb na saních kolečka dělá, ruku, nohu sobě zláme, a mnohý i hlavu srazí, buď sklenici sežere a jiný jiné dělá (242). A což dívčičky, když v panny dorůstají! Po domích těkají, na ulicích zevlují, jsou žvavé, v poslání, v chůzi, v díle se zastavují (1193). Takové panenky nestudné, blekotné, tanečné mnohých pomluv, nářkův, bíd, psot a ztracení poctivosti neucházejí (1143). Nebohý kazatel poví-li třebastě mizerné služebné děvce málo něco pravdy, že se nevěrně neb nepoctivě chová, tedy hned na knězi kusa cti nenechá (304). A což kdo nové kroje každodenně vymýšlené, ženské zavíjení vypsati může? (770). Jakž pod nebem národu není, aby se v oděvu častěji měnil a potvořil jako my Čechové, zvláště ženské pohlaví. Uhři, Poláci, Turci a jiní národové svého vlastního starodávno zvyklého kroje užívají, milí pak Čechové po vlasku, francouzsku, španielsku merhují a ladrují se, zvláště pak ženy, v zavití, v obojcích, v premování sukní více k ochechulím mořským než k ženám křesťanským podobny se činí. Místo zavití div sobě pávových dlouhých peří nepřipínají. Také i panny a děvečky služebné za vrkoče se stydíce, hlavy sobě divně obalují, až již v Čechách skoro nerozeznáš nevdané od vdané. A protož není divu, že se nám jiní národové posmívají, neb na nás vopičí bláznovství spatřují (872). (Dokončení.)

Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté.

Podává *František Vacek.*

(Pokračování.)

Mluvíce o jižních končinách českých, máme na mysli dva bývalé kraje, to jest Bechyňský a Pracheňský. Rozsah jejich bude patrný z výčtu osad, které k nim náležely.[23]) Jak známo, zanešen byl záhy náboženský rozkol XV. století do krajů těch, avšak hlubších kořenů nezapustil v nich nikdy. Novotám nakloněna byla v Bechyňsku a Pracheňsku hlavně města, kdežto osady venkovské buď setrvaly v přijímání pod jednou způsobou, buď k němu se opět vracely. Ve století XVI. pokládali vrchní úřadové církevní pošumavské kraje za oporu katolictví v Čechách a osazovali kostely tamější větším dílem kněžími pod jednou nežli pod obojí. Z devatenácti děkanství českých připomínaných[24]) za arcibiskupa Martina Medka připadá jich neméně nežli sedm do obvodu kraje Pracheňského a Bechyňského, jak již nahoře jsme je vypočetli. Pokud pak možno bylo vyhledati[25]) osady kostelní, při kterých působili kněží katoličtí, tuto je klademe: Albrechtice, Bavorov, Bechyň, Blatná, Borovany, Bor velký, Březnice, Budějovice, Bukovník, Bukovsko dolní, Doudleby, Dubno, Hluboká, Horažďovice, Hory kašperské, Hoštice, Hradec Jindřichův, Chýnov, Kádov, Kájov, Kolínec, Kotouň, Krumlov, Lnáře, Lomnice, Lutová, Milevsko, Mirovice, Nákří, Němčice, Netolice, Petrovice, Pištín, Počátky, Prachatice, Radomyšl, Slovenice, Soběslav, Strakonice, Strašín, Ševětín, Třeboň, Velhartice, Volyň, Vyskytná, Vyšší Brod, Záboří, Zbynice, Zlatá Koruna (49). Kališníci měli týž čas 45 dekanátů v Čechách.[26]) V jižních dvou krajích jmenují se sídla děkanův: Pelhřimov, Písek, Sušice, Tábor, Vodňany; a v okolí jejich byly osady chrámové: Bernardice, Borotín, Hořepník, Jistebnice, Radobytce, Svojšice, Týn nad Vltavou, Vimperk, Žirovnice (14). Obojí počet touže pilností sestavený není sice úplný, avšak ukazuje dostatečně, jaký byl poměr katolíkův a utrakvistů v kraji Pracheňském a Bechyňském na konci XVI. století. Pro příští reformaci katolickou v Čechách byl poměr ten nemálo důležitý.

Ohlédneme-li se po osobách, které před válkou 30letou zasahovaly mocně do věcí církevních, seznáme, že to nebyli údové konsistoří, ba ani arcibiskup Pražský, nýbrž šlechtici a zemané, jakožto podací páni duchovenských obročí. Dávajíce vésti se zásadou: „Cujus regio,

[23]) Zkoumáme-li obvod krajů: Bechyňského a Pracheňského, seznáme v brzku, kterak celkem spadá v jedno s hranicemi dávného archidiakonatu Bechyňského. Úchylky na severu dají se vysvětliti vývojem kraje Podbrdského a Vltavského: kdežto ostatní změny vznikly tím, že rozsáhlejší panství, pokud sáhala osadami svými do dvou arcijahenství, přivtělena byla ke kraji jednomu. Vděčným předmětem badání topografického bylo by stopovati vývoj krajů českých a ukázati na historickou stránku veškerého rozdělení země české v ohledu politickém i církevním.

[24]) Dra. Borového: Martin Medek; str. 10.

[25]) Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické I., II. díl. — Životopisy Antonína Brusa a Martina Medka, arcibiskupů Pražských. — Arcibiskupský archiv.

[26]) Martin Medek; str. 78.

illius et religio" obírali a vychovávali si kollátoři kněží, kteří jim se líbili a odnímali úřad pastýřský duchovním, byť i nejlépe hověli potřebám věřícího lidu. Podobné přechvaty dály se i v jižních Čechách, avšak tolik jest jisto, že bylo tam více zemanů dbalých o řád a kázeň duchovenstva nežli v ostatních končinách zemských. Připomínáme toliko vladaře domu Rožmberského p. Viléma z Rožmberka († 1592), který při vší snaze o dobro obecné[27]) nebyl nikterak náboženským horlivcem. Uvedeme-li některé doklady na to, neuchýlíme se z mezí rozpravy své. V Borovanech býval, jak známo, klášter kanovníků sv. Augustina. R. 1559 stal se proboštem jeho Matěj z Rynarce příjmím Kožka, bývalý opat u sv. Prokopa. Špatným hospodářstvím a marnotratností vyčerpal kněz ten v brzku důchody klášterní a zadluživ veškeré zboží, odešel roku 1564 do Krumlova, kde byl mu svěřen úřad špitálního kaplana. Pan Vilém z Rožmberka ujal se hned statků klášterních v Borovanech a přivtělil je k panství Třeboňskému.[28]) Podobně i v Třeboni měli augustiniani klášter opatský při kostele sv. Jiljí. Po smrti opata Ondřeje r. 1565 docházeli bratří jeho pro nezřízený život špatné chvály. Vilém z Rožmberka hodlal uvésti do kláštera Třeboňského české jezuity, když pak vzpěčovali se říditi tamější správu duchovní, aby nebyli závislí na arcibiskupu Pražském, vypudil pan Vilém řeholníky sv. Augustina z Třeboně a osadil kostel jejich farářem tuším ze řádu praemonstratského.[29])

Důležitým činitelem života náboženského v jižních Čechách byly ostatní kláštery, pokud zůstávaly útulkem horlivých řeholníků ještě na počátku XVII. století. Praemonstratský klášter v Milevsku připraven byl roku 1545 o statky, které drželi napotom pánové ze Švamberka. R. 1575 koupil je od komory české Krištof ze Švamberka ku právu dědičnému a prodal zase o šest let později Bernardovi staršímu z Hodějova. Pozbaveni byvše důchodů, setrvali praemonstráti v klášteře Milevském, jakož r. 1566 děje se zmínka o sporu opata Milevského s pány ze Švamberka, který urovnal arcibiskup Pražský, zavítav do Bechyně.[30]) Cisterciacké kláštery ve Vyšším Brodě a ve Zlaté Koruně řízeny byly vlastními opaty. Kdežto pak onen zachován byl bez značnější úhony, zakusil tento pychu vojska stavovského roku 1620, které dílem pobilo, dílem rozplašilo mnichy z kláštera jejich.[31]) Ve Strakonicích byla komenda řádu Maltanských johanitů dosti hojně nadaná, jejížto správcem byl převor.[32]) Strakoničtí převorové užívali práva pontifikalií, majíce k tomu dovolení papeže Julia II. z roku 1512, který zpraven byv o tom, že johanité konventu Pražského prodlévají od roku 1420 ve Strakonicích, vyznamenal duchovního představeného jejich výsadou svrchu ře-

[27]) Konsistoř psala mu roku 1589: „Poněvadž ráčí V. M. pán katolický býti a vždycky řádné kněží na své kollátury M. V. od konsistoře naší ráčila jest přijímati." Martin Medek; str. 93.

[28]) Antonín Brus; str. 159. — Březanův Život Viléma z Rožmberka; str. 135 násl. — Bílkovy Konfiskace str. 657.

[29]) Brus z Mohelnice; str. 160, 148. — Březanův Život Viléma z Rožmberka; str. 164 n. — Schallerova Topografie; XIII., str. 99 nn. — Památky archaeologické III., 1876; str. 537.

[30]) Antonín Brus; str. 158. — Bílkovy Konfiskace; str. 151 nn.

[31]) Beckovského Poselkyně; II., 2. str. 262.

[32]) Památky archaeologické; r. III., 1876; str. 537.

čenou.[33]) Zprávy o dominikánském klášteru v Budějovicích jsou velmi řídky; víme však přece, že dostalo se r. 1621 v náhradu „za summu 690 zl. po převorovi téhož kláštera Benediktu Bargagni pozůstalou a na potřeby cís. vojska obrácenou“ statku Poříčí, kterýž náležel k němu před válkami husitskými.[34]) Klášter dominikanský v Písku obnoven byl teprve r. 1623.[35]) Pro kapucíny založila císařovna Anna, manželka Matiášova, klášter v Budějovicích r. 1614, jehožto chrám posvěcen byl r. 1621 od arcibiskupa Pražského Jana Lohelia.[36]) V Bechyni obnoven byl klášter minoritský p. Ladislavem ze Šternberka a osazen bosými františkány, kteří setrvali ťu až do r. 1619. Týž čas zpustošili protestanti klášter Bechyňský a některé členy jeho odvlékli v řetězích do žaláře Pražského. Nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka opravil klášter i kostel při něm založený a uvedl do nich r. 1624 otce františkány.[37]) Minorité měli klášter v Krumlově založený r. 1350 od bratří Petra, Jošta, Oldřicha a Voka z Rožmberka. Konvent jejich jakož i klášter panen klarisek při témž městě r. 1361 zřízený přečkal veškerou nepřízeň časovou.[38]) V Horažďovicích přebývali minorité od počátku XVI. století, až pan Václav Švihovský, potomek zakladatele jejich, ve klášter se uvázal r. 1562. Pro účastenství ve vzpouře odňat byl r. 1622 Ferdinandovi Karlu Švihovskému statek Horažďovický i s klášterem a postoupen koupí Adamovi staršímu ze Šternberka. Nedlouho potom navrácen byl klášter menším bratřím sv. Františka.[39]) Poustevna řeholníků sv. Augustina v Sušici zanikla dokonce v bouřích husitských. Bývalý klášter minoritský v Jindřichově Hradci při kostele sv. Kateřiny pokažen byl r. 1619 od vzbouřenců, avšak Vilém Slavata přičinil se o obnovu zpustošené budovy a uvedl do ní bratří sv. Františka.[40])

Příchodem některých členů řádu Ježíšova do Čech r. 1556 osvěžen byl život klášterní v celé zemi, neboť věhlas příchozích otců a neunavná činnost jejich nezůstaly tajny ani nejodlehlejšího úkrytu mnišského. Pravidla řádu nedávno (r. 1540) založeného nelpěla na zastaralých zvyklostech, nýbrž odnášela se k potřebám časovým, k obraně církve proti množícím se odpůrcům. Jezuité chápali se vychování mládeže, dobře vědouce, jestliže ji navedou k horlivosti a jednotě u plnění povinností náboženských, že dostatečně postaráno bude o nový rozkvět řádů církevních. V Čechách pak věru mimo násilí nebylo ani jiného východu ze zmatků a různic o víru, nežli přiložiti ruku ke vzdělání mládeže, prostředkem ní nalézti cestu k srdci mocných rodin a spíše novou gene-

---

[33]) Zatím přiložili si neprávem světští kněži, kteří obstarávali duchovní správu při opuštěném kostele P. Marie v Praze konec mostu, název převorův. Dra. Krásla: Arnošt z Harrachu, kardinal a arcibiskup Pražský; 1886, str. 303.

[34]) Bílkovy Konfiskace; str. 902.

[35]) Památky archaeologické l. c. str. 533.

[36]) Schallerova Topografie; XIII., str. 10. V „Přehledu historie klášterů v Čechách“ od p. Ant. Rybičky pominuto bezděky založení kláštera kapucínského v Budějovicích mlčením. Srovnej Památky archaeologické; l. c. str. 538.

[37]) Beckovského Poselkyně; II., 2. str. 120 nn., 170, 395.

[38]) Památky archaeologické; l. c. str. 534, 544 n.

[39]) Památky archaeologické; l. c. str. 537. — Akta konsistoře katol.; str. 321. — Bílkovy Konfiskace; str. 665. — Dra. Krásla: Arnošt z Harrachu; str. 275.

[40]) Hammerschmidův Prodromus; str. 314. — Balbínova Miscellanea; l. 3. p. 195; l. 4. p. 114. — Rullova Monografie Hradce Jindřichova str. 16.

raci vychovati nežli starou napravovati. Ti, kdož pochopili snahy jezuitův a prohlédajíce k budoucímu spokojení země české, nebyli zaujati proti církvi katolické, uvítali ochotně působení řádu Ježíšova a členům jeho poskytovali hmotné pomoci. Pan Vilém z Rožmberka potlačiv dva neužitečné kláštery augustinianské v Borovanech a Třeboni, jakoby v náhradu za to založil r. 1586 kollej jezuitskou v Krumlově a osadil ji (1588) několika otci o vzdělání mládeže dobře zasloužilými.[41]) Podobný ústav zřídil r. 1594 při městě svém p. Adam z Jindřichova Hradce.[42]) Litovati jest, že kollej Hradecká stižena byvši pohromou živelní, teprve r. 1628 dočkala se náležité úpravy a žádoucího rozšíření. Z chovanců ústavu Krumlovského i Hradeckého připomínáme Arnošta svob. pána z Harrachu, potomního arcibiskupa Pražského.

Z toho, co jsme dosud uvedli, jest na bíle dni, komu přičítati dlužno zásluhu, že jižní kraje české zůstaly po většině obyvatel oddány církvi katolické i v době největšího ponížení jejího. Při tom nesmíme zapomenouti na předobrý lid sám,[43]) který lnul věrně ke každému poněkud jen svědomitému knězi a nedal se mnohdy ani bezpříkladnou zpustlostí sousedního duchovenstva odvésti od víry otců svých. O farním duchovenstvu českém na obratu století XVI. a XVII. ať pod jednou ať pod obojí nelekáme se vyznati, že nebylo pamětlivo povinností svých, že bylo slepým vůdcem věřících, více světa nežli Boha milovné, že přemnozí členové jeho nezasluhovali jména pastýřů duší, nýbrž svůdců a nájemníkův, kteří více škodili církvi a řádům jejím, nežli jí měli býti na prospěch. Kněží dobrých bylo pohříchu mnohem méně a blahodárné působení jejich stávalo se obtížným pro odpor podacích pánů, jakož i vzrůstající počet jinověrcův. Náprava věcí těch byla nezbytna a stavové čeští urychlili příchod její, že vypověděli poslušnost králi svému.

Nářek na pohromy války 30leté v Čechách jest téměř nekonečný. Při počátku jejím nejvíce bylo trpěti jižním krajům, které nejsouce tak výnosny jako ostatní končiny zemské, nemohly za drahnou dobu zotaviti se z neštěstí. Posádka císařského vojska v Budějovicích a Krumlově dráždila bojechtivost Jindřicha hraběte Thurna, že zavedl vojsko stavovské do jižních Čech a učinil krajinu tu rejdištěm válečných skutkův. První, kdo otevřel průchod surovosti cizího vojska na půdě české, byl vůdce císařský hrabě Dampierre, jenž zmocniv se nové Bystřice, pleniti kázal okolí Jindřichova Hradce (v srpnu r. 1618) a cestu svou k Pelhřimovu a Polné neslýchaným způsobem znamenal. Počátkem října objevilo se vojsko jeho v Lomnici, o měsíc později v okolí Táborském, zanechávajíc všudy hroznou památku své zběsilosti. Vůdce císařský, hrabě Bukvoj, pokračoval v díle započatém od Dampierrea a za jeviště skutků svých vyvolil si města Jindřichův Hradec, Lomnici, Budějovice, Krumlov, kdežto potýkal se se zástupy vojska stavovského. Uprostřed roku 1619 pokoušel se o do-

---

[41]) Březanův Život Viléma z Rožmberka; str. 262, 267, 282. — Martin Medek; str. 58.

[42]) Historia S. J.; p. II., str. 607. — Rull l. c. str. 20.

[43]) Jesuita Krumlovský Lukáš Perger psal dne 12. dubna 1584 arcibiskupovi Pražskému: „Nejdůstojnější O. V. ani by neuvěřila, kterak zbožný a katolický jest lid náš; vidávám zde zajisté k nemalé potěše srdce lidi nábožné a dobré, kteří bezelstně a upřímně váží si sv. přijímání pod jednou, účastní se průvodův a služeb božích, které jsou zálibou jejich.“ Martin Medek; str. 26.

bytí města Netolic, s vojskem Mansfeldovým bojoval u Velkého Záblatí, zmocnil se Třeboně, Týna na Vltavou, Hluboké, Rožmberka a jiných důležitých míst v sousedství jejich a nakládaje nemilosrdně s obyvateli měst a dědin, téměř celé dva (tři[44]) jižní kraje české poplenil a zničil. Přemoci vojska Bukvojova podlehlo město Nové Hrady (Gratzen), Bechyně, mimo něž 15 vesnic bylo vypleněno a zapáleno, Písek a Strakonice. Před pychem vojínů císařských prchal zubožený lid, města pak jindy kvetoucí spíše hromadám kamení se podobala nežli sídlům přičinlivých obyvatel. Po porážce Mansfeldově u Velkého Záblatí soustředilo se vojsko odbojných stavů českých u Soběslavi. Vedeno jsouc hrabětem Thurnem, hotovilo se k bitvě u Lomnice; když však nedošlo k boji, zmocnil se velitel jeho Vltavského Týna, kdežto jiný oddíl vešel do města Tábora a v okolí jeho jakož i u Mirovic baven byl zástupy císařskými, kterým velel hrabě Bukvoj. Sotva že vykročili císařští ze země, vzalo útokem vojsko stavovské Bechyni, Týn nad Vltavou, Vimperk, Prachatice, Vodňany, Písek a jiná města poddala se jemu dobrovolně. Počátkem roku 1620 jal se zle hospodařiti v Čechách Don Baltazar de Marradas, vůdce pomocného vojska ze zemí vlaských a španělských. Zpustošiv všechno při městě Vodňanech, Prachaticích, Budějovicích, Týnu nad Vltavou, zanesl pochodeň válečnou ke Třeboni, Jindřichovu Hradci, Stráži a stal se postrachem lidu českého. Jest to věc dostatečně známá, že tenkráte podobal se kraj Bechyňský a Prácheňský spíše poustce nežli vzdělávané a obydlené zemi. Aby pak míra neštěstí byla dovršena, bralo se vojsko císařské, které vedl Maximilian Bavorský proti Bedřichu falckému, opět se strany jižní ku Praze. Města oddaná zimnímu králi, jako Vodňany, Prachatice, Písek, dočkala se konečné zkázy, mnohé jiné osady nikdy více nevybraly se z trosek a rumu.[45])

Reformace katolická, to jest obnova náboženství katolického v Čechách, kterou započal císař Ferdinand II., poraziv všeliký odpor stavů českých, konala se nejprve a nejúčinlivěji v jižních krajích. Některé příčiny toho byly již svrchu udány, některé pak tuto se uvádějí. Po vůli císařově ujali se vojevůdcové hrabě Bukvoj a Maximilian Bavorský pokořených měst v kraji Prácheňském a Bechyňském, jakož i statků všech osob, které buď přidružily se k odbojným stavům, buď pro nátisky vojanské zboží své opustily. Ferdinand II. dotazuje se dne 14. října 1620 předsedy královské komory české, Viléma Slavaty, kterak by spravovati bylo řečená města a statky, netajil se úmyslem svým, že nepřipustí, aby nekatoličtí duchovní řídili v městech (Prachaticích a Písku) věci církevní, nýbrž pokud možná, že místo jejich zaujati mají kněží katoličtí.[46]) Kazatelové protestantští, kdekoli byli sobě vědomi účastenství ve vzpouře proti císaři, nevyčkávali ani dalšího rozhodnutí a ušli z osad, které beztoho neposkytovaly jim dostatečného vychování, aneb skrývali se na venkově, obzvláště tehdá, když měli v městech zboží nehybné, jehož osud jim nemálo na srdci ležel. Velitelové vojska císařského ujímajíce města k rukám panovníkovým, zanechávali sice měšťany

---

[44]) Beckovského Poselkyně; II., 2. str. 155.
[45]) Gindelyho Děje českého povstání; I., str. 275 nn., II., III. — Beckovského Poselkyně; II, 2. str. 100—286.
[46]) Bílkovy Konfiskace; str. XVII. nn.

při náboženství jejich a správcích církevních, jelikož nebyla ještě zřejma vůle císařova, pokud se tkne reformace katolické, avšak z nejedné okolnosti dalo se souditi, že nastane v brzku vážný obrat jinověrcům českým na výsost nepříznivý.

Výnosem císařským ze dne 13. března 1621 ukládalo se vrchnímu správci zemskému Karlovi z Lichtenštejna, aby prázdna učinil města Pražská kazatelů Kalvinských. Dne 3. června rozkazoval císař vypuditi z kostelův a škol Pražských netoliko predikanty Kalvinské, nýbrž i duchovní a učitele vyznání Českobratrského.[47]) V prosinci téhož roku vypovězen byl ze země Jiří Dikastus, administrator konsistoře pod obojí, jakož i ostatní faráři Pražští jemu poddaní, rozuměj kazatelé Lutheranští.[48]) Zatím pak povolal Ferdinand II. dne 16. července 1621 otce ze řádu Ježíšova do kolleje u sv. Klementa a bral pilnou radu s důvěrníky svými stavu světského i duchovního, kterak by přikročiti bylo k obnově náboženství katolického po veškeré zemi. Nejprve ovšem pomýšlelo se na města a ohledně kazatelův jejich vydány byly podobné rozkazy jako pro města Pražská.[49]) Dekrety císařské uváděly se ve skutek někde liknavě, někde pak dosti rozhodně. První zmínku máme[50]) o městě Táboře, jež bývalo druhdy baštou nových náuk a ohniskem sporů náboženských. V listopadu roku 1621 poddalo se donu Baltazarovi z Marradas a působením jeho přijalo za děkana Ondřeje Klementa Kokera, potomního kanovníka a děkana metropolitní kapitoly u sv. Víta. Nový správce duchovní dovedl toho, že již r. 1622 přiznávali se sousedé Táborští k náboženství katolickému a poukazujíce k povolnosti své ve věcech duchovních, dovolávali se milosrdenství při úřadech císařských. Pokud ještě spravovala obec statky zádušní, vydávalo se děkanovi městskému na hotovosti 400 zl., 16 sudů piva, 4 korce pšenice, 20 korců žita, 4 korce hrachu, 6 korců ječmene, 16 korců ovsa, $2^1/_2$ kopy žejdlíků másla, půl centu sýra, $2^1/_2$ kopy kaprův, půl kopy štik, 2 prostice soli a za krmného vepře 8 zl., když však zbavena byla zboží pozemského a důchodu jeho, nemohla spokojiti ani děkana, tím méně pak ostatní osoby při kostele a škole pracující. Odměny za práci reformační, kterou konal děkan Koker v Táboře, dostalo se mu teprve r. 1629, kdy z rozkazu komory královské přijal 233 kop míš. Domníváme se, že mimo město působil i při osadách chrámových[51]) v Plané (275), Klokotech (274), Dražicích (274) a ve Starém Táboře (274).

Císař Ferdinand II. poroučel dne 25. září 1623 arcibiskupu Arnoštu hraběti Harrachovi, aby pokud se to nestalo, vyhostil netoliko z měst, nýbrž i z vesnic kazatele protestantské a osiřelé kostely osazoval kněžími církevními. Ježto pak nebylo lze dovésti ku konci úlohu tak nesnadnou bez pomoci ramene světského, uloženo bylo úřadníkům císařským, aby duchovního knížete při všeobecné reformaci vydatně podporovali. Pro jednotlivé kraje zřízeni byli kommissaři světští a církevní,

---

[47]) Dra. Krásla: Kardinal Harrach; str. 21 nn.
[48]) Časopis Č. M. 1868; I., str. 468.
[49]) Dra. Borového: Dějiny diecése Pražské; str. 319.
[50]) Bílkovy Konfiskace; str. 1232.
[51]) K účelu našemu přistupuje jmenovati poddané osady s kostelem farním či filialním. Vedle položená číslice označuje stranu Popisu království Českého od Palackého.

kteří netoliko domluvou a poučováním, nýbrž i mocí přesvědčovati měli jinověrce o pravosti víry křesťanské v církvi katolické. Za kommissaře obral si císař mimo jiné dona Baltazara z Marradas a dona Martina z Hoeff Huerta [52]) meškající nejvíce v jižních končinách českých. Při nás jest sledovati činnost jejich v kraji Bechyňském a Pracheňském za doby první reformace katolické, která klade se obyčejně do let 1623—27.

Královské město Písek zkáženo bylo dokonce dne 30. září 1620 a zbaveno všeho zboží mimo zádušní stateček Chýšku (278), kterážto vedle určení svého zanechána byla městu na vychování správce duchovního, školního a opatření chudých. Zástavní pán města don Martin z Huerty provedl sice obnovu náboženskou dosti rychle, při čemž někteří sousedé opustili raději město i domy, nežli by se stali katolíky, avšak ještě roku 1638 zůstávaly v Písku chrámy, škola, fara a špitál zpustošeny. [53]) Kostelní osady na panství druhdy Píseckém: Putím (330), Heřmaň (363) a Chýška neměly té doby vlastních pastýřů duchovních. Královské město Prachatice sdílelo se o osud s měšťany Píseckými, ba pokud možná ještě na větší zkázu přišlo. Ztrativši všechny výsady, připojeno bylo i se statky roku 1621 zabavenými [54]) k panství Krumlovskému. Reformace náboženská v Prachaticích o osadách k nim náležejícím, t. j. v Bavorově (361) a Strunkovicích (361), konala se nikoli bez odporu r. 1625. Kommissaři císařští slibovali sousedům obnovu všech svobod a výsad městských, jestliže za své přijmou náboženství katolické, když pak nechtěli poslechnouti, zbavovali je živností a sázeli do žaláře. [55]) Pro nevelké množství jinověrcův a úplnou nemožnost jejich vykonali v brzku kommissaři úlohu svou v Prachaticích. Arcibiskup Pražský Jan Lohelius (1612—22), získav město Týn nad Vltavou a panství jeho r. 1621, postaral se o to, aby poddané arcibiskupství Pražského odvrátil od kazatelův a navedl je k vyznání víry katolické. K Týnu náležela osada farní Chrašťany (305). V Soběslavi nebylo třeba užiti násilí proti nekatolickým sousedům, neboť dobrovolně před r. 1627 přistoupili všichni k církvi sv. a dosáhli milosti císařské, pokud se tkne prominutí vzpoury a získání statků městských. Osady kostelní na panství Soběslavském byly: Skalice (307) a Nedvědice (306). Horní město Rudolfov (301) dostalo se darem k Budějovicům a pro velikou zkázu sotva bylo osazeno duchovním.

S tužším odporem, nežli byl v městech právě uvedených, potkali se kommissaři zřízeni k obnově náboženské ve Vodňanech a Sušici. Královské město prve jmenované nadáno jsouc hojně statky zádušními, [56]) vydávalo před povstáním stavovským děkanovi ročně 120 kop hotových peněz, na kaplana 10 kop, pro dva officialy 30 kop a za pivo, žito, pšenici, ječmen a jiné věci potravní 136 kop; bakaláři 12 kop, kantorovi 11 kop, zvoníkovi 2 kopy a varhaníkovi 12 kop Vévoda Bavorský Maximilian, zmocniv se města, ujal veškeré statky jeho k ruce císařově, kterýžto zastavil je r. 1623 donu Baltazarovi z Marradas. Odnětím důchodů obročních podařilo se zástavnímu pánu vypuditi z města prote-

[52]) Kardinal Harrach; str 32.
[53]) Bílkovy Konfiskace; str. 1181.
[54]) Tamtéž, str. 1195.
[55]) Beckovského Poselkyně; I., 2. str. 284 n.
[56]) Bílkovy Konfiskace; str. 1247 n

stantského děkana Martina Mylia [57]), avšak přiměti osadníky jeho k náboženství katolickému přicházelo mu velmi za těžko, ačkoliv neostýchal se užívati prostředkův i nejsurovějších. Zástupcové královského města Sušice nevidouce jiného zbytí, poddali se dne 27. září 1620 veliteli vojska císařského donu Baltazarovi, když se jim byl zaručil mimo jiné, že zůstaveni budou při náboženství svém a správce církevní že svobodně budou si moci obírati.[58]) Výminka ta nedošla však schválení císařského, kdežto ostatní články úmluvy potvrzeny byly listem ze dne 21. května 1624. Don Martin z Huerty, gubernator města Sušice, jal se potom bezohledně prováděti výnosy reformační při měšťanech i poddaných, z nichž mnozí následovali děkana Jiřího Galli na cestě do vyhnanství.[59]) Jediný příklad dostačí, abychom přesvědčili se o zdivočilé mysli císařského kommissaře dona Martina, který prý chlubíval se přátelům, že za nedlouho více lidí obrátil na víru nežli Kristus Pán a jeho apoštolové. Na panství Sušickém, k němuž náleželo i podací právo kostela v Rajsku (347), postižen byl ve mlýně zběhlý jinověrec, an zanášel se tuším utvrzováním protestantů ve víře jejich. Don Martin doslýchaje o tom, dal jej odvléci na zámek ve Velharticích a věznil nebožáka po celý rok ve vlhkém žaláři (r. 1024), až obě nohy porušeny měl hnilobou. Takto pak zmrzačeného poručil pán vynésti na světlo, aby pokochal se pohledem na muky jeho. Později shozen byl zesnulý trpitel se zdi zámecké do příkopu a pochován rukama pastýřovýma.[60])

Královské horní město Hor Kašperských (Bergreichenstein) mělo r. 1583 neméně nežli 700 katolických obyvatel a žádného faráře, kdežto ve farní osadě Unterreichenštýnu (349) počítalo se sto katolíkův. O deset let později (r. 1594) přenešena byla odtud správa duchovní do Hor Kašperských [61]) a jí připadlo starati se v okolí o reformaci náboženskou po r. 1623. Královské město Pelhřimov, ačkoliv neporušilo věrnosti císaři povinné, ochuzeno bylo neustálými náklady na vojsko a zbaveno na čas statků svých, ke kterým náležely osady kostelní: Vyskytná (287), Chvojnov (287) a později Křemešník (287). Z důchodů městských vycházelo prve na děkana 163 kopy 12 gr., to jest 45 kop hotových peněz, 36 kop za 12 sudů piva, 12 kop za 120 žejdlíků másla, 7 kop za krmnou svini, 10 kop za 2 bečky soli a 20 kop za 40 sáhů dříví.[62]) Dne 5. června 1625 žádala obec městská císaře, aby navrátil jí zabavené statky a potvrdil starobylé výsady, jelikož všichni sousedé, obyvatelé a lidé poddaní přistoupili již dobrovolně k náboženství katolickému, ve kterém hodlají příště setrvati.

O městech, městysích a dědinách poddaných za doby první reformace 1623—26 můžeme mluviti toliko povšechně, neboť k zevrubnému líčení převratů náboženských na jednotlivých panstvích nedostává se posud písemných zpráv. Tolik jest jisto, že reformace katolická při lidech poddaných dála se a pokračovala vedle horlivosti pánů jejich, kterým starati se bylo o potřeby kostelní a dostatečné nadání osob du-

---

[57]) Kardinal Harrach; str. 31.
[58]) Konfiskace; str. 1216.
[59]) Kardinal Harrach; str. 31.
[60]) Beckovského Poselkyně; I., 2. str. 390.
[61]) Dra. Borového: Martin Medek; str. 15 n.
[62]) Konfiskace; str. 1175.

chovních. Kollatorové milovní náuky protestantské, lhostejní k jakémukoli vyznání náboženskému a proto nehrubě pilní rozkazů císařských, přihlíželi mlčky k horlivosti kommissařů zřízených k obnově náboženské, ba mnohdy bývali na velikou překážku, aby dílo to zdárně pokračovalo. Prostí osadníci venkovští přilnuli na mnoze upřímněji k učení bratrskému a náukám protestantským nežli vrtkaví obyvatelé měst a proto tím obtížněji bylo přesvědčovati je o lichosti víry jejich a příměti k poslušenství výnosů panovníkových. Před kommissary a vůdci duchovními prchali do lesův a dědin sousedních, scházeli se potají ku kazatelům a posilněni byvše slovy plnými útěchy, vraceli se k domovu s pevným úmyslem, že vytrvají, v čem vyrostli, byť i sáhnouti se jim mělo na statek a hrdlo. Kdekoli však okoušeli přísnosti vrchních pánů svých, poddávali se s nechutí a odporem, tu dosti zjevným, tu zase tajeným. Katolické duchovní přijímali velmi nedůvěřivě, proti řeholním missionářům chápali se zbraně, stranili se neobvyklých služeb božích a byli-li nuceni přistupovati ke svátostem, konali to pouze na oko a nikoli vedle svého přesvědčení. Pokuty, tresty, žaláře nehrubě doporoučely jim náboženství katolické, proti němuž již zprvu byli zaujati. Ponenáhlu ovšem dali se obměkčiti, spíše přímluvou a laskavostí nežli hrozbami. Seznáme v brzku, kdo získal si ve věci té nemalou zásluhu o poučení lidu venkovského. (Pokračování.)

Pavla Stránského „Respublica Bojema“.[1]

Napsal prof. *Josef Šimek.*

Respublica Bojema jest popis českého státu, jak býval do r. 1627; nalézáme tu systematicky v kapitoly roztříděnou a statisticky spracovanou bohatou látku, z níž mnozí čerpali (Balbín, Kořínek, Voigt). Dle tendence jest nám však přičísti R. B. Stránského ku nepřehledné téměř řadě spisů polemických z doby války třicetileté, a považovati ji za velkolepou brožuru věku sedmnáctého, kterouž chtěl exulant český, jediné přání mající, aby směl domů se vrátiti,[2]) dokázati, že volení Friedricha Falckého v Čechách nebylo proviněním, za něž pykati měl celý národ, ba že měli k svobodné volbě stavové právo. Ku spisu Stránského nesáhneme sice tehda, když hledáme bližších zpráv topografických nebo dějepisné o vlasti naší, neboť kapitoly tyto až na poslední odstavce jsou dle známých kronik sestaveny: tehda však bude nám R. B. dobrým vůdcem, budeme-li se chtíti soustavně o úřadech zemských, o zřízení státu č. vůbec, o mincovnictví, o soudnictví českém a j. poučiti, zvláště však, chceme-li seznati, jaký bol, jaká vášnivá láska k ubohé

[1]) R. B. vydána poprvé 1634, pak 1643 v Leydenu, po smrti Stránského vydána pak v Amsterodámu od Fr. Roth-Schulzia r. 1713 a tohoto vydání citujeme stránky; konečně r. 1719 vydána J. H. Schminkem ve Frankfurtě.

[2]) „Kéž by bůh, všeho dobrého dárce, trůnův a států zachovatel, jejž český národ jakožto obránce drahé vlasti vzýval, kteréhož jsme však my, jeho pokolení, bezbožnou nevděčností svou proti sobě popudili, kéž by bůh nepřátelství proti nám konec učinil a nám nelidsky v cizině roztroušeným dovolil domů se vrátiti a popřál nám opět oné šťastné doby, jako jsme za Rudolfa měli“ (560). Překlady statí jednotlivých pořídili jsme co možno věrně.

vlasti ty vlastence naplňovala, kteří opouštěli Čechy proto, poněvadž nechtěli upustiti od svého přesvědčení náboženského (S. byl českým bratrem). Mnoho tisíc Čechův odešlo s rozervaným srdcem, opustilo své statky a zaniklo v zapomenutí, Stránský ulevil však svému bolu a uložil své nářky ku věčné paměti ve spisu R. B.[3])

I.

Kdy počal Stránský na svém spisu R. B. pracovati, nedá se určitě říci, jisto však jest, že povstání spisu toho souvisí jednak s nešťastným pádem Friedricha Falckého a prohlášením obnoveného zřízení zemského (1627), jednak s vyzváním bratří Elzevirů (Mathysa a Bonaventury) v Leydenu, kteří vydávajíce v proslulé své tiskárně popisy všech říší a států evropských k exulantu našemu, který dlouho po Německu bloudil, se obrátili žádajíce, aby o svém národu spis napsal. Dá se však přece celkem souditi, že kolem roku 1630 asi počal snesenou látku sestavovati a sestavenou doplňoval a upravoval. Při městě Litoměřicích (str. 96) a Nymburce (104) totiž mluví o vpádu saském 1631; na jiném místě poznamenává úmrtí Friedricha Falckého (v listopadu 1632) a opět jinde (520) praví: „Již 16 let tomu, co drahá naše vlasť nejada brány válce otevřela". Vezmeme-li r. 1617 + 16, dostaneme r. 1633, takže vidíme, že do posledního okamžiku měl Stránský rukopis v ruce (dílo vyšlo poprvé 1634). A poněvadž při všem znamenitém svém nadání a své učenosti na spise tak obsažném a látkou bohatém nejméně 3 léta Stránský pracovati musil, tu nejspíše počal r. 1630.

Odkud, tážeme se však, měl exulant prameny, kde vzal spisy, na něž se odvolává, jež i doslovně cituje? Odpověď není snadna. Z vlastních slov Stránského (14) vysvítá sice, že některé knihy do vyhnanství si vezl, neboť praví „o osudech měst českých blíže pojednati zůstavuji učenějšímu a na knihy bohatšímu, než já jsem", ale zřejmo jest, že všech knih, jichž by byl užiti chtěl, neměl; konečně dlužno uvésti, že by v R. B. citované knihy tvořily slušnou knihovnu, kterouž zajisté na bludných cestách svých Stránský nevozil. Uvažujíce vše to, myslíme, že Stránský již v Čechách k podobnému dílu se připravoval, doklady si zapisoval, kroniky, sněmovní ustanovení a j. pročítal, všímaje si tolikéž spisů polemických, které zvláště po r. 1620 se hemžily. Nicméně zdá se však, že Stránskému dovolen byl vstup do některé z bibliothek Toruňských (kdež první časy hospůdku a nějakou roli si najal), neboť cituje často polské historiky Cromera (desetkrát), Miechoviensa (sedmkrát), Herburta (dvakrát) a j., ano i to možným jest, že Cromerův spis nadepsaný „Polonia, sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni Poloniae libri duo (vyd. 1578)" poněkud Stránskému v sestavení R. B. byl vodítkem.

Jest nutno, abychom se po obsahu R. B. poohledli. Máť tyto kapitoly:

I. *O poloze a povaze země české*, t. j. o přírodních poměrech Čech.
II. *O (15) krajích země a nejdůležitějších městech.*[4])

---

[3]) Jakoby na sebe narážel, když praví: „Táborité (po bitvě u Lipan) nemohouce hájiti vyznání svého zbraněmi, vykládali je v pojednáních po česku i latinsku a tak je zachovali" (280).

[4]) Dle methody Hájkovy vykládají se tu všecky téměř názvy měst, Prahy dle prahu, Kolína dle kolů, Rakovníka dle raků, Plzně dle plžů; v pozdější kapitole název Slezska dle toho, že se tu národové slezli!

III. *O českém státu.* Němečtí spisovatelé píší, že byl vždy a jest na Německu závislým (§. 2—6), čeští spisovatelé tvrdí toho opak; důvody, že říše česká byla vždy samostatnou, Stránský uvádí (§. 7—17).

IV. *O obyvatelstvu Čech a jeho mravu:* O Bojích, Markomanech a Češích. Posudky cizí o Češích a mínění Stránského. Zde dovolíme si uvésti výbornou charakteristiku Čechů, jíž dočítáme se v této kapitole: „Čech jest velkým milovníkem (str. 165) a obdivovatelem cizích věcí; domácích anebo doma vyrobených si nevšímá, ba povrhuje jimi. Ať je šťasten nebo nešťasten, chce míti mnoho soudruhův. Tužší discipliny nesnese, otroctví však jest mu naprosto odporno; utrpí-li bezpráví, zažene je z mysli; doma i veřejně rád se blýská. Je-li vesel, jest příjemný, když smuten jest, tu jest nevrlý, má-li hlad, nezpívá (jako Němec), netančí (jako Francouz), nýbrž opovrhuje vším. Má více rozumu než píle, dlouho váhá, než se do něčeho pustí, začne-li, neví, kdy by přestal. Ve válce vede si z počátku nemotorně, později obratně nejsa při tom bázlivcem. Z národů cizojazyčných spolčuje se nejraději s Francouzi, Brity, Italiany a Uhry; z národů příbuzného kmene nejvíce jako k bratrům lne k Polákům.“

V. *O státním zřízení zemském* [5]: O povinnostech a právech panovníka a národa českého. Korunovace královská. Jsou králové čeští volebni nebo dědični? Někteří spisovatelé tvrdí, že trůn český jest dědičný (§. 21—24), jiní, že Čechové mají právo svobodně si krále voliti (§. 24—32).

VI. *Jak se náboženství v Čechách měnilo?* O povstání vyznání bratrského; pronásledování bratří za války třicetileté a konečné jich vyhnání. Seznam katol. biskupův a arcibiskupů Pražských. O konsistoři podobojí, seznam administratorův. O Pražské universitě, když ji podobojí spravovali.

VII. *O zemích ku koruně České patřících*, o Moravě, Slezsku a obou Lužicích — jen zcela krátce pojednáno (str. 322—337).

VIII. *O knížatech a králích Českých*; zcela kronikářsky vykládají se dějiny od nejstarších dob až do Ferdinanda II.[6]) Poslednější stati, zvlášť od Ferdinanda I. jsou zajímavější, poněvadž samostatnější a bude o nich na svém místě řeč.

IX. *O kněžnách a královnách českých;* X. *O dětech králů českých;* XI. *O stavech království českého* (duchovní v to ovšem nepočítaje), seznam panských a rytířských rodin „jak dalece Stránský na všecky pamatovati se mohl“.

XII. *O zákonech a zákonodárství zemském a městském.* XIII. *O sněmech zemských.* XIV. *O vyšších úřadech dvorních, zemských i městských.* XV. *O královské kanceláři.* XVI. *O českém soudnictví.* XVII. *Bohatství a moc země české* (O českém vojsku). XVIII. *O českém mincovnictví;* XIX. *O příjmech královských.* XX. *O pohřbu krále.*

* * *

V kapitole XI. mluví Stránský o třech zemských stavech v Čechách, z čehož patrno jest, že ignoruje ve spisu svém r. 1634 vydaném stav du-

[5]) Jak bylo až do roku 1627, jak Stránský sám (337) poznamenává, „státní zřízení české, jež ještě za našich dob až do nedávna trvalo“.

[6]) „Není českého dějepisce,“ praví Stránský v úvodu k této kapitole, „jenž by byl tuto kapitolu přešel, měl jsem tedy cestu k této kapitole upravenější, čím více těch bylo, kteří ne nevědomky cestu touž, jako my, byli konali (t. j. dějiny české psali).“ Z toho patrno, že v jiných a to mnohých kapitolách Stránský znova budovati musil.

chovní obnov. zemským zřízením r. 1627 za přední vyhlášený. On činí tak zúmyslně nejen proto, poněvadž líčí stát český „jak býval“ až do r. 1627, ale i proto, poněvadž nový stav věcí v Čechách vyhlašuje za zhoubný státu, který dlouho trvati nemůže, neboť vyvinul se následkem vítězství zbraní! „Jakékoli rušení zákonů, odstraňování jich, uvedení jiných, jimiž se dřívější ruší (abrogatio, derogatio, obrogatio, surrogatio) považujeme za zhoubné státu“ (441). Aby toho dotvrdil, praví jinde, že nové zřízení nenalezlo v Čechách ohlasu a že i po r. 1627 staré zákony pořád ještě jsou u vážnosti (177), vždyť zná každý Čech větu, jež stala se pravidlem a pořekadlem, že „slova královská nejdou nazpátek“ — regis verba nescire regressum — a k tomu dodává jako pium desiderium „kéž by v tomto věku nebylo ničeho, bychom nemusili jinak souditi“ (491).

A nedivme se, že Stránský neuznává obnov. zemského zřízení z r. 1627, neboť hlavní článek obn. zřízení, dědičnosti trůnu se týkající, nesrovnává se s přesvědčením exulanta, jenž hájí v R. B. svobodnou volitelnost trůnu českého. Dle toho sestaven jest celý spis tak, že čtenář nabývá přesvědčení, že všichni čeští panovníci svobodnou volbou byli na trůn povýšeni a jestliže někteří došli jinak hodnosti panovničí, že zajisté netěšili se z obliby u národa. Uvádíme to proto, poněvadž Str. nesčíslněkrát se o svobodné volbě královské rozhovořuje a dokládá, „že sice ledakomu zdáti se bude zbytečným, že tolikrát o svobodné volitelnosti v Čechách mluví, ale že jest nutným, hojné a obšírné důkazy toho uváděti, poněvadž neurvalost protivníků s málem a s krátkými důkazy nikterak se neuspokojí“ (255).

Jest tedy hlavní tendencí spisu R. B. ukázati, jak byl svobodným stát český do r. 1627 a jak svobodně voleni bývali vladaři čeští. Touto tendencí veden, ukazuje Stránský na mnohých místech, co samostatnosti státu č. škodilo: byly prý to především všecky spolky a dědičné smlouvy, v něž Čechové s okolními národy vešli, „poněvadž nebylo jich buď od druhé strany dosti šetřeno, nebo byly pro naše království nešťastnými; bylyť slovem královským a důvěrou národa vypraveny a národ náš má za bezectné rušiti je neb odstraňovati. O ostatním ovšem nás poučí čas a zkušenost“ (519). Dále byla neštěstím pro samostatnost státu českého hodnost kurfirstská, jež Čechy k Německu poutala, „můžeme ji považovati za lstivou Dalilu, jež vladaři lesku sice přidává, ale národu méně užitečnou jsouc, svobodného a samostatného Samsona v osidla říše německé zavedla“ (176). Jinak bylo ovšem cílem Stránského, R. B. sepisujícího, seznámiti čtenáře se vším, „co přispívá ku poznání státu českého“ (337); tento cíl maje na mysli omlouvá se, když o něčem příliš stručně (Moravě, Slezsku a Lužici, 323) neb o něčem příliš široce se rozhovořil.

Tak dopadla stať o českých krajích „proti předsevzetí“ (118) široce, o korunovaci královské (184 k. V. §. 13—19) zúmyslně mnoho vypravuje, „poněvadž mnozí dějepisci málo a jen mimochodem o ní se zmiňují“, podobně při změnách náboženských (321) v Čechách, při právech císařových na Slezsko (332) dlouho potrvá; nikde nečiní tak, aby se neomluvil. Zvláště pozoruhodna jest omluva, když široce svobodnou volitelnost byl dokazoval, pravíť: „To jsou důvody (213), v nichž jsme pozorovali, že od těch, kteří zastávají dědičnost trůnu, za nezvratné se pokládají a jež jsme u výtahu z přebohatých na slova disertací uvésti chtěli. Dovolíš, laskavý čtenáři, jestliže méně dovedně, než by věc tato vyžadovala, odůvodníme, co uvádí strana druhá (česká), že totiž králové čeští se nerodí, nýbrž svobodnou volbou po-

vstávají a že šlechtici, byvše svobodnými občany českými voleni, mohou k otěžem vládním povoláni býti, dovolíš tedy, čtenáři, abych důvody sebral a jak účel spisu mne k tomu vede, o důvodech pojednal v době, kdy ohromná bouře nad námi se rozestřela."

Že plán celého díla Stránskému pořád na mysli tanul, dokazují hojné odkazy do předu a do zadu.

Uvádějíce dole hlavní prameny, jichž Stránský sepisuje R. B. užil, opakujeme, co shora jsme uvedli, že neměl tolik knih, kolik by si byl přál (14) a proto přenechal o českých městech pojednati jiným, „na knihy bohatším", proto také nemohl (430) napsati dokonalý seznam českých pánův (—1620); ba vysvítá z úvodu k náboženským změnám v Čechách (267), že neměl ani všech českých kronikářů po ruce, neboť „neuvádějí, jak dalece se pamatuje, jmen pohanských řek, hor" atd. Tím spíše tedy zdá se býti oprávněným naše tvrzení, že si vezl Stránský do vyhnanství vedle několika málo knih jen hojné zápisky a vypisky,[7]) jichž pak v Toruni vhodně užil.

Než pohledněme na nejdůležitější citované spisy! Ze starověkých dovolává se svědectví Xenofontova, Plutarchova, Herodianova, Justinova, Liviova, Tacitova atd.; ze středověkých kronik mimo české jmenuje Ottona Frisigenského, Siegeberta ze Gembloux, Einharda, Reginona Prumského, Vitekinda, Ditmara Meziborského, Ebendorfera, Bonfina a j.

Z českých uvádí se Kosmas (na 14 m.) a jeho pokračovatelé, Zbraslavská kronika (na 7 m.), Boleslavská kronika (na 9 m.), Pulkava (na 2 m.), En. Sylvius (na 14 m.), Bohuslav na Hasištejně (listy), Kuthen, Sixt z Ottersdorfu, Hájek (na 34 m.) Bílejovský, Veleslavína (kalendář h. na 7 m.), Paprocký. Dále odvolává se k duchovním spisům M. J. Husa (zvláště k postillám Laetare, Dominica, a j.) k právnickým spisům Ondřeje z Dubé, Viktorina ze Všehrd, k právům zemským a městským, k usnesením sněmovním (zvl. z r. 1526, 1545, 1547, 1557, 1569, 1579, 1590, 93, 95, 1610, 1614 a 15) a j.

Vedle toho vystupuje a polemisuje proti současným spisům, jinde pak uvádí věty z brožur,[8]) jimiž rozkvašená tehdejší doba oplývala. O polemice Stránského něco bližšího na svém místě uvedeme.

II.

Tendence díla R. B. jest patrna z každého listu. Jednáť se Stránskému, jak jsme již uvedli, o to, aby dokázal, že právem přistoupili stavové čeští k nové volbě královské po smrti Matiášově, poněvadž v samostatném státu českém po všecky věky králové svobodnou volbou dosazováni byli. Poslyšme úvahu Stránského o věci této: „Když čeští stavové na sněmu velmi četně nejen z Čech, nýbrž i z ostatních zemí obeslaném arcivévody Ferdinanda se odřekli, ač jej ještě za života Matiášova za krále byli korunovali l. 1617, a když Friedricha Falckého za krále si zvolili. přišlo k boji s obou stran všech dřívějších tužšímu a to nejen mečem, nýbrž i pérem o právech královských a právu Čechů krále si voliti. Zatím však zvolen byl Ferdinand císařem německým a jeho přívrženci tvrdí, že Čechy jsou říší dědičnou a všichni vladaři, kteří až do toho času na trůnu českém seděli (až na Jiříka),

[7]) O Českém Brodě a Kolíně praví (27), že jsou města v historii důležitá, a že se tam zajisté mnoho přihodilo, „avšak o tom nejsme poučeni, vždyť buď bezstarostní předkové neb zhouba času nepřála zpráv budoucnosti a mně".

[8]) Apologie českých stavův, Henr. Bebelius Hecatostichon, a j.

že došli vlády dle práva dědičného. Stavové čeští naproti tomu praví, že poslouchali vždy jen vladařů, kteří volbou svobodnou a ne pro příbuznost s rodem bývalým vladařským, panovníky se stali, a viní ty, kteří jiného jsou smýšlení, ať to jest kdokolivěk, že chtí násilně zmenšovati svobodu od předků zděděnou. Meč ovšem učinil v té věci Ferdinanda vítězem; boj vedený však pérem nenašel dosud, jak se mi zdá, soudce, jejž by byly obě strany uznaly. Aby tedy i naši potomci v této otázce, jíž také učenci se chápou, viděli, čeho se držeti, a aby pravou cestu spíše nalezli, uvedeme výňatky ze všelikých rozprav, jež jsme mohli dostati, z rozprav jednak ve prospěch Ferdinandův, jednak ve prospěch stavů českých mluvících; uvedeme thesy a nikterak hypothesy — neboť mnohé věci jsou v řečených spisech, jež k našemu úkolu nenáležejí. — Rozhodovati se neosmělíme, neboť takové osobivosti jsme daleci" (197). O pravosti svého úsudku jest Stránský úplně přesvědčen a nebojí se nikterak soudce, o němž shora byl mluvil: „zastáncové volitelnosti svobodné tolik moci doznávají svým důvodům, že se domnívají, že nemusejí se stavové báti, jak o tom souditi budou soudcové, čtenářové a vážní posuzovatelé" (261). — Aby tedy čtenářům dokázal, že vladař v Čechách vždy svobodně volen byl,[9]) vykládá celé dějiny české od příchodu Čechův až do času Ferdinanda II. a všude a vždy o volbě vladařů mluví. U vládců jinak než volbou dosazených dodává toho následky, tak u Bořivoje II. „poněvadž (357) dříve od císaře než od národa ve svou hodnost jest dosazen, nikdy nepohnul myslí poddaných svých ku poslušnosti a věrnosti"; totéž čteme při Soběslavovi II. (365) a Friedrichovi I. (366).

Dotýkaje se pak zapsání dědičnosti trůnu českého do desk zemských (1545) a zrušení staré ústavy (1627), praví, že rušení zákonů státu záhubu přináší (442) a že odstraněním starých, jak orakulum ctěných zemských zřízení a uvedením nového nebyla lidu dána možnost, aby si zákony promyslil (443).

* * *

Celým spisem R. B. vane duch vlastenecký, třeba vyhnanstvím stížený, přec hrdý na vlasť, na slavnou a bohatou její minulost. I předvádí Stránský přehojné obrazy z dějin českých a chce tím Čechům, kteří daleko od vlasti své žijí a R. B. čísti budou, bolnou duši osvěžiti vzpomínkou na slavné doby národa českého, těm, kteří doma zůstali, na srdce vložiti, aby hrdi byli na to, že jsou potomky národa, který znám byl po celé Evropě. Netřeba jim tedy se styděti za jazyk mateřský, vždyť „jest řeč naše uhlazena,[10]) bohata výrazy, příjemna a důrazna a dá se jí užiti v každém slohu; předkové naši byli ustavičně jí bedlivi okrašlujíce ji, pulérujíce, rozmnožujíce a potomstvu ji odevzdávajíce, při tom i zákony ji branili, aby zanedbána nebyla". Stránský vzpomíná na doby, „kdy sněmem (1610, 1615)[11]) ustanoveno bylo, že šlechtic, chce-li v řady šlechty vstoupiti aneb chce-li někdo měšťanem v českém městě se státi, že musí slíbiti, že děti své v jazyku českém učiti dá" (422).

---

[9]) Stránský uvádí dvě cesty k trůnu a praví: „Dosíci trůnu lze dvěma zákonitýma cestama (197), volbou totiž aneb právem dědičným; cesty násilné, kterou někteří za třetí považují, užívali spíše tyrani než králové a boj, který má vládychtivost upokojiti, nepokládám za boj spravedlivý."

[10]) Citat tento z předmluvy spisu Veleslavínova Sylva quadrilinguis není doslovný, nýbrž dle potřeby pozměněný.

[11]) Obsah sněmovního usnesení z roku 1615 viz v Jungmannově literatuře str. 123. Nařízení o českém jazyku tištěno jest několikrát, posledně v Lumíru 1879.

Šlechta, jež takové usnesení sněmovní provedla, zasluhuje vzpomínky; „nejednou díval jsem se," praví jinde (435) Stránský, „s tichou duševní rozkoší na nejčelnější z našeho panstva, když do Prahy ku generalnímu sněmu ve vší slávě se sjížděli!"

Rodákům, kteří jakkoli trestáni byli pro svoje vlastenectví, připomíná (86) Sixta z Ottersdorfu,[12]) „jenž za to těžce pykal, že hájil svobody svého národa a stižen byl neštěstím, jako se stalo nyní mnohým".

Všemu, co české bylo, posmívali se již tehda mnozí, zlehčovali a odsuzovali, poněvadž bylo českým. To věděl dobře ubohý exulant a proto hájí statečně vše, co zlehčování dochází, pádnými se dokládaje důvody. Velmi vlastenecká stať o českých bojovnících budiž toho důkazem:

„Po Jiříkově smrti trval mír s malými výjimkami až do našich časů, takže se zdálo, že národ český k vojenské službě namnoze neschopným se stal a že tedy sousedé moci válečné naší obávati se nemusejí. Nicméně však i za té doby míru neutuchla vrozená statečnosť v duši naší bojovné chasy a jak znalci vojenství pozorovali, stavěly se čety české, nesčíslněkráte do Uher na pomoc posýlané, vždy k nepříteli čelem a nikdy zády, a pouštěly se v boj bez ostychu a bázně. Naši vojáci poučili v předešlých (15. a 16.) stoletích svět, že není udatnost česká vyčerpána, a to zvláště oni, kteří za krále Vladislava proti Matiáši uh. (1477) ve Slezsku a Rakousku, kteří proti Maxmilianovi I. válčili (1491, 1492), a konečně ti vojíni čeští, jež pro zvláštní udatnost a oddanost Maxmilian I. za životní stráž si vyvolil; udatnost svou věru osvědčili, když oblehán byl Meran. Svých předků nebyli zajisté nehodni, kteří za vůdcovství Bartoloměje Münsterberského a Bočka z Kunštátu proti papežským vojínům Lva X. (1514) bojovali; neméně i ti byli mužové stateční, kteří počtem sice skromní, však jakožto předvoj mnohých, v nešťastné a neblahé bitvě Mohačské jako stráž tělo Ludvíkovo chránili a s ním na bojišti skonali (1526). Rekovného ducha a cvičenou ruku osvědčili za krále Ferdinanda ti jezdci a pěší z Čech sebraní, kteří za obležení Vídně (1529) pod korouhvemi Jana hraběte z Hardeggu a Arnošta z Bardenstejna s Vilémem ze Zvířetic, Petrem Proseckým, Petrem Peřinou a jinými šlechtici u bran městských, zvláště u brány ostrovní, solné a červené, nepřátelské vpády vojínů Solimanských mařili a později za Ferdinanda u Tokaje proti Janu Zapolskému (1537) bojovali, a pak ti čeští vojíni, kteří u Osjeka pod Petrem Rašínem od Turků porubáni byli. Nemalé ceny byla statečnost těch Čechů, kteří za téhož Ferdinanda porazili markraběte Alberta a dobyli sídla jeho Plassenburku za vůdcovství Bohuslava Lobkovice na Hassištejně (1554). Podobně prokazovali králi Maxmilianovi dobrou službu vojáci naši proti Turkům (1566), osvobodivše jednak obleženou Palotu, a dobyvše Vesprimu, jednak i při výpravě proti Solimanovi Siget obléhajícímu. Pod Rudolfovými prapory došli mnozí velkého jména u Hátváně, Jageru, Stoličného Bělehradu, Ostřihoma, Komárna, Rábu a Budína: byli to vojíni, kteří s Vilémem Trčkou (1596), Janem ze Vchynic, Albrechtem Pětipeským, Janem z Pernstejna (1597), Petrem Vokem z Rožmberka (1594, 1601) a s jinými tábořili" (528—532).

Toť ovšem bohaté (byť i ne vždy docela přesně správné) upomínky na bývalou slávu a dobrou pověst českého vojska! Jako však každému nešťastníku zůstává vždy útěcha na lepší doby, tak i Stránský doufal, „že

[12]) Bylť dán do žaláře a potom se svého úřadu (kancléřství staroměstského) sesazen.

země zase se vzmůže. Neboť můžeme se domýšleti, že sestoupí-li se totéž mužstvo, jež k vojsku jíti bylo přinuceno, jež svému zaměstnání úplně se odcizivši válečnému umění se zcela oddalo, sestoupí-li se mužstvo toto k obraně vlasti svorně a vážně,[13]) nezalekne se před nepřítelem, kdyby i sebe slabší bylo. Považujeť mužstvo naše tábor za vlast, každou bitvu za své vítězství a jest dokázáno, že zkušení vojínové jistěji proti nepříteli jdou než nováčkové, že mužové ve zbrani vycvičení spíše vítězí než leckdes sehnané houfy" (521).

Na jiném místě (236) praví: „Snad přijde doba, že lepší osud nás stihne: nezůstáváť žádný národ ve stavu, který se mu nelíbí. Zajisté že neschválí soudce — tak Livius praví — co násilím provedeno bylo, nebo ze strachu se stalo."[14]) Je-li kdo, jenž úplně zoufá nad Čechy, ten, praví Stránský, „ať vzpomene, že byli Čechové podrobeni, aby poslouchali, nikoli však, aby byli otroky" (236). (Dokončení.)

Krvavá revoluce a reakce v Neapolsku.

(Prosinec 1798 — září 1801.)

Sepsal dr. Jos. Alex. svobodný pán *Helfert.*

(Dokončení.)

Dne 27. října kráčel ku popravišti professor Vincenzo Troisi „padre de' Vergini", byv dříve od biskupa ze Scaly a Ravella zbaven svěcení kněžského. Když byl pověšen, strhl se prudký déšť, což přítomné davy za „hlas boží" vyložily.

Téhož dne večer Mario Pagano, Domenico Cirillo a Ignazio Ciaja z nařízení giunty odvedeni ze Sant' Erama do kastelu Carmine, kdež nalézal se již také advokát Giorgio Pigliacelli, kterýž sám čtvrtý s nimi měl jíti na smrt.[16]) Pagano a Cirillo byli nepochybně nejznamenitější mužové ze všech obětí neuprositelné přísnosti soudní; onen jakožto právník, politický a národohospodářský spisovatel, tento jakožto lékař. Cirillo byl předsedou giunty zákonodárné, Pagano nejhorlivějším její členem; od něho, jak se obecně za to mělo, pocházel návrh ústavy pro parthenopejskou republiku. Cirillo mimo to k těm náležel, kteří do poslední chvíle vzpírali se jakémukoliv dorozumění se stranou královskou.[17]) Pro oba tudíž nebylo milosti. A oni prý s hrdinskou myslí hleděli vstříc posledním okamžikům svého života. O Paganovi toto se vypravuje. Když vězňové v Sant' Elmo v noci vyrušeni byli ze sna příchodem ozbrojených biřiců a jeden z nich vyvolal jméno: Francesco Mario Pagano, zdvihl se vyvolaný klidně z lože, objal a políbil všechny spoluvězně a napomínal je, aby neplakali: „neboť jdu jenom o něco

---

[13]) A nikoliv jako vojsko stavovské a Friedrichovo, *„jež oddávalo se více loupežem než válčení, poněvadž mu chyběla pravá láska k vlasti a oddanost ku králi"* (532).

[14]) Podobně na str. 526, 7.

[16]) List sekretáře Giunty D. Salvatore de Giovanni ze dne 26. října r. 1799 generallieutenantovi Danielovi de Gambs u C. Colletty Proclami p. 191.

[17]) Můj Fabrizio Ruffo p. 259[1].

dříve tam, kam vy brzo za mnou přijdete. Šibenice jest krátký řebřík, po němž stoupá se mezi nesmrtelné. Smrt, nezbytná pro všecky, pro nás jest slavná, a kdežto jiní na dlouhá léta od přátel se loučí, nám jde o několik toliko dní — pak na vždy budeme spojeni. Netoužím po pomstě smrti mé, poněvadž nepochybuji, že bohaté požehnání přinese krev na nás prolitá. Možno, že vystřídá se ještě několik pokolení katů a obětí, ale Italie jest svatá a zůstane na věky!"

Bylo-li doslovně takto mluveno, o tom sluší pochybovati, ježto slova ta vzata jsou z dialogu Mamianiho „Pagano ovvero dell anima"; co do obsahu jest ovšem řeč pravdivá, poněvadž dovoláno se svědectví barona Giuseppa Poëria, spoluvězně Paganova.[18]) Mnohem pochybnější, ano částečně docela nesprávno jest, co obdivovatelé Cirillovi nám vypravují. Když Speciale tázal se ho na jméno a stav, odpověděl prý: Za despotismu byl jsem lékařem, v době republiky poslancem. „A čím nyní jsi?" „V tvé přítomnosti, zbabělče, jsem hrdinou!" Slova tato i ti, kdož rádi v každém z popravených r. 1799 a 1800 vidí velikána, prohlašují za fantasii.[19]) Naproti tomu tvrdí s mnohými podrobnostmi, že smrt si přál; Nelson a Hamiltonová, u nichž býval domácím lékařem, prý mu na ruku dávali, aby žádal u krále o milost, oni pak chtěli vřele se zaň přimlouvati, Cirillo však nechtěl o tom ani slyšeti: „Vzdávám se života, který bych měl obdržeti jakožto dar z ruky tyrannovy." Ale celé toto vypravování jest smyšleno. Neboť dokázáno jest, že velmi vážné kroky staly se ve prospěch Cirillův a zajisté ne bez jeho vědomí nebo spolupůsobení. Že by Marie Karolina na kolena se byla vrhla před královského manžela svého, aby vyprosila život Cirillův — Clarke and M'Arthur Life of Nelson II. p. 188 — nesmí se snad bráti doslovně, ačkoliv dokonce se shoduje s povahou královninou, kteráž z vděčnosti chtěla pro lékaře dětí svých milost vyprositi. Jisto však jest, že v papírech Nelsonových — Nelson Dispatsches III. p. 505[8]) — nalezl se prosebný list Cirillův k lady Hamiltonové, aby ona zaň se u krále přimluvila. Z toho, kde list tento se nalezl, jest patrno, že dostal se na pravou adressu a i do rukou slavného hrdiny, avšak pochybno zůstává, zdaž kdy také král se o něm dozvěděl.

Všichni čtyři odsouzenci svrchuřečení popraveni byli 29. října.[20]) Pagano první; kráčel bos, v bídném oděvu, vous maje na dva prsty dlouhý, hlavu téměř holou. Mrtvola jeho nepohřbena v zemi posvěcené, nýbrž hozena do jámy na piazza del Mercato.[21]) Cirillo na poslední cestu byl oděn v dlouhý oděv (giamberga lunga) barvy tmavě modré, na hlavě měl bílou čapku. Po něm šel Ciaja, naposledy Pigliacelli.

Hned za dva dni na to, 31. října, opět odbývány čtyři popravy. Odsouzenci byli: professor theologie Severo Caputo, Olivetaň de' Lombardi di Sant' Anna, kněz a professor řečnictví Ignazio Falconieri, kterýž krále pěknou znělkou prosil o milost a v téže formě obdržel odmítavou odpověd,[22]) Colombo Andreassi a Raffaele Jossa. Caputo byl sťat, ostatní pověšeni.

[18]) d'Ayala str. 480 a násl.
[19]) Tamtéž str. 480. „...frasi che mi paiono piutosto inventate per effetto drammatico."
[20]) „Gran Giustizia nel Mercato su di persone di gran merito;" Marinelli MS.
[21]) d'Ayala str. 482.
[22]) Obě znělky u d'Ayaly str. 266 a násl.

Dne 9. listopadu oběšen advokát Gian Leonardo Palombo, 11. t. m. Pasquale Baffi, professor řečtiny při universitě a bibliothekář Herkulanské akademie, skromný a tichý učenec. Když již visel, přetrhl se s ním provaz a musil pověšen býti podruhé. Dne 13. t. m. došlo na professora Giuseppa Guardati, benediktina z Monte Cassina; prosil, aby směl býti sťat a ne oběšen, což mu soud odepřel jakožto věc pro stav jeho se nehodící.

Dne 19. listopadu týmž trestem stížení: advokát Niccola Migliano, professor university Niccola Maria Rossi a advokát Vincenzo Russo, o němž přátelé jeho mnoho vyprávěli. Guglielmo Pepe, kterýž více neděl byl soudruhem jeho ve vazbě, vychvaloval s podivem Russův duševní klid, a Vincenzo Cuoco, kterýž rovněž s ním některý čas byl ve vězení, litoval, že nezapsal si jednotlivosti o jeho chování a řečech, neboť prý by s velkým užitkem byly tyto věci, kdyby podrobně se byly zachovaly. Když byl Russovi přečten rozsudek smrti lehl prý si klidně na lože a pravil: „Zítra budete na tom lépe, neboť až dosud ležíme příliš těsně u sebe.“ O Bílých a jich potěše náboženské nechtěl ani slyšeti. Když se byl den před popravou Gioacchino Puoti dlouho a nadarmo namáhal, aby mu nábožné city vštípil, dal Russo přinésti láhev vína, kterouž kněz s ním musil vypiti na zdraví těch „patriotů“, kteří časným útěkem ušli popravišti. On sám již stál na šibenici a měł ruce na zad svázané, když mu biřic k ústům podal ku políbení krucifix; Russo odvrátil se však a zvolal: Viva la libertà, viva la repubblica, muoio contento per la lib... a v tom mu provaz hrdlo zúžil. Kněz, kterýž nadarmo doprovázel ho až ku popravišti, zvolal nyní rovněž velkým hlasem: Viva Iddio, viva il Re, což lid shromážděný tisíceronásobně opakoval. Aby však rozčilení, výstupem tímto způsobené, co možná brzo se utišilo, bylo mrtvé tělo Russovo hned ze šibenice sňato a v kostele del Carmine uloženo; v noci pak opět odtud vyzdviženo a — poněvadž Russo zemřel jakožto hříšník nekající — doneseno k mostu Magdaleninu, kdež buď zakopáno nebo do moře vrženo.

Dne 23. listopadu zahynul právník Antonio Ruggi jakožto šlechtic mečem a kupec Melchiore Maffei jakožto měšťák provazem. Za pět dní na to (28. listop.) byla opět „Gran guistizia“ na piazza de Mercato; toho dne skončili život: právník Giuseppe Albanese, původu epirotského ze kmene slavného Skanderbega;[23]) po něm Gregorio Mattei; ten zanechal úchvatný list manželce své, kteráž krále prosila vřele o milost, aby část skonfiskovaného jmění ponechána byla jí i dětem jeho ku výživě;[24]) pak advokáti Domenico Bisceglia a Luigi Rossi; potom professor inžinýrství na vojenské akademii Clino Roselli, professor mediciny v ústavě nevyléčitelných (incurabili) Francesce Bagno, professor mathematiky z university Bologneské Vincenzo de Filippis a konečně za revoluce často jmenovaný Giuseppe Logoteta. Mrtvoly těchto osmi popravených pochovány ve „fosse di S. Lazaro al Lavinio“.[25])

Dne 2. prosince došel z Palerma královský reskript, jímž potvrzena řada rozsudkův od giunty učiněných.[26]) Ale zároveň došel také

[23]) d'Ayala str. 8.
[24]) Tamtéž str. 386.
[25]) Fortunato str. 41 a násl.
[26]) C. Colletta Proclami str. 192.

rozsudek, kterýž král učinil sám. Týkal se advokáta Gregoria Manciniho, jehož giunta odsoudila na patnáct let do vyhnanství; již najata byla loď, kteráž měla ho do Francie zavézti, on již také rozloučil se se ženou i dětmi, když v tom přišel rozsudek královský, a Mancini jím se odsuzoval k smrti.[27]) Den na to, 3. prosince, byl pak tento rozsudek vykonán a zároveň s ním popraveni lékař Niccola Neri a důstojník od pěchoty Pietro Nicoletti; 7. prosince skončili život: dva námořní důstojníci Raffaele Doria a Ferdinando Ruggi, pak universitní professor Abate Francesco Conforti, kterýž za republiky byl ministrem kultu a vyučování, důstojník od pěchoty Vincenzo Ischia a konečně Antonio Sardelli. Dne 11. prosince měli popraveni býti Carlo Marini marchese de Polica, setník Carlo Romeo, karmelitanský provincial P. Franc. Saverio Granata, advokát a professor mathematiky Niccola Fiorentino, konečně general infanterie Leop. de Renzis baron z Montanara. Tu však objevilo se, že Granata nebyl ještě pozbaven svěcení kněžského. Obřad ten musil teprv býti vykonán od biskupa Guis. Corrada Panzini z Ugenta, čímž popravy se zdržely. Montanaro, Fiorentino a Granata popraveni pak 12. pros., Mauri a Romeo o dva dni později (14. pros.).

Giunta suprema di Stato zasedala již téměř šest měsíců a přese všecky rozkazy královy, dle nichž u zřejmých provinilců zavedeno řízení summarní a přes veliký kus práce, kterýž (zvláště v posledních měsících) od soudců katům byl přikázán, nebylo dosud možno určiti, kdy tyto strašné procedury se skončí. Pořád ještě nové a nové osoby zatýkány, často i na přímý rozkaz králův, a mezi zatknutými byly osoby vysokého společenského postavení. Tak 24. října arcibiskup Tarentský Capecelatro obdržel obsýlku, aby dostavil se do Neapole, kdež pak byl hned zatčen a v kastelu Nuovo uvězněn, aniž by byl dozvěděl se příčinu, proč se s ním tak děje.[28]) Jisto o něm ovšem bylo, že v době revoluční velmi obojetně se choval. Ale za těchto okolností zajisté počet těch, jimž hrozilo ustavičné nebezpečí, že také budou zatčeni, byl tak veliký jako těch, kdož již nacházeli se ve vězení; a poněvadž odsuzování dělo se bezvýminečně ku trestům velikým, ba zhusta i k smrti, jest pochopitelno, že všichni, kdož měli jakoukoliv k tomu příčinu, všemožně se přičiňovali, aby ušli udání a obsýlce.

Někteří zaplatili veliké summy peněz za to, aby jména jich dodatečně vepsána byla do listiny těch, kdož súčastnili se royalistického spiknutí od bratří Bacherů prý sestrojeného; jiní, kteří ve vojště sloužili, za velké peníze zjednávali si vysvědčení, že vojsko parthenopeiské tajně opustili anebo při první srážce s vojskem královským utekli. Pietro Colletta, jemuž v této věci věřiti můžeme, praví, že vymyšlená psaní, zfalšované listiny, lživá svědectví, svody a zpronevěry byly na denním pořádku a všecky představy o cti zpřevráceny.[29])

---

[27]) P. Colletta V., 7. Dle téhož spisovatele král ještě v několika jiných případech zostřil trest od Giunty určený. Flavio Pirelli byl od Giunty osvobozen, od krále na doživotí do Ariana vypovězen; Michelangelo Novi od Giunty odsouzen do vyhnanství, od krále k doživotnímu vězení.

[28]) Angelo Sgura Relazione della condotta dell' AV. Capece-Latro (1826) str. 37—39.

[29]) Storia di Napoli V., 10.

Až i k soudům samým nalezli si někteří cestu, a někdy i se zdarem. Sambuti prý se stal tímto způsobem boháčem. Ale i podřízeni úředníci a písaři dovedli využitkovati buď neštěstí nebo strach skutečných a domnělých vinníků. Vévoda z Monteleone přese všecky přímluvy papežovy u královských manželů Neapolských musil za zrušený rozsudek smrti zaplatiti prý téměř 100.000 dukátů. U Speciala penězi nic se nepořídilo, ale za to prý krásným paním nedovedl odolati.[30]) Jednohlasně mluvilo se o jeho bezmilosrdenství a brutalnosti k obžalovaným. Když předstoupil před soud Guglielmo Pepe, mladík s hojným a neuspořádaným vlasem a mnohoslibným lehkým čmýřím pod nosem, rozkřikl se naň Speciale: „Voi mi sembrate un bruto, non gia quello che avete in tanta ammirazione, ma un animale bruto", a když obžalovaný rovněž ostře k tomu odpověděl, byl by mu málem hodil kalamář na hlavu a volal naň: „Myslíte snad, že pro své mládí nemůžete přijít na šibenici?" Hrozba tato se však nesplnila, ba Guglielmo byl by nepochybně odbavil se dočasným trestem, kdyby nejstarší bratr jeho Stefano, kterýž jakožto čekanec fideikommissu byl snad z této příčiny horlivým royalistou, v čas se byl zaň přimluvil. Ale přímluva teprve přišla, když již rozsudek na doživotní vyhnanství byl vynesen, a více změniti se nedal. Za noci prosincové byl Pepe vyvezen z vězení a s velikým počtem odsouzenců téhož druhu dopraven do vnitřního přístavu (Darsenna), odkudž všickni do Marseillu měli býti převezeni. Bylo tu pohromadě téměř 700 osob, mezi nimi dvě sestry z rodu Carafa-Rocella, jedna provdaná za vévodu z Cassana, druhá za vévodu z Pepoli. Obě přese všechny vznešené přímluvy nastupovaly nyní rovněž cestu do vyhnanství, a trest smrti měl je stihnouti, jestliže by opovážily se navrátiti na území Neapolské. Pro odsouzence připraveny byly tři lodi, dvě od vlády najaté, třetí od obou sester-vévodkyň. Když se rozsadili a vypluli z přístavu ve průvodu lodi královské, obklopil je velký počet loděk a korábek, z nichž potupné křiky a proklínání ozývalo se proti vypovězencům, jakož i přání, aby v cizině to s nimi špatně skončilo.[31])

Oni však tyto výbuchy klidně snášeli. Byliť o mnohem šťastnější než ti, kteří ve počtu mnohem větším doma zůstali a ve trapné byli nejistotě o příští osud svůj. Nejistota tato vedla v nejednom případě až ku šílenství. Neboť případ s kapitanem Velascou nebyl ojedinělý; vězňové mnozí, aby ušli popravě veřejné, sami se o život připravovali. O Vincenzovi Brunovi z Foggie, kterýž v republikánské municipalitě důležité měl místo a tudíž nemohl doufati v milost, vypravuje se, že ve vězení sám se zastřelil. Jak si opatřil pistoli a náboj, nedokládá se.

* * *

Ve druhé polovici prosince 1799 nepopravováno, nepochybně pro svátky vánoční, kteréž ovšem nehodily se ku krvavému divadlu. Ale již 3. ledna 1800 vykonány opět 4 rozsudky na smrt. První popraven básník Giac. Ant. Gualzetti. Druhy professor filosofie Abate Marcello Eusebio Scotti. Ten ráno před popravou tak tvrdě spal, že přátelé jeho neměli odvahy ho probuditi. I vypravují o něm dále, „že nepřijal slov

[30]) Americ. MS. str. 91—94.
[31]) Pepe Memorie I., str. 73—75.

útěchy, nýbrž sám je udílel a na stupně šibenice s takovou vystoupil vážností a klidem duševním, že i na surové massy diváků nezůstalo to bez dojmu hlubokého". Při té příležitosti nastal najednou v jedné části diváctva zmatený křik a nářek, tak že vojáci, zejména Rusové, již chtěli střileti a sekati; ukázalo se však hned, že pobořily se dvě řady sedadel na jakési tribuně, čímž něco diváků bylo zraněno a potlučeno. Třetí popraven Niccola Ricciardi, mladý muž ve 23 letech a 6 měsících. Scipione della Marra, kterýž u dvora byl ve vážnosti a tetu Niccolovu měl za manželku, chtěl dopomoci mu k útěku; Riccardi, jak vypravuje se, odmítl laskavost tuto slovy: Chci raději sdíleti osud svých soudruhů.[32]) Čtvrtý a poslední toho dne popraven Giuseppe Cammarota.

Dne 18. ledna skončili život Michelangelo Ciccone „de' Chierici regolari della Pietra santa" a notář Niccola Mazzola. Nejbližší na radě po nich byl republikanský plukovník od pěchoty Eleuterio Ruggiero. Soud vojenský zasedal 20. ledna až pozdě do noci, než rozsudek vynesen a časně z rána 21. měl pak býti vykonán. Bílí hleděli v krátkém tomto čase vštípiti Ruggierovi útěchy náboženské, což na konec se jim podařilo. I užili hned této okolnosti a požádali u krále, aby mezi rozsudkem a provedením jeho delší byla odsouzenci ponechána lhůta, aby na konec své pouti pozemské lépe se mohl připraviti.[33]) Došed pak ku popravišti, zdráhal se Ruggiero tomu, aby odevzdán byl do rukou pacholků katových, dovolávaje se svého šlechtictví. Na to odvětil kat: „Byli zde již páni Vašeho stavu a ještě vznešenější a musili se témuž podrobiti."

V únoru jen dva byly dni popravné. Prvního dne v měsíci oběšeni dva studenti mediciny Gaspare Pucci a Cristoforo Grossi, 8. února opět čtyři důstojníci od námořnictva: Andrea Mazzitelli, Luigi de la Grenalais, Rafaele Montemayor a Giamb. de Simone. Studentům za vinu se kladlo, že při útoku Francouzů na Neapoli, dne 22. a 23. ledna, spolčili se s nimi proti obecnému lidu a z ústavu nevyléčitelných (Incurabili), kdež byli přiděleni, střileli na obhájce města; popravení důstojníci tím se byli provinili, že pod vůdcovstvím Caracciola bojovali proti lodém královským u Procidy. Oni žádali, aby jakožto vojáci odpraveni byli mečem a ne provazem. Kníže z Cassana ještě v noci před popravou svolal nejvyšší giuntu, kdež však po dlouhých rozčilujících debattách konečně uzavřeno, že má zůstati při provazu. Grenalais, když již na šibenici stál a pod i kolem sebe viděl množství diváků, zvolal k nim: „Vidím mezi Vámi nejednoho ze přátel svých: pomstěte nás!"[34]) Též v měsíci březnu toliko dva byli dnové krvaví: 6. pověšen advokát Carlo Muscari, 18. lékař Gennaro Felice Arcucci, stařec, kterýž povoláním svým ve přátelství byl s četnými, velmi vznešenými rodinami Neapolskými.

---

[32]) d'Ayala str. 520.
[33]) d'Ayala str. 546.
[34]) Smíme-li věřiti P. Collettovi V., 7, tož prý královna vyžádala si toho, aby popraveni byli čtyři z odpadlých důstojníků námořních a od Giunty vybráni byli k tomu: Mazzitelli, Montemayor, Simone a kapitán Sancapré, jakožto ti, kteří nejvíce smrt zasluhovali. K 8. únoru určen den popravy. Ale Sancapré byl uvězněn v pevnůstce ostrova S. Stefano a pro nepříznivé větry nebylo možno v čas ho postaviti před soud, a tudy prý, aby žádaný počet čtyř byl doplněn, vybrán na místě něho pro trest smrti kapitán Luigi de Grenalais, ačkoliv již předtím byl rozsudek naň vynesen, kterýž zněl na vyhnanství.

Nescházelo tudíž na pokusech při dvoře, vymoci pro něho osvobození; i zdálo se, že bude mu ku prospěchu volba nového papeže (Pia VII., 14. března), ale na konec rozsudek smrti přece vykonán. „Béřete mi jenom krátký kousek života — Poco mi togliete di vita," pravil on, když nález soudní byl mu sdělen.

Řady přívrženců parthenopejské republiky již důkladně byly vyčištěny: sto a čtyři republikani odsouzeni k smrti a jen šest z nich obdrželo milost, 300 osob posláno do vyhnanství, přes 500 do vězení; ale vždy ještě veliký byl počet těch, kteří teprv měli býti vyslýcháni a vyšetřováni. Tu vydal král 23. dubna reskript na milost (indulto), dle něhož Ferdinand IV. udělil „generalní pardon všem těm, kteří buď před anebo po vtržení Francouzů do Našeho Neapolského království dopustili se zločinné věrolomnosti (delitto di felonia) a velezrádnými skutky se provinili (avessero delinquito in materia di stato), buď jakožto původové, nebo spoluúčastníci a spoluvinníci, se zbraní v rukou, písmem nebo slovem, nebo jakýmkoliv jiným způsobem". Proti těm a takovým mělo všecko vyšetřování býti zastaveno, udání a obžaloby nebýti více přijímány, a rovněž i všecky výčitky jakéhokoliv druhu měly přestati. Naproti tomu však královský indult nezahrnoval v sobě to, že by amnestovaní mohli nastoupiti místa svá v službě civilní, vojenské nebo kněžské, kteráž měli před proviněním.[35]) Ale ku generalnímu pardonu připojeny hned také důležité výminky. První listina výminek zavírala v sobě 50 jmen, mezi nimi byli kníže z Montemileta, arcibiskup Capecelatro z Tarentu, hrabě Policastro, biskupové z Melfi a Montepeloso, Constantino le Maitre, markýz Gagliati, Andrea di Dino, Pietro del Grosso, Concordio de Majo atd. A ti všickni, jakož i ti, které by giunta zvláště jakožto vinníky označila, měli dále býti vyšetřováni, ale každý rozsudek před vykonáním králi býti předložen. Co se týkalo arcibiskupa z Chieti, pozůstavil král Ferdinand sobě rozhodnutí, má-li také naň vztahovati se amnestie čili nic. Druhá listina zavírala v sobě ještě větší počet osob, o nichž souditi měla giunta generalů. A mimo to vše velmi mnoho vinníků ve provinciích bylo vyňato z indultu královského, aneb aspoň zůstaveno v nejistotách. Z některých provincií, jako z Luccy a Cosenzy, královští visitatoři generalní nezaslali až dosud seznamů; v jiných zdá se, že právě generalní visitatoři byli vůbec proti všeobecné amnestii, jako marchese della Schiava a podplukovník Wede. Konečně vyjmuti byli z indultu i ti, kteří buď útěkem nebo úkrytem vyhnuli se vyšetřování soudnímu.[36])

Královský indult vyhlášen byl v Neapoli 29. dubna.[37]) A hned v noci na to bylo krvavé lešení z Largo del Mercato odneseno, poněvadž tímto královským skutkem pravidelné, po sobě jdoucí a časté popravy se skončily.

Vidíme-li však, že veliký počet osob z amnestie byl vyňat a že mezi těmi byli někteří zvláště těžcí vinníci, musíme za to míti, že i později ještě jednotlivé exekuce vykonány. Ale já nemám o nich

[35]) Doslovné znění u C. Colletty Proclami p. 184 a násl. Reskript královský kontrasignoval Franc. Seratti.

[36]) Proclami p. 185 a násl.

[37]) Kdesi nalezl jsem, že 30. května indult byl proklamován, ale v tom je patrná mýlka.

zpráv před rukama. Také statistické údaje o všech druzích trestu, zdá se, že vztahují se toliko na město Neapol a na čas před 29. dubnem. Ani „Tavola necrologica“, kterouž roku 1800 sestavil professor Fr. Lemonaco v Miláně, zdá se, že tento čas, ne-li dokonce již konec r. 1799 pokládá za hranici neapolské justifikace. Ostatek „Tavola“ zavírá v sobě zprávu, adressovanou na „občana“ Carnota, fakticky však určenou „pro francouzskou republiku, pro Italii, pro člověčenstvo a příští století jakožto slavný protest proti tyranství, jemuž, pokud paměť lidská sahá, není rovno.“

Podle úředního nebo poloúředního přehledu bylo od července 1799 až do dubna 1800 popraveno 99 osob, k doživotnímu vězení odsouzeno 222 osob, k dočasnému vězení 322 osob, ze země vypovězeno 355 osob.[38]) Z popravených nejmladší don Riario Sforza a marchese di Genzano, narozeni byli 1778, nejstarší, lékař Arcucci, narozen byl 5. ledna 1738 a Abate Pacifico 22. června 1734, tedy onen 63, tento 67 let stár. V celku vzato, byli čtyři kolem šedesáti, 19 kolem čtyřiceti pěti, 22 kolem třiceti, 19 kolem 20 let stáří; o 16 chybí údaj, kdy se narodili. Podle kraje a rodiště 26 z nich narozeno bylo ve hlavním městě, 15 v Calabrii, 11 v Campanii; 9 z Apulie a tolikéž z obou provincií Principato, 7 z Basilicaty, 6 ze hrabství Molise (Sannio), 5 z Terra di Lavoro, 3 z Abruzz, 3 ze Sicilie, 6 z ostatní Italie.[39])

VII. **Poslední oběť.**

Mariano d'Ayala p. 561 a násl. a po něm Fortunato p. 50 otiskují list krále Ferdinanda IV. ke kardinalovi Fabriziu Ruffovi, v němž se praví: „Voglio che sia equalmente arrestata una certa Luisa Molina Sanfelice ed un tal Vincenzo Coco che scoprirono la controrivoluzione de' realisti, alla testa della quale erano i Bacher, padre e figli.“

Jakkoli nelze domýšleti se, že by si jeden z obou svrchu vzpomenutých ctihodných spisovatelů byl toto psaní vymyslil, tak rovněž také musí popírati se, že by list tohoto obsahu byl býval vydán v den, kterýž se udává: „Palermo 1. di maggio 1799“. Prvního května 1799 nalézal se kardinal Ruffo ještě velmi daleko od hlavního města, v zálivu Tarentském, nemaje na ten čas naprosto naděje kdy a neb zdaž vůbec se mu podaří s „armadou křesťanskou“ Neapole dosíci. V těchto okolnostech bylo by vskutku směšno míti za to, že by král Ferdinand IV. byl vydal zatýkací rozkaz proti osobám, na ten čas pro něho i Fabrizia Ruffa nedostižitelným. Ve druhé části tohoto listu vyslovuje král rozhodnutí své, že bude jmenovati „una commissione straordinaria di pochi ma scelti ministri sicuri i quali giudicheranno militarmente i principali

[38]) C. Colletta Proclami p. 182. Číslo 99 (pro popravy ve hlavním městě vykonané) souhlasí s chronologickým výpočtem u Fortunata.

[39]) Guglielmo Pepe vypravuje ve svých memoirech (I., str. 73—75) o jednom ze svých soudruhů, kterýž s ním byl ve Vicarii uvězněn, a jehož jmenuje: Lemaître Marchese di Guardia Alfiera. Ten prý uprostřed noci „siccome praticavasi“ byl s některými jinými vyveden do kaple a odtud na popraviště, při čemž choval se prý velmi srdnatě. Ani u d'Ayaly ani u Fortunata nepřichází mezi popravenými toto jméno, ale mezi těmi, kdož z amnestie byli vyloučeni, jmenuje se jakýs Constantino le Maître, nepochybně totožný s osobou svrchu jmenovanou.

rei fra gli arrestati ecc." A také toto rozhodnutí nemohl král po rozumném soudu dříve učiniti, pokud Neapol a ti, kteří revoluce se súčastnili, nebyli v jeho rukou, k čemuž zvláště ukazuje rčení „fra gli arrestati", t. j. mezi těmi, kdož již zatčeni jsou. Na druhé straně však i ta možnost místa nemá, že by mělo býti 1800 místo 1799, nebo 1. května 1800 „mimořádná kommisse několika toliko, ale výbraných soudců" zasedala již více než devět měsíců, a mimo to Luisa San Felice již dávno před 1. květnem 1800 byla zatčena a uvězněna. Uvážíme-li dále, že král Ferdinand — je-li tento list ke kardinalovi vlastnoruční — psal velmi zřetelně, a je-li to list v kanceláři vystavený, pak teprv nelze za to míti, že by se byla stala nejasnost v datum; tudíž nezbývá než domýšleti se, že d'Ayala měl před rukama nějaký špatný přepis, v němž zejména datum nedbale bylo přepsáno, tak že četl „maggio" na místě „luglio", nejde-li vůbec o podvrženinu, kterouž se d'Ayala oklamati dal! Neboť jen k 1. červenci hodí se obsah králova psaní; tohoto dne byl ještě v Palermě, ale již jako na rozchodu a v úmyslu odplouti do Neapole, aby královskou přítomností a mocí svou rozhodné učinil kroky.

Událost se San Felice má se takto. Luigia, dcera král. neapolského plukovníka Pietra Molinesa (praví se také Molina i Molinier) a Kamilly Salnierovy z Janova, provdala se asi uprostřed let sedmdesátých za Cavaliere Andrea de' Monti Sanfelice, mladšího a tudíž méně na statky bohatého syna vévody z Laureana a Vincenzy Pandolfelli. Mladí manželé žili v prvních letech na rodinném statku Montagna, kdež narodil se jim synáček. Někdy kolem 1778 odstěhovali se do Laureany, později do Agropoli, kdež rodina Sanfelice rovněž měla statky; rodina rozmnožila se o dvě děvčátka (Emmanuella a Guiseppa), kteráž na žive pozůstala, kdežto prvorozený hoch 1788 v mladistvém věku zemřel. Finanční poměry ustavičně horšily se, až manželé v červenci 1791 se záhadným jakýmsi způsobem od sebe rozešli.[40]) V říjnu příštího roku, když Luigia byla ve stavu požehnaném, dovolil král manželům opětně se sloučiti. Oni usadili se ve Vietri blíže Salerna, ve stálých jsouce nesnázích finančních, ač ode dvora jim poskytována byla z milosti jakási podpora. Konečně odstěhovali se do hlavního města, zajisté v naději, aby zde rozervaným poměrům svým poněkud odpomohli. Zdaž přitom myslilo se na jistého druhu výdělky, kteréž pani Sanfeliceová, již sice ne nejmladší, ale jak se zdá až dosud velmi hezká, opatřovati měla, není sice nikde řečeno, ale také ne vyloučeno. Neboť brzo po vypuknutí revoluce měla dva milovníky; první z nich, Ferdinando Ferri, líčí se jakožto neobyčejně krásný muž, druhý, Gerardo, syn kupce Vincenza Bachera, dříve důstojník u jizdného pluku Moliternova, nyní u obchodní firmy Abenaute zaměstnaný,[41]) měl dosti peněz pohotově. Patrno tedy, že k prvnímu z nich blíže stála srdcem a ke druhému rukou.

[40]) U d'Ayaly p. 559, kterýž všemožnou si práci dal, aby podrobnější zprávy o obou manželích vypátral, praví se: „La moglie accompagnata dall' alfiere de' fucilieri Gaetano Oliva, insieme colla cognata di lui ando' in passeggiatura a chiudersi nel conservatorio di Ravello sotto il titolo di Sta Sofia nel casale di Montecorvino, scrivendo ne anche al preside di Salerno Vincenzo Pignatelli. E il marito fu menato al convento de' Padri Ciorani in Nocera."

[41]) Jedině tímto způsobem dovedu spojiti dva různé udaje u d'Ayaly p. 560 a 561.

Když ve prvních dnech měsíce dubna anglický velitel Troubridge se zmocnil ostrovů v zálivu Neapolském, začali se ve hlavním městě royalisté zvedati a osnovali plány, jak zhostiti se jha parthenopejské republiky. Počítáno s jistotou, že Britové přijdou ku pomoci. K royalistům nejrozhodnějším patřili Bacherové, jak otec tak synové. První spiknutí, jehož duší byl Frate Bonaventura z Ogliastra dell' Ospedaletto vyzradil a udal kapitán druhé parthenopejské legie Saverio Agresti. Druhé mnohem důležitější a rozsáhlejší spiknutí způsobili kníže z Canosy, vévoda z Atri, general Dillon, Cavaliere Gaetano Ferrante, biskup Jorio, bratří Jan, Januarius a Gerhard Bacherové, bratří Jan a Ferdinand la Rossové, úředníci banky u sv. Eligia, pak Luigi i Salvatore Buonsolazzo, jakýs Angiolo de Angelis a mnozí jiní. Tito chtěli prý zmocniti se kastelu Sant-Elmo a otevříti Angličanům brány města. Adjutant místního velitelství Michele Arturi cvičil potaji četu mladých mužů, jichž bylo přes 170, ve zbrani; velitelem jich byl kapitán Vincenzo Vinaccia od jezdeckého pluku Abruzzo. Aby se spiknutí neprozradilo a spiklenci nebyli dáni v šanc násilnostem „patriotů", užívali mezi sebou zvláštních znamení „biglietti di riconoscimento". Takovýto lístek (cartello di salvezza delle famiglie benemerite) doručil zamilovaný Bacher milence své Luigii Sanfelice. Tato ihned sdělila tajemství své s druhým milencem Ferrim; ten v okamžiku celou věc udal vládě, kteréž sloužil. Tím způsobem spiknutí se prozradilo a vláda parthenopejská dala stíhati a schytati spoluúčastníky a vinníky. V pátek dne 12. dubna Sanfelice předvolána k výslechu; údaje její musily býti velmi vážny, protože Eleonora Fonseca v republikanském „Monitore" dala jí příjmí „madre della patria"; Sanfelice však čest tuto nepřijala jen pro sebe, nýbrž chtěla, aby sdílel ji společně s ní občan Vincenzo Cuoco.[42]) Mnohým spiklencům podařilo se v čas prchnouti na ostrov Procidu, kdež přijal je do ochrany královský guvernér de Curtis. Méně prozřetelnými nebo snad méně šťastnými byli bratří Bacherové, bratří la Rossové, Angiolo de Angelis, vévoda z Atri a bratří Buonsollazzové; tito tři právě jmenovaní dáni byli do vězení v Castel Nuovo, ostatní uvězněni v ženském klášteře S. Francesco, jehož obyvatelům, aby cel klášterních mohlo se užiti za vězení, vykázán byt v klášteře Donnalbina

Další průběh události a vyšetřování znám není; toliko smutný konec pěti obviněných, o němž na svém místě podali jsme zprávu.[43]) Starý Bacher ztratil při tom dva syny a proto nyní veřejně a neuprositelně žádal o pomstu nad těmi, kdož rodině jeho způsobili hanbu a neštěstí. V první řadě žádal o potrestání „matky vlasti", kteráž byla první příčinou toho, že spiknutí se prozradilo. Luigia Sanfelice byla jak se zdá, v srpnu v paláci Mastelloni (piazza della Carità) zatčena a v krátkosti odsouzena. Mělať 17. září nastoupiti cestu ku popravišti, téhož dne, kdy vykonali ji d'Agnese, Genzano a oba Pignatelliové. Ale ona v posledním okamžiku

[42]) d'Ayala p. 561 praví, že Luigia Sanfelice při výslechu zamlčela jméno Bacherů „ed in ispecialità (il nome) di Gerardo", avšak neudává pramene, odkud zprávu tuto čerpal. A také není pravděpodobna. Neboť co rozuměti se má slovy „in ispecialità"? Jestliže nejmenovala rodinu vůbec, nebylo potřebí zamlčovati ještě zvlášť jméno jednoho její člena. Jakým způsobem Cuoco byl do toho zapleten, není docela jasno. Viz můj spis: „Maria Karolina von Oesterreich" (Wien 1884) str. 106[2].

[43]) „Sborník Historický" 1885 str. 257.

vyznala na sebe, že jest v stavu požehnaném. Byla tudíž odvedena do zvláštního, pro podobné případy určeného oddělení ve Vicarii; ku výživě její určeny čtyři carliny na den. Různí přátelé její pokoušeli se vymoci pro ni u dvora milost, ale Bacher naproti tomu žádal o spravedlnost a přísahal, že těhotenství donny Luigie jest pouhou přetvářkou.

Tak uplynulo několik měsíců. Všechny ostatní processy byly skončeny, popravy vykonány, vězení naplněna, vypovězenci vyvezeni. V polovici března 1800 na polakru vyvezeni do Marseillu Gennaro Sanfelice a Ferdinando Ferri, což zdálo se býti novou pohnutkou, že Luigi Sanfelice obdrží milost; neboť Ferri, bývalý milovník její, to byl, kterýž spiknutí vládě republikanské udal a tím všeho neštěstí spiklenců byl vinen. Kdykoli však při dvoře v Palermě se klonily věci ku mírnému rozhodnutí, vždy byl tu zase starý Bacher, žádaje a prose o spravedlnost, až konečně i zde vynesen rozsudek na smrt. Přátelé Sanfeliciové poslali nyní zvláštního posla do Palerma: „Luigi že jest v jiném stavu a král přece že nebude chtíti popravou vinné matky zničiti docela nevinný plod jejího těla!“ Luigi odvedena byla již do kaple, a již také vůz byl přichystán, aby dovezl ji na popraviště, když tu přijel rychlý posel od krále se vzkazem, aby poprava byla odložena a odsouzená dovezena do Palerma ku prohlídce u tamějších lékařů. Tak se také stalo a prohlídka ukázala, že starý Bacher měl pravdu a těhotenství že toliko bylo předstíráno. Sanfelice nyní měla býti dovezena zpět do Neapole a tam poprava neodvolatelně býti vykonána.

Tu stalo se, že dědičná princezna, arcikněžna Klementina Rakouská, dne 27. srpna 1800 porodila chlapce, kterýž při křtu obdržel jméno obou dědů svých, Ferdinand František. Když král prvně navštívil šestinedělku a gratuloval jí i chválil hezkého hošíčka, pravil ku Klementině: Chceš si vyprositi nějakou milost? Rci, co žádáš? „Veličenstvo,“ odvětila Klementina, „malý princ sám sdělí, co si přeju, račtež čísti prosebný list, kterýž Vám přináší.“ Arcikněžna totiž k radě královny Marie Karoliny vložila do kolébky prosbu o milost pro Luigi Sanfelice.[44]) Král choval již hocha na rukou, když žádost se prohlížeti jal. Sotva však spatřil jméno Sanfelice, hned dítě nevrle odložil a odvrátiv se od snachy své, se slovy „Všecko ostatní, jen toto ne,“ z pokoje odešel.

Nešťastná žena poslední naděje jsouc zbavena nastoupila nyní cestu z Palerma do Neapole. Po druhé vstoupila do kaple, kdež již jednou útrapy smrti přestála a 11. září dovlečena na Mercato, kdež poprava vykonána. Katovi nedovolila, aby na ni ruku vztáhl, nýbrž kněze, kterýž s ní šel, prosila, aby jí pomohl se přistrojiti. Když hlava na špalku byla položena, šla rána mimo; sekera zaryla se do ramene, tak že kat nožem musil si pomoci, aby hlavu úplně od trupu oddělil . . .[45])

---

[44]) Americký MS., kdež podrobně věc se vypravuje. Maria Karolina sice nebyla toho času již v Palermě, ale poněvadž před její odjezdem do Vídně, 5. června r. 1800, arcikněžna nacházela se již v pokročilém stavu těhotenství, a osud Sanfeliciové od několika měsíců zůstával v nejistotách a budil veřejnou pozornost, jest velmi možno, že královna snaše své radu takovou dala, buď ústně při loučení, nebo písemně z cesty.

[45]) Ve hlavních věcech, týkajících se osudu Luigie Sanfeliciové, shodují se téměř všichni dějepisci neapolští; i také den popravy bez pochybnosti stejně se udává. V jednotlivostech však uchylují se. Někteří míní, že těhotenství její hned od počátku bylo jakožto přetvářka poznáno; jiní tvrdí, že porodila hocha, a to že

Takový byl konec poslední oběti krvavé reakce neapolské. Vykonán byl způsobem neuvěřitelným u mocnáře, jehož dobromyslnost v dřívějších letech mnozí spisovatelé velmi vychvalovali. Jako revoluce popletla hlavy i mužů nejstřízlivějších, že nerozeznali právo od bezpráví, tak zdá se nám, že srdce královo tou měrou bylo otráveno touhou po odplatě za vykonané zločiny, že si ani nebyl vědom ohromné viny krvavé, již několikaměsíčními popravami na sebe uvalil, že si ani nebyl vědom vybraného ukrutenství, s kterým popravy ty zakončil, nespokojiv se tím, že žena dvakráte přestála strach smrti, a vydav ji přes to beze slitování do rukou katových.

Městský archiv v Telči na Moravě.

Sdělil prof. *Jaroslav Janoušek.*

(Pokračování.)

Důležitou pro pořádek i blahobyt města stala se listina z roku 1587 datum „na zámku v Telči v pátek den památný sv. Jana Buryana“ (č. XXXI.), jíž udělil Zachariáš z Hradce Teleckým nový řád vářeční.

Příčiny, které pohnuly Zachariáše k vydání vářečních stanov, byly časté „nemalé roztržitosti a zášti, které jsou mezi poddanými mými, obyvateli města Telče strany várek a vína šenkování vzešly a tudy bohatí chudší obtěžovati chtěli i také mne častokráte v těch příčinách zaneprazňovali“.

Řád vářeční záležel nyní v osmi artikulích,[27]) jež vystihují náležitě veškeré povinnosti vářečníků k sobě i k vrchnosti, jakož i povinnosti sladov-

---

bylo příčinou, proč obráceno se ku přímluvě k arcikněžně Klementině, kteráž rovněž toho času chlapce obdržela; cf. Fortunato str. 53. Někteří udávají, že královna nařídila, aby Sanfeliciová z Neapole do Palerma byla dovezena; Colletta V., 7, zajisté správněji udává, že původcem tohoto rozkazu byl král. Jiní zase při konci stašlivé tragoedie mluví o „provazu“ (capestro), kterýž kněz ji na místě kata kolem hrdla upravil, což by ukazovalo, že byla oběšena. Fakticky však ona, jsouc šlechtična, byla sťata.

[27]) První artikul nařizuje, aby každý vářečník časně a podle potřeby zaopatřil se pšenicí i ječmenem. Tolikéž aby byly míry k měření obilí a sladů spravedlivé a cejchované, což úřad na přísahy své vyhledávati a nad tím ruku držeti má. Kdožby v tom jináče se choval, a míra nepořádná u něho nalezena byla, ten každý beze vší milosti do komory panské pět kop grošů českých propadnouti a dostatečně trestán býti má. — Druhý artikul jedná o sladovnách: Poněvadž těch při městě dosti jest, kteří své sladovny mají a s to býti mohou, aby sládky chovali a jiným sousedům, kdo by toho při nich hledal slady dělati dali, ti aby v tomto případě od každé míry bílého neb ječného sladu po dvou krejcařích aneb šesti penězích bílých dávati povinni byli. Drva a světla k takovým sladům dělání sladovníci sami sobě z platu toho opatřiti mají, jakož i k tomu hleděti, aby mimo jisté vyměření sladův nepřerostovali. Též osoby přísežné, dvě z ouřadu a dvě z obce ouřad každého roku nařizovati má, aby prubovali co na ječmenném neb pšeničném sladu se přidělati a nabýti má, a jestliže by nedbalostí a přehlídáním týchž nařízených kdy co obmeškáno bylo, též osoby aby povinny byly pokuty do komory panské každý z nich po dvou zlatých a ku obci též po dvou zlatých propadnouti. — Třetí artikul jedná o vaření piv obojích: Na várku starého piva má se vzíti 40 měř ječmena, na var piva bílého pšenice 18 měr. Z toho se navařiti má starého piva sedm beček, šest věder, tři sudy patok a řídkého piva šest sudů; bílého piva se navařiti má 13 sudů a řídkého šest sudů, což aby spravedlivě se událo, ty osoby v druhém artikuli psané

níků a různá pravidla praxe samé. Várečníci povinni byli dávati z jedné každé várky buď bílého neb starého piva a od jednoho sladu mlení jeden zlatý, aneb třicet grošů bílých, jeden groš po sedmi penízích bílých počítajíc. Konečně pozůstavuje Zachariáš sobě i erbům svým tu moc, na tom ruku držeti, aby spravedlnost každému propůjčena byla a tím svornost mezi měšťany a sousedy zůstala.

Toho všeho na potvrzení a stálejší paměť Zachariáš z Hradce pečeť svou přivěsil k tomuto obdarování a v něm svou vlastní rukou se podepsal.

Listinou datum „na Telči v sobotu po svatém Prokopu" léta 1587 (č. XXXII.) slibují purkmistr a rada města Telče i všickni sousedé podle artikulů se spravovati a říditi, jakož i ode mletí sladu výše určený poplatek platiti.

Listina měla původně pečeť městskou, kteráž nyní již odstraněna.

Pan Zachariáš z Hradce na Telči a Polné zemřel dne 6. února r. 1589 v zámku na Telči a pochován jest podle závěti své v nově jím vystavěné kapli zámecké.[28])

---

pod týmiž pokutami dohlížeti mají. — Čtvrtý artikul: Várku mají vésti ti měšťané, kteří v rynku a v ulici ku sv. Duchu sousedí. Kdo nemůže vařit, nemaje pivovár v domě, mohl si zvoliti u koho by vařit chtěl bez nucení, začež zaplatí jemu od každé várky starého piva patnácte grošů bílých, jeden džber mláta, item od várky bílého piva deset grošů bílých a též jeden džber mláta. Při každé várce dohlédati mají ony v artikuli druhém jmenované čtyři osoby, aby v artikuli třetím udané množství piva vařeno bylo. — V pátém artikuli se ustanovuje cena obilí podle spravedlivého uvážení purkmistra a starších města Telče. — Šestý artikul: Kdyby který soused sám bezelstně s várku býti nemohl a s druhým sousedem podle sebe bydlícím o várku se srovnal, zaplatí týž, který za něho pivo vaří, jemu jeden zlatý, dvě vědra piva řídkého a mláta jeden džber a za várku bílého piva patnáct grošů bílých, dvě vědra piva řídkého a jeden džber mláta. Nemá však jeden druhého předkupovati pod propadením pěti kop grošů č. do komory panské. Úřad má pak k tomu péči míti, aby raději každý sám sebe potřebami zachystal a k své ruce vařil; jestliže by ale který nedbalec, aneb kdo ze lsti potřebami k várce se nezaopatřil, nemá se toho promíjeti, nýbrž zbaví se takový nedbalec várky, která se vyprodá z města. — Sedmý artikul nařizuje, aby osoby k tomu ustanovené dohlédali, by jedna várka za druhou následovala a to počnouc z jedné strany od Velké brány a z druhé strany od Nové brány na obojí pivo. Várky počaly „ode dne sv. Václava léta 1587 nejprv příštího" a tak trvati měly na budoucí časy týmž pořádkem. — Osmý artikul zpomíná žákův, neboť čteme tu následující: „Poněvadž od předešlých časů od starodávna při městě Telči to za právo bylo, že žákom do školy z každé várky piva starého neb bílého po půl vědru se dávalo, i aby tudy vždy nějaký lepší tedruňk lidé k učení vydaní při tomto městě míti mohli a pro votplatu buoží," nařizuje Zachariáš, „aby se jim také z každé várky po půl vědru bílého neb starého piva na časy budoucí vydávalo."

[28]) V kapli této umístěn jest dosud nápis následujícího znění:

„Tuto kaplu a tento Pohrzeb dal gest Sobie vdielati Vrozeny Pan Pan Zachariass z Hradcze a Na Telczi, Neywissy komornik Marggrabstwy Morawskeho y tolikež Manžielce Sve Negmilegssy Pani Katerzinie Z Waldsstegna a na Polny, kteraž mu se gest z lasky poni dostala. Pan Bůh pro Vmučzeni Sve Svate Racž gi lechke odpoczinuti dati. Kteraž giž odpocziwa a Ja Zani tauž Czestau tolikež giti a timto Swietem se Rozdieliti mam od Pana Boha hržichův *mich* odpusstieni Žiadam.

A ten wrch kaple dokonan gest leta Panie 1580.

Wssickni mrzeme a gako Wody do Zemie Plyneme. (Kn. K. Kap. 14. W. 14.)
Blahoslaveni Mrtvi kterzi w Panu Vmiragi. (Zjev. sv. Jana. K. 14. W. 13.)"

Kaple tato pro své vzácné památky a štuky předčí daleko nádheru štukového vystrojení známé kaple Vokova loveckého zámku Kratochvíle u Netolic. Byvši k tomu určena, aby chovala tělesné pozůstatky vznešeného zbudovatele svého, jeho manželky a syna Menharta Lva z Hradce, kteréžto poslední do té doby v chrámu

Nástupcem byl mu Adam II. z Hradce, synovec jeho, jemuž nejen četné a výtečně zřízené statky,[29]) nýbrž i mnoho na zlatě a stříbře odkázal.[30])

Ku prosbám tohoto Adama z Hradce na Telči, Polné a Hluboké, císařského rady a komorníka a nejvyššího kancléře království Českého, potvrzeny byly Teleckým majestátem císaře Rudolfa II. zvaným „generalní confirmati", jehož datum „na hradě Pražském r. 1589 v úterý po navštívení sv. Alžběty", (č. XXXIII.) veškeré výsady a práva, předešlými panovníky jim udělená a ku prosbě jejich ten čtvrtý jarmark na den Narození p. Marie přeložen.

Pergamen chová vlastnoruční podpis Rudolfův. Visutá pečeť již porušena. Po smrti pana Adama z Hradce roku 1596 připadla Telč synu jeho Jachymovi Oldřichovi z Hradce, kterýžto nemaje vlastností vznešených předchůdců svých a jsa mimo to i na těle sláb, zemřel již roku 1604 dne 23. ledna. Jediná dědička Lucie Ottilie z Hradce, byvši provdána za Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, známého defenestrací r. 1618, převedla závětí svou ze dne 6. července 1632 zboží pánův Hradeckých na rod Slavatovský.

farním svatého Jakuba v Telči odpočívaly (srovnej Paprockého: Zrcadlo Slavného Makgrabstwy Morawského list 36.), obdržela tím i svůj účel, kterýmž se řídila potom bohatá dekorace štuková i barevná.

[29]) Jasný obraz o tom podává: „Výtah měst, městeček, vsí, rybníkův, potokův, dvorův a jiných všech důchodův k panství Teleckému náležejících a co kde osedlých lidí jest. Roku 1577. Sepsal Baltazar Šertingar ze Šertingu ty časy hejtman na Telči." Různé zápisky sem spadající psány vlastnoručně Zachariášem z Hradce. (Archiv Hradecký.)

[30]) Zachariáš z Hradce byl pán velmi bohatý. Za něho čítalo panství Telecké dle register urburních v archivu Hradeckém dvě města (Telč, Slavonice), pět městeček (Želetava, Mrakotín, Studená, Strymilov, Kumžak) a 76 vsí. Mimo četné příjmy, které z tak rozsáhlého panství plynuly, nemalým též zdrojem Zachariášova majetku byly stříbrné doly u Přibyslavi na panství Polenském, kteréž panství mu dle závěti jeho první manželky Kateřiny z Valdštýna a po smrti jediného jich syna Menharta z Hradce celé připadlo. (D. Z. kvatern trhový bílý 1570—1577. Tom. XVII., 29.) — Zdali tehdáž i u Dobré Vody na Telecku dolování pokračovalo, nemožno s určitostí pověděti, poněvadž nemáme k tomu účelu mimo listinu Ferdinanda I. z roku 1542 (jíž se poručnictvu sirotků Adama I. z Hradce, hodlajícím na Dobré Vodě drahých kovů hledati, promíjí na osm let obvyklý desátek) žádných bližších zpráv a udajů. Tolik jest však jisto, že výsledek tu hojný nebyl, neboť i stopy prací starých při nedávno obnoveném a opět zanechaném kutání nalezené byly nepatrny. Z toho tedy možno souditi, že stříbrná a pozlacená stolice i stůl, kteréž Zachariáš, jakž sám píše „což jsem tak s nadělení a požehnání božího z hor mých pro památku mou a sídla mého Teleckého udělati dal", povstaly hlavně z výtěžku dolování na panství Polenském. — Bohatství Zachariášovo poznáváme i z velice zajímavé jeho závěti, kdež mimo řadu jiných ustanovení odkaznje synovci svému Adamovi II. z Hradce panství Telecké a část stříbra a klenotů s tou výjimkou, aby výše zmíněná stolice stříbrná i stůl v určitých pokojích zámku Teleckého povždy chovány a ochraňovány byly a „žádným vymyšleným způsobem, což by lidská lesť najíti chtěla neb mohla k rušení aby nepřicházely, nýbrž v své celitosti tu zůstávaly". (O dalších osudech stříbrné židle a stolu dovolíme si na jiném místě pojednati.) — Druhé manželce své Anně ze Šlejnic a dceři Kateřině odkázal Zachariáš Polnou, Přibyslav a Konov, pak četně poklady na zlatě stříbře a drahokamech, kteréž v dolejších síních Teleckého zámku byly uschovány. Poručníkem nezletilé Kateřiny jmenován Adam z Hradce. (Závěť Zachariášova v archivu Hradeckém: „V Telči v pondělí den památný sv. Matěje apoštola l. 1586.") — Následkem smlouvy Adama z Hradce s ovdovělou Annou ze Šlejnic připadlo mu dědičné panství Polenské za jistých podmínek, načež on sestřenici svou Kateřinu na Hradec vzal, kdež ji roku 1591 dne 27. srpna s velikou nádherou provdal za Ladislava Berku z Dubé. (Heber B. B. etc. V. 223.)

Lucie Ottilie z Hradce potvrdila Teleckým listem, datum na T... „v úterý po památce vzkříšení pána a spasitele našeho J. K.“ léta 1... (č. XXXIV.) veškeré výsady a práva pány Hradeckými jim kdy ud... Přivěsivši k listu pečeť svou, dožádala se i manžela svého, „že jest ... k tomuto listu na svědomí pečeť svou vlastní přitisknouti“ dal.

Listina má mimo to i vlastnoruční podpis Lucie Ottilie a neporuš... pečeti.

Poslední památkou upomínající na pány z Hradce, jakož i ... haluze slavných Vítkoviců, jsou čtyři pásy pergamenové, na nichž vyp... historie o slavném původu rodu toho, jakož i o náhlém jeho vyhynutí.

Text jest na třech pásech latinský a úplný, kdežto z českého př... jen poslední pás zachován. Spis tento vyhotoven byl „na zámku Hradci... botu po památce svatých apoštolů Petra a Pavla, to jest třicátého d... sice junii léta 1629“ (č. XXXV.) a obsahuje ve větší části známé již ... chorky o Ursinech, které za tou příčinou jen stručně zde uvedeme.

Z počátku se vypravuje, jak město Řím, kdysi vládkyně zemí a ... nečně i celý kraj italský, tolika předkův triumfy znamenitý, potlačen moc... náběhem barbarů. Po tomto zničení nejvíce kvetoucích krajů, rodem i ... hatstvím vynikající rodiny Italie i Říma, opustivše trosky své vlasti, unik... do zemí vzdálených před surovostí vítězných barbarů. Byla pak týchž vůd... přijimatelkou Germania, kdež nemnozí vznešení vyhnanci svá sídla z... Mezi těmito neposlední byla knížecí rodina Ursinů, která se ženami, d... a veškerou čeledí do nesmírných Germanie končin se přesídlila a Duna... zavlažované kraje obsadila.[31])

Ne tak bohatstvím, jehož byla téměř pozbyla, jako šířením víry K... stovy stala se památnou rodina tato, zbohatnuvši i posléze se vzrů... svou slávou. Panovníci se dovolávali ve svých smlouvách, členův jejích k... řížto sloužíce i císařům Římským a jiným králům, mnohé podali udatn... důkazy.

Jednoho z téhož rodu pocházejícího, jménem Aribertus, zahnala podl... svědectví jeho i dějin surovost Franků (insolentia Francorum) ze sídel otcov... ských, kterýžto utíkaje před ukrutností jejich, dostal se léta od porodu Pan... 641 do Italie („a partu Virginis 641 in Italiam concessit“), kdež platné vy... konav služby císaři Konstantinovi, obdařen důstojenstvím knížecím a poprvé jménem Ursino („ . . . et primum Vrsino nomine nobilitavit“).

Jmenován byv potom za vůdce vojska Římského pro Germanii urč... zanechal ve městě Římě syna svého Ariberta II. a odešel s vojsky do ... manie, kdež proslaviv se častými vítězstvími, neméně i velikostí jména sv... usadil se na řece Visurgi, nastoupiv tu podle proroctví předka svého, ... zemřelého Beringera, bohaté dědictví („. . . „ad Visurgim fluvium consedit ... agnati sui Beringeri fato commode defuncti locupletem iniit haereditatem.“

Tomuto následoval Radobodus Ursinus Hercynie vévoda a kníže As... kánský Ballen („Illi vero nominis et dignitatis heres successit Radob... Ursinus Herciniae Dux ac princeps Ascaniae Ballen, stadioque ditionis su...

---

[31]) „Hos inter non postrema fuit princeps Vrsinorum familia, qui conjugibus liberisque et omni familiari apparatu, quem ex communi patriae naufragio super-stitem conservarent, in hanc Germaniae vastitatem delatis, irriguas Danubio regiones occuparunt, desertosque campos industria mirabili et assiduo labore ab inutili s... vindicarunt . . .“

terminos concludens"), který ustanovil Ariberta knížete Ursina toho jména III. dědicem. Však tento, poněvadž předchůdcova krutá vláda poddaným zavdala příčinu k odpadnutí ku Frankům, dal přednost vyhnanství před pustou vlastí a do Říma ku dědovi jako sběh odešel („praetulit exilium patriae vastitati, et Romam ad avitum veluti refugium secessit").

Tu Aribertus II. v Římě bydlící učinil jej všech statků svých dědicem, čímž knížecí rodina Ursinův kolem r. 708 původ svůj z Italie odvodila („Hinc illa princeps Ursinorum familia Anno circiter 708 originem in Italia desumit").

Byl pak mezi členy jejími zkušeností a leskem jména svého nad ostatní zvlášť vynikající kníže Vitigo, jehož služeb horlivých užíval především Otto Veliký ve válkách, ve kterých v Čechách knížete Boleslava, svatého Vácslava bratrského vraha, pokořil a přemohl. Potom, když císař Otto z Čech odtáhl, postoupil i Vitigo Ursinus, který s ním ono vítězství sdílel, od Domažlic ku Bavorům a v Pasově se usadil. („Vitigo Ursinus Princeps a Domažlicz Bavariam versus abiit ac Straubinga secundo Danubio Passaviam descendit.")

Zde když uslyšel, že v Čechách víra křesťanská zkvétá a národní obřady že vyhubeny jsou, pobízením a radou Alberta (Praesidis Sacrorum), biskupa Pasovského, táhl k těm krajům Hercynie, jež Čechy od Rakouských hranic dělí, a dobyl lidmi nevzdělávanou pustinu, již lid onen považoval za pojištěnou jejími lesy a horami, nazvav místa svého vítězství Vítorazí. („... Bohemico Witoraz, Latine caedem, sive praelium aut vindictam Viti".)

Když pak celý kolem kraj ovládl, pokusil se o vyhubení nevzdělaného lidu, a aby nemusil tak trpěti nepravosti barbarů, založil na vynikající neschůdné skále hrad „Burgus" zvaný, kterýž nazván po něm „Vitiburgum" čili „Witingshausen". („Hanc nomen auctoris fortissimi nobilitavit, a quo Vitiburgum sive Wittingshaussen, quod Vitigonis domum explicat" ...)

Však ani tímto krajem se nespokojiv, postoupil podél Vltavy a ozdobil břeh její překrásným Ursinův moci památníkem, který až do dnešního dne z vlasti zřícenin zbyv, Růžová hora čili Rosenberg nazván jest. („... quod etiam num hodierna die patriae ruinis superstes, nomen a Rosis obtinuit et Rosarum mons seu Roszenberg appellatum, refert ad posteros generis clarissimi vetustatem".)

Když potom od českých knížat, kde království s Rakousy souvisí, Nový Hrad proti barbarův útoku vystavěn, byl týž Rožmberskému knížeti od panovníka v léno gvardiae čili strážné dán.[32])

Později rozmnoživ se Vitigo čili Vít Ursino četným potomstvem, ustanovil se na tom, panství svého meze rozšířiti a naleznuv také místo příhodné, kudy z Čech do Pasova vede cesta, založil tam hrad zvaný Český Krumlov. (... qua Passovium, ex Bohemia ducit transitus, arcem constituit domicilii posteritatis, Crumloviam Bohemice nuncupatam ...") Odtud pak postupuje do úrodného nitra Českého, založil Witigonii čili také Třeboň („... in quo [campum] Witigoniam aedificavit, hoc est Vitigonis aequor, sine etiam Tržeboň, ob ferarum pecorumque greges, quos ibidem ad aquari loci commoditas et consuetudo tulerat, appellatam"), a vše toto nečinil snad z té příčiny, aby

[32]) „Illud vero quod Bohemiae Gentiles adhuc Principes qua Regnu Austria terminat, obvium barbaricis tumultibus propugnaculum exaedificarant; cui novae Arci Gratzen Germanica plebs nomen indidit, eidem Rosenbergensi Domino a Regionis Principe in feudum Gvardiae, seu custodiae postea cessisse constat annalium veritate."

*

panství svého meze rozšiřoval, nýbrž jen proto, aby šířil známost křesťanského náboženství, kterouž byl již prsem ssál.[33])

Tímto končí báje o Ursinech. Pokračování začíná již víc a více býti pravdou historickou. Přechod k ní učiněn snadno. Druhdy velice rozšířený rod počal poznenáhlu se blížiti k zahynutí, neboť času proměny, válek křivdy, nespravedlnost štěstí, kteráž obyčejně ctnostem na odpor se staví, zahubivše téměř celý kmen, jen jediného zachovaly člena, na něhož veškerá moc domu Ursinského přešla a který se jmenoval Vít kníže. Tento slynul velkou moudrostí a ducha nadáním, tak že přicházeli mnozí se poučovat od něho („... hinc non ignobiles igniculi ejus animum accendebant"), čímž pověst jména jeho ku potomstvu se zanesla a proti cizí závisti trvalým svazkem sesílil se rod.

Nyní se počíná obšírně vypravovati, jak rozdělil tento Vít své statky mezi patero synů svých a jak každý z nich obdržel štít s pětilistou růží vždy v jiných barvách. Tak obdržel nejstarší Jindřich zlatou růži v modrém poli a Hradeckého[34]) kraje panství, kdež založil hrad, který po něm nazván Jindřichův Hradec.

Druhý syn Vilém obdržel růži bílou v červeném poli a panství Landštejnské a Třeboňské.

Třetí Smil obdržel ve žlutém poli růži modrou a panství Strážské a Bystřické.

Čtvrtý nejmladší, v nářečí obecném Vok zvaný („... quem Wok idiomate vulgari compellatum legimus..."), byv u otce svého zvláště oblíben, jmenován celého rodu vladařem a obdržel znak otcův, červenou růži v bílém poli a k tomu nejlepší panství Veitsrach čili Vítoraz, Rosenberg, Krumlov a Budějovice.

Poslední, Sezima zvaný, obdržel do štítu růži černou v zlatém poli a měl přikázáno odebrati se do Českých krajin co nejdáleji.[35])

Konečně se dovídáme, že první čtyři synové stali se praotci velkých a mocných rodů, kdežto potomci posledního syna Sezimy bez stopy zanikli.

Odtud pokračuje již vypravování dále dle pravdy, pročež uvádíme další v původním znění latinském.

„E superioribus etiam quatuor, hodie praeter unam illustrissimam ac spectatissimam matronam, dominam Luciam Ottiliam Comitem Slavatinam de Novadomo superstitem, nullam sexus utriuslibet invenimus haec haeres illius sedis et Novaedomensis agri, quem in haereditatem primogeniti cui symbolum Rosa aurea in caeruleo campo fuit, cessisse diximus super est Vrsino stemmati: aliis per Bohemiam Rosenbergiorum scilicet, Straziensium et Landstainianorum stirpibus quae a tribus aliis originem duxere penitus exstinctis.

[33]) Věta tato, jak zřejmě viděti, odporuje tomu, co výše již praveno, a charakterisuje dobu, v níž rukopis ten psán.

[34]) „Et omnem Novaedomensis agri possessionem", mysli se tu tedy Hradecko.

[35]) Zde činí se zmínka o tom, že vše to starými sice, ale živými doposud barvami namalováno na hradě Krumlově („vetustis quidem, sed vivis adhuc coloribus adumbratum in arce Crumloviensi gentis huius celeberrima sede visimus") a pak na druhé, oné ve všem podobné tabuli, již zámek Telecký chová. Obrazy tyto, podle všeho práce XVI. věku, avšak kopie starých originalů, nalézáme dosud v menší síni Teleckého zámku, do níž z nádherné „síně zlaté" vstupujeme. Též v zámku Jindřichohradeckém viděti takové obrazy, kteréž jsou ale kopiemi obrazů v Telči umístěných. Kopie ty provedl v první polovici tohoto století Jan See, tehdáž správce zámecký.

Horum ultimus dominus Petrus Wok de Rosenberg, eorum qui in albo campo Rosa rubra insigniti fuerunt, illustrem hunc familiae splendorem propaginemque Roseam nostra adhuc memoria fato terminavit: uti et dominus Wilhelmus de Landstain, cui Rosam candidam in campo rubro maiores pro symbolo legarant, anni ab hinc sedecim immature sublatus, nobilem familiam postremus ipse conclusit.

Eorum vero stemma, quibus in campo aureo Rosa caerula insigne gentis obtigit, hominum memoriam excedit et olim desiit esse; horum et Strazii sedes fuit, et ibidem in aede parochiali sepulchri familiare monumentum, cui inter cetera vetustate nobilia, haec inscripta Epithaphia visuntur. Anno M. L. XI. Generosus Dnus. Petrus de Straz pie sepultus h. est pia die Sc. Orate pro eo. Et aliud in alio lapide incisum: Anno Dni. MCCCCLXVI. quta. fia. an. festum S. Antonij. Obijt Magnificus Dnus Henricus de Straz. Jerosolim. militiae. M. Sigtus ac Supremus Mgr. Cme. Reg. Boh. h. sepultus. Orate pro eo.

Porro serenissimus ac invictissimus, nec non potentissimus princeps ac dominus Ferdinandus Secundus, electus Romanorum imperator, semper Augustus, Hungariae quoque, et Bohemiae rex, auctoritate qua pollet Caesarea, Regiaque, ut Caesar, rexque Bohemiae, illustrissimo ac excellentissimo domino, d., Guilhelmo comiti Slavata, gubernatori domus Novadomensis, de Chlum et Kossumberg, domino in Kossumberg, Novadomo, Straz, Mielnik et Telcz; Sac. Caes. Matis. Consiliario arcano, camerario eiusdemque suae Maiest. ut regis Bohemiae supremo cancellario, nec non supremo ac haereditario eiusdem regni pincernae ut coniugi honoratissimo praedictae illustrissimae dnae dnae. de Novadomo ultimae nimirum ac solius e familia Novadomensi et Rosenbergica superstitis haeredis eorumque ex hoc matrimonio natis vel nascituris haeredibus et posteris benignissime hanc peculiarem caesaream regiamque gratiam fecit eosque non tantum Sac. Rom. Imp. comites appellari iussit verum etiam illustrissimorum titulo sive Germaniae „Hoch und Wollgeboren“ insignivit, loco, sive sede illis ante omnes Bohemiae proceres concessa; quem admodum hac praeeminentia Rosenbergicorum gens antiquitus in hoc regno gavisa, usaque est; pro ut in eo quod ex cancellaria aulica bohemica, ut regis Bohemiae conditum et consignatum suae excellentiae hac super gratia traditum est, diplomate, pluribus continetur partem etiam ex singulari item Suae Ma. gra. a Novis Regni Constitutionibus insertum confirmatumque est.

Praerogativis his hoc insuper accedit, quod uti ex concessione divi Matthiae Caesaris ut regis Bohemiae jam ante suae excellentiae dno. comiti Slavata, id indultum erat, ut ei arma sive insignia sua cum Novodomensium armis in uno clypeo coniungere liceat. Ea concessio sive graa. a Ferdinando II. Augusto, qui nunc feliciter imperat quomodo confirmata verum etiam aucta, ac amplificata sit, ornatioribus datis insignibus ad eum modum, quo ea tabula subiecta colorum luce, ab artifice manu illustrata, magisque proprie depicta sunt.

Scribebantur haec in arce Novadomensi, tricesimo Junii Anno Domini 1629.“

Podání toto bylo tedy sepsáno ještě za života Lucie Ottilie z Hradce a jest zakončením památné doby vlády pánů z Hradce jakož i přípravou k období novému — panství Slavatův. (Pokračování.)

Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.*)

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV. Annorum 1333—1346. Opera Josephi Emler. Vol. 3. Pragae 1886. Sumtibus regiae scientiarum Societatis Bohemiae.

Třetí svazek čtvrtého dílu zavírá v sobě 386 kusů listin od r. 1340, 13. Sept. — 1342, 28. Dec. Z nich 118 jest docela nových a nebo nově podle originalů ve sbírku pojatých. Registřík — velmi obšírný — k dílu III. se také dohotovuje, a díl IV., jak viděti, blíží se rovněž již ku konci. Bude tím vykonáno dílo veliké ceny a ještě větší píle vydavatelovy.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává královský český archiv zemský IV. 1574—1576. 4⁰ str. 598.

Čtvrtý objemný díl „Sněmů českých“ zavírá v sobě listinný material pro historii sněmování českého toliko ze tří let, ale za to v tomto třiletí obsažen jest rok *1575*, kterýž tvoří epochu pro další vývoj církevních a náboženských dějin českých. Material, týkající se jednání o konfessi českou, tvoří podstatnou část IV. dílu „Sněmů českých“, a přece ještě není vydán úplně. Mnohé jednání a dopisy z r. 1575, kteréž tím hlavně nabývají důležitosti, že se strany dovolávaly jich roku 1608 a 1609, když šlo o vydání majestátu, nejsou pojaty ve přítomné publikaci. Nemůžeme vytýkati je kus po kuse; redakce „Sněmů“ až dospěje k r. 1608 lehce pozná, nač narážíme. Rovněž schází depeše papežského nuntia o r. 1575, a tudíž celé stanovisko katolické strany české ku jednání o konfessi není objasněno. Ovšem ku vydání depeší těchto byli bychom potřebovali, aby expedice do Vatikanského archivu již byla vykonána; pokud nestalo se tak, musíme si vypomáhati tím, co tištěno u Theinera „Annales ecclesiastici II.“ [1]) A již z toho viděti jest, o jak krásný kus práce a vzácnou část materialu mohly „Sněmy“ býti obohaceny! Ostatkem není pochybnosti, že tím co ve IV. dílu „Sněmů českých“ se podává, položen jest pevný základ pro příští badatele; výtka neúplnosti při tak velikém množství pramenů na všech stranách roztroušených nemůže býti pokládána za výčitku, než toliko za poukaz, co nám ještě ve příští době učiniti zbývá.

Pokrok stal se ve přítomném svazku ještě i také v tom, že k materialu o jednotlivých sněmích přidány jsou úvody a vysvětlivky. Zvláště obšírný jest úvod k roku 1575, kterýž zavírá v sobě nejedno dobré pokynutí a vysvětlení. [2]) Druhý pokrok v tom jest, že vedle materialu listinného došlo v tomto svazku ku otištění některých pamětí soukromých, teutokráte

---

*) Sestavili: Dr. Karel Chytil, skriptor Ferdinand Tadra a Ant. Rezek.

[1]) Podotýkám při té příležitosti, že a) musejní knihovna má důležité knihy této toliko exempláře silně defektní, b) universitní knihovna pak toliko exemplář vydání starého; nového vydání ve 26 svazcích (1864 a násl.) pokud vím vůbec v Praze není. Na důležitost „Annalů“ pro rok 1575 první tuším upozornil Ed. Reimann (Der böhmische Landtag des Jahres 1575) a to dosti záhy po vydání druhého dílu Gindelyovy Gesch. d. böhm. Brüder.

[2]) Podotýkám toliko, že poznaňské město Lissa v češtině i polštině není Lysá nýbrž Lešno. Ochranov jest moderní nedobrý překlad slova Herrnhut, beze všeho smyslu.

zvláště dvou velmi důležitých kusů: diaria Sixta z Ottersdorfu[3]) a pak diaria Bratří českých o sněmě r. 1575. Za tento pokrok zvláště musíme býti vděčni a nesnázím ve chronologickém pořádku, které z toho vzniknou, dalo by se tuším velmi snadno a levně odpomoci tím, kdyby ku konci dílu podal se seznam otištěných kusů, jako vidíme u Palackého v každém svazku Archivu Českého.

Redakci „Sněmů českých“ obstarávají, zemský archivář prof. Gindely a oba adjunkti Frant. Dvorský a Jul. Pažout. Jest to práce veliká a nesnadná, a tudíž velmi záslužná. Zvláště dobře jest, že dosti rychle jde v před a že podle učiněných disposicí, každá dvě léta historická literatura naše o nový 80—100archový svazek bude bohatší.

Zuzana Černínová z Harasova. Dopisy české šlechtičny z polovice XVII. století. Vydal František Dvorský. 8⁰ str. 335. Nakladatel Ed. Valečka. V Praze 1886.

Ušlechtilé dopisy Zuzanky Černínovy psané z největší části synu Humprechtovi Černínovi, známy byly částečně ze starší publikace Dvorského: Staré písemné památky žen a dcer Českých (v Praze 1869). Tam ovšem podány byly jen jako ukázky ve formě neúplné a zkrácené. Nyní vydány listy ty všecky a v celém znění, dle originalu archivu Jindřichohradeckého. K nim přidán vedle úvodu obšírnější životopis pisatelky a všech osudů její rodiny. Dopisy samy dvojího jsou druhů: a) rodinné z let 1634—1654; b) hospodářské z let 1633—1654. V obou zračí se vzácně ušlechtilá mysl staré šlechtičny české, kteráž v nejtěžší době vlasti naší zachovala si lásku k poddanému lidu, lásku ku rodné zemi a její strastem, a zvláště mohutnou náklonnost ku dětem svým, jež ostříhala jako zřítelnici oka svého. V nejtrudnějších i nejlepších chvílích života první i poslední myšlénkou byl jí Bůh a její rodina. Vedle této čistě ethické ceny mají dopisy Zuzančiny i značnou cenu historickou, kteráž by ještě zvýšena byla, kdyby vydavatel byl se odhodlal k obšírnějším vysvětlivkám jednotlivých, širšímu (i vzdělanému) obecenstvu méně srozumitelných míst a pak kdyby byl připojil ku vydání svému rejstříky osob, míst a věcí! — Jinak zpořízeno jest vydání se vší pečlivostí, úprava i tisk jsou rovněž slušny, a tudíž lze doufati, že kniha dobrého bude míti odbytu. Neboť pro bezprostřední názor o životě tehdejší šlechty, o strastných poměrech v zemi české za války třicetileté poskytuje vskutku poučení pěkného, místy i úchvatného.

Dějiny středověké. Od konce století pátého až do konce století patnáctého. Sepsal prof. Fr. Šembera. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto.

Sešit 20. (str. 625—688) zavírá v sobě dokončení odstavce o dějinách říše ruské za Vladimíra Velkého, Svjatopolka a Jaroslava (972—1054), a pak odstavce: 1. dějiny francouzské za panování prvních tří králů z rodu Kapetova (987—1060), 2. dějiny poloostrova Pyrenejského ode smrti Hakama III. až do rozpadnutí chalifatu Kordovského (976—1031), 3. dějiny chalifatu Bagdadského za doby rodu Bujehova. Pak začíná se „Doslov“ obsahující všeobecné úvahy o druhé periodě dějin středověkých, čímž i také

[3]) K vydání diaria Sixtova užito dvou rukopisů a jednoho opisu; jiný ještě rukopis u Jungmanna dle nesprávného udání Bočkova ve IV. odd. č. 989 uvedený, nachází se v knihovně Olomoucké (1. IV. 19). I v tom jsou místy zajímavé odchylky věcné.

druhý svazek spisu panč Šemberova bude ukončen. Několikráte již řekli jsme, že práci tuto pokládáme za svědomitou a solidní a že si jen přáti jest, aby o něco rychlejším tempem vycházela. A to obé platí až podnes.

Arnošt hrabě Harrach, kardinal sv. Římské církve a kníže arcibiskup Pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od r. 1623—1667. Napsal dr. Frant. Krásl, kanovník u sv. Víta na hradě Pražském. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. Čís. XXV. (za rok 1885). V Praze, 1886. 8°. Str. 661.

Dlouhá a pohnutá doba, v níž vynikající muž a kněz, Arnošt hrabě Harrach, na stolci arcibiskupském v Čechách seděl, jest jak pro dějiny Čech vůbec tak jmenovitě pro dějiny církevní země té předůležitá.[4]) Proto s potěšením vítáme knihu, která nám život jeho i církevní poměry doby té vypisuje, a to tím více, jelikož kniha ta — jakž rádi již napřed konstatujeme — z větší části se zakládá na pramenech původních, posud neznámých, nalézajících se hlavně v archivu arcibiskupském v Praze a v archivu hrab. rodiny Harrachů v Mostě nad Litavou. Spisovatel rozdělil sobě látku svou ne dle chronologie, leč dle pořádku věcného a sice v následující tři hlavní díly: 1. Protireformace v Čechách čili úřad učitelský kardinala Harracha; 2. Poměry a správa duchovenstva čili úřad pastýřský kardinalův; 3. Úřad kněžský kardinalův, poměr jeho k papežům a císařům, jeho povaha. — Díl I. rozděluje pak v následující části: a) Protireformace od r. 1623—1627; b) obnova náboženství katolického r. 1627—1650; c) Pokračování od r. 1650—1655; d) O arcibiskupském semináři; e) Nově zřízená biskupství v Čechách (Litoměřické a Král.-Hradecké). — Díl II. rozdělen v tyto části: a) Duchovenstvo světské; b) Kněžstvo řeholní; c) Noví řádové uvedení do Čech za času kardinala Harracha; d) Spory o universitu; e) Řízení arcidiöecese; f) O zboží církevním. — Díl III. má tyto části: a) Poměr kardinala Harracha k císařům a papežům; b) Svátky, slavnosti a jubilea; c) Přisluhování sv. svátostmi; d) O ctnostech, povaze a smrti kardinala Harracha. Obšírný Ukazatel osob i věcí zakončuje celé dílo. — Jak z přehledu tohoto viděti, jest obsah spisu p. Kráslova široký a zajímavý. Někdo snad nebude srozuměn s rozvrhem knihy, ale tu pan spisovatel již napřed připomíná obtíží i nesrovnalostí, které by jiným rozdělením nutně povstati musily, a žádá, aby dílo jeho považováno bylo za první pokus a základ, na němž by zevrubné dějiny církevní doby té psány býti mohly. Pan spisovatel může býti přesvědčen, že jsme jemu za takovýto pokus velmi vděčni a vyslovujeme přání, aby neustával v dalším badání historickém, k němuž i postavením svým v přední řadě jest povolán.

---

[4]) Po smrti arcibiskupa Lohelia († 2. listopadu 1622) sjednotili se brzy členové kapitoly Pražské a listem daným dne 9. listopadu t. r. žádali císaře, aby na místo uprázdněné ustanovil Arnošta Vojtěcha svobodného pána z Harrachu, kterýž jsa teprve 24 roků stár u papeže Řehoře XV. úřad komořský zastával. Arnošt byl synem Karla svobodného pána, později hraběte z Harrachů, předního rádce císaře Ferdinanda II., studoval v kollejích jesuitských napřed v Krumlově, pak Jindřichově Hradci a konečně v Římě (v tak zvané německé kolleji), kdež i knězem se stal. Jmenován byv od císaře arcibiskupem Pražským a potvrzen od papeže, přijel počátkem května r. 1623 do Prahy; dne 11. ledna 1626 stal se kardinalem. Dlouholeté působení jeho v čase tak důležitém a jeho vynikající postavení zasluhovaly již dávno zvláštního a důkladného vypsání.

Novější dějepis rakouský (od r. 1526 do roku 1860). Sepsal prof. dr. W. W. Tomek. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto. Sešity 1—3. 8° str. 144.

Vítáme se zvláštním potěšením tento spis, důležitý pro celý veřejný život náš. Přednosti slohu a vypravování páně Tomkova jsou známy; ve stručné formě podává se veliký věcný obsah, takže v „Novějším dějepisu rakouském" každé jen trochu důležité faktum najde místo, aniž by objem knihy přes příliš se rozšířil. První tři sešity mimo Úvod zavírají v sobě dějiny rakouské od počátku vladaření Ferdinandova až do vybouření arciknížete Matiáše proti Rudolfovi (1608). V desíti sešitech (30 arších) celé novější dějiny rakouské budou vydány a na konci rejstříkem opatřeny. Celé dílo do července 1886 bude v rukou obecenstva. Úprava i tisk jsou velmi slušny, cena mírná. — Více říci netřeba. Nebude zajisté posluchače universitního, nebude politika ani žurnalisty, nebude zkrátka nikoho, kdož má interess pro otázky politické, aby kniha páně Tomkova u něho nenalezla místa a nebyla horlivě čtena a studována.

Dějiny devatenáctého století. Oddíl prvý: Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou až do vypuzení císaře Napoleona I. na ostrov sv. Heleny. Sepsal prof. dr. Jan M. Kryštůfek. V Praze 1885. Nákladem vlastním. Část pátá a šestá; Oddíl druhý, sešit první. V Praze 1886. Nakladatel Eduard Valečka.

Část pátá a šestá (str. 319—488) zavírají v sobě tyto odstavce: 1. Změny ve vnitřním ústrojí francouzském; 2. Bonaparte stal se doživotním konsulem; 3. Spiknutí Cadoudalovo. Odpravení vévody Enghienského; 4. Korunovace; 5. Císařství rakouské; 6. Nadvládí císařství francouzského v Evropě; 7. Opravy císaře ruského Alexandra I.; 8. Sestavení nové koalice; 9. Třetí válka koaliční; 10. Slavkov; 11. Následky míru prešpurského; 12. Diplomatické pokoření Pruska; 13. Marné jednání o mír; 14. Rusko a Turecko; 15. Rýnský spolek; 16. Válka s Pruskem a Ruskem; 17. Doba kapitulac; 18. Bitva u Friedlandu a mír v Tilži; 19. Následky míru Tilžiského; 20. Vnitřní stav Francie. — Tím končí se první oddíl vypravování.

Oddílu druhého (dle oznámení pana nakladatele posledního) sešit první zavírá v sobě hlavně vypravování o zápletcích na poloostrově pyrenejském (Obsazení Portugalska, zbouření aranjuezské, tragoedie bayonská, válka národní, vnitřní rozmíšky a nepořádky) pak o schůzi erfurtské, o nové organisaci Pruska po porážkách u Jeny a Auerstädtu; končí se pak sešit líčením života ve státech rýnského spolku.

O spise páně Krištůfkově několikráte jsme měli příležitost zmíniti se jak ve Sborníku Historickém tak i jinde, zejména v Athenaeum 1884/85. Chválili jsme slušný, však nabubřelých frásí prostý sloh páně autorův; co do věci však měli jsme a máme až dosud všelijaké námitky. Pan spisovatel námitkám těm jakož i radám dobře míněným nechtěl rozuměti a pustil se do polemiky, čímž i nás donutil ku zřejmější a ovšem také již méně ohledů plné odpovědi (Athenaeum 1885/86 čís. III.). Co tam jsme řekli, při tom stojíme i po přečtení těchto posledních částí práce páně Krištůfkovy; jen ve podrobnějším způsobu citování cizích děl stal se na několika místech pokrok ve smyslu výtek našich, což rádi jakožto pokrok uznáváme.

Hrady a zámky české. Popisuje prof. Aug. Sedláček, illustrují bratři Liebscherové, V. Brechler a V. Král z Dobrévody. Nákl. Fr. Šimáčka v Praze.

Dílu V. sešity 7.—10. (běžné číslo 78.—80.) zavírají v sobě popisy hradů a tvrzí: Bělohradu, Chotče, Sobčic, Podhorního Újezda, Vojic, Ostromíře, Hradištka, Černína, Lukavce, Okrouhlého, Miletína, Rohoznice, Miletínka, Bělušic, Hořické tvrze, Mlazovic, Lhoty Šárovcovy, Újezdu dolního, Bašnic, Bříštan, Petroviček, Bílska, Třebnouševsi, Ostrova, Dobrévody hořejší i dolejší, Jeřic, Sedlce, Miřejova, Břecšteina, Vlčic, Pilinkova, Trutnova a Žacléře. — Vedle obyčejných vyobrazení jest v sešitě 77. tabule znaků těch rodin, které ve východních Čechách byly osedlé.

Církevní mapa království Českého. Na základě nejspolehlivějších pomůcek zeměpisných kreslil a vydává P. Kristin Plodek. V kommissi Karla Janského v Táboře.

O mapě této promluvili jsme obšírněji, když vyšla první čtvrt její, obsahující podstatnou část dioecese Pražské a Litoměřické (Sbor. Hist. 1885 str. 127). Nyní vyšla čtvrt druhá zavírající v sobě ostatek dioecese Litoměřické a Pražské i s hrabstvím Kladským, kteréž církevně k Čechám náleží, pak část dioecese Královéhradecké. Jest to mapa velmi pěkná, vedle potřeby praktické i vědecky důležitá. Nomenklatura buď jest toliko česká nebo toliko německá, nebo obojí. Doporučujeme mapu tuto ku hojnému odbytu.

Zprávy o zasedání královské české Společnosti Nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická 1885. Pojednání do oboru historického spadající jsou v tomto ročníku následující:

Frant. Prusík, Původ jmen „Čech"; K. Konrád, Posvátná píseň polská, s obzvláštním zřetelem k posvátné písni české; Ant. Lenz, Učení Petra Chelčického o bytu očistce; Ferd. Menčík, Kalendářní zprávy o některých moravských bratrech; Josef Jireček, Über die culturellen Beziehungen der Ungarn und Böhmen im XIV. und XV. Jahrhunderte und über die ungarischen Husiten; Constantin Jireček, Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uroš und König Vlkašin (1355—1371); Josef Kalousek, Dvě bully dané do Kutné Hory r. 1401 a 1403.

Časopis Musea království Českého 1886. Redaktor Josef Emler. Ročník LX. Svazek první:

Konstantin Jireček, Srbský cář Uroš, král Vlkašin a Dubrovčané; Josef Truhlář, Sigismundus Gelenius, jeho život a působení vědecké; Fr. J. Zoubek, O Komenského polemikách theologických. Příspěvky k poznání ducha i století jeho; Ant. Truhlář, České literarní práce Krištofa Mathebaea Bohdaneckého; Ferd. Tadra, Jan ze Středy (Johannes Noviforensis), kancléř císaře Karla IV., biskup Litomyšlský a Olomoucký; V. V. Zelený, Tomáš Pešina z Čechorodu. Životopisná studie; Jar. Goll, Jednota bratrská v XV. století; Z. Winter, Nový příspěvek k dějinám tiskárny Veleslavínovy, jakož i některá zpráva o jeho osobě i rodině; Ant. Rybyčka, M. Jakub Tadeáš (Theodosius) Včelín; Jar. Svoboda, Jan Vlastimil Štěpán (poslední tři články jsou: Dodatky a opravy k biografiím starších českých spisovatelů). V části kritické jest velmi obšírná recense spisu Deu-

merova: Der rechtliche Anspruch Böhmen- Österreichs auf das königlich-sächsische Markgrafthum Oberlausitz, sepsaná od Rudolfa Kreutze.

Památky archaeologické a místopisné. Redaktor Jan Bohuslav Miltner. V Praze 1885. Nákladem archaeologického Sboru Musea král. Českého. Dílu XIII. sešit 4.:

K. Chytil, Vývoj miniaturního malířství v době kralů rodu Lucemburského; J. B. Miltner, Paměti Volyňské Bartoloměje Prokopa z let 1617—1647; J. Smolík, Mnoho-li vážila staročeská hřivna?; T. Bílek, Stav far l. 1650—1652 v krajích Chrudimském, Kralohradeckém, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížetství Fridlandském l. 1630.

Athenaeum, listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Hlavní redaktor prof. T. G. Masaryk; nakladatel J. Otto v Praze 1886.

Číslo 5—7: Josef Kaizl: Vyrovnání s Uhry l. 1867 a 1877; J. Gebauer, Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského; J. Goll, Desideria a desiderata (krásný článek o badání ve Vatikánském archivu — a pak o pořádku ve Pražských knihovnách); T. G. Masaryk, J. Gebauer, J. Truhlář, J. Vančura, J. Vlček, K. Černý, M. Opatrný, J. Král, A. Seydler: Materialy ku vědeckému posouzení rukopisu Královédvorského a Zelenohorského (v čísle 6.—7.).

Slovanský Sborník. Redaktor Edv. Jelínek. Nakladatel J. Otto. Ročník V. 1886. Číslo 1.—4.

J. Perwolf, Jiří Křižanić, patriarcha slavistiky; F. Řehoř, Vznik a rozvoj rusinského divadla; J. A. Voráček, Perunova slavnost v Rhodopách; Dopisy Jiřího Daničiće W. Maciejowskému z let 1868—1871; F. Dvorský, Příspěvky k dějinám slovanským; F. A. Hora, Republika babínská; Lad. Alin, Slovenští osadníci ve Srěmu, v Bačce a Banátě; Dopisy Samuela Lindeho Purkyňovi z r. 1839; kněžna Łowicka; M. Hórnik, Statistika Lužických Srbů; Dopisy Petra Dubrovského Purkyňovi z roku 1839 a 1843; J. Hudec, Kolo illyrské; Dopisy Frant. Palackého J. E. Purkyňovi z r. 1833—1837.

Osvěta, listy pro rozhled ve vědě, umění a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. 1886. Ročník XVI. Sešit 3. a 5.:

J. Kalousek, Korunování na království české r. 1836; F. Čenský, Český jazyk v císařské rodině; Konstantin Jireček, Na makedonských hranicích; J. J. Toužimský, Rozhledy v dějinách současných; J. Kalousek, O potřebě dalších zkoušek rukopisů Královédvorského a Zelenohorského; týž, Ve sporu o rukopisy Z. a K.; J. Jireček, Jak Pavel Josef Šafařík za posledních svých let smýšlel o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském.

Slovenské Pohľady. Redaktor Sv. Hurban. V Turč. sv. Martine 1886. Ročník VI.

V čísle 2. tohoto časopisu počíná starý dr. Jos. Mil. Hurban uveřejňovati pod titulem „Rozpomienky“ paměti své a svého ve předešlých dobách velmi pohnutého života. Vedle toho jest zde počátek historického sepsání „Ruská unia v Uhrách“ od pseudonyma Ivana Považského. Ve čtvrtém čísle jest článek od Julia Botta: „Stari a terajší husiti gemersko-malohonští“.

Geschichte von Lämberg und Chronik von Ringelshain mit bes. Berücksichtigung der Orte der Herrschaft und der Umgebung. Von Jos. Bürger. Reichenberg, 1886. 8⁰ Str. 198.

Zprávy o starém hradě a původním sídle dávného rodu Markvarticů větve Lemberské (Löwenberg), jsou dosti četné a sáhají až do XIII. století. O něco později, v druhé polovici XIV. století počínají zprávy o druhém tuto jmenovaném místě, Ringelshainu (snad Reinoldshainu), tenkráte již vesnici farní. Mimo vlastní účel spisu pouští se spisovatel do všeobecného pojednávání o Němcích v Čechách ve smyslu časopisu německého spolku historického. Jinak ale zasluhuje spis povšimnutí mezi monografiemi místopisnými.

Die Geburt des Landes ob der Ens. Eine rechtshistorische Untersuchung über die Devolution des Landes ob der Ens an Österreich. Von Julius Strnadt. Linz, 1886. 8⁰. Str. 125.

Otázka, kdy země nad Enží připojena byla k zemím rakouským a kdy se stala samosprávnou zemí, nebyla posud určitě zodpověděna a odpověď stížena byla hlavně tím, že tak zvané „privilegium maius" císaře Barbarossy uznáno bylo za podvržené. Spisovatel přichází na základě důkladného zkoumání k následujícímu výsledku: Země nad Enží oddělena byla od Bavorska teprve r. 1180 a připojena byla k vévodství Štýrskému, od něhož odtržena při válce krále Otakara Českého s Uherským Belou r. 1254; z vůle Otakarovy utvořena pak ze země té zvláštní provincie.

Waldstein während seines ersten Generalats im Lichte der gleichzeitigen Quellen 1625—1630. Von Anton Gindely. Prag, Tempsky, 1886. Sv. I. str. V. 424.

V ročníku III. časopisu tohoto (str. 319) uvedli jsme tři nové spisy o Valdšteinovi jednající: dva z nich, jichž spisovatelé jsou dr. E. Hildebrand a dr. A. Gaedeke, Valdšteinovi velice nepříznivé, třetí — Bílkovy Beiträge zur Gesch. Waldstein's — ospravedlňování Valdšteina v každém ohledu. Bílek vystoupil v tomto spise svém zejména ostře proti Gindelymu a proto bylo vysloveno již tenkrát očekávání, že vznikne z toho polemika, neboť se vědělo, že Gindely chystá větší dílo o Valdšteinovi. Gindely byl při dalším postupu práce své o dějinách války třicítileté přímo nucen, otázkou Valdšteinovou důkladně se zabývati a aby úsudky své v té záležitosti náležitě odůvodnil, vydal nyní spis obšírný nahoře uvedený, jednající o prvním generalátu Valdšteinově v letech 1625—1630. První část právě vyšla, druhá vyjde ještě během měsíce dubna. Spis Gindelyho obsahuje mnoho zpráv posud neznámých, které na jednání Valdšteinovo nové, ovšem velmi nepříznivé světlo vrhají a které snešeny jsou z četných archivů tu- i cizozemských. Prameny ty sestaveny jsou ne chronologicky, leč jak náležejí k věci, o které G. právě jedná, a jsou úvahami Gindelyho spojeny. Krok za krokem vede nás G. po celé dráze, kterou kráčel Valdštein, aby dosáhl moci a postavení, po kterém toužil. Pro nás jsou zajímavy zvláště otázky sporné, totiž jakým způsobem nabyl Valdštein všech statkův, jmenovitě statků rodiny Smiřických a byl-li účasten podvodného ražení lehké mince. V té věci soudíme, že důvody Gindelyho jsou závažné a přesvědčivé, že dosti těžko bude lze je vyvrátiti. Jmenovitě co se týká účastenství při ražení lehké mince, uvádí G. zprávy určité, dle nichž Valdštein účastnil se podniku toho s 5000 hřivnami stříbra, za které jemu ze zisku od společnosti vyplaceno bylo 617.249 zl., ač cena

stříbra toho obnášela pouze 395.000 zl. Při všech dalších krocích Valdšteinových hledí Gindely stopovati a vypátrati i pohnutky jednání jeho, líčí válečné tažení jeho do Němec r. 1625—1627, pronásledování Mannsfelda, poměry jeho k vůdci vojska ligistického a některým knížatům německým, vítězný pochod proti Dánsku, dobytí Meklenburska, Šlesviku a j., řádění vojska jeho v Němcích, jmenovitě v Sasku Dolním a v Braniborsku, a návrat jeho do Prahy v prosinci r. 1627. Valdštein stál v té době na výši moci a slávy své. Zde končí první část spisu Gindelyho. K úsudkům, které Gindely na počátku knihy své podává, vrátíme se až po vyjití části druhé, prozatím uvádíme pouze, že Gindely co se týče otázky o vině či nevině Valdšteinově nezůstává státi na stanovisku posavadním, leč tvrdí, že Valdšteinovo poslední zradné vystoupení proti císaři r. 1634 bylo jen přirozeným následkem celého jeho jednání v letech předcházejících, že Valdštein v letech 1625—1630 k této zradě se připravoval. Nejde-li tvrzení toto příliš daleko, o tom zajisté vzplane brzy zajímavý spor vědecký; nám hlavně tane na mysli otázka, jak Gindely spojí čas po prvním pádu Valdšteinově do opětného povolání jeho v čelo vojska císařského; či dá se mysliti, že Valdštein byl o opětném povznešení svém tak jistě přesvědčen, že by byl úmysl svůj jen odložil?

Hans Joachim von Zieten. Eine Biographie von Dr. Georg Winter. Leipzig, 1886. 8⁰. Svazek I. a II.

Spis tento sepsán jest k stoleté památce úmrtí slavného generala pruské jízdy († 27. ledna 1786) k žádosti rodiny nyní hraběcí „Zieten-Schwerin“. První díl obsahuje životopis generalův, z něhož ovšem pro nás hlavní interess má účast jeho ve válce sedmileté, kteráž zde obšírně líčena jest; druhý díl pak obsahuje dopisy a jiné zprávy důležitější, jichž k sepsání díla samého použito bylo.

Russische Geschichte in Biographien von N. Kostomarow. Nach der zweiten Auflage des Russ. Originals übersetzt von W. Henckel. Leipzig, 1886. 8⁰. Bd. I. Die Herrschaft des Hauses Wladimirs des Heiligen (X—XVI. Jahrhdt). Str. 432.

Mikuláš Kostomarow patří mezi nejznamenitější dějepisce ruské, některé spisy jeho ku př. Bohdan Chmelnicki, Akty (k maloruským dějinám) a j. jsou velmi důležity. Že i spis tuto udaný všeobecně uznán jest, svědčí překlad jeho do řeči německé, jehož první část — obsahující počátky křesťanství za Vladimíra sv. a panování rodu jeho (až do polovice XVI. stol.) v 19 článcích biografických — právě tiskem vyšla.

Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1848. Von Jos. Alex. Fhr. v. Helfert. IV. Der ungarische Winter-Feldzug und die octroyirte Verfassung Dezember 1848 bis März 1849. Dritte Theil, Prag 1886. F. Tempsky. 8⁰ str. XX. a 528.

Třetí svazek IV. dílu zavírá v sobě tři velké kapitoly: I. Die nicht-ungarischen Länder und die deutsche Frage; II. Die Schlacht bei Kapolna; III. Das Ereigniss von Kremsier.

V první z nich vykládají a líčí se poměry ve hlavním městě za doby obležení, a pak obšírně současné hnutí v Čechách na Moravě, ve vnitrorakouských zemích, ve Krakovsku, Haliči a Bukovině i v územích Vlachy obývaných v jižním Tyrolsku a Přímoří. S tím současně dolíčeno jest stanovisko

vlády rakouské ke Frankfurtskému parlamentu i k otázce „císařské“ a poměry ve státech německých, hledíc k sympatiím anebo antipatiím ke státu našemu.

Ve druhé kapitole do velikých podrobností jde vypravování o bojišti uherském o všech oddílech císařského vojska, o poměrech a nesnázích mezi Windischgraetzem a Jellačičem, o bídném postavení císařských v Sedmihradsku; na druhé pak straně o vládě Košutově v Debreczině, o nenávisti mezi Dembinským a Görgeiem až k bitvě u Kapolny, osudné ne tak průběhem, jako následky svými pro další vývoj boje s revolucí uherskou.

Ve třetí kapitole vypravuje se o posledních debattách sněmu Kroměřížského, zvláště o postavení stran ke druhému dílu ústavy a o posledních řečech sněmovních v debattě náboženské a pak líčí se rozehnání parlamentu Kroměřížského, jak a proč bylo od vlády připraveno a provedeno, jaké mělo v zápětí následky a jakou vzbudilo opposici! Na konci podána kritika ústavy oktroyované. — V Příloze vytištěno 12 velmi důležitých diplomatických a státních listin, pak připojeno pojednání o „Košutovkách“ a konečně podán seznam všech rozsudků vydaných a vykonaných od vojenské vyšetřující kommisse ve Vídni od listopadu 1848 až do března 1849.

Helfertovo stanovisko historické i způsob psaní jsou známy a obecně uznány. Málo jest knih, které by po vyjití svém byly způsobily takové pohnutí, jako když byl vydán první díl přítomného spisu Helfertova. Přátelé i protivníci jeho jednohlasně uznávali, že podáno zde dílo neobyčejné ceny vědecké i politické, že nikdo nevládne tak velikým apparátem literarním tištěným a netištěným, jako právě baron Helfert, a že kniha jeho pro všecky příští časy jest a bude badatelům základem a východištěm. A to všecko platilo o spisu Helfertově od počátku a platí až do svazku tohoto, bohužel — posledního! Neboť autor dále jíti nemíní a ponechává pokračování v díle započatém nástupci — „buď v jednotném nebo ve množném čísle“. To jest proto hlavně smutné, že se nástupce tak lehko nenajde a že na dlouhá léta snad nejnovější dějiny Rakouska zůstanou nezpracovány! Helfert dílem svým vykonal veliký kus práce, ceny trvalé a hodnoty nezměnitelné. Kniha jeho o dějinách Rakouských od vypuknutí říjnové revoluce až do oktroyované ústavy měla by se státi majetkem veškeré intelligence v zemích Rakouských, bez rozdílu barvy politické a bez rozdílu národnosti.

Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses. I.—IV. 1883—1886.

Umělecké sbírky císařského domu rakouského patří ku nejstarším toho druhu vůbec; členové domu Habsburského — jako nejznámější a nám nejbližší příklad třeba jen jmenovati Rudolfa II. — bývali vždy horlivými sběrateli uměleckých památek a sbírky jich mají již samy o sobě svou historii. Zabývati se historií, rozvojem jednotlivých oddílů císařských sbírek, zkoumati provenienci jednotlivých předmětu, stěžiti nastřádané poklady i vědomosti pro vědu, toť účelem velkolepého svrchu uvedeného díla, vydávaného c. k. vrchním komorním úřadem, od roku 1883 pod řízením Frant. hraběte Folliota de Crenneville a jeho nástupce Ferd. hraběte Trauttmansdorfa-Weinsperga. Redaktorem díla jest p. Quirin von Leitner, a hlavními spolupracovníky ředitelé a správcové jednotlivých oddílů sbírek.

Publikace tato, jež úpravou svou staví se po bok nejznamenitějším výrobkům officin tiskařských, obsahuje dva díly; v prvním střídají se různá historická a kritická pojednání, a zvláštní přílohu k této části tvoří dřevo-

řezebná díla císaře Maximiliana I., při nichž hlavní účastenství měli Dürer a Burgkmaier; jsou to jmenovitě Weisskunig, Triumphzug, Ehrenpforte a Svatí z rodu Maximilianova, a zajímavé jest, že při nich bylo použito originalních dosud zachovalých dřevořezeb, tak že nemáme před sebou obvyklé reprodukce, nýbrž původní dílo umělců samých. I jinak jest celá publikace rytinami a přílohami fototypickými, jako jsou ku př. serie reprodukcí tapet z majetku císařského domu, skvěle vypravena.

Druhý díl obsahuje prameny k dějinám císařských sbírek a snah uměleckých Habsburského domu, přináší kopie příhodných listin a inventářů, výtahy a regesta a poskytuje pro dějezpytce umění bohatý material snesený po řadě ze všech archivů rakouských. Jmenovitě pro dobu císaře Ferdinanda I., Maximiliana II. a Rudolfa II. snesena hojnost zpráv namnoze i pro nás důležitých a v ohledu tom lze se nadíti mnohého znamenitého příspěvku pro dějiny renaissance v Čechách, až na řadu přijdou také výpisy z archivů Pražských.[5]) V archivalních badáních pro dějiny umění ostali jsme pohříchu velmi pozadu, důležitost jich snad poněkud podceňujíce, a jmenovitě uvedená perioda od doby zvěčnělého Mikovce, který v historickém ohledu byl nejbystřejším badatelem na poli dějin renaissance v Čechách, ostala ležet téměř ladem. Právě pro tuto periodu přináší již první oddíl mnohou cennou zprávu a sluší v ohledu tom uvésti pojednání dra. A. Ilga, horlivého badatele rozvoje renaissance a baroku v Rakousku, a sice „Adrian de Fries“ (v I. díle), kdež se pojednává obšírně též o Friesově činnosti v Praze, jmenovitě o pracích jeho pro palác Valdštýnský, jež se většinou dostaly do parku v Drottningholmu ve Švédsku, a článek „Giovanni da Bologna und seine Beziehungen zum kaiserlichen Hofe“, kdež vypráví se též o poměrech slavného umělce k dvoru Pražskému, a nové zprávy se přinášejí o zajímavé osobě žáka jeho Jana Monta, působivšího v Praze. Neméně důležité pro všeobecné dějiny umění jsou ostatní práce Ilgovy, jakož i pro jiné obory věd historických pojednání dra. A. rytíře Bergmanna, dra. E. šlechtice Sackena, E. rytíře Engertha, dra. A. rytíře Birka, dra. A. Hartmanna z Franzenschuldu a j. v. Pro lepší přehled opatřeny jsou oba oddíly registry pečlivě sestavenými.

Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. XXIV. Jahrgang. Nro. III. und IV. Nebst der literarischen Beilage. Redigirt von Dr. L. Schlesinger:

Heinrich Gradl, Zur ältesten Geschichte der Regio Egere; Thomas Bílek, Das nordwestlische Böhmen und der Aufstand im Jahre 1618; Theod. Steiner, Der Rubin und seine Umgebung; Vinc. Goehlert, Beitrag zur Culturgeschichte der Deutschen im Erzgebirge. — Hans Lambel, Alfred Meissner; Jos. Loserth, Wiclif's Buch „Von der Kirche“ (de ecclesia) und die Nachbildungen desselben in Böhmen; Aus den Pfarr- und Kirchenbüchern der Kirche zu Pischely; J. M. Klimesch, Über die älteste tschechische Urkunde des Stiftes Schlägl; Fr. Hübler, Sagen aus den südlichen Böhmen. — V části kritické jsou: Bohemica aus den periodischen Zeitschriften 1885, pak přehled článků vytištěných roku 1885 ve Sborníku Historickém, v Časopise Českého Musea a v Památkách archaeologických a místopisných.

[5]) To se stane hned ve příštím svazku, jakož sdělil nám archivář místodržitelský p. K. Köpl.

Výroční zpráva za správní rok 1884/85, k tomuto sešitu přidaná, jest velmi poučna; ukazuje celou organisaci spolku uvnitř i na venek a konstatuje, že spolek čítal na konci svého správního roku 1562 řádných a 52 zakládajících členů; dohromady tedy 1614 členů. A počet ten mezi tiskem zprávy stoupl pro správný rok 1885/86 o nových 86 členů. Konstatujeme faktum toto prostě a hlavně proto, aby čtenáři naši čísla tato srovnati mohli s organisací a počtem členů Spolku Historického.

Geschichte Karl's V. Von Hermann Baumgarten. I. Bd. Stuttgart 1885. 8[0]

Důležitá a významná doba pro veškerou Evropu počínající rokem 1500, přechod z věku středního do nového, tvoření se nových států, reformace náboženská a spojené s ní zápletky politické jsou pro dějezpytce vždy novým a vděčným předmětem badání, kteréž daleko ještě vyčerpáno není. Důkazem toho nová kniha nadepsaná. První díl obsahuje mimo úvod vypsání prvních osudů Karla V., o jehož mládí nám málo známo jest, počátek jeho panování v Nízozemí, příchod do Španělska a nastoupení vlády v zemích špan., zvolení za císaře německého a korunování jeho, vystoupení jeho proti Lutherovi a poměry k papeži (až do r. 1522).

Autor doznává sám, že hlavně šlo mu o zpracování materialu již vydaného a že sám mnoho nových studií archivních podstoupil; vývody jeho však veskrze jsou duchaplné a byť i proti jednotlivostem ledacos se namítati dalo, jest kniha Baumgartenova od časů Robertsonových prvním dobrým systematickým spisem o Karlovi V. a jeho významu pro Německo i reformaci. Též pro dějiny bratra Karlova, Ferdinanda I., nejedna věc teprv nyní ve spojení se světovými politickými plány Karla V. náležitě se objasňuje. Podle rozvrhu spisovatelova ve třech, nejvýše čtyřech svazcích mají dějiny Karlovy úplně býti podány.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. — 1886 — Svazek III.

Pannonské legendy a mnich Chrabr.*)

Pokus, rozřešiti otázku, kdo sepsal pannonské životy ss. Konstantina-Cyrilla a Methoděje.

Sepsal František Snopek.

Před čtyřiceti třemi lety uveřejnil tehdejší rektor duchovní akademie Moskevské A. V. Gorskij v č. 6 Москвитянина výtah z legend o ss. Konstantinu-Cyrillu a Methoději. Ve svých k tomu přičiněných poznámkách vyslovil domněnku, že psány jsou v území Kocelově, v Pannonii. Odtud jejich jméno: pannonské legendy. Životy nebyly sice před tím docela neznámy, ale nikdo nepřikládal jim veliké ceny. Ona však stoupla měrou svrchovanou, jelikož v objevených spiscích nalezeny byly stopy dávné dřevnosti, takže badatelé neostýchali se jejich spisovateli jmenovati osobnosti slavné, bezprostředné učně ss. apoštolů slovanských Klimenta a Gorazda.

Domněnka tato zůstala v platnosti až do roku 1876—77, kdy zesnulý již professor A. D. Voronov v Трудахъ кіевской духовной академіи i ve zvláštním otisku vydal veledůkladnou práci historickou se záhlavím: Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія. Velikým apparatem vědeckým opatřenému a důmyslnému neméně než učenému professoru poštěstilo se dílo co do staroslovanských, zejména pannonských legend úplně. Seznámíme čtenáře stručně alespoň s jeho výzkumy.

„Na pannonské životy nesmíme patřiti jako na dva samostatné prameny, neboť je sestavil jeden spisovatel. Prvotná jejich redakce byla řecká. Jejich spisovatel byl Slovan a příslušel k církvi východní. Žil v Bulharech a psal nedříve než v druhé čtvrti X. století. Užil jednak řeckých a latinských pramenův, jednak tradice své doby.“ [1])

Všimněme si způsobu, jakým dokazuje pisec oprávněnost slovanského bohoslužení: jaký důraz klade na schválení slovanských knih papežem (Živ. sv. Konst. hl. 17. Živ. sv. Meth. hl. 6. 8.) s jedné a císařem a patri-

*) O spise *Voronově*, ve přítomném pojednání častěji citovaném, praví *Jagić* v Archivu für slav. Phil. IV. (1879) str. 109: „Herr Voronov bringt sie (totiž legendy pannonské) *nicht mit Unrecht* mit der *bekannten Abhandlung* des Mönchs Chrabr in Zusammenhang.“ Autor přítomného článku myšlénku tu blíže provedl a sebral důvody k ní. — Při revisi článku byl redakci laskavě nápomocen prof. Dr. K. *Jireček*.

[1]) Uved. v textě spisu str. 107, 108.

archou Cařihradským (Ž. sv. Meth. hl. 13.) s druhé strany. Uvádí všechna příslušná místa z písma sv., a vyčítaje národy, kteří mají svoje písmo a bohoslužbu v jazyce národním, upřílišuje, nebo vzmiňuje se nejenom o Ormunech, Gothech, Arabech, Peršanech a Egypťanech (Koptech), ale i o Abazgech, Sugdech, Turcích, Chazarech, o nichž nejvýš pochybno jest, zdali měli křesťanskou bohoslužbu v jazyce národním, ba počítá k nim i Obry (Avary), jichž málo zbylo do času ss. Cyrilla a Methoděje, do X. věku snad ani jediný. Maně vzniká otázka, nebylo-li snad příčiny zvláštní, pro kterou s takou vytrvalostí a podrobností dokazuje zákonitost bohoslužby slovanské? Kdybychom za to měli, že naše legendy povstaly v Pannonii, vysvětlili bychom si to snadno odporem latinstva proti slovanstvu. Však výrazy určující dobu sepsání našich životův „za našich let“, „našemu pokolení“ a pod. připouštějí mimo doslovný i smysl širší, užívajíť jich i spisovatelé mnohem pozdější; a poněvadž náš životopisec — o jiném pomlčím — na Moravu v životě sv. Konstantina-Cyrilla hl. 15. klade blud pavlikianský či pavličanský, jehož tu nikdy nebylo, což můžeme souditi jiného, nežli že přenesl jej z Bulhar na Moravu. Životopisec očividně sleduje ve svých polemických úvahách *cíle praktické*. Zdá se tedy, že kromě přirozeného zájmu o slovanské dílo, kromě účelův historických vedla pisce i jiná pobudka, které hledati dlužno v soudobých osudech církve bulharské.

V náuce jest velmi rozšířena domněnka, že od samého počátku křesťanstva v Bulharech zavládla bohoslužba slovanská. Domněnka tato osnována jest na domněnce jiné, dle níž ss. Cyrill a Methoděj osobně hlásali Bulharům víru křesťanskou, a křesťanství zde utvrdili zavedením slovanského jazyka v bohoslužbu, k čemuž prý v Cařihradě přeložili některé knihy bohoslužebné. Ale domněnka o působnosti světcův našich mezi Bulhary neb aspoň při dvoře knížete Borisa, jakož i o zavedené tu bohoslužbě v jazyce národním již v IX. věku jeví se býti bezpodstatnou. V celé době půtek Cařihradu s Římem o Bulharsko nenalézáme ani sledu slovanské bohoslužby, a to jest nezvratný důkaz, že Bulhaři za hierarchie řecké řeckou, za hierarchie latinské latinskou měli bohoslužbu. Roku 870 duchovenstvo řecké opět ujavši se duchovní správy po vší věrojatnosti sloužilo zase řecky. Slovanská bohoslužba sotva asi byla zde zavedena za života slovanských apoštolův a sotva se zde skoro ujala. Z IX. věku nemáme o tom ani jediného věrohodného svědka, a nenedostává se důkazův, že zde panovala řečtina i na počátku X. století.[2] *Nenadarmo pisec uváděje rozličné národy, kteří za sv. prvoučitelův měli bohoslužbu v jazyce národním, nevzpomíná svých krajanův.* Měla-li zde býti zavedena, bylo třeba nových překladův posvátných knih, bylo třeba lidí v tom důkladně vzdělaných, hlavně pak bylo potřebí souhlasu církve řecké a duchovenstva, které zde až dosud působilo. Snadno-li dán byl souhlas k tomu? Nemyslíme, ano tvrdíme, že právě *řecká církev nebyla prosta „tříjazyčného bludu“*. Zásady duchovenstva řeckého, pokud je

[2]) Franz Miklosich, Altslovenische fomenlehre in paradigmen. Wien 1874. Einleitung. S. V. Oder würden wol die anwälte der bulgarischen hypothese ihrer zunächst auf dem št aufgebauten, von keinem historiker angenommenen theorie so zuversichtlich vertrauen, wenn sie bedächten, dass es nicht ein einziges historisches zeugniss für irgend welchen kirchlichen gebrauch des slavischen in Bulgarien im neunten jahrhundert gibt etc.

poznáváme z dalšího postupu dějin jihoslovanských, nelišily se dokonce od zásad latinského duchovenstva. Máme tudíž za to, že jako ne bez boje zavedli slovanští prvoučitelé bohoslužbu slovanskou v oblasti patriarchy Římského, tolikéž ani jejich následovatelům nepoštěstilo se zavésti bez tuhého odporu jazyk národní v bohoslužbu na půdě církve řecké. Církev latinská hájila svůj liturgický jazyk, církev řecká nejednala jinak. Vždyť právě řeckým jazykem, řeckou bohoslužbou, řeckým duchovenstvem, řeckou vzdělaností nejlépe si pojistiti a zabezpečiti mohla práva svá na Bulhary, která řevnivě vyměřovala a proti vlivu církve Římské neústupně a tvrdošijně bránila. Ne bez boje ustupujíc národnímu živlu v otázce o církevní nezávislosti, patrně také neráda dopouštěla úchylky co do bohoslužebného jazyka. Stopy toho boje v bulharské literatuře skýtá známá *stať mnicha Chrabra o písmenech slovanských*, důležitá i tím, že psána jest v západním Bulharsku, kde pracovali vypuzení z Moravy učňové ss. Cyrilla a Methoděje.[3])

Pojednání Chrabrovo jest apologetické čili obranné. *Spisovatel vyvrací přímé námitky odpůrcův písma slovanského*, námitky to nikterak *nevymyšlené*, *nýbrž skutečné*. Výrazy „jiní však mluví“ **дроугнн же глаголѫть,**[4]) „jiní se domnívají“ **дроугнн мнать**, „co my jim odpovíme, nebo co řekneme k takým bezrozumným?“ **Къ тѣмъ что глаголемь или что речемъ къ тацѣмъ безоумнымъ**? a pod. dosvědčují, že *polemika Chrabrova neměla účelu abstraktně náučného* (pouze vědeckého); naopak, ona se *odnášela k praktické otázce*, *dovoleno-li užívati v bohoslužbě slovanského jazyka a písma?* Protivníci totiž pravili na př., že Slované mohou se spokojiti s menším počtem liter, ba že vůbec písma slovanského není ani třeba, protože prý ho nestvořil (nevymyslil) Bůh ani andělé. K čemuž Chrabr odpovídá: „*Slovanům vymyslil písmo a přeložil knihy* (bibli) *svatý Konstantin řečený Cyrill*, kdežto Řeci přijali svoje písmo původně od pohanských Foeničanův, pohanští Řeci je doplnili; *proto písmena slovanská světější jsou a ctihodnější nežli řecká.*“ **Словѣньскаа писмена сватѣиша сѫть и чьстнѣиша, сватъ бо мѫжь створилъ ıа ѥсть, а грѣчьскаа еллини погани.**

Námitka, *že slovanské písmo není dílo boží ani výmysl andělův* a s druhé strany *snaha Chrabrova*, *dokázati*, *že svato jest svým původem*, *ukazuje tolikéž na náboženskopraktický ráz boje stran v Bulharech.* Vše to nemálo světla vrhá na jistou temnou stránku vniterního života církve bulharské v X. věku, a proto můžeme, majíce na mysli výzkumy nejstřízlivějšího co do staroslovanských legend badatele Voronova, že pannonské legendy pocházejí z druhé čtvrti X. století, uvedouce zprávy Chrabrovy ve spojení s týmiž životy směle vytknouti shodu výrazův neb aspoň myšlének v těch památkách se vyskytující.

U Chrabra čteme po kratičkém úvodě: „Potom však milovník lidí Bůh řídě všecko a *nezůstavuje lidského pokolení bez rozumu*, *ale všecko k rozumu přiváděje a ke spáse* **неѡставлѣѧ чловѣча рода безъ разоума, нѫ вьсѧ къ разоумоу приводѧ и спасенню**, smilovav se nad národem slovan-

[3]) Dva předcházející odstavce jsou volně z Voronova str. 99 násl. přeloženy, následující rozšířen a odůvodněn.

[4]) Pavel Josef Šafařík, Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův. Vydání II. V Praze 1873. Oddíl poslední: Otázky občanského písemnictví str. 90 násl.

ským poslal jim svatého Konstantina filosofa, jenž se nazývá Cyrill, muže spravedlivého a pravdivého. *I vymyslil* (*utvořil* **створи**) *písmena.*“ V životě sv. Konstantina-Cyrilla čteme touž myšlénku: „Bůh milostivý a milosrdný, prahna pokání lidského, *aby byli všichni spaseni a rozumu pravdivého došli* **да быша спасени вьси были и въ разоумъ истинныи пришли**.. *neopouští lidského pokolení* **не оставлаеть чловѣча рода** ... To učinil i našemu pokolení vzbudiv nám učitele takového, jenž osvítil národ náš.“ A v životě sv. Methoděje hl. 1. 2.: „Ale Bůh neopustil **не остави** z veliké milosti a lásky člověka ... Bůh milostivý, jenž chce, *aby každý člověk spasen byl a poznání pravdy došel* **дабы вьсакъ чловѣкъ спасенъ былъ и въ разоумъ истиньныи пришелъ** za našich let, pro národ náš, o nějž se nebyl nikdo nijak postaral, k dobrému činu pozdvihl našeho učitele ... Methoděje.“

U Chrabra namítají protivníci slovanského písma: „K čemu pak jsou slovanská písmena? Nebo toho (jich) *Bůh nestvořil* **ни**.,. **створилъ**, *ani andělé*, *aniž jsou starožitna* **ижде вонии**, jako židovská a latinská a řecká, která jsou *odprvu* **ѡтъ кона**, od počátku; i *jsou-li* (písmena slovanská) *příjemna* **приаты** *Bohu?* Druzí však se domnívají, že Bůh sám utvořil **есть створилъ** písmena a nevědí, co mluví, ubožáci. A že *ve třech jazycích Bůh nařídil, aby byly knihy* (bible), *jakož v evangeliu píše*: *I byl nápis napsán židovsky a latinsky a řecky*; ale slovansky není tu.“ Načež Chrabr: „My přece mluvíme podle svatych knih, jako jsme se naučili: *všecko po přirozenosti od Boha pochází*, a nikoliv od jiného, nebo Bůh nestvořil prve židovského jazyka, ani latinského ani řeckého, ale syrský, jímž i Adam mluvil.“ Dále probírá zmatení jazykův, mluví o zvláštních schopnostech jednotlivých národův, o písmě sv. svěřeném Židům, a přechází na písmo řecké a na překlad písma svatého z jazyka židovského na řecký sedmdesáti tlumočníky. Připomněv, že Slovanům *jediný Konstantin*, *řečený Cyrill*, *i písmena sestavil i písmo svaté přeložil*, dospívá k závěru výše uvedenému: *Slovanská písmena světější jsou nežli řecká*...

Podobně namítají biskupové (**архиерѣи**, *ἀρχιερεῖς*, znamená vždy jenom biskupy) kněží a žáci latinští a frančtí sv. *Konstantinu-Cyrillu v hl. 15. jeho života*: „Neoslavuje se Bůh tím. Nebo kdyby mu takto *bylo vhod* (milo, příjemno **оугодно**), nebyl by mohl tak učiniti, aby (Slované) *od prvu* **исперва**, písmeny píšíce řeč svoji oslavovali Boha? Ale *tři jazyky pouze zvolil*, *hebrejský*, *řecký a latinský*, jimiž sluší slávu Bohu vzdávati.“ Níže *v hl. 16.* táže se duchovenstvo benátské světce: „Člověče. pověz nám, jak jsi ty nyní vzdělal **створилъ** Slovanům písmena? a učíš jim, jichž nikdo jiný prve nevynašel ani apoštol, ani římský papež, ani bohoslovec Řehoř ani Jeronym ani Augustin. *My pak tři jazyky toliko známe, kterými sluší v knihách slaviti Boha: hebrejský, řecký a latinský.*“ Příčinu toho domnělou, nápis Pilatův na kříži udává zase život sv. Methoděje hl. 6. „*Byli (v Římě) jacísi mnozí lidé, kteří posmívali se slovanským knihám pravíce: Nesluší nižádnému národu míti písmo svoje, kromě Židův, Řekův a Římanův dle nápisu Pilátova, který na kříž Páně napsal.*“ S důrazem dokládá, že **papež** *odpůrce písma slovanského proklel, nazvav je Pilátovci a třijazyčníky*, a že jeden z obou biskupův, kteří z nařízení papežova světili slovanské žáky (dle života sv. Konstantina-Cyrilla hl. 17. byli to Formos a Gauderich), byl oddán této chorobě. Konečně v ústa umírajícího Cyrilla klade hl. 18. modlitbu „vyhub tří-

jazyčné kacířství", **погоукн трнıазычноую ересь**, doloživ hl. 15., že **světec** jako David zápasil s cizinci, slovy písma sv. je poráže je a že *sám je nazval třijazyčníky*, jelikož Pilát napsal tak na nápise Páně.

U Chrabra namítají protivníci slovanských písmem, že *Bůh nestvořil jich čili nevymyslil ani andělé; pannonské legendy vydávají jejich vynalezení za dílo Konstantinovo, ale způsobené jakýmsi zjevením božím* po předchozí modlitbě. „Šel filosof a po dřívějším zvyku modlitbě se oddal... *Brzo mu je* (písmena) *Bůh zjevil* **нхъ**... *I tu složil písmena.* „Tak život sv. Konstantina-Cyrilla hl. 14. Podobně má život sv. Methoděje hl. 5: „Modlitbě se oddali... *A tu zjevil* **нхъ** *Bůh filosofu slovanské písmo. A ihned ustrojiv písmena*... vydal se na cestu." *Podle pannonských legend písmo slovanské* ne jako každá jiná věc *pochází od Boha*, alebrž *způsobem zvláštním*, *nebo Bůh svým zjevením přímo* (dle legendy) *přispěl k ustrojení jeho.* Připomínáme ještě, že jemnou narážku na námitku protivníkův, že *slovanského písma nevymyslili andělé*, spatřiti lze ve slovech života sv. Methoděje hl. 6. „(papež) žádal viděti je jako *anděly boží*".

Z předcházejícího jasně vyplývá, že pojednání Chrabrovo o písmenech vniterně čili duchem svým úzce spojeno jest se životy pannonskými. Životopisec užil námitek protivníkův i odpovědí Chrabrových; *legendy pannonské úplně závisí na stati Chrabrově, ano připadají nám jako její pokračování.* Či by kdo jiný s to byl vmysliti se v situaci jeho, či by kdo jiný tak se mohl přizpůsobiti slovům, rčením, větám Chrabrovým? *Majíce na zřeteli slova ku konci stati pronesená:* **Сѫть же и нни отвѣтн, аже нндє рєчємъ, а нынѣ нѣсть врѣма** *„jsou i jiné odpovědi, které jinde povíme, ale nyní není kdy", nemůžeme usouditi jinak, než že* **Chrabr sám sepsal i legendy pannonské.**[5]) *S plnou jistotou můžeme říci, že Chrabrova stať o písmech psána jest dříve než pannonské legendy.*

O životě Chrabrově víme nemnoho. Rodem byl Slovan bulharský. Stav se mnichem nabyl důkladného vzdělání nejspíše v Cařihradě. Vrátiv se pak do vlasti, připojil se k oněm, kdož bohoslužbou v jazyce národním šířiti zamýšleli mezi soukmenovci osvětu křesťanskou, užívajíce písma Cyrillova. V čele přátel slovanského díla byli asi někteří z Moravy vypuzení učňové sv. Methoděje. Zavádějíce novoty narazili na odpor řeckých duchovních, kteří hájili právo písma a jazyka řeckého, tupili a snižovali písmo slovanské a všeliké proti němu činili námitky, jakož i proti užitbě jazyka slovanského v liturgii. Jim se opřel náš Chrabr věcně a rázně. Co měli proti písmu, vyvrátil z části v pojednání o písmenech, z části v životech ss. Cyrilla a Methoděje; co pak proti jazyku slovanskému v liturgii namítali, v řečených životech, které nyní obecně slují legendami pannonskými. Chrabr oslavil jimi ss. apoštoly slovanské, přispěl, že poznal národ i duchovenstvo nejenom ss. věrověsty, kteří na Moravě hlásajíce evangelium užili také již před tím slovanského bohoslouženi, jež papež Hadrian II. schválil a papež Jan VIII. zřejmě odesýlaje na ustanovení předchůdce svého Hadriana[6]) netoliko

---

[5]) Toť odpověď naše na otázku důmyslného badatele A. Voronova: Кто же былъ этотъ ученый монахъ болгаринъ, оставившій намъ самое подробное сказаніе о нашихъ Первоучителяхъ? Uv. spisu str. 81 Vyhověno všem jeho požadavkům.

[6]) V listě Hadriana II. (hl. 8 života sv. Methoděje) čteme: „Ten pak jediný zachovávejte zvyk, aby o mši prve čtli epištolu a evangelium latinsky, potom slo-

znovu dovolil, ale nařídil pro země jazyka slovanského. Životův záhy užito v liturgii, pročež také благослови отче! „Žehnej otče“ zastupuje jméno spisovatelovo, které zachovaly nám některé spisky v čele pojednání jeho o písmenech.

Spisy Chrabrovy jsou důležity, neboť odhalují nám temnou dosud stránku dějin církve bulharské: v pojednání o písmenech i v pannonských legendách zaznamenal nám Chrabr boje o slovanské písmo a o liturgický jazyk v Bulharsku a tytýž poněkud i půtky dogmatické. Životy jsou důležitější tím, jelikož v nich zachoval nám některé neocenitelné zprávy ze života ss. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje, které by nás jinak byly zůstaly tajny, a že psány jsou za života učňův našich světcův Soluňských (сѫть бо еще живи, иже сѫть видѣли ихъ píše ve stati o písmenech).

Jelikož se pannonské legendy objevují takto býti spisy tendenčními, není nejenom radno, přisuzovati jim vážnost listiny, alebrž i žádoucno a potřebno, aby historická kritika ukázala, co spisovatel jejich Chrabr ze svého přidal a v čem plné zasluhují víry.

Pavla Stránského „Respublica Bojema“.

Napsal prof. *Josef Šimek.*

(Dokončení.)

Stránský, jsa vyznání bratrského, vyslovuje se s velkou nelibostí o kněžích katolických,[15]) ještě více však o kněžích řádových a tu především o jezovitech; viní je, že všemožně za poslední války o to se přičinili, aby Rudolfův majestát byl odstraněn, aby akatolíci buď katolíky se stali nebo z Čech odešli. Odtud vykládáme si příkré jeho výroky, jako „mniši jsou pokolení lidské (40) popudlivé a statky lapající“, „mniši, kteří pyšně společností Ježíšovou se jmenují (47), přišli na Krumlov, a sotva jim tu křídla narostla, pronásledovali utraquisty, až je všecky vykořenili“. Universita, jež prý pěkně zkvétala, když ji utrakvisté řídili, zpustla po odchodu protestantů, „vždyť jsou toliko holé zdi ‚boantibus pontificiis‘ ponechány“ (321). Za narážku na rok 1627, kdy duchovní stav ku posavadním zemským třem stavům na sněmích zastoupeným přistoupil, považovati dlužno tato slova Stránského: „poněvadž kněz více než dosti bohoslužbou zaměstnán jest a poněvadž posvěcením z člověka kněz se stává, tu přáli si naši předkové dobrým vedení jsouce úmyslem, aby kněží byli vzdáleni světských záležitostí a starostí, a by stanovisko jejich bylo toliko u oltáře“ (420).

Stránský není také přítelem příliš nádherných a přehnaných staveb chrámových a nazývá je nesmyslnými (102), ještě menším přítelem však

---

vansky,“ a v listě Jana VIII.: „Jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter maiorem honorificentiam evangelium latine legatur, et postmodum slauonica lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis, adnuncietur, *sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur.*“ A. Boček, Codex diplomaticus Moraviae. Tom I. pag. 44 sequ.

[15]) Jmenuje je papežskými zeloty, genus farinae a j.

ozdobných oltářů a divotvorných obrazů, k nimž lid putoval. Tak praví posměšně, „že byl v Boleslavi (103) obraz pesinuntské jakés bohyně a ten že sňal jeden důstojník jako innane terriculum a odnesl“. Vykládaje tuto kapitolu nezdržel se bývalý jesuita Cornova a kárá Stránského za posměšek těmito slovy: „Welch' eine Sprache für einen Mann von einem sonst so attischen Geschmacke? Diese unanständigen und bitteren Ausdrücke verrathen den niedrigsten Sektenhass, bei dem der Vernünftige die Achseln zuckt, ob ihn einer Zurechtweisung würdig zu halten?“ (I. 235).

Své vyznání bratrské nazývá pietas sincerior (80), religio purior (93), purior cultus divinus (105), a mluví o něm vždy s vážností neobyčejnou, jakož i vděčně vzpomíná štědrých podporovatelů bratrských, jako pánů Krajířův (105). Vedle toho tepe ty, kteří sbory bratrské špelunkami (spelaeum) a dílnami hříšnými nazývali (106). O Janu Husovi, jejž za duchovního původce svého vyznání má, vyslovuje se takto (274, 5): „Co zhoubné záměry pořád strojeny jsou, vzbudil bůh věrného zastance své vůle a pravdy, mistra J. H., jenž ostrými slovy tepal jednak nevšímavost politických hodnostářů vůči kněžské hrabivosti, jednak zběsilost kněží, kteří bojovali proti božské moudrosti... Otevřelť bůh jeho pomocí oči přemnohým ze všech tříd obyvatelstva, kteří ve zlobě ještě nebyli docela utonuli, tak že zdrželi se dalšího pronásledování nevinného národa a poznavše spády mnichů, přešli ku čistšímu ctění boha, jehož předkové se byli drželi.“

* * *

Na několika místech naříká Str. na šlechtu českou své doby, jež úpadek národa zavinila, naříká na malou obětavost pánů českých, jež srovnávána jsouc s obětavostí předků téměř mizí. „Kdežto za našich předků,“ tak praví (519), „každý řád dal statek i život pro vlast a krále, bylo-li třeba, zdálo se býti zbytečným za naší doby založiti poklad státní. Nyní, kdy více platí vlastní zájmy než obecné, kdy mnozí větší píli tomu věnují, aby rodině své hojně zlata nahromadili, státu si nevšímajíce, tu není nikoho, kdoby se staral o zanedbané potřeby, kdoby přemýšlel o léku proti nynější bídě ve vlasti naší; není muže, jenžby o zlatém nervu činnosti — o penězích — které vždy ve zlaté, bývalé době pohotově byly, a o pramenu, kde je vzíti, přemýšlel. Není tudíž divu, že v poslední válce, kterou naši (1618) za krále Matiáše proti nepřátelům náboženství vedli, tak brzo nuceni byli, dělati dluhy a popustiti uzdu disciplině vojenské.“

Nato touží po králi, při čemž mu nikterak Friedrich Falcký [16]) na

[16]) O Friedrichovi Falckém a jeho vládě praví Stránský v VI. kapitole (str. 394) takto: „Když byl volbou za krále ustanoven Friedrich, byl uvítán přišed do Prahy s největší úctou a šestého dne po svém příchodu korunován jest korunou královskou. Byl to 23. král. Stár byl nastoupiv 24 léta; byl to vládce ducha i úsudku vytříbeného, zbožnosti velmi oddaný, šťastnější v míru než u válce, vždy mírný ať Štěstěna se naň smála neb mračila, otec mnohých dítek. V druhém roce své vlády přišel bitvou bělohorskou o trůn; tu když vojsko jeho bylo částečně poraženo, částečně rozprášeno, byl nucen s těhotnou chotí svou a dětmi spásu hledati v útěku a vítězi zemi přenechati. Útulkem byla mu předem Vratislav, pak dvůr švakra jeho v Berlíně, nato pevnější Kustřin. Když však ze svých dědičných zemí od španělského a bavorského vojska téže doby byl vytlačen a mimo to od císaře do achtu dán, zdálo se mu, že ni u švakra není dosti jistým. Utekl se tedy do Hollandu ku strýci princi Mořici oranžskému. Konečně usadil se v knížecím Haagu a tu trávil dlouhé chvíle svého vyhnanství. Když většího dílu jeho dědičných zemí Gustav Adolf

mysli netanul. „Kéž bychom aspoň měli krále dle svého přání, [17]) bedlivého, jenž by se se stavy dobře snesl, aby společně, jednomyslně, svornou snahou ruku přiložili ku zachránění státu, tu by jistě každý nepřítel, ať by se vyskytl kdekoliěk, byl poražen. K tomuto mínění vede nás přebídný stav naší ubohé vlasti: jestiť tomu již 16 let, co otevřela vlasť naše brány válce, co jest vydána v šanc loupežnému cizímu, divému vojsku a jiným válečným harpyjím, ze všech konců světa se shlukším, tak že jest div, že dosud nevznikl u nás hlad; ba pořád ještě nalézají se sem tam bedny, plné pěkných pokladů. Kdybychom byli rozumni a ono množství zlata a stříbra, které právě v těchto dobách zlořečení lupiči odnášejí, na válku pro náboženství a svobodu zděděnou vynaložili, jak to naši předkové dělávali, věru, že by nebylo nepřítele, ba ani společenci biskupa římského netriumfovali by nad námi, a divoké davy netísnily by naši drahou domovinu! Vždyť jest jisto, že před 20 lety přemnozí byli z naší šlechty, jichž nemovité jmění na více než dvakrát, pětkrát až devětkrát sto tisíc kop ceněno bylo, při čemž nářadí, hotové a uložené peníze asi stejně vysoko ceněny býti mohly. K majetku jich patřili vedle toho poddaní, kteří ročně 2—4 tisíce kop daně odváděli. Ohromné to bohatství! Ovšem že bylo válkou velmi ztenčeno, ale snad bude rána tato během lidského věku zhojena, nebude-li u nás žádné války a dá-li bůh rozumného krále; vždyť půda vlasti naší jest neobyčejně plodna a vše daří se u nás k neuvěření." Zdaž soudil Stránský takto v roku svého úmrtí (1657), kdy slyšel o strašlivých vpádech švédských, kdy dověděl se, že mnoho tisíc dědin úplně opuštěno jest?

III.

Boj vedený zbraněmi v letech 1618 a násl. měl v zápětí neobyčejnou řadu spisův a spisků, novin a brožur, jež přehlednouti téměř nemožno. Byť pak i sebe menší byly spisy ty, přece „nalezne zpytatel dějin novějších, chce-li si zbudovati *věrný obraz o poměrech doby*, v novinách a brožurách tak vhodný material, jako v aktech, psaních a zprávách státníkův". [18])

Daleko u větší míře totéž říci můžeme o spisu R. B., velkolepé to brožuře XVII. věku, jež obsahuje u výtahu vše, co současné polemické přátelské i nepřátelské spisy přinesly, jež namířena jest svým obsahem proti celé řadě německých a českému státu nepřejících dějepiscův. Boj vedený pérem byl opravdový a obě strany napínaly své síly, vždyť „nevyskytl se dosud soudce, jejž by obě strany uznaly (197)". Bojovníka neohroženějšího, vážnějšího, po případě ve věci obratnějšího a ve slohu říznějšího neumíme si nad Stránského představiti. Potýkaje se a chtěje bezdůvodnost protivníků ukázati, vede si, jak vidno z uvedeného obsahu díla, tak, že nejprve uvádí mínění a důvody protivníkův a pak své a svých, těmto dodávaje ovšem pra-

---

mu vydobyl a když měl naději, že se mu i hodností dostane, zemřel buď úbytěmi, jež si byl při ztroskotání lodi v Harlému utržil, aneb snad, jak někteří myslí, zhoubným jedem, který mu zlí lidé do nápoje vlili. Zemřel v Mohuči 29. listopadu 1632, jsa 37 let stár a protráviv víc než 12 let ve vyhnanství."

[17]) Na str. 532 praví podobně: „Bylo by si přáti pro naše království krále, jenž by statečností v boji a rozumností v míru se stkvěl, jenž by se rozpomenul, jak si dřívější králové vedli, jenž by v míru na válku myslil, po boku výborné válečníky měl atd." (Zdaž hodí se na Friedricha?)

[18]) Dr. H. v. Zwiedineck-Südenhorst: Zeitungen und Flugschriften aus der ersten Hälfte des XVII. Jahrh. V programu realky Štyrskohradecké r. 1873.

ného důrazu. Protivníky své někdy jmenovitě uvádí, někdy všeobecně se o nich zmiňuje. Přehledněme jich řadu!

Především jest to Jindřich Bebelius,[19]) „hanebný utrhač, nazýváť nás odpadlíky, národ náš odbojným a neštítí se volati do zbraně německá knížata, aby nás zničila (163)“. Dále vystupuje proti J. Sambukovi,[20]) jenž (236) praví o Ferdinandovi I., že prý jen „zúžil přílišnou hojnost svobody“, když stavy české k tomu pohnul, aby uznali dědičnost trůnu českého.

Proti En. Sylviovi vystupuje několikráte; tak praví (44): „E. S. jest směšným, vyčítaje Táborům, mužům tábora, že dali jméno městu svému dle palestinské hory Tábora a proto je nejapně tepe.“ Jinde (8) velmi trpce praví: „kteří spisovatelé nic neprozkoumavše dle Sylvia a Münstera[21]) se řídí a českému vínu se posmívají, zasluhovali by právem, aby je kvasnice prohnaly (vappa ut se proluant)“.

Zajímavá jest dále stať dvanácté kapitoly §. 4. (448), jež zní: „Z toho, co o zákonech jsem propověděl, jest zřejma nejapnost těch, kteří s J. Aubanem[22]) pochybujíce praví, že Češi jako kyklopové nemají zákonů, ani že jich neposlouchají, jakož i těch hloupost, kteří s velkým i jinak učeným starožitníkem, licoměrníkem přitom však bičem na Čechy (rozuměj Goldasta) tvrdí, že mají sice Češi některé zákony a to slovanské, že jsou však to zákony nesprávné, kruté a barbarské. S těmi a takovými spisovateli nejsou stejného smýšlení Jiří Beatus a Petr Štěrba;[23]) přeložilť onen do němčiny zemské, tento městské naše právo, čímž okázali, že spravedlivé, dobré a poznání hodné jsou naše zákony, tak že neuškodí lidem, kteří jiným jazykem mluví, když je seznají; zároveň tím ukázali přeloživše, že za své zákony nemusíme se styděti. Ač zákony ty ve veřejném životě utichly a za prašivé a špinavé (situ squalere) se považují, platí dosud v soukromí, hodnost jejich vnitřní dochází uznání a ony odporují zřejmě tvrzení uštěpačných oněch mužů.“

Dále vystupuje proti spisu lat. „Jus haered. Ferd. II.“ díl II. pag. 41, „kdež se tvrdí, že bráti, vzíti, přijíti, uznati a zvoliti krále jedno jest: to jest však odvážlivé tvrzení, že ho snésti nelze, neboť jako mezi sumere, accipere, acceptare, agnoscere regem et eligere seu deligere regem latinář rozdíl činí, tak i v češtině rozdíl činíme, všímáme-li si významu slov. „*Dědičný*“ a „*volený*“ král Čechům tak rozdílno jest jako „haereditarius“ latinářům et „electus rex“ (225).

Také Hájkovi a Dubraviovi vytýká, že příliš domu rakouskému nadržují (279), bibliothekáři arcivévody Ferdinanda, de Roo „že rád bohatství a slávu knížat svého domu vynáší“ (258).

Na jiných mnohých místech stěžuje si *vůbec* na německé historiky, kteří všelijak Čechům křivdí, zvláště tím, že „popírají samostatnost státu českého a vyhlašují jej za léno říše německé, vladaře české jmenujíce vasaly“ (119). „O českém dějepisu tak pojednávají, jak na historiky nesluší,

---

[19]) Vydal Hekatostichon de vict. Max. contra Bohem.
[20]) Oratio in obit. Ferd. I.
[21]) Münster: Kosmografie, již přeložil do češtiny Jan z Puchova.
[22]) Vydal r. 1538 knihu: „Obyčeje, práva, řády aneb zvyklosti všech národů“. R. 1579 vyšel překlad český v Olomouci pořízený Janem Mirotickým z Kroměříže. Zajímavo tu, že překladatel článek o Češích změnil (viz Jungman. lit. str. 163), kdežto Stránský proti latinskému vydání vystupuje.
[23]) J. Beatus byl Frankfurtský občan a psal po německu i český dějepis. — Štěrba byl městský písař v Kadani.

oddávajíce se vášni: o právech svého národa zpupně a nadutě, o právech našeho národa bezprávně a převráceně. Nedá se upříti, že národ německý více násilí než právo miloval a sousedům obtížným byl, odkudž vysvětluje se pořekadlo u Eginharda (Vita Car. M.): „měj si Franka za přítele, ne však za souseda“ (127).[24]) Jinde (163) praví, že historikové něměčtí tvrdí o nás, „že jsme nepokojni, mysli divoké, a což nestydatá křivda jest, že jsme zrádci a vražedníci králův!“; titéž pohrdají Slovany a proto je „sclavi“ jmenují (158).

S velikou lítostí a roztrpčeností polemisuje proti spisovatelům, kteří universitu českou té doby, kdy utrakvisté ji řídili, hanějí a odráží útoky jich těmito slovy: „ač universitu naši vtipkáři a mudrlanti za vyžilou babičku neznámých mistrů, jméno majících, ale věc neznajících, za hnízdo malého davu studentského považují, universitou naší povrhají a ji od novějších akademií liší, zkušenost přece každodenní a stálá svědkem jest pro muže, kteří nejsou zaslepeni, kteří nesoudí křivě, dále i spisy výborné starších i mladších ukazují, že na naší universitě vzdělali se velemnozí mužové, kteří církevních, státních hodností i dvorních úřadů se domohli a ve vědě se vyznamenali! Poněvadž však naši výtečníci nevynikali chlubičstvím, nevyhlašovali svých předností a v ničem nenadsazovali, jsou brzo přenáhleným soudem literárních nedouků, mudrlantů a Thrasonů za nečinné a hloupé považováni“ (317).

IV.

Ze VI. kapitoly, o českých dějinách jednající, jest nejzajímavější konec, kterýž zahrnuje dějiny české z konce XVI. a počátku století XVII.; tu opustil Stránský své prameny a popisoval, čeho sám byl zažil.[25]) Podobně z ostatních kapitol nejvíce nás poutají současné zprávy. Vyličování let 1624—1627 naplňuje čtoucího hrůzou a přec praví opatrný vykladatel Stránského Cornova (II. 88), že vše jest pravdivo; Pelzl popisuje dobu po r. 1620 užil Respubliky. Věnujme tedy vypravování Stránského o protireformaci svoji pozornosť: „Když Ferdinand II. (str. 291 kap. VI.) vyvolil čtyři muže z nepřátel vyznání evangelického, aby vyplenil naše z řeckého povstavší vyznání, jež Hus a Luther byli vytříbili, opatřil řečené muže vší mocí, a oni svou práci všemi silami urychlovali. Poslavše totiž jesuity a kapucíny na vše strany, do měst a osad všelikých, snažili se nejprve u vznešené, pak prostřední třídy, konečně u všeho obyvatelstva bez rozdílu vytrvalost u víře, zprvu lichocením a laskavostí, pak rozmluvami, hádáním a hrozbami zviklati. Byla-li u některých shledána převelká náklonnost ku vyznání evangelickému, byli hodností zbaveni, možnost výživy jest jim vzata, jich majetek ustavičným drancováním nesčíslných vojínů jest buď silně poškozen neb docela rozebrán. Mohl's pozorovati, jak mnozí ubožáci vojenskými vydřiduchy o pravém náboženství poučeni, mnichy o ochranu prosili, jak lidé obojího pohlaví a všeho stáří ku

---

[24]) Následuje ještě věta, již se ostýcháme tuto uvésti.

[25]) Činil tak nerad, jak sám (VIII. 17., str. 397) udává: „Poněvadž se za choulostivé považuje psáti o současných panovnících a nejnadanější mužové neradi tak činili, tu i já svobodnějším potomkům, kteří budou moci volněji se prosloviti, přenechávám, aby popsali válečné činy, jež za Ferdinanda II. zběhly se v Němcích, Italii, Prusku i Čechách, a to hlavně proto, aby někdo nemyslil, že snad já, jenž týmž císařem přinucen jsem byl své statky a svou vlasť pro náboženství své opustiti, bolesti nad tím více, než se slušelo, jsem hověl.“

víře katolické přebíhají, začež sladkými řečmi kněží až do nebe vynášeni jsou. Zato odsuzováni jsou ti, kteří zděděné víře věrni zůstali, do nejhroznějšího pekla; avšak tím se mnichové [26]) neuspokojili. Neboť koho ni sliby, ni hrozbami od zděděné víry odvrátiti nemohli, urvali mu nejen drahocenné knihy theologické, nýbrž i druhu jakéhokoliv a vnucovali jim spisy rázu sofistického, knihy lživě hanobící vyznání evangelické, při tom vyžadujíce, by uznali články v nich obsažené. Když však pozorovali, že ani mnohonásobnou lstivostí svou nemohli vytrvalost mnohých přemoci, dali je buď skrze místní úřady v poutech zavésti do smrdutých žalářů a tu je chovati, dokud by neučinili, co se na nich žádalo, neb když si lidštěji vedli, dali o nich zprávu řečeným již čtyřem mužům." Dále pokračuje pak takto: „Čtyři řečení mužové (293) vyhlásili ty, kteří jako vzdorovití udáni byli, za neznabohy nebo velezrádce a roztřídivše je, určili čas, kdy ze země jim odejíti jest; z věcí pak, jež odnésti neb odprodati kdo směl, vybírán jest desátek. Statek nemovitý směli prodati skrze své zastance během jednoho roku. Toto manliovské řádění a pronásledování čistých u víře trvalo téměř 2 léta, za nichž převelký díl domorodých Čechů a vytrvalejších ve zděděné víře otcovské penaty opustiti musil a rozprášen jest téměř do všech koutů světa. Šlechtě vyměřena lhůta nejprv šesti měsíců, pak celého roku. Takovýto stav věcí odcizil děti rodičům, bratry bratřím, muže ženám! Nemluvňata jsou bez rozdílu matkám z klínů a příbuzným z rukou brána, hošíci dáváni jesuitům do škol, dívečky jeptiškám ku výchově. Jestliže se zachránili někteří útěkem před takovým neštěstím a s příbuznými ze země odešli, byli zbaveni podílů na statcích, ba statky jsou i těm vzaty, k nimž se utekli. Ač těm, kteří raději vlast než náboženství opustiti chtěli, rok ano i dva povoleny jsou, aby pomocí prostředníků (ovšem katolíků) statky své prodali a pověst o mírném jednání tom šířena byla: přec ukládána jsou pod všelijakými záminkami na statky vyhnaných majitelův břemena, výtěžek připadal pak tomu, kdo první ruku přiložil.

Statek prodán co nejlevněji a ze všeho ještě dle cizího mravu jest vzat desátek; ano když nebylo kupce, prohlášen jest statek za opuštěný, považován pak za propadlý královskému fisku. Jelikož zakázáno jest u nás vyznání evangelické, a vyznavači jsou vyhnáni, jsou Češi římského papeže poslušni, leč-li nezůstali někteří tajní protestanté. Vyhnaným jest na vždy zakázáno hranice překročiti a obyvatelé katoličtí mají přísně poručeno, aby nikoho nepřijímali, kdo by z vyhnanců u nich přístřeší hledal, a aby nikomu nepomáhali. Když by někoho přijali, budou pokutováni, a vrátivší se bude žalařován."

Tolik o protireformaci.

K výrokům nevedla Stránského nikterak jakási strannickost nýbrž přísná opravdovost a vážnost bratrská, jež nešetří nikoho. Kdyby se tudíž zdálo někomu, že uvedený výrok o protireformaci jest přehnaný, poučí jej o jiném následující propovědění o vládě direktorův; zníť takto: „Když zemřel král Matiáš, odevzdali stavové čeští, poněvadž u nás válka zuřila, péči o ražení mince vyvoleným ze sebe (1619) a přimísivše ku stříbru $^{7}/_{16}$ mědi, opatřili peníze dle způsobu našich předků korunou královskou a lvem korunovaným. Při tom se však zapomněli a razili peníze dle měny, jež od předkův jejich (za Maxmiliana) byla zakázána. Nepřizpůsobiliť měnu peněz nových jako

[26]) Infamia monachorum aeruscatorum.

předkové naši k haléřům neb denárům, nýbrž k německým krejcarům! A tu se nám zdá, že tento nerozum nelze omluviti, vždyť nevšímáno si ustanovení majestátního a zařízení předkův, nýbrž tvrzeno jest, že proto třeba jest, aby byla mince v Čechách stejné měny jako v Němcích, aby se mohl žold cizím vojákům vypláceti! Jest však známo, že Němci jsou ve francouzské a nizozemské službě, a přece nepočali ani Francouzové ani Nizozemci jiné měny raziti peníze...“

V téže kapitole (XVIII. 550, 551) kárá své současníky, kteří na zlaté a krejcary počítají a nepamatují se, že otcové jich na „velké peníze“ počítali. Ovšem šťastným by byl býval Stránský, kdyby jen v tomto ohledu byl na své současníky musil naříkati; než bylo víc a důležitějších věcí, pro něž ulevil několikrát svému bolu. Mnozí byli velmi vlažnými vlastenci, kteří nevážíce si od předků zděděných zařízení, ke všemu cizímu příliš lnuli. Užívalit rádi městského práva magdeburského, nevšímajíce si prý vlastního domácího a „ve své horlivosti až řehtali (adhiniebant 444)“; ti zajisté zapomínají na to, že „národ náš vezdy štítil se práva užívaného v Německu a nikdy nechtěl se mu oddati (428)“. Přitom odvolává se Stránský na ustanovení sněmovní z r. 1557.

K nejsmutnějším a k nejpravdivějším patří však stati, v nichž naříká Stránský, jak jazyku českému za jeho dob se vedlo a jak jím pohrdáno. „Kdežto (160) předkové naši,“ tak zní slova jeho, „se starali o zušlechtění jazyka a o zachování původní jeho čistoty: nestydí se tento zvrhlý věk znešvařovati, kaziti a znečišťovati ba i uváděti v zapomenutí jazyk náš; neboť mnozí se domýšlejí, že ku cti jim slouží a že není hanebností, když dělají v mateřském jazyku hnusné chyby, ano oni okázale a s pýchou špatně česky s Čechem mluví. Dle jejich mínění jest každé proslovení, každý spis sprostým, který nepěkně nahromaděnými odpadky z jiných jazyků nekypí. Ku zkrocení těchto špatně smýšlejících a barbarskou češtinou mluvících nedostačil by u nás, bůh jest svědek, ani Valla ani Linaker“.

V kapitole XV. (488) touží na zatlačování češtiny z nejvyšších královských úřadů takto: „Cokoliv Čechům, Moravanům, Slezanům i Lužičanům král z kanceláře písemně poroučel, dálo se dříve nejinak než v řeči české: jazykem latinským, všem národům společným, jednal s ostatními říšemi. Předkládali-li Slezané neb Lužičané do kanceláře své záležitosti, dálo se to, jak dalece možno bylo, dialektem řeči české nejbližším, a co ještě více, své posly opatřovali česky psanými rozkazy. Stát náš takto dlouho si vedl a držel se zařízení obvyklého a zkvétal, maje obyvatele několika národností. Za paměti však našich dědů smísili se Slezané a Lužičané domácí s přistěhovalci a zalíbilo se jim mluviti raději cizí než svou řečí; konečně svou řečí zcela pohrdli a „vasrpoláckou“ ji nazvali a počali užívati v politických i duchovních záležitostech řeči německé. A proto povstalo pro naši řeč velmi zhoubné zařízení v užší radě královské, že vyhotovují se německé listiny (německý expedit), nejvyšší kancléř volí si německého tajemníka, aby řečí tou vyřizoval. Avšak při tom to nezůstalo, neuspokojilať se tím zuřivost nepřátel našich. V posledních letech vlády Rudolfa II. a po celý čas vladaření Matiášova (1610, 14, 15, 19) chtěli Slezané a Lužičané vtěsnati do rady císařovy svého vlastního kancléře! Dosud však se nedodělali žádaného výsledku!“ Jinde (328) udává Stránský, jak se Slezsko stalo německým: „poněvadž v dobách pozdějších jazyk německý od kupců a od nepříznivců řeči slovanské, kteréž knížata slezská, nedobře se potázavše, z Branibor a Pomořan zavolala

a k službám dvorským přijala, ponenáhlu zaveden, přestalo se za našich dědů slovanské řeči užívati ve Slezsku, ba pohrdá se jí, a jen v některých krajinách za Odrou a Uhrám přilehlých zaslechneš zvuky slovanské". Neznalost jazyka českého již tehda nebyla závadou k dosažení vysokých hodností v Čechách, neboť „tři poslední arcibiskupové (totiž za času Stránského [304]) neznali ani tolik česky — a měli přece národ *český* vzdělávati — aby byli mohli 3 slova souvisle říci!"

* * *

Na konec uvedeme některé charakteristické črty Stránského o městech a krajích českých, jež jsouce vtipny často do živého bodají.

„Kolín jest sídlem židovským (26)"; obyvatelům kraje žateckého jest „vrozena pyšná vysměvačnost a vytrvalá oddanost ku náboženství všeobecně uznanému (75)"; „v Mostě vytratil se skorem zúplna jazyk český (79), poněvadž jednak dívky mostecké velmi často vstupují v manželství s Míšňany, jednak proto, že naši úřadové o vzdělání jazyka našeho nedbají, ač to proti zákonu i rozumu jest." Klatovy „jsou zajímavé město (69) pro jakous jemnou látku, jež tkáti z bavlny naučila se tamější děvčata a již uherští kupci do Uher ano i do Turecka zavážejí". Berouňanem nazývali za času Stránského každého muže, „který měl obličej trudy zarudlý, poněvadž v Berouně (52) jest mnoho hrnčířů a ti od ohně mají zarudlé obličeje". Ústí n. L. jest tím proslulé, „že se tam clo (99) s velikou nestydatostí vybírá". U Litoměřic loví na jaře chutnější a lepší ryby než kde jinde, zvláště úhoře a lososy, v létě velké vízy. Při vinobraní zhotovují tu mnohem lahodnější než kde jinde mošť z hořčice a vařeného vína. Mají-li v Litoměřicích hostem někoho, plýtvají tak vínem pokrmů nepodávajíce, že by zasluhovali hodně ostré přezdívky; neboť se říká: lidé mohou se v Litoměřicích pitím zalknouti, hladem však přitom zemříti! Za šťastného se považuje, koho v Žatci neměli za blázna, kdo v Lounech ran nedostal a koho v Litoměřicích neopili" (97).

Vůbec pilo se v Čechách mnoho, vařilo se i piva velké množství, zvláště proslulé pivo bylo vařeno v Chomutově (83), v Rakovníce (85), Slaném (88), ve Stříbře (69), — stříbrské po Čechách bylo rozšířeno a posýlalo se až do Norimberka, — konečně v Žatci vařili pivo zvané „samec" (77).

Silné víno pívali Litoměřičtí, Ústečtí n. L. „podskalské" (99) a Mělničtí mělnické (93); mělnické víno červené labužníkům lze odporučiti (101); podobně známa jest chebská medovina zvaná „picí med" (113). Nymburští pijáci měli zlou pověst, „neboť často vykročili z mezí slušnosti (104) a beze vší příčiny házeli si na hlavy a do očí poháry, odkudž pořekadlo: „Připíjmť po Nymburskie".[27]) Lounští „rádi se perou a rádi oddávají se (81) schůzkám, při nichž se hojně jí; jmenují schůzky ty ‚markety' (?), a obyčejně u bran je držívají. Za uhlazenost považují hrubě se chovati a prostořekostí vynikati. V poslední válce proti Ferdinandovi II. potomkům nemohou za příklad sloužiti, neboť nebyli srdnati, otevřevše ve své ženské lehkověrnosti brány městské A. Valdštejnovi 1620..."

Pro některá města a v některých městech ustálena byla jistá pořekadla. V Plzni platilo pořekadlo týkající se Husitův, kteří Plzně nebyli dobyli, že jest u nich provaz šibeničný a šibenice starší než husitské kacířství (65)", o Chomutově říkalo se již tehda pro nesnášelivost obyvatelů k Čechům: „Všudy

[27]) Tak čteme v latinském textu.

lidé, v Chomutově Němci“ (83). O Pardubicích se říkalo: „Stkví se jak Pardubice“ (34), poněvadž je Vilém z Pernštejna vyznamenitě vyzdobil; o Vysokém Mýtě vypravuje Stránský, že prý tam obýval kdysi muž Kujeba zvaný, člověk velmi nešikovný, tak že vešlo v obyčej o člověku, který ničeho se nedovtípí, říkati, „není než Kujeba z Mýta“ (33).[28])

Chtěl-li někdo konečně vyznačiti místo nebezpečné pro loupeže, řekl „jest tu jak na Fidrholci“, kteréhožto pořekadla v Litomyšlsku dosud se užívá; bylť les mezi Prahou a Brodem, Fidrholec, v němž časté dály se vraždy (21).

* * *

O vlastní své osobě mluví Stránský zřídka a udá-li se mu, tu velmi zkrátka. Tak při osadě Zapech (20) praví, že se tu 1583 narodil, při městě Litoměřicích praví: „zde měl jsem (93) právo měšťanské a hojné statky; po 17 letech však,[29]) když císař Ferdinand II. všechny evangelíky ze země vyhnal, bezprávně bylo vzato mi vše, poněvadž jsem miloval více čistší vyznání než statky a vlast“. Cornovova poznámka k uvedené větě není správna, praviť: Seine Habe mitzunehmen stand jedem Emigranten frei, so fällt auch das Unrecht (bezprávně) weg. Besonderer Mishandlungen bei der Vollziehung kann sich Stránský wohl auch durch seinen bekannten Hass gegen die Katholiken zugezogen haben.“ Mělyť se věci poněkud jinak. Z velkých statků svých, jež prodati měl Stránský, připadnouti měla $^1/_3$ na umoření dluhů, $^1/_3$ za generalní pardon a $^1/_3$ měla mu ostati. Odešed však z Litoměřic, přišel téměř o všecko, neboť domnívali se mnozí, že zemřel a rozebrali statky jeho, a marné bylo pozdější upomínání a psaní z Toruně!

Jinak nemluví o své osobě, leč jen mimochodem, jako „válka třicetiletá, jež do dneška k mému a jiných ještě mnohých ohromnému neštěstí“ (394) zuřila.

* * *

Spis R. B. dosud po česku vydán nebyl, ač si toho plně zasloužil; nedávno v denních listech objevila se zpráva, že řed. Tonner překlad vydati se chystá, kteroužto zprávu srdečně vítáme. Překlad pro naši potřebu pořízený zní někdy zkráceně a stručněji, než obvykle obšírný original.

Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté.

Podává *František Vacek.*

(Pokračování.)

Berouce si příklad z císaře Ferdinanda II., rozhodného příznivce kněžstva řeholního, dílem obnovovali, dílem nově zakládali šlechticové katoličtí kláštery a kolleje na svých panstvích. O některých ústavech těch byla řeč svrchu; dodati dlužno, pokud co se změnilo. Pan Adam ze Šternberka, nejvyšší purkrabí a horlivý katolík, opraviv klášter Be-

[28]) Tedy není to výrok císaře Josefa II. o Mýtských, jak mnozí tvrdí.

[29]) Stránský čítá tu od roku 1610, kdy se v Litoměřicích stal učitelem, až do 3. srpna r. 1627, kdež opustil navždy Litoměřice a tím i zemi českou

chyňský, uvedl do něho r. 1624 otce ze řádu menších reformovaných bratří sv. Františka, kteří „horlivým kázaním i pobožným rozmlouváním katolíky v jich samospasitelné víře potvrzovali, kacíře pak hojně k ní obraceli nejenom v městě Bechyni, ale také po celém (sic) království Českém i v jiných zemích.“[63]) Klášter Pavlánský u Nové Bystřice (293) založený roku 1501 Konrádem Krajířem z Krajku obnovil pan Adam Pavel hrabě Slavata r. 1626. Do nově vystavěné budovy klášterní při kostele nejsv. Trojice, jenž přečkal veškeru nepřízeň časovou, uvedeno bylo několik nejmenších bratří sv. Františka z Pavly.[64]) Cisterciacký klášter ve Vyšším Brodě měl té doby představeného probošta Gangolfa. Jemu podařilo se rozmnožiti důchody klášterní a zvelebiti panství Vyšebrodské, na kterém byly kostelní osady: Kaplice (316), Hýrov (Hinter-Heuraffel, 316), Hořice (316), Strýčice (317), Střízov (317), a dílem i Světlík (321), Přídolí (320), Kamenný Újezd (327). Statek Milevský navrátil císař klášteru r. 1623, ustanoviv správcem jeho opata Strahovského Kašpara z Kvestenberka. Kryšpín Fuck byl prvním opatem kláštera Milevského po znovuzřízení a nadání jeho. Na panství klášterním měli praemonstrati kostel farní v Milevsku (277), filialní v Sepekově (278) a později v Hodušíně (278). Počet řeholních kanovníků sv. Norberta rozmnožen byl teprve r. 1629.[65]) V Jindřichově Hradci dosáhl děkan na přímluvu vrchnosti své názvu probošta a spolu práva užívati při bohoslužbě biskupských odznakův r. 1626. Kollej jesuitská při témž městě opatřena byla všemi potřebami roku 1628 a správcům jejím nastávala mnohá práce v okolních městech a dědinách, které nebyly posud prázdny jinověrcův.[66])

Ohlédneme-li se nyní po příčinách brzkého a přece nikoli tak násilného obrácení jižních krajů českých k náboženství katolickému, jako bylo v ostatních končinách zemských, seznáme, že mimo pohromu měst a chudobu obyvatel podporovány byly pokusy reformační značným počtem katolíkův osedlých v kraji Bechyňském a Pracheňském, působením mocné šlechty a vydatným přičiněním kněžstva zvláště řeholního. Města po většině katolická: Budějovice,[67]) Počátky, Krumlov, Jindřichův Hradec, Strakonice, Horažďovice, Prachatice, Hory Kašperské a j. vyšla takořka v ústrety zámyslům panovníkovým a užívala patronatního práva, pokud ovšem nebylo jim odňato, podle vůle arcibiskupa Pražského. Hodnostáři církevní k bývalým statkům připuštění, jako arcibiskup Pražský na panství Vltavotýnském (304), Červenořečickém (285) a Rožmitálském (342), probošt u sv. Víta na panství Volyňském (353), jakož i představení řádu Maltanského na panství Strakonickém (339), opatové klášterů v Milevsku, ve Vyšším Brodě a Zlaté Koruně (327) usilovně podporovali dílo reformační netoliko z přesvědčení, nýbrž i v naději uznání císařského. Majitelové pak rozsáhlých panství, zastávajíce důležité úřady zemské, povinni byli nastupovati na to, aby pokračovala obnova náboženská v osadách jim poddaných.

---

[63]) Beckovského Poselkyně; I., 2. str. 127, 395.
[64]) Kardinal Harrach; str. 323, 327.
[65]) Tamtéž; str. 286 nn.
[66]) Historia S. J.; díl III., str. 691, 860.
[67]) Civitas Budvicenum, quam solam et Pelsnam ex omnibus hactenus habuimus catholicam. Akta konsistoře katolické; str. 300.

Druhé období reformace katolické v Čechách nastalo r. 1627, lišíc se v mnohém ohledu od doby předešlé. V letech 1621—27 konána byla obnova náboženská příliš ukvapeně, dílo její svěřováno osobám z míry horlivým, velitelům vojska puštěna vůle, jakoby strojili se proti nepřátelům a nikoli vůči bezbranným obyvatelům zemským. K jinověrcům přikračovalo se záhy s neoblomnou přísností, což srdce jejich spíše zatvrdilo nežli obrátilo. Císař Ferdinand, který chtěl, stůj co stůj, dočkati se ovoce horlení svého pro jednotu církevní, rozmrzen jsa nad neúspěchem jeho v některých krajích, potvrdil r. 1627 nové návody reformační a přikazoval, aby zvláště na venkově působili missionáři jako kazatelové, aby trestáni byli ti, kdož přechovávají predikanty a učitele protestantské, aby nepoddajným oznámila se lhůta odchodu jejich ze země. Nedlouho potom, co vydáno bylo obnovené zřízení zemské, dokročil císař patentem ze dne 31. července na stav panský a rytířský, odnímaje i jemu svobodu ve věcech náboženských a stanově šest měsíců jakožto dobu, kdy buďto měli se vyprodati a země prázdni býti, buďto náboženství katolické za své přijati.

Za vrchní ředitele reformace obral si císař arcibiskupa Pražského a tři světské šlechtice: Jaroslava Bořitu z Martinic, Bedřicha z Talmberka a Krištofa Vratislava z Mitrovic, kteří zastávali té doby nejvyšší úřady zemské a sídlili z většího dílu v Praze. Při kardinalovi bylo, aby vysýlal missionáře do krajin a osad, kde patrný byl ještě počet protestantův, a řídil činnost jejich radou a moudrými návody. Za tou příčinou stanovil se nejprve poměr missionářů k místním správcům duchovním, jakož oběma stranám uloženo bylo, aby podávaly časné a věrné zprávy o pokroku práce své nebo o příčinách neúspěchu. Ostatní vrchní ředitelové reformační měli právo ustanovovati kommissaře císařské pro jednotlivé kraje české a vymezovati poměr jejich k úřadům obecním. Arcibiskup přidával k ruce kommissařů císařských svého plnomocníka nebo kommissaře arcibiskupského. Při pojednání o druhém období reformace katolické v jižních krajích českých naskytne se nám příležitost sledovati i horlivost missionářův i působení kommissařů reformačních aspoň v některých místech zejména uvedených.

Nejpodrobnější zprávy o věcech církevních v jižních Čechách ze sklonku druhého období zachovaly se nám v protokolech visitačních, které sepisovali arcibiskupští vikáři. Projdeme zápisky jejich tak, že při jednotlivých farách poukážeme i na osudy jejich v letech 1627—42. Duchovenstvo severní poloviny kraje Bechyňského odbývalo dne 15. září 1642 schůzi, jejíž předsedou byl Bartoloměj Fisirek, probošt z Jindřichova Hradce a okresní vikář Bechyňský. Při té příležitosti sepsána byla zevrubná zpráva o kostelích, nadacích, o stavu osad a osobních poměrech duchovenstva. Farářům odpovídati bylo jako při visitaci na otázky následující: Kterak se kdo jmenuje a odkud pochází? Které fary jest řádným pastýřem? Které fary nad to administruje a které kostely filialní poručeny jsou do řízení jeho? Jak vzdáleny jsou jednotlivé kostely od sebe a sídla farářova? Zdali není hřbitov znesvěcen? V jakém stavu jest ústav pro chudé (hospitale) a které důchody jeho? Zdali které oltáře mají jakési fundace? Jaké jsou důchody kostela a kdo opatřuje potřeby kostelní? Kterak postaráno jest o kostelníky? Je-li dostatek rouch a náčiní chrámového? Zdali ví farář o některých

uprázdněných farnostech? Učitelové jsou-li katolíci? V jakém stavu jest hřbitov a kam se pochovávají nekřtěňátka? Kde a kdy byl duchovní správce na kněze posvěcen? Je-li z dioecese cizí, zdali má listy o svém svěcení (formatae)? Zdali byl do farnosti uveden slavně aneb installován? Dostalo-li se mu posud platného svolení, aby rozřešoval od zadržených případů zpovědních? Kolik osadníků bylo u velikonočního přijímání? Zdali koná cvičení katechetická pro mládež o dnech nedělních? Má-li v pořádku matriky křestní, knihy oddaných a zemřelých? Zdali po třikráte prohlašuje snoubence? Obnovuje-li jednou do roka sv. křížmo a dvakráte vodu křestní? Zdali nemísí se do správy a záležitostí jiných farností? Jaké jsou přírodní důchody jednotlivých far? Dostává-li se mu i peněžitých důchodův? Kolik přijímá vedle práva štolového za křty, oddavky, úmrtí a zádušní mše? Jak rozsáhlých polností, luk, lesů a rybníků užívá? Kdo obstarává mu hospodářství? Kolik dává svému patronovi? Zdali platí daň na seminář arcibiskupský? Zdali oznamuje kanceláři arcibiskupské jména jinověrců žijících v osadách jeho?

Rozsáhlé panství Třeboňské náležející p. Petrovi ze Švamberka poskytovalo již r. 1620 obraz největší bídy a hrozného zpuštění. Lidé poddaní, kteří přežili vichřici válečnou a zůstali při statcích svých, když panství ujal se r. 1621 císař Ferdinand, rozprchli se z velikého dílu před obmýšlenou reformací a nedali najíti se ani tenkráte, když správce panský hrabě Slavata vybízel je k návratu a nařizoval honiti jako plachou zvěř.[68]) R. 1625 postoupil císař panství Třeboňské synu svému Ferdinandovi, který zjednal poddaným znamenitého missionáře ze řádu Ježíšova P. Adama Kravařského. Po celoročním namáhání podařilo se Kravařskému získati značný počet protestantův a navésti je k vyznání víry katolické.[69]) Jak známo, náleželo druhdy panství Třeboňské p. Petru Vokovi z Rožmberka, horlivému zastanci pod obojí přijímajících. Na sklonku života zamýšlel pan Petr zříditi školu bratrskou při poddaném městě Soběslavi. Za tou příčinou opravil starý zámek ve zdích městských a závětí svou poručil velký počet peněz na vychování učitelův i žákův. Počátkem války 30leté zmařeno bylo dílo Petrovo a arcikníže Ferdinand daroval budovu školní měšťanům Soběslavským.[70]) Zmiňujeme se o tom proto, aby nebylo divno, že na panství Třeboňském vyskytovali se jinověrci nejdéle. Císař Ferdinand III. zastavil r. 1638 panství to králi polskému Vladislavovi IV.

Při kostele sv. Petra a Pavla v Soběslavi působil roku 1642 farář Tomáš Fischer. Do správy jeho poručeny byly mimo to dva chrámy, tuším že ve Skalici (307) a Nedvědicích (307). Podací paní kostela městského byla na ten čas královna polská. V Soběslavi byl dům pro čtyři chudé lidi, kteří výživu svou měli z důchodů městských. Jinověrci pochovávali se za městem u jakéhosi sloupu. Farář Fischer povýšený na kněžství od světícího biskupa Šimona Brosia z Horšova Týna přijímal ročně 150 měr žita, 300 měr ovsa a 40 kop gr. Z rozličných nadací

[68]) Bílkovy Konfiskace; str. 658.
[69]) Kardinal Harrach; str. 119.
[70]) Schallerova Topografie Böhmen's; XIII., str. 49 n.

vycházelo mu ročně 20 kop. Mimo to měl polnosti, které pro vzdálenost od města nechával ležeti ladem.

V Lomnici (307) byl toho času duchovním správcem Daniel Záviš Velvarský, maje za patronku kostela sv. Jana Křtitele královnu polskou. Záviš administroval spolu faru Ševětínskou (306) a obstarával služby boží ve chrámech filialních v Kostelci (307) a ve Slovenicích dolních (306), které neméně nežli dvě míle vzdáleny byly sídla jeho. Jmenované kostely neměly důchodu zhola žádného, nýbrž samy obce opatřovaly věci jim potřebné. O roucha kostelní dostatečně bylo postaráno. Učitelové byli katolíci, složivše vyznání víry. Duchovní pastýř Lomnický vysvěcení na kněžství dosáhl roku 1626; do své farnosti slavným způsobem uvésti se nedal (non installatus) a neznal případy zpovědní vyhražené panu arcibiskupovi. Ostatně zastával úřad svůj dosti svědomitě: přiučoval osadníky v neděli odpoledne katechismu, měl v pořádku matriky křestní, oddací a úmrtní, prohlašoval snoubence po třikráte, obnovoval ročně sv. křížmo, měnil dvakráte do roka vodu křestní a nemísil se do záležitostí sousedních far. Fara Lomnická vynášela mu 30 měr žita a tolikéž ovsa, kdežto z fary Ševětínské bral 40 měřic obého. Co se tkne poplatků stolových, přijímal za křest 12 kr., za oddavky 30 kr. a za pohřeb 12 kr.; rekviem cenil na 30 kr. Měl dvě louky a něco polností, které sám vzdělával. O městském špitále pravil, že jest dokonce zpustošený; o kostele pak tvrdil, že nemá žádného důchodu.

V Třeboni (305) obnoven byl klášter kanovníků sv. Augustina, když r. 1631 navrátil jim arcikníže Ferdinand odňaté statky. Správcem zboží klášterního v Třeboni a Borovanech (319) ustanoven byl probošt kláštera Neuburského v Rakousích, který doplňoval kanovníky Třeboňské a Borovanské ze svého kláštera, jakož i ustanovoval jednoho z nich za administratora kostela v Třeboni, z čehož později vznikl spor o podací právo téhož chrámu.[71]) Roku 1642 byl správcem kostela sv. Jiljí Marek Vebr. Vikář Bechyňský, nevím pro kterou příčinu, netázal se ho ani po stavu kostela, ani po poměrech místních. Když rozhojnily se důchody obou řečených klášterův a počet obyvatel jejich mohl býti rozmnožen, stal se administrator Norbert Hermann s vůlí císaře Leopolda I. a majitele panství Třeboňského pana Jana Adolfa knížete Švarcenberka proboštem v Třeboni r. 1662.

Kostel Nanebevstoupení Páně v městě Veselí nad Lužnicí pod ochranou královny polské řízen byl knězem Šimonem Marcelem, jemuž podací paní svěřila i duchovní správu ve farnosti Bošilecké (306) a při filialním kostele v Bukovsku dolním (308). Marcel stal se knězem r. 1624. V městě nebylo domu pro chudé. Kostel v Bošilcích měl důchod z lesa i pozemkův, kteréžto farář neuměl zevrubněji popsati. Z každého chrámu vycházelo duchovnímu správci 14 měr žita a tolikéž ovsa; v Bošilcích přistoupilo k tomu 8 kop hotových peněz. Mimo to měl Marcel lán pole farního za městem, avšak před r. 1642 pronajal jej sousedům za třetí mandel. Darem dostávalo se faráři něco piva. Za příčinou křtu odváděli osadníci 30 kr., při oddavkách až 2 zl. K velikonočnímu při-

[71]) Schaller, XIII. str. 100 nn. — Památky archaeologické 1876, str. 539. — Kráslův Arnošt hrabě Harrach; str. 280.

jímání dostavil se jich toliko třetí díl. Farář Veselský toužil při schůzi vikariatní na p. Čabelického, tuším Vácslava Č ze Soutic na Žimuticích (308), že přechovává u sebe predikanty.

Na panství Třeboňském byly dále farní kostely sv. Mikuláše v Suchdole (306) a sv. Jakuba v Jilovicích (306[72]), majíce za patronku královnu polskou a za společného faráře kněze Jáchyma Arnošta Blovského. Důchod kostelní plynul z pozemků zádušních. Desátky farní činily ročně 40 velkých měřic žita a neméně ovsa. Rolí počítal si farář asi čtvrt lánu. Za křest přijímal 9 kr., za oddavky 30 kr., při pohřbu bral 21 kr. Na hranicích zemských, kde právě jest osada Suchdolská, ukrývalo se roku 1642 dosti jinověrcův. Třinácte se jich právě vystěhovalo, kdežto ostatní vyčkávali rozhodnutí p. regenta statkův, který sliboval faráři, že přísným trestem na ně dokročí.

Co se tkne počtu obyvatel na panství Třeboňském, mělo r. 1625 město Třeboň s předměstím 64 usedlých měšťanův, Soběslav i s předměstím 49, Veselí 53, Lomnice 22, Mezimostí 26, Ledenice 14, Borovany toliko jednoho; ve všech vesnicích pouze 158 lidí osedlých. O missionáři P. Kravařském se tvrdí, že v městech a dědinách právě řečených obrátil k víře neméně nežli pět tisíc obyvatel r. 1627, začež mu sám arcikníže Ferdinand písemné díky vzdával. Ze soupisu duší, který se konal roku 1650, dovídáme se, kterak při farnosti Třeboňské shledáno celkem 1396 obyvatel, při Soběslavské a Drachovské 1598 duší. U ostatních počty se nám nezachovaly.

Přihlédneme-li nyní k panství Slavatovskému v kraji Bechyňském, seznáme kostelní poměry jeho, jak následuje: P. Vilém Slavata z Chlumu, vladař domu Jindřicho-Hradeckého, byl cele oddán otcům ze řádu Ježíšova. Jesuité konali úřad missionářský v osadách jemu poddaných a získali si úspěchem prací svých mnohé výhody. Ředitel kolleje v Jindřichově Hradci obmyšlen byl mimo správu statkův i podacím právem některých kostelů farních. Tak náleželo jemu osazovati chrám v Číměři (295), jehož duchovním správcem byl r. 1642 kněz Michal František Vagner. Týž dosáhl svěcení v Olomouci od biskupa Breunera a mimo faru Číměřskou řídil i osadu Horní Pěnu (Baumgarten 295). Kostel sv. Jiljí v Číměři měl 19 krav zádušních a dostával z každé 7 kr. ročně. Podobné byly i důchody kostela sv. Michala v Horní Pěně. V městysi Číměři nebylo na ten čas špitálu. Faráři vycházelo ročně desátku 12 měr žita a 24 kr., z fary připojené platil se mu desátý mandel obilí a 45 kr. z každé usedlosti. Mimo to osíval na jaře 9 měr farních polí a na podzim neméně. Tázán byv po farách osiřelých, jmenoval osadu Blažejovskou (Blauenschlag 294), jejíž kostel osazovati mohl taktéž ředitel kolleje Hradecké.

V Lodheřově (295) byl farářem Jan Voigt z Lužice, který při schůzi vikariatní r. 1642 udával, že kostel jeho získává důchod ze železných krav, kdežto na faru schází se ročně asi 300 měřic obilí. Duchovní správce měl pozemek, osívaje jej na zimu 9 měřicemi, na jaro tolikéž. Při křtu žádal poplatek 16 kr., při oddavkách 45 kr., po pohřbu

[72]) V Popisu království Českého od Palackého dlužno oběma jmenovaným osadám připojiti znamení kostelního podací. Srovnej Schallerovu Topografii; XIII. str. 105. — Dra. Krásla: Arnošt hrabě Harrach; str. 431.

6 kr. Věděl o uprázdněných farách v Choustníku (298) a Pacově (290), jejichž kollatorem byl Jan starší Černín z Chudenic na Choustníku. Jesuité měli dále podací právo ve Stráži (309). Farář tamější Šimon Griesen vysvěcený od zemřelého biskupa Šimona Brosia přisluhoval svátostmi při filialním kostele v Roseči (295) a měl ročního příjmu 114 malých měřic žita a 99 měřic ovsa. Za křest dostávalo se mu 12 kr., za kopulaci 14—45 kr. Farní kostel neměl důchodu zhola žádného. Místní dům pro chudé a neduživé lidi byl pobořen. V sousedství osady Strážské byl farní kostel v Lutové (310), ke kterému za správce potvrzen byl kněz Jan Třebotovský, avšak nebydlil tam.

Kostel sv. Jana Křtitele v Kardašově Řečici (296) a chrám sv. Václava v Drachově měly společného faráře Jiřího Grafa z Jindřichova Hradce, jenž dosazen byl od představených řádu Ježíšova. Mimo to spravoval Graf filialní a nemajetný kostelík ve Žďáru Pluhově (296). V městě Řečici byl špitál opuštěný. Kostelu dostávalo se ročně 9 kop gr. na opravu. R. 1642 nebylo při městě ani jediného protestanta. Farář Graf vysvěcený roku 1624 v Praze měl z farnosti městské desátku asi 300 měřic žita i ovsa a 10 kop gr. hotových. Na podzim i na jaře osíval 12 měr polí. Kostel Drachovský těšil se ročnímu důchodu 6 kop a vynášel správci duchovnímu desátků 60 měr žita a 60 měřic ovsa. Ze Žďáru Pluhova získával farář 3 kopy gr. Za úkony křestní, kopulační a pohřební bral po 6 kr., při oddavkách přidávali mu osadníci dvě slepice.

Dočasné právo podací měli Jesuité ještě v městě Počátkách (292), v městysi Žirovnici a Kunžaku. Farářem místa posledně řečeného byl kněz Ludvík Schidler. V Kunžaku stával nepatrný špitál pro tři osoby. Kostel neměl žádného záduší. Duchovnímu správci mělo se scházeti ročně 50 zl. a jakožto desátky 60 měřic žita, 45 ovsa a 2 měřice ječmene. Nad to pak bylo při městečku 60 měřic polností farních. Pole ta zůstávala však nevzdělána pro nemožnost farářovu, kterému v osadě zle se vedlo. I vyznával veřejně, že nehodlá setrvati na faře, jelikož sotva živoří. Lidé považují jej spíše za cizince nežli za vlastního správce duchovního.[73]) Kostely sv. Jana Křtitele v Počátkách a sv. Filippa a Jakuba v Žirovnici (292) řízeny byly společně knězem Vítem Loutkovským, rodákem slezským. Jemu poručen byl i filialní chrám ve Stranné (292). Špitál Počátecký a důchody jeho, pokud vycházely z pěti rybníčkův a polností, řídil zvláštní hejtman. Záduší kostelní rozmnožovalo se ročním příjmem z rybníka (9 kop), ze 20 krav a rozličnými platy (9 zl.). Podobně i kostel Žirovnický měl několik železných krav a opravoval se z platu za zvonění. V obou farnostech nebylo r. 1642 žádného jinověrce. Farář Vít dostával ročně 50 zl. na rozdíl s rektorem školním. Desátky činily 40 velkých měřic žita a 40 měřic ovsa. V Počátkách měl asi 40 měr polností. V Žirovnici bylo polí farních kolem 14 měr. Filialní kostel ve Stranné vynášel faráři 12 zl.

Na panství Slavatovském byly dále kostely farní v Nové Bystřici (293) a Deštné (297), ke kterým podávala duchovního správce vrchnost sama. Tomáš Haushahn, farář v Bystřici, posvěcen byl na kněžství od arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé r. 1600. Desátkem scházelo se mu ročně

---

[73]) **Vikář poznamenal o tom: „Non cogitat manere, cum vix panem habeat. Est in parochia tanquam hospes."**

140 měřic žita, 140 měřic ovsa. Polností měl výměrem asi 16 měr. V městském špitále docházelo sedm chudých zaopatření svého štědrostí rodiny Slavatovy. K velikonoční zpovědi a sv. přijímání dalo se nalézti r. 1642 asi 1700 osadníkův. V Deštné byl týž čas farářem kněz Vácslav Celný, maje spolu na starosti farní osadu Dírné (309) na panství pana Krištofa Vratislava z Mitrovic. Celný ordinován byl od světícího biskupa Pražského. V Deštné nemohl se zhostiti protestantského učitele. Příjmy farní byly 30 měr žita, 24 ovsa a 3 zlaté. Z Dírného dostával farář 10 měr žita, 26 žejdlíků (sextarii) másla a něco sýra. Mimo to užíval dvou rybníků; kdežto z polí rolníkům pronajatých těžil ročně 15 mandel žita a 12 ovsa.

O počtu obyvatel a lidí osedlých na panství Slavatově poučuje nás aspoň z nějakého dílu soupis z r. 1650 již svrchu řečený. Vedle něho bylo v Počátkách a dědinách (8) přifařených 1016 obyvatel, v Kardašově Řečici a vsích (15) k ní náležejících 1678, v Žirovnici a okolí (9) bylo jich 1020, v Lutové a vsích (7) sousedních 1344 obyvatel. Osada Blažejovská (5) vykazovala počet věřících 425, Stráž s kollaturou (20) celkem 1982, v Lodheřově napočítalo se 1373, v Kunžaku a Strymilově 1856, v Nové Bystřici a Číměři 2273 obyvatel. Číslice do závorek položené označují tuto počet vsí hledících k témuž kostelu farnímu. Při Lodheřově udává se jich pět, při Nové Bystřici 21. Ostatní osady farní postrádají v soupisu důležitého počtu toho.

Za vpádu saského roku 1631 uchýlili se Jesuité z kolleje Novoměstské v Praze do města Tábora a setrvali tam až do října léta následujícího. Té doby dokonána byla reformace katolická v městě a vůkolí jeho. P. Adam Kravařský kázával zhusta v děkanském kostele Proměnění Krista Pána na hoře. R. 1640 usadili se v Táboře, podporováni jsouce mocnými přátely, bosí Augustiniani a počali stavěti klášter a kostel, který dohotoven byl teprve r. 1662.[74]) Děkanský chrám královského patronatu měl r. 1642 správcem svým P. Anselma Kramsia, jemuž obstarávati bylo služby boží i ve filialním kostele Planském (275). V městě byl špitál pro deset chudých živených nákladem obecným. Kostely městské těšily se dostatečným důchodům, avšak obec řídila je bez vědomí děkanova. P. Anselmovi dostávalo se jako druhdy předchůdcům jeho pod obojí 400 zl. ročně. Měl pak i polnosti zanedbané tak, že raději nechával je ladem ležeti, nežli by vynakládal na vzdělání jejich.

(Pokračování.)

O české postille kněze Martina Philadelpha Zámrského.

Příspěvek ke kulturním dějinám českým na sklonku XVI. věku od *Čeňka Zíbrta.*

(Dokončení.)

Přibliží se čas, kdy mládenec, uměl-li by se živiti, děvečka také uměla-li by hospodynství, a tak oba z práce rukou svých svůj vlastní chléb, požehnáním Božím osolený, jistì mohli, v manželství vstupují (138). Tu mnozí mladí Lelkové a mladé Blažničky jako letmo bez rady dobrých přátel k že-

[74]) Dra. Krásla: Arnošt hrabě Harrach; str. 322, 355.

nění a vdávání pospíchají (139). Máš rozsouditi osobu ne od krásy zevnitřní, ale od ctnosti. Při osobě, kterou chceš a oumysl máš k manželství pojíti, tyto tři kusy sluší se rozsuzovati a u sebe uvažovati: Poctivý rod, vychování a ctnosti, náboženství jednomyslnosti, umění hospodářstva a hospodynství. Jako ten, kdo na jabloň laskav jsa pro květ a ne pro jablka, blázen jest, tak kdo ženu pro pěknosť obličeje a ne pro stud neb ctnosti miluje. Neb jako květ spadá, tak ženská krása malou nemocí hyne — ač se tuto nemíní, aby sobě kdo z oumysla škaredou Markoltku[10]) pojíti a pěknými pohrdati měl. Ne všechno na kráse záleží, když tam jiných ctností není, jako těchto: Ut sit pia, prudens, pudica, pulchra, t. j. aby byla pobožna, opatrna, stydliva, pěkna, k čemuž když přistoupí peculiosa, t. j. hospodynska, nad tu nemůže lepší býti. Avšak zdaliž nyní nevídáme, že baby chromé, bezzubé, zvraskalé, hluché, slepé, šedivé, napoly shnilé daleko napřed před pannami mají? V zapomenutí již přišlo ono staré přísloví: „Kdo se pro statek vdává neb žení, ten jest každý hoden oběšení" (136, 137).

Při svatbách nyní s čertem se dějí. Neb se lidé domnívají, že se na svatby toliko pro jídlo, přesuzování, ožírání, tance, svády, bitvy zvou (129). Trubači tu, skřipáči, bubeníci, kejklíři hry, kratochvíle, divadla a jiné bláznové smíšky strojí (130).

Brzy po svatbě mnohým svárové a různice nastávají. Mnohý muž jsa okydnut ničemnou ženou sobě postyskuje: „Sám mi se čert posvítil oženiti neb vdáti!" Při mnohých hned brzo po svatbě se stává: on sobě vinšuje, ženě pak své přeje, aby divokou husí byla, a někam k velesu[11]) pryč na moře zaletěla a věčně se domů nevracela. Žena zas, aby muž vlkem byl, a někam do lesův zaběhna v tenatech k zabití přišel. Takť se potom chodcovský tanec začíná, až sobě nevolí takoví více spolu býti, neb tu smích, líbání, srdíčko, holeček přestává a zvědí takoví, po čem platí, když hoře postříhají, a když muž sobě raději volí na poušti s lvy a draky bydleti, nežli s zlou, netrefnou ženou se trápiti, a žena dobrá volí raději v blátě se káleti neb svinské chlévy poklízeti, než s ničemným, ožralým, hanebným hráčem, mrhačem, lotrem živnost vésti (135). Ký div, že když něco v manželství za obojek leze, že bývají časté procházky do zahrady Lanice, a z té do vsi Pranice, až sotva po letech pěti, neb šesti na pravou cestu trefují, do své vlastní Stádnice se navracují (136).

Doprovodili jsme muže a ženu z bezstarostného mládí ve stav manželský, kde jim života lidského psoty, chudoby, kříže, bídy, fresunky, těžkosti a žalosti nastávají (921). Zajdeme nyní v chaty prostého lidu, nuzně se živících řemeslníkův, utiskovaných sedlákův, odtud zaměříme k nádherně upraveným příbytkům lidí vznešených, bohatých, pánovité vrchnosti a zastavíme se u kněží ať již vyznání jakéhokoli, vždy a všude pozorujíce světlo i stín tehdejšího života, poměry všech jmenovaných, pokud nám o tom Zámrský zprávu napsal.

[10]) Báje o rozmlouvání škaredého Markolta s králem Šalamounem, původu německého, byla oblíbeným čtením Čechů v XVI. věku; vytišt. u Melantricha 1567.

[11]) České památky, které zachovaly jméno boha Velesa, jsou dle Jirečka (Č. Č. M. 1875, 408) Mater Verborum, Tkadleček, latinsko-česká kázání kněze Litoměřického po l. 1471 činěná (univ. knih. Pr. II., F. 3) a Rešeliův Syrach. Srovnej dra. J. Gebauera recensi ve Fil. Listech, II., 318, 319. V naší skladbě přichází jméno Veles po páté. Avšak kněz Martin opsal místo toto téměř doslovně z Rešeliova Syracha, XXV. kap. list Ff. V., pramene, z něhož čerpal, ovšem neudav.

Ti, kdož se prací rukou svých živí, s vzdycháním sobě žalují, říkajíce: „Ach, což jsou nynější léta těžká k živnosti“ (20). Musejí ve dne v noci, týden do týhodne svůj verkštat usedávati a bez tesknosti dílo své konati (XX). Z toho, co vydělají, vystarají, vyfresují, dávají hojné tributy, šacunky, berně a platy (60, 866). Otec nebeský podává pracovitým lidem klíče od spižírny a kuchyně Boží. Víť a zná, že potřebujete ne slámy, sena, trávy, plev jako hovada, ale masa, piva, oleje, vína, pálené vodky, peněz, grošů a chleba (178, 864, 865). Dlužno pracovitému člověku do sytosti se najísti a napiti (317), ale něco zachovati také pro budoucí čas: Ne po jednou pic, a po druhé nic (745). Schované se vždycky hodí (290). Ne tedy jako žrout a duspivo bezpotřebně a zbytečně do sebe pokrm a nápoj k škodě zdraví svého cpáti (646). Ale kdo již skvostné krmě, lahůdky, jíchy a přípravy vyčte, jimiž svůj život lidé krmí (770)! Není divu, že jedni z rozjímání útrat, potravy říkávají: Já mám velkou čeládku, mnoho dítek, časté dělníky, platy, daně z své živnosti časté. Jest také rok dlouhý, tři sta šedesát pět dní v sobě mající, a každý dne třikrát i čtyrykrát čeládce, dětem pak každou hodinu jísti se dáti musí (740). Vždyť služebníci na snídani, obědě, svačině, večeři z velikých pecnův chleba sobě ukrajují, z hrubých okřínů polévku, hrách, kaši, fleky, maso s kratochvilnou rozprávkou požívají (669). Kde se pro Boha peníze naberou? Říkají zajisté, že poctivému hospodáři tři peněz jest vždy potřebí: jednoho na stravu a potřeby domovní, druhého pro hostě a k úctě dobrých lidí, a třetího k schování pro nemoc aneb k jakékoliv budoucí potřebě, já pak nebohý ne tak tři, ale jednoho peníze na domovní potřeby nemám kde vzíti! Z takového přemyšlování a lamentování pocházejí lakomé a nezřízené žádosti, loupeže, šantroctva, lichvy, podvody, ukrutnosti, nespravedlnosti v míře, u váze, v loktu, v řemeslech, v koupi, v prodaji (740). Nyní již v lidech žádné víry není, v ústech sám med, řeč lahodná, v srdci jed, v činech lest zrádná (22).

Zbožnost mizí na dobro. Lidé nyní vsi, domy, dobytky, handle, hody, kvasy, libůstky, freje, žádosti těla daleko více nad království Boží sobě oblibují (1061). Ti, ježto se koupí, prodajem, kramářstvím a hokynářským obchodem živí, přes lesy, skály, vody, v horko v zimu v jasno mračno, v blátě, slotě moknou, jdou, jedou, se pachtují, kálejí, vstávají. Raději by vždycky každý den jarmark než jednou v roce velikonočný hod měli. Kupec, kramář řídko bývá v kostele, co u sedláka limouny na stole (651). Ach, jak lidé v neděli dluhy spisují a upomínají, sami co jsou Bohu dlužni, na to se nerozpomínají (770, 771). Jestli pak kdy do kostela jdou, prve musí se každý najísti a napiti, aspoň páleným nápojem (743), kratičké kázání pak míti chtějí a ještě i při tom jako na šídle tesklivě se vrtí, buď nevážně v rozprávky, v šepty, spaní se dávají, nebo přeslechna text evangelia, úprkem z kostela běží a mnozí nahlídnouce co pes do kuchyně a nějakou kost, t. j. kus příkladu, historie od kazatele zapopadnouce, s tím hned na pálený, do šenkovního domu mezi sobě rovné přiběhnouce, to hlodají, valchují, kněze jako psa přes hůl přemítají (213, 389), celé dny a noci v pití, ve hrách, tancích, v ožralství, v toulce, v rozkošech sobě ztráviti nestejskají, jako na ustavičném posvícení svůj život vedou (269, 743, 901, 624).

Mnozí zase zanechajíce práce rukou lichvy hledí, mamoně slouží, podvodův, krádeží, nepoctivosti, kouzlův, žehnání a čárův se chytají (244). Při tom čím větší lotr bývá, tím větší štěstí mívá, říkává se (1009). Mnohdykráte se lsti a chytrosti zločincův, šibalův a podšitým fukšvancarům podivu-

jeme (769). Nekalé jejich řemeslo daří se tím lépe, že tupý lid obecní jakousi hloupou o své dobro nedbanlivostí zevnitřnímu blesku se diví, zapomíná, co se blyští, že ne všecko bývá zlato, od čehož sveden a z pravdy oloupen bývá a často směšně a pošetile si vede (946, 1229). Jako onino, kteří sedíce na břehu jedné řeky, nohy své do vody svěšené spolu smísili, a majíce vstáti a odtud jíti, čí by která noha byla v té vodě, nevěděli, nýbrž hledíce do té vody vadili se o své nohy, až jeden rybář jda mimo ně každému dobře kyjem dal přes plece, teprva jedenkaždý rychle se vztyčil (1005).

Za nynějších časů, kdy pes psu zimnice nepřeje (1221), poctivého, bedlivého hospodáře mnohý lenoch za čarodějníka nepřávě roznáší (698). Bývají to nejčastěji služebníci, čeládka, kteří pomlouváním, lžmi, klevetami na poctivosti a dobré pověsti hůřeji než nákeřník lesní pocestného loupí (680, 451). Někdy také ovšem pravdu mají o nevlídnosti svých hospodářů vypravujíce. Neníť nad způsob života služebné čeledi na tomto světě nic potupnějšího. Nimi otvírají a zavírají. Spílají: „šelma, lotr, viselec". Nemocného služebníka vyženou, vyhodí ven, dají ho do chlíva, do psince, káží ho pryč zavléci. Říkají o nemocném: „Ožral se, spí, škrabe. Tatarem ho zbuditi, po uhersku třmi kyjmi tu nemoc z něho vyhnati." Tak nyní mnozí hospodáři o čeledi s smíškem říkají (149), čeládku svou konskými díly, bez oddechnutí zhmožďují, ani v svátek ani v neděli, ba sotva na velikou noc odpočinouti jim dopřávají (667).

Přistoupíme nyní k těm, kteří v slávě, poctivosti a ve vážnosti jsou u světa, dobrých pohodlí, bydla a rozkoší požívají (65), navštívíme boháče, osoby v regimentu světském za vrchnosť vystavené (75), ač-li nám přístupu k sobě dopřejí. Ledajakás totiž světa tohoto sláva, špatný třeba ouřad, chatrné jmění a lehká nádhernost falešným domněním opojuje a co kvas neb těsto vzhůru pne, aby s žádným nic činiti neměli, ani jiných za tak dobré, jak se sami býti zdají, nedrželi (73). Nynější vrchnost a páni, když potřebná osoba před ně přístupu žádá, říkají, že se nemají kdy s chudými meškati (985). Tak jest již na světě, že host bohatější bývá příjemnější, stolu, hostěnice, kamen i lavice svobodně užívá, chudší vně zůstává (64). S nuznými poddanými mluviti zošklivují si bohatí páni a vrchnost, ale za to komoru svou mozoly týchž pracovitých žebráků fortelně chtějí zbohatiti, divných a mnohobarvých křiků a praktik při tom vyhledávajíce (1214). Snášejí zajisté poddaní od nemilostivé vrchnosti těžká soužení a nátisky robotami, platy, daněmi, vojnami nepotřebnými, mejty, clem, díly denními, nočními a mnohými úzkostmi beze všeho milosrdenství, až těžce a sotva v Tureckém držení zpohanilí obyvatelé takových ukrutností zakušují. V křesťanstvu již privilegia klesla, aniž co nadání stará váží. Slavní předkové zajisté darováním svobod poddaným svým chvalitebně pověsti sobě dobývati dychtili, nynější pak jejich potomkové bořením privilegií slavné předky rodův a držitele statkův svých zhyzditi se opovážili, i sami se poddaným tak zošklivují, že již obrať se kam obrať, neuslyšíš od nich než žalobu, hořekování a z smrti pánův svých se radování (21, 1213). Vždyť nynější páni toliko chtějí míti, by poddaní jich hladem, žízní, zimou, robotami scepeněti měli, ano by v stodole klasu, na dvoře kopejtka, v domě kuřecího pírka, na krově došku, na sedláku košile zůstati nemělo (150). Horlivými pomocníky jsou jim ouředníci, písaři a šafáři jejich (765). Při dvořích velkých pánův dosti jest úředníkův a písařů, kteříž z kůže chudých poddaných bohatnou, měšce sobě nacpávají, do svého loviště

nadháněji, nepovinnými robotami, nespravedlivými pokutami, lakomým darův bráním, platu, berní, úrokův zapíráním, poplatkův převětšováním, dávek z ledačeho vymyšlováním, důchodův fortelně a loupežně přimnožováním, a to vše ne tak k panskému dobrému, jako k zisku svému krádežnému (660) Každý stará se o svůj měšec, každý před svým mete (687), nepořádek, zahálka se množí. Vrchnost má na to bedlivě pozor a péči míti, aby v městech, v obcech zahalečové, dardanáři, fatkáři, šejdíři, povalečí trpíni nebyli. Nyní však zahalečové jako z shriliny červové a drahoty co kopřivy za ploty se líhnou a rodí (695, 710). Nynější vrchnosti netoliko nespravedlnosti při míře netrescí, nepřetrhují, ani z obcí nevylučují, ale raději sami takměř již nejvíce provozují a lid obecní obtěžují (687).

Snadno vyrozumíme, proč se vydávají páni a vrchnost na tak přílišné lakomství a nutkají poddané k dávání tolik platů, berní, mýta (660). Vždyť velmi mnoho peněz na své libůstky, rozkoše, hody, kvasy, ožralství, tance, slavné a hojné pankýty potřebují (748, 771, 739). Mají drahé koně, pěkné rystunky, rejthary, ozdobné drabanty, edlknoby, knechty, žoldnéře (4, 221, 954). Který se řemeslník najde, ať všem hrám, kratochvílem a rozpustilostem lidským lusthauz vyměří a vystaví! (770). V dobrých věcech vedou dny své. Husle, smyčec, píšťala, buben na kvasích jejich. Strojí hody, dobrou vůli buď jiné veselí, provozují turnaje, kratochvíle na slavném, vnitř zevnitř nákladně ozdobeném zámku. K tomu oděvové kmentoví, zlatohlavoví, rozkoš, rozliční drazí a sladcí nápojové, muzika ustavičná (629, 634, 648, 1040). Jaký potom div, že páni rozkošně a smilně dny života svého vedouce zanedbávají pro veselí, chlípnosti, freje Boží přikázání, za svým fendrychem ďáblem do pekla úprkem spěchají (652, 748). Za našich časů již skoro řídký pán pojme sobě manželku toho náboženství, jakého jest sám. Ba budiž toho pánu Bohu žel a podiv se tomu každý moudrý i rozumný, jak se kdy kdo neb který pán ožení, jenžto bude dosti onaka, vzáctna a v světě moudrá osoba, však hned po smyslu své ženy v náboženství postoupí (138).

O žel se toho všemu stvoření, že obětavá zbožnost panstva na čisto zmizela (310). Za nynějších časů páni spíšeji pivováry, krčmy, lusthauzy stavějí, nežli kostely opravují, a mnohý by pán raději kostel u šibenice, nežli blízko svého zámku viděl (804). Kristus z pěkných kamenných, mramorem, koltrynami, figurami, zlatem, růžemi, texty ozdobených kostelův do pustých, dřevěných, otrhaných kostelíkův, stavených v koutech nepatrných, v ulicech smradlavých, v místech bahnivých, ba do chalupy na pole, do lesův vyháněn býti má! (286, 804). Pivovárové, dvorové, krčmy i šatlavy se obnovují, o kostelu pak a faře říkají: „Co jest potom?! Můž' to tak státi, však jest prve kostelův dosti. Oboří-li se ten, jinej blízko“ (310).

Taková chladnost a vlažnost náboženská má v zápětí přemnohé zkázonosné následky. Nynější králové, knížata, páni, zemanové — ach, což jest podivnějšího, že i biskupové proklaté židy fedrují, na svých dědičných, na duchovních, na církevních statcích rádi jim bytu i jejich poddané loupiti přejí, k tomu i napomáhají. Jsou-li pak ještě kteří páni evangelitští, však na správce církevního žádného pozoru nemají a řemeslníky od verštatu, týměř i sedláka od pluhu listy svými k svěcení na kněžství beze všeho uvážení posýlají, ledajakés běhouny, církvím nepovědomé, od starších kněží neexaminované, za učitele poddaným svým přijímají (753). O nevděčné osady, které učenými a v školách zrostlými mládenci a mužmi toho úřady hodnými pohrdají, a raději od člunu, kopyta, jehly jiné strhujíce, z lotrovské chasy,

tulákův, běhounův, ožralcův, otrhancův kněze vybíráte! Kněze mají za pořádného, má-li pleš. O bláznový světe, proč se tak rád do Staškovy kukly obláčíš? a Blažkovu čepici na hlavu stavíš? (1126).

Poznáváme nyní, odkudže nabrala se mravní spustlost a chladná netečnost k náboženství u stavů světských. Napomáhá zajisté ku všeobecné zkáze zdřímalá ospalost a ožralá nedbanlivost církevních správcův, lenivých zahalečů, nedbalých prebendářů, břichopasův, kteří hrušky v popele (jakž se říká) nezapomínají, toliko o své dobré se starají. Hrsti ječmene a skyvy chleba více než spasení lidského jsou žádostivi (466, 752, 1228).[12] Více z lakomé žádosti, nežli z povinné horlivosti veliké správy na se berou, čtyry, pět kostelův, třebas deset na svou práci přijímají (1226). Pro dosahnutí přízně, lásky, prebendy, dobré fary zastávají ne tó, co Bůh chce, ale lidé míti chtějí (34); na kázání tlachají, co slina k hubě připlaví, někteří jako úhoř po trávě se plazí, onoho drbne, toho nechá, svaté písmo po kusu co psi mrchu trhají, kázání na jednostejné kopyto kráji, neb jednou strunou břinká (XIII., XX., 210, 567). Nejedni z kazatelův jsou největší Ruffiani sodomařského obcování; ožralstvím, kuběnářstvím dary Ducha sv. z sebe vyhánějí (171, 464). Neberou sobě manželky poctivé, z rodičův pobožných pošlé, pořádné, ale mošny vymrskané, cejchované, poběhlé, třebas každý rok jinou. (Více o tom 1155, 1166.) Jaký život vedou, o Bože, Bože, ty znáš, i dobrým lidem jest povědomé (171).

Tím klesá a jen klesá vždy více vážnost kněží a kazatelův, jichž losem jest koláč vlčím pepřem posypaný (1043). Ne každý rád vidí při sobě kněze, neb se za tím stolem a zvláště blízko, nadto pak podlé kněze seděti mnozí dobří a vonací stydí. Jiní se posmívají: „Dali toho pána mezi popy; neměli-liž jsou ho s kým lepším posaditi než s knězem“ (390). Krčemníci a flutkové, že kněz o lnu, konopích, řípě, kaši, kuchyni, o děvkách, vřetenách kázal, tlachati se nestydí (304). Kdyby neničko chudého zemana, lakomého měšťana, nuzného řemeslníka, odraného vandrovního, poběhlou, nekající žínku, čarodějnou babku a zmrhanou děvku od stolu Páně kněz odloučil, o jaký by z toho pokřik, jaké vůbec troubení, knězi lotrů, šelem spílání, u vrchnosti obžalování i jeho obsýlání pošlo (330). Říkávají: „By sám Bůh z nebe se všemi anjely přišel a mluvil to, co ten kněz na kázání mluví, neuvěřím, by to pravda byla.“ A opět: „To co knězi jde z oust, mimo uši mně šoust!“ (1043).

Poznavše poměry duchovenstva světského provázejme nyní kněze Zámrského po klášteřích a schůzkách různých náboženských jednot, jichž ziskuchtivé pokrytectví a jalovou pobožnost náš průvodčí bez ostychu odhaluje a nadutým svatáčkům (944) škrabošku strhuje.

Vymyslili si jaloví svatáčkové v klášteřích pověry v pokrmu, v oděvu, u vlasech, mají své regule, řády, kápě; hlavu, bradu, ruce, nohy i všecko obcování života svého jináč, než naturální způsob lidský v sobě nese, sobě zpotvořují (1157, 1252). Nehledají nyní Krista v chlévě Betlemském, ale v slavných klášteřích, akademiích, jezuitských kollejích (1269), s křikem přiznávají se skoro všickni napořád ne k Kristu, ale k lidem, jiný k Jesuitům, jiný Bernardinům, Františkánům, Dominikánům, k Jednotě Boleslavské, Habrovské, Pecinovské — ach, kdož by je mohl vyčísti (752). Mniši pro vyšeptání mše (jiného nic neumějíce), pro pobreptání žalmů, pro půst, sváteček,

[12]) Srovnej „Sborník Historický“ 1885, str. 141, 143, 144.

poutě, toulky daleké, šeptavé zpovědi, bláznové posuňky, urputné pověry Boží strejcové a nad peklem králové se býti chlubně domnívají (859, 944, 1207). Nejedí v pátek, v sobotu masa, třebas i v středu, však dobrých ryb, nákladných pokrmův a drahých nápojů: ráno lektvaři a místo večeře konfektů libých a zdravých do vóle se nacpají (816). Takoví svatoskutečníci Bohu cti a slávy ujímají a na leckohos raději z jalových svatých, mrtvých a dřevěných tu čest cpají. Mrtvým obrazům a reliquiím, mšem, oukolním páteřníkům, oférám, kouření vosku, soli, vodě svěcené více nežli samému Kristu moci připisují (42, 527—529). Ukazují v klášteřích hrob, dřevo, hřeby, sukni Krista Pána, svatých kosti, košile (1203), ba i s nábožnou ceremonií okazují ubrus, na kterém prý pán Ježíš nejposléze večeřeti ráčil (1039). V jednom klášteře vystaven býval o pouti obraz, držící dítě na rukou, tak řemeslně udělaný, že od mnicha, za oltářem v arše skrytého, byl spravován, že dary od lidí rukou bral a hlavy kýváním děkovati se zdál. Kdo prázdný přišel, hlavu od něho odvrátil, jakoby se hněval. Takovéť modly ohavné vymejšlejí, kteréž přistrojené se hýbati, slzeti, plakati i odpovědi dávati mohly, v klášteřích (997). O dětinství Kristově vypravují, kterak jsa mlád matce své víno na místo vody, stříbro a zlato poslán pro třísky nosíval, a tak Krista ne za Messiáše, ale za kejklíře představují (122). Svatým jménem Ježíš světí byliny, ohně, masa, vejce, holoubata, jehnědy i dříví. V tom počtu jsou i ti, kteříž pověrečné škartičky a lístky, všudy Jesus, Jesus, Jesus popsané, na hrdle nosívají (180, 1084, 82, 208).

Moc vlny, bouřky, moře upokojovati připisovali staří pohané Neptunovi; nyničko pověreční připisují touž moc sv. Mikulášovi a Krištofovi (162). Podobnými pověrami památka sv. Ondřeje jest zprzněna, zvlášť vigilií a postem pro nový kožich na zimu etc. (1039). Bláznověť také mniši činí, kteříž se na vidění noční odvolávají říkajíce: „Ten, onneno, tamto, lidé tito, viděl, viděli Krista s křížem, anjela, matku Boží, svatého Petra... a toto, ono povídali, kázal: „Nebudou-li pokání činiti lidé, že se spropadají morem, hladem, ohněm, vojnou“ (313, 512). Ba nemůže se také zapříti, že i skrze podvod a lesť takových kněží, mnichův a zvoníkův obludy se nočního času dělávají. Čehož jest za důvod historia o jednom takovém, kterémuž se v čas moru málo z pohřebů přicházeti zdálo a vida, že lidé již offěry, mše a zádušní almužny za mrtvé opustili, aby to napravil, mnoho rakův živých nalapal a navázav jim do klepet svíček voskových, po krchově je rozpustil, aby se lidé domnívali, že duše mrtvých po smrti s tím světlem chodí, z čehož lidem, kteříž to nočně spatřili, nemalé uleknutí pošlo. Však ožralý pastýř, když se v tom neopatrně zachoval a rozpuštěných ovčiček všech nesebral, nýbrž na ráno několik těch rakův s svíčkami nalezeno bylo a lesť jeho se pronesla, nemalý smích stropil a jemu posměch z toho byl (398).

Řehol, bratrství, jednot, řádů, sekt tak mnoho již nynějších časův jest v křesťanství, až by týměř celá hodina k běžnému jich jmenování nestačila (999, 706, 756, 467, 520, 132, 81, 170, 242, 363, 1238 atd.). Ba svět nynější bouřlivé Novokřténce, zvláště proklaté židy netoliko trpí, ale je fedruje a obhajuje (21). Vždyť na Moravě na některých místech židům cla a mýta, v Polště také pozemští statkové duchovních i světských pánův jim se pronajímají (660). Takové vážnosti požívají nevěrní židé, kteří se v krvi Syna Božího, i všech svatých apoštolův nabrouchali (785), kteří k odporu učení křesťanského léta Páně 150. sepsali hlavní svou knihu Talmut, řečenou (994), kteří mají obyčej jmenovati Krista Thola, t. j. lotrem neb mordýřem

a pannu Marii Harai, t. j. nevěstkou nečistou, nás pak křesťany Goim, totiž zlořečenými pohany, neznabohy (55). Tak nyní lidé se rouhají, na milosrdenství Páně co na slanou topinku nepravosti jedny na druhé slívají (940).

Snad již den posledního příchodu krále nebeského k soudu nastává (23).[13]) Jako den k večerou nebývá tak teplý, světlý ani veselý jako o poledni, tak k večerou tohoto světa naši poslední časové nejsou tak teplí, jako jsou za let předešlých bývali. (Více o tom 17.) Kolikrát měsíc jakoby z nebe padal, neb počernalou krví skropenej, buď kříži potaženej byl, spatřín jest (19). Též mnoho zázračných zatmění, hvězd, metel, kopí, mečův, pochodní, pružin, krvavin, ohnivých červeností, chasmat, také lvův a zbrojných vojsk, dvou i tří sluncí na nebi spatříno bývá (17, 19). A protož, což již dále jiného čekati chceme, nežli soumraku a noci, světa skonání (17, 787, 1000).

Kdy kdo umře, to je skryto před zrakem lidským. Ovšem píší Physici, že děťátko do osmého dne mnohému neštěstí a smrti jako v rukou jest. Odtud mudrci den sedmý jmenují diem climactericum, t. j. den, stupně neb řebříku k smrti, a odtud také anni critici sive climacterai jsou, totiž ta léta tak řečená, když se komukoliv jeho věku sedmé léto obnovuje a nastává jako: sedmé, 14, 21, 28, 35, 42, 49, 56, 63, tehdáž vždycky buď nějaký pád, úraz, neštěstí neb smrt tomu člověku přicházívá (Doklady zajímavé na str. 875). Mnozí lidé ovšem zúmyslně neduhy a smrt hříchy svými na se uvozují a jako s mocí táhnou (923, 828, 588, 722, 731). Lékaři pak jim líky, flastry, tranky dávají (163, 845). Mnohdy bývají lékaři všeteční, kteříž zhojí, ne aby zhojiti uměli, než aby lid o peníze připravili (986). Mnohdy lékař, jenžto žádné moci nemá nad zdravím a životem lidským, pro samých toliko strojení tranků, syropů, flastrů nestydí se barvířem, lékařem, apatykářem, doktorem, dryáčníkem se jmenovati (857, 916).

Mrtvá těla pochovávají Čechové na krchovy, zvané pro naději budoucího vzkříšení polem Božím a hostěnicí v snu odpočívajících (886).

Nad hroby zesnulých vážně šumí a šelestí „stromy, které se přes celý rok zelenají, jako jalovcové, smrkové, kteréžto staří předkové rádi na krchovích sázívali, aby se napomínali jejich ustavičnou zelenosti o mrtvých tu pohřbených, že v rukou Božích živi jsou“ (889). [14])

Dodatek.

Ke článku páně Zíbrtovu dodatkem poslal nám archivář místodržitelství p. Karel Köpl o tisku postilly Zámrského list datovaný 9. dubna 1591 tohoto znění:

Urozenému p. p. Jiřímu z Lobkovic, na Libochovicích, Mělníce a Chomutově, J. Mti římského císaře radě, komornímu a nejvyššímu hofmistru království Českého, panu bratru mému zvláště milému J. Mti.

Službu svú . . . vzkazuji etc. Před V. Mtí netajím, že jest od ctihodného kněze Martina Philadelpha Zámrského, správce církve české v Opavě, postilla česká na evangelia vejroční sepsána a ku poctivosti mej a rodu mému připsána. Kterážto postilla, majíc k tisknutí od Jiříka Dačického, impressora

[13]) Srovnej „Sborník Historický“ 1885, str. 239.

[14]) Článek tento jest výňatkem z práce, odevzdané v zimním semestru r. 1886 ve slovanském semináři české fakulty filosofické, a vznikl pobídkou p. prof. dra J. V. Nováka, jemuž za ochotu a přátelskou radu vzdává spisovatel nejvřelejší díky.

v Starém Městě Pražském přijíti, kněz děkan a kapitola kostela hradu Pražského jemu sou ji tisknouti zbránili. I poněvadž pak od předkův J. M. Cské, slavné paměti císaře Ferdinanda a císaře Maksimiliana J. Mtí . . ., konfessí Augšpurská v zemích J. Mti dovolena jest, aniž také nikdá od J. M. Cské ta konfessí žádnému hájena nebyla, kdež lidu moravskému velice obtížné jest, že takových žádných postill českých konfessí augšpurské dostávati nemohou, a poněvadž dotčená postille od jmenovaného kněze Martina ke cti a chvále boží a jednomu každému k dobrému příkladu vydána jest, v níž se žádných bludů kacířských, pročež by se tisknouti slušně zbraňovala, nenachází, aniž se víra katolická v ní co tupí, nebo již ode tří let táž postila od znamenitých, učených mužů dostatečně přehlídnuta a zkorigována jest:

V. Mť, můj zvláště milý pane bratře, přátelsky prosím, že při J. M. Cské, pánu mém nejmilostivějším, toho příčina bejti ráčíte, aby J. M. Cská milostivým poručením svým o tom poručiti ráčil, aby táž postilla tisknouti se nezbraňovala a v tom překážka impressorovi aby se nedála. Čehož já se V. Mti vším dobrým přátelstvím odplatiti neopominu atd.

Datum na Bruntali v outerý velkonoční léta 1591.

Hynek starší Bruntalský z Vrbna na Bruntali a Goldštejně,
hejtman markrabství Moravského.

Přímluva tato nebyla nic platna; první vydání postilly tisklo se na Moravě. Druhé vydání tisklo se ve Drážďanech roku 1602 a třetí téhož ještě roku v Lipště. Vysvětlení nějakého, proč za hranice se s tiskem utíkáno, nalezl jsem ve spisu „Krátké poznamenání některých příkoří a útiskův v náboženství etc.“, [15]) kterýž od stavů evangelických podán byl císaři Rudolfovi II. v pátek po sv. Matěji apoštolu Páně (27. února) 1609. Zde jest tento artikul k postille Zámrského se vztahující: „Impressorům všem zapovědíno, bez vůle arcibiskupa aby nic netiskli. Postilla od kněze Martina Filadelfa, učení konfessí augšpurské v sobě obsahující a před lety asi patnácti v Moravě vytisknutá, *že znovu od Pražských impressorův tisknuta byla, skrze to dva impressorové, totiž Jiřík Dačický a Daniel Sedlčanský, do vězení dáni a nemalý čas v něm držáni byli.*“ *R.*

Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568.

Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

(Pokračování.)

Tento způsob ozbrojení i summu berní stavové koruny České umluvili o něco později s posly zemí horno- a dolnorakouských v Praze (dne 3. března r. 1542), při čemž byl také přítomen posel z Krajiny pan Sigmund z Weichselberku, který zastupoval Štýrsko, Korutany, Krajinu, Tyroly a Gorici. Z toho vojska povoleného od zemí koruny české i od

[15]) Spis tento najde se v několika současných rukopisech, zavírajících v sobě jednání o majestát Rudolfův. Já užil jsem k této zprávičce rukopisu Strahovského 3 K 3. (Fol. 115—123).

dědičných zemí Ferdinandových mělo 8000 mužů lehké jízdy rozloženo býti na hranicích moravsko-uherských mezi Hranicemi a Skalicí, aby bránili vpádům tureckým do zemí koruny České. Prosili za to hlavně Moravané, poněvadž právě nedávno ochráněni byli před vpádem tureckým jen náhodou. Hned totiž po odchodu Solimanově od Budína vypravil se značný oddíl vojska tureckého pod vedením pašete bosenského na loupež do Moravy; řeka Váh byla však rozvodněna tak, že vojsko turecké nemohlo si zjednati přechodu.[88])

Když byl generalní sněm koruny České ukončen, sněmováno v jednotlivých zemích. Na Moravě sněm zemský svolán byl na pondělí, den sv. Marcella (dne 16. ledna) r. 1542 do Znojma. Dle usnesení sněmu Pražského nařízen byl všeobecný odhad jmění a na základě jeho měl zaplatiti každý z 1000 kop gr. 10 kop berně. Polovice sbírky té měla býti odvedena do první neděle postní (do 26. února t. r.), ostatek měl zapraven býti při sv. Vavřinci (10. srpna). Pan Zdeněk Meziříčský jmenován byl od sněmu nejvyšším profiantmistrem, jemu celá ta berně měla býti od výběrčích odvedena. Za peníze ty mělo býti najato vojsko a přehlíženo u Skalice. Nejvyšším vůdcem jeho jmenován byl pan Jindřich Meziříčský z Lomnice na Jemnici, který měl právo přijímati lid, pokud peníze stačily.[89]) Za výběrčí byli ustanoveni: Ve kraji Olomouckém pan Václav Haugwic z Biskupic z panstva, kněz Ondřej Pavlát z praelatů, pan Prokop Podstatský z Prusinovic z rytířstva a Jeronym Krč z měst. — Ve kraji Brněnském: z pánů pan Jan Šiška z Kounic, z praelatů kněz probošt Rajhradský, z rytířů pan Jan Ždánský ze Zástřizl, z měst Jan Gerolt. — Ve kraji Znojemském: Ze stavu panského pan Jan Zajímač z Kunštátu, sudí, z praelatů kněz opat Loucký, z rytířů p. Vilém Valecký a z měst František Reissenzahn.[90])

Dále ustanoveno na žádost stavův uherských, že města moravská mají jedenáct polních kusů půjčiti do království uherského pro ochranu a potřebu země. Na opětnou stížnost krále Ferdinanda uzavřeno znova, aby pomezný hrad Kunovice, který byl opuštěn a polozbořen, opraven a všemi potřebami válečnými i mužstvem byl opatřen. Majiteli hradu toho, panu Zvolskému, dána lhůta do středopostí (23. února) r. 1542. Totéž usneseno o hradu Špielberku, Zornštejnu a hradu Znojemském.[91]) Konečně staly se také na sněmu tom některé změny v hejtmanech krajských. Tak nastoupil ve kraji Jičínském na místě pana Bedřicha ze Žerotína p Vilém ze Žerotína. Ve kraji Brněnském místo pana Zdeňka Meziříčského p. Jetřich z Bozkovic a z rytířstva na místě p. Viléma Valeckého p. Jan Tavikovský. Ve kraji Hradištském místo pana komorníka Jana ze Žerotína pan Pavel ze Žerotína. Ve kraji Olomouckém místo rytíře Zdeňka Kounického nastoupil pan Jan Kropáč starší z Nevědomí.[92])

Král Ferdinand byl mezi tím přítomen úradám říšského sněmu ve Špýru (ve 2. polovici března) a vymohl na stavech německých, že mu

[88]) Hammer-Purgstall: Geschichte d. Osm. Reiches.
[89]) Památky sněmovní I., fol. 190 a.
[90]) Ibidem I., fol. 194 (a—b).
[91]) Ibidem I., fol. 197 a.
[92]) Ibidem I., fol. (197—198).

dříve slíbenou pomoc proti Turkům zdvojnásobili, totiž zavázali se poskytnouti mu 40.000 pěších a 8000 jízdných. Ale knížata německá si vymínila, aby vojsko z říše ve Ferdinandových zemích bylo vydržováno a zároveň opatřeno loďmi (po Dunaji), střelivem a vším potřebným. K tomu však neměl Ferdinand prostředkův a proto svolal ke dni 4. května na hrad Pražský český sněm, k němuž osobně se dostavil a prosil, by stavové čeští jej neopouštěli a zapůjčili mu na vydržování německého vojska 50.000 zl. rýnských, totiž polovici celé summy, které bude k tomu účelu potřebovati. Druhých 50.000 zlatých že mu zajisté opatří země ostatní. Čechové zapůjčili tedy Ferdinandovi z první berně své oněch 50.000 zl., ale pouze do sv. Jiří 1543. Pan Kryštof z Ejcinku se summou tou zaručil.[93])

Na Moravě odbývány byly roku 1542 ještě dva sněmy zemské. První zahájen byl v pondělí po neděli provodní v Brně (dne 16. dubna), kdež uloženo panu hejtmanu polnímu „o tom bedlivou péči míti, aby každého času o nepříteli věděl a jakž by vyrozuměl, jaká moc turecká vzhůru táhne, aby panu hejtmanu zemskému oznámiti to neomeškal.“[94]) Druhý sněm svolán byl na pondělí po sv. Janu Křtiteli (26. června) do Olomouce, kdež po přednosti usneseno, aby všechny potřeby válečné, děla, prach, koule atd. z celé země dopravovány byly na Strážnici ku panu komorníkovi (Janu ze Žerotína).[95])

S podobnou pílí zbrojeno bylo i ve všech ostatních zemích Ferdinandových a výsledek byl znamenitý. Okolo 15. srpna r. 1542 stálo u Komárna přes 80.000 mužů, v jichž čele stál neschopný a loudavý kurfirst Joachym Braniborský.[96]) Od Komárna vytrhl sice proti Pešti, jal se na město stříleti, ale sotva uslyšel nezaručenou a celkem nepravdivou zprávu, že Turci pod Ahmedem beglerbegem Rumelským v počtu 25.000 mužů jsou již severněji od Srbského bělehradu na pochodu k Pešti, ihned veliké a krásné[97]) vojsko své rozpustil, zanechav pouze 7000 mužů jízdných i pěších přes zimu v Uhřích, aby osadili zámky i místa pevná a chránili sousední země před vpády tureckými. „Větší hanby se říši německé ještě nestalo,“ psal Ferdinand bratru svému císaři Karlu V., „neboť se zdálo, že celou tou výpravou mělo se vlastně ukázati, jaké vojsko by říše německá mohla do pole proti Turkům postaviti.“[98]) A v zemích koruny České vznikla z toho taková roztrpčenost, že Ferdinand uznal

---

[93]) Sněmy české I., p. 540.

[94]) Památky sněmovní I., fol. 189 sq.

[95]) Ibidem I., fol. 199.

[96]) Dle Pešiny (Mars Morav. II., pag. 207) poslala říše německá 30.000 pěších a 7000 jízdy, tedy méně, než byla slíbila. Češi, Moravané, Slezáci a Lužičané postavili prý do pole rovněž tolik vojska, „jen o něco málo méně“. — Korka z Korkyně (Čas. Česk. Mus. 1829 p. 31) udává, že z koruny České vysláno bylo více než 35.000 mužů „výborného lidu“.

[97]) Pavel Korka z Korkyně praví o něm: „Bylo to znamenité vojsko a hlučné, že jsem jaktěživ potom takového lidu neviděl...“ — „Husárů ještě tehdáž bylo 25.000. Kurfürst Braniborský byl nejvyšším hejtmanem toho lidu...“ — „Nic neprovedli, nýbrž zavedli.“ — Dle zpráv jeho připadl prý na vojsko mor, kterému padlo za oběť 25.000 knechtů, než vojsko zase přitáhlo k Vídni. Možno, že právě ten mor byl příčinou tak špatného výsledku této výpravy. — (Čas. Česk. Mus. 1829 pag. 31.)

[98]) Sněmy české I., p. 547. — Fessler-Klein: Geschichte Ungarns. Dílu III. pag. 521 sq.

za dobré ve proposici své ku sněmu českému, svolanému do Prahy ke dni 3. března r. 1543 veřejně se omluviti, že výsledkem tím vinen není. V proposici té doznává výslovně, „že jest se tím lidem při tom času málo užitečného proti nepřátelům provedlo, majíc My nad tím srdečnou lítost, nevíme co jiného k tomu říci, než Pánu Bohu poručiti musíme, jsouc sebou jisti, že jest pilností, prací i nákladem naším nic nesešlo, aniž co takového slušně od koho nám přičítáno býti může". A pokračuje dále ve mluvě své: „Všecko, co jest na nás spolu s královstvími, zeměmi a poddanými našimi věrnými milými od stavů svaté říše vloženo bylo, jakožto lehcí koně, střelba s jejím příslušenstvím, lodí, špíže, i jiné potřeby válečné, to jsme bez nedostatku, ač s nemalou naší i poddaných našich škodou i obtížností vychovati i držeti ráčili, tak že při těch všech potřebách válečných žádného nedostatku... nebylo, nýbrž i zbytek se našel, jakž pak kurfürst braniborský, nejvyšší hejtman polní nad lidem říšským, stavům svaté říše psaním svým vyznal. Což proto stavům království Českého oznamovati ráčíme, aby majíc o tom zprávu pravdivou, nás sami při sobě i těch, kteřížby něco toho o nás (jakobychom My byli nezdaru toho příčinou) v lidi vtrušovali, výmluvna měli." [99]) — Na témže sněmu Ferdinand ve proposici také oznamuje, že stavové moravští na sjezdu v Brně úsilně ho žádali o ochranu proti Turkům, vybízejíce jej, aby do Prahy pokud možná nejdříve svolal generalní sněm koruny České, kdež by se o nové pomoci proti Turkům jednalo, neboť prý jednak sultan Soliman, jak špehové všichni jednomyslně udávají, připravuje na rok 1545 velikou výpravu do Uher, jednak že Moravané ustavičně znepokojováni jsou zlotřilou cháskou uherskou, která do Moravy vpády činí, cesty obsazuje, kupce o zboží olupuje a okolní vesnice pálí.[100]) Proto vybízel Ferdinand stavy české, aby se na generalní sněm připravili a nyní hned nějakou trvalou pomoc hlavně na vydržování vojska v pevných hradech a na další vedení války s Turky povolili. Stavové čeští uznali v zásadě důležitost obrany proti Turkům, vyslovili své politování nad poslední nezdařenou výpravou a povolili novou berni z 1000 kop gr. č. 10 kop, ale jen na pomoc Moravanům. Ve příčině dalších kroků proti Turkům souhlasili, aby byl co nejdříve svolán generalní sněm do Prahy, kde by společná usnesení se státi mohla.[1])

Soliman II. činil skutečně veliké přípravy k výpravě do Uher na rok 1543. Hned v lednu toho roku dostal Utěšinovič rozkaz, aby hovězí dobytek, ovce, mouku a vůbec vše, co k výživě potřebí, připravil, neboť prý sultan míní s velikým vojskem hned v dubnu do pole vytáhnouti. A v pravdě dne 23. dubna vytrhl z Drinopole a dobýval v červnu a v čer-

[99]) Sněmy české I., p. 246—247.

[100]) Právě roku 1542, mezi tím co vojsko české a moravské s vojskem říše německé v Uhřích zbytečně stálo, hospodařily četné loupežnické bandy uherské neurvalým způsobem na Moravě v okolí Uherského Hradiště. Pešina (Mars morav. II., p. 214-215) o tom praví, že se to dělo „nobilibus quibusdam Hungaris vel cooperantibus, vel certe convenientibus. Obsessa ab iis tenebantur itinera, multorumque subinde mercatorum, qui necessaria in castra portabant, res direpta, multi item pagi in districtu Hradistensi direpti et incensi." Chásku tu vedli prý bratří Jan a Rafael Podmaničtí. — Na sněmu v Prešpurku byli odsouzeni ku smrti, ale byla jim dána později milost. (Isthuanffi p. 167.)

[1]) Sněmy české I., p. 552.

venci některé hrady v Uhřích (Valpó a Siklós blíže dolního toku Drávy). Král Ferdinand svolal tedy hned na den 29. dubna t. r. generalní sněm koruny České, kdež sám byl přítomen a oznámil stavům, že dědičné jeho země rakouské povolily opět tak značnou pomoc proti Turkům jako roku minulého; stavové říše německé pak že povolili mu na sněmu v Norimberce (ve druhé polovici března) peníze na 20.000 pěších a 4000 jízdných, které si Ferdinand sám najmouti má. Proto Ferdinand žádal také od stavů koruny České podobnou pomoc, pak doplatky minulých berní a prodloužení lhůty p. Krištofovi z Ejcinku ve příčině oněch 50.000 zl., za něž se zaručil. Země koruny České povolily tedy rovněž tutéž pomoc, jako roku minulého, totiž z 1000 kop grošů 10 kop na vojsko. I lidé poddaní měli ku berni přispěti a sice z každé kopy grošů pět denárů českých. První polovice berně té odvedena býti měla ode tří vyšších stavů do sv. Jana Křtitele, od poddaných do sv. Markety (13. července); ostatek od stavů do sv. Bartoloměje, od poddaných do sv. Matouše. Všechny země mají přispěti válečnou hotovostí (z Čech 3000 koní a 2000 pěších na 4—6 měsíců). Ferdinand měl vojsko to opatřiti děly, kdežto stavové slíbili, že zapraví z berně výlohy na prach, koule, puškaře, koně atd. Poněvadž na tomto sněmu nebyli zastoupení stavové slezští, měli zástupcové Moravy (totiž pan biskup JMt, pan hejtman Václav z Ludanic na Chropyni a pan Jindřich Meziříčský z panstva. Pan Přemek z Vickova, pan Arkléb Hodějovský, p. Prokop Podstatský a p. Lacek Štramberský z rytířů, Jan Kučera z Olomouce a Pavel písař z Hradiště [2]) přemluviti je ku solidaritě. Nedoplacená berně z r. 1542 měla nejdéle do sv. Petra a Pavla odvedena býti a jednání s panem Ejcinkem o dluh 50.000 zl. zůstaveno až ku budoucímu sněmu. Ostatně jednalo se na sněmu tom jen o záležitostech českých a zvláště o obraně země. Pro případ vpádu tureckého do Čech bylo totiž ustanoveno, aby každý z 1000 kop grošů vyzbrojil jednoho jezdce a čtyři pěší, anebo vůbec dva jezdce. Nad vojskem tím ustanoven za vůdce pan Wolf starší z Krajků a na Nové Bystřici, nejvyšší purkrabí Pražský a zástupcem jeho p. Jaroslav ze Šelnberka a z Kostí, nejvyšší komorník království Českého.[3]) — Na Moravě sešel se sněm zemský do Brna na den sv. Víta (15. června), kdež oznámena byla usnesení generalního sněmu českého. Berně povolena tatáž, jako v Čechách, totiž z 1000 kop gr. 10 kop a do zbraně vypraven býti měl každý desátý člověk. Válečná moc moravská, určená pro Ferdinanda za hranice, měla se sejíti s vojskem českým u Mušova na Moravě a vytrhnouti odtud ku Prešpurku a Trnavě, kamž vůbec všechno vojsko do sv. Jakuba (25. července) sejíti se mělo.[4]) Hrady a tvrze moravské, zvláště pomezní, byly důkladně prohlednuty a všechny nedostatky odčiněny. Při tom ukázalo se také, jak hrad Špielberk u Brna i v těchto tak nebezpečných dobách nedostatečně byl opatřen; a přece tolik na hradu tom záleželo, jak stavové moravští se vyjádřili, „poněvadž by ztracením toho zámku království Českému i zemi moravské mnoho zlého se stalo a především město Brno přišlo by ku zkáze". Zvláštní kommissí totiž, v jejíž čele byl pan Václav z Ludanic,

[2]) Památky sněmovní I., fol. 203.
[3]) Sněmy české I., pag. 562.
[4]) Památky sněmovní I., fol. 206—208. — Item (211—212).

hejtman markrabství Moravského, prohledla si Špielberk, aby se přesvědčila, zdali jest proti útokům nepřátelským opatřen. Výsledek prohlídky byl zdrcující. Hrad byl tak sešlý, schátralý i zanedbaný, že tam bylo všeho všudy asi dvanáct hákovnic a šest ručnic. Čtrnáct ručnic bylo prý u zámečníka. Mimo to byly tam dva měděné kusy dobré a dva železné pokažené. Rovněž v nějaké komoře prý kusy ještě byly, ale nespravené. Kommisse nešla prý se tam ani podívat. Dále byla bečka prachu na hradě, síry dvě bečice, sanytru dvě bečky, šípův dvě nebo tři bečky. Zámek celý zpustlý, „zdi na spadnutí“, poněvadž nebylo nic krytého. Jedině vinné sklepy byly prý v pořádku dosti dobrém. Posádka hradu záležela z úředníka pana Hanuše Olstorfra z Němčího, ze šesti pacholkův a dvou pacholat; dva z těch pacholků však byli na hradě velmi zřídka, poněvadž byli ženatí a usedlí na Brněnském předměstí.[5]) Hradů tak opatřených, jako Špielberk, aneb hůře, bylo prý na Moravě v této době více.

Válečná berně na sněmu tomto povolená nedostačila, proto byla ještě jedna toho roku vypsána a sice při času sv. Kateřiny (25. listop.). Říše německá slíbila na rok 1543, jak dříve zmíněno, peníze na 20.000 mužů pěších a 4000 jezdců.[6]) Za peníze ty najímal Ferdinand mužstvo dílem ve svých zemích, dílem v říši německé. Vojenská hotovost česká a moravská v počtu 20.000 mužů stála ku konci července již mezi Prešpurkem a Trnavou, kde vůbec vojsko Ferdinandovo se shromažďovalo. Dostavilo se tam též 4000 Italů, přes 8000 Uhrův a Rakušanů, konečne pak 8000 mužů pěších najatých v říši německé. Zdá se, že Ferdinand měl i s vojskem za peníze německé najatým tentokráte pohromadě asi 60.000 mužů, snad i více. Pravíme to proto, že jsou zprávy, které udávají počet vojska Ferdinandova na více než 80.000 mužů.[7]) Vždyť prý i Poláci přispěli tentokráte značnými silami vojenskými.

Vůdci českých a moravských vojsk u Prešpurka byli: ze stavu panského p. Vilém Švihovský, pan Ondřej Ungnad, pan Bohuš Kostka, p. Zbyněk Berka a Václav Hostounský; z rytířů p. Bernard Žehušický z Nestajova, p. Jindřich Drachovský, p. Honsjirgl Raicenštajnar, p. Petr Muchek z Bukové a p. Bohuslav Tetaur z Tetova.[8]) Nový oddíl vojska českého byl teprve sbírán pod vůdcovstvím Jana ml. z Valdštejna a na

---

[5]) Památky sněmovní I., fol. 210.

[6]) Někteří historikové udávají, že říše německá na rok 1543 slíbila jako rok před tím zase 40.000 mužů pěších a 8000 jezdců, avšak mínění tomu odporuje zjevně relace samého krále Ferdinanda ku sněmu českému.

[7]) Pavel Korka z Korkyně o výpravě té píše: „Léta 1543 bylo veřejné tažení z Čech i z jiných zemí do Uher krále našeho. Já jsem se vypravil maje pět koní a pětadvacet drábů. Přitáhnúc ku Prešpurku, leželi jsme tu několik neděl a nic nedovedli; i táhli jsme zas domů. Sám král Ferdinand vytáhl až do Prešpurku; veliké, znamenité vojsko měl z Čech, z Moravy, ze všech zemí k tomuto království příslušejících, z Rakous Dolních i Horních, z Kraňska, z Štyrska, z Tyrolu, z Polsky kozáků víc než 80.000 všeho lidu krom Uhrů. V tom pak ležení když jsme se všichni strhli asi pátý den, to již bylo po sv. Václavě, taková veliká prška na nás uhodila a hrozné veliké povětří, že země se třásla a všechny stany pobořilo; a to trvalo tři dny pořád; mnoho koní zimou pomřelo i pěších.“ (Č. Č. M. 1829 p. 32.)

[8]) Sněmy české I., p. 561. — Někteří připojují k těmto jménům ještě Karla ze Žerotína jakožto vůdce ze stavu panského.

Peruci. Vojsko to stálo v první polovici září u Znojma a spěchalo po zprávě o dobytí Ostřihoma rychle ku Prešpurku.[9])

Sultan Soliman II. mezi tím dorazil po dobytí hradů Valpó a Siklóše k Budínu dne 22. července r. 1543. Odtud vytrhl ku stoličnému Bělehradu, dobyl ho, obrátil se k Ostřihomu a oblehl jej. Obležení města toho trvalo něco přes měsíc; dne 1. září byl již Ostřihom v rukou tureckých a ve druhé polovici září sultan nastoupil zpáteční pochod, popleniv dobrou šestinu Uher. Vojsko Ferdinandovo rozešlo se ihned a sice s vynuceným svolením Ferdinandovým „nemohouc nic provésti z některých příčin v radě uvážených a pro zimu".[10])

Sultan však zanechal v pašalíku Budínském asi 40.000 mužů vojska, aby v boji pokračovalo. Proto žádali vůdcové čeští Ferdinanda, aby prozatím opatřeny a vojskem obsazeny byly hranice zemské, než sejde se generalní sněm koruny České, na němž by rozsáhlejší ochranná opatření učiněna byla. Rovněž měla se státi v té příčině úmluva i s dědičnými zeměmi rakouskými. — Pouze Moravané poskytli ihned po dobytí Ostřihoma Ferdinandovi malou vojenskou pomoc na ochranu hranic moravských. Uvolili se totiž vydržovati po šest měsíců na Komárně 500 koní lehkých, 500 drábů s měsíčním platem pro jezdce po 4 zl. rýnských a pro pěšího po 3 zl.[11])

Uhři byli nad takovým jednáním vojsk pomocných velmi rozezleni a dali Ferdinandovi na srozuměnou, jestli ostatní země míní vždycky hájiti pouze své hranice, že stavové uherští budou nuceni postarati se jiným způsobem o pokoj v zemi své. Byla ve slovích těch patrna vyhrůžka, že po případě Turkům se poddají, jak také již někteří si přáli. Ale král Ferdinand ukonejšil magnaty uherské na sněmu v Bystřici Báňské dne 19. listopadu r. 1543 a k další válce je povzbudil. V lednu a v únoru r. 1544 přemluvil také Utěšinoviče a Isabellu k nepřátelství proti Turkům.

Ferdinand věděl zcela dobře o příčinách, pro které posavad všechny výpravy proti Turkům zůstaly bez účinku. Předně bylo mu stále doprošovati se pomoci od sněmů v jednotlivých zemích svých i v říši německé. Nezbývalo mu často než jezditi z jedné země do druhé a všude výmluvností svou hleděti naklonit stavy ku značnější pomoci; tím ztrácel mnoho drahocenného času a peněz. Přes to přese všechno byly povolené pomoci proti Turkům obyčejně nedostatečné a přicházely po většině pozdě, neboť máme bezpečné zprávy, že hned při odhadu jmění sedláci činívali veliké obtíže, nechtějíce „svědomí dávati". Jiné kraje opět nechtěly poskytovati přípřeží a tím ztenčováno zásobování vojska.[12]) A sešla-li se někdy skutečně značná válečná moc v čas, scházelo obratných vůdcův a dobré vůle i obětavosti. Jedna země vymlouvala se na druhou, každá snažila se jen uchrániti hranic svých před vpádem tureckým a nic víc. Nebylo-li takového nebezpečí, nechtěl nikdo v poli zůstati. Právě takovou nejednomyslností stávalo se, že s povolenými berněmi se špatně

[9]) Original v archivu Třeboňském. — Copie v zemském archivu českém k roku 1543. 10 září.

[10]) Sněmy české I., p. 575.

[11]) MS. zemský archiv Brněnský č. 2280.

[12]) Archiv Třeboňský k r. 1528 a 1532. — Copie v zemském archivu českém.

*

hospodařilo, poněvadž nebylo jednotného vedení. Ferdinand nedůvěřoval stavům zemí svých a stavové nedůvěřovali jemu. Ustanovené a povolené berně byly následkem toho velmi vlažně sbírány a nebyly téměř nikdy v pořádku odvedeny, což způsobovalo Ferdinandovi nesnáze, že pravidelně nikdy neměl dosti peněžitých prostředků. Pravým vzorem lhostejnosti a ledabylosti v té příčině byla reformací zmítaná říše německá, které přece po přednosti záležeti mělo na důstojném obhájení zájmů křesťanských proti Turkům. Země koruny České konaly co vůbec bylo možno, ale rozdrobovaly rovněž příliš síly své různicemi náboženskými a ochrannými opatřeními vlastních hranic proti vpádům tureckým. Teprve až co nad to zbylo, vysýlaly obyčejně země koruny České na pomoc Ferdinandovi a málokdy více. Nicméně bojovala vojska a žoldnéři zemí těchto ve všech bitvách tureckých v XVI. století a krváceli na hradbách všech tvrzí a pevných měst uherských. Nejvíce jest se nám podivovati právě králi Ferdinandovi, že přes všechny tyto nesnáze celkem velmi vytrvale o blaho království Uherského a zemí svých se staral a vždy znova a opět stavy říšské i stavy zemí svých k novému boji proti Turkům nadchnouti dovedl. Nedal se mýliti ani oněmi dvěma nezdařenými výpravami z roku 1542 a 1543, nýbrž pokoušel se znova o válečné zbrojení proti Turkům. Za tou příčinou hned 26. listopadu r. 1543 sešel se přičiněním jeho sněm do Prahy, kdež Ferdinand oznámil stavům českým příčiny posavadního nezdaru svého a pobídnul je ku novým obětem. Říše německá prý raditi se bude o novou výpravu proti Turkům ve Špýrech za přítomnosti samého císaře Karla V., proto prý bezpečně očekává, že rovněž stavové čeští neodeprou pomoci na ochranu Moravy a zemí Ferdinandových vůbec. Nežádá prý na nich vojska, nýbrž jen stálou berni, která by úplně a v čas odvedena byla; pak prý si přeje, aby stavové čeští postarali se lépe o opevnění starých tvrzí, hradův a měst, neboť prý často pád jediného důležitého místa přivodí pád celé země. Konečně slíbil svolati opětně generalní sněm zemí koruny České i zemí dědičných, což také ve krátké době splnil.

Dne 7. ledna r. 1544 sešel se totiž na pozvání Ferdinandovo všeobecný sněm zemí koruny České na hrad Pražský, kdež za přítomnosti jeho, pánů Moravanů, Slezáků, panstva z Horních i Dolních Lužic a dědičných zemí rakouských ujednáno bylo vybírati na základě všeobecného odhadu jmění z každých 1000 kop gr. českých 7 kop, kterážto summa na třikrát zaplacena býti měla. První díl, totiž 3 kopy z tisíce, o středopostí, druhý díl, totiž 2 kopy, v pondělí po sv. Duchu a ostatek (dvě kopy) ten den po sv. Bartoloměji. Lidé poddaní že mají platiti z jedné kopy grošů českých čtyři peníze české. [13]) Vedle berně uvolili se shromáždění stavové vydržovati na Komárně dvě stě pěších a těm třem stům lidu, kteréž tam JMt držeti ráčí, dávati měsíčně po třech kopách grošů míšenských. Na opravu pevnosti Komárna povoleno ze všeobecné berně 8000 kop grošů s doložením, aby také Uhři nějaké peníze na opravu pevnosti té obětovali. Z ostatní berně mělo býti najato ve všech zemích koruny České vojsko, v jehož čelo postaven býti měl pan Karel ze Žerotína. Za „mustrherra“ zvolen byl pan Votík z Bubna. Měla se sebrati prozatím v zemích koruny České jen malá část vojska, totiž 3000 koní

[13]) Sněmy české I., p. 584 sq.

lehkých, 500 koní těžkých a 500 pěších, ale připomenuto, „kdyby polní hejtman toho potřebu uznal, aby se lidu jízdného, nebo pěšího více přijalo, má to panu zemskému hejtmanu moravskému oznámiti a pan zemský hejtman neprodlévajíc radu s nimi o to vzíti a pokudžby se toho potřeba poznala, počet lidí přijat býti; a tomu (počtu lidí) se na způsob svrchupsaný ode všech zemí platiti má, avšak nic výše, než pokudž by té summy ze šacuňků sebrané postačilo“. Konečně má ze všech zemí vždy ze 2000 kop grošů česk. jeden jezdec vypraven býti. Když by veškerá vojska i uherská v jedno se spojila, má nejvyšším hejtmanem jmenován býti pan Linhart z Felsu a když by padl, anebo pro jakoukoli příčinu veleti nemohl, že má král Ferdinand s radami království Českého o nového nejvyššího vůdce se smluviti.[14])

S panem Karlem ze Žerotína a s Votíkem z Bubna vyjednávati měly o polní hejtmanství a o celou výpravu následující osoby: „Z Čech se stavu panského p. Jan z Pernštejna na Helfenstejně, Šebestián z Waitmile na Chomutově; z vladyk pan Oldřich Pouzar z Michnic, Krištof Skuhrovský ze Skuhrova; ze stavu městského Jiřík Komedko, Jan Srna z Karlovy hory. Z Moravy ze stavu panského pan Jindřich Březnický z Náchoda; z vladyk Vilém Prusinovský z Vickova, hofrychtéř markr. Moravského; z měst Zvuonek z Ottrstorfu, písař z Brna.[15])

Poslové z markrabství Moravského při tomto generalním sněmu byli: Pan Vilém Kuna z Kunštatu, Půta z Ludanic (místo něho prý se však přiznal p. Kuna), Václav Haugwic z Biskupic a Jindřich Březnický z Náchoda z panstva; z rytířů pan Vilém z Vickova, nejvyšší hofrychtéř moravský, Petr Pražma z Bílkova, Jan ze Stavikovic (snad Slavikovic) a Hynek Podstatský z Prusinovic; za města Pavel z Velišova, písař města Olomouce, a Ambrož Zvuonek z Ottrstorfu, písař města Brna.

Když generalní sněm Pražský se rozešel, svolával král Ferdinand jednotlivé sněmy zemské, aby rychle všechna ustanovení sněmu Pražského provedena býti mohla. Na Moravě zahájen byl podobný zemský sněm v pondělí po sv. Valentinu (18. února 1544) v Brně, kdež delegati přednesli stavům ustanovení sněmu generalního v Praze. V tom smyslu povolena byla také válečná berně a nařízeno válečné zbrojení i verbování.[16]) Ve příčině opatření země proti vpádům tureckým ustanovili se pak moravští stavové následovně: Poněvadž Turek opanoval mnohá města i zámky při Dunaji a je opatřil lidem válečným, není prý pochybnosti, že pokusí se také o útok na hranice moravské a na pomezní tvrze. Bude prý tedy potřebí, aby pro ochranu lidí poddaných dávána byla hesla z děl „střílením a ohně děláním“ na zámcích, tvrzích i ve městech pomezních. Když lidé střelbu uslyší a ohně uzří, mají všichni, kteří ku zbrani způsobilí jsou, vytáhnouti k těm místům, odkud dáno bylo znamení. Jiní, kteří nositi zbraň nemohou, jako ženy, dítky a starci, mají se ihned odebrati k místům bezpečným, jež jim za tím účelem od pánů vykázány budou. Znamení pak dáváno býti má střelbou a ohněm v markrabství Moravském z těchto zámkův a tvrzí: z Mikulova, z Dívčích hradů, z Břeclavy, z Hodonína, ze Strážnice, z Ostrohu, z Uher-

[14]) Sněmy české I., p. 587.
[15]) Ibidem I., p. 589.
[16]) Památky sněmovní I., fol. 214–219.

ského Brodu, ze hradu Buchlova, z Lukova, ze Světlova, z Broumova, z Meziříčí pod Rožnovem, ze Starého Jičína, ze Štramberku, z Hukwaldův a z mnohých jiných míst uvnitř země. Když špehové, kteří od pana polního hejtmana našeho vysláni jsou, přiběhnou na některý z těchto zámků se zprávou, že Turci již na pochodu jsou a vpád do naší země učiniti míní, anebo když by ze zámkův uherských střelbou neb ohněm podobné znamení dáno bylo, tehdy aby nejprve toliko dvakrát z děla vystřeleno bylo a pak ohňové aby byli zapáleni. Kdyby špehové oznámili, že již Turci táhnou a k zemi se přibližují, aby třikrát z děla vystřeleno bylo a ohňové zapáleni; kdyby pak již vojsko turecké okem spatřeno bylo, tehdy čtyřikrát z děla vystřeleno býti má a ohně zapáleny.

Také se stavové usnesli, aby kostely, tvrze a místa, kam lidé se statky a hrdly svými utíkati se budou, opraveny a opevněny byly, což jest úlohou hejtmanů krajských V prvním kraji totiž úlohu tu provésti měl pan komorník a pan Václav Tetaur; ve druhém kraji pan Vilém ze Žerotína a pan Jaroš Kunčický z Kunčic; ve třetím pan maršálek (tehdáž zdá se p. Václav z Boskovic) a p. Václav Hodický. Titíž hejtmané mají také vyjeti s četným služebným lidem na pomezí moravské, tam všechna místa ohledati a k obraně přizpůsobiti, ovšem pomocí těch pánů, jimž místa ona náležejí. Nikdo nemá ani poplatků ani čehos jiného bráti od chudých lidí, kteří by před vpádem tureckým na zámky, do klášterů, tvrzí, měst i městeček se utekli, nýbrž má jim všude bezplatně poskytnuto býti přístřeší a bezpečné místo, kde by se mohli skrýti se svým majetkem a se svými životy. Po přestálém nebezpečí nemá nikomu v návratu žádné překážky činěno býti. Kdo by se proti tomu prohřešil, má soudně stihán býti.[17]) Vedle těchto obranných zařízení ustanovili také stavové moravští podle vzoru zemí rakouských plat za přípřeže (profanty). Od obilí těžkého, totiž pšenice, rži, hrachu. a ječmene za měřici vídeňskou po dvou denárech vídeňských od míle. Od jedné měřice ovsa za míli po jednom vídeňském denáru. Od vědra vína nebo piva za míli po třech vídeňských denárech. Od sýra, másla, sádla a podobného nákladu za jeden centnýř po čtyřech denárech vídeňských.[18])

Ve příčině těch, kteří podle tohoto rozkazu sněmovního do pole by nevytáhli, aneb těch, kteří by z pole dříve se vrátili proti vůli pana polního hejtmana, bylo ustanoveno, že všichni mají obesláni býti ku příštímu soudu do Olomouce, aby se ospravedlnili. Pan Karel ze Žerotína má býti od pana zemsk. hejtmana splnomocněn, aby řádné špehy objednal a je na útraty všech zemí vydržoval, a co by jistého od nich přezvěděl, aby v čas panu komorníku, jakožto krajnímu hejtmanu oznámil.[19]) Konečně stala se na sněmu tom malá změna ve krajských hejtmanech. Pan maršálek zvolen byl za krajského hejtmana Znojemského na místě pana Matěje z Lomnice a místo pana Zahradeckého tamtéž zaujal pan Václav Hodický.

Všechny tyto válečné přípravy zemí Ferdinandových roku 1544 však prozatím byly odloženy, když císař Karel V. dne 7. května r. 1544

---

[17]) Památky sněmovní I., fol. 219—220

[18]) Ibidem I., fol. 220.

[19]) Ibid. I., fol. 221.

oznámil, že teprve na rok 1545 pošle veliké vojsko na pomoc do Uher, které bude moci přikročiti i k offensivé. Můžeme směle říci že z počátku ani Karel V. tomuto slibu svému nevěřil, tím méně Ferdinand, nebo stavové jeho zemí; avšak slib císařův stal se pravděpodobnějším, když Karel jal se vyjednávati o mír s králem francouzským Františkem I. a když mír skutečně dne 18. září r. 1544 v Crespy uzavřen byl.

Následkem nedostatečných vojenských sil Ferdinandových zmocnil se během roku 1544 Mohamed, paše Budínský, Novohradu a Hátváně. Ferdinand spoléhal nyní nejvíce na rok 1545, kdy Karel V. měl vytrhnouti s vojskem říše německé osobně do Uher, a proto neobtěžoval mnoho stavy zemí svých, aby povolené na sněmích berně byly vyplaceny a řádně odvedeny. Tak stalo se, že ani Moravané povolenou berni nezaplatili, nýbrž vidouce, že tentokráte sešlo z válečného tažení proti Turkům, uzavřeli na sněmu v Brně, zahájeném dne 29. září, v pondělí po sv. Václavu, aby těm, kteří již vypsanou berni odvedli, všechno navráceno bylo; že však má tu berni každý připravenu míti a ihned ji odvésti, kdyby náhlá potřeba toho vyžadovala. To ovšem znamenalo, že berně ta odvedena bude, ale později, totiž roku 1545, kdy očekávána byla veliká výprava císařova. Plány byly veliké a horlivost v zemích Ferdinandových dosti značná.

Stavové čeští povolili hned v lednu (7. ledna) r. 1545 na sněmu v Praze znamenitou berni z 1000 kop gr. českých 12 kop, jež měly býti vyplaceny na dvakráte. Část do pondělku po provodní neděli (do 13. dubna), ostatek do pondělku po sv. Janu Křtiteli (do 29. června). K tomu však stavové čeští připojili následující výminku: „Ta berně že od berníkův žádným jiným vymyšleným způsobem nikam vynaložena, ani obrácena býti nemá, než toliko na lid jízdný zbrojný, kterýž předkem z tohoto království a ze zemí k tomuto království příslušejících přijímán býti má. A jestližeby pak Cís. Jasnost osobně táhnouti neráčil, aneb JMt Kr. s jeho Cís. Jasností lidem a s pomocí říšskou osobně též táhnouti neráčil, tehdy táž svolená pomoc, kteráž jest toliko tohoto roku svolena, od berníkův nikam jinam vydána býti nemá bez vůle všech tří stavů pod žádným vymyšleným způsobem, neb jim berníkům toho stavové na ten způsob svěřují." [20]) Zároveň Čechové oznamují, že přestali by ihned přispívati na vydržování 1200 jízdných při pomezí moravském, kdyby také Moravané spolu platiti nechtěli, a stěžují si, že Karel ze Žerotína jako polní hejtman nemá tolik vojska, pro kolik peníze a žold se mu vyplácí. Má mu tedy služné býti zmenšeno.

Král Ferdinand domáhal se i v jiných zemích svých značnějších pomocí proti Turkům, než jindy, ale zdá se, že země jeho počaly mu nedůvěřovati po způsobu stavů českých, jak právě zmíněno bylo. Mluvilo se, že Ferdinand pod záminkou válek tureckých vynucuje rok od roku veliké berně na zemích svých, jichž pak užívá k jiným účelům. Nedůvěra tato patrně jevila se také na Moravě. Na přání Ferdinandovo sešli se totiž stavové moravští na sněm do Brna v pondělí po neděli Laetere (16. března). Měl býti znovu proveden odhad všeho majetku kromě lidí pohořelých a lhotníků do 12. dubna. Z každých 1000 kop grošů českých mělo se odvésti jako v Čechách 12 kop grošů a sice na

[20]) Sněmy české I., p. 615—616.

sv. Filippa a Jakuba čtyři kopy, na sv. Jana Křtitele čtyři kopy, na sv. Bartoloměje ostatek. I poddaných jmění mělo býti odhadnuto kromě šatů, „ve kterých chodí a leží". Z každé kopy měli poddaní na statcích platiti čtyři denáry, na sv. Filippa a Jakuba jeden, na sv. Jana Křtitele jeden a na sv. Bartoloměje dva denáry. Kdo by v určitý čas nezaplatil, musí pak v osmi nedělích odvésti dvojnásobně. Tato berně měla býti vybírána v Brně a za výběrčí byli ustanoveni: ze stavu panského pan Jan Šiška z Kounic na Slavkově, z rytířů pan Jan Zástřizl na Buchlově a z měšťanů pan Jan Reýmar z Brna.

Stavové moravští poskytli také vojenskou pomoc ku Prešpurku a psali do království Uherského panu arcibiskupu Ostřihomskému a hejtmanu Bathorymu, aby na Váhu brody opatřili a co by bezpečného o výpravě Turků se dověděli, aby oznámili ihned hejtmanu moravskému. Dodatek sněmovní pak zněl: „Kdyby JMtCís. a JMtKr. proti Turkům osobně netáhli, tedy povolená berně nemá odevzdána býti nikam, pokud by všichni čtyři stavové o tom nerozhodli. Kdyby vůbec tažení podniknuto nebylo, aby celá berně byla navrácena." [21])

Že podobné ohrazení stavů českých a moravských bylo úplně na místě, vysvítá odtud, že Ferdinand skutečně roku 1545 byl jak od císaře, tak od svých poddaných v Uhřích opuštěn a podezříván.

Císař Karel V. měl totiž v dobách těchto jiné starosti. Chtěl rozšířiti a upevniti moc svou v Němcích tím, že jal se podvraceti snahy reformační a usiloval o uskutečnění koncilia Tridentského. Proto se příliš nenamáhal dodržeti slovo své Ferdinandovi; naopak poslal do Uher ku sněmu v Trnavě na žádost stavův uherských zvláštního posla (2. února r. 1545), jménem Veltwyka, jenž měl chytře napověděti stavům uherským, že císař sotva bude moci vytáhnouti s vojskem do Uher. Účinek slov těch na sněmu v Trnavě byl prý nevídaný. „Nikdy v životě svém," píše Veltwyk císaři, „neslyšel jsem takových nadávek, jako na sněmu Trnavském proti Vaší J. Cís. a proti JMti Kr. Pravilo se, že Vaše J. Cís. již napodobujete bratra svého (Ferdinanda), že Vaši poslové národ uherský vždy šidili a že i já (Veltwyk) jsem přišel, abych jménem císaře slíbil, co mu vyplniti ani nenapadá. Že Vaše C. Jasnost vůbec od křesťanství odpadla, poněvadž s Turky vyjednáváte o mír." Ostatní prý ani neodvažuje se napsati. [22])

Nicméně podařilo se konečně přece Veltwykovi uchlácholiti stavy uherské aspoň tak, že povolili Ferdinandovi berni jako země ostatní a že přece očekávali výpravu císařovu. K té však nedošlo. Jak bylo lze předvídati, různice náboženské v říši německé byly příčinou, že Karel V., hlavně když jeho přičiněním koncil Tridentský se sešel, nedostal od protestantských stavů říše německé na sněmu ve Wormsu pro Ferdinanda žádné pomoci, ač zprvu stavové němečtí byli k velikým obětem ochotni. Naopak bylo ustanoveno, aby vysláni byli do Cařihradu poslové vyjednávat o příměří. [23]) Čechové i Moravané chtěli ihned na zprávu o tom rozpustiti najatá vojska [24]) a sebranou berni navrátiti,

[21]) Památky sněmovní I., fol. 225—226.

[22]) Fessler-Klein: Geschichte Ungarns. Díl III. k roku 1545.

[23]) Isthuanffi: p. 180.

[24]) Žoldnéři najatí tábořili prozatím po jednotlivých městech moravských a byli rozděleni po domech; přitom dopouštěli se mnoho násilností; po celé noci po městě

avšak král Ferdinand je z toho klamu vyvedl. On sice v opuštěnosti své konečně prosadil ku konci roku 1545 v Cařihradě příměří s Turky na 18 měsícův, ale na snémích v Čechách, na Moravě i ve Slezsku r. 1546 dokázal, že potřebuje povolených berní i vojska ku hájení pomezních hradů proti Turkům, kteří i v míru časté útoky do zemí sousedních podnikají. Jedině země rakouské držely prý se minulého roku statečně, davše na obranu proti Turkům přes 400.000 zlatých. Samému Ferdinandovi že bylo si vypůjčiti 200.000 zlatých, z nichž prý velikou lichvu platí. Rovněž si stěžoval na nedostatek prostředků, aby mohl slušný dvůr si vydržovati a řádně dítky své vychovávati. Jelikož také již dostatečnou známost měl o nebezpečí se strany jiné, totiž z Němec, vydal z Řezna dne 27. června r. 1546 přísný mandat, jímž se zakazovalo obyvatelům Moravy dávati se v cizí službu válečnou, poněvadž prý „doba jest nebezpečná a branného lidu nanejvýše potřeba bude“.[25])

Stavové zemí koruny České skutečně povolili Ferdinandovi celou velikou berni z roku 1545 a mimo to ku hájení hranic proti Turkům válečnou hotovost, totiž ze 2000 kop gr. jednoho jezdce a čtyři pěší. I posudné povolili mu na čtyři léta, z každého sudu piva sedm peněz bílých, anebo čtrnáct peněz malých.[26]) Dodatečně povolili ještě stavové čeští z 1000 kop gr. jednu kopu na plat nejv. hejtmanu polnímu a vůdcům podřízeným, kteří válečný lid z krajů povedou.

Této válečné moci chtěl však král Ferdinand užiti na pomoc císaři Karlu V. proti kurfirstu Janu Fridrichovi saskému a falckrabí Filippu hesskému. Proto nařizoval stavům českým, aby se s tou hotovostí do sv. Václava r. 1546 sešli u Kadaně, on že tam též se dostaví s 1000 jízdných a 4000 pěších. Když tomu stavové čeští nevyhověli, nařídil dne 12. ledna r. 1547, aby do dne obrácení sv. Pavla na víru (25. ledna) česká hotovost u Litoměřic se sebrala. Staré a Nové město Pražské s většinou českých měst se rozkazu tomu vzepřely a z toho vznikl osudný odpor stavů českých proti Ferdinandovi r. 1547.

Od Moravanů také Ferdinand žádal r. 1546 pět set jezdcův a službu pro ně aspoň na dva měsíce. Stavové moravští se vymluvili; odpověděli totiž Ferdinandovi, že takové pomoci vyslati nemohou, neboť prý Turci opět do Uher se chystají a proti nim jest prý potřebí více opatrnosti. Aby však ani v té příčině nemohla se jim vytýkati lhostejnost anebo dokonce neposlušnost, vydáno bylo nařízení, aby z každých dvou tisíc kop grošů č. držen byl pohotově jeden jezdec a každý desátý člověk aby byl připraven do pole na pomoc králi Ferdinandovi proti komukoli. Kdo by tak neučinil, že musí pak vypraviti dvojnásob.[27]) Moravané však mohli se směle na Turky vymlouvati, neboť posud trvalo s nimi pouze příměří a konečný pětiletý mír podepsán byl teprve 19. července r. 1547, tedy až po bitvě u Mühlberka. A jinak také neminulo měsíce, aby nebyli Turci učinili nějaký smělý loupežný vpád z pašalíku do zemí Ferdinandových. Stavové moravští byli na takový vpád turecký stále připraveni.

---

hulákali, obecenstvo týrali atd. (List Olomouckých zemskému hejtmanu z roku 1545 v outerý svatodušní. MS. archiv Brněnský Nro. 799 a 800.)

[25]) Copie z archivu Třeboňského v zemském archivu Pražském k roku 1546.

[26]) Sněmy české II., p. 3—25.

[27]) MS. archiv Brněnský č. 2280.

Při času sv. Tří králů na sněmu v Olomouci r. 1547 zvolili pětičlennou kommissí, aby ohledala pevná místa v celé zemi a přesvědčila se, jsou-li dostatečně chráněna. Zvoleni byli ze stavu panského: Pan hejtman, pan komorník Jan ze Žerotína a na Strážnici, p. Jindřich Meziříčský z Lomnice, pan Jan z Lichtenštejna, Bartoloměj ze Žerotína a pan Niary. Ze stavu rytířského: Pan Mikuláš z Vickova, Vilém Valecký z Mírova, Jan Zahradecký ze Zahrádek, Vácslav Běšický z Běšic, Zigmund ze Zástřizl, Záviše z Vickova a Jan Kolář z Prostějova. Z měst: Kristin Patík z Olomouce, Jan a Jakub Boršičtí z Hradiště a Ondřej z Unčova.[28]) Mimo to bylo ustanoveno, že sanýtr nemá ze země býti vyvážen ani prodáván, poněvadž jest ho potřebí pro moravská města, zámky a tvrze; vše má býti odváženo pouze do komory královské. Moravané jevili tentokráte vůbec a proti Turkům zvláště velikou ochotu v povolování berní i pomocí válečných, což jevilo se nemálo již v tom, že všechny sněmy na Moravě odbývané četně, ba neobyčejně četně byly navštěvovány. Abychom podali aspoň malou ukázku tehdejší horlivosti šlechtické, stůjž zde následující případ: Pan Hynek Bilík z Kornic a na Veselí nemohl se súčastniti sněmování r. 1543, poněvadž jím lomcovala zimnice. I v této své nemoci byl pamětliv nebezpečí, v jakém Morava byla pádem Ostřihomu a poslal tedy sněmovníkům zvláštní list, v němž lituje, že nemůže se osobně súčastniti porad sněmovních. Ku konci pak listu svého dává sněmovníkům radu, aby opatrně daně povolovali, neboť prý povolují příliš často i když není potřeba. Mohlo prý by se státi, až přijde skutečné nebezpečí, že nebude pak možno sehnati ani peněz, ani vojska na ochranu vlasti. Nicméně hotov prý jest obětovati proti Turkům i své jmění, „i tu osobu svou sešlou“.[29])

Po uzavření pětiletého příměří popřáno bylo Moravanům přece na několik let oddechu hlavně proto, že nesúčastnili se vzbouření českého proti králi Ferdinandovi ve válce Šmalkaldské. Stalo se tak hlavně obezřelostí zemského hejtmana pana Vácslava z Ludanic, jehož snahou bylo, zachovati zemi moravskou v nezkráceném držení všech privilegií a trpěných práv i obyčejův, mezi něž náležela hlavně volnost náboženská. Ze všech moravských měst jediné Jihlava dala se strhnouti všeobecným proudem vzpoury české, což nemůže býti nikterak divno, poněvadž stála v čele ruchu reformačního na Moravě. Pykala za to značně. Král Ferdinand přijal sice měšťany Jihlavské na milost, ale bylo jim zaplatiti 25.000 tolarů pokuty a vynucen na nich slib, že na budoucí časy chtějí Ferdinandovi platiti posudné, z každého sudu piva jeden bílý groš.[30]) Velkomeziříčským měšťanům i mnohým jiným dostalo se naopak zase lichotivého uznání Ferdinandova, že po delší dobu 3000 mužů jízdných živili. Velké Meziříčí bylo r. 1548 přípisem královským ze dne 16. srpna prohlášeno za město svobodné, jehož měšťané mají býti na roveň postaveni měšťanům měst královských.[31])

Přísné potrestání odbojníků českých, omezení privilegií městských a p. způsobilo na Moravě přece obavy a pochybnosti, zdali král Ferdi-

[28]) Památky sněmovní II., fol. 3—4.
[29]) MS. archiv Brněnský č. 2285.
[30]) Chlumecký: Regesten der Archive in Markgrafthume Mähren I., p. 60—61.
[31]) Ibidem I., p. 193.

nand ve své nynější moci nevyužitkuje příznivého okamžiku také na úkor Moravy. Ferdinand skutečně pokusil se přistřihnouti na Moravě aspoň dosavadní volnost náboženskou na sněmu v Brně, odbývaném r. 1550 při času sv. Jiří (23. dubna), ale se špatnou se potázal.[32]) Netoliko že nic neprosadil, nýbrž stavové moravští v rozhorlenosti své připomenuli mu důrazně pravý poměr země moravské ku panovníku. Král Ferdinand byl sněmu onomu osobně přítomen. Artikul v té příčině vyslovený zní: „Předem a prvotně tvrdíme, že markrabství Moravské svobodné jest.“ „Item rozuměno býti může i ze starých obyčejův, že země tato byla vždycky svobodná, jakžkoliv jest od království a koruny své padla (sic) a žádnému pánu ani které zemi podmaněna nebyla. Nebo páni, rytířstvo a praelati žádných přísah pánu svému nečiní, též jako Čechové, než prostý slib poddanosti a poslušenství, ani žádné jiné zemi, než tomu pánu a dědicům jeho od něho řádně pošlým a to v zemi své moravské a ne kde jinde; a města též kromě přísahy a obyčeje jich. Také práva svá země má svobodná beze vší překážky pána svého a všelijakého odvolání ani k císařově milosti, ani ku svému vlastnímu pánu.[33])

Roku 1551 počala opět válka turecká, ačkoliv pětileté příměří nebylo dosud uplynulo. Příčinu zavdaly zase Sedmihrady. Jiří Utěšinovič chtěl udržeti jednotu zemí uherských za každou cenu a když nemohl toho dosíci pod panstvím Jana Sigmunda Zápolského, rozhodl se pro Ferdinanda. Po dlouhých úmluvách přijala dne 17. června r. 1551 Isabella se synem svým následující záměnu: Jan Sigmund Zápolský měl dostati v náhradu za Sedmihrady a část zemí uherských vojvodství Opolské a Ratibořské s ročními příjmy 25.000 zl. a nejmladší dcera Ferdinandova Johanna měla mu dána býti v manželství. Isabelle mělo býti vyplaceno 100.000 dukátů a za její věno, obnášející 140.000 zl. uherských, které bylo pojištěno na některých zámcích a hradech sedmihradských, postoupil jí zatím Ferdinand knížetství Minsterberské a panství Frankštejn. Oba že zůstanou v držení těchto statků i pro ten případ, kdyby Sedmihrady proti všemu nadání v moc Turků se dostaly.[34])

Na počátku srpna r. 1551 holdovali skutečně stavové sedmihradští králi Ferdinandovi. Jiří Utěšinovič chtěl pro první čas smlouvu tuto zatajiti Turkům, ale nešlo to. Sultan se nad tím jednáním Utěšinoviče rozzuřil a vyslal ihned beglerbega rumelského Mohameda Sokoloviče do Uher, který s 80.000 muži oblehl Temešvar. Jiří Utěšinovič s Castaldou, vůdcem Ferdinandovým, město osvobodili a zmocnili se téměř celého banatu. Ale nedůvěra Ferdinandova k Utěšinoviči a řevnivost Castaldova byly příčinou, že byl Jiří Utěšinovič dne 17. prosince r. 1551 zavražděn.

Smrt tohoto muže zavdala podnět ku novým bojům s Turky. Velkovezír Ahmet paša vtrhl ve spojení s Mohamedem Sokolovičem opět ku Temešvaru a zmocnil se téměř celého banatu. Král Ferdinand měl sice tentokráte v Uhřích značnější sílu vojska, ale proto přece žádal na zemích svých nové oběti. Na generalním sněmu koruny České v Praze

[32]) Sborník historický III. č. 1. „O vzniku prvých dvou kollejí Jesuitských na Moravě.

[33]) Památky sněmovní II., f. 13a—14b.

[34]) Sněmy české II., p. 677.

zahájeném dne 4. ledna roku 1552 udává Ferdinand sám, že vydržuje v Uhřích na své útraty 26.000 mužů jízdných i pěších, což prý ho stojí měsíčně 150.000 zl.[35]) Proto Ferdinand žádal na sněmu tom všechny stavy zemí koruny České o velikou berni válečnou, totiž z 1000 kop grošů českých 15 kop a posudného ze sudu po 2 groších. Stavové povolili z 1000 kop grošů pouze 12 kop berně, splatné na dvakráte. První dávku nejdéle do dvou neděl po sv. Jiří, ostatek do dvou neděl po sv. Bartoloměji. Posudné povoleno bylo na dvě léta po dvou groších českých anebo po 14 penězích bílých z jednoho sudu. Toliko Moravané byli částečně z povinnosti poslední vyňati; měli totiž platiti pouze jeden groš posudného, poněvadž právě nedávno jeden groš byli zaplatili. V jiných zemích místo posudného mělo se platiti postryšné (ze strychu obilí).

Z Moravy byli na sněmu tom přítomni: „Kněz Jan, biskup Olomoucký, Berthold z Lippého a na Krumlově, nejv. maršálek král. Česk., a Vácslav Haugwic z Biskupic z panstva. Ze zemanů pan Přemek z Vickova na Prusinovicích, podkomoří markr. Moravsk., Jan Kropáč z Nevědomí na Litenčicích, Vácslav st. Podstatský z Prusinovic a Vácslav Hodický z Hodic. Z měst Jeronym Krč z Olomouce, Matiáš Munka z Brna a Krištof Redčar ze Znojma.[36])

Za peníze, které byly povoleny, Ferdinand dílem vydržoval vojska svá v Uhřích, zvláště při hájení Temešvaru proti Turkům, dílem najímal nové posily. V Italii bylo najato 4500 mužů, v Německu na 3000 pěších (a 250 jezdců), na Moravě asi 800 pěších. K tomu přidružilo se něco jízdy uherské, tak že nově přibylo asi 10.000 mužů. V čelo vojska toho postaven byl Erasmus Teufel, který byl dne 10. srpna od pašete Budínského Aliho u Drégele poražen a zajat. Němci dali se první na útěk a tím ostatní vojsko přivedli do zmatku.[37]) Turci na to dobyli Szolnoku a přitrhli k Jagru, jejž oblehli. Obhájcem Jagru byl Štěpán Dobó, který město až do 18. října statečně hájil, tak že Turkům bylo s nepořízenou odtáhnouti. Štěpán Dobó kojil se při obléhání ustavičnou nadějí, že kurfirst Mauric saský, který po smlouvě Passovské roku 1552 Ferdinandovi ku konci měsíce září do Uher na pomoc byl vytáhl, bude míti opravdovou snahu a že mu pomůže Turky před Jagrem úplně potříti. Avšak Mauric neměl k boji žádné odvahy; tábořil s četným vojskem asi dva týdny u Raabu a v říjnu odtáhl s nepořízenou.[38])

---

[35]) Ibidem II., fol. 624. — Roku 1551 Ferdinand poslal zvláštní list obyvatelům kraje Čáslavského, aby horlivěji zbrojili a pokud možno do pole jízdu vypravovali. Při té příležitosti také tvrdí, že v Uhřích vydržuje na své útraty 25.000 mužů. (MS. archiv Brněnský č. 809.)

[36]) Sněmy české II., p. 638.

[37]) „. . . nonnullos tamen ex peditibus Germanis et Bohemis lentius progressos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxerunt.“ (Isthuanffi p. 219.)

[38]) V pamětech Korky z Korkyně se o té výpravě píše: „Vedle Maurice saského byli vůdci: Kníže Jindřich z Plavna a Jan Ungnad. Pan Karel ze Žerotína byl nejvyšším nad 1000 koňmi Čechů, kteří mustrováni byli v Domažlicích.“ Pavel Korka byl zde též přítomen a bylo mu uloženo zavézti peníze, které byly určeny pro Sedmihrady, do města Košic. K rukoum mu přiděleno bylo 50 koní, 9 husarů a někteří pěší. Ač prý s mnohými nebezpečími mu bylo činiti, provedl úkol ten úplně. Pan Karel ze Žerotína mezitím onemocněl a ležel ve Vídni. Na výpravě celé se nic neprovedlo, než mnoho lidu pomřelo a Němců zvláště (Časopis Českého Musea r. 1830 p. 433—434.)

Když Turci odtáhli, bylo obyvatelstvo v Uhřích s činností Ferdinandovou velmi nespokojeno. Jednotlivé stolice uherské samy umluvily se vydržovati posádky ve městech a starati se o jich opevnění. Bylot všeobecným přesvědčením, že Turci přijdou velmi brzy pomstit, se za pohanu svou, již utrpěli marným obléháním Jagru. Král Ferdinand chtěl zase novou a účinnější výpravou národům svým nahraditi, co bylo r. 1552 liknavostí Mauricovou a nedovedností Erasma Teufla zanedbáno a ztraceno. Za tou příčinou svolával hned na počátku roku 1553 opět sněmy zemské ve všech zemích svých, aby vyjednával se stavy o novou pomoc proti Turkům. Již dne 20. února roku 1553 přítomen byl druhorozený králův syn Ferdinand obecnému sněmu českému na hradě Pražském, kdež Čechové povolili opět velikou berni, jako roku minulého, totiž z 1000 kop 12 kop gr. česk. splatných opět při sv. Jiří a při sv. Bartoloměji. Nedůvěra českých stavů diktovala však výminku: „Jestližeby stavové markrabství Moravského, knížetství Slezská a oboje markrabství Dolních i Horních Lužic s námi se v této berni a pomoci k této potřebě toho času a léta zároveň nesnesli, a tolikéž jako my z 1000 kop grošů českých ze statků svých 12 kop gr. česk. nedali, tehdy kníže a stavové království Českého prohlásili, aby také takovou daní a pomocí povinni nebyli." Pro obranu země Čechové ustanovili, aby z každých 2000 kop gr. česk. vypraven byl jeden jízdný a čtyři pěší; kdyby pak nastala potřeba, může býti vypraveno i jednou tolik.[39])

Na Moravě súčastnil se Ferdinand osobně obecného sněmu zahájeného v Brně v pátek po neděli Laetere (17. března) a dokazoval stavům moravským, že Turci hodlají následujícího roku podniknouti velikou výpravu do Uher a do zemí sousedních. Vylíčil smutné své postavení v Uhřích a uvedl všechny obtíže, které měl s Janem Sigm. Zápolským, s Turky a kurfirstem saským. Prosil pak stavy o brzkou válečnou berni a poukazoval na stavy české, kteří mu povolili z 1000 kop 12 kop gr. českých a pro obranu země válečnou hotovost.[40]) Při tom již napřed sliboval, že pomoci té nemá býti užito, než ku výpravě proti Turkům. Moravané povolili tedy právě takovou válečnou berni jako Čechové. Polovice měla býti sebrána v neděli po sv. Trojici (4. června), ostatek do dvou neděl po sv. Diviši (do pol. října). O hotovosti zemské bylo usneseno, že ze 2000 kop vydržován býti má jeden jezdec a z poddaných lidí že každý desátý člověk bez výjimky má vypraven býti do pole. Pro další obranu země zvoleni byli krajští hejtmané, jimž pak uloženo, jaká opatření učiniti mají. Pro kraj Olomoucký jmenován byl z pánů pan Přemek ze Žerotína, z rytířů pan Joachym Zoubek. Ve kraji Brněnském z pánů pan Jetřich z Boskovic maršálek, z rytířstva pan Záviše Prusinovský. V kraji Znojemském pan Václav Krajíř z panstva a pan Jiří Zahradecký z rytířů. V kraji Hradišťském z pánů pan Václav Tetaur a z rytířů pan Sigmund ze Zástřizl. Konečně ve kraji Jičínském z panstva pan Půta z Ludanic a z rytířů pan Balcar Šweinic. Úkolem jich hlavně bylo, opatřiti pevnosti, tvrze, města i kláštery, zasekati hory, zabezpečiti silnice, připraviti vojenskou hotovost a postarati se o proviant.[41])

---

[39]) Sněmy české II., p. 651 sq.
[40]) Památky sněmovní II., fol. 28—36.
[41]) Ibidem II., fol. 37—40.

Kdyby pak přišlo k válečnému tažení, mají přidáni býti panu hejtmanu k radě vždy dva mužové z každého stavu.

Ve příčině Sedmihrad byl král Ferdinand v ustavičných nesnázích. Isabelle a Janu Sigmundovi se v zanedbaném Opolsku a Ratibořsku nelíbilo a Ferdinand prý váhal vyplniti ostatní výminky smlouvy. Isabella ztratila konečně trpělivost, prohlásila smlouvu s Ferdinandem za neplatnou a domáhala se znovu hlavně v Cařihradě o panství Sedmihradské pro svého syna. Mezitím však Ferdinand vymohl si na Turcích s velikými obětmi příměří na šest měsíců (po vyjití 5letého příměří), které bylo prodlužováno; proto se Turci Isabelly tentokráte opravdově neujímali, ale v Sedmihradech přibývalo Janu Sigmundovi přívrženců den ode dne. Na válku však prozatím nepomýšlel nikdo.

Moravané za takových okolností první polovici ustanovené berně odvedli, ale druhou polovici odvésti nechtěli. Ferdinand byl nucen svolati ještě jeden sněm do Brna na pátek po sv. Lucii (15. prosince 1553), kdež osobní svou přítomností prosadil, že mu i druhá polovice vyplacena byla, ale neúplně. Stavové moravští ponechali si pod záminkou zcela pravdivou, že na zemské potřeby nemají v pokladně ani haléře, z berně té pro sebe 3000 kop gr. českých. [42])

Rok 1554 vyplněn byl hlavně vyjednáváním Ferdinandovým s Turky o Sedmihrady. Sultan trval houževnatě na požadavku svém, aby Jan Sigmund Zápolský znova v panství to byl uveden. Příčinou všeho nezdaru byla matka Jana Sigmunda Isabella, poněvadž jednala v záležitosti té neupřímně a nerozhodně. Ona vydala sice Ferdinandovi Sedmihrady na základě úmluvy z roku 1551, ale v Cařihradě si stěžovala ustavičně, že byla ošizena. Roku 1554, tedy tři léta po smlouvě, počala si teprve vymýšleti nová přání a neoprávněné požadavky pro svého syna. Tak žádala, aby syn její Jan Sigmund, jako kníže Opolské a Ratibořské ani manem říše České nebyl; aby měl nejpřednější místo mezi knížaty slezskými, aby od soudu jeho nebylo appellace a žádný z poddaných jeho aby nemusil nikam jinam před soud se stavěti; aby na věčné časy JMt i poddaní Jich ode všech šacuňkův a berní... svobodni a vyňati byli. Aby Jan Sigmund směl duchovní i světská léna udíleti; aby jako dědičný pán směl statky své prodati, rozstavovati, „profejmarčiti" i odciziti podle vůle své. Aby poddaní knížetství těch ke službám válečným nikomu povinni nebyli, kromě pánům svým; aby všechny statky zastavené pouze od JMti vyplaceny býti mohly. A kdyby v Opolsku a Ratibořsku nalezeny byly kovy, aby jich užívati mohli jako jiná knížata slezská i mincovati. Tyto žádosti aby na sněmu od stavů českých přijaty a potvrzeny byly.

Na podobné žádosti Isabelliny ovšem Ferdinand mnoho nedal, nýbrž vyjednával jen horlivě se sultanem tureckým, aby dříve učiněnou smlouvu o Sedmihrady potvrdil. A v té příčině Ferdinand nadarmo nabízel sultanovi větší roční poplatek a konečně i Janu Sigmundovi větší náhradu. Sultan v netrpělivosti své hrozil velikou výpravou do Uher a nedal se obměkčiti ani tehdy, když Ferdinand uvoloval se konečně navrátiti Janu Sigmundovi Sedmihrady bez tak zvaného Zátisí; žádal pouze následující milosti za to:

---

[42]) Ibidem II., fol. 40—44.

1. Aby po smrti Jana Sigmunda, když by bez dědiců zemřel, Sedmihrady opět Ferdinandovi připadly; 2. aby roční dar, který Ferdinand do Cařihradu posýlá (poplatek), umenšen byl, poněvadž prý panství Ferdinandovo v poslední době též umenšeno jest; 3. aby Varadín a Tula i s jinými zámky a statky v Uhrách v moci Ferdinandově zůstaly; 4. aby příměří se sultanem na 5 let uzavřeno bylo a po případě prodlouženo; 5. aby zajatí vězňové v Cařihradě propuštěni byli; 6. aby některé zámky v Uhřích jako Szolnok, Četšín, Drégel, Vesprim, Vitan, Jerles a Holokej, ve slovanské zemi pak Čašma (ve Slavonii záp.) a Zvorník zbořeny byly, poněvadž za trvajícího příměří od Turků byly dobyty; 7. aby stolice uherské, které před příměřím tímto žádných dávek nedávaly, i napotom všech povinností sproštěny byly.

Sultan odpověděl, že na základě tom jednati nemůže a dal Ferdinandovi lhůtu do 28. listop. r. 1555, aby se rozhoduul, zda chce všechny země, tedy Sedmihrady i se Zátisím, bez podmínky Janu Sigmundovi navrátiti.

Ani při tak důležitém. vyjednávání nezapomínal Ferdinand na soustavu berniční. Osobně na hradu Pražském dne 27. srpna roku 1554 stavům českým dokázal, že pro opatření hranic proti Turkům 150 mil dlouhých i v čas příměří mnoho peněz potřebuje. Proto žádal na stavech českých značnou berni z 1000 kop gr. 10 kop a posudné na tři léta z věrtele bílého i ječného piva po šesti groších bílých. Stavové čeští povolili pouze z 1000 kop pět gr. od lidí svobodných a jen tři kopy od lidí poddaných, oboje na dvakráte splatné. Polovice o vánocích, ostatek při sv. Jiří roku 1555.[43]) Tolikéž vymohl si Ferdinand také na stavech moravských na sněmu v Brně odbývaném při času sv. Jeronyma (30. září) roku 1554. Polovice berně moravské měla odvedena býti do Hromnic a ostatek do svátků svatodušních roku 1555. Ostatní země Ferdinandovy povolovaly rovněž pravidelné berně. (Pokračování.)

Městský archiv v Telči na Moravě.

Sdělil prof. *Jaroslav Janoušek.*

(Pokračování.)

II.

Lucie Ottilie z Hradce zemřela r. 1633 dne 2. ledna ve Vídni a pohřbena vedle poslední vůle své v Starém Oetynku v Bavořích. Ze tří synů jejích obdržel panství Telecké Jachym Oldřich Slavata, kterýž měl za manželku (od r. 1627) pobožností a štědrostí proslavenou Františku, rozenou hraběnku z Meggau.

Tehdáž stalo se panství Hradecké statkem svěřenským, kterýž děděn podle primogenitury. Vladařem domu Hradeckého byl Vilém Slavata, kterýž dto. na Telči 25. dne měsíce Septembris l. P. 1637, za hejtmana na Telči Hynka Ladislava z Weytmille, rozhodl ve sporu o desátky obilné.[36])

[43]) Sněmy české II., p. 667 sq.
[36]) (Urbář Telecký v archivu Hradeckém.) „V příčině sporu, který jest mezi panem děkanem teleckým a některými faráři na témž panství s jedné a lidmi pod-

Jáchym Oldřich Slavata, pán na Telči, za nastávajících vřav válečných, kteréž i odlehlou Telč dost krutě zasáhly, zdržoval se nejvíce ve Vídni neb ve Štýrsku, kdež zemřel v Mostu nad Murou v kvetoucím ještě věku dne 6. května 1645. Když pak mírem Westfalským třicetiletá válka ukončena, vrátila se ovdovělá Františka, byvši mezi tím vychovatelkou mladého Leopolda I., zase do Telče, kdež r. 1653 jesuitům klášter založila a později r. 1663 též kostel Nejsv. Jména Ježíš ku klášteru přistavěla.[37]) Učinivši mimo to ještě četná nadání jak v Telči[38]) tak i v Hradci Jindřichově, zemřela dne

---

danými z dědin Nevzehle, Urbanova a z Vořechové, též z vesnic k rychtě Studnické přináležejících i z jiných vesnic téhož panství se strany druhé. Stěžujíce sobě pan děkan s faráři, že jsou ti lidé desátky z obilí jim náležité zase plna odvozovati nechtějí a se zbraňují, naproti tomu též lidé poddaní vymlouvají se, že jsou některé roli jich zahrady a že z těch desátkův platiti povinni by nebyli, ani také, že jsou předešle z těch míst je neodvozovali, jak šířeji stížnosti a odpovědi jich na to dané to v sobě obsahují. I porozuměvše tomu, že téměř každý rok sporové v té věci bývají, pro spomožení tomu, aby se věděli čím spraviti, takto o tom nařizuji: Poněvadž lidé poddaní, jak panu děkanovi, tak pánům farářům, ku které faře která dědina náleží, desátky obilné dávati jsou povinni a to se rozuměti musí, na kterýchkoliv rolích neb zahradách a polích takové obilí vseto jest; a jestliže jsou kteří páni faráři to kdy přehlídali, tím jsou své potomky toho práva, jim náležitého, zbaviti nemohli. Pročež mají tíž lidé poddaní nyní i budoucně ze všelijakého obilí panu děkanovi a pánům farářům svým, jim náležející desátky (skrze což, když se v tom spravedlivě chovati budou, lepší také požehnání od Pána Boha očekávati mohou) bez odpornosti odvozovati a hejtman nad tím, aby se to vykonávalo, ruku držeti má. — Co se pak zahradních věcí dotýče, ty žeby buď v ohradách, nebo v polích sety byly, z těch desátkův povinni dávati nejsou a býti nemají kromě těch, kteří od starodávna zelné desátky odvozovali, to se ještě při tom zůstavuje."

Actum na Telči 25. dne atd. (jak nahoře uvedeno).

Vilém Slavata.
Hynek Ladislav z Weytmille,
hejtman na Telči.

[37]) Archiv Hradecký, Volný kirchl. Top. III., 113 a urbář v zámku Teleckém.

[38]) Dne 15. září 1676 Františka založila na věčné časy jistinu 10.000 zl. na pět ze sta pro panny a ustanovila: Telecký magistrát bude míti povinnost, každého roku na den sv. Františky římské pět z manželského lože zrozených a mravně se chovajících dívek Teleckých k obdržení úroků z jistiny 10.000 zl. navrhnouti. První neděli po sv. Františce římské přijdou od magistrátu navrhnuté panny do chrámu jesuitů, kdež půjdou k svaté zpovědi, budou přítomny kázání a velké mši svaté, po kteréž přijmou nejsvětější svátost oltářní. Na to hned obdrží každá z těchto pěti panen dlužní upsání na 100 zl., z kterýchž, dokaváde se neprovdají, roční úroky pět zlatých z hraběcí důchodenské pokladnice při sv. Jiří a při sv. Havle dostávati budou. Kdyby se některá z nich vdávala, aneb do kláštera vstoupila, obdrží při výměně dlužního upsání 100 zl. co věno; umřela-li by některá v stavu svobodném, připadne těch 100 zl. držiteli panství Telče. — Taktéž vzat dlužní list zpět v případě tom, když dívka nějakého poklesku proti mravům se dopustila. — Dlužní úpis zní následovně:

„Já Jan Jachym sv. Římské říše hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka, vladař domu Hradeckého, pán na Hradci Jindřichovém, Telči (atd. — titul), přiznávám se tímto listem, že tak jakož její milost vysoce urozená paní, paní Františka hraběnka z Meggau, (titul) má nejmilejší paní máteř, z obzvláštní náchylnosti k obyvatelům města mého Telče, málo před svou šťastnou smrtí, pro chudé sirotky ženského pohlaví téhož města jistou fundaci učiniti a peníze na ni patřící mně k rukoum odevzdati ráčila, podle kteréž každému takovému sirotku, jenž se na oznámenou fundaci přijme a ode mne potvrdí, jedno sto zlatých rejnských a z téhož ročně dotad, dokud by svůj stav neproměnila, úrok pět zlatých patřiti má.

Tím a takovým způsobem do té fundaci léta tohoto 1677 na správu hodnověrnou úřadu milostivě jsem přijal N. N. pozůstalého sirotka po nebožtíkovi N. N. souseda města Telče a jí od dnešního datum pořádně dlužen zůstávám jedno sto

22. září r. 1676 a pochována jest dne 30. t. m. v nové kryptě jesuitského chrámu v Telči vedle manžela svého, jehož tělo již dříve ze Štýrska sem přenésti dala.[39])

Po smrti Jáchyma Oldřicha připadlo panství Telecké nejstaršímu ze čtyř synů jeho Ferdinandu Vilému Slavatovi kterýž tehdáž sotva 16 let čítal. Vladařem byl dosud stařičký Vilém Slavata, děd předešlého. „Ku poníženým prosbám jeho Ferdinand III. obnovil majestátem, datum ve Vídni 4. dne měsíce máje l. p. 1650 obci Telecké veškerá privilegia a udělil jí nové milosti (č. XXXVI.).

Jak veliké přízni panovníkově těšil se Slavata, vysvítá z úvodu listiny: „Kdež My k takové jeho hraběte Slavaty pokorné prosbě, zvláště pro jeho vždycky nám a třem pánům předkům našim Římským císařům a králům Českým dědičným pánům svým i celému slavnému domu našemu Rakouskému v čas pokoje i války, nelitujíce statkův ani života svého, skutečně prokázanou stálou věrnost, i mnohé vzácné a platné, již přes drahná léta pořád v rozdílných těžkých a nebezpečných řízeních a pracech, se vší ochotou, volností a poslušností až posavad k milostivému zalíbení a schválení poddaně činěné služby, nakloněni jsouce a to též milostivě pováživše, že týž město Telecký skrze lid vojenský, po ta mnohá protivná léta k veliké škodě jest přišlo a aby zase nějak vyzdviženo a k svému předešlému způsobu přivedeno býti mohlo, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, z radou věrných našich milých, mocí královskou v Čechách, jakožto markrabě Moravský, nadepsané listy, majestáty, privilegia a obdarování, výsady a práva, (tak jakž jsou jich oni Telečtí až posavad v držení a užívání zůstávali, a ty proti našemu Obnovenému Zřízení Zemskému nečelí), jsme tolikéž milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili“ ... a t. d.

Nově obdržené milosti záležely v následujícím:

1. Dán Teleckým nový jarmark roční, o kterýž prosili („poněvadž se týž dle znění od tribunálu markr. našeho dědičného Moravského nám učiněné poslušné zprávy okolním obyvatelům k žádnému skrácení vztahovati nebude“) a položen „na den čtvrteční po neděli Laetare s obyčejným freyunkem a trhem na koňský a jiný všeliký dobytek“, potom i trh téhodní na obilí každého dne úterního.

---

zlatých rejnských, z kterýchžto podle častěji připomenuté fundaci, dokud se ctně a šlechetně chovati bude, každoročně úrok pět zlatých z důchodu mého teleckého jí se zapraviti má a když budoucně stav svůj skrze manželství řádné aneb duchovní závazek promění, i kapitál samý, totiž těch jedno sto zlatých vyzdvihnouti moc míti a já takový jí vydati nařiditi povinen budu.

Čehož pro lepší víru list tento dlužní vlastní rukou jsem podepsal a sekrytem přirozeným potvrdil.

Stalo se na zámku mém Telči tu neděli po sv. Františce římské, to jest 14. dne měsíce března léta Páně 1677.

Jan Jachym (L. S.) hrabě Slavata,
vladař domu Hradeckého — vlastní rukou.

Za slavného a šťastného panování vysoce urozeného pána pana Jana Jachyma svaté Římské říše hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka, vladaře domu Hradeckého, pána na Hradci a t. d. (titul) a za správy hejtmanské urozeného statečného rytíře Jana Maržana Bohdaneckého z Hodkova.“

Ustanovení toto platící pro veškerá místa tehdejšího panství Teleckého, zachovává se podnes, kdežto ostatní pominula. Podivuhodné jest však, že přihlášky jsou velmi skrovné.

[39]) Archiv Hradecký a podle J. F. Claudia kroniky Heber v B. B. etc. VI. 81.

2. Obdrželi nový znak a pečeť, kteráž se ztratila za invase švédské: „A jakož jest při tom na nás předoznámený Vilém Slavata i to vznesl, kterak by v létu minulém šestnáctistým čtyrydcátým pátým, při vyplundrování téhož města jeho Telče, od lidu vojenského pečeť městská se stratiti měla, skrze kterouž, aby budoucně obyvatelům téhož města původem jakéhožkoliv lstivého oklamání, zle poslouženo nebylo, nás za to poníženě prosíce, abychom jim Teleckým z milosti naší císařské a královské erb jejich změniti a pro rozdíl oné ztracené pečeti, milostivě rozhojniti ráčili. I jsouce My témuž hraběti Slavatovi pro jeho jakž zpřed oznámeno věrné a platné prokázané služby obzvlášní milostí naší císařskou a královskou vždycky nakloněni a uznávajíce takové přednešení jeho slušné býti, z té příčiny i k tomu milostivě nakloněni býti a prvopsaným purkmistru a konšelům i vší obci města Telče, nynějším i budoucím tento následující erb a znamení milostivě dávati a zlepšovati ráčíme".[40])

Potom jest vypočteno, kde Telečtí erbu toho užívati mohou a nařizuje se obyvatelům markrabství Moravského ze všech čtyř stavův, aby obci Telecké, pokud se jí udělených milostí dotýče, žádných překážek nečinili, aniž činiti dopouštěli — nyní i budoucně a to pod trestem „50 hřiven zlata dobrého, litého, z jedné polovice komoře královské a z druhé polovice křivdu trpícím".

Konečně se nařizuje, aby toto privilegií schválení, obnovení, potvrzení a nadání na žádného se nevztahovalo, „kterýby pravého náboženství katolického-římského následovníkem a poslušným synem svaté církve nebyl".

Majestát opatřen zachovalou pečetí v dřevěném pouzdře, jakož i podpisem vlastnoručním Ferdinanda III.

V opisu se nalézá v archivu městském list, kterýž poslal Vilém Slavata, vladař domu Hradeckého, vrchnímu hejtmanovi Samuelovi Karolidesovi z Karlsberku, na stížnou supplikaci purkmistra a rady celé obce města Telče v příčině židův; zní pak následovně (č. XXXVII.):

„Urozený pane vrchní hejtmane věrný milý!" „Posílám Vám stížnou supplikací p. purkmistra, raddy a celé obce města Telče v příčině židův, předkládajíce v též jich žádosti mnohé podstatné příčiny, jakž dále z té jejich supplikací vyrozumíte. Ačkoliv já jsem se na jistý způsob resolvíroval, kolikby jich a v kolika domích při témž městě Telči trpíno býti a zůstávati mělo, ale když tíž židé dále ustavičně při mě supplikovali a od rozdílných osob duchovních i světských přímluvy ke mně sobě způsobili, čekal jsem s další mou resolucí, až bych jistotu dostal, jaký artikul a na jaký spůsob z strany židův při posledním sněmě v Brně držaném, snešen a zavřen bude.

[40]) Jakž při listině č. 8. zmíněno, záležel znak města Telče z pětilisté růže pánů Hradeckých, se známým jich monogramem u prostřed. Odlitky, zhotovené dle staré velké i malé pečeti městské, nalezli jsme na radnici, soudíme proto na základě nahoře uvedeného, že odlitky tyto, kteréž s původní pečetí výborně se shodují, vyhotoveny byly po ztrátě pečetítek původních. Znak nový, jehož popis listina podrobně uvádí, se skládá ze štítu obdélného, kterýž jest „naskrz rovný červené neb rubínové barvy, v němž od spodku litera W, kteráž vlastní jméno nadepsaného Viléma hraběte Slavaty, jakožto nynější vrchnosti jich vyznamenává; nad touž literou jest znamení na způsob lilium bílého, jehož oni Telečtí v erbu svém od starodávna užívají; nad tím vším koruna zlatá královská, nad níž růže bílá, kterouž dva anjele drží" (zde udáno, kterou rukou každý), „jakož to vše vtipem a uměním mistrovství maléřského, u prostřed listu neb majestátu tohoto vymalováno a barvami hojněji vysvětleno jest".

A nacházím, že těmito slovy týž artikul zavřen jest totiž: JMC. a Královská tímto sněmovním snešením všem obyvatelům to na konec zabraňovati a zastavovati ráčí, aby židé na žádných jiných panstvích neb místech, krom kde před prvním dnem měsíce Januarii 1618 bydleli, bez obzvláštního nejmilostivějšího císařského povolení a to pro obhájení královských regalií trpěni, meněji v pronájmy mýt a jinších nemohovitých věcí, pod přísnou a neproměnitelnou pokutou připuštěni nebyli."

„A poněvadž vedle zprávy ouřadu Teleckého léta 1618 v městě Telči toliko tři židé, totiž: Šimrle, žid starý, sám třetí, byli a se vynacházeli, já vedle takového JMC. krále a pána mého nejmilostivějšího a vedle takového sněmovního artikule chci se poslušně zachovati a jak v městě mém Telči, tak na všem témž panství, nyní i na časy budoucí, mimo tři židy mužského i ženského pohlaví, trpěti nechci a nebudu. Skrze což také tak horlivé žádosti Teleckých zadosti se stane a vy tuto mou dokonalou resolucí, vůli a nařízení hejtmanu mému Teleckému odešlete, zanechajíce při sobě copii a ji při jiných pamětech v kanceláři zámecké na Hradci schovati dejte a témuž hejtmanu Teleckému napište, aby povolajíc před sebe na zámek všeckny židy obojího pohlaví staré i mladé při přítomnosti ouřadu Teleckého resolucí mou v tomto psaní obsaženou v známost uvedl, aby vedle ní se zachovati hleděli, kterýmž tuto milost činím a k vystěhování jich a jinam se obrácení termín půl léta, až do 1ho dne měsíce Julii nejprv příštího jim dávám.

Po vyjití téhož termínu, aby žádný žid obojího pohlaví v městě Telči a na témž panství mém Teleckém se nenacházel, pod přístným ode mne proti nim trestáním. Vedle čehož budou se věděti jak spraviti a zachovati.

S tím milost Boží s námi.

Datum v městě Vídni dne 7. Decemb. 1650."

Za tou příčinou po vystěhování se židův ven z města Telče obec téhož města, aby zjevně dokázala za tak veliké dobrodiní svou vděčnost, že jsou jednou těch zhoubcův zbaveni, uvolili se do důchodův Teleckých při každém úroku, začna od sv. Havla 1651 na budoucí a věčné časy po 15 kopách mor. odvozovati a to sluje židoplat. — Tak zapsáno v urbáři v Telči i na Hradci.

Nedlouho potom, dočekav se 80 let zemřel Vilém Slavata ve Vídni 19. ledna, 1652 a pohřben jest dne 25. ledna t. m. v hrobce jesuitů ve Hradci.[41])

---

[41]) Podrobněji u Hebra Böhmens Burgen etc. VI. 78. — Jinou památkou po Vilému Slavatovi na Telči jest pamětní deska s latinským nápisem, zasazená nad gotickým portálem, kterýž nalézá se v prvním dvoře Teleckého zámku. Portál tento obdržel za dob Zachariášovy přestavy zámku nahoře renaissanční desku s římsou a nápisem:

„Lepší jest skrovná živnost pod svou vlastní prkenou střechů, nežli rozkošný (život) pod cizí" 1556.

Výše zmíněný nápis latinský jest téhož znění jako v Jindřichově Hradci, toliko letopočet tohoto dokazuje, že v Telči zasazena byla deska o pět let dříve než v Hradci. — Nápis zní doslovně:

„Gulielmus sacri romani imperii comes Slavata, gubernator novae domus de Chlum et Koschumberg, dominus in Nova Domo, Telz, Serovicz et Czervena Lhota, eques aurei velleris, supremus et haereditarius regni Bohemiae poculator, sacrae caesarae regiaeque maiestatis consiliarius intimus, effectivus cubicularius et supremus regis bohemiae cancellarius. Anno salutis MDCXLIV aetatis suae LXXII."

Mimo to nalézá se v zámku Teleckém obraz olejový (1·70^m — 2·30^m) představující defenestraci roku 1618. Obraz nemá ceny umělecké a byl malován, soudíme-li

*

Po Vilémovi Slavatovi stal se vladařem domu Hradeckého syn jeho Adam Pavel Slavata, pán na Hradci, od něhož Telečtí instrukci obdrželi, „kterakby mýta ze všelijakých věcí od lidí vybírati a do důchodův spravedlivě odvozovati měli“.[42]) Adam Pavel Slavata zemřel již r. 1657 2. července, čímž zmíněný již Ferdinand Vilém Slavata, pán na Telči, tehdáž 28letý, jakožto senior přišel v držení všech panství Slavatovských.

Roku 1659 „na zámku Telči v den památný svaté panny Markéty“ obnovil a potvrdil Ferd. V. Slavata Teleckým jich privilegia (č. XXXVIII.) a nahradil jim to, „oč jsou v ty švédský vojně přišli“. — Pokud se tohoto dotýče, dovídáme se z listiny o následujícím: „Dáleji mi poníženě a poddaně přednesli, kterak přišli při nešťastném po dvakráte od lidu nepřátelského, vojenského města i rathauzu vyplundrování[43]) o vzácné privilegia s jinými podstatnými věcmi, jako strany správy nad špitálem a k němu náležejícími poddanými, též strany řízení sirotkův městských a přijímání lidí pod šos městský a také propouštění.“

Obnovení těchto privilegií, daných nejspíše za Lucie Ottilie a Viléma Slavaty r. 1629,[44]) stalo se „s jistými výjimkami“ a záleželo v následujícím:

1. „Svobodné řízení sirotkův městských i předměstských jim pouštím důvěřujíce se, že je tak vésti budou, aby hned z mladosti v bázni boží pracem poctivým a obchodům přivykali, každého roku jejich chování bedlivě examinírovali a na služby do dobrých míst je dávali. Však kdyby vrchnost kterého sobě oblíbila a jej za způsobného k službě svý uznala, nemají proti tomu býti, jeho rádi propustiti, poněvadž tu o jeho vlastní dobrý činiti bude.“

2. „Syny a dcery svý i sirotky mohou zadávati a zamlouvati kde by se jim líbilo, však tak a na ten způsob, jestliby sirotek od znamenitější

---

dle koncepce celku, některým členem řádu jesuitů Hradeckých neb Teleckých. Hlavní část obrazu jest figurální. Uprostřed dole jest Madonna s děťátkem, v levo a v pravo od ní znázorněno vítězství církve Římské, v oblacích pak spatřujeme zázračné zachránění vyhozených, neboť andělé v roucha je zachycují. — V obrazu umístěný hrad Pražský jest nejslabší částí obrazu, toliko architektura chrámu sv. Víta jest do podrobnosti provedena. Památný risalit, v němž česká kancelář se nacházela, jest o čtyřech poschodích, počítáme-li malá okénka nejvýše ležící, kteráž v minulém století byla odstraněna, za čtvrté poschodí. — Vyhození stalo se dle obrazu z prvního okna druhého poschodí strany levé, tedy z místa, kteréž jest v téže výši jako okna Vladislavského paláce. Zeď hradební vystupuje po obou stranách risalitu, jde odtud rovnoběžně se staveními hradu a dělí příkop vnitřní, hradský, od zevnějšího, do něhož dle obrazu vyhození se stalo. Zde spatřujeme, však na ploše rovné travnaté, jednu sedící osobu, druhá jest doleji a v plášti schoulena, třetí odnášejí tři muži po stezce, kteráž kolem hradeb dále vede, čtvrtá pak letí právě z naznačeného již okna. — Z toho jde, že malíř nevěděl kolik jich bylo vyhozeno. Chtěl-li pak naznačiti místa, kam všici padli, pak ovšem nemohl voliti okna dále položená, poněvadž by vyhození byli padli do příkopu vnitřního, hradského a nebyli tam pro zeď hradební viděni.

[42]) Actum na zámku Hradeckém 31. Octobris 1654.

[43]) Řádění vojska švédského, o němž tentokráte podrobněji se dočítáme, předcházely již před desíti lety podobné svízele, kteréž ale zavinil lid přátelský; dokladem toho následující slova Vil. Slavaty: ... „Měl bych dosti materie co psáti, zvláště jak já a nebozí poddaní moji na panství Hradeckém a Teleckém skrze JMCské lid válečný téměř k dokonalé záhubě přicházím, ale čas mi k takovému vypisování dnes nepostačuje a také málo to prospěti může, toliko víceji bolesti a trápení k srdci přidává ...“ (Frant. Tischer ve Sborníku historickém 1885, 194.)

[44]) Práva tato znovu potvrzena Vil Slavatou, neboť čteme v též listině „jakož měli vlastní rukú mýho nejmilejšího pana děda“ obnoveno a upevněno; na rok 1629 soudíme proto, poněvadž téhož roku zregulovala Luc. Ottilie správu panství Teleckého.

možnosti byl o tom aby vrchnosti správa dána byla, jak možný jest, mnoho-li se tam pryč zanese, kde se dostane, zdali odtud jaká podobná sousedská odměna čekati jest, tak aby vrchnost, povážíce těch povah, svou vůli k tomu dáti, aneb coby takový pryč od města se odbírající sirotek, buď ženského neb mužského pohlaví tu při obci zanechati měl, s dobrým zdáním ouřadu usouditi mohla tak, jakž v mnohých místech ten chvalitebný způsob se zachovává."

3. „Lidi všelijaký odkudkoliv, když toliko na svých poctivostech dobře zachovalí a sobě svobodní jsou, do šosu městského přijímati i zase propouštěti mohou mimo ty, jenžby usedlí byli, aby nejprve domy svý jinými hospodáři zaopatřiti a usaditi hleděli."

4. „Tak jakož od slavné a svaté paměti pp. Zachariáše z Hradce (atd.), jisté fundací na špitál zdejší učiněno jest a purgmistr a radda tehdejší po vrchnosti telecký za ředitele a opatrovníky téhož špitálu zřízeni byli, při tom též nyní i na budoucí věčné časy pozůstaveno býti má tak, aby nad týmž špitálem a poddanými k němu přináležejícími správu měli, důchody spolu podlé správců špitálských věrně spravovali, jejich počty náležitě approbírovali tak, kdyžby vrchnost je požádala, při nich nejmenších neslušností se nevynacházelo."

5. „Jakož jsou často dotčení purgmistr a radní, za kuchyni panskou, v ulici někdy stojící, v rynku na místě příležitějším jiný dům vrchnosti opatřili a placení jeho na sebe převzali i nyní na mé jim učiněné nařízení, pro přistavění prostrannější sednice a komory, buďto z dvorečka více místa přidali, pročež poznávajíce jejich tak poslušnou volnost, jim proti tomu tuto milost činím: jakož jsou až posavád na poručení a vzkázání hejtmanovo od zámku, ke všelikým panství aneb jiným příhodným potřebám s půjčováním svých koní nemálo obtěžováni byli, takových služebností jich na budoucí časy osvobozuji a toliko toho vymiňuji, aby, když bych já zde na Telči byl a na Hradec, aneb kdekoliv po panstvích mých by časem pečlivá potřeba toho ukázala, s jejich koňmi mně službu prokázati povinni byli a krom panství dále nikamž."

Roku 1668 datum na zámku Hradci Jindřichově dne 2. září vydal Ferdinand Vilém Slavata zvláštní instrukci, aby se zamezilo všelijakým nesnázím a svárům, jakéž bylo znamenati v posledních letech mezi úřadem městským a hejtmany panství Teleckého. (Č. XXXIX.)

Instrukce ta jest skutečně nevšedním dokladem „otcovské lásky" pánovy k poddaným, jakož i neobyčejné péče jeho o zachování dobrého řádu ve městě a upřímné shody poddaných s vrchností.

Instrukce sama osvětluje i příčiny, proč byla vydána a jest zároveň obrázkem tehdejších poměrů na Telči: zavírá se pak v 18 punktech.

1. Předně napomenut úřad Telecký, aby neodchyloval se ani na pravo ani na levo od přísahy, kterouž se zavázal po příkladě starého a chvalitebného obyčeje při poslední renovaci svého magistratu, nýbrž šetře v tom dobrého a upřímného svědomí, svaté spravedlnosti všem lidem uděloval „bez ohledu na postavení osoby a partikulární citedlnosti".

2. Za druhé nařizuje se hejtmanovi i úřadu Teleckému, aby „pod ztracením milosti obojí straně" nějaké předešlé zášti ani slovem ani skutkem se nevyskytlo a znamenati nebylo.

3. Hejtman, kterýž na panství osobu pána ve všech a všelijakých hospodářských, též i politických záležitostech zastupuje, povinen jest k tomu

přihlížeti, aby jemu pod správu náležející lidé ve všem věrně se chovali a všech spolků „na ovčínech, ve dvořích, ve voborách, kteréž by tu nejmenší podezření způsobily", se varovali a jich prázdni byli. „Pročež co v těch a takových případnostech jeden každý k němu svobodný přístup míti a jej obyčejnou uctivostí předcházeti má."

4. Naproti tomu ale za čtvrté, úřad městský „immediato et primarie" pozorovati povinen jest, aby ve městě i na předměstích mezi sousedy dobrý řád zachováván byl — podle svobod, privilejí, nadání a jiných starobylých chvalitebných obyčejů, při nichž bez všelijaké překážky na další budoucí a věčné časy milostivě se pozůstavují.

5. Vedle toho ale podle navyklého pořádku, práva a starobylého obyčeje v samém domě radním, jakožto přední instanci městské spravedlnost „quoad civilia" s platností pohledávána býti má „a ne na zámku neb někde jinde postranně".

6. „Jestliže by se pak vždy, jak toho dosti příkladův jest, přihodilo, žeby kdy kdo při vynešení a publicírování právní veypovědi uraženým býti se domýšlel, tehdy v těch a takových případnostech má se ke mně samému (servata juris ordine) všelike odvolání bráti, a dáleji též ode mne samého očekávati, zdali bych já tak vynešenou veypověd za pořádnou býti uznal, aneb jí z slušných a spravedlivých příčin reformírovati chtěl, a nemá se proto na toho, kdo své odvolání ke mně bere, nějaké zášti míti."

7. Uvažování lidských spravedlností nemá odbývati se „ledajaks povrchně, běžně a jalově", aby snad stranám, mezi nimiž spor jest, nějaká příčina k nářkům se podávala. Protož nařizuje se, aby úřad v těch a podobných případnostech „v největším počtu do domu radního se scházíval — což i o mých služebnících, kteří z prostředku raddy jsou rozuměti se má, poněvadž jim sama moje služba (lečby časem skrze ni tak zaneprázdněni byli, že by dostaviti se nemohli) jináčeji postačovati nemá, nebo oni, jakožto sousedé, všecky břemena sousedská podnikati a když celá obec se povolává. rovně též i služebníci moji, kteří sousedé jsou, příkladem jinších do domu radního se dostavovati mají a z toho se nižádným způsobem vytahovati nemohou".

8. V osmém odstavci zapovídá se „přísně a solennissime", aby úřad Telecký nikdy více se neopovážil nějakou svobodnou osobu, která pod šos a jurisdikci města přináleží, listem zhostním od města propouštěti, obzvláště pak v nějaké člověčenství komu jakkoliv podrobovati."

9. Aby to na újmu jiných sousedů nebylo, smí sousedé na obecních polích jen určitý počet dobytka pásti. K tomu má tedy úřad přihlížeti, aby každému, kdo by nad vysazený počet dobytka držel, přebytek onen z trestu pobrán byl.

10. Městský úřad jest povinen k tomu hleděti, aby všelijací výstupkové, bez slušné a spravedlivé pomsty budoucně nezůstávali; když nějaký podobný hřích veřejný jest, takový dokonce bez pánova vědomí přehlížeti se nemá, ani od úřadu ani od hejtmana. Podobně má týž úřad opravdový pozor a zřetel na to míti, „zdali i v menších přečiněních rychtář svému úřadu a povinnosti za dosti činí".

11. Někteří chudší sousedé stěžovali si, že jim při vaření piva veliké zkrácení se stává tím, že na ně jiní možnější hned vaří „an mnohokráte téměř po celým varu piva ještě před rukama jest". Tudy místo zisku, kterýž přes tři léta s velikým prodloužením očekávali, do největší škody je přivozují.

Aby v tom budoucně rovnost zachována byla a jednostejného pořádku chudý jak bohatý užíval, milostivě se nařizuje, aby úřad k té věci s obzvláštní bedlivostí přihlížel.

12. Rozvrh měsíčné kontribuce určuje úřad „dle povahy osob a jich možnosti“. Registra pořádně sepsaná a opatřená na jedné straně poznámkou, co jest kdo předešle dával a na druhé, co budoucně dávati povinen, má úřad pánovi k ratificírování odeslati. „Při tom ale nejvíceji šetřiti, aby ti, jenž se vnově osazují, nad slušnost přetahováni nebyli a neměli větší příčiny zase z města pospíchati, nežli se v něm osazovati.“

13. Ve 13. odstavci praví se doslovně:

„Vyšetřil jsem neméněji za časté s velikým svým pohnutím i to, že majíce úřadní osoby všelikou uctivost prokazovati, mír a svornost nade všecko jiné co nejbedlivěji zachovávati a v tom jiným spolusousedům svým dobrý a chvalitebný příklad dáti, oni vždy na opak činí a vykročujíce z šrankův šlechetného proti sobě obcování, jeden druhého na cti co nejvíceji dotýká a tudy neřkulic obecní lid zhoršuje, nýbrž úřad, kterýžto ode mně pochází, a tak jako nějaká druhá moje osoba jest, velice uráží a zlehčuje; pročež takové všelijaké hanění budoucně vysoce zapovídám a sice tak dalece, aby pokudžby se kdo napotom nad touto mou zápovědí zapomněl a nětco proti ní zhřešil, druhého tupil a haněl, ten a takový bez nejmenšího ohledu na osobu, neřkulic čtyrdenním šatlavním vězením potrestán, ale i nad to výšeji dle velikosti, výstupku skutečně na penězích pokutován byl.“

14. Všelijaká dekreta, poručení, reskripta, též odjinud pocházející psaní a jiné podobné věci, mají do plné rady bez porušení s pečetmi dodávány býti, „nebo není věc slušná a náležitá, aby co se celého úřadu dotýká, toliko od dvouch, třech neb čtyr osob otvíráno a odpovídáno bylo, poněvadž sice jináčeji obávati se jest, aby ti a takový lidé, když sami nětco z svého mozku činí, celé obce nezavedli a neuvalili snad na ni nějakého pykání, kteréby sice bolestné, však již nenapravitedlné bylo.“

15. Úřadu (městskému) milostivě se nařizuje, aby v terminech sv. Jiří a Havla, kdy všelijaké povinnosti do důchodů panských odvozovati se mají, sám začátek učinil, „nebo tím příkladem a způsobem spíšeji co mého jest, od jiných dostati se mocti bude“.

16. Způsob „zhotovení obecního počtu“ zůstává na dále: Starší obecní „vedle způsobu a notule“, kteráž jim od zámecké kanceláře vydána, důchod k sobě přijmou a pánovi každoročně počet vydají.

17. Kdyby někdo z poddaných pána některému sousedu města Telče přečinil, tehdy jest povinen týž „v té věci hejtmana pozdraviti a o náležité nahražení buď škody, neb uražení svého na kanceláři zamecký se domlouvati, v kterýchžto případnostech má jemu slušné a spravedlivé vyřízení učiněno býti“.

18. Posléze obnovuje se známé nám již nařízení ohledně židův a úřadu Teleckému přísně se zapovídá, nového žida do města přijímati, „mnohem pak méněji jemu nějaký příbytek a obydlí vykazovati neb prodávati“.

Poněvadž instrukce tato jenom k obecnému dobru směřuje, vychází vydavatel její v tu neomylnou a nepochybnou naději, že úřad Telecký pilný a bedlivý pozor míti bude, aby ona též ve všech punktech a klausulích zachována byla, čímž zase dobré srozumění obnoveno bude a naopak veškeré

předešlé nevole „pod nevyhnutelným trestáním a uvarováním nemilosti“ pánovy dokonce zastaveny a na budoucí časy zamezeny býti mají.

Deset let potom založil týž Ferdinand Vilém Slavata dvě nadace na Telči, na modlitby za duši svou a tolikéž k oslavě památky všech Slavatů.[45]) Zemřel roku 1673 dne 2. dubna.

Po nástupcích jeho a povždy dědicích všech panství Slavatovských nemáme v tomto oddělení archivu žádné památky, přes to však za příčinou úplnosti, uvádíme další pány na Telči alespoň dle jména: Následoval tudíž po předešlém mladší bratr jeho Jan Jiří Jáchym, kterýž zemřel roku 1689 dne 1. června, po něm Frant. Leopold Vilém (třetí bratr), po jehož smrti roku 1691 26. ledna nebylo, kromě posledního bratra Jana Karla Jachyma, generala řádu karmelitanů,[46]) žádného dědice svěřenského. Když pak tento k vystoupení z řádu pohnouti se nedal, dostalo se panství Slavatovské pěti dědičkám, z nichž Anna Lucie, dcera Jáchyma Oldřicha Slavaty, obdržela panství Telecké, jež postoupila dne 17. listopadu 1693 poručnictvu nad sirotky po Marii Barboře sestře své, pro Františka Antonína hraběte z Lichtenšteina-Kastelkornu, protože jeho otec Filipp tuto Marii Barboru za manželku měl. Tak přešlo panství Telecké na rod Lichtenšteinů-Kastelkorn.

(Pokračování.)

Drobnosti historické.

VIII. O některých staročeských měrách.

Sdělil *Karel Köpl.*

V listě de dato 4. listopadu 1541 sděluje rada města Budějovic „ze své knihy městské“ Kladským, jak vyměřována byla 11. září 1464 délka jedné míle a sice z Budějovic směrem ke Kamennému Újezdu. Starý tento zápisek zní takto:

Anno domini MCCCCLXIV feria III. ante Lamperti in officio Sowae magistri civium, missi sunt a serenissimo principe domino Georgio rege Bohemiae, marchione Moraviae etc. nobiles: dominus Czenko de Klingenstein procurator et dominus Nicolaus de Landstein, tunc castellanus castri Hluboká, cum mensuratore regio ad mensurandum milliaris versus villam Vgezd, ob hanc causam, quod videbatur civitati nostrae, praedictam villam non esse milliare. Et sic idem domini suprascripti inceperunt mensurare exeuntes de civitate a primo gradu pontis Rosnensis, qui levatur et

---

[45]) Archiv zámku Teleckého.

[46]) Příčinu, že stal se karmelitanem, vysvětlují podrobně mnohé zprávy v archivu zámku Teleckého: Zabloudiv na honbě dne 13. října r. 1662 v lese, spadl za šera večerního do jámy pro vlky uchystané. Zde zůstal o pomoc volaje tak dlouho, až jej jistý uhlíř z Velkého Vanova vytáhl. Za velké tísně, kterouž byl v tak kritickém postavení zažil, učinil slib, dostane-li se mu pomoci, že do toho řádu vstoupí, z jakého nejprvnějšího mnicha potká. Slibu tomuto pak vyhověl. — Matka jeho hraběnka Františka Slavatová dala na památku této události vlčí jámu vyzditi a nad ní kapli postavila. Obojí nacházíme dosud asi hodinu západně od Telče. Jest ale zapotřebí velké fantasie k tomu, abychom pozorujíce odtud pěkný kraj Telecký, dovedli představiti sobě bývalé lesy vysoké, jež líčí událost tato i urbář Telecký, vypravující též, kde tu všude kdo povinnost měl léčky na vlky strojiti.

clauditur, seu a muro parkani et mensuraverunt directe per stratam extra villam Vgezd praedictam supra montem, qui est in strata, ubi itur in Freinstat ex opposito curiae seu piscinarum Kossow. Et continet in se praedictum milliare trecentes sexaginta quinque funes, funis vero quilibet continet in se quinquaginta vlnas Pragenses. Cui mensurationi etiam interfuerunt ex mandato domini Johannis de Rosenbergk famosi Petrus de Pernstein, Jarohniew de Vsusse et Gregorius Claricz, officiales sui. Acta sunt haec anno et die ut supra.

Některé Brandlův Glossář doplňující vysvětlivky o měrách délkových a prostorových nalézti lze v „manualu mistra Jana Žateckého z Pomnouše, (z let 1567—1574) písaře Budějovického", kterýž toto poznamenal:

„60 jiter jest lán. Provazec má $32^{1}/_{2}$ lokte vídeňskýho. 7 provazců jest jitro. Provazec lesní jest 30 loket vídeňských.[1]) Na jedno nadení vsývají se obyčejně tři strychy pražský žita oc.

Léta 1576 v pondělí post Nativitatis Mariae byli sou osoby konšelské vyslány na Hory stříbrný[2]) k měření jich gruntuov. I našlo se jest a to vyhledalo, že tři jitra učiní jedno nadení. Téhož léta pravil jest mistru Janovi Strialovi pan měřič zemský, že provazec má 52 lokty pražský a 14 provazcuov na dýl a 16 provazcuov na šíř et e contra že učiní lán."

Hájek píše, že na jitro se seje jeden strych pšenice a na jeden lán že se osývá 64 strychy neboližto čbery pšenice.

IV. K biografii Dačických z Heslova.

Sdělil *Ant. Rezek.*

Vyložil jsem ve svém vydání „Pamětí Mikuláše Dačického z Heslova" dosti obšírně, co mi o původu rodiny této, o jméně a erbu její tehdáž známo bylo. Šlechtictví a erbu nabyli Dačičtí roku 1571; ale v archivu Jindřichohradeckém zachoval se koncept listu, z něhož viděti, že již za Ferdinanda I. pokoušel se Ondřej Křivoláček jinak Dačický dosíci erbu a přídomku; vskutku také v kanceláři královské již koncept byl vyhotoven a Dačičtí dle něho měli slouti z Lorce a erb jejich měl poněkud jinak vypadati, než jak potom dán jim byl roku 1571. — Koncept sám jest nedatovaný, ale povážíme-li, že Ferdinand I. jmenuje se v něm voleným císařem římským (14. března 1558), že tvrz Lorec dostala se v držení Ondřeje Dačického r. 1559 a že konečně koncept tento v Jindřichohradeckém archivu uchoval se zajisté z doby, kdy pan Joachym ze Hradce byl nejvyšším kancléřem království Českého (1554—1565, avšak Ferdinand I. zemřel 1564, 25. července), musíme za to míti, že pokusy Ondřeje Dačického o nabytí šlechtictví za panování Ferdinandova, spadají do let 1559—1564 a v této době že také koncept, který tuto v celém znění podáváme, byl vyhotoven.

Ostatkem jest koncept tento novým dokladem mínění našeho (Paměti I. díl XXVIII—XXXII), že Ondřej Křivoláček, jinak Dačický, byl Kutnohorským sousedem a že všechny theorie o polském původu šlechticů Dačických náležejí do říše genealogických fantasií.

---

[1]) Za tím stálo: „Wokolo pěti jiter jest nadení", což však od písaře hned přeškrtnuto.

[2]) Míní se pozdější Rudolfov (Rudolfstadt) u Budějovic.

„My Ferdinand z boží milosti volený římský císař etc., uherský, český etc. král etc. K věčné paměti známo činíme tímto listem všem, jakož císařská vyvýšenost ozdobuje a vychvaluje poddaných svých cnostné skutky, ti kteříž toho pravě a věrně zasluhují, to sluší vážiti, aby jiní také příkladem tím souce zbuzeni takových skutkův a chvalitebných cností tím chtivěji zasluhovati se snažili, i souce my mnohých hodnověrných svědectvími zpraveni, kterak Vondřej Křivoláček (jinak Dačický [1]), poddanej náš v království našem českém, věrný milý, až posavád v stavu svém poctivě se obcházel a zachovával, a potom, aby tím lépe a poctivěji stav svůj vésti a živnosti své hle děti mohl i vzhlednouce na jeho věrné a pilné služby, kteréž jest nám činil, činí a napotom činiti povinen bude, s dobrým rozmyslem naším a jistým vědomím s radou věrných našich milých, mocí královskou v Čechách, témuž Vondřejovi Křivoláčkovi (Dačickému [2]) a dědicům jeho řádně a manželsky od něho pošlým, ty kteréž nyní má aneb ještě míti bude obojího pohlaví, po věčné časy z štědroty naší císařské půčujem a dáváme erb neboližto znamení vladictví totižto štít modrý aneb nebeský barvy, v němžto jest oblak své přirozené barvy, an dvě ruce oděné z něho vynikají, natahujíc samostříl s naloženú červenú zlatým tulejem, bílým péřím vopeřenú střelú, tak jakoby hned rychle vystřeliti měl, nad tím pak svrchu kolčí helm s visutými dolů modrými a bílými fafrnochy mající na sobě točenici bílú a červenú s oblakem, z něhožto vychází křídlo modré zhůru rozkřídlené, mající v sobě samostříl s naloženou střelou natažený tím vším způsobem, jakž v štítu doleji vtipem a uměním maléřským světleji barvami zřetedlně vymalováno jest, kteréhožto erbu a znamení vladictví jmenovaný Vondřej Křivoláček (Dačický [3]) i s dědici svými nyní i na budoucí věčné časy při všech rytířských činech buď přísných neb kratochvilných užívati má a moci bude, totiž v bitvách, honbách, kolbách, turnajích, na korouhvích, praporcích, pečetech, sekrytích, hrobových kameních i na všech jiných náležitých a poctivých místech tak jakž toho jiné vladyky v království našem českém i jiných zemí našich svobodně užívají buď z práva neb z obyčeje: Chtíce tomu, aby se týž Ondřej Dačický [4] i s dědici svými od něho řádně a manželsky pošlými, ty kteréž nyní má aneb ještě míti bude obojího pohlaví, z Lorce [5]) psali a psáti se mohli. Protož přikazujem všem poddaným našim kteréhožby koliv stavu, řádu neb povahy byli ze všech stavů království českého i jiných zemí našich, nynějším i budoucím věrným milým, abyšte jmenovaného Vondřeje Dačického [6]) z Lorce i jeho dědice za to, což se v tomto majestátu našem píše, jměli, drželi a neporušitedlně nyní i v budoucích věčných časích zachovali, žádných jemu ani dědicům a budoucím jeho v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti dopouštěli pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské i budoucích našich skutečného trestání. Tomu na svědomí pečeť naši císařskú . . .

(Datum chybí.)

---

[1]) Co v závorce, to přetrženo. Střídání vlastních jmen Křivoláček a Dačický, z nichž první bylo v době sepisování tohoto konceptu obyčejnějším, jest zajímavo; jáť v Kutné Hoře prvně nalezl jsem Křivoláčka s příjmím Dačický také teprv roku 1559. (Paměti I. díl XXXI pozn. 1.)

[2]) Přetrženo.

[3]) Přetrženo.

[4]) Dačický přetrženo a na místo toho na straně tužkou napsáno Křivoláček.

[5]) Ondřej Dačický koupil tvrz Lorec roku 1559. (Paměti I. XXXIV.)

[6]) „Dačického“ přetrženo a na straně tužkou napsáno Křivoláčka.

V. Smlouva o stavbu chrámu ve Vodňanech z roku 1584.

Sdělil *Karel Köpl.*

Smlouva mezi panem purgkmistrem a raddou i na místě vší obce města Vodňan a Viczensem Vlachem, měštěnínem města Budějovic Českých (18. října 1584).

Jakož jsou pan purkmistr, páni ouřadu obojího i na místě vší obce města Vodňan projednali dílo zednické při chrámu Páně a kostele farním v témž městě Vodňanech s mistrem Vinczensem zedníkem, měštěnínem města Budějovic Českých, kteréžto dílo na jaký způsob a z jaké summy uděláno bejti mělo pevně a stále na schválení jinejch dobrejch mistruov zednických, to všecko v sobě cedule řezané mezi nadepsanými panem purkmistrem, pány etc. a ním mistrem Vinczensem zdělané a sepsané, kterýchž actum jest léta Páně 1584 ve čtvrtek den památný Hromnic (2. února), šířeji obsahují a zavírají. Ale že v to nešťastná příhoda vkročila a to taková: když kruchty sklenuté byly a již nejvyšší a hlavní klenutí kostela se dělalo, ano i krov na větším díle na zdech v nově vystavených postaven byl, že pro nedostatečné opatření zdi staré prostřední v témž kostele, na kterouž jiná zeď nová, kterážto i krov i jiné na větším díle klenutí kostelní na sobě nésti a zdržovati měla, udělána a ustavena byla, ta všecka zeď nová i stará a s ní všecko již udělané v témž kostele nové i staré několikero klenutí a za tím i krov již postavený se vším lešením a pokštely (Bockstellen) jest se zbořilo a padlo a pak pokažieno a téměř v nic obráceno jest, skrze což veliká škoda na témž stavení kostelním jest se stala.

Kteroužto všecku škodu ačkoli jmenovaný mistr Vinczens podle smlouvy a jistého svého v nadepsaných cedulích řezaných uvolení měl jest sám povinně nésti a statkem svejm vynahrazovati; však pan purkmistr, s pány staršími obecními i na místě vší obce téhož města Vodňan, majíce netoliko nad tak velikou příhodou a škodou obecní, ale i nad ním mistrem Vinczensem lítost a spolu útrpnost, na žádost jeho a snažnú přímluvu ctihodného kněze Řehoře, na ten čas pana děkana Vodňanského, k tomu jsou se sklonili a na pomoc zase dostavení podle předešlé smlouvy častopsaného díla kostelního jemu mistru Vinczensovi přidati se uvolili:

Předně, k těm osmnácti tisícuom cihel, kteréž již u cihelny na díle vypálené jsou a ještě vypáliti se mají, dvanácte tisíc cihel přidati a k kostelu přivézti dáti mají; item, vápno to, kteréž již k témuž stavení do kolny proti škole svezené jest, a pokudž by to nevystačilo, ještě 30 str(ychů) jiného vápna přidati mají. Tolikéž také, což by vejše kamene zděcího a písku k témuž dílu potřebí bylo, přivézti dáti mají.

Což se pak kamene tesnýho, což by ho ještě potřebí bylo, dotýče, ten mistr Vinczens sám za Protivínem nalámati a ztesati dáti a pan purkmistr s pány fůry na to opatřiti a přivézti dáti mají. Též také prken, což jich mimo prvnější prkna k témuž stavení buďto na pokstele nebo na lešení a k čemukoliv při tom díle potřeba bude, sám opatřiti a zaplatiti má. A na to obé totižto na pomoc tesnýho kamene a koupení prken pan purgmistr a páni jemu mistru Vinczenzovi k prvnějším 25 kopám, kteréž jemu, za příčinou dělání zdi z gruntu proti škole, připověděli, ještě druhejch 25 kop a k tomu tři str(ychy) žita přidati a krov také jinej z groše obecního dáti udělati i od díla zaplatiti se uvolili.

Jestližeby se pak co více mimo tyto přídavky svrchupsané buďto cihel nebo vápna, neb jinejch potřeb nedostávalo, ty on mistr Vinczens sám na svůj groš zjednati dáti bude povinen. A po vykonání tohoto všeho díla kostelního což by koli buďto cihel, prken anebo vápna, též i pokšteluov, zůstalo, to vše při tomto záduší a obci zanechâno býti má.

A tak on mistr Vinczens takové dílo kostelní, přistoupíc k němu hned časem jarním, podle předešlé smlouvy v cedulích řezanejch, jakž vejš dotčeno, zapsané, gruntovně a stále udělati se uvolil a táž předešlá smlouva ve všem svém znění bez proměny se zanechává a v své celosti se všemi vejminkami, ne jináč než jakoby tuto slovo od slova vepsána byla, zůstati má. A že se tomu všemu zadosti stane, častopsaný mistr Vinczens místo rukojemství ujistil jest a mocí zápisu této smlouvy ujisťuje toho na statku svém nezávadném, kterýž v městě a při městě Budějovicích má, tak a na ten způsob, jestli že by to a takové dílo podle předešlé smlouvy zase tak dobře, užitečně a stále uděláno a dokonáno nebylo, aneb po dokonání do dne a do roka k jaké zkáze neb porušení příčinou jeho, neopatřením (čehož Pane bože ostříci rač) přišlo, aneb že by jeho Vinczense prve nežli by to, več se jest uvolil, vykonal, prostředkem smrti Pán buoh z tohoto světa povolati ráčil, aby pan purkmistr a páni i na místě vší obce města Vodňan takových všech škod a nákladuov proto vzešlých na statku jeho svrchupsaném postihnouti mohli a dědicové a jiní držitelé statku jeho po jeho smrti tomu za dosti činili a to z statku jeho vynahrazovati byli povinni. Na dotvrzení toho a budoucí pamět i stálost tato smlouva do knih městských města Budějovic Českých mezi jiné smlouvy na dožádání strany obojí jest vepsána a vejpis jí pod pečetí městskou panu purgmistru a pánuom města Vodňan vydán. — Actum v městě Vodňanech na rathauze v raddě obojí v přítomnosti přátel mistra Vinczense, pana Jana Knypsa od Hory Kutny na ten čas v Budějovicích Českých, pana Jiříka Judle z města Prachatic, Krištofa syna nadepsaného mistra Vinczense a Jana Batisty Vlacha, souseda Vodňanského, ve čtvrtek den památný sv. Lukáše evangelisty léta 1584. [1])

Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.*)

Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616. S dodatky starší i pozdější doby. Vydal František Dvorský. Nakladatel Fr. A. Urbánek. Sešit 10. a 11. Titulní list, úvod a str. 529—604.

Desátý a jedenáctý sešit sbírky této zavírá v sobě dopisy a listiny z let 1614 4. března—1616 6. srpna od čísla 718—757. Poněvadž celé dílo ukončeno jest, podán ku konci velmi obšírný seznam míst a učitelů

[1]) Kontrakt o stavbě kostela Vodňanského z r. 1415 sděluje J. Schön v Listáři historickém (Č. Č M. 1832 str. 455—6.) Přitom podotýká: „jistá jest věc, že roku 1584 se počaly zase grunty téhož kostela kopati a kruchty klenuté stavěti“, aniž by sděloval něco bližšího o této stavbě a její osudech.

*) Sestavili: Prof. Dr. Fr. Storch a Ant. Rezek.

jich a pak důkladný rejstřík osobní, místní a věcný. — Pro dějiny vnitřního vývoje v Čechách, pro monografisty a literarní historiky podán v „Pamětech o školách českých" material vzácný, rozhojněný velkým počtem dokladů z doby starší a novější, tak že toto vydání páně Dvorského může se dobře doporučiti k hojnému odebírání a studiu.[1])

Politická bibliotéka č. V.: *Řeči dra. Frant. Lad. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech.* V Praze 1886, nákladem J. Otty. Sešit X. 8° str. 1—48.

Sešitem desátým počíná se třetí svazek „Řečí Riegrových", kterýž zavírá v sobě dobu sněmování českého roku 1863 a v ní několik delších řečí Riegrových, jako: o agitacích úřednických, o řádě jednacím, o školném a pak počátek dlouhé řeči o opravě řádu volicího. — Vydání samo stejně jest pečlivé, jako při předešlých dvou dílech, zvláště Kalouskovy úvody, vysvětlivky a doklady k řečem Riegrovým dodávají knize potřebného pragmatismu a tím teprve, zejména pro širší vrstvy čtenářstva, pravé ceny. — Jen by celá sbírka měla trochu rychleji vycházeti.

Aprise i loial enquête. Příspěvek k náuce o vývoji moderního řízení trestního. Podává Dr. A. Zucker, c. kr. professor na českém vysokém učení Pražském. V Praze 1886, nákladem J. Otty.

Obě právní instituce, jmenované v nápisu přítomného spisu, lze pokládati za střed a základ starého inkvisičního processu francouzského, onoho processu, který po svém přetvoření provedeném po r. 1789 stal se ve druhé polovici tohoto století vzorem a vlastním jádrem trestního řízení u nás i v Němcích. Přes tuto důležitost obou dotčených institucí není posud náležitě objasněna ani pravá jich povaha ani vespolný poměr jedné k druhé; jednak totiž mínění posud projevená (Meyer, Biener, Hélie, Schaeffner, Daniels, Köstlin, Brunner, Esmain, Pavel Viollet) od sebe valně se rozcházejí, jednak — i pokud jest mezi nimi shoda — neobstojí před přísnějším kritickým rozborem. Prof. Zucker na základě pracného studia příslušných pramenů XIII. století (Conseil de Pierre de Fontaines, les Coutumes de Beauvoisis, les Etablissements Louis IX, les Anciens Usages d'Artois, le Livre de Jostice et de Plet) podniká v prvé části přítomného spisu tento kritický rozbor a dospívá o všech těch míněních k naznačenému výsledku zápornému. V druhé pak části spisovatel pokouší se na základě dotčených pramenů o vlastní zcela samostatný výklad. Dle toho loial enquête jest zvláštní způsob staršího řízení francouzského, kterýž má ráz úplně formalistický a koná se jen tehda, když obviněný dobrovolně se mu podrobil; obsahem tohoto řízení jest spor mezi žalobcem a obviněným vedený o to, zdaliž obviněný právem byl vzat do vazby, či má-li z ní býti propuštěn. Naproti tomu tak zv. enquête d'office neboli aprise jest řízení původu pozdějšího, kteréž koná zvláštní úředník (bailli) bez podané obžaloby z vlastní povinnosti úřední, a to způsobem co možná všech formalností prostým. Společné oběma způsobům jest,

[1]) Při této příležitosti budiž podotknuto, že požádáni jsme byli od p. Františka Dvorského, abychom k recensi své o „Zuzaně Černínové z Harasova" doložili, „že k vydání tomuto schválně nebyl přidán rejstřík, poněvadž kniha ta vydána byla více pro lekturu než jako historický pramen" a pak že „ne všechny listy jmenované paní jsou vydány, nýbrž asi 60 méně zajímavých vypuštěno".

že mají místa jen, když obviněný byl vzat do vazby. Tu pak vyskytuje se ještě ve XIII. století zvláštní zjev, který posud nikde nedošel uspokojivého vysvětlení. Shledáváme totiž, že bailli v samém průběhu této úřední enquêty dotazuje se obviněného, chce-li přistoupiti na loial enquêtu čili nic. Dle výkladu Zuckerova děje se toto nabízení loial enquêty ve zmíněné době jenom na oko, aby řízení úřednímu prostému všech formalností byla zachována alespoň zdánlivě vnější forma starobylého řízení domácího, majícího základ svůj v zásadě volnosti občanské; sám výsledek onoho úředního řízení nemůže tím doznati změny ani ve prospěch obviněného ani ke škodě jeho.

Tento výklad svůj prof. Zucker konstruuje velmi důmyslně a opírá jej o hojné doklady z citovaných pramenů. Při tom naskytuje se mu častěji příležitost, tu zevrubněji, tu alespoň ve hlavní věci dotknouti se četných zajímavých otázek z dějin řízení trestního, při čemž dospívá na mnoze k odpovědi valně odchylné od mínění posud běžných; tak na př. o tortuře ve starém francouzském řízení ve století XIII., o historických základech soudů porotních, o původu inkvisice, o řízení církevním a j.

Novější dějepis rakouský (od r. 1526 do roku 1860). Sepsal prof. dr. W. W. Tomek. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto. Sešity 4. a 5. 8° str. 145—240.

Sešity tyto zavírají v sobě vypravování o bouři arciknížete Matiáše proti Rudolfovi II. 1608, o vládě Matiášově, povstání českém 1618 a o válce třicetileté až do usmrcení Albrechta z Waldštejna v Chebu 25. února 1634.— Vydávání jde ďosti rychle v před, do konce července celý spis bude v rukou obecenstva. Co do věci, odkazujeme k recensi naší v předeslém svazku Sborníku Historického.

Dějiny bývalého statku Chřeštovického. Sepsal Jan Ev. Chadt. V Písku 1886. Nákladem vlastním.

V nevelké knížečce této popisují se osudy zboží Chřeštovického a osad k němu příslušných (Údraží, Jehnidla, Kluk, Dobešic, Březí, Slavětic a Temešváru) dle literatury tištěné i pramenů netištěných. K vypravování připojeno jest několik tabulek genealogických (Radkovců z Mirovic, Kalenických z Kalenice, Údražských z Kestřan, Lipovských z Lipovic). V úvodu opakuje se chyba Bílkova, že jedna kopa grošů míšenských = 2 kopám grošů českých, kdežto tomu bylo právě naopak.

Hrady a zámky české. Popisuje prof. Aug. Sedláček, illustrují bratří Liebscherové, V. Brechler a V. Král z Dobrévody. Nákl. Fr. Šimáčka v Praze.

Dílu V. sešit 11. a 12. (běžné číslo 81. a 82.) obsahuje popis a dějiny Žacléře, Bolkensteina, Rechberka, Krynstorfa, Mladých Buků, Horních Starých Buků, Dolních Starých Buků, Zátluk, Adršpacha, Střemene, Teplic, Kumburku, Jičína a Bradlce.

Athenaeum, listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Hlavní redaktor prof. T. G. Masaryk. V Praze 1886. Nákladem vlastním.

Číslo 8. a 9.: Josef Kaizl: Vyrovnání s Uhry l. 1867 a 1877; J. Gebauer, M. Opatrný, T. G. Masaryk, J. Vančura, J. Vlček, J. Tru-

ılář, Arnošt Kraus: Materialy ku vědeckému posouzení rukopisu Královédvorského a Zelenohorského.

Osvěta, listy pro rozhled ve vědě, umění a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. 1886. Ročník XVI. Sešit 6.:

Z. Winter, O dětech, jako byly v XVI. století; R. Tyršová, Výstava krasoumné jednoty v Rudolfíně; J. Kalousek, Ve sporu o rukopisy II.

* * *

Das sogenannte Chronicon Universitatis Pragensis. Von Michael Rustler. Mit einem Vorwort von Dr. Adolf Bachmann. Leipzig 1886. Veit & Comp.

Ve zprávách o zasedání král. Č. Spol. Nauk r. 1884 vydal Goll pojednání: Tak zvané Chronicon Universitatis Pragensis a poměr jeho k Vavřincovi z Březové. — Přítomná práce páně Rustlerova dotýká se téhož předmětu a co do formy jedná o ní způsobem obšírnějším, rozvláčnějším. Co do věci v podstatě a ve hlavních kusech došel Rustler k týmž resultatům, jako již před ním Goll, ale aby práce jeho zdála se býti zvláště záslužnou musilo se dokazovati, že Goll „die Untersuchung nach keiner Seite hin zu gründlichem Abschlusse gebracht hat", a že teprv od Rustlera počínaje bude se věděti v učeném světě co jest Chronicon Universitatis Pragensis. V tom jest omyl, spočívající snad ne tak ve zlé vůli, jako ve velmi špatné znalosti českého jazyka; Rustler nerozuměl dobře práci Gollově a čemu nedorozuměl, to pak jednoduše tady nebylo. Kdyby jinak tomu bylo, pak byl by autor uviděl, že pro každou stránku svého vypravování najde doklady u Golla a že ty věci, v nichž obě práce se rozcházejí, jsou naprosto nepatrné a pak — hypotetické.

Neznalost jazyka svedla ku př. Rustlera k této poznámce: „Uiber diesen so ausserordentlich interessanten dritten Theil der eigentlichen Universitätschronik hat sich Dr. Goll überhaupt nicht ausgesprochen." Kdyby uměl česky číst, byl by uviděl, že na stránce sedmé a osmé pojednání Gollova mluví se o téže věci — jen že to pan Rustler přehledl a přehlednuv tvrdí pak, že toho tam není. Jiným dokladem neznalosti jazyka jest otisk českého psaní na str. 35. Rustlerova spisku. Není řádky, v níž by nebylo hrubé chyby, tak hrubé, že celý smysl jest porušen (O trobii boiim, knieskemiho, hziessich, rozmlubiti, semnon, luposti, motmluvant, dodie: toť některé jen ukázky). Kdybychom místa měli, stačilo by otisknouti toliko text Rustlerův a text správný vedle sebe, aby se vidělo, jakou znalostí vládne muž, který na druhé straně neštítil se polemiky, mírně řečeno, neslušné, poněvadž neoprávněné. — Nezmiňovali bychom se o věci této tak obšírně, kdyby práce Rustlerova nebyla vyšla pod aegidou professora Bachmanna. To překvapuje velmi nemile nás; — a nemile také překvapí prof. Bachmanna, až uvidí, že autoritou svou kryl věc, kterou si dobře nerozmyslil anebo které neznal.

Geschichte Schlesiens von Dr. C. Grünhagen. Gotha, Fr. A. Perthes 1886. Achte Lieferung. 8⁰ stran 1—80.

Tímto sešitem počíná se druhý díl dějin Slezských, kterýž půjde od r. 1526 až do r. 1740, t. j. do té chvíle, kdy dostalo se Slezsko pod moc pruskou. Sešit osmý zavírá v sobě úvodem obšírné vypravování o zavedení

reformace Lutherovy do Vratislavi a Slezska, a pak líčí se děje Slezska za panování Ferdinanda I. až do následků války Šmalkaldské pro Slezany. Specielně mluví se o způsobu, jakým Ferdinand I. nabyl země slezské, poměru jeho k reformaci, o Schwenkfeldianismu, o zničení „erbanunku" lehnickobraniborského působením i krále i stavů českých r. 1546, a o proměně vnitřní správy a počátcích reakce církevní ve smyslu katolickém po odboji Šmalkaldském. V některých jednotlivostech, zvláště k r. 1527 a pak ještě více k r. 1546 se s Grünhagenem nesnáším, a budu míti brzo příležitost říci také proč; celkem však musí uznati se, že jako díl první dějin slezských, tak i tento počátek díla druhého jest dílo naskrze dobré, na velikém studiu pramenů a po všech koutech roztroušené literatury založené; vypravuje se krátce, přesně, jasně a stylisticky dokonale; jen ta věc jest závadou, že kritické poznámky a citaty teprv na konci spisu budou podány ve zvláštním dodatku, jako se stalo při díle prvním. To jest zařízení nepraktické, ač jak vím zaviněné ne spisovatelem, než nakladatelem. Spis Grünhagenův možno dobře doporučiti; pro badatele v dějinách českých a moravských bude zajisté příruční knihou nezbytně potřebnou.

Anleitung zur lateinischen Palaeographie von W. Wattenbach. Vierte verbesserte Auflage. Leipzig S. Hirzel 1886 4. str. 106.

Wattenbachův spis „Das Schriftwesen des Mittelalters", z něhož časem svým v „Památkách archaeologických a místopisných" učiněny byly od Emlera výtahy, dospěl již ku vydání druhému; téhož spisovatele Anleitung zur Griechischen Palaeografie rovněž k vydání druhému; palaeografie latinská právě nyní vyšla ve vydání čtvrtém. V krátké a úsečné formě pojednává se tu o všech druzích latinského písma, o proměnách latinských písmen v různých památkách a stoletích, o zkratkách, interpunkci a číslicích. — Pro všecky ty, kdož zanášejí se čtením latinských listin — zejména pro začátečníky — jest tento spis Wattenbachův velmi dobrou pomůckou. Tisk i úprava jsou slušny, avšak cena (3 m. 60 f.), hledě ku velkému odbytu, zdá se nám býti trochu vysoká.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. — 1886 — Svazek IV.

Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568.

Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

(Pokračování.)

Za příčinou ultimata sultanova výše zmíněného povolal si Ferdinand přední osoby zemí koruny České a ze zemí svých dědičných v říjnu r. 1555 do Vídně a tam jim předložil celou záležitost sedmihradskou k rozhodnutí. Shromážděné přední osoby zemí Ferdinandových neschválily zamýšlené odstoupení Sedmihrad, poněvadž prý sultan vlastně chce tu zemi si přivlastniti. Se Solimanem II. že má s pomocí boží dále bojováno býti a za tou příčinou že má Ferdinand postarati se o válečnou pomoc z říše německé a svolati sněmy zemské ve všech zemích svých, do Prahy pak svolati generalní sněm všech zemí koruny České. S Isabellou že má Ferdinand za každou cenu se vyrovnati a všechno jí vyplatiti, co ve smlouvě zaručeno má.[44]) Císař Karel V. radil rovněž Ferdinandovi, aby Sedmihrad nepouštěl, poněvadž prý by Turci Uhrám stali se tím nebezpečnějšími. Ferdinand poslal tedy dne 14. listopadu roku 1555 do Cařihradu odmítavou odpověď sultanovi, že bez svolení sněmů zemí svých Sedmihrad ani Zátisí vydati nemůže; aby mu tedy sultan povolil jednoroční příměří, aby se se svými zeměmi mohl uraditi. Sultan rozhorlen takovou vyhýbavou a lstnou odpovědí jmenoval ihned kleštěnce Aliho pašetem Budínským a poručil mu dosaditi mocí do Sedmihrad Jana Sigmunda za vojvodu; dříve však měl se Ali zmocniti pevnosti Szigetu na pravém břehu řeky Dunaje v Uhřích.

Ferdinand ještě roku 1555 vybídnul všechny země koruny České, aby vyvolily si poselstva na všeobecný sněm do Prahy, kdež by se jednalo o všeobecnou válečnou hotovost proti Turkům. Na Moravě stalo se to na sněmu v Olomouci při početí Panny Marie (8. pros.) r. 1555, kdež po zvláštních poslech Ferdinand stěžoval si stavům moravským na nesnáze své s Turky ve příčině Sedmihrad.[45]) Stavové moravští, vyslechnuvše zprávu tu, zvolili ze sebe dle přání Ferdinandova poselstvo

[44]) Ibidem II., fol. 683—686.
[45]) Památky sněmovní II., fol. 67—77.

na generalní sněm do Prahy. Byli k tomu ustanoveni ze stavu panského: Pan hejtman, nejvyšší sudí (Vácslav Berka z Dubé), Zdeněk z Waldštejna a Jan z Kunovic. Ze stavu praelatského pan suffragan; z rytířů pan Přemek Prusinovský z Vickova (podkomoří), Petr Pražma, Sigmund Prakčický a Vácslav starší Podstatský z Prusinovic; z měst p. Jeronym Kříž z Olomouce, Matěj Munka z Brna, Kryštof Retzer ze Znojma a Jan Šindl z Jihlavy. Pro obranu země nařízeno na tomtéž sněmu zasekání hor při hranicích uherských pánům Janu staršímu ze Žerotína, p. z Kunovic, Smilu Bilíkovi, Adamu z Lomnice, paní manželce jeho z hor Světlovských, Vácsl. Tetaurovi, Jiříku Vlachovskému, Vilému Hřivínu, Adamu Ořechovskému, panu Nedachlebskému, Hradišťanům, Vácslavu Zvolskému a Vácslavu mladšímu Podstatskému z Prusinovic. Páni okolo Jičína, Meziříčí, Rožnova a Vizovic mají hory své zasekati do příštího středopostí. Záseky prohlednouti měli zvláštní inspektoři, totiž pan Jiřík Vlachovský, Jan Prakčický ze Zástřizl, Jan Kolář z Prostějova; útraty budou prý jim při nejblíže příštím sněmu zaplaceny. Při zasekání hor má každý pán míti ku dozoru zvláštního služebníka.[46])

Všeobecný generalní sněm koruny České sešel se na Hrad Pražský ve středu po neděli provodní (15. dubna) r. 1556 za přítomnosti krále Ferdinanda JMti, „tří stavů království českého, pánů Moravanů, JMti knížat Slezských a jiných stavů z týchž knížetství a obojích horních i dolních markrabství Lužických, k tomuto království jakožto oudů vtělených příslušejících". Král Ferdinand vysvětliv celou záležitost sedmihradskou, žádal od stavů všech zemí peněžitou i vojenskou pomoc i podotknul, že země uherské již mu slíbily značnou pomoc, totiž z každého poddaného dva zl. a z osoby po půl zl. uherském (50 peněz uherských). Ze sta poddaných 10 jezdců a 10 pěších; kdyby Ferdinand sám do pole vytáhl, 13 jezdců. Následkem toho generalní sněm povolil Ferdinandovi bez průtahu z 1000 kop gr. č. 12 kop gr., za kteréžto peníze má vojsko najato býti. A kdyby Ferdinand sám, nebo některý z jeho synů do pole osobně vytáhl, že stavové všech zemí také osobně vytáhnouti slibují a pána svého opustiti nechtějí.[47])

Úplně dle usnešení tohoto generalního sněmu řídili se stavové moravští na zemském sněmu v Olomouci, odbývaném při času sv. Trojice (31. května). Připojeno pouze, aby všechny těžké hříchy obyvatel i kněží moravských byly stavovány. Tance, ožírání, hry, klení, smilstvo, cizoložstvo atd. nemá býti ani vzpomínáno. Každý že má pilně choditi do kostela a kněží ať ve všem příkladem svým předcházejí; zvláště pak nemají přestupovati ku straně podobojí, vlastně ku protestantismu, poněvadž prý všechny nesnáze s Turky přicházejí na křesťany ze hněvu božího.[48]) Berně povolena byla v té výši, jako v Čechách, totiž z 1000 kop gr. č. 12 kop. První část do sv. Jana Křtitele, ostatek do sv. Vácslava. K vybírání berně té zvoleny byly následující osoby: Ve kraji Olomouckém: Pan Jaroslav z Kunovic, z praelatů kněz opat Velehradský, z rytířů p. Jaroš ze Zástřizl a z měst Pavel Kropáček z Olomouce. Ve kraji Brněnském z pánů: Pan Jindřich Meziříčský z Lomnice, z praelatů

[46]) Ibidem II., fol. 80.
[47]) Sněmy české II., p. 700—715.
[48]) Památky sněmovní II., fol. 81—84.

kněz probošt Rejhradský, z rytířů Hynek Pavlovský z Mytbachu(?) a z měst Václav Greifenštejner. Poněvadž pak výběrčí musí seděti vždy nejméně 14 dnů při vybírání berně, určen jim byl také honorář: osobě ze stavu panského 20 kop gr., ze stavu praelatského a rytířského 15 kop gr. a měšťanu 10 kop gr. č. Kdyby někdo peníze měl a při odhadu se k nim nepřiznal, má polovice zapřené summy propadnouti. Čtvrtina budiž dána zemi, čtvrtina tomu, kdo podvod vyzradil.[49]) Všech peněz, jež berní touto se sejdou (asi 17 000 kop grošů) má však jen na vychování lidu válečného proti Turkům užito býti, nic jinak. Přehlídky čili mustruňky mají se odbývati ve všech městech na jeden den, aby nikdo si ani koní ani zbroje vypůjčiti nemohl. Pan Jan z Kunovic, „jako milovník své vlasti“, uvolil se býti „musterherrem“.

Ve příčině hotovosti bylo usnešeno, že každý pán, zeman i praelat ze 2000 kop gr. jednoho jezdce vypraviti má a lidé poddaní ze 2000 kop vždy čtyři pěší dobře ozbrojené.[50]) Páni a rytíři mají přehlídky i výpravy súčastniti se osobně aneb svými zástupci rovněž rodu šlechtického, tak aby byla vždy nejméně jedna osoba stavu panského nebo rytířského mezi každými osmi jezdci. Konečně schváleno bylo usnešení společného sněmu zemí koruny České odbývaného při času neděle provodní, že Čechy, Morava, Slezsko, Lužice i země rakouské vždy navzájem pomáhati si mají, tím více pak v dobách nebezpečných. Aby pak stavové moravští se zabezpečili, že povolené berně bude užito dle jich přání a že bude s ní dobře hospodařeno, zvolili na sněmu tomto zvláštního colmistra, který vše vyplácel a pak budoucímu sněmu ze všeho řádné počty složiti měl. Úřad colmistrovský svěřen byl tentokráte Petru Čertoryjskému. Povolená berně byla však velmi vlažně na Moravě odváděna a když blížil se den sv. Václava, převalná část obyvatelstva neměla dosud zaplacenou první polovici. Zemský hejtman p. Václav z Ludanic byl tedy nucen vybídnouti zvláštním listem stavy moravské (ve středu po sv. Matouši — tedy týden před sv. Václavem), aby nejen nedoplatky, nybrž i druhá polovice berně do sv. Václava byla vyrovnána, sice že budou následovati pokuty.[51])

V ostatních zemích Ferdinandových zbrojeno bylo také pilně, neboť paše Budínský Ali obléhal již od 24. května 1556 město a tvrz Sziget, jehož obhájcem byl Marek Horwath, statečný muž a vytrvalý, který Turkům přemnohé nesnáze způsobil. Jemu na pomoc sebralo se v Chorvatsku a v jižním Štyrsku asi 7000 mužů, jimž veleli Mikuláš Nadaždi a Mikuláš Zrinský. Z Chorvatska vytrhli ku Baboči, dobře opevněné tvrzi, která byla obsazena od Turků. U města toho svedena byla mezi vojskem císařským a pašetem Budínským kleštěncem Alim, který měl dle některých zpráv až 30.000 mužů vojska, dne 24. července prudká bitva, v níž vojsko císařské bylo na hlavu poraženo a uteklo až ku Veliké Kaníži, kdež po šest týdnův očekávalo posily, jež z Vídně od krále Ferdinanda I. do Uher poslány býti měly.

Král Ferdinand jmenoval nejvyšším vůdcem vojsk, která měla z Vídně na pomoc do Uher vytáhnouti, druhorozeného syna svého Ferdi-

[49]) Ibidem II., fol. 85 (a—b).
[50]) Ibidem fol. 87.
[51]) MS. archiv Brněnský č. 814.

nanda. Teprve dne 24. srpna r. 1556 arcikníže Ferdinand vytáhl z Vídně přes Šoproň do Uher a spojil se s Nadaždim u Veliké Kaníže. Arcikníže Ferdinand přivedl sem asi 9000 mužů, tak že všeho vojska dohromady bylo dle určitých zpráv 16.000 mužů, mezi nimi mnoho panstva z Čech, z Moravy, Rakous, Uher, ze Štyrska i z Chorvatska. Čechové a Moravané byli: Julius hrabě z Hardeku, dvorní maršálek, „aulae principis praetorem agebat", Ondřej Teuffl, vedl 800 těžkooděných jezdcův a 400 střelců, Karel ze Žerotína, vedl 1400 jezdců z Čech, Moravy a Slezska, Vratislav z Pernštejna, Berthold z Lipého, maršálek zemský, Vácslav Zajíc, Jan z Weytmile, Jaroslav ze Smiřic, Jaroslav z Kolovrat, Jan z Waldštejna, Lacek a Jan ze Šternberka, Jan a Radslav ze Vchynic, Beřkovský, Vančura, Dohalský, Pavel Korka a m. j.[52]) Všechny posledně jmenované pány, počínajíc Karlem ze Žerotína, dlužno počítati mezi oněch 1400 jezdců. Spojené vojsko Ferdinandovo a Nadaždiho bylo by mělo nyní podniknouti pokus o vybavení Szigetu. Toho však již nebylo potřebí, neboť hrad Sziget byl již od počátku srpna úplně uvolněn, poněvadž Turci brzy po bitvě u Baboče, totiž posledního července, následkem několika prudkých výpadův Horwáthových vzdali se naděje na dobytí tvrze a odtáhli ku Pětikostelí. Nemálo přičinila k tomu také zpráva, že z Vídně vytrhne veliké vojsko Szigetu na pomoc. Mluvilo se až o 30.000 mužů. Když tedy Sziget byl osvobozen, ustanovil arcikníže Ferdinand s předními rádci svými v ležení u Kaníže, aby dobyta byla Korotna, pevná tvrz, od Turkův obsazená a po ní všechny ostatní pevnosti okolní. Korotnu dobyl markrabí Sforza Pallavicini, podvůdce Ferdinandův, dne 13. září a způsobil tím takový poplach mezi Turky, že opustili všechny tvrze okolo Szigetu i s městem Babočou.

Dne 25. září poslán byl pak Zrinský a Karel ze Žerotína ku Szigetu, aby Horwathovi přivezli potraviny a vůbec všeho druhu zásoby. Výpravy této mimo jiné vojsko súčastnila se s Karlem ze Žerotína též těžká jízda česká, moravská i slezská v počtu 1400 koní. Bdělosti a ostražitosti vůdcův i vojska podařilo se vše úplně a vojsko vrátilo se bez úrazu do ležení,[53]) ač již den ode dne vzmáhaly se určité zprávy, že Turci od Pětikostelí v ohromném počtu (až 80.000) postupují k západu, aby s císařskými rozhodnou bitvu svedli. Té se arcikníže Ferdinand se svými 16.000 muži odvážiti nechtěl, proto nařídil rychlý ústup k Rábu, kdež vojsko dílem rozpustil, dílem po jednotlivých pevnostech rozložil. Celá tato výprava skončila se v polovici října a výsledek všech

[52]) Isthuanffi p. 239. — Paměti Pavla Korky z Korkyně: Časopis Českého Musea 1830, p. 434—435. — Boje okolo hradu Szigetu roku 1556 popsány jsou do podrobna v MS. zemského archivu Brněnského pod číslem 813. ve sbírce Bočkově. Nápis MS. zní: „Historia vera expeditionis anni 1556, seu de rebus gestis per Ungariam sub Serenissimo principe Ferdinando, Austriae archiduce. Authore Petro Raymundo Amadono Med. D[re]." Dr. Petr Raymund byl přítomen osobně při výpravě arciknížete Ferdinanda, již také ku své zálibě popsal; spisek ten pak věnoval biskupovi Olomouckému Vilému Prusinovskému. Práce Dra. Petra Raymunda byla doposud neznáma; poněvadž pak jest velmi zajímava a na důležité zprávy bohata, podáme brzy podrobnou zprávu o ní ve „Sborníku historickém". — Rukopis (latinský) otištěn bude s malou předmluvou a v diplomatickém přepisu ve Zprávách o zasedání královské společnosti nauk v Praze.

[53]) MS. archivu Brněnského číslo 813. — Viz k tomu také: Pešina: Mars Moravicus II., p. 236—237, kdež události velice jsou spleteny a nejasny. — Podobně u Isthuanffiho p. 240.

bojův okolo Szigetu byl ten, že Turci se tvrze té roku 1556 nezmocnili, nýbrž že konečně krajiny ty vyklidili s nemenší hanbou, než po nezdařeném obléhání Jagru.

Král Ferdinand byl mezitím zaměstnán jinými záležitostmi. Bratr jeho, císař Karel V., vzdal se roku 1556 i koruny německé a Ferdinand usiloval státi se jeho nástupcem hlavně za tou příčinou, aby mohl jako císař německý s tím větším úsilím proti Turkům bojovati. Mimo to Ferdinand zabýval se horlivě urovnáváním a pořádáním smlouvy s Isabellou a s Janem Sigmundem Zápolským ve příčině Sedmihrad. Ve druhé polovici roku 1556 svolal si do Vídně opět přední osoby zemí koruny České i zemí svých ostatních, kdež jim vyložil průběh dalšího vyjednávání s Isabellou a synem jejím; pravil, že zmocnili se opět Sedmihrad i Zátisí, ale knížetství Opolského a Ratibořského že se také vzdáti nechtějí. Na konec pak stěžoval si, jak jest následkem bojů s Turky a války sedmihradské zadlužen. Důvěrníci mu odpověděli, aby si stěžoval na Isabellu a Jana Sigmunda u krále polského a ve příčině dluhův aby svolal sněmy zemské a tam odpomoci zajisté se mu dostane. A bylo-li by možno, přáli si také důvěrníci, aby svolal opět generalní sněm do Prahy, k němuž by se dle možnosti dostavili i zástupcové zemí uherských a dědičných zemí rakouských.[54])

Ferdinand svolával tedy sněmy zemské ku konci roku 1556, aby dostalo se mu nových berní hlavně na jeho dluhy a dal se na nich zastupovati dílem syny svými, dílem zvláštními posly královskými. Na Moravě svolán byl zemský sněm do Olomouce na pondělí po sv. Lucii (14. prosince). Jakožto poslové Ferdinandovi byli přítomni: Pan Vilém z Rožmberka na Českém Krumlově, Jan ml. z Lobkovic na Týně Horšovském, nejvyšší purkrabí Pražský a Šebestian Markvart z Hrádku na Nekměři, purkrabí Karlštejnský. V instrukci dané poslům těmto Ferdinand omlouvá se, že nemohl ani sám přijíti na sněm, ani že nemohl poslati žádného se synů svých. Maxmiliana, syna svého, poslal prý na sněm do Uher a druhorozeného Ferdinanda do Čech. Obsah proposice královské ku sněmu tomuto jest v krátkosti následující: Král Ferdinand vyslovuje nejprve veliké potěšení nad tím, že Turci marně obléhali Sziget, poněvadž prý syn jeho Ferdinand opatřil dobře tvrz vojskem i špíží. Ale na budoucí rok sultan Soliman II. chystá prý se s velikým vojskem proti Vídni, čímž hrozí nebezpečí celému křesťanstvu. Poněvadž Moravané posud nejméně prý válkami byli pronásledováni, Ferdinand očekává, že tedy nyní stavové moravští jiné země jeho předstihnou a trvalou pomoc proti Turkům poskytnou; vždyť prý Ferdinand na války turecké obětoval i mnohé vlastní statky své, tak že nyní pokladny jeho jsou úplně vyprázdněny. U ostatních zemí že se také o trvalou pomoc proti Turkům uchází, neboť téměř veškeré jeho korunní jmění prý jest zastaveno. Mnoho statků v Čechách a na Moravě hned za králů Vladislava a Ludvíka, jeho předchůdců dobré a slavné paměti, prý bylo zastaveno a Ferdinand že byl nucen zastaviti ostatní; nicméně že se povždy přičinil, aby nejnalehavější dluhy zapravil a některé ze statků vyplatil. Berně, které Čechové a Moravané poskytovali, byly všechny nepatrné, tak že bylo mu hlavně roku 1529 a 1532 sbírati vojsko za peníze bratra

[54]) Sněmy české II., p. 752—782.

svého císaře Karla V. a na vlastní útraty. Země Sedmihradská, kterou nechce obětovati Turkům, nýbrž křesťanům zachovati, stála prý ho přes 2,500.000 zlatých a války turecké v Uhřích při nejmenším, jak na jiném místě také stvrzeno,[55]) přes 10,000.000 zlatých rýnských do roku 1555. I v dobách příměří že mu bylo vydržovati mnoho posádek jízdných i pěších všude v pohraničných městech, na hradech, tvrzích i ve klášteřích uherských a konečně i na hranicích moravských, v Chorvatech, Kraňsku a Štyrsku i Rakousích. Pašům a vezírům že mu bylo posýlati peníze a drahocenné dary, aby působili ve prospěch jeho u sultana a každý že ví, jak nenasytnými jsou dvořané Cařihradští. Nyní na obranu Szigetu i jiných hradů že bylo mu opět na své útraty větší vojsko sebrati, poněvadž povolené berně byly tak nepatrny, že se toho ani nenadal. Nyní sice že celá říše německá se strojí na velikou výpravu proti Turkům, ale že proto přece Ferdinand potřebuje mnoho peněz na lidi, špíži, střelivo, špehy a podobné. A Ferdinand nezapomněl ve své dlouhé proposici také připomenouti, že ho Bůh obdařil velmi četnou rodinou a proto že mu jest vydržovati veliký dvůr, což mnoho nákladu vyžaduje. Nejstaršího syna svého že poslal ke dvoru španělskému na vychování, čímž mu opět způsobena byla veliká výloha. Proto žádal Ferdinand snažně stavy moravské, aby ze sebe vyvolili několik hodných osob, opatřených dostatečnou mocí, a poslali je na hrad Pražský ku příštímu generalnímu sněmu, k němuž prý se Ferdinand dostaví se všemi svými třemi syny. Na sněmu tom že se bude jednati nejen o dostatečnou pomoc proti Turkům, nýbrž také o zaplacení dluhů jeho. Čas, kdy generalní sněm na hrad Pražský bude svolán, že co nejdříve Moravanům bude oznámen.[56])

Moravští stavové ukázali se v odpovědi své na proposici královskou velmi povolnými. Ve příčině dluhů Ferdinandových oznámili, že na příštích sněmích o předmětu tom se budou raditi a že učiní, co vůbec bude možno, že však si přejí napřed zvěděti vůli královskou, kterak JMt král Ferdinand míní celou tu záležitost zaříditi. Na generalní sněm do království Českého byli zvoleni: Pan Zdeněk z Waldštejna na Brtnici, hejtman markrabství moravského, Václav Berka z Dubé a z Lipého na Šternberce, nejvyšší sudí markrabství moravského, Albrecht Černohorský z Bozkovic na Černé Hoře a pan Jetřich z Kunovic (ten se nedostavil na sněm do Čech) ze stavu panského. Z rytířstva pan Prokop Podstatský z Prusinovic, Ctibor Chořinský z Ledské na Chorini, Balcar Šwejnic z Pilmansdorfu na Fulnece a Joachym Zoubek ze Zdětína na Moštěnicích. Z měst: Wolf Herrnspergar z Olomouce, Jan st. Munka z Brna, Florian Mayxner ze Znojma a Jan Šindel z Jihlavy.[57])

Generalní sněm na hradě Pražském u přítomnosti Ferdinanda a poslů ze zemí jeho zahájen byl dne 22. března roku 1557, kdež Ferdinand ve proposici opětně si stěžoval na zmařené vyjednávání své s Isabellou a Turky o Sedmihrady, kterážto země prý ho na 2,500.000 zl. stála. Ferdinand opakoval vůbec i o dluzích vše, co již na zemských

[55]) Sněmy české II., p. 678.
[56]) Památky sněmovní II., fol. 92—106.
[57]) Viz také Sněmy české II., p. 812.

sněmích bylo řečeno. Generalní sněm vynasnažil se vyhověti Ferdinandovi v každé příčině.[58])

Po skončených úradách sněmovních Ferdinand vyslal zvláštní poselstvo, jako do jiných zemí, také ku sněmu moravskému, který rozepsán byl na pondělí po neděli provodní do města Brna (26. dubna). Byli to: Pan Jan mladší z Waldštejna na Hrádku nad Sázavou, nejvyšší sudí království Českého, pan Sigmund Helt z Kementu na Meziříčí, místokancléř český, a Jan Leskovec na Cerekvici. Poslové tito měli zároveň s delegaty moravskými přednésti na sněmu vše, o čem v Praze se bylo jednalo. Že totiž umluvena byla berně z 1000 kop gr. č. opět 12 kop; první část že dlužno odvésti do Nanebevstoupení Páně, ostatek do sv. Václava. Ale poněvadž Turek činí veliké přípravy na Vídeň, jest potřebí, aby všechny pomezní hrady uherské, moravské, rakouské a hlavně město Vídeň i ostatní okolní města řádně byla opevněna; proto tedy že jest záhodno, aby Moravané také takovou berni povolili a že se tak stane bez porušení jich svobod a privilegií. Na dluhy pak a na vydržování dvoru Ferdinandova aby stavové moravští uvolili se platiti posudné, čili pobečovné, z každého sudu piva po dvou groších českých na dobu tří let s tím doložením, kdo by tak neučinil, že mu bude zaplatiti později výběrčím dvakráte tolik. Čechové prý také válečnou pomoc poskytnou zároveň s říší německou, Uhrami a obojími Rakousy.[59])

Stavové moravští odpověděli, že i berni i posudné budou platiti dle přání Čechův a vůle Ferdinandovy a sice hned od sv. Havla. Výběrčí že mají dvakráte seděti při sbírce; poprvé čtyři neděle, podruhé dvě. Kdyby však do té doby, než by sebrána byla druhá sbírka, nastoupilo válečné tažení za hranice, aby stavové moravští druhé polovice sbírky prosti byli.[60]) Opatření země proti vpádům nepřátelským že má býti provedeno jako jindy. Moravané poskytnou válečnou hotovost jako Čechové, totiž ze 2000 kop gr. jednoho jezdce a čtyři pěší. Poněvadž pak v těchto dobách celá země moravská opět a opět znepokojována byla loupežníky a lotry, kteří z Uher utíkajíce na Moravě pelešili a pocestné znepokojovali i přepadali, bylo ustanoveno, aby při silnicích vypleněno bylo z každé strany za půl druhého provazce a každý že tak má učiniti při svém gruntu a při svém poli. Podobné rozkazy vydány byly na sněmích moravských velmi často.[61]) Za výběrčí ustanoveni byli ve kraji Olomouckém: Z pánů p. Jaroslav z Kunovic, z rytířstva pan Jaroš ze Zástřizl, z praelatů kněz opat Velehradský a z měst Pavel Kropáč z Olomouce. Ve kraji Brněnském: Pan Jindřich Meziříčský z Lomnice, Bohuš Kokorský, kněz probošt Rajhradský a Václav Greifenštejner z Brna. Za práci a na útraty měli dostati: ze stavu panského osoba 40 kop, z praelatův a rytířů 30 kop a z měst osoba 15 kop gr. č.

Právě v této době sněmování podnikl bosenský paša Ferhad loupežnou výpravu do Chorvatska asi se 3000 muži. Vše bylo vypáleno a zničeno až ku Záhřebu. Polní hejtman Ferdinandův Lenkovič, vůdce pohraničných stráží štyrských, přepadl Turky asi se 350 jezdci mezi Zá-

[58]) Ibidem II., p. 789.
[59]) Památky sněmovní II., fol. 110—114.
[60]) Památky sněmovní II., fol. 115—116.
[61]) Ibidem II., fol. 117.

hřebem a Ivánczem u Szentilona a porazil je úplně. V boji tom súčastnili se také někteří čeští i moravští bojovníci.[62])

Přes to Ferdinand vyjednával neustále posly svými v Cařihradě o příměří. Hlavně biskup Pětikostelský vynasnažil se během první polovice roku 1557 seč byl, ale marně. Konečně když již se poselstvo Ferdinandovo loučilo se sultanem a se dvorem Cařihradským, aby s nepořízenou do Vídně se vrátilo, dána jim dne 1. srpna t. r. při poslední audienci odpověď, „že císaře tureckého konečná vůle jest, aby „král římský“ zámek Sziget ihned kázal zbořiti a do gruntu zkaziti a mimo to aby poslal poplatek, kterýž od pětiletého příměří za dvě léta dlužen zůstává. Na ten způsob že císař turecky králi římskému toho dílu království uherského, kteréhož na ten čas v držení jest, pokojně zanechá, jakž by to kommissaři od obou stran zřízení vymeziti a vyměřiti měli; potom že by císař turecký s králem římským věčný pokoj míti chtěl“.

Právě tato odpověď způsobila, že nebyla uskutečněna očekávaná turecká výprava na Vídeň roku 1557. Ferdinand nyní měl se rozhodnouti: buď přijmouti podmínky a dosáhnouti nějakého příměří velmi nejistého, aneb je zavrhnouti a válčiti znova. Avšak zbořiti Sziget znamenalo otevříti Turkům cestu do Štyrska a zemí rakouských. Jiný, méně zkušený panovník, byl by tentokráte sotva jednal rozvážně; mnohý byl by se dal svésti velikou ochotou stavů v povolení berní na sněmích sotva minulých a značnou vojenskou pomocí říše německé. Ferdinand okázale připomíná stavům českým, že mu stavové svaté říše povolili proti nepříteli Turku na rok 1557 „dvojnásobné tažení“, kteréž slove „římská výprava“, podle šacuňku jednoho každého stavu na osm měsíců, což prý učiní osm tisíc lidu jízdného a čtyřicet tisíc lidu pěšího. Ta pomoc peněžitá měla dílem při času velikonočním, dílem o sv. Janu Křtiteli ve Frankfurtu, v Norimberce, v Řezně a v Lipsku odvedena býti.[63]) Ale král Ferdinand věda ze zkušenosti, že povolená berně není ještě berní odvedenou a stavové všech zemí že mu značně již nedůvěřují a na něho všechny posavadní vojenské nezdary svádějí, odhodlal se raději vyzvati přední osoby z koruny České se zástupci ostatních svých zemí, aby se ku dni 1. prosince roku 1557 do Vídně sjeli a uradili společně o návrzích sultanových, na jichž základech by chtěl dále vyjednávati. „Kteréžto obeslané osoby ze království českého a jiných zemí slyšíce to všechno a považivše toho pilně“, odpověděly Ferdinandovi, aby tu záležitost raději předložil jednotlivým sněmům zemí svých k důkladné úvaze.[64]) Král Ferdinand se zachoval dle rady té. Na

[62]) V pamětech Pavla Korky z Korkyně se praví o boji tom: „Léta 1557 byla bitva v Uhrách. Nad lidem krále našeho byl polni hejtman pan Lenkovic a neměl než 300 koní těžkých a husarův okolo 50 koní. Turků porazili okolo 3000. V té bitvě přítomni byli tito Čechové: Pan Jiřík Jablonský, p. Vilém Malovec Kosoř, kterýž potom v létech věku svého třiceti přijal na sebe úřad místopísaře král. českého, Václav Pětipeský z Krásného Dvoru, Albrecht, bratr jeho, Vojtěch Kaplíř, Hynek Kekule a Jan i Albrecht bratří jeho, i jiní dobří muži a rytíři, kteří se dobře, jak na rytíře sluší, chovali. Pan Jiřík Jablonský s tovaryši svými nejprve na Turky udeřil a to slovo obdržel. Pán Bůh svůj div tu ráčil ukázati.“ (Časopis Českého Musea r. 1830 p. 435.)

[63]) Tak ujednal Ferdinand se stavy říše německé na sněmu v Řezně na počátku roku 1557. (Sněmy české II., p. 792–793.)

[64]) Památky sněmovní II., fol. 118 sq. - Též sněmy české II., p. 814.

Moravě svolal sněm při času neděle postní Invocavit (27. února) r. 1558 do Brna, kdež stavům moravským oznámil posly svými návrhy Solimanovy a žádal je v každém případu o novou berni, neboť ať prý by příměří uzavřeno býti mělo, nebo válka vedena, vždy že bude potřebí mnoho peněz, neboť prý dlužuje dar do Cařihradu již za několik let. Stavové moravští rozhodli se jako stavové ostatních zemí buď pro mírnější podmínky ze strany sultanovy, aneb raději válčiti; jen ne bořiti Sziget. Za tou příčinou povolili opět novou berni, totiž z 1000 kop gr. č. šest kop gr.; část do pondělí svatodušního, ostatek do čtyř neděl po sv. Václavu, totiž do Šimona a Judy. K vybírání berně ustanoveny tytéž osoby, jako roku 1557, jen ve kraji Brněnském zvolen místo pana Kokorského Jan Krokvicer z Nové vsi. Podobně přály válce i ostatní země Ferdinandovy.[65])

Stavové dolnorakouští povolili proti Turkům na čtyři léta 690.448 zl. rýnských, totiž ročně 172.612 zl.; k tomu na tři měsíce 335 jezdců a bylo-li by potřebí, měl býti vyzbrojen každý desátý muž, což činilo úhrnem (bez měst a městeček) 8000 bojovníků. Na dluhy a na vychování rodiny královské povolili na čtyři léta 200.000 zl. r. Na vyzbrojení oněch 8000 mužů slíbili 336.400 zl. r., tak že úhrnný počet všeho činil 1.226.848 zl. Stavové knížetství Štyrského svolili na čtyři léta 600.000 zl. rýnských, 700 jezdců, 2000 střelcův a 6000 lidí pěších. Na dluhy a vychování dvoru 120.000 zl., úhrnem 1,152.000 zl. r. Stavové obou zemí pak slíbili, kdyby panovník nebo některý ze synů jeho osobně do pole vytáhli, že jich neopustí a výpravy se osobně rovněž súčastní.[66]) — Také stavové čeští povolili císaři Ferdinandovi I. na sněmu dne 10. listopadu r. 1558 na tři léta z 1000 kop 12 kop gr. č. a posudního z věrtele místo posavadních dvou tři groše.[67])

Císař Ferdinand za takových okolností váhal odpověděti sultanovi, což mohl učiniti tím spíše, poněvadž mu sultan povolil sedmiměsíční příměří, aby se mohl rozhodnouti. Turci zavdali mu také příčinu ku stížnostem a ku sebeobraně, poněvadž svými loupežnými vpády a útokem na město Tatu porušili úmluvy s ním učiněné. Mimo to podniklo 3000 Turků v polovici roku 1558 útok do země Spišské a zajali asi 2000 lidu křesťanského. Zajatci oni byli však bohudíky od vojsk císařských vysvobozeni.[68]) Také jiné okolnosti počínaly se pro Ferdinanda značně lepšiti. Stavové jednotlivých zemí jeho nebyli proti další válce, povolovali jak již zmíněno při vší své bídě dosti ochotně potřebné berně a v Sedmihradech počalo povážlivé kvašení proti vládě Isabellině a syna jejího Výsledek všech těchto poměrů nemohl býti pochybný. Dne 27. června r. 1558 Ferdinand oznámil úředně sultanovi tureckému, že stal se císařem německým (vlastně že nastoupil vládu císařskou) a že zbořiti hrad Sziget nedovoluje mu právě důstojnost císařská; zároveň že nemíní jako císař posýlati roční dar 30.000 dukátů. Tím způsobem Ferdinand chtěl naznačiti sultanovi, že nyní jako císař německý Turků se nebojí; doufal, že sultan se zprávy té ulekne a od požadavků svých

[65]) Památky sněmovní II., fol. 118—125; pak 126—127.
[66]) Sněmy české III., p. 25.
[67]) Ibidem III., p. 29 a 33.
[68]) Sněmy české III., p. 24.

ustoupí. Ale sultan hrozil v návalu hněvu svého, že zničí Ferdinanda s celou jeho říší německou a chystal se na oko k novému boji.

Císař počal tedy také činiti válečné přípravy k obraně. Tentokráte si pevně umínil postarati se po příkladu Dolních Rakous, Štyrska a Čech i na sněmích v jiných zemích svých o stálou berni proti Turkům, aby nemusil žebroniti každoročně, nebo po případě i vícekráte za rok o peněžité pomoci, které se obyčejně velmi nedbale scházely. I v říši německé mínil obejíti posavadní způsob, nechtěje budoucně svolávati říšských sněmů, nýbrž požadovati dosavadní povolenou berni i pro budoucí léta jen pouhými okružními listy. Stavové říše německé se však proti tomu rozhodně ohradili a Ferdinand byl nucen svolati jako jindy německý říšský sněm ke dni 6. ledna r. 1559.

Lépe dařilo se mu v jeho vlastních zemích. Na Moravě vymohl posly svými panem Janem ml. z Lobkovic na Týně Horšovském, nejv. purkrabím Pražským, p. Vratislavem z Pernštejna a na Tovačově, komorníkem Maxmilianovým, a Sigmundem Heltem z Kementu na Meziříčí, radou a místokancléřem království Českého, na sněmu v Uherském Hradišti (v pondělí po třech Králích 10. ledna 1559) stálou berni z každých 1000 kop gr. č. 12 kop na tři léta, ačkoliv žádal z 1000 kop 15 kop na šest let. Rovněž přál si Ferdinand, aby stavové moravští povolili mu posudné na šest let, a poněvadž prý všichni pivovarů nemají, aby ze všech užitkův a hospodářství, z ryb, obilí atd. císaři na zaplacení dluhů přispívali.

Povolená berně odváděna býti měla vždy na dvakráte. Šest kop do úterý svatodušního a ostatek do sv. Martina.[69]) Poněvadž pak stavové neměli peněz na vydání zemská, bylo ustanoveno, že výběrčí mají pro potřeby země ponechati si z první sbírky kraje Brněnského 750 kop grošů č. Zároveň pak stavové moravští prosí Ferdinanda, aby je konečně dalšími berněmi nepronásledoval, že Morava jest úplně vyčerpána. Turků že jinak nebude lze zmoci, leč všeobecnou pomocí celého křesťanstva. Výběrčí ustanoveni byli hned na všechna tři léta a sice na první rok: ve kraji Olomouckém p. Jaroslav z Kunovic, kněz Kašpar, opat Hradištský, Joachym Zoubek ze Zdětína a Jan Knesp z Olomouce. Ve kraji Brněnském p. Bedřich Březnický z Náchoda, kněz Martin, převor sv.-„Tumský“, Václav z Tavikovic a Václav Greifenštejner z Brna. — Na druhý rok: Ve kraji Olomouckém p. Jetřich z Kunovic, kněz Jan, opat Velehradský, Bohuše Kokorský z Kokor a Vít Pichler z Olomouce. Ve kraji Brněnském pan Jindřich Meziříčský z Lomnice, kněz převor sv.-Tumský, Petr Čartoryjský a Šebestian Čert z Brna. — Na třetí rok: Ve kraji Olomouckém p. Půta z Ludanic, kněz Kašpar, opat Hradištský, Ctibor Chorinský a Jan Ditrich z Olomouce. Ve kraji Brněnském p. Adam Wolf Krajíř z Krajků, probošt Rejhradský, Záviše z Vickova a Jan Langhans z Brna.

O posudném bylo nařízeno, aby po vyjití předešlého posudného uloženo bylo nové na půldruhého roku z každého sudu po dvou groších. Z vytěžku jeho měly býti spláceny dluhy Ferdinandovy. Při tom prosili stavové, aby za všechny služby a důkazy věrnosti Ferdinand zachovávati ráčil řád a právo manské i dosavadní zvyklosti, neboť prý

[69]) Památky sněmovní II., fol. 132—144.

v poslední době mnozí obyvatelé moravští obesýláni byli k soudům ven ze země, „čehož prý jest jindy nikdy nebývalo".[70]) O stálých vraždách a loupežích, jež uprchlíci moravští na Moravě tropili, bylo mnoho jednáno a vydán byl opětně rozkaz, uvolniti silnice a veřejné cesty tím způsobem, aby na obou stranách křoví a stromoví úplně vymýtěno a vysekáno bylo. K témuž účelu směřoval také zákaz, že ručnice smějí nositi pouze páni, praelati, rytíři a z měst jen úředníci na obranu svou; „sedlákům však, ani řemeslníkům, ani měšťanům, ani rybnikářům" atd. zbraně nositi povoleno nebylo.

Konečně obnoveny byly bývalé čtyři kraje moravské a noví hejtmané krajští zvoleni, neboť válka s Turky zdála se býti tentokráte nezbytnou. Ve kraji Olomouckém zvoleni byli za krajské hejtmany p. Půta z Ludanic z panstva a Balcar Šweinic z rytířů. Ve kraji Brněnském p. Albrecht z Bozkovic a p. Vácslav Hodický. Ve kraji Znojemském p. Vácslav z Krajků (a kdyby v zemi nebyl, tedy p. Jindřich Meziříčský z Lomnice) a Jan Krokvicer. Ve kraji Hradištském p. Vácslav Tetaur a Beneš Pražma.[71]) Hejtmanům těmto svěřena byla obrana země a také připadaly jim starosti o válečnou hotovost, když by bylo za hranice potřebí, ovšem se svolením zemského hejtmana.

Císař Ferdinand opatřil si takovým způsobem berně na tři léta, což bylo tím významnějším, že hrozící válka s Turky nepřišla, poněvadž Solimanovi II. bylo pokořovati povstání vlastních dvou synů svých. Bylo tedy neustále vyjednáváno o mír a během roku 1560 a 1561 nebylo ani s Janem Sigmundem Zápolským ani se Solimanem válčeno. Jedině posádky turecké ve městech uherských odvažovaly se na lup do zemí Ferdinandových, ale tomu byl již příliš zvyklý. Proto sněmování moravské v letech těchto, bylo-li vůbec, týkalo se více méně jen záležitostí správních a běžných, málokdy nějaké proposice královské ve příčině Turků.[72]) Hlavně dlužno připomenouti, že jednalo se také o důležitou záležitost, která vyžadovala radikalní odpomoc. Byly to řádně organisované loupežné vpády uherských šlechticů na Moravu, jimiž hanebně pustošeny byly kraje, jichž se týkaly. Připomíná se, že „Jakub Dyák Trenčínský r. 1559 vpadl na Moravu a vybil obec Bilnici ve Broumovsku". Rovněž pan Petr Palfy pobral prý beze vší příčiny kupecké zboží Kroměřížským, Vizovickým a Klobouckým měšťanům. I jiných případů bylo více známo. Proto stavové moravští zvolili na únorovém sněmu roku 1560

[70]) Ibidem II., fol. 146.

[71]) Památky sněmovní II., fol. 149—150.

[72]) Roku 1560 odbývány byly na Moravě dva sněmy; první v pondělí po sv. Valentinu (dne 19. února) a druhý v pátek po sv. Kunhutě (dne 9. března), oba v Brně. Vždy jednáno bylo hlavně o proposici královské, týkající se prodeje hradu Špielberku u Brna Císař Ferdinand žádal totiž po poslích stavy moravské, aby směl hrad onen prodati a koupiti statek Pardubický s Kunětickou horou, který měl býti ku korunnímu jmění českému připojen. Na prvním sněmu stavové moravští to dovolili, ale s vyhrazením, aby hrad Špielberk byl zachován a nebyl zbořen, „poněvadž na něm i Brnu i celé zemi velmi mnoho záleží". Na druhém sněmu (v březnu) stavové moravští rozhodli se v ten rozum, že Špielberk sami zakoupí za 35.000 kop grošů českých a že polnosti k němu příslušející rozprodají okolnímu lidu; stržené peníze že odvedou arciknížeti Maxmilianovi, který o záležitost tu nejvíce se staral. Bylť Maxmilian osobně přítomen na druhém sněmu r. 1560 a přičinil se nejvíce, že stavové ve smyslu právě zmíněném se rozhodli. Hrad byl později důkladně opraven. (Viz k tomu Památky sněmovní II., fol. 165.)

zvláštní poselstvo do Vídně ke králi Ferdinandovi s prosbou, aby původcové škod těch byli potrestáni. Pan Zdeněk z Waldštejna na Brtnici, hejtman zemský, Václav Berka z Dubé a z Lipého na Šternberce, nejvyšší sudí markrabství moravského, statečný rytíř Záviše z Vickova a na Dobročkovicích a Jan Joachym Zoubek ze Zdětína a na Moštěnicích nesli do Vídně odpověď na proposici královskou ve příčině prodeje Špielberku a přednesli zároveň stížnosti stavů moravských proti loupežným rytířům uherským. Ferdinand jim odpověděl, že bylo již nařízeno přísné vyšetřování té záležitosti a že vinníci budou přísně potrestáni. — Také Turci neustále ohrožovali Moravu loupežnými výpravami na Slovensko, ku hranicím rakouským a štyrským. Tak dobyli v letech 1558—61 hrad Kostajnovici ve Slavonii, Seges, 16 mil od Vídně, Tatu dvě míle jižně od Komárna, hrad Vašon na rakouských hranicích, mnoho pak hradů marně obléhali.[73]) Nicméně roku 1561 na Moravě sněmu vůbec nebylo; teprve roku 1562 ve středu po Třech králích zahájen byl sněm v Olomouci (8. ledna). hlavně proto, že docházela již doba tří let, na něž berně byly povoleny. Císař Ferdinand žádal po poslích svých o novou berni proti Turkům na čtyři léta z 1000 kop gr. č. 14 kop: mimo to vyslovil přání, aby stavové moravští přidali něco k nepatrnému posudnímu. Žádost svou Ferdinand motivoval tím, že potřebuje opětné trvalé berně dílem proti Turkům, s nimiž dosud nepodařilo se mu uzavříti trvalý mír, pak aby urovnal rodinné i státní záležitosti své, poněvadž prý chce dáti korunovati syna svého Maxmiliana za krále českého. Moravané odpověděli císařským poslům, že pro ohromné škody živelní na úrodě (pro povodně a krupobití) nelze jim povoliti více, než opět z 1000 kop jen 12 kop gr. česk. toliko na dvě léta; šest kop do úterý svatodušního, ostatek do sv. Martina. Z té berně však vymínili si stavové moravští každoročně na potřeby zemské 2000 kop gr. č. Posudního povolili na dvě léta po dvou groších ze sudu a sice čtvrtletně: první dávku na den sv. Petra a Pavla, druhou na den sv. Havla, třetí na den sv. Antonína a čtvrtou na den sv. Jiří. I hotovost proti Turkům Moravané uvolili se poskytnouti, ale prosili jen, „poněvadž při pomezí moravském na jihu a východě žádných vojsk se nedrží“, aby JMt Cís. o to se postaral, aby v Trnavě, ve Fryštaku a na Šintavě drženo bylo něco vojska.[74])

Také mladý arcikníže Maxmilian žádal tentokráte stavy moravské o peněžitou pomoc na zaplacení dluhů svých. Moravané povolili mu zvláštní posudné, totiž z každého sudu piva po jednom groši do dvou let; těm pak, kteří pivovarů nemají, uloženo bylo platiti pro Maxmiliana z 1000 kop gr. ročně 1 kopu, čili čtvrtletně 15 gr. č. Stavové moravští žádali však v obou případech, aby jim vydán byl revers, že berně tyto povolují pouze ze svobodné vůle a že tím neutrpí jejich privilegia.[75]) Osoby k vybírání berní na první rok byly: Ve kraji Olomouckém pan Bedřich ze Žerotína, kněz opat Velehradský, Bohuš Kokorský z Kokor a Jiří Choz. Ve kraji Brněnském p. Jindřich z Lomnice, kněz převor sv.-Tumský, Erazim z Bobolusk a Václav Greifenštejner z Brna. — Na

[73]) Sněmy české III., p. 46.
[74]) Památky sněmovní II., fol. 184—185.
[75]) Ibidem II., fol. 186.

druhý rok: Ve kraji Olomouckém pan Jan z Kunovic, kněz opat Hradišťský, Vácslav Podstatský a Kašpar Schmid z Olomouce. Ve kraji Brněnském pan Vácslav Krajíř, kněz opat Zábrdovský, Jan Zahradecký a Kryštof Pegler z Brna. — Země moravská byla těmito neustálými berněmi tak vyčerpána, že nebylo ani na nejdůležitější zemské potřeby; proto si stavové moravští vyžádali na Ferdinandovi, aby dluhy a „rešty", jež zůstaly z předešlých berní, sami vybírati si mohli a používati jich ku potřebám zemským. Velikou útěchou bylo tedy pro země Ferdinandovy vůbec a pro vyssátou Moravu zvláště, když v červnu roku 1562 uzavřen byl konečně mír s Turky na osm let za podmínek sice dosti krutých, ale snesitelných. Ferdinandovi bylo se opět podvoliti poplatku 30.000 dukátův a mimo to měl vyrovnati tříletý nezaplacený poplatek v sumě 90.000 dukátů. Rovněž vezírům zabezpečeny byly značné roční dary.

Avšak stavové moravští velice se klamali domněnkou, že mírem s Turky nastanou jim lepší časy. Ferdinand i mladý Maxmilian byli tak zadluženi, že většina posavadních berní obrácena byla jen na dluhy; na dary a poplatek do Cařihradu nestačilo. Když r. 1562 v září (20.—21.) Maxmilian korunován byl za nástupce Ferdinandova v zemích koruny České, Moravané musili nejen pro Ferdinanda, nýbrž i pro Maxmiliana povoliti berni, jež bývala vždy povolována při nastupování na trůn. Při času sv. Martina (11. listopadu) r. 1563 odbýván byl totiž sněm obecný v Olomouci za přítomnosti krále Maxmiliana, kdež žádaná berně od stavů na poplatek turecký a pro Maxmiliana, jakožto obyčejný a obvyklý dar nově zvolenému panovníkovi. Maxmilian žádal ve jménu Ferdinandově opět velikou berni, totiž z 1000 kop gr. č. 14 kop na čtyři léta, „aby okolní a pomezní města, hrady i tvrze osazeny a proti Turkům opatřeny býti mohly, neboť prý válka s Turky i v míru trvá". Pro sebe pak Ferdinand prosil o posudné na čtyři léta po dvou groších ze sudu, aby mohl dluhy spláceti. Ku konci i Maxmilian připojil žádost svou, aby mu povoleno bylo zase posudné na dluhy a na útraty cestovní do Slezska, Lužic, do Čech i do Němec, kdež dne 19. listopadu toho roku byl za krále německého korunován.[76]) Stavové moravští věru nevěděli, kterou berni by měli napřed povoliti — a to v době míru.

Zvláštní posudné pro Maxmiliana z počátku sněmování odložili do středopostí příštího roku (1564) a o berni proti Turkům výslovně se usnesli, že jen proto, že sám Maxmilian přišel na sněm o ni žádat, povolují na dvě léta z 1000 kop gr. č. 12 kop gr. s výslovným doložením, aby i tolary přijímány byly a sice jeden za 30 grošů. Posudného povolili stavové pro Ferdinanda jen po jednom groši na dvě léta, počínajíc rokem 1564; zdá se, že konečně přece na tomtéž sněmu i pro Maxmiliana bylo podobné posudné ustanoveno. Při tom měl Maxmilian přednésti Ferdinandovi prosbu stavů moravských, aby je ušetřil berněmi pro časy budoucí, neboť stav jejich jest prý přímo nesnesitelným.[77])

Osoby k vybírání berně byly zvoleny následující: Ve kraji Olomouckém pan Bedřich Tetaur, kněz opat Velehradský, Vácslav Podstatský a Martin Goldgreber. Ve kraji Brněnském Vácslav Krajíř, kněz probošt

[76]) Ibidem II., fol. 218.
[77]) Ibidem II., fol 219—223.

Rejhradský, Jiří Čelo a Severin Šmelcar. Ve kraji Znojemském Bedřich Březnický, kněz opat Loucký, Jan Zahradecký a František Reissenzahn.

Osoby k vybírání posudného na první rok: Ve kraji Olomouckém Jan mladší ze Žerotína, kněz opat Hradištský, Jan Pražma a Vít Piller. Ve kraji Brněnském Jan st. ze Žerotína, kněz převor sv.-Tumský, Vilém Dobřanský a Václav Greifenštejner. — Na druhý rok: Ve kraji Olomouckém Hynek z Ludanic, opat Velehradský, Hynek Posadovský a Jan Kleizman. Ve kraji Brněnském Znata z Lomnice, opat Zábrdovský, Jan ze Stranec a Václav Greifenštejner.[78]) (Dokončení.)

O původu Vítkovcův.

Sepsal *Ludvík Domečka.*

Onomu zákonu zániku, který ovládá celou přírodou, neunikl ani četně rozvětvený rod Vítkovský. Vymřel jako většina staročeských rodů šlechtických. O činech Vítkovců, o vlivu v dějiny českého národu s dostatek sice pamětí se zachovalo; avšak původ jich tane namnoze v říši záhad a bájí, jichž nelze přesně rozluštiti, k nimž odpověď jediná možná jest více méně pravděpodobnými domněnkami. Hlavní spor o původ Vítkovců spočívá v tom, jsou-li rodem domácím čili přistěhovalým.

Již sami poslední Rožmberkové nepokládali se za rod původu českého, nýbrž vlaského. Tuto víru jich zachoval nám zvláště archivář a dějepisec domu Rožmberského Václav Březan. Ve spise svém „Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah“ [1]) vypravuje prastarou rodinnou pověst Vítkovcův o praotci jejich Vítkovi, jak mezi syny své statky a znak pětilisté růže rozdělil. Podle domněnky tehda panující zbarvil ji Březan tím, že praotce Vítkovců prohlašuje ne za českého šlechtice, nýbrž za knížete Ursina, jménem Vítka, jenž z Italie kdysi se vystěhoval do krajin severních. Dostav se až do Čech, založil tu mnohé hrady, dodnes po něm se nazývající. Domněnka tato o příchodu Vítkovců z Vlach nezrodila se však mezi nimi sama, nýbrž přičiněním vlaské rodiny šlechtické, Ursinů. Důvodem hlavním pro příbuznost Ursinů s Rožmberky byla růže, již oba ve znaku svém nosili a také prý pověst mezi Ursiny, že jeden předek jich z Vlach na sever se vystěhoval. První pravá listina týkající se vlaského původu Rožmberků jest list kardinala z Frascati, Latina Ursina, datovaný 22. března 1469, kde vykládá, jak předkové jeho kdysi Italii opustili a v Čechách se usadivše, mnohých statků nabyli; i sluší prý Rožmberky pokládati za větev Ursinů. Všecko však, co vlastí Ursinové ještě předsevzali, by dokázali příbuzenství mezi sebou a Rožmberky, mělo za hlavní účel: spřáteliti se podvodným způsobem s nejmocnějším a bohatým rodem českým a tak od něho buď něčeho lacino nabyti nebo ve případu vymření dostati se v držení rozsáhlých jeho panství. Ano ziskuchtivým lichocením a bratříčkováním Ursinů dal se Vilém z Rožmberka již tou měrou omámiti, že přijal celý jich znak i s medvědy jej držícími za znak svůj a psal se Vilém Ursinus z Rožmberka. Než krásné sny

[78]) Ibidem II., fol. 227—228.

[1]) Original v archivu Jindř.-Hradeckém. Otištěno Palackým v Č. Č. M. r. 1828.

o velkých statcích chytrým Vlachům se nesplnily, po vymření rodu Rožmberského Petrem Vokem spadly téměř všecky statky jeho na český rod Švamberský.

Nehledí-li se k nejapnému, později přičiněnému povlaštění praotce Vítka, má vlastní pověst o rozrodu Vítkovském Březanem vypravovaná mnohem větší význam, než se obyčejně soudívá. Ona povstala skutečně v rodě Vítkovském, neboť postrádá příznaků jiných pověstí erbovních, jež v lidu vzniknuvše, prohlašují předky jednotlivých rodin šlechtických za uhlíře, pastevce a p. a teprve později od nich bývaly přijaty. Erbovní pověst Vítkovská jest rodinná tradice, ústním podáním v liniích rodu Vítkovského zachovávaná až do jich vymření. O všeobecné známosti a starobylosti její svědčí také kronika Dalimilova, kde zřejmě naráží se na ni slovy:

Neb jich praděd Vítek slovúše,
neb ten Vítek otec všech Ruoží bieše;
neb sú od něho všecky Ruože klénoty braly,
a od toho času pater rosarum jméno mu dali. [2])

Ovšem jako každá ústní tradice podlehla i pověst Vítkovská v kolotání časovém mnohé změně, tak jmenovitě v zapomenutí upadla jména synů Vítkovských a pravé zachovalo se pouze jméno Jindřichovo. Levobočka, jenž Ústí obdržel, pověst jmenuje Sezemou, ostatní tři synové nazváni jsou Vilém, Smil a Vok. Zato však tají v sobě stará pověst Vítkovská zároveň mnohé zrno pravé, o čem průběhem své práce častěji se zmíníme.

Jako pověst Březanem vypravovaná tak i celá řada starších spisovatelů, píšících o genealogii Vítkovců, má praotce jejich za Vlacha. Ač ten neb onen vypravuje něco nového, čeho při druhém se neshledává, přece jsou to jen výplody fantasie, jež úvahám rozumovým dávají výhost. [3])

Že důvody pro vlaský původ Vítkovců jsou naprosto bezpodstatné, a tudíž nikdo ani vážně o vyvracování jich nebude se pokoušeti, uznává i Mat. Pangerl, jenž dosud o Vítkovcích vydal nejobšírnější spis. Zdá se však z celého obsahu jeho, že Pangerl, dříve než počal o něm pracovati, pomyslil si: „Vlachy Vítkovci nejsou i mohli by býti buď Čechy nebo Němci." Dále rozumu se neptal, ptal se citu, a vyhlásil Vítkovce za Němce. Jakkoli o důkazech Pangerlových vedených pro německý původ Vítkovců lze totéž říci, co on pravil o důkazech pro vlaský jich původ, že vážného vyvracování nezasluhují, přece nutno o nich se zmíniti, aby aspoň se poznalo, jak jsou chabé.

Dle Pangerla zachovalo se u Vítkovců staré podání o příchodu praotce jich do Čech. Tomu prý nasvědčuje spolu od něho slyšená pověst o třech bratřích, kteří z jihu přišli do Čech, jež patrně vztahuje se k Vítkovcům. Poněvadž z různých okolností vyplývá, že v žilách Vítkovců proudila německá krev, musili přistěhovati se do Čech jen z Němec. Tak hned o jméně Vítek praví Pangerl: „Co se mne aspoň týče, jest to nade vši pochybnost německé jméno." Mimo to i potomkové praotce Vítka osobili si německé praedikaty (z Rožmberka, z Landšteina), dávali je svým hradům, jižní Čechy kolonisovali krajany svými Němci a rozšířena byla u nich

[2]) Fontes rer. boh. III., 241.

[3]) Podrobně o zprávách vztahujících se ku vlašskému původu Vítkovců pojednal dr. Mat. Pangerl ve spise „Die Witigonen, ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie". Archiv für österr. Gesch. sv. 51, str. 507—521.

pověst o německé Perchtě. Pro praotce Vítkovců mluví ještě jiné okolnosti, že jazyk jeho mateřský byl německým. Bylť r. 1173 s důležitým poselstvím on a Němec Bedřich, Pražský biskup, posláni k císaři Bedřichu Barbarossovi. S císařem nebyl by mohl jednati, kdyby nebyl uměl německy, i byl najisto Němcem.

Nepochybuje tudíž o německém původu Vítkovců, chtěl Pangerl také nalézti v Německu rodný jich kraj, odkud přišli do jižních Čech. Již ve XIII. st. drželi páni z Rožmberka některé statky v tak zvané čtvrti Mühlské, kterážto okolnost Pangerlovi zvláště byla vítána; neboť na základě jejím tvrdil, že z Bavorska Vítkovci mohli přijíti do země české. Tomu nasvědčuje prý i podpis Vítka z Čech na listině Passovské již r. 1194; dále kolonisace německá jižních Čech, jež šířila se od západu, z nynějšího Bavorska; Vítkův Hrádek na hranicích bavorsko-českých, jenž nepochybně byl prvním hradem Vítkovským v Čechách a dílem i, že Záviš Vítkovec nazýval se po Falkenšteině, hradě bavorském.[4]) Důkazy tyto, že Bavory jsou pravlastí Vítkovců, nejsou o nic lepší dřívějších důkazů, které Pangerl vede pro německý původ starožitného rodu Vítkovského. Máme sice zprávu o panství Vítkovců ve čtvrti Mühlské r. 1231; avšak jak z toho souditi lze na příchod jich z Bavor do Čech? Pangerl praví ovšem, že tentokráte o statcích Vítkovských v Čechách velmi málo se ví, zapomněv při tom, co sám o prvních zjevech jich v listinách napsal. Tak Prčice uvádějí se r. 1182, Klokoty 1228, Jindřichův Hradec 1220. A o kolika statcích listiny nemluví, jež zajisté na počátku XIII. stol. a snad již ve XII. stol. Vítkovcům patřily! Zda není tudíž daleko větší možnost, aby byli z jižních Čech do Bavor přišli nežli z Bavor do Čech? Jiné důvody Pangerlovy pro bavorskou vlast Vítkovců, jako že Vítek jest svědkem na Passovské listině, a že z Bavorska jižní Čechy byly kolonisovány, jsou důvody zcela plané. Co se pak týče Falkenšteinu, byť i ležel v Bavorsku, nikterak by již sám sebou nemohl podporovati podstatnost vynálezu Pangerlova; po našem však soudu nemá se Falkenštein, dle něhož Záviš se psal, hledati v Bavořích, nýbrž v Dolních Rakousích. Podobně nevěcné jest, dovolává-li se Pangerl Vítkova Hrádku ležícího na hranicích česko-bavorských, pokládaje jej za prvotní hrad Vítkovský v Čechách. Praví o něm Sedláček: „Otázka, zdali byl Vítkův Hrádek prvním sídlem Vítkovcův a zdali přicházejíce z Němec do Čech na Vítkově Hrádku poprvé se usadili, jest zbytečná, poněvadž mocní rodové v lesích nevznikají a nemohutnějí; dokládáme i to, že Vítkův Hrádek založen byl v krajině pusté, lesné a málo vzdělané, a že byl pevností a nikdy sídlem panským pro skrovný objem svých vnitřních stavení, že se tudíž nemohl vyrovnati jiným prastarým a pohodlnějším sídlům Vítkovcův.“ [5])

Jak patrno, učinily záhadnou otázku o původu Vítkovců ještě spletenější vybájené pověsti o příchodu jejich z Vlach, jakož i jednostranné tvrzení Pangerlovo, že prvotních sídel Vítkovců nutno hledati v nynějším Bavorsku. Ani jednomu ani druhému nelze víry přiložiti. Avšak ještě zbývají úsudky oněch spisovatelů, kteří nemají Vítkovce za Vlachy nebo Němce, nýbrž za rod původem český neb aspoň slovanský. Ze starších spisovatelů jsou to jmenovitě Balbin a Paprocký. Leč ani oni neprohřešili se na své době, jež v historii namnoze více fantasií budovala nežli rozumovým, kritickým badá-

---

[4]) Pangerl: Die Witigonen str. 521—524, 553.
[5]) Sedláček: Hrady a zámky III., str. 74.

ním. Co vypravují o původu Vítkovců, jsou pouhé povídačky. Poněvadž vlasteneckému Balbinovi pověst o vlaském původu Vítkovců nebyla vhod, zbarvil ji po slovansku. Vypravuje totiž, že Vítkovci pocházejí ze Saska, odkud přestěhovali se do Čech, když vypuzeno bylo tamější slovanské obyvatelstvo. Ano i samo jméno Vitigo jest prý slovanské, jednoduše ode slova Vít odvozeno, jenž byl slovanským božstvem.[6]) Paprocký uvádí vedle pověsti o vlaském původu Vítkovců ještě pověst druhou o českém jich původu. Slavník, český šlechtic, měl prý pět synů, mezi něž rozdělil své statky a každého znamením rytířským, jehož po předcích užíval, rozdílně podaroval. Jeden držel statek Krumlovský a Rožmberský, druhý Hradecký, třetí Landštýn, čtvrtý Ústí a pátý Slavník byl hrabětem libickým a otcem sv. Vojtěcha.[7])

Doby, kdy pověstem Hájkovým a jim podobným věřilo se jako pravdivým historickým faktům, dávno minuly a skutečná věda historická, zakládající se na přísném prozkoumávání a srovnávání současných pramenů snaží se z kořene vypleniti všecky vymyšlené a z fantasie vyplynulé děje a kombinace. Následkem toho zavrhla též různá vypravování starých spisovatelův o vlaském i slovanském původu Vítkovců. Pomíjejíce všeho, co Březan, Balbin, Paprocký a jiní o Vítkovcích napsali, pokládají čeští spisovatelé historičtí Vítkovce za rod domácí a sice český. První, kdo pokusil se z pramenů dějepisných nejstarší zprávy o Vítkovcích sestaviti, byl Frant. Palacký. On zahloubav se v minulost tohoto, úlohu tak významnou v dějinách českých hrajícího rodu, stanovil na jisto dotud více za báječnou osobu pokládaného praotce Vítkovců, Vítka z Prčic, o němž listiny ve stol. XII. se zmiňují, určil nejstarší rodokmen jejich a prohlásil, že pokládá je původem za Čechy. K tomu zdá se mu ukazovati listina z r. 1189, kde uvádí se „Vitko et Sezema nepos ejus", z čehož prý vysvítá, „že byl rodem Čech a nikoli z ciziny přišlý".[8])

Vše, co po vydání prvního svazku „Dějin" Palackého o Vítkovcích se psalo, spočívá na základě, jejž k nejstarší jich genealogii Palacký položil. Četnými doplňky byly až po dnešní den toliko data jeho rozšiřována, ač přirozeně tu a tam i nejedna nesprávnost vloudila se do nejstarších dějin Vítkovců. Mlhavé báje, jimiž obetkán byl jich příchod do Čech, paprsky historické pravdy rozptýlily a všichni domácí historikové, píšící o Vítkovcích, mají je po Palackém za rod domácí a sice český.

Sledovali jsme též počátky rodu Vítkovského dle nejstarších nám dochovaných, žel, velmi řídkých zpráv historických; dospěli jsme však při tom k jinému pravděpodobnému úsudku, dle něhož Vítkovci sice rozhodně jsou rodem domácím, ač nikoli českého, nýbrž spíše moravského původu.

Kolébka jistého rodu šlechtického hledává se obyčejně tam, kde ve známé nám nejdávnější době nalézáme jej usazena, kde má své statky. Než úplné jistoty velmi nesnadno se tu kdo dobéře. Nehledíc ani k tomu, že psané listiny poněkud hustěji počínají se objevovati až ve století XII., a že ještě velmi poskrovnu z nich na naše doby se zachovalo, nedá se pro nedostatečný způsob označování osob po většině souditi ani na genealogii ani na obsáhlost jejich majetku. Ve XII. a XIII. stol. bývá totiž ta neb ona osoba nazvána pravidelně jen jménem křestním, nanejvýše charakterisuje se určitěji

[6]) Die Witigonen str. 511, 512.
[7]) Zrcadlo markrabství Moravského. List. 36.
[8]) Děj. nár. česk. D. I., č. 2., str. 464.

poměrem příbuzenským, znaků na početích ještě řídce se užívá a po sídlech svých jednotlivci počínají systematičtěji se psáti teprve za panování Přemysla Otakara II. I nelze nikterak s bezpečností říci, vyskytá-li se někdo v listině XII. a XIII. stol. jako držitel jistého místa, že jest to nejstarší sídlo rodu jeho, že neměl tenkráte zároveň nebo již dříve jiných statkův, o nichž toliko nezachovalo se, následkem prve vylíčených okolností, žádných zpráv. Drží-li tudíž kdo nějaký statek dle podání listinného v XII. nebo ve XIII. st., neví se ještě, co mimo to mu náleželo, a nečiní-li listiny, jako stává se při nejmnožších případech, o tehdejším zboží jednotlivců žádné zmínky, tu nedalo by se o něm pro onu dobu naprosto mluviti. I nezbývá jiného vodítka nežli dle statků, kterými nějaký rod šlechtický v pozdější době vládl, souditi na državnost jeho také v době dřívější. Tak ve XIII a XIV. st. následkem četněji již zachovaných písemních zpráv a následkem zvyku jmenovati se po svém hradě nebo místě při podpisu a na pečetích snáze, byť ne úplně, lze si představiti, co bylo majetkem nějakého rodu šlechtického. Praedikaty po určitých místech ovšem ještě nejsou ustáleny, což vadíc při genealogii prospívá na druhé straně často k poznání, jaké komu přibližně nemovité jmění příslušelo. A nalézá-li se jako prvotní držitel některého hradu člen jakéhosi rodu na př. již ve XIII. stol., není neoprávněna domněnka, že rod onen vládl tam bezpochyby také ve století XII., snad ještě dříve. Jest to jediná cesta, která vede poněkud k seznání něčího majetku v době, pro kterou bezpečné jistoty o něm se nedostává. Na cestě té sice zhusta může se zblouditi, zvláště soudí-li se na delší dobu; neboť mezi určitým rokem a určitým časem dřívějším mohl býti nabyt koupí, výměnou, darem a p.; namnoze však, jmenovitě při kratších mezidobách dospěti se může přece k jakémusi výsledku.

Na všecky nesnáze, jaké při sledování šlechtických rodů ve XIII. nebo dokonce ve XII. stol. se namanují, narazí jmenovitě každý, kdo obírá se nejstarší genealogií a zbožím Vítkovců. Ze statků jich nejdříve jmenují se Prčice v Čechách, již r. 1182. I soudilo se, že Prčice jsou nejstarším majetkem Vítkovcův a dle všeho jejich původištěm. Avšak, jak patrno z okolností výše vyložených, nelze s vírou sebe menší tvrditi, že by Vítek r. 1176 vedle panství Prčického nedržel zároveň jiné statky, ani nelze rozhodnouti, jak jich nabyl, ani neměl-li nějakých hradův a vesnic před Prčicemi. Chudé zprávy písemní ze XII. stol. mlčí naprosto k podobné otázce. Chce-li se tudíž dokázati, že Vítkovci pocházejí snad z Moravy, nutno nejprve sestaviti, které statky na Moravě jim náležely, a v dobu dřívější zpět uvažovati, mohli li býti jejich majetkem již ve stol. XII., kdy v Čechách pánem na Prčicích Vítek se uvádí. Rozhodnými tu arci mohou býti toliko ona místa moravská, jichž historicky prvními držiteli známi jsou Vítkovci, nikoli místa, o nichž povědomo, jakým způsobem byla od nich získána.

K takovým místům moravským, jichžto nejstaršími držiteli známi jsou Vítkovci, náležejí tato:

B a n o v, městys v okresu Uherskobrodském. Banov leží na blízku nynějších hranic uherských a na někdejší hlavní a historicky velmi důležité silnici, jež spojovala Uhry s Moravou.[9]) Dle Brandla[10]) náleželo Banovské okolí ke konci XI. stol. ještě k Uhrům. Na vrchu k západu vybíhajícím stá-

[9]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 133.
[10]) Kniha pro každého Moravana str. 310.

vala tvrz, již r. 1475 zpustlá.[11]) Jako první držitel Banova znám jest r. 1294 Oldřich z Hradce,[12]) jenž r. 1339 směnil jej s králem Janem a synem jeho Karlem, tehdejším markrabím moravským, za Telč.[13])

Plankenberg, hrad již r. 1390 zpustlý. Zdvihal se na výšině nedaleko Biskupic v kraji Olomouckém. O držitelích a dějinách jeho dosud skoro pranic se nevědělo.[14]) Avšak není pochybnosti, že jméno hradu toho čte se na nejštarší známé pečeti Vítkovské z r. 1220, chované v archivě Orlickém, jež nese tento nápis: „Sigillum domini Vitkonis de Planthenberg." Místo to nikdo v Čechách nemohl nalézti,[15]) což bylo zcela přirozeno, neboť Plankenberku nikdy tu nebývalo. Domníváno se též, že Planthenberg jest německý překlad Prčic, k čemuž Sedláček podotýká: „Zdali dostaly Prčice německý název Plankhinberc, který čte se na pečeti Vítkově z Prčic (1220), lze jen hádati." [16]) Poněvadž v listině, kde dotčená pečeť jest přivěšena, jmenuje se Vítek z Prčic,[17]) náleží tudíž Plankenberk jemu, praotci pánů z Rožmberka.

Slavonice, město v okresu Dačickém. Nynější kostel sv. Jana býval prý v dávných dobách chrámem pohanským. Zajímavé jest i jméno nejvyššího z vrchů Slavonice obklopujících, jenž nazývá se Stráží.[18]) Ležíce blíže hranic rakouských a na staré silnici, měly Slavonice nemalou důležitost strategickou, proto asi kázal je král Otakar II. r. 1278 opevniti. Pánem trhové osady Slavonic jmenuje se již r. 1294 Oldřich z Hradce.[19]) Slavonice náležely pánům z Hradce až do jich vymření, načež dědičně připadly rodu Slavatovskému.

Friedlant. Na pečeti z r. 1290 Voka z Krumlova čte se Vok z Friedlantu.[20]) Jako Plankenberk nemohlo se dosud ani toto místo v Čechách nalézti. Tak Pangerl praví, že Friedlant ležící v severních Čechách nemůže jím býti, poněvadž tehda sotva by byli měli Vítkovci statky již v oněch končinách.[21]) Sedláček domnívá se zase, že pod Friedlantem mohl by se rozuměti Frymburk, ves nedaleko Rožmberku v jižních Čechách, kteroužto domněnku však rozdílnost názvu nepřipouští. Onen Friedlant na pečeti Voka, syna Vítka z Krumlova (1220—1277) nutno nejspíše hledati na Moravě, kde nalézají se dva Friedlanty. Který z nich byl by náležel Vokovi z Krumlova, nesnadno určiti. Tolik jen podotýkáme, že na blízku Friedlantu v Přerovsku (okr. Místecký) prostírá se vesnice Vítkovice, jméno upomínající snad na Vítkovce. Týž název má i jedno pole u téhož místa.[22])

Vsi Valeč a Řečice v okresu Dačickém, Vilimovice v okresu Blánském a Pašovice v okresu Uherskobrodském. Pánem všech těchto

---

[11]) Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert von Gregor Wolny IV., str. 114.
[12]) Emler: Regesta č. 1656.
[13]) Listina v archivě Jindř.-Hradeckém. — Volný: Die Markgrafschaft Mähren IV., str. 482.
[14]) Volný: Tamže V., str. 192.
[15]) M. Kolář: Nejstarší pečeti šlechty české, Tábor 1883, str. 3.
[16]) Kraj Chýnovský v dávných dobách. Program realného gymnasia v Táboře 1885, str. 13.
[17]) Erben: Regesta č. 534.
[18]) Zeměpisný nástin hejtmanství Dačického. Sepsal K. Filipovský. Třebíč 1879. — Brandl: Kniha pro každého Moravana str. 275.
[19]) Emler: Regesta č. 1656.
[20]) Sedláček: Hrady a zámky III., str. 22.
[21]) Die Witigonen str. 530.
[22]) Volný: Die Markgr. Mähren I., str. 154, 164.

*

vesnic nazývá se v listině z r. 1294 Oldřich z Hradce, kde vymiňuje si k nim úplné právo vlastnické a právo volného o nich pořizování.

Vsi Lidéřovice, v okresu Strážnickém Lipnice, Heřmanec, Valtinov, Markvartice a Radikov v okresu Dačickém, jež před r. 1359 byly majetkem pánů z Landšteina.[23]) Na Lidéřovice vzal též r. 1366 do spolku Vítek z Landšteinu Vitkovce Jana z Kosové Hory.[24])

Beranov a Puklice, vsi v okresu Jihlavském. Okolo r. 1315 držel obě vesnice a s nimi zároveň vsi Bradlo v okresu Jihlavském, Petrovice v okresu Šternberském Jan píšící se de Grecia. Není pochybnosti, že slovem „Grecia" míní se tu Jindřichův Hradec. Oním Janem byl by tudíž Jan z Hradce, připomínaný dle Paprockého „Zrcadla markrabství Moravského" při r. 1300, o němž prý i nápisové a malované osoby na zámcích jeho dosvědčovaly, že byl živ ještě okolo léta 1306. Čí byl synem, jest nejisto; Sedláček se domnívá, že snad Oty (1281—1300), bratra Oldřicha II. z Hradce.[25]) Po bezdětné smrti Jana z Hradce spadly statky jeho na krále Jana Lucemburského.

Hrad Rosenštein, od lidu Roštýnem zvaný, vypíná se na vysoké skále nedaleko vesnice Doupěte u Dačic. Hradby jeho nalézají se namnoze již ve zříceninách; hrad sám zachován podnes v dosti dobrém stavu. Za které doby zbudován byl, není známo. R. 1350, kdy poprvé připomíná se v zemských deskách moravských, náleží držitelům Telče, pánům z Hradce, kteří na něm mívali své purkrabí.[26]) Zpustnuv, byl Rosenštein za Zachariáše z Hradce (r. 1589) znova „z gruntu" vystavěn.[27]) Třebas neznám by byl původce Rosenšteina, o rodě, jenž tu první vládl, sotva bude nějaká pochybnost. Jako v Čechách Rosenberk tak na Moravě Rosenštein svým jménem hlásají památku pětilisté růže, znaku Vítkovského. A poněvadž nejstarší majetníci Rosenšteinu skutečně jsou Vítkovci, byl dle všeho od nich vystavěn.

Uvedené statky byly tudíž vesměs ve stol. XIII. a XIV. majetkem Vítkovců. K důkazu však, že původ svůj vzali Vítkovci z Moravy, bude potřebí rozluštiti otázku, mohly-li dotčené statky býti vlastnictvím praotce jich Vítka?

Že Vítek, zvaný z Prčic, řadí se k nejváženějším členům české šlechty, o tom svědčí s dostatek skrovné památky písemné z věku XIII. zachované. V kronice Jarlochově nazývá se comes a v listině z r. 1184 uvádí se mezi primaty,[28]) kterýmižto výrazy označováni byli nejpřednější velmožové země: syn jeho Vítek v listině Passovské r. 1194 pokládá se mezi svědky za rovna německým „liberi" a král Přemysl Otakar II. čítá Voka z Rožmberka rovněž k t. zv. „liberi a nobiles".[29]) Dle toho byl i Vítek z Prčic liber a nobilis a tito nobiles jsou domini terrae, pozdější stav panský. Ještě ve XII. stol. ku šlechtě patřili jen ti, kdož nad jiné vrstevníky vynikali značným majetkem. Když kdo pozbyl majetku, pozbyl zároveň šlechtictví. Vedle šlechty statkářské existovala sice ještě šlechta úřední; avšak zponenáhla splynuly tím, že šlechta úřednická nabyla nemovitého jmění a šlechta statkářská dostala se v držení

[23]) Tamže VI., str. 134. — Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren, herausgegeben von P. Ritter von Chlumecky, J. Chytil, Kar. Demuth, A. R. v. Wolfskron. III., č. 410.

[24]) Tamže VI., str. 139.

[25]) Hrady a zámky IV., str. 33, pozn. 5.

[26]) Volný: Die Markgr. Mähren VI., str. 331, 332.

[27]) Urbář panství Telečského z roku 1577 v archivu Jindř.-Hradeckém.

[28]) Erben: Regesta č. 380.

[29]) Pangerl: Die Witigonen str. 522, 553.

předních úřadů.[30]) Poněvadž Vítek z Prčic byl členem šlechty první třídy, byl pánem (dominus), nelze při něm postrádati hlavní podmínky tehdejšího šlechtictví: — vlastnictví značnějších statkův. I nemohl při svém prvním známém zjevu v dějinách držeti jen skrovnou ves Prčice, s nějakým nepatrným příslušenstvím, jeho jmění nemovité bylo asi již tehda daleko rozsáhlejší. Kde ho hledati? Dílem v Čechách, neboť nedá se mysliti, že by zbytky starých listin musily obsahovati všecek Vítkův majetek v této zemi; dílem a dle našeho soudu hlavně na Moravě. Ježto potomkové Vítka I. skutečně mají na Moravě četné statky, není nikterak vyloučena možnost, že přešly na ně od jich předka, že třeba ne všech, aspoň mnohých za života svého zval se vlastníkem. Tak jmenuje-li se na pečeti syn jeho Vítek z Plankenberka, zdaž nelze připustiti, že náležel týž hrad již jeho otci? Pánem Banova, Slavonic a některých jiných vosnic připomíná se sice teprve Oldřich II. z Hradce, pravnuk Jindřicha, syna Vítkova; avšak připustiti lze, že mohly patřiti snad již Jindřichovi i otci jeho Vítkovi. Aspoň o Jindřichovi praví Oldřich, že od něho, praděda svého, „nos et omnis nostra posteritas plurima percepimus beneficia“.[31]) Obě tato místa Banov a Slavonice byly strategicky tak důležitými místy, že zajisté i ony přispěly ku značné vážnosti toho, jehož byly majetkem.

Podobným způsobem jako při Plankenberku, Banově, Slavonicích dalo by se souditi i při ostatních statcích Vítkovských, že náležely ku vlastnictví praotce Vítka. Avšak dle naší kombinace, třeba pravděpodobné, přece najisto tvrditi nelze, že všecky ony statky, jež potomkové Vítkovi mají, také jemu patřily. K tomu nezvratného důkazu se nedostává a asi již nikdy se nedostane. Tolik aspoň s určitostí připustiti se dá, že některé z nich Vítek skutečně měl a vedle nich ještě mnohé jiné, o nichž ani v době pozdější žádného podání se nedochovalo. Zciziti totiž mohl buď již za života nějaký svůj statek, buď mohli synové a jich nejbližší potomkové statky zděděné prodati, směniti a tak po případě za ně nabyti statků nových. Prameny historické o tom ničeho nevypravují; ale že podobně se dálo, jest nepochybno. Takovým způsobem na př. dostaly se pánům z Hradce Modletice, jež r. 1399 Heřman z Hradce odkázal Janu z Krumlova a choti jeho Elišce,[32]) takovým způsobem a sice směnou za Banov nabyl Oldřich II. z Hradce Telče.

Z těch míst, která uvedli jsme jakožto nejstarší zboží Vítkovské na Moravě, zvláště mohlo by se vytýkati, že Vítek sotva držel Plankenberk, Friedlant a Rosenštein. Jsou to jména vesměs německá a zvyk dávati místům německé názvy vyvinul se hlavně za panování Přemysla Otakara II., kdy taková místa většinou byla založena. Avšak každé pravidlo připouští obyčejně výjimku. Tak i zde. Ač pořídku, vyskytují se německé názvy míst v Čechách a na Moravě také před dobou Otakarovou. A když ani k tomu se nepřihlíží, mohlo by se často chybiti, kdyby se místo s názvem německým vždy kladlo založením svým nejdále do XIII. stol.; neboť často některému místu dáno jméno německé, jež vytlačivši a v zapomenutí uvedši jméno české, do dnes se zachovalo, takže toliko ono jest známo. Jako osvojila si jedna větev Vítkovců německý název z Rožmberku, jiná z Landšteinu a jimi výhradně se zvali, zapomenuvše svých starých praedikatů českých, tak není pochyby, že

[30]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 202, 203, 211.
[31]) Emler: Regesta č. 1830.
[32]) Volný: Markgr. Mähren III, str. 84.

dálo se podobně se mnohými místy. Ano mnohdy německé překřtění nějakého místa stalo se tak zbrkle, že kus jeho vzat z pojmenování českého. jako na př. Nablizmerch, Budeczlag,[33]) a sem zajisté patří i Plankenberk, První část názvu Plankenberk ukazuje k českému slovu pláňkám, jimiž hrady se opevňovaly, jak zřejmě se praví při opevnění Olomouce králem Václavem roku 1177 „muros palis, quos vulgo planchas vocat communicavit".[34]) Při Plankenberku tudíž ani jméno nebylo by na závadu, proč by nebyl původu staršího, proč by nebyl mohl státi již ve stol. XII., kdy praotec Vítek žil. U Friedlantu a Rosenšteinu totéž tvrditi tak rozhodně nemožno, ježto odnikud vyvoditi nelze, měla-li obě místa jména česká přede jmény německými, aniž dostává se o nich zpráv z doby před XIII. stol. Dudík klade Rosenštein a nedaleký Šternberk teprve do doby Lucemburské. Leč na určito takto tvrditi nesnadno, jakkoliv pro starší původ Rosenšteinu i Friedlantu ani my přesvědčujících důvodů uvésti nemůžeme, ani zase objeviti, zda místo nich Vítkovci snad jiných statků na Moravě ve XII. a XIII. stol. neměli.

Obrátíme-li ještě jednou zřetel k tomu, co pověděno o nejstarších statcích Vítkovců na Moravě, pak velmi nesnadno bude popříti, že ani jeden hrad ani jedna vesnice nebyla by tu náležela praotci Vítkovi. Z Moravy po našem soudu přešel teprve do Čech, kde objevuje se poprvé r. 1169. Vysoké jeho hodnosti, významné postavení mezi přední českou šlechtou lze si vysvětliti jen tím, když pokládáme jej za zámožného, mocného pána moravského. jenž usadiv se také v Čechách, přirozeně téže vážnosti se těšil jako na Moravě. Od r. 1169 dá se již poněkud stopovati život předka Vítkovců, život, jehož mnohé osudy dosti srozumitelně mluví pro moravský jeho původ.

Přechod Vítkův do Čech nebyl ničím zvláštním, neboť třeba by na Moravě byla panovala údělná knížata, přece svrchovaný pán obou zemí byl jeden, byl král český Vladislav; Morava a Čechy patřily k jedné říši. Na dvoře Vladislavově vyskytá se Vítek mezi předními hodnostáři zemskými, zastávaje r. 1169 úřad truksasa či dapifera.[35]) Téhož roku ustanovil král Vladislav syna svého Bedřicha knížetem Olomouckým.[36]) Poněvadž ke dvoru panovníků českých i údělných knížat moravských měla šlechta přístup a tak radou i skutkem zasahovati mohla ve vládní záležitosti; tu zdá se, že Vítek jako šlechtic moravský, prodlévaje při dvoře knížete Bedřicha, důvěrněji se s ním sblížil a věrně k němu přilnul, jak pozdějšími činy svými zřejmě dosvědčil. Spory s císařem Bedřichem Barbarossou unaven a předvídaje brzký konec života, vzdal se Vladislav II. stolce českého ve prospěch syna svého, dosavadního knížete Olomouckého Bedřicha, pominuv zcela potud platícího senioratního řádu Břetislavova a nepožádav ani za svolení císaře Bedřicha. Porušení starého práva pobouřilo nemálo syny Soběslava I., strýce Vladislava II., Soběslava, Oldřicha a Václava. I obrátil se Oldřich s prosbou k císaři, aby uvězněný bratr jeho Soběslav byl propuštěn, a aby nároky jich na český trůn podporoval. Císař Bedřich uražen chováním krále Vladislava, jenž za panovníka českého dosadil syna svého, aniž se ho byl dříve tázal, slíbil Oldřichovi své přispění a pohnal k zodpovídání před svou osobu Vladislava a Be-

[33]) Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen XI., pag. 206, 220.
[34]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 213.
[35]) Erben: Regesta č. 327, 329.
[36]) Dudík: Dějiny Moravy V., str. 272.

dřicha. Oba uvedeni jsou u velké nesnáze. V nesnázích těch obrátili se k nejvyššímu truksasovi, županu Vítkovi a Pražskému biskupu Bedřichovi, aby odebrali se do Norimberka císaře usmířit a získat pro přítomný stav věcí v Čechách. Vítek zvolen byl k tak důležitému poselství asi proto, že náležel k nejvyšší šlechtě zemské, že Vladislav i Bedřich byli přesvědčeni o jeho spolehlivosti, věrnosti a diplomatických schopnostech. Že dobrým byl diplomatem, dosvědčuje sám kronikář Jarloch, nazývaje jej „mužem výtečné výmluvnosti“.[37]) Avšak ani výmluvnost Vítkova ani slova biskupa Bedřicha ani peníze, jež z Čech přivezli a jimiž se měl státi účinek slov na císaře ještě působivějším, nepohnuly zatvrzelým proti Vladislavovi srdcem Bedřicha Barbarossy. Vítek a biskup Bedřich posláni na to ještě jednou k němu, ale výsledek jednání jich byl týž jako poprvé. (Pokračování.)

Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté.

Podává *František Vacek.*

(Pokračování.)

V městečku Chýnově (299) byl r. 1642 duchovním správcem při kostele nejsv. Trojice kněz Vácslav Hubatius. Panství Chýnovské náleželo před r. 1623 panu Zikmundovi Matěji Vencelíkovi z Vrchoviště, který zůstával do té doby i majitelem panství Kamenického a statku Černovického. Po něm stal se pánem na Chýnově císařský rada kníže Jan Oldřich z Eggenberka. Na panství jeho připomíná se mimo chrám Chýnovský ještě farní kostel ve Věžném (299) a filialní v Ratibořicích (299), které poručeny byly taktéž do správy faráře Chýnovského. Kostel nejsv. Trojice měl důchod ze zádušních krav, jakož i z fundace Kotvicovské vycházelo k němu ročně 9 kop gr.[75]) Jak za to máme, zřídila nadání to paní Markéta rozená z Vrtby, manželka Jiřího Kotvice z Kotvic, majitelka statku Dubského (299) nedaleko Chýnova.[76]) Farář Hubatius přijímal ročně 15 kop grošů, sto měřic žita a sto měřic ovsa z osady Chýnovské. Za úkony kněžské ve Věžném dostávalo se mu ročně 60 měr sutého obilí a užitku ze sedmi měr úrodných polí. Tázán byv při schůzi duchovenské po osiřelých farnostech v okolí Chýnova, jmenoval Hroby (298) a Chotoviny (281). Podací právo kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Hrobech bylo při paní Felnerové, dědičce p. Augustina Felnera z Feldeneku, císařského podplukovníka, který r. 1623 koupí získal statek Hrobský po Adamu Smrčkovi rytíři z Mnichu. Panství Chotovinské zůstávalo ode dávna majetkem urozené rodiny Víthovské ze Rzavého. Uprázdněných far bylo v severním Bechyňsku ještě několik, avšak farář Hubatius neuvedl jich zejména, pronášeje se toliko všeobecné, že podací páni, jako Leskovec, Černín a Dvořechovský, nepropůjčují vůbec nikomu obročí farních. S výrokem tím snáší se zpráva vikáře Bechyň-

---

[37]) Fontes rerum bohemicarum II., p. 465.

[75]) Ve zprávě vikářově praví se stručně: „Fundatio ecclesiae: Defuncta domina Kotvicin quovis anno legavit templo 9 ss.“

[76]) Bílkovy Konfiskace; str. 879.

ského z roku 1637, pokud obsahuje stížnost proti nedbalým kollatorům p. Janu Černínovi a Šebestiánu Leskovci.[77])

Panství Kamenické a statek Černovický koupil r. 1623 plukovník císařského vojska p. Jindřich z Paradisu, čímž stal se podacím pánem farního kostela v Kamenici (291), v Radouni (296) a Černovicích (291) jakož i ochráncem filialních chrámů v Častrově (292), Dobešově (291) a Těmicích (291). Dcera a dědička jeho Marie provdána jsouc za Ondřeje de la Saga, královského radu španělského, měla syna Bartoloměje de la Saga (a) z Paradisu, který r. 1642 dělil se o podací právo kostelů nedávno řečených s donem Martinem z Paradisu. Duchovním správcem v městě Kamenici a v Radouni byl tehdáž P. Alexander Kozlinský, člen řádu karmelitského. Vyžádav si svolení představených klášterních, zastával dosti obtížný úřad svůj nikoli bez velikých překážek. Don Martin, na kterého toužili častěji vikářové Bechyňští, dopisujíce úřadu arcibiskupskému,[78]) a úředníci jeho nadržovali zhusta protestantům. Kdykoli pak farář kladl tomu odpor, jali se tvrditi, že všichni osadníci jsou dobří katolíci. Podobně vedl sobě sousední šlechtic pan Leskovec z Leskovce, přechovávaje v dědinách svých podezřelé cizince (vagabundi). Don Martin z Paradisu a p. Michal Vencelík z Vrchoviště, jemuž zbýval po otci jakýsi podíl na panství svrchu jmenovaném, zadržovali faráři povinné desátky. V městě Kamenici, jak známo, založen byl r. 1359 špitál pro lidi nedužívé štědrostí p. Tobiáše z Bechyně a syna jeho Jindřicha.[79]) R. 1642 byl dům ten úplně zpuštěný, jakož poznamenal farář Kozlinský, maje na paměti starobylý počátek a dřívější květ jeho: „Olim erat hospitale, sed nunc desolatum. Dominorum pietas est exstincta.“ Městský kostel Všech svatých měl důchod ze zádušních pozemkův a krav. Počty řídilo několik kostelníkův, kteří polnosti zádušní sami vzdělávali. K faře vycházelo druhdy sto měřic žita, právě tolik ječmene a neméně i ovsa, kdežto nyní béře farář sotva po 70 měrách jednotlivého obilí. Z osady Radouňské a kostela jejího, který posvěcen byl památce Povýšení sv. kříže, scházelo se faráři 30 měřic žita a 30 měřic ovsa, to jest polovina toho, co právem mu náleželo. Z filialních osad a kostelů v Těmicích a Častrově dostával ročně po 20 měrách žita a tolikéž ovsa. Mimo to užíval Kozlinský farních pozemků u Kamenice, osívaje je 12 měřicemi žita a 15 ovsa; u Radouně pak nebylo hospodářství jeho o nic větší. Jaký užitek poskytovaly mu rybníky farní, opominul udati. Hotových peněz přijímal za službu při všech kostelích konanou celkem 24 zl. Znamenitějšího obročí toho nebude mu záviděti, kdo přesvědčí se o rozloze osad, jejichž potřeby duchovní bylo faráři obstarávati.

Farní kostel sv. Jakuba většího v Týně nad Vltavou řízen byl péčí kněze Mikuláše Kašparida z Opavy, vysvěceného v Čechách a podaného od p. arcibiskupa netoliko do Týna, nýbrž i k farnímu chrámu sv. Bartoloměje ve Chrašťanech (305). K záduší Týnskému náležel mlýn, jehožto roční výnos asi 100 kop grošů spravoval úřad panský. Duchovní správce měl něco polností, avšak nemohl ani pomysliti na

[77]) Arnošt hrabě Harrach; str. 129.
[78]) Tamtéž.
[79]) Libri erectionum; I., str. 16 nn.

řádné hospodářství pro neustálé nátisky vojanské. Za touž příčinou nescházelo se mu desátkem téměř ani zrna, vyjímaje osadu Chrašťanskou, která odváděla 15 měr žita a 15 měr ovsa. Od vrchnosti městské dostával farář Kašparides 100 zl ročně, nějakou míru piva, dříví a soli jakožto deputat, kdežto za úkony kněžské bral jakýsi mírný poplatek, ku př. při oddavkách 30 kr. až 1 zl. 30 kr. O uprázdněných farách věděl v Žimuticích (308) na panství pana Václava Čabelického ze Soutic, v Březí (364[80]) na statku p. Pavla Malovce z Chýnova a v Albrechticích (351), kdež byl podacím pánem hrabě z Vrtby.

. Statek vrácený k arcibiskupství Pražskému, Nový Rychnov (288), měl dva kostely městské. to jest Nanebevzetí P. Marie v Rychnově a sv. Magdaleny v Cerekvici dolní (288). Farářem obou osad[81]) byl P. Vácslav Gothard, člen řádu křižovnického. Nastoupiv na úřad svůj r. 1642, nevěděl ještě při schůzi duchovenské, kolik pozemků farních bude mu užívati. Kostel Rychnovský měl příjem ze 70 krav zádušních. Farář dostával desátkem 40 měr žita, neméně i ovsa a ječmene. O sousední farnosti Červenořečické (285), kde kardinal Harrach zhusta meškával, nedovídáme se ze zprávy vikáře Bechyňského zhola ničeho.

Město Hořepník (285) poddáno bylo r. 1642 p. Rupertu Račínovi. Farní kostel jeho poručený do ochrany nejsv. Trojice spravoval týž čas Šebestián Bartolomeides, jenž kněžství svého dosáhl od arcibiskupa Jana Lohelia. Zádušní dvorec a louky přinášely ročního důchodu 9 kop grošů. Při kostele byly dva přenosné oltáře, tři mešní roucha, deset kalichův a dvě monstrance. Farář měl desátku 30 měr žita a tolikéž i ovsa; mimo to bral ročně hotových peněz pět kop. Polnosti farní činily celkem dvě kopy měřic, avšak duchovní správce Hořepnický nevynakládal na pěstování jich téměř ničeho. Osada jeho nebyla nikterak zanedbávána v ohledu náboženském. K velikonočnímu přijímání dali se najíti všichni dospělí. O faráři Bartolomeidovi poznamenal vikář, že není hrubě cvičený v jazyku latinském a iak se povídá, že neměl vždy na paměti předpisy o coelibatu (latine vix aliquid scit; dicitur habere prolem).

Severní cíp kraje Bechyňského, pokud zasahoval do kraje Vltavského a Kouřimského, to jest okolí Mladé Vožice a Miličína, byl až do konce války 30leté útulkem hojného počtu protestantův. Okolnost ta

[80]) Chtěl tuším jmenovati Křtěnov (364), neboť tam jest farní kostel sv. Prokopa, kdežto Březí, kterému se říká obyčejně Hrádek (Hohen-Hradek), opatřeno jest pouze zámeckou kaplí. Ostatně dlužno poznamenati, že Albrechtice a Hrádek, osady po levém břehu Vltavském proti Týnu, bývaly v kraji Pracheňském a nenáležely tudíž k vikariatu Bechyňskému.

[81]) Vikář poznamenal, že k farnosti Rychnovské připojen jest filialní kostel v Cerekvici, kterouž označil německy slovem Neustift. V Popisu Palackého uvádí se sice Neustift (293) na označení vesnice Lhoty u Nové Bystřice, ale při Cerekvicích (288, 290) nenalézáme výrazu toho. Topografie Schallerova (díl XIV., str. 63 n.) přikládá Cerekvici nové nebo biskupské, která prý latině slula Ecclesia nova, jméno Neustift. S udáním tím snáší se německá mapa Čech, kladouc za jedno Neustift oder Neu-Cerekwe. Držitelem panství toho byl v letech 1624—45 pan Krištof Vratislav z Mitrovic. Vzdálenost Cerekvice nové od Rychnova činí více nežli dvě míle; pročež sotva lze se domnívati, že by kostely tak odlehlé na různých panstvích témuž správci duchovnímu byly svěřeny. Vikář Bechyňský stál patrně na omylu, označiv Cerekvici dolní jménem Neustift. Vedle toho, co tuto řečeno, dlužno i Popis Palackého (290) doplniti.

naplňuje nás podivením, jelikož víme, že panství Vožické koupil r. 1628 od komory české don Baltazar de Marradas, maje ve správě své i statek Miličínský a Neustupovský. Nelidský reformator sotva kdy v místech těch sídlil, jinak byl by se postaral o odchod protestantských poddaných. R. 1630 prodal panství Vožické paní Veronice Přehořovské, rod. Častolarové z Dlouhé vsi, manželce p. Jana Šťastného Přehořovského z Kvasejovic. Při p. Přehořovském bylo r. 1642 podací právo kostela sv. Martina v Mladé Vožici (281) jakož i filialního chrámu Všech svatých v Janově (281) a Oldřichově (282). Farářem Vožickým byl té doby Vavřinec Hořínek z Prostějova vysvěcený na kněze ve Vídni. Do pokladny filialního kostela v Janově scházel se výnos ze 20 krav zádušních. Důchod Oldřichovský vykazoval týž příjem. Farář Hořínek měl mimo výtěžek ze sedmi měřic pole farního tyto desátky: 80 měr žita, 20 ovsa a 24 ječmene. Při schůzi duchovenské toužil na veliký počet jinověrcův (haereticos habet in copia), kteří nesnadným mu činili úřad jeho. Nad to pak sousední šlechtici, p. Špulíř rytíř z Jiter a p. Malovec, nepřikračovali dosti přísně ke protestantům, tak že počet jejich spíše vzrůstal, nežli by se měl tenčiti. Které osady chtěl tím naznačiti, na jevu bude níže z udání faráře Miličínského.

V městě Miličíně (282) byl r. 1627 duchovním správcem kněz polský, příjmím Vavřinec Malešovský, člověk zpustlý a ke všemu lépe se hodící, nežli aby řídil osadu křesťanskou. Obec městská prosila tudíž vším právem o kněze hodnějšího, který by dbal příkladného života a zastával svědomitě povinnosti úřadu svého. Horlivého kněze byla v Milčíně pilná potřeba proto, že osadníci většinou protestanté zaujati jsouce proti náboženství katolickému, nemohli k lepšímu rozumu býti přivedeni leč pastýřskou opatrností správce duchovního. Často pak docházelo v Miličíně k bouřlivým výstupům mezi sousedy různého vyznání.[82]) Dědičným majitelem statků Miličínského a Neustupovského (283) stal se r. 1630 don Martin z Hoeff-Huerty, který odkázal je r. 1638 adoptované dceři své Anně Marii vévodkyni z Moldavy. Manžel její p. Jindřich purkrabí z Donín, svobodný pán z Donína, byl roku 1642 podacím pánem kostela Miličínského.[83]) Kněz Tomáš Suavis prve nežli se stal farářem kostela toho, zastával duchovní správu ve Velharticích (346), kterýžto statek náležel taktéž paní Anně Marii. Suavis ordinován byl od arcibiskupa Jana Lohelia. Kostel městský Narození P. Marie měl důchod z 50 zádušních krav; mimo to přispívali k němu sedláci ročně 20 kopami. Ve špitále opatrovaly se tři osoby stářím sešlé. Farář přijímal desátkem čtyři kopy mandelů žitných a ovesných; nad to pak dostával sutého obilí 15 měřic žita a 15 měřic ovsa. Polnosti farní, které se osívaly dílem na zimu, dílem na léto, měly úhrnem asi 46 měr. Osadníci při filialním kostele v Neustupově odváděli desátku 50 měřic rozmanitého obilí. Kostelík jejich nadán byl sice pozemky, avšak vrchnost užívala jich ke svému prospěchu, neskládajíc nižádných účtův. Farář Suavis otázán byv po stavu sousedních osad, naříkal na p. Špulíře z Jiter, že

---

[82]) Arnošt hrabě Harrach; str. 226, 136.

[83]) Vikář označil za patrona „dom. de Donato“, maje patrně tupý sluch. Roku 1645 prodala paní Anna Marie, purkraběnka z Donína, statek Miličínský panu hraběti Františku Evsebiovi z Pöttinku. Srovnej Bílkovy Konfiskace; str. 202, 238. — Slovník Naučný; V., str. 331.

dopouští svobodně jakémusi Kohoutáři, aby přisluhoval svátostmi ve farnosti Novoveské (282) a Vrcholtovické (282), ačkoli duchovník ten nemůže se prokázati vůlí církevní vrchnosti.

Kníže Václav František Evsebius z Lobkovic († 1677) slynul sice jakožto dvořenín císařský a znamenitý státník, avšak o potřeby a blaho lidu sobě poddaného staral se velmi málo. R. 1636 přivtělil statek Borotínský (280) k panství Jistebnickému (279), kterýžto majetek připadl mu po matce i s právem podacím kostela Jistebnického, Borotínského a Kosteleckého (280). Za faráře všech chrámů právě jmenovaných obral si před r. 1642 P. Bernarda Grodeckého, člena řádu Cisterciackého, jenž pro slušnější vychování zůstal ještě farářem v Hodušíně (278). Filialní chrám v Kostelci podolském byl, jak osvědčil P. Bernard, úplně pobořený. Příjmy duchovního správce tonuly v nejistotě tak, že vyprosil si delší lhůtu, aby mohl o nich vikáři zprávu podati. V městě Jistebnici byl sice špitál, avšak nedostávalo se mu důchodů k výživě chudých Na statcích věhlasných pánův a hodnostářů světských vedlo se faráři a poddaným lidem nejhůře.

Zpráva vikáře Bartoloměje Fisirka z r. 1642 jest tím, co jsme právě uvedli, aspoň ve hlavních kusech vyčerpána. Bohužel nedostává se nám tak podrobné vědomosti o jihozápadní polovině kraje Bechyňského, abychom mohli říci určitě, zdali tvořila týž čas vikariat jeden, jak se posud za to má,[84]) či rozdělena byla na dva vikariaty, Budějovický na severu a Krumlovský na jihu. R. 1641 installoval arcijahen Krumlovský, jsa spolu vikářem, faráře ve Ktiši (324), v Rychnově, v Kaplici (311) a Blanském (312), v Přídolí (320), v Boleticích (326), v Brlohu (326), kdežto děkan Budějovický uváděl duchovní správce do kostela v Hosíně (303) a Zahájí (304), v Pištíně (304) a Nákří (304). Z toho dalo by se souditi, nikoliv však jistiti, že již r. 1641 roztříděny byly farní osady kraje Bechyňského, pokud nenáležely k vikariatu Jindřicho-Hradeckému, ve dva obvody, jakož o čestné úkony installační dělili se dva přední beneficiati, kteří o něco později najisto honosili se názvem vikářův. Pokusíme se na základě soupisu obyvatel z r. 1650 a některých jiných pomůcek podati přehled far vikariatu Krumlovského a Budějovického.

Nejlepším dokladem toho, že kardinal Harrach zřizuje nové okresy církevní, měl na paměti starobylé rozdělení země České na dekanaty, jest obvod vikariatu Krumlovského. Hranice jeho neuchylují se téměř ani na píď od meze bývalého dekanatu Doudlebského.[85]) Arcijahen Jiří Bílek z Bílenberka, bývalý děkan Staroboleslavský, představen byl asi 30 farářům v jižních Čechách. K farnímu kostelu Nanebevzetí P. Marie v Kájově (325) náleželo devět vesnic a počet obyvatel jejich činil 591. Ostatní osazené fary uvedeme pouze jménem, pilni jsouce stručnosti; číslice v závorkách položené vyznačují stránku Popisu Palackého, počet přifařených dědin a součet obyvatel. Malonty (312, 7, 769), Planá (322, 14, 1030), Vltavice dolní (322, 0, 507), Soběnov (312, 9, 801),

---

[84]) **Dra. Krásla: Arnošt hrabě Harrach; str. 431.**

[85]) **Srovnej Palackého Dějiny České, 1854; I., 2. str. 377. — Časopis Českého Musea 1858; str. 480. — Historická mapa Čech přiložená k Památkám archaeologickým 1876.**

Přídolí (320, 16, 1011), Zelnava (323, 7, 749), Světlík (321, 11, 688), Frimburk (315, 16, 1064), Rychnov Německý (322, 12, 780), Újezd kamenný (327, 14, 799), Rychnov Český (321, 8, 944), Velešín (311, 15, 947), Kremže (327, 18, 739), Brloh (326, 4, 513), Otov aneb Záton (320, 15, 510), Ktiš (324, 15, 1374), Polná (325, 17, 776), Myšlany (314, 23, 808), Kaplice s Blanským (311 n., 29, 1550), Svéraz (321, 17, 803), Doudleby (301) se Střízovem (317, 18, 751), Rožmitál a Dvořiště dolní (314, 0, 1150), Rožmberk (313, 17, 1089), Sviny (306, 20, 1556), Chvalšiny (326, 9, 1306), Stropnice (310, 14, 1311), Hořice (316, 17, 1188), Nové Hrady (310, 0, 1010). Výčet far vikariatu Budějcvického může uveden býti teprv později, až popisem celého kraje Pracheňského zřejma bude západní hranice kraje Bechyňského.

V létě r. 1642 obcházel František Urban Pulec, děkan v Blatné a vikář, severní poloviny kraje Pracheňského, fary okresu svého a na podzim podával arcibiskupovi zprávu o všem, cokoli buď dobrého buď nedostatečného shledal na osadách svěřených svému dozoru. Jak v brzku seznáme, poznamenal některé podrobnosti dosti zajímavé, na které vikář Fisirek nedotazoval se při schůzi duchovenské Při kostele sv. Filipa a Jakuba v městečku Katovicích (341) byl farářem Šimon Zárovský, posvěcený na kněžství od biskupa Šimona Brosia z Horšova Týna. Podací právo kostela náleželo p. Jindřichu Libštýnskému z Kolovrat, nejvyššímu komorníku, který byl od roku 1623 vrchností městskou, jakož i patronem filialního kostela v Hošticích (340). Ke chrámu městskému platilo se ze 26—28 zádušních krav a počty o tom skládali kostelníci u přítomnosti duchovního správce. Faráři dostávalo se ročně 56 měr žita, tolikéž ječmene, 70 měr ovsa a hotově kopa grošův a 40 kr. Na léto oseto bývalo 7—8 měr farních polí, kdežto 17 měr zůstávalo ladem. Zárovský vybíral při křtu 9 kr., při oddavkách 45 kr. Tázán byv po stavu osady své, pravil, kterak farnost celá jest zpustošena a městský špitál prázden. Udával pak, že v kostele Řepickém (339) a v Žichovicích (345) přisluhují řeholníci kláštera praemonstratského nemajíce k tomu dovolení.

Ve vsi Hradešicích (367) obnoven byl kostel Proměnění Krista Pána na hoře a osazen duchovním správcem r. 1629. Po smrti farářově ujal se neprávem kollator p. Švihovský z Ryzmberka pozůstalosti kněžské, jak svědčí o tom žaloba ze dne 2. března 1634 zanešená k úřadu arcibiskupskému.[86]) R. 1642 řídil osadu Hradešickou farář Šimon Beer, který nedávno teprv byv ustanoven, neznal ještě důchody kostelní. Na příjmy své vyptal se ovšem časněji a zvěděl, že dostávati se mu bude sto měřic žita a ovsa a 30 kop grošů od vrchnosti. Na podzim osíval 20 měřic polí, na jaře toliko 15. Při kostele ochraňovaly se tenkráte čtyři roucha mešní, dva kalichy, ciboř a Římský missal. Farář Beer měl mimo to do správy své poručený kostel v Zavlekomě (368), o jehož potřeby více pečovali poddaní sedláci nežli majitel statku Jiří Mikuláš Chanovský z Dlouhé vsi.

V Mirovicích (333) byl farářem řádně uvedeným Samuel Petr Fortunát, posvěcený na kněze od biskupa Šimona Brosia z Horšova

[86]) V archivu arcibiskupském.

Tyna. Kostel sv. Klementa měl dostatek rouch a bohoslužebného náčiní. Důchod jeho vycházel ze zádušních krav a řízen byl kostelníky, kteří činili počty u přítomnosti duchovního správce a panského hejtmana. Panství Orlické, k němuž počítalo se i městečko Mirovice, bylo od roku 1623 majetkem knížete Jana Oldřicha z Eggenberku. Farář měl ročního příjmu 150 měr sutého obilí a výnos 50 měřic polí farních, které dílem sám zdělával, dílem měl pronajaty od sedláků za třetí mandel. Kněz Samuel Fortunát byl horlivým pastýřem věřících, přiučoval je pilně katechismu obzvláště o dnech svátečních a nedělních a liboval si u přítomnosti vikáře, ze všichni dostavují se k výroční zpovědi a k velikonočnímu přijímání. Jakožto poplatek stolový bral při křtu 12 kr., při oddavkách 30 kr.

Pan Přibík Jeníšek z Újezda měl horlivé účastenství obnovy náboženské v Čechách. Zastávaje úřad podkomořský, zřízen byl císařským kommissařem k reformaci katolické v některých krajích českých a dobrým úspěchem získal si přízeň panovníkovu. R. 1623 koupil Jeníšek statek Březnický (336) a Tochovický (335). čímž stal se podacím pánem farních kostelů v obou řečených městečkách, jakož i v Bubovicích (336). Té doby byli poddaní jeho z velikého dílu protestanté; než znamenajíce výhody obrácení svého k víře katolické, povolili v tom, co pečlivá vrchnost na nich žádala. R. 1625 vystavěli sousedé Březničtí z poddanské lásky zámeckou kapli P. Marie,[87]) která za naší doby řízena jest zvláštním duchovním. Pan Přibík zbudovati dal roku 1640 kollej a nádherný kostel sv. Ignáta a Františka Xav. v Březnici, určiv je za místa působení několika členů řádu Ježíšova. Farářem v Bubovicích a Tochovicích byl r. 1642 Matouš Jan Piscius, povýšený na kněžství od světícího biskupa Pražského. Na osadách svých neměl ani jediného zjevného protestanta. Katolíci konali pilně povinnosti jim ukládané. O důchod kostelní pečovali kostelníci, skládajíce počty u přítomnosti místního faráře. Z osady Bubovické vycházelo Pisciovi desátku 40 měr žita, 40 ovsa a 40 ječmene. Desátek Tochovický byl téže míry. Výměr pozemků farních činil 60 měřic. Při křtu dostávalo se duchovnímu správci 12 kr., při kopulaci 36—45 kr. Upomínán byv na daň seminářskou, odvětil, že obnos její odvedl děkanovi Prachatickému. O uprázdněných farnostech věděl ve Hvožďanech (342) na panství p. Vitanovského a Chrašticích (335) na statcích p. Pinty Bukovanského z Bukovan.

Panství Lnářské (Schlüsselburg, 341) bylo ve válce 30leté majetkem pánů ze Šternberka na Bechyni. Jaroslav Volf na Lnářích odkázal je r. 1635 dceři své Johance, která provdala se za hraběte Adama Matyáše z Trautmannsdorfu. Pod ochranou jeho trvaly roku 1642 kostelní osady: Kasejovice (342), Kocelovice a Lnáře (341). Farářem Kasejovickým byl kněz Matěj Mettanaeus rodem z Horažďovic. V povinnosti té zůstával již 18 let, ačkoliv obročí jeho bylo nehrubě výnosné. Špitál v městysi Kasejovicích poskytoval přístřeší a vychování dvěma stařenám. Chrám sv. Jakuba většího opatřen byl třemi mešními rouchy, třemi kalichy a Pražským missalem. Kostelní důchod plynul ze tří (sic) krav zádušních a spravován byl desíti kostelníky, kteří před patronem a farářem vydávali počet z vladařství svého. Kněz Matěj měl desátku

[87]) Schallerova Topografie; III., str. 66 n.

po 20 měrách žita, ovsa i ječmene a osíval asi 12 měřic farních pozemkův. Práva stolového užíval tak, že přijímal při křtu a pohřbu 6 kr., při oddavkách 30 kr. Před vikářem prokázal se tištěnými výnosy sněmu Tridentského a písemným svolením bývalého officiala arcibisk. Kašpara Arsenia z Radbuzy, že smí rozhřešovati od případů zadržených (casus reservati), především pak uváděti jinověrce do církve, ačkoli tvrdil, že na osadě jeho není, kdo by s katolíky nesrovnával se v náboženství. Jmenoval pak osiřelé kostely ve Lnářích, Kocelovicích, Bezděkově (342), Řesanicích a Kotouni (343), udávaje za kollatory tří chrámů posledně uvedených p. Benedu, Adama Strojetického a p. Kokořovce.[88]) Podnět ku pohoršení zavdal v kostele Kasejovickém r. 1643 Jan Kleňka, sklenář z kollatury Předmířské, když přistoupiv ke stolu Páně, přijatou hostii z úst vyňal a tuším že ke kouzlům uschovával. Farář Mettanaeus zaopatřiv mu přístřeší v žaláři Lnářském, oznámil dne 12. června pověrčivý skutek jeho vrchnosti p. Adamu z Trautmannsdorfu.[89])

(Dokončení.)

Příspěvky ku bližšímu seznání spisů Husových a jeho života.[1])

Podává *Karel Novák.*

I. O životě kněžském za času Husova.

„Pod jménem svatým přikryto jest ohavenstvie, a pod krású šeredné zmýlenie.“ (I. 302.)

Tak praví Jan Hus, líče jeden z mnohých obrázků tehdejší porušenosti mravní vůbec a kněžské zvláště, a zajisté právem. Vysvítáť ona z četných svědectví jiných, a probleskuje také narážkami, které v jeho spisech po různu se vyskytují.

---

[88]) Vikář Pulec psal jména osobní a místní velmi nedbale a libovolně, že není snadno uváděti je na pravou míru. Tak na př. čteme ve zprávě jeho: „Vacant ecclesiae; Przezanicensis, Bezděkovicensis, Nepcotonensis“, kdež patrně bije se na osady svrchu řečené.

[89]) Dra. Krásla Arnošt hrabě Harrach; str. 575 n. Omylem uvádí se tam pan Adam z Trautendorfu kollatorem obročí Kasejovického.

[1]) Obírajíce se stopováním spisovatelské činnosti mistra Jana Husi, předkládáme tuto ze svého pokusu některé ukázky; první dvě jakožto příspěvek kulturně historický, jenž sestaven jsa z různých narážek a svědectví, ve spisech Husových se vyskytujících, již svým sestavením poněkud též přispívá ku bližšímu jich pochopení; další náš příspěvek, životopisný, hledí vlastně též objasniti některá místa týchž spisův a srovnati je s historickými událostmi; poslední konečně týká se původnosti ve spisech Husových.

Prameny a jich skratky jsou hlavně tyto:

1. Mistra Jana Husi sebrané spisy české, vydané od Karla Jar. Erbena. Kde udán *jenom díl a strana*, rozumí se vždy dílo toto.
2. „Opera Hussi“ značena skratkou *Op.* (= Norimberské vydání sebraných spisů M. J. Husi latinských z r. 1558).
3. Documenta M. Joannis Hus vitam, causam, doctrinam illustrantia ed. Fr. Palacký 1869; označujeme spis tento skratkou *Doc.*
4. Fr. Palacký: Dějiny národu českého.
5. V. V. Tomek: Dějiny university Pražské.

Hlavní příčinu porušenosti oné hledati sluší v tom, že apoštolští náměstkové nebyli živi tak, jako apoštolé, neměli ducha svatého, jenž jest duch jednoty, duch pokoje a milosti; ale vadili se o důstojenství pro zboží, a lidi zabíjeli a rozbroj v křesťanstvu činili; protož po skutcích ukazovali, že mají ducha zlého, nesvornosti, ducha lakomého, jenž jest vrah od počátka. (II. 211.)

A od nich rozšířila se nákaza po celém kněžstvu. Papež potvrzoval k úřadu kněžskému jen toho, kdo více zaplatil, nehledě k jeho způsobilosti; a tu může to hloupý člověk rozsouditi, že papež člověka, jehož nikdy nevídal, jenž od něho jest sto neb dvě stě mil, nezná, aniž ví, hodí-li se tomu lidu, nad nímž chce ho posaditi za biskupa neb faráře, aniž ví, přijme-li ho mile lid dobrý, jenž má od něho duchovně pasen býti: což se tehdy do toho plete? (I. 406.)

Zajisté jen pro peníze, a toho důvod v čas tehdejší položen byl zřejmě, že mnoho tisícův zlatých za arcibiskupství Pražské dáno jest. (I. 405.) Za Puchníka[2]) k Pražskému arcibiskupství stáli rukojmí ještě po jeho smrti: Kbel, Malešic[3]) a jiní, a musili platiti, an nepoživ arcibiskupství, aniž v ně vstoupil, umřel jest. — Ale již jest prve ustanoveno od papeže Jana XXII., co který biskup má dáti. Neb ten papež nejprv nalezl a kázal sobě dáti prvé požitky obrokův, to jest, což užiti může každý první léto, a byl sehnal ten lakomý papež velikou věc pokladův ve svou komoru. (I. 408.) A též jindy za Pražské arcibiskupství do Říma veliké peníze vždy nosili, když nového arcibiskupa měli míti. (I. 411.)

Vůbec bylo za těch časův veliké převrácení v ustavování biskupův. Neb prve byl ten obyčej, že lid, kterýž měl veden býti, volil sobě biskupa neb vůdce: ale tehdy již zavržena byla moc lidu, aby požádal a volil sobě hodného kněze, a otevřena jest cesta, aby lakomí a jinak nešlechetní u papeže jako bravy lidi sobě k tělesnému požitku zakoupili! A toho jest důvod, že netáhnul míti od papeže listův, až ihned svolal žákovstvo, aby dali na pomoc zaplacení na plášť; a někdy ještě neměl listův, a již chtěl míti; jako se stalo roku 1413 („letos") v našem arcibiskupství, že dávali jedni a úmyslem tím, aby ti, kteří kázali slovo boží a trestali jich hříchy, byli vypleněni; druzí dávali bojíce se, aby jich nehrdlovali: neb vydali pokutu na ně, aby do kostela nechodili, dokud Šimonovi nepoloží peněz. Ale třetí, ti hnuti duchem svatým, aneb snad bojíce se potom téhož porobení, nechtíce dáti, odvolali se ku papeži. (I. 461.)

Ale slovo Kristovo: Králové světští panují, ale vy ne tak! v posměch a v potupení přišlo od času, jakž jest dáno papeži od Konstantina krále panování r. 301 po Kr. Tehdy slyšen byl hlas: Dnes jest jed vlit v církev

6. V. V. Tomek: Dějepis města Prahy, krátíme *D. P.*
7. J. Loserth: Hus und Wiclif. Zur Genesis der Husitischen Lehre. Praha 1884. Citujeme *Los.*
8. *J. s.* = Jungmannův slovník.
Jiné prameny udány jsou zevrubně na svém místě.

O době, životě, povaze a spisech Husových podávali jsme pojednání od roku 1883 v Pražském semináři pro filologii slovanskou, jemuž i práce tato vznik svůj děkuje.

[2]) Puchník Mikuláš, arcibiskupský official, kanovník Olomoucký, roku 1402 zvolen byv za arcibiskupa, zemřel před stvrzením 19. září téhož roku. (D. P. V., 129.)

[3]) Mistr Jan Kbel roku 1402 administrator arcibiskupství. (D. P. V., 103.) Jan z Malešic, scholasticus při kostele Pražském. (D. P. V., 120.)

boží. I praví oni, že ďábel to řekl; alc ať angel boží, ať ďábel to řekl, vždyť jest pravdu pověděl! Neb tím nešťastným zbožím zjedovatělo a ztráveno jest nám takměř všecko křesťanstvo na duši; odkudž svárové mezi papeži, mezi biskupy a mezi jinými kněžími. Psi se o kost hryzou, vezmi kost a přestanou; nebuď zboží u kostela a nenalezneš k němu kněžíčka! (II. 81.)

A kdo chce, znamenej, že nic neprospívají papežové mocí násilnou a světskou. Čti kroniku a patř k časům, že vždy více ubývá moci světské papežům, jakž jsou počali bojovati. (I. 411.)

Papežové a biskupové chápali se meče železného, ale těch, již by kázali slovo boží, zde nebylo. A „jdi na Rýn", dokládá Hus, „tu nalezneš na biskupích jaky, prsně, plechy, meče, kopí, terče i odění; věrně železem jsou se ohradili, aby jako Kristus v ruce, v bok i v nohy nebyli zakláni! Kristus na kříži vysokém, oni na hynstě velikém, Kristus trnovou korunu má na hlavě, oni s drahým kamením perlovou; Kristus za nás kopí dal v boce svém pohřížiti, a oni chtí pro bídné statky tohoto světa bližního zahubiti. Pakliť praví, že o víru bojují, jistě tohoť ve čtení ani v Kristově životě nemají." (I. 175.) „A co nám vybojují dobrého biskupové, nechavše duchovního řádu, to na soli prodáme! Kdyby páni a knížata chtěla mše sloužiti, křtíti, kázati slavně v kostele, zpovídati a rozhřešovati, řekli by kněží, že to jest kacířství, a nedali by jim se v to plésti, neb jest kněžský úřad; též by měli páni, králi, knížata i rytíři říci biskupům a kněžím, aby se jim v jich úřad nepletli." (I. 180.)

Z poddanství však světského vymaňovali se kněží, tak že již chtěli, buď kněz kterakkolivěk zle živ, že nemá s ním nic pán světský činiti, ani ho trestati, ani naň sáhnouti. (II. 258.) A tak přilnulo kněžím bohatým a lakomým zboží, že nemohli se ho lehce pustiti, aby daň dávali a ovšem aby světsky nepanovali. (II. 400.)

Papežové a kněžstvo vůbec velikou jevili nádheru v oděvu a strojili velkolepá procesí a průvody okázalé (II. 126.), dávali lidem před sebou modliti, klaněti a mnoho sebe prositi (I. 192.), a přijímali taková klekání s žádostí, nepamatujíce, že apoštolé a jiní svatí bránili před sebou klekati. (I. 68.) Obšírně popisuje takový průvod Hus v Postille, řka: „Aj tak dnes slovo od slova papež, biskup i farář má čísti, když před dveřmi kostelními stane u procesí, to jest v zřízeném chodu žákovstva a lidu jiného. I nevím, kterak by papež to mohl dobře čísti, ač by snad uměl; neb mnozí bývají papeži, arcibiskupové, kardinali, biskupové, kanovníci i faráři, neumějíc v knihách čísti; kterak mohl by čísti, ano všecko by bylo proti němu? Kristus na oslíku, a on na velikém bílém oři neb hynstu, v uzdě zlatem okované a drahým kamením uzdu, prsosiny[4]) i pochvy maje položené, třapce zbarvené od klobouka až do země, a deku, jenž koně kryje, až se i po zemi vleče; před nímž oslici ženou neb mezkyni, jenž na sobě nese tělo boží; na niž s Kristem nic nedbají, a před papežem klekají, ano nad ním nebe nesou a nazývají nejsvětějším, a trou se, prosíce za obroky a nohy líbají, ač dopustí oděnci žoldnéři, jenž kyji stříbrnými chudé do noh tepou; a on sedě na hynstu směje se tomu, že tak u veliké chvále jest: a náš milý, tichý, pokorný spasitel jede s velikým pláčem na oslíku! — Kardinalové, jenž také s ním jedou v takéž pýše, jenom že nebe ne každý nad sebou má a střevícův zlatých, tiť nejdou pěší jako apoštolé podlé oslice, jenž nese

[4]) = prsní řemeny na koni, náprsník. (J. s.)

Krista před papežem. Také se klamají, kteříž před ním, an tak jede, klekají, a ti všichni, kteříž mní, by to bylo dobře, jakož jsem já mněl, dokud jsem písma a života svého spasitele nedobře věděl; ale již znám, že jest pravé rouhání Kristovo." (II. 126 a násl.)

Ano takový jest i příklad ctižádosti kněžské, že jeden mistr, Mařík, mnich, dobyl sobě od papeže bull, aby mu bylo dáno nad jiné mistry místo; a papež přikázal v bullách, t. j. v listech svých, aby jemu dali místo pod zbavením obrokův i kněžství i všech důstojenství a pod kletbou; avšak nemohl od nich přivolení míti! (I. 454, a podobně Op. I. 303[b], kdež jmenován lat. „Mauritius".)

Kněží a žáci, vadíce se o obroky, vypisovali na sebe, což nejhoršího mohli. (II. 286.)

Také, aby více nalakotili, pletli se v úřady lidí světských, tak že již skoro osáhnuli všecky úřady, v nichž peníze čili. Aj purkrabí byl kněz, kněz u desk zemských, kněz sudí, kněz vladař v zboží, kněz kuchynný, písař kněz, a kdyby biřictví mělo plat veliký a nebylo ohavné a s velikou prací, kněz by byl býval i biřicem. (III. 246.)

A v Římě zpovědlníci, kněží i mniši, běhounové neučení a nestateční sedali na zpovědi, když jenom umluvili, aby určené zlato dali od zpovědi, a lidi rozhřešovali. (I. 412.)

A tak ve svatokupectví pohříženi byli všichni, prodávajíce odpustky, zpověď, křest, kázání, mší sloužení, pohřeb, olej svatý, žehnání i kostelův svěcení i oltářův, a větší svatokupci prodávajíce biskupství i jiné obroky, a jiní kupujíce. (II. 344.)

A řekl o nich Ježíš, že jsou zloději a lotrové. A velmi chytří; neb což ani pán násilím, ani lapka, ani zloděj noční nevezme, toť svatoprodavač vyloudí: ono za zpověď, ono za mši, ono od svátosti, ono za odpustky, ono za úvod, ono za požehnání, ono za pohřeb, ono za pokropení, ono za modlitby. Ba i haléřík poslední, jejž jest babička v šlojířku zavázala, aby ani lapka, ani zloděj jí ho nevzal, ten haléřík ludař a zloděj na ní vyloudí, i kterakž není chytřejší a ukrutnější než zloděj? A kdož chce oko rozumu svého otevříti, shledá, že pod pokrytstvím zákonníci více loupí chudé krádežem než jiní. (I. 220.)

Biskupové již sobě ustanovili zákon, aby od svěcení oltáře nejméně vzali dvě kopy,[5]) a od kostela, jakž mimo dvě kopy učiní. A to již pevněji drželi než Kristovo přikázání: Darmo jste vzali, darmo dejte! A oni za peníze dávali, umluvujíce, a nezaplatilo-li se jim, světiti nechtěli, pakli světili, a oni nezaplatili, tehda nad nimi mstili půhony a kletbami. (I. 415.) Tu mívali výmluvu, že prý biskup prodává práci; ale jak draze má býti vážena práce od svěcení jednoho oltáře? Zajisté větší práci měl laik, utesav a ustaviv oltář, než biskup, jenž ho málo požehnal a pomazal; a laik asi méně vzal od své práce, než biskup. A poněvadž prve nebývala ta práce tak drahá, a také, že byla lacinější na chudém biskupu než na bohatém, a na suffraganu, t. j. pomocníku, méně se vážila než na samém biskupovi, tehdy bral, co chtěl. (I. 417.)

[5]) Kopa (hřivna) = 60 grošů (56 lehká hř., 64 těžká hřivna); groš měl 12, a od roku 1380 měl 14 penízů neb haléřů; 1 zl. = 10—18 grošů. Cena groše za těch dob stále klesá, tak že se jich z jedné hřivny roku 1390 až 80 razí. (D. P. II., 410 a násl.)

Na biřmování, protože jest krátké, styděli se biskupové peněz žádati: avšak někteří měli pacholky Jezí,[6]) jenž přikazovali, aby od biřmování ofěrovali po penízi; a připravil si biskup také kazatele k své vůli, aby nahonil; jakož i kdy kostel neb oltář světil, an pravil, že mají se vložiti ofěrou v účastnost těch svatých, jimiž bylo založení a jiné účastnosti a odpustky vypravoval: a to vše znělo na peníze! A tak sluhové s biskupem za posvěcení oltáře pobrali plátno, čbery i peníze. (I. 418 a násl.)

A tolik bylo těch Jezit, že u papeže na př. ono kardinal byl, ono písař, ono kancléř, ono vrátný, ono bullař, t. j. pečetník, ono přímluvce. A kdo by je sčetl u biskupův a jinde! (I. 400.)

A na svěcení žákovstva tu písaři těžili, tak že od prvního svěcení za list brali po groši a po penízi, od druhého po dvou groších a po dvou penězích, od třetího po třech i od čtvrtého, někde také dávali zlatý a někde více, a jinde méně. A někde i holiči i vrátnému musili dávati, i tomu, jenž je přijímal. A tak sobě biskup ty sluhy své k honění peněz tvrdil, že nedopustil k svěcení; pakli dopustil, ale nevrátil jim listův prvních, až i zaplatili: aneb provolal, aby pod kletbou ty listy vyplatili. A tak když se v hromadu sebralo to roztroušené svatokupectví, bylo do roka drahně hřiven (I. 419.)

Potom vysvěcený takto kaplánek velel sobě dáti od zpovědi po groši, řka: „Já jsem musil dáti za list, také mi musíte dáti!“ Ale viz kupčení velikého! Dal za list groš na deset lidí, vzal od každého groš, i získal devět grošů na jednom groši. Pakli šacoval výše, bohatější po dvou neb po třech groších, tehdy více, jakž kdy chytře uměl, získal.

Olej svatý také draze prodávali nad jiný olej, o to ne pro jiné, než že jest svatý: někde dva groše, někde dvanáct peněz, a někde groš brali.

Pak za 30 mší obecně 30 grošů brali. A některý z kněží toliko mší nabral na se, že kdyby na každý den 5, neb 6, neb 10 jich sloužil, za 50 let nemohl by jich vyplniti. (I. 436.)

Také říkali kněží, že se jim má do roka sedmkrát, jiní že třikrát ofěrovati (II. 44), a pýchali, že mají moc rozhřešovati a do nebes i do pekla posýlati, koho ráčí. (II. 153 a 158—9.)

A hrdlovali rozličně lidi pro platy, pro desátky, neb pro jiné dluhy, a také i bez viny. Pro jedno slovo protivné poháněli do Říma, druzí jinam, a kleteb dobývali. (II. 392.) Potom papež za peníze, které by kdo na cestě utratil, milostivě jej toho půhonu sprošťoval. (II. 153 dole.)

Byl-li bohatý nemocen, šlo jich mnoho, a byl-li chudý nemocen, nenazřel jeden. (II. 384 a podobně Op. II. 49.)

R. 1412 zklamali kněží lživí mnohý lid, jistíce jim, že kdož by kolivěk dal papeži pomoc proti králi Neapolskému, že by měl i hříchův všech i muk zbavení. (I. 340.) Takových lhářův s odpustky čert všude takměř nasál, a těch velmi praelatové a kněží druzí hájili, i doktorové. (II. 60.) A těch bylo mnoho, kteříž umějíce písmo, nechtěli vedle něho živi býti, ani jiných učiti. (II. 57.) Tak na př. naši doktorové nechtěli bakalářům a studentům odpověditi a jich naučiti, ani pro boha prosili, jsou-li pod přikázáním zavázáni, aby papežovi, jakož na bulle přikazuje, dali pomoc z toho zboží, jehož komu z nich bůh dopřál. (II. 29.) Nacházíme mimo jiné také stížnost, že by kněží zpověď pronášeli, a tak lid jen více znemravňovali. (II. 325.)

---

[6]) Hříšníci podobní, jako byl dle písma sluha Eliseův, jménem Jezí.

Že papeže svatým nazývali, toho nejbližší příčinou zdá se býti Husovi chytrost žákovstva, jež chce tudy stav svůj v moci k světu zvelebiti, nad laiky se v moci, v svatosti, v zboží povznésti, a tak je pod se hrůzou podkasati. Protož kněží obecně strašili lidi neučené otcem svatým, jakoby on vším světem vládl a mohl učiniti, což by kolivěk chtěl; a zvláště ti, kteří se učili ustanovení papežská a chtěli mnoho obrokův míti, pochlebovali řkouce, že papež nemůže blouditi, že jest otec nejsvětější a pod. (I. 8.)

Kněží kázali na nových mšech, že kněz jest důstojnější nežli matka boží, poněvadž prý tato jednou Krista urodila, ale kněz častokrát a kdy chce jeho stvoří. (I. 14.)

I myslí Hus, že proti neřestem takovým jiné pomoci nebude, leč by sám papež některý je zrušil. Ale byl by prý opravdu div, aby v těch časích takový papež se zjevil. „I vím to," dodává, „že by jemu nedali jeho apoštolé býti živu dlouho!" (I. 464.) A nepravil toho marně. Neboť jakmile se vyskytl nějaký věrný kněz a pravý kazatel, aneb i jiný člověk, jenž nebyl kněžstvu zhýřilému po chuti, týrali a mučili jej, až i ubili. Jakož roku 1413 v Moravě official a jiní věrného člověka hladem umořili, a knězi Martinovi nohy uhnojili. (II. 9.) Také měli obyčej žákovstvo a kněží v Pražském kostele na hradě, že když je z dobré žádosti věrní křesťané napomínali, aby na kázáni nelhali, ani ihned chopíce je tu, v kostele je bili, rvali, poličkovali, a uvedouce je do obecnice žákovské,[7]) tu je mrskali. Totéž učinili mniši u Matky boží Sněžné na Novém městě, a v jiných klášteřích. (II. 124.)

Zvláště jest zajímavo, kterak mámením rozličným kněží loudili peníze.

Innocentius III. zakázal vydírání peněz ukazováním ostatků; ale že to bylo měšci neb tobolce kněžské něco protivné, proto také bylo nelibé; ale kdyby je drželi, snad by byli méně zubův sv. Barbory i jiných nazvaných od nich svátostí ukazovali. A tak zjevně loudili lid k obětování, jenž jim méně dával než prve. A již měli přísloví i sedláci: „Ale ť ten kněz konec stříbrný dobře přivede!" Kázal jeden u sv. Jindřicha na Novém městě v Praze: „Vězte, dítky, že tři čerti šli jsou na posvícení: jeden, aby srdce zavíral, aby hříchův neželeli, a dítky, to zlý čert; druhý, aby ústa zavíral, aby se nemodlili a boha nechválili, a dítky, to horší; a třetí, aby měšce zavíral, haha, dítky, to nejhorší! Protož, milé dítky, nedejte tomu nejhoršímu ďáblu sobě měšcův zavírati; přistupte k svátosti, otevrouce své měšce a tobolky!" (I. 80.)

Ve mnohých městech, a zejména v biskupství Litomyšlském, dělali kněží dokonce zázraky. Zkrvavili totiž oplatek krví svou, a namlouvali věřícím, že jest to krev Kristova. Ale potom, když byli zkoušeni, přiznali se, že to učinili. (II. 183 dole.)

Pověrčivosti tehdejší mohlo rozhlašováno býti, že se chová v Římě maso Kristovo, v Praze ukazovali kněží lakomí vous Kristův, jeho krev s prachem smíšenou, mléko matky Kristovy a j., a prováděli mnohé zázraky. (Op. I. 156.) Na Horách Kutných vzdělanec (scholasticus) jeden nesa hostie do vesnice, ztratil bezděky jednu malou hostii, kterouž nalezše lidé a ihned veliké zástupy shromáždivše, klaněli se jí. V Chrudimi, v Bononii a v dioecesi Krakovské byli postiženi a trestáni kněží pro podvodné zkrvavení hostie, aneb že ji rezem zbarvili a za krev Kristovu věřícím vyhlašovali. I o 12 kněžích

[7]) = refektář; obecnice též = obecný domek. (II., 25.)

*

v Uhrách slyšel prý Hus něco podobného. (Op. I. 160.) Dobré paměti Petřík z Cách, občan Pražský, ruku maje zchromlou, přinesl do Vilsnaku ve jménu oné krve, kterou tam rozhlašovali, ruku stříbrnou, a chtěje zkusiti, co by kázali kněží o ruce oné, zůstal tam až do dne třetího; a kněz, an týž seděl v kostele, hlásal na kazatelně řka: „Slyšte, dítky, zázrak: Ejhle jeden občan Pražský uzdravil se na ruce zchromlé krví Kristovou, a na svědectví toho ejhle! přinesl tuhle ruku stříbrnou.“ Ten však stoje a ruku zdvihnuv vece: „O kněže, proč lžeš? Hle ruka má dosud jest chroma, jakož i dříve.“ A té věci, dí Hus, svědkové jsou dnes v Praze přátelé jeho i rodina. (Op. I. 161[b].)

Též obrazy velebili mnozí v divích pro své lakomství, klamajíce lid. (I. 70.)

A jak se mělo duchovenstvo tehdejší na venek, tak se také chovalo doma, ne-li ovšem hůře.

Kněží obecně v lakotě nad jiné lidi hřešili; neb i půst směleji než jiní rušili, i rozkošně se krmili, jedli a pili přílišně, a divné krmě nad jiné vymýšleli, a nejvíce hodovali. (II. 241.) Také bylo bratrství mezi faráři a mezi panošemi, jež v to bratrství vtáhli, že sjedouce se k jednomu jeden den, a potom k jinému jiný den, a tak pořád, velmi v jedení a v pití se bratřili, sami objídali neb opili a ožrali; a na chudé nevzpomínali, doma mše zmeškali, a vrátivše se z bratrských hodův, za několik dní nevystřízlivěli! (I. 432.) Oni na svých obědech i sluhami i krměmi i přípravami, mísami i koflíky, pitím i lžicemi, a v jízdě na koních i na vozích přesahovali zemské pány i rytíře. A pak v hodování a v kvasech s přátely a s jinými lidmi, kteří jim byli povolni, utracovali almužnu.

Také pití měli z cizí vůně rozličné. Měli v Čechách pivo i staré i mladé,[8]) i husté i tenké. Když větští k nim přišli neznámí, tehdyť jim dávali tenkého pivce, aby mněli, že oni to pivce pijí, a také, aby méně vypili. Pakliť koho čili, že u nich snad chce po smrti ležeti, aneb že měli čáku, že jim chce po smrti dáti, tehdy podtočili dobrého z pitancie, a pitancie slulo hojné u nich pití a rozkošné jedení. Králi, páni, knížata neměli píti a jedení vždy tak dobrého a hotového, jako měli mniši, kteří i oděvu měli hojnost i jiných potřeb, a kláštery jejich nazývá Hus rajskými dvory! Protož mohlo se říkati: „Kdo chce dobré bydlo míti, slib se do zákona (t. j. do řehole) jíti.“ Oni sami to pravili, kdy chtěli koho v zákon vlouditi. (I. 428.)

Co pak lží učinili před papežem a před jinými osobami, aby se u papeže přimluvili, řkouce: že jsou velmi chudí, že nemohou se živiti pro chudobu v klášteře a té práce snésti! I tak prosili, aby jim kostel některý přisobil. A když bys rozčetl v jich klášteře osoby, pluhy, rolí, rybníky a platy, shledal byš, že na každého dostalo by se 20 neb třicet kop platu, a druhé k tomu po pluhu a po rybníku! Co pak běželo svatokupectví na penězích, aby to došlo: ono papeži, ono podacímu pánu,[9]) ono přímluvčím, ono písařům, ono řečníkům, a tak i o jiných, jenž k tomu pomáhali! (I. 246.) A ač jim byly plny stodoly, komory, špižírny i pivnice, ale žádost vždy děravá nebyla plna. (II. 271.)

I platí o kněžích a mniších tehdejších plnou měrou slova sv. Bernarda: že je zachvátila pýcha, a že vše, což jest libé a rozkošné, to volí a drží;

[8]) Tomuto říkalo se též „patoky“. (D. P. II., 528.)

[9]) Podací pán byl ten, kdo měl moc, aby kostel dobrému knězi dal a jej zpravoval. Moc tuto měl, kdo kostel založil a nadal, pak přecházela dědictvím na jeho dítky, aneb ji za peníze přepouštěl jiným. (Podle výkladu Husova I., 450.)

ale což protivné, toho se varují. Neb s rytíři pýchu a velikou čeleď a krásnou přípravu, a také věci pilně strojí, ale velmi chytře varují se těžkosti pancíře a v noci nespaní a půtek v zemi bojovných! (I. 236.) Jim se dává, jim se kupuje, a chudý všude v nouzi leží! (I. 220.)

A co bylo biskupův, opatův, kanovníkův i farářův, jenž chudých statek, jímž vládli, na psy nakládali, a tu almužnu, kterouž měli chudí lazarové jísti, jedli jich psi tuční, chrti, vyžlata a ohaři! (II. 242.)

Také tancem v neděli bohu se rouhali. Neb kněží v neděli tancovali, i pravili, že není hřích tancovati. (II. 409.) A mniši též na nové mši tance strojili. (II. 28.) Jeptišky neostýchaly se docela posýlati zamilovaná psaníčka. (I. 259, srv. i I. 273.)

V nejhnusnějších a nejšerednějších způsobách prohřešovalo se tehdáž měrou zvláště úžasnou kněžstvo proti přikázání šestému.

Jsou toho četné doklady ve spisech Husových, kdež proti hříchu tomu velice horlí, ale zvláště drastický jest jeden případ, který uvádí v Postille, řka: „Řekne snad někdo: Křivdu mluvíš, kněží haníš! A já odpovím, že za mne v kostele u Matky boží v Týně popadli jsou s manželkou kněze prostřed dne, a musili jsou ihned kostel jinak světiti. A by měli všechny proto světiti, snad by málo bylo klášterův i kostelův, by neměli svěceni býti! Ó by bylo hodné pověděti, co jistého zlého vím, jenž se děje! ale poroučím to spasiteli...“ atd. (II. 303; srv. též I. 444.)

Kterak byl i kostel od kněží a žáků vůbec znesvěcován, toho příkladem jest strojení škrabošek, jaké Hus ve Výkladu dosti podrobně popisuje takto: „Co pak činí zjevné nekázni v kostele, strojíce škrabošky, kdo by vypsal na Praze? Učiníce žáka potvorného biskupem, posadí na oslici tváří k ocasu, a vedou ho do kostela na mši; a před ním mísu polévky a konev neb čbán piva, i drží před ním, an jí v kostele. A viděl jsem, an kadí oltáře, a zdvih nohu nahoru, i vece hlasem velikým: Bú! A žáci nesli před ním veliké pochodně místo svěc, a chodili oltář od oltáře, tak kadíce. Potom jsem uzřel, ano žáci vše opak kukly kožišné obrátili a tancovali v kostele; a lidé se dívali a smáli, mnějíce, by to bylo vše svatě a právě, že to měli v své rubrice, t. j. ve svém ustavení.“[10]) (I. 302.) Arcibiskup Jan z Jenšteina pod kletbou tyto hry zapověděl, a přece nebylo od nich upuštěno docela.

Také pobožnost kněží v kostele byla velice povrchná. Někteří stáli neb seděli jako obrazi němí namalovaní, jiní šeptali sobě i jiným škodíce, pravíce sobě lži, marné věci i běhy světské, zpravujíce lidi dobré, smějíce se a smlouvajíce se, kde se po mši sejdou v krčmě, a jestliže se modlili, zuby i rty mleli bez užitku, jakož ve mlýně žernov hřmí, a také neříkali všech slov, která říkati měli; někteří počátek, nechajíce prostředka, ihned s koncem složili (I. 300 a 307); a nemohli se dočkati, aby brzo služba boží se dokonala, aby do krčmy, a druzí lecikam v nehodné kněžím obyčeje se obrátili, ba pohříchu i k tanci! (II. 28.) — Kněží sami netoliko neměli, nekázali, neučili, nepsali božských přikázání, ani drželi, ale jiným bránili i psáti i praviti; a nazývali ty bludné Viklefisty, kteří je kázali a psalí v kostelích a v domích: ale kteří psali oplzlé věci a ohavné, jenž k hříchu mysl popouzely, ty nazývali dobré lidi; nebo i sami též psali, aby libost tělesnou

[10]) Takovým způsobem koledovali prý žáci a nižší duchovní u vyšších hlavně o vánocích, na tři krále a dále až do Hromnic, o velikonocích pak na novo. (Dle Tomka D. P. II., 200.)

měli. (I. 54.) „A selhal bych,“ praví Hus, „bych nevídal u kněží i u mnichův před stolem k očima na jeleních malovaných rozích obrazu panny krásné s nadutými prsmi.“ (I. 77.)

A vida takové marnosti horlí proti nim dále slovy sv. Bernarda: „Pro bůh! Není-li stud pro škaredosti, proč aspoň nezdrží se nákladové? — Jistě viděním nákladných a velmi divných marností zapalují se lidé více k oběrování než k modlení. Kdež více bohatství se vidí, tu oběruje se raději zlato, krytými svátostmi blýská se mezi oči, a otvírají se měšci, ukazuje se krásný svatého neb některé svaté obraz, a tím věří se světější, že zbarvenější! Běží lidé k líbání, ano je volají k dávání, a více diví se pěknosti, nežli ctí svatosti. Své kamení obláčí kostel zlatem, a svých synův nedbá nahých, a z nákladův lidí nuzných slouží se očima bohatých; nalézají diváčkové, čím by se kochali, a nenalézají nuzní, čím by sobě-pomohli.“

II. Veřejný život na poč. XV. století mimo duchovní.

Následkem znemravnělosti kněžstva sklesla i pobožnost a mravnost lidu obecného.

Pohodlnost života kněžského byla mnohým lidem vodítkem, aby se stavu duchovnímu oddali. Veliká strana lidí proto obecně dávali děti do školy, aby byli bohati, v světě velebeni, a přátelům aby pomáhali. A proto obyčejně zle byli živi, že nedůstojně v kněžství vstoupili. A že zboží přibývalo duchovním, proto také žákův a kněží přibývalo, neb každý chtěl lehko živ býti a zbohatěti.

Protož drazí byli otroci, rolí hynulo, sluh nebylo, ano každý sedlák obecně chtěl syna preláta míti. (I. 447.)

Do kostela šli světští, jen aby se v pyšném rouše ukázali. O tom svědčí jejich neslušné chování při službách božích. Smáli se v kostele, ženy pak se vadily a hanily, postrkajíce jedna druhé se stolice. Panoše hleděli, kde jest pěkná; kam se obrátila, tam oni za ní, a prve se jí poklonili, než tělu božímu na oltáři. Ba často i záda obrátil k oltáři a k ní tvář, a mluvili spolu, chechtajíce se.

Sedláci pak, ti nemodlili se, nýbrž stáli jako kolouchové, a střepěli,[11]) kam se kdo obrátil. A měšťané, ti teskliví byli, bojíce se, aby nezmeškali lakomého trhu. (I. 130.)

A tak lid hloupý pásl čichy v kostele: vidění v dívání obrazův, ornátův, kalichův a jiných divných příprav; sluch pásl ve zvuku zvonův, varhan, v zvoncích, v zpívání neslušném, jenž více popouzí k tanci než k náboženství; pak myšlení lid pásl, mysle, kterak kněží nenábožně se modlí, chodíce, mluvíce a smějíce se v kostele, kterak odíni jsou v krásných sukních, kápích (= pluvialech), čepicích s uzly perlovými, s třapci hedvábnými, s kuklami rozličných myší, s berlami a s holmi a s kříži stříbrnými, s ampulami a kropáči pozlacenými; a tak člověk sprostný vešken čas v kostele zmařil, a ještě přišed domů, celý den mluvil o tom a o bohu nic. (I. 77.)

Ve svátek nejvíce lidé upadali v závist, a zvláště ženské. Jestliže uzřela jedna na druhé roucho krásné neb úpravu vzácnější, pomlouvala ji a chtěla míti též. A takéž i kněží i mistři, studenti, panoše i žáci, i chudí řemeslníci záviděli jiným. (I. 124.)

---

[11]) = starati se.

Rvačky a sváry byly nejčastější ve svátek. (I. 124.)

O obrazích v kostele praví Hus: „Proto malování v kostelích bývají, aby kteříž písma neumějí, aspoň na stěnách vidouce čtli, kteříž na knihách čísti nemohou. Ale pohříchu! již lidé místo Kristova umučení malují Trojanské bojování, a místo apoštolův námaží kolcův,[12]) a místo obcování Krista malují život Najtharta;[13]) a místo svatých panen umučení malují bláznivých panen frejování a naháčův nepoctivých, a mužův divně a potvorně způsobilých.“ (I. 77.)

Knihy okovávali sobě zlatem nebo stříbrem lidé někteří, nejvíce ovšem kněží, což Hus neschvaluje, pravě, že knihy takové lidé obecně po kování soudí a rádi kradou, a méně v nich čtou, než kdyby nebyly okovány. (I. 72.)

Při soudech místo spravedlnosti panovala největší nespravedlnost.

Knížata, páni i měšťané obecně mordéře zle propouštěli na penězích, sami je berouce. „I kde u zemka naučili jsou se,“ horlí proti tomu Hus, „aby za sedláka dali pět kop? i tak-li jest lacin člověk, jenž stojí za vešken svět?“ Zabil-li kdo měšťana, tedy zaplatil 10—15 kop; byl tedy měšťan dvakráte neb i třikráte dražší než sedlák. Byl-li panoše usmrcen, musil vrah zaplatiti zaň, aby jiného trestu ušel, 45—50 kop. Za pána konečně 95 i více kop musil dáti, kdo jej sprovodil se světa.

Také dávali soudcové pokání vražedlníku, aby šel neb jiného najal do Říma a do Cách za toho, jehož jest nevinně zamordoval.

Hus toto oceňování života lidského podle stavů, jakož i to, že malý trest vraha za jeho velkou vinu stíhá, odsuzuje, i myslí, že by měli souzeni býti, jako bůh přikázal, řka: „Kdož zabije člověka, smrtí umři!“ (II. 283.)

Také neradí tomu, kdo by měl nějakou při, aby dal řečníku neb zemskému pánu kterakkolivěk veliké peníze, neb službu velmi pracovitou. Neboť prý pán takový neb řečník po vzdáli pře, aby více vzal, aneb z nedbání zmešká, aneb od nepřítele vezma více, dí: „Nemohu tomu nic učiniti!“ buď že jej chce učiniti křiva, aneb že ho nebude moci obrániti. (I. 297.)

Řečníci u soudův nejvíce mátli, honíce se řečí, a nehledíce pravdy; a zvláště chlapští řečníci, plískajíce: „Páni! otažte se, měl-li promluviti? měl-li vstáti? dobře-li prsty na kříž položil? dobře-li klekl neb poděkoval? měl-li se odpásati? Páni! neprávěť ho jmenoval; více jest prstův než dva položil; na slově jest chybil!“ A takovými bobonky, kteréž vymýšleli, aby pravdu potupili, přišel-li jim protivný sedláček před soud, jej chytali; neb když sprostný člověk z hlouposti proti jich vůli něco řekl, tehdy pravili: „Haní pány, hoden jest smrti!“ a ihned pomstili. (I. 256.)

Tresty smrti upálením byly, jak známo, velmi obyčejny, ale podléhali jim nejen kacíři, nýbrž i jiní. R. 1403 byli upáleni na př. dva kaziči šafránu, Berlín a Vlaška. (Doc. 179.)

Trest utopení stihl mistra Johánka (Jana z Pomuka † 1393), o čemž nacházíme zmínku v žalobách na Husa, kdež se praví, že v domě jakéhosi Václava češíře (picariatoris) před několika jinými neuctivě mluvil o tomto případu, tvrdě, že to nemohlo býti příčinou, aby služby boží byly staveny. (Doc. 165.)

Ostatně vizme ještě, jaké rady dává sám Hus vladykovi jednomu, pokud se týče soudův a trestův: „Také napomínám tě, aby, když soudíš, peněz řečí

---

[12]) Kolec = zápasník; kdo kůle na kolbách neb turnajích. (J. s.)

[13]) Naytardus Teutonicus. (Op. I., 267.)

nehonil, jakož mnozí činí, že sprostná nebožátka pro jedno slovo, z sprostnosti řečené, odsuzují o peníze a někdy i o hrdla." Moudrý soudce má prý bez prchlivosti vyšetřiti, zdali z neopatrnosti, či ze zlosti promluveno bylo: mluvil-li by kdo nepokorně, ale vsaditi jeho v kládu, aby přišel k sobě a pokořil se; též urazil-li by koho, aby utrpěl na životě, a straně dosti učinil podle úmluvy, a pánu aby se pokořil. Zabil-li někdo ze zlosti, peněz nemá pán bráti, aby mordéře propustil. Některý pán prý docela rád vidí, když jeho poddaný se přestupku dopustí. „Raduje se někdy sečbě, jako lékař ráně a kněz smrti,[14]) aby pán vzal v i n u (= plat z viny), lékař za ulécenou ránu, a kněz oběru." — Někteří ubrmani (= rozsudí) neb, jak Hus je jmenuje, „domněvači" mívali obyčej, že pravé strany utrhli, a křivé přidali. Vládyka nemá takových ubrmanů přizývati k rozhodování, ví-li sám, která strana je pravá; jakož prý mnozí činili, nechtíce pravdy učiniti, aneb že jedné straně nepřáli, aneb že nechtěli se pro pravdu ostuditi. (III. 195—6.)

Mnozí bez viny v žalář, v kládu, neb v okovy a u vězení sázeli. (II. 393.)

Do boje vodili pôvodové, jimž po německu říkali „h a u p m a n i". (I. 168.) — Též o „s ě d á n í" jest zmínka, při kterém prý bývalo pod hrdlem neb pod penězi přikazováno, aby nižádný nepromluvil. (I. 107.)

Knížata, páni, rytíři, vládykové, měšťané i měšťky mnohé více vážili si psa, než člověka chudého, jemuž ani talíře nedali, kdežto psíčky, k ničemuž neužitečné, chovali, myli, česali, do lázní nosili, maso jim zvláště vařili i kupovali. (II. 242.)

Rovněž k u p c i vedli sobě lstně a nesvědomitě. A tím hynula Praha, že několik lakomých bohatcův, jakož chtěli, tak v koupi cenu posadili; neb že sami z jiných zemí zboží vozili a nesli, prodali je, zač chtěli, řkouce, že koupě nepřijde, a že jí málo jest. A vzkázali svým tovařišům do Benátek a jinam, aby jim psali, že draho jest v Benátkách; a když odepsali jim, tehdy ukazovali jiným, aby je zastrašili a k trhu jich popudili. A již pohříchu Čechové velmi se od díla táhli k trhu, aby brzy byli bohati a nedělali a lehce byli živi. (I. 218.)

Peníze, jež žáci mistrům odváděli, jmenovali „p a s t u s", t. j. pastva; proto prý, jak Hus vykládá, že mistři, chudé žáky nuzíce, mnoho od nich brali, aby v pyšném rouše chodili, a rozkošně se pásli. (I. 339.)

H r y, jaké byly tehdy v obyčeji, připomínají se tyto: hra v k o s t k y (III. 271.), v š a c h y (I. 167.), pak svrchu vylíčené strojení škrabošek a konečně hra v k o u l e, jež se popisuje takto: „Když hrají v koule, tehdy zmítku mecí [15]) napřed a potom koulemi kotí, a kdož blíže přikotí, ten jest získal; a když se přihodí, že nemohou rozeznati, čí koule jest blíže k zmítce, tehdy vezmou míru, i měří od zmítky ke koulím, a míra ukáže, která jest bližší koule." (I. 472.) Dětská hra snad byla, m o c h o d r ž řečená, když někomu zavázavše oči a udeřivše ho, říkali: „Kdo v tě?" (II. 79.)

Tehdejší n á z o r y o s v ě t ě charakterisují zvláště tyto výňatky: „Nebesa jsou těla okrouhlá nad námi, v nichž slunce, měsíc, a jiné hvězdy bludné, jenž slovou planety, jsou; a jiná nebesa, v nichž jiné hvězdy jsou, jenž se hýbají s nebem; neb není toliko jedno nebe." (I. 318.) — „Země má stálost pevnou, že stojí; má spoludrželivost, tak že všechna chce spolu býti; země jest studená, země suchost má; země má těžkost a vždy dolů

---

[14]) Říkalo se: de morbo medicus gaudet, de morte sacerdos. (Op. II., 49.)
[15]) Zmíť vrci = kostku vrci; zmíť = hození. (J. s.)

se táhne.“ (II. 76.) — „Planety nebo bludné hvězdy jsou: slunce, měsíc, venus a jiné čtyři.“ (I. 67.) — Uvědomění tehdejší plno bylo anachronismův a pod., jež také ve spisech Husových leckde se obrážely. Tak na př. Troja jest křesťanské království, a zkažena byla pro hřích Sodomský. (I. 204.)

Konečně jsou u Husa některé zmínky o zbrani, míře a šatstvu.

Braň, jíž tepe rytíř, byla prý: kopí, dýka, samostříl, lučiště, řemdih,[16]) pažléř, teslík[17]) až do nože, kyj, palice do pěsti. (I. 176.)

O měrách praví, že v jedné vlasti jsou jiné míry, a v druhé jiné; a v Čechách že se nesjednávali v měrách; nýbrž v jednom městě, v Praze, jiná měřice byla na Novém městě a jiná na Malé straně. (II. 36.) Také prý by měl položiti o nevěrných měrách sedlských i městských, ale bylo by dlouho; „váha buď spravedlivá a závaží rovná, spravedlivý met neb strych, neb čber, neb čtvrtce, neb měřice“. (II. 273.)

O penězích viz pozn. 5. „Talentum“ prý, „znamená v penězích největší ráz, jenž vedlé rozličných zemí jinak a jinak se mění; protož já česky neumím lépe říci ‚talentum‘ než ‚hřivna‘, a ta se ihned mění v Čechách.“ (II. 390.)

V oděvu jevil se, zvláště u bohatých veliký přepych. Doktorové, totiž učitelé práv papežských, a mistři sv. písma nosili veliké pláště s běliznami,[18]) s hranostaji, s kunami a s hedvábím, dlouhé a široké, a to vše, aby byli vidíni od lidí, jak míní Hus. (I. 453.) Zlatohlav měli bohatí za nejlepší roucho. Kožich nosili sobolový, kuní, hranostajový neb běliznový. — Vykládaje slovo „purpura“ (zlatohlav) a „bissus“, t. j. bílé plátno, a že len k tomu plátnu roste jen v Egyptě, praví, že jest lacinější purpura tam, než u nás Levské,[19]) a to plátno lacinější, než u nás plátno podbělné; a čechlík,[20]) prostěradlo, košile a šlojíř bělný, bavlnný neb hedvábný více prý u nás platí, než tam bissus. „A již rubáši,“ dokládá, „skoro i u sedlek budou vypověděni, ano každý chce choditi v drahém, a krásném a v pěkném a rozkošném rouše.“ (II. 239. a 240.)

Také již tehdy líčidel rozličných užívali. Muž kabátu vlny přidával, aby mněli, by byl prsatý, a tak silný a smělý. Též ženy se líčily, neb vlasy sobě cizí strojily. (I. 68. a III. 179.)

Z obuvi zmíněny jsou zvláště chódy čili trepky (I. 133), a střevíce s křivými nosy. (III. 179.) —

A tak tedy rozšířena byla nákaza mravní mezi všemi třídami lidu, vyšedši ovšem od kněžstva, které k tomu i slovem i příkladem zlým velice napomáhalo.

A proto lidé pobožní schli, jedni bojíce se pravdy proti bludu vyznati, druzí nevědouce pro rozdělení kněžské v kázání, čeho se mají držeti, třetí majíce veliké tesknosti, že tak jiní bloudí, a čtvrtí trpíce hanění, kaceřování a ústrky mnohé. (II. 10.) Otec stál proti synu, syn proti otci, dcera proti otci i mateři; jedni rádi boží slovo slyšeli, druzí je kaceřovali a klnuli. (I. 235.)

A vida tuto zkázu veškeré společnosti volá Hus v zanícení věšteckém: „Ó věrní králové, knížata a páni i rytíři! probuďte se z padoucího snu, jímž

---

[16]) = palice [cava]. (J. s.)

[17]) = sekera v podobě T s ostřím napřed i po stranách. (J. s.)

[18]) = bílá kožešina. (J. s.; D. P. II., 524.)

[19]) Löwen v Belgii. (D P. II., 395)

[20]) = plachetka, ženská letnice, mužská sukně. (J. s)

jsou vás uspali kněží, a vypuďte ze svých panství kacířství svatokupecké; neb jinak bez pochybení bude bouře, a pokoj pravý nebude, kterýž dán jest v zemi lidem dobré vůle. — O smíte-li se postaviti proti těm, jenž krávy berou: ovšem postavte se proti těm, jenž i skrytě penížky na chudině vyloudíc, své duše i jich derou!" (I. 470.) (Dokončení.)

Tomáš Rešel Hradecký.[1])

Příspěvek ke kulturním dějinám českým v polovici XVI. st. od *Čeňka Zíbrta.*

Mezi lidem jihočeským koluje zastaralá báje o nes.. írném pokladu pánů z Rožmberka, jenž prý byl chován kdesi ve věži památného Krumlova.[2]) O báječném pokladě tom dnes nevíme, ale za to poznáváme víc a více vzácný, drahocenný poklad a trvanlivou památku, kterou po sobě zanechali mocní a slavní páni z Rožmberka a poněkud také spříznění s nimi páni z Hradce a ze Švamberka, — totiž tím, že dbajíce stkvělé nádhery a pověstného přepychu, věnovali nemalou část hojného bohatství na práce umělecké, nákladně zbudované stavby, jichž zpustlým troskám podnes se divíme, zvláště pak tím, že podporovali záslužné snahy četných spisovatelů českých, při dvoře svém je chovajíce,[3]) ku pracím literarním je vybízejíce a díla jejich nákladem svým ochotně vydávajíce. Považme jen, jaké drahé poklady chovala v sobě bohatá knihovna pánů z Rožmberka, do Švédska odvezená,[4]) a což kolik vzácných knih, ozdobených znakem s růží pětilistou, dochovalo se nám přese všechnu hrabivost nerozumem posedlých lidí a přese všechnu nepřízeň zlých časů podnes!

Ze spisovatelů, kteří těšili se obětavé náklonnosti pánů z Růže, honosil se vedle jiných zvláštní důvěrou kněz *Tomáš Rešel Hradecký.*

Chceme zde vylíčiti jeho život[5]) na základě dat, která se dají vybrati ze spisů jeho, a uvedeme pak některé o nich roztroušené kulturně-historické zprávy, zajímavé pro české poměry v polovici XVI. století.

Tomáš Rešel narodil se v Jindřichově Hradci — proto se podepisuje Rešel Hradecký. Přítel jeho Stráněnský[6]) také nazývá jej „rodičem města Hradce Jindřichova" (Předml., Syrach). Kdy se narodil, nelze určitě pověděti. Rybička (l. c.) soudí, že okolo r. 1530, což jest velmi pravděpodobno. Rod jeho byl původu německého, ač-li dobře sobě vykládáme vlastní slova jeho: „Čehož (že se Češi od Němcův láti naučili) nepravím sice tomu ctnému a šlechetnému národu k hanbě, poněvadž já z Němcův pošel sem" (Předml., Lání). Snad byl jeho otcem

---

[1]) Práce tato vzala vznik svůj ve slovanském semináři c. kr. české fakulty filosofické.
[2]) Č. Č. Mus. 1843, str. 417.; Beck, Starožitnosti v jižních Čechách.
[3]) Srv. Rybička, Poslední Rožmb., Č. Č. M. 1880, str. 90, 91.
[4]) Viz o tom B. Dudík, Forschungen in Schweden.
[5]) Psali o něm Jungmann, Hist. lit., s. v. Rešel; Jireček, Rukov. II., str. 177; Rybička, Naučný Slovník VII., str. 347
[6]) Viz o jeho činnosti, Jireček, Rukov. II., str. 246—248.

neb alespoň příbuzným Oldřich Rešel, jenž r. 1541 prodává na Novém Městě v Jindř. Hradci svůj dům za 400 kop Jakubovi Sýkorovi.[7]) „Z mladosti odchován byl“ v rodišti svém, kde seznámil se s pozdějším přítelem Janem Stráněnským, jenž tamtéž byl vychován (Předml. Syrach).

Rešel vzdělal se důkladně v jazyku českém, latinském, řeckém a německém. O hojné jeho učenosti školské svědčí plynné překlady z oněch řečí. R. 1549 setkáváme se s ním poprvé. Překládá z němčiny kázání bisk. Michala. Kde a čím byl právě, nesnadno tu nějakých úsudků se dohadovati. R. 1559 nebo ježtě dříve stal se farářem ve vsi Jarošově nedaleko Hradce Jindřichova. Tam totiž píše předmluvu k svému slovníku (Calendis septembribus, anno a nato Christo MDLIX).

Vedle povinností svého pastýřského úřadu obíral se pracemi literarními, jsa „k tomu nutkán a žádán jednak od dobrých pánův“, pana Joachyma z Hradce a Jindřicha staršího ze Švamberka a na Zvíkově, s nímž znám byl již roku 1553,[8]) jsa snad jeho kaplanem, jednak prosili jej přátelé jeho, aby tu neb onu knihu přeložil. Nejdůvěrnějším přítelem byl mu Stráněnský; nazývá ho svým spolubratrem, dávným, dobrým a láskou spojeným přítelem (Předmluvy Reš. spisů). Týž se postaral, aby téměř všecky spisy Rešelovy „k imprimování se dostaly“ (Předml. Syrach, pod. Káz. Fridr. Víd., Katechismus). Také s Krištofem Hecyrem, jinak Šveherem,[9]) učitelem na nově zřízené škole české v Krumlově, pozdějším děkanem v Budějovicích (1587), žil v poměru přátelském. Nemalé přízni se těšil Rešel u pánů z Hradce, ze Švamberka, u pana Viléma z Rožmberka. Mluví zajisté o nich v předmluvách s úctou, vděčností a ochotnou oddaností.

Nebylo mu však na dlouho popřáno, aby mohl pokračovati ve zdárné činnosti. Již r. 1561, 24. května touží (Předml., Láni) na „ustavičné nemoci, kteréž na sobě má“. Zemřel buď na sklonku r. 1561 nebo na začátku r. 1562, ježto píše ještě 15. června 1561 předmluvu ke Káz. Fridr. Víd., avšak 1. května 1562 knihtiskař Günther v předml. II. dílu slovníka mluví o něm jako o zesnulém, nazývá jej mužem zbožné paměti („vir piae memoriae“.)[10]) Vedle toho máme svědectví v žalobě arcib. kapituly Pražské na „mladičkého“ faráře v Jarošově Jana z Netolic.[11]) Domníváme se, že tento mladičký farář byl nástupcem Rešelovým, v čemž nás potvrzuje datum žaloby, totiž dne 13. června 1563.

Rešel nebyl spisovatelem původním, překládal pouze, či lépe řečeno: upravoval k českému vydání knihy německé a latinské. Známe tyto:

---

[7]) Dle Knihy trhové fol. 113 z r. 1570 v archivu Jindř.-Hradeckém. O témž viz Orth, Nástin kult.-hist. obr. Jindř. Hradce, str. 17.

[8]) V předmluvě Láni omlouvá se Rešel, že pro nemoc nemohl k němu přijížděti, a — „jako Vaší milosti kaplan zprostný a nehodný, slovem Páně posluhovati, kdež také skoro od vosmi leth (!) nedostalo se mi vaší milosti viděti, ani také s vaší milostí kdy rozmluviti, však proto vždy poznávám, že tu začatú ke mně lásku ještě vždy míti a chovati ráčíte. Datum v Jarošově, v pondělí den sv. Jana Křtitele, 1561.“

[9]) Předmluva, Slovník díl I. Viz o něm Dr. Borový, M. Medek, arcibiskup Pražský str. 42, 56.

[10]) Z nedopatření udává A. Rybička v Naučném slovníku, že se připomíná Rešel od r. 1560—1575 jako farář v Jarošově. Kromě důkazu nad čarou svědčí proti tomu, že ve vydání jeho spisů po r. 1562 vesměs mluví se o něm jako o mrtvém.

[11]) Více o tom Adámek, Chrudimsko str. 37

1. *Kázání patnáctera o přesvaté mši v Augšpurku na říšském sněmu léta 1548 kázaná skrze Michaela, biskupa Sidonienského, mohutského sufragana.* V Prostějově tištěno u Jana Günthera 1549. Knihy tyto (jak na zadní straně titulního listu čteme) z německého vyloženy a k vytištění dány na žádost pana Joach. z Hradce, jehož znak tu vyobrazen. Ve 4°, 85 listů. Něm. skladatel věnuje spis Ferdinandovi, králi uherskému etc. Vysvětliv původ mše svaté v prvotní církvi křesťanské, objasňuje přípravu, oděv kněze a obřady menší; přechází pak k dogmatickému výkladu o proměně chleba a vína.

2. *Kázání na veliký čtvrtek o přesvaté svátosti těla a krve Páně. Též druhé kázání na den Božího těla, skrze kněze Michala atd., jako u prvního spisu. Přitom jest téhož kněze Michala napomenutí při sv. mši k přistojícím.* Vytištěno v Menším městě Pražském u Bartholoměje Netholického, 1549. Vykládají se tu slova sv. Pavla o přijímání (I. Korint. 10) a dokazuje, „z které příčiny pán Kristus nejvejše ctěn býti a proč se mu poklona činiti má“.

V obou jmenovaných spisech převládá theologická důkladnost středověké dogmatiky. Překlad jest dosti uhlazený, místy přidává Rešel narážky na poměry české, jakmile příležitost se mu naskytne.

3. *Slovník latinsko-český (1560 vyd.) a česko-latinský (1562).* Budiž dovoleno poukázati při této příležitosti na nedopatření, které poprvé, tuším, v Jgm. Hist. lit., str. 544. se objevilo a odtud rozšířilo se a posud se šíří v české literatuře. Německý učenec v XVI. stol., Petr Dasypodius[12]) (vlastně „Rauchfuss“) složil slovník řecko-latinsko-německý (1534) a druhý latinsko-německý a něm.-latinský (1537). Byly velice oblíbeny a zhusta jich užíváno. Položíme tu název druhého slovníka: „Diction. latinogermanicum et vice versa ex optimis latinae linguae scriptoribus concinnatum. Autore Petro Dasypodio. Argentorati per Vendelinum Rihelium, 1537.“ Tento slovník měl po ruce Rešel, když upravoval vydání svého slovníka: „*Diction. latinobohemicum in usum et gratiam studiosae iuventutis Bohemicae ex Petri Dasypodii Dictionario concinnatum. Praeterea ex eodem adiecta sunt et forensia ac seorsim sub unum locum redacta.* Authore Reschelio, Parocho Jeroschoviense. Impressum Olomucii, apud Joannem Guntherum“ a druhý díl „*Dict. boh.-latinum in us. et gratiam Bohem. pubis iuxta Dict. Petri Dasyp. summa diligentia interpretatum.* Authore Thoma Reschelio, Parocho Jeroschoviensi. Olomucii, apud J. Guntherum, 1562“ dle něm. originalu „Dict. germanicolatinum in us. et gr. Germanicae pubis summa diligentia concinnatum“.

Rešel věnuje v lat. předmluvě I. díl svého slovníka panu Vilémovi z Rožmberka. Velebí jej, že hned z mládí vědám se oddal a že dbá, aby také jeho poddaní byli vzděláni. Proto založil novou školu českou v Krumlově. Na prosbu četných přátel svých vzdělal prý Rešel „Dictionarium Petri Dasypodii — in ornamentum illius novae scholae, munusculum, ut ego quidem arbitror, non infrugiferum pueritiae nostrae Bohe-

[12]) Narodil se ve Frauenfeldě ve Švýcařích. Tamže se připomíná r. 1530 jako učitel. Po té jej vidíme ve Štraspurce, kde vyučuje na školách řečtině. Zemřel tu r. 1559. Viz o něm Pierer, Univ. Lexikon; Ersch Gruber, Encykl.; Graesse, Trésor de livres rares et précieux: sub voce Dasypodius.

micae. Po něm věnuje Krištof Hecyrus [13]) slovník tento „omnibus bonarum literarum studiosis per Bohemiam“ a vykládá o jeho důležitosti a užitku. Na oslavu nové školy Krumlovské složil a přidádá tu báseň latinskou. Díl česko-latinský věnován od knihtiskaře Jana Günthera (asi po smrti Rešelově) Zigmundovi z Kementu etc., místokancléři Ferdinanda I., s delší latinskou předmluvou, kdež nazývá Rešela „doctissimus vir, piae memoriae“.

Zjištěno nade vši pochybnost, že Tom. Rešel přeložil a upravil slovník Petra Dasypodia, učence ve Štraspurku, ku potřebě mládeže české.[14]) Avšak víme ještě o jiném Dasypodiovi. Dasypus (Dasypodius) Vácslav, narozen v Nymburce, stal se bakalářem svob. umění 1578, později byl farářem církve Hrušovanské a Prachovské (1580—1591). Kromě spisů „Carmen de terrae motu“ (O zemětřesení na Moravě r. 1581), „Elegia de ultimo iuditio et mundi fine (kde předpovídal konec světa) 1583 a Calend. perpet. ad horizontum Pragensem directum, Pragae 1591“ sepsal prý (Jgm. Hist. lit. 130 str.) „Dictionarium latino-bohemicum etc. 1581?“ Jungmann byl tu jaksi v pochybnostech udělav otazník u roku onoho. Dodává pak: „Tento slovář potom v Krakově a Varšavě přetištěn byl s proměnami češtiny do polského jazyka.“ Srv. Naučný Slovník, Ersch-Gruber, Encykl. s. v. Dasypus. Dovolujeme si tvrditi, že vznikl tu omyl čili že podoba jména Dasypodia Petra ze Štraspurku, a Dasypodia Vácslava, faráře v Hrušovanech a Prachové, sváděla k tomu, že Diction. latino-bohem., původně německé, od Rešela česky upravené, připisováno Vácslavu Dasypodiovi. Jungmann sám neví o slovníku onom nic určitějšího, pouze poznamenává, že přeměněn byl v jazyk polský. Avšak polský literarní historik Wójcicki, Hist-liter. polskiéj, II. 457 mluví o původním skladateli polského slovníka Dasypodiova těmito slovy: „Dassypodius Piotr, uczony grammatyk i lekarz z wieku 16., umarł w Strazburgu r. 1559; pisarzem jest słownika grecko-łacińsko-niemieckiego, który przebito v Gdańsku, z dopisanemi wyrazami mowy polskiéj.“ Srv. o tom též předmluvu Řehoře Knapského (1564—1638) ku první části svého slovníka; Fr. Siarczynski, Czasopism, 1828, 3, str. 37. O vydání jiného slovníka Dasypodiova jsme nenalezli v děj. polské literatury ničeho. Soudíme tedy, že slovník, připisovaný Vácslavu Dasypodiovi, jest vlastně slovník upravený od Rešela dle originalu Petra Dasypodia. Rešel upravil slovník svůj dosti věrně dle slovníka německého. Slova soukmenná dlužno hledati při původních kmenech, složeniny předložkové při slovech neložených. Neřídil se však otrocky původní skladbou. Přisvědčíme A. Voigtovi Acta liter. I. 269 [15])... „quod interpretatio bohemica vocum latinarum admodum genuina sit et accurata; neque una duntaxat notio popularis linguae singulis vocabulis, sed plures earum subiectae sunt, quod quam proficuum sit literarum alumnis ad utramque linguam penitus combibendam, nihil attinet pluribus declarare.“ [16]) Rešel osvědčuje se tu znalcem mluvy prostého

[13]) Viz o něm pozn. 9.

[14]) Rešelův Slovník, dle Dasyp Štraspurského upravený, vyšel pouze jednou, r. 1560 díl I., 1562 díl II.

[15]) Srv. Balbín, Boh docta, vyd. Ungar II., str. 300, 301; vyd. Cand. II., str. 92.

[16]) Právě opak tvrdí výše uvedený Knapski o slovníku polském, dle českého prý upraveném.

lidu, z níž patrně často, zvláště v seznamu jmen rostlin čerpal. Úsloví latinská nepřekládá do slova, snaží se nahraditi je vhodným českým pořekadlem, smyslu latinskému se rovnajícím. Jindy pokouší se o širší výklad, vysvětlení neb opis slova latinského. Slovník jeho byl potřebnou a spolehlivou pomůckou k oblíbenému tehda studia jazyka latinského. Vyznává to Daniel Adam z Veleslavína v předml. k slovníku „Silva quadrilinguis“ (4. list) a k slovníku „Dict. linguae lat. ex Basilii Fabri etc.“

Méně chvály zasluhuje druhý díl Rešelova slovníka, česko-latinský. Pracován jaksi s chvatem a odtud si vysvětlíme jeho nelad. Slova nejsou seřaděna dle abecedního pořádku, pouze rozházena v pestré směsici, obsah velmi chudý.

4. *Kniha Jezusa Syracha, jinak Ecclesiasticus, v kterěžto zavřína jsou utěšená napomenutí a předkládají se všechněm lidem prospěšná naučení, jakby se jedenkaždý v svém povolání (živ jsa na tomto světě ctně a šlechetně) chovati měl.* Tištěno u Melantr. 1561.

Po úvodě Jiřího Melantricha vysvětluje Rešel, proč knihu přeložil. Stráněnský pak s lichotivými slovy věnuje ji „purgmistru a radě a vší obci města Hradce Jindřichova“. Exemplář německý, o němž Rešel v úvodě mluví, jest výklad Kašpara Huberina [17]) na knihu Syrach, čili: „Spiegel der Hauszucht, Jezus Syrach genandt sambt einer kurtzen Auszlegung für die armen Hauszväter und ihr Gesinde etc. Nürnberg, 1554 durch Johann von Berg und Ulrich Newber.“ Prvně vyšla kniha Jezusa Syracha 1561 u Melantricha ve folio. Druhé vydání bylo 1563 v Olomouci u Jana Günthera s dřevořezy, dle monogramův od Normberského rytce Hanuše Springinsklee nebo Hanuše Sebalda Böhma; třetí vyd. r. 1571; 1574; 1575; pak 1579, 1580, 1597. [18])

Rešel podává vždy několik řádků textu, větším písmem tištěného, a pak je obšírně vykládá. Originalu nedržel se vždy a všude věrně. Kde nemohl nalézti slova vhodného poměrům českým, tvoří sobě slova nová, nové obraty, nová úsloví, šetře povahy a správnosti jazyka českého — „a větším dílem šťastně“ chválí jej Jungmann (Hist. lit. 213). Brzy nemilosrdnou satirou tepe směšné zjevy své doby, řízným vtipem líčí tehdejší české poměry, vynechávaje, co v textě původním cizinou zavání. Vhodně vplétá sem tam v souvislost příslušný příběh, malebný popis, zvláště libuje si tu v pořekadlech a příslovích, jež obyčejně místo latinských a německých ryze českými nahráží. Sprostý a nynější krasochuť hrubě urážející ton německého kazatele snažil se aspoň poněkud nahraditi slovy mírnějšími, jemnějším slohem.

5. *Kázání křesťanská s krátkými vajklady na evangelia…, nejprvé latině sepsaná, potom z té řeči na českou vyložená.* U Jiř. Melantr., 1561. Věnov. Joach. z Hradce. Latinsky sepsal tato kázání Fridrich Nausea Blancicampian, doktor, někdy biskup Vídeňský, kazatel a rada

[17]) Byl mnichem v Bavořích, r. 1527 stal se farářem v Augšpurku. Horlivě působil při zavedení reformace ve Falci a roku 1544 stal se superintendentem v Öhringu. Zemřel dne 6. října roku 1553; sepsal mnohé evangelické knihy. Více o něm viz v Pierer, Univ. Lexikon, s. v. Huberinus.

[18]) Dlužno činiti rozdíl mezi vydáním výkladu knihy Jez Syracha a vydáním textu knihy Jez. Syracha, od Stráněnského u Melantricha r. 1557 vytištěným, aby nevzniklo zmatení obou, jako se to stalo nedopatřením v Jungm. Hist. lit. na stranách 197 a 213

královské milosti.[19]) R. 1574 dal je Jindřich Scribonius z Horšova, probošt kostela Pražského, vychovatel arcivévody Karla[20]) atd., vytisknouti u Jiřího Černého a Michala Petrle v Praze. S povolením pana Antonína (Brusa), arcib. Pražského, dal je vytisknouti r. 1578 po třetí a věnoval je Adamovi z Hradce, synu Jach. z Hradce. — Obsah jest ryze náboženský. Spisovatel jeví všude sečtělost v písmě sv. a v spisech svatých otců, z nichž učenými citaty jen jen plýtvá, až místy nevyčerpatelnou svou důkladností čtenáře unavuje. Že byla kniha Rešelova bedlivě čítána, svědčí tomu mnohé přípisky po stranách i mezi řádky, ba někdy svedena celá polemika mezi čtenáři různého smýšlení. Příklad čteme na listu 29: Rešel tvrdí: „Spasitel chce mnohé věci učiniti na přímluvu svatých." Rozhorlený odpůrce tohoto učení ulevil si po straně tímto projevem: „Ale ne mrtvých, holube!" Opět jiný namítá: „Svatí nejsú mrtví!" Na l. 163. mluví se o svatých jakožto přímluvčích u Boha. K tomu připojena po straně nelichotivá poznámka: „O nechuto blvoňská!" Tamže čteme: „Job napomíná, aby se člověk k některému ze svatých obrátil",— čtenář ochotně dodává: „Snad k Markoltovi!"

6. *O nekřesťanském a hrozném ľání, rouhání... hromování, klnutí věrné a dobrým úmyslem sepsané napomenutí a vajstraha.* 1562. Věnov. Jindř. staršímu ze Švamberka a na Zvíkově. Německý skladatel Andreas Musculus připsal svou knihu Jiříkovi Pudevilsovi, v Švarcavě dědici. Až na některé kulturní zprávičky cena nepatrna. Vinu toho přičítáme skladateli původnímu. Všedními, hrubými slovy, místy jen suchoparným opakováním téže nudné věci dokazuje se, jak velikým hříchem jest lání.

7. *Catechismus, víra, učení a vyznání svatých učiteluov a mučedlníkuov od času apoštolův, nepochybně až do čtyř set let časův nynějších.* 1562. Věnov. od Stráněnského Václavu Haugvicovi z Biskupic a na Litomyšli. V otázkách a odpovědích (dokladech ze svatých otcův a sv. písma) tu obsaženo základní učení víry křesťanské. Práce tato jest nejslabší.

Tom Rešel jeví se ve spisech svých mužem učeným, jenž dovede obratně slohem jasným a jadrným překládati z němčiny a latiny. Již vrstevníci jeho nazývají jej mužem učeným, ctihodným a zbožným. Chvalně posuzuje ho Daniel Adam z Veleslavína. Voigt, Ungar, Jungmann, jemuž byly spisy Rešelovy vzácným zdrojem přemnohých slov do slovníka. Byl spisovatelem oblíbeným, jak svědčí přípisky čtenářů po stranách, kteří pozorně čtouce podávají obsah, udávají, odkud který doklad vzat, projevují souhlas, pochvalu. Pro všeobecnou oblibu tištěny spisy jeho několikrát a brzy po sobě. Pro nás jest důležito, že můžeme z jeho spisů kořistiti zajímavé obrázky pro kulturní historii českou v pol. XVI. století. Rešel totiž, jako vůbec tehdejší kazatelé, mluvě v kázáních o křehkostech a vadách svého věku, odhaluje nám roušku s tehdejšího života společenského, vplétá zajímavé narážky na poměry

[19]) Fridrich Nausea (Grau), narozen ve Waischenfeldě v Bavořích na začátku XVI. století, byl kazatelem v Mohuči, r. 1539 císařským radou, r. 1541 Vídeňským biskupem. Zemřel r. 1552 na koncilium v Tridentě. Viz o něm Pierer, Univ. Lexikon.

[20]) O něm viz Jireček, Rukověť II, str. 220—222; Březan, Živ. Vil. z Rožmb. str. 29, 31; Borový, Medek str. 28, 116; téhož Brus z Mohelnice str. 6 atd. Gindely, Gesch. d. böhm. B. II., str. 7.

tehdejší. Z těchto pokusíme se sestaviti nástin českého života v polovici XVI. stol. Chceme však dříve připomenouti několik slov na dorozuměnou. Kazatel křesťanský té doby snaží se živými, úchvatnými slovy vylíčiti hříšným svým ovečkám, jak hluboko zabředli vyznávači víry Kristovy v bludech, hříších, na výstrahu zvětšuje ještě a mnohem horšími líčí vady jejich — odtud dlužno vysvětliti, že vymaloval nám Rešel obrázek poměrů českých poněkud snad na černo. Tomu ovšem rádi dáváme. Ale naproti tomu dovolujeme si podotknouti, že přece jen v neutěšené lícni jeho nalézá se mnohé, přemnohé zrnko nám třeba trpké pravdy. Srovnejme jen kulturní obrázek, sestavený od prof. Dr. J. V. Nováka dle postilly Tom. Bavorovského, uveřejněný ve Sbor. Hist. 1885, pokus o vylíčení poměrů českých na sklonku XVI. věku, tištěný v 2. a 3. sešitu letošního ročníku Hist. Sborníka, vybraný z postilly Zámrského, a připojme kulturní obrázek, upravený dle spisů Rešelových — kolik tu najdeme míst podobných, shodných! Náhodou shodu tu vysvětlovati — bylo by snad možno, ale, tušíme, že nesprávno. Z takových, třeba negativních obrázků, sestavených na základě zpráv přísných kazatelů z téže doby, snadno pak vybéře si kulturní historik, který onu dobu probrati chce, hojnost materialu, jejž si po svém rozumu a soudu dovede upraviti.

Také lze namítati, že překlady z němčiny nejsou a nemohou býti spolehlivým zdrojem, z něhož možno čerpati zprávy pro kulturní děje české. Dovolujeme si v odvetu dáti, že Rešel nepřekládal otrocky věrně, do slova, nýbrž vzdělával, k českému vydání upravoval kázání německá, náboženské spisy cizojazyčné; při každé příležitosti protkával pásmo kázání, dle latiny nebo němčiny vzdělaného, narážkami na poměry české, jichž bys v originale marně hledal. Když chtěl pro Čechy vzdělati kázání z jazyka cizího, bylo mu je přizpůsobiti poměrům českým; nemohl tedy Čechům vytýkati chyby a vady, jichž v Čechách nebylo, jež byly Čechům neznámy — a tak si Rešel vede skutečně ve spisech svých.

Nejdůležitějším kulturním pramenem z nich jest Syrach;[21]) ostatní neposkytují tolik zpráv, ale přece jsme také z nich čerpali při líčení kulturního obrázku z pol. XVI. století, k němuž nyní přistupujeme.

(Dokončení.)

Městský archiv v Telči na Moravě.

Sdělil prof. *Jaroslav Janoušek.*

(Pokračování.)

Po vymření Slavatů smutnější nastaly již časy Teleckým, neboť nová vrchnost, nemajíc té lásky k poddanému městu, s jakou se často potkáváme u pánů z Hradce i Slavatů, pokoušela se všelijak utužovati poměry poddanské. Nešetříc starých výsad městu druhdy udělených a listinami pověřených, tím méně dbala oněch, které jakožto zvyk starý v právo byly vešly.

---

[21]) Doklady z něho označujeme signaturou, zavedenou v téže knize; ostatní spisy uvádíme zřetelnou skratkou.

Jest tedy pochopitelno, proč měšťanstvo Telecké, dosud na slušné s ním zacházení uvyklé, postavilo se nyní na odpor novotám práva jeho porušujícím a nemajíc slechu při vrchnosti, hledalo práva při trůnu samém.

S takovými poměry setkáváme se na Telči již v prvních letech nové vlády, kdy za příčinou nezletilosti dědice Frant. Ant. z Lichtenštejna panství Telecké poručníky řízeno. Zde béře počátek dlouho trvající spor mezi obcí a vrchností, jehož ukončením jest majestát císaře a krále Karla VI. z r. 1712, kterýž jest v tomto oddělení archivu první na řadě. Abychom pak obsahu jeho snáze porozuměti mohli, jest nám především přihlédnouti blíže ku příčinám, kteréž vydání jeho podmínily. Příčiny tyto jdou jasně z mnohých listin chovaných dosud v zámeckém archivu pana hraběte Podstatského-Lichtenštejna, z nichž k účelům našim nejvíce látky podává svazek listů, obsahující 48 osvědčení měšťanů Teleckých, kde všici na vyzvání purkmistrovo svorně se zavazují, veškeré výsady jim kdy udělené, anebo podle starého chvalitebného obyčeje v platnost vzešlé, proti všem útiskům statečně hájiti.

Osvědčení tato jsou psána vlastní rukou jich vystavovatelů slohem mluvy běžné; toliko v málo případech nalézáme podpisy více osob na jednom listu. Každý podpis provází příslušná pečeť nesoucí znak cechu, jemuž podepsaný přináležel. Mezi osvědčeními jsou čtyři německá, obsah jich však sleduje svorně s českými týž cíl. Datum všech se střídá mezi 17. a 21. březnem 1695.[47])

---

[47]) Na ukázku uvádíme znění některých. Tak napsal Fridrich Frant. Foytl starší, na ten čas purkmistr na Telči:

1. „Já níže podepsaný mé zdání dávám, že k ničemuž novému voliti nechci, což se k naší chudé obci Telecké na újmu a ku překážce od J. M. (pana Almana) na ten čas inspektora podává, nýbrž starodávný nadání od J. M. císařův, jakož dobré paměti p. panův Slavatův nadání hájiti až do mé nejdelší smrti se zavazuji, bych pak i za to nějaké nesnáze trpěti měl. To mé vlastní ruky podpisem a obyčejným svým sekritem potvrzuji. Actum v Telči dne 21. Mart. 1695."

2. „Já Jan Josef Ignat Stolhoffer, na ten čas spoluradní a rychtář ložní města Telče se prohlašuji vůbec a přede všemi, že práva městská, nadání a svobody, který nám od jich milosti císařův římských, králův českých a uherských, markrabat moravských potvrzené a od slavných domův pánův z Hradce, pánův Slavatův milostivě nadány a učiněny jsou, dle mý největší možnosti hájiti a zastávati chci a raději umřít volím, nežli něco na zkázu a záhubu těm tak vzácným a drahým majestátům protivného učinit dovoliti dřívěji ne, lečby poručení od J. M. římského císaře a pána našeho nejmilostivějšího jinak učiniti přikázalo. Naproti tomu (chci) nynější i budoucí vrchnosti nanejvýše respektovati a ve všem slušným (býti), obzvláště pak v tom, co by na skázu nadjmenovaným nadáním, svobodám a právům nečelilo, poslušnost činiti. Dáno v městě Telči dne 21. Martii A. 1659."

3. „Tak jakož na onen čas před 10 neb 11 lety Jich Opatrnostem i poctivý obci juramentum fidelitatis v tomto městě jsem činil, na to pamatujíce, jak tehdáž jsem slíbil věrnost na všech pracech, tajnost raddy zachovati, tak na to bedlivě pamatujíce, chci po všechny časy věrný býti a jakož nynějšího času ta roztržitost v příčině nově se vyskytující, privilegiis protivný věci se ukazují, chci věrně a bedlivě, jak na věrného písaře radního přísluší se chovati a v tom pracovati, však jeho vysoce hraběcí milosti, co by proti obci a nadání zdejšího města nebylo v nejvyšším respektu držeti. Pro důvěření a jistotu toho všeho nadepsaného, vlastní rukou jsem se podepsal a svůj sekrit přitiskl. Jenž se stalo v domě radním města Telče dne 17. Martii 1695."

(L. S.) Jan Ferdinand Sechtlmar,
písař radní města Telče.

4. „My níže podepsaní sousedé a toho času starší obecní při městě Telči, jsouce my tak jak naše povinnost jest se o dobrý obecní starati a na naši obec chudou nic nedopouštěti, co by ke škodě bylo. Pročež uznávajíce my naše podstatný

Z listů těchto vychází částečně na jevo, v čem páni sousedé a nákladníci Telečtí hlavně zkráceni býti měli: Jednalo se tedy, jakž vyrozumíváme, nejprve o šenk piva panského ve městě a na předměstích, pak o pálení kořalky a výběr mýta. Však tímto není vše uvedeno, neboť mnohých ještě bezpráví dopouštěl se na místě vrchnosti stojící hejtman, kterýž počínáním svým rovnal se úplně četným stvůrám toho způsobu, jež vychovala na jiných panstvích již doba předchozí.

Všechny tyto stinné stránky nové vlády panské nacházíme zahrnuty ve spisu německém, kterýž jest žalobou obce nejspíše k císaři Leopoldu I.[48]) Ze žaloby této, jejíž opis v zámeckém archivu se nalézá, dovídáme se ještě o některých poměrech na Telči, jež osvětlují hlavně dobu posledních Slavatů, jakož i o jiných výsadách doby starší.

Jakž uvedeno, jednalo se především sousedům o výčep panského piva ve městě i na předměstích. Z listiny č. XI. víme, že měli Telečtí na výčep piva svého právo mílové.[49]) Na základě toho připustili výčep piva panského jen v hospodě „na Kuchyni“, kteráž za Slavatů přeložena do náměstí, kde až dosud stojí. (Srovnej list č. XXXVIII. 5.) Však za časů třicetileté války, kdy na majetku i obyvatelstvu ztenčené město častěji vlastního piva nemělo, počalo se čepovati pivo panské ještě ve dvou hospodách na předměstích, což vešlo potom i na dále bez odporu v užívání.

Nové vrchnosti nedostačila již tato tři místa, i položila pivo své, nedbajíc protestu obce, do jiných ještě hospod.[50])

---

obdarování a privileje našemu městu Telči, který jsou nám uděleny od milostivý vrchnosti slavné paměti pánů pánů našich předešlých, též od J. M. Císařské předešlé jsou schválena a potvrzena, pročež my podle nich se říditi chceme a proti nim nic dopustiti nedáme: Dáleji jak naslýcháme, že by se žádalo předce vícej pivných hospod na předměstí šenkovati nežli prve, item páleny paliti a při tom mýta od mnoha let nám patřící od té chudé obce zvíti, což dokonce vůli v tom nedáváme a nechceme svoliti, nýbrž chceme, aby tak, jak prve (ve) svý podstatě byly zachovány, tak aby ještě vostaly a nejináče; pokudž by se něco takovýho stalo a kdo by chtěl nám naše privileje a obdarování rušiti anebo haněti, to dopustiti nedáme, radši naše životy ztratiti chceme než co dopustit dáme. Což prve nebejvalo, aby ještě nebylo, to hájiti chceme a sobě nic vzít nedáme, nýbrž to jenom žádáme, aby v ty podstatě vostávalo, jako kdy prve. Tak jest naše votum a nejináče. Že tomu tak jest jsme se našima vlastníma rukama podepsali a našima sekrity a pečeti potvrdili. Jenž se stalo v domech našich dne 19. Merce 1695.“

(L. S.) Blažej Hamerník. (L. S.) Jan Vojtěch Bejkovec.
(L. S.) Augustin Křepelka. (L. S.) Viktorin Svoboda.

[48]) Kdy žaloba podána nevíme, poněvadž opis její, který po ruce máme, jest bez data. Z některých míst žaloby však vyrozumíváme, že sepsána byla roku 1699, tedy ještě za vlády poručenské, která přestala roku 1702, kdy teprve Frant. Ant. z Lichtenšteina v panství se uvázal.

[49]) Zde činí se odvolání k právu mílovému, jež Teleckým uděleno králem Janem Lucemburským. Zpráva tato jest v každém ohledu velmi důležitou, přes to, že nezachována již příslušná listina. Telečtí odvolávají se k listině této i v jiných paragrafech žaloby, z čehož jde, že mílové právo vztahovalo se ku prodeji piva, soli a vybírání mýt. Podobná výsada krále Jiřího, kterou jsme uvedli (č. XI.), byla tedy jen obnovením práv dříve již udělených.

[50]) Podrobnosti tyto čerpáme z osvědčení souseda Matesa Kounického, kterýž ve svém listu k tomu se odvolává, že již tomu 45 let, co „v sousedství poctivém“ v městě Telči zůstává a jak živ nepamatuje, aby se panské pivo mimo hospodu na Kuchyni v městě, pak u Růžičků na Velkém předměstí a u Rechtorů v Novém městě (nyní Štěpnici), ještě kde jinde čepovalo. Naproti tomu ale v urbáři Slavatovském na str. 397. mimo jmenované tři hospody zaznamenána ještě čtvrtá (Buřikovy), kde se taktéž pivo z pivovaru panského vystavuje.“

Totéž porušení práva mílového mělo se státi i ohledně skladů solních a vybírání mýt. Pokud se tohoto dotýče, přešel výběr mýt na vrchnost již za Adama II. z Hradce, a to na základě snesení sněmu r. 1595.[51]) Vrchnost měla potom povinnost o to pečovati, aby veškeré ochodní cesty do města vedoucí, jakož i mosty v dobrém stavu se nacházely. Přes to však dočítáme se v odstavci 15. uvedené již žaloby, že za Slavatů mělo město právo ve čtrnáctidenní svobodě trhové vybírati mýto z vozu po 3 kr., mimo to v den jarmarku a den před ním vybírala vrchnost mýto vždy jen ze třetího koně, kdežto ostatek připadl městu.

Naproti tomu hejtman nové vrchnosti, vyloučiv město úplně z těchto příjmů, zvýšil i mýta a požadoval jich také od měšťanů ze všech věcí, které do města vezli; mimo to žádal od nich i plat ze zboží jich vlastního, kteréž v trhu vyložené měli, a to tak urputně, že držel jich u vězení, pokud nezaplatili.

Počínání toto mělo ovšem za následek, že návštěva trhů byla vždy menší a menší, z čehož mimo všeliký nedostatek, který město pocítilo, utrpěl zvláště výčep piva, jeden z hlavních příjmů měšťanův, újmu velikou.

Mimo to žalují Telečtí, že užívá hejtman při výběru mýt mimo celé řady „herumgehenden Satrapen mit darzue bestellten Officieren“ ještě i žida, což jest prý nejenom přečinem proti ustanovením sněmu z r. 1682 a 1687, nýbrž i „dem christlichen Namen abscheulich und detestable“.

Závěrek odstavce tohoto činí konečně výčitka, proč nespravuje vrchnost, kteráž veškerá mýta béře, cesty do města vedoucí, aby tu každý bezpečně vjížděti i vyjížděti mohl? Bylo tedy ještě v dobré paměti utanovení sněmu zemského z roku 1595.

Roku 1587 v den památný sv. Markéty udělil Zachariáš z Hradce Teleckým právo ku prodeji vína. Purkmistr a konšelé měli povinnost k tomu přihlížeti, aby dobrá vína ku prodeji do města se dovážela. Kdyby pak přes to bylo se shledalo, že někdo špatné víno prodává, pak vyhradil si Zachariáš právo takový prodej zrušiti a podle své vůle jiný pořádek v tom nařiditi.

Za určitý poplatek ročně směl každý i kořalku páliti.[52]) Na příjem tento předešlá vrchnost jakoukoliv konkurrencí nesáhala. Nyní ale vystavěna

---

[51]) „Léta páně 1595 v pondělí po neděli Miserere domini v městě Brně držán jest sněm obecný, při kterémž se stala následující paměť o mýta u města Telče, města Slavonic a městečka Želetavy, kteréž od starodávna bývalo a tímto sněmem pánu Adamovi ze Hradce, nejvyššímu purkrabímu Pražskému obnoveno a potvrzeno jest.

Na tom jsme se všickni čtyři stavové tohoto markrabství snesli a takové mýto tímto sněmem svolujem, aby J. M. pán s potomky svými pány a držiteli města Telče, Slavonic a městečka Želetavy v týchž městech a městečkách z jednoho každého koně, kterýžby ve voze táhl po 3 d alb. vybírati dáti a toho na budoucí časy užívati ráčil A co jest předešle v těch místech z nákladů a zboží (kromě fůr a koní) mýta bráno bylo, to týž pán i s budoucími svými vybírati moci bude. Proti tomu bude povinen pán i s budoucími svými v těch místech, kdežby koliv potřeba byla mosty dáti zdělati, i cesty dáti opravovati tak, aby lidé s náklady a se všemi věcmi svými tudy těmi místy volně a beze škody jezditi mohli.“ (Telecký urbář str. 43.)

V témž urbáři na straně 395. nalézáme i seznam rycht, v nichž se po dvakráte v roce o trzích dobytčích mýto vybíralo. Bylo to „ve středu po neděli Laetare a 7. Septembris, ten den před Narozením panny Marie“. Dole pak čteme poznámku: „Tyto rychty a místa jsou všecky na jednu míli vzdálena od města Telče, jiný dáleji vzdálený nedávají nic.“

[52]) V Slavatovském urbáři Teleckém čteme na straně 45. „Poněvadž se to skutečně vyšetřilo, že někdo pálené pokoutně pálí, kotel zapíraje i plat z něho ne-

*

poblíž města panská vinopalna o mnoho kotlích a sedlákům zakázáno kořalku u měšťanů kupovati. („Nun de praesenti sein die Bauern mit dem herrschaftlichen Prandtwein belegt, ja verbotten, keinen Prantwein aus der Stadt von denen Bürgern zu nehmen...“)

Podobně i mnohé výsady zaručující samosprávu obce Telecké porušeny hejtmanem zámeckým, kterýž nedbaje toho, že mělo město právo útrpné, jal se u věcech těchto rozsuzovati i trestati na svůj vrub.[53]) Mimo to nešetřil ani oněch práv obce, která v obnoveném řádě Ferd. Vil. Slavaty v odstavci 4., 5. a 6. jsou uvedena[54]) (č. XXXIX.).

Také stěžují si měšťané, že nešetří hejtman k nim obvyklé slušnosti. Tak stalo se r. 1698, že zavolal hejtman na zámek purkmistra a všechny raddy, kteří se také dostavili. Zde však počal vyslýchati jednoho po druhém tak, že předvolávaje každého dveřmi jedněmi, jinými jej opět propustil, aby snad s ostatními, kteří jinde čekali, dorozuměti se nemohl.

Poněvadž dosavad bývalé vrchnosti pokud potřeba kázala, záležitosti měšťanův buď písemně, anebo zastoupením hejtmana, též i za vlastní přítomnosti vyřizovaly, přerušili zavolaní taký neslušný výslech a odešli.

Pokud se služebnosti města Telče dotýče, byla tato dle urbáře rozdělena ve služebnost města samého, potom v roboty Velkého předměstí, Starého města a Štěpnice.[55])

---

spravuje, jiným, kteří platí, tudy ke škodě slouží a překáží. Z nařízení vrchnosti ten kdokoliv chce pálené páliti, jest povinen na sv. Jiří, aneb na sv. Havla u rychtáře ložního se ohlásiti, on jej sobě zapíše a potom bude věděti koho upomínati. Pakližeby kdokoliv takovým způsobem se říditi nechtěl a na něj to shledáno bylo, že by pálené pálil, ten a takový má o kotel svůj přijíti a k tomu vedle uznání pana hejtmana strestán bude. — Kdoby nemínil z těch již prve tak zapsaných na budoucího půl léta páliti, ten se tolikéž na svatého Jiří, anebo na sv. Havla u rychtáře ohlašuj, aby byl vymazán; jinak obmešká-li se některým dnem, již jeho ohlášení nemá míti místa, nýbrž pal i nepal, z každého kotla, v každém půl létě, po půl kopě mor. dáti musí jako jiný.“

[53]) Odstavec druhý žaloby, který se věci této dotýká, zní následovně: „Sie (die Stadt) hat ein volkombens aller Recurrirung zu höheres Instanz unverbundenes, bis auf diese Zeit von niemandt disputirtes Halsgericht, ob es schon von der jetziger Obrigkeit Ihren Ambtmann durch privat-Gefängnisse, mit denen er vor ungefähr 2 Jahren einen alhiesigen des Ehrbruchs überwiesenen Bürger der Gefängniss zu entlassen anbefohlen und wiederumben erst unlängst einen öffentlichen Ehrbrecher und zugleich Blutschänder, baldt darauf einen Bigamum und zwahr mit solcher Bewandt uns beleget hat, dass der Erste gar baldt und gantz leicht der Gefängniss entlassen, der andere aber unabgestrafter auf freien Fues gestellet worden, undt dürften vielleicht ins künftig mehr dergleichen delicta ungestraft bleiben, wan es Euer Majestät, damit die Herrschaft in Criminalibus hinfühŗo weiters ihre Händt nicht einschlage, nicht cauteliren solten“ atd.

[54]) K bližšímu osvětlení příslušných míst jmenované výsady, uvádíme tu výpis z pátého a osmého odstavce žaloby.

Odstavec pátý: „Sub Numero 3. gemeldet worden, dass die Bürger pro prima instantia den Stadtrath haben, ist ohne Unterschied auf alle Bürger in rebus civicis, so wohl welche neben ihren bürgerlichen Gewörb etwan denen Herrschaftlichen Diensten exceptis casibus des Obrigkeits-officii abwarten, zu verstehen.“

Odstavec osmý: „Geheren die Vorstädten, Grossvorstadt, Altstadt und Neustadt genandt von 300 undt mehr Jahren her zu der Stadt, erkennen für eine Unmittelbare Obrigkeit active et passive den Stadtmagistrat, gestellen ihre Waisen vor demselben, klagen und werden verklagt vor demselben, nehmen das Bürgerrecht undt vice versa die Lossbriefe von demselben und haben ihre Grundbücher in Handen desselben ohne einig Hierinnfahls bis auf gegenwärtige Zeit motivirter controvers.“

[55]) Služebnost tří předměstí nazvána v urbáři robotou, podobně vypsány tu roboty podruhů. Všecky tyto roboty obsahují povinnosti obyčejné. Zvláštností bylo

Služebnost měšťanů záležela hlavně v tom, že vyhovovali odstavci 5. známého již ustanovení Ferd. Vil. Slavaty, kteréž i na předměstích platnost mělo. Mimo to měli povinnost posýlati na shon vlčí po jednom z domu se zbraní příhodnou, pak dohlížeti k tomu, aby z jara lovený plod tříletý patřičně v rybník Cihelný byl dovezen a při vysazování jeho aby se nestala škoda nijaká.

Na lovení plodu dvouletého vypraven též určitý počet měšťanů, kteří posýláni s ním na rybníky ležící kolem Telče, Růžené a Mrákotína Taktéž ustanoveni měšťané, kteří měli za povinnost dohlížeti při panských dvorech Teleckém, Žateckém a Radkovském. Zde musili ve žních mandele sčítati a v čas setí vždy písemnou zprávu o tom podati, mnoholi obilí se vyselo.

Konečně musili bránu Velkou svým nákladem opravovati.

Za nové vrchnosti však nebrán ohled na odstavec výše uvedený, jakož i posýláni měšťané dohlížet ku pracím na polích neb rybnících až dvě míle od Telče vzdálených.

Pokud se židů dotýče, podléhali tito dle znění 17. odstavce žaloby, nechť bydleli ve městě nebo na předměstích, in personalibus et realibus, active et passive magistratu. Zde žalovali a měli býti žalováni, zde byli přijati i propouštěni ze závazků městských.

Jak známo z listiny č. XXXVII., byli židé r. 1650 až na tři z města vypovězeni. Ustanovení toto bylo devět let potom Ferd. Vil. Slavatou obnoveno (č. XXXIX. odst. 18.). Přes to ale r. 1670 dne 27. Julii zrušil týž pán veškerá dřívější ustanovení ohledně židův a povolil na dále jen čtyřem židům i s jich ženami, pak neženatými a nevdanými dítkami a rektorem v městě se zdržovati, kdežto ostatní nad jmenovaný počet směli zůstati v Telči jen do vymření.[56]) Z toho jde jasně, že přes veškerá ustanovení dřívější podařilo se přece židům v počtu větším do města se vedrati.

---

tu, že mimo podruhy měli všici povinnost tenata velká i malá (vlčí i zaječí) na saních do hor voziti, odkudž je sedláci sami zpět dovážeti musili. Tolikéž na shon vlčí po jednom z domu chodili (podruzi všici), pak při sladké kaši po starém zvyku chudým hostem posluhovali (mimo podruhy) a při mlýnech Teleckých Horním, Dolním a v Hladově kola i hřídele táhnouti pomáhali. Urbář strana 48—50.

[56]) Já Ferdinand Vilém svaté Římské říše hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka, vladař domu Hradeckého (titul) znamenajíce kterak při mém městě Telči proti již jednou, jak ode mně, tak i od vzácných předkův mých dobré a slavné paměti prošlých dekretův, židé se vždy víc a více množí a bez vědomí mého osazují, za potřebné jsem uznal pro budoucí nesnáze a uvarování dalšího mého zaneprázdnění a v té věci zanášení, mou poslední a dokonalou milostivou vůli a mínění, kolikby totižto na potom židův při městě mém Telči trpěno býti mělo vyjádřiti a vysvětliti. A protož mocí listu tohoto všechny předešlé v té příčině jak ode mne tak i od vzácných předků mých, slavné a dobré paměti prošlé dekrety a poručení ruším a kasíruji a dáleji o tom takto milostivě nařizuji a poroučím, aby na potom mimo čtyř židův NB. ženatých a osedlých, spolu s jich ženami a dítkami, však neženatými a nevdanými, totiž v horním domě dva a v dolním též dva a pátého rektora pro cvičení dítek jejich při městě mém Telči trpěni, méněji pak nad tento vysazený počet přijímáni nebyli. Pokudž se jich však nad nadjmenovaný počet posavad zde více vynachází, tehdy těm a takovým zde do jich smrti se zdržovati z obzvláštní milosti přeji a povoluji. Podle kteréžto milostivé vůle mé a nařízení, jak předně hejtman můj Telecký nynější i budoucí, tak i úřad můj jak se na potom říditi a spravovati a nad nadjmenovaný počet židův pod ztracením mé milosti přijímati věděti bude. Pro lepší stálost a upevnění toho, k tomu listu vědomě pečeť mou jsem přitisknouti dal a v něm se vlastní rukou podepsal. Jehož jest datum na zámku Teleckým dne 27. Julii A. 1670.“

Po smrti Ferdinanda Vil. Slavaty nešetřeno dlouho i posledního nařízení, neboť již roku 1675 dosáhl žid Mojžíš Heský na Jachymu Slavatovi, že směl dceru svou ku vdaní dospělou v městě Telči vdáti, která pak s mužem svým u otce Mojžíše Heského volně a svobodně zůstávati mohla. [57])

Za milost tuto musil ovšem žid zaplatiti každy rok do důchodu panského 5 kop a do pokladny obecní 2 kopy.

Dříve než záležitost tato rozhodnuta, byla obec Jachymem Slavatou o dobrozdání požádána. [58]) Tato nepřistoupila však k žádosti Mojžíše Heského, nechtíc porušiti vzácných a drahých jí privilejí; přes to ale ponechala konečné rozhodnutí dobré vůli pánově, [59]) kterýž po „velikém rozmyslu", když prý magistrat „nic zvláštního nenamítá", povolil židovi s tím vyhražením, aby více kdo jiný cos podobného žádati se neopovážil. [60])

---

[57]) „Mojžiš Heský žid Telecký dostal na onen čas od vysoce urozeného pana Ferdinanda Viléma svaté říše Římské hraběte Slavaty, pána a vladaře domu Hradeckého slavné paměti milostivé zakázání, že vynasnažice se on žid Mojžiš jistý dluh, který Telecká vrchnost na židech Třebíčských pohledávati měla v pořádnost a jistý akord uvésti, podle kteréhož nadepsání židé Třebíčtí všickni společně k placení se zavázali a nyní skutečně každého půl leta na porážku po 10 zlatých zaplacují. Za to zase nějaká obzvláštní milost jemu se učiní. On pak vždy za tu milost sobě žádal dceru svou, kteráž na vdaní jest, spolu s zetěm při sobě mocti míti. Nikdy však na to pořád nenastupoval, až leta tohoto 1675 J. V. Hr. Excel. vysoce urozenému pánu, panu Janovi Jachymovi svaté říše Římské hraběti Slavatovi, vladaři domu Hradeckého, zase o tu milost poníženě repplikujíc, první dekret jak následuje dosáhl."

[58]) „Mein Teltscher Magistrat soll mir hierüber Sein Gutachten undt aigent Bericht ehistens ertheilen, ob einiges wichtiges Bedenken bei diesem Begehren von Seiten der Gemaind versire.

Decretum auf meinem Schloss Teltsch den 4. October. A. 1675."

(Vlastnoruční podpis.)

[59]) Odpověď magistratu byla následující:

„Jakož jest Mojžiš Heský žid zdejší k J. V. Hr. Excell. (titul) těchto nedávných pominulých dnech nějaký memorial podal a v něm žeby na onen čas nějakou milost od slavné a svaté paměti vysoce urozeného pána pana Ferdinanda Viléma Slavaty (titul) sobě zakázanou měl doložil, i posledně toho při nynější vrchnosti naší milostivé a dědičné, aby té a takové milosti nyní užiti a jí účastna učiněn býti mohl, vyhledává prostředek tento: Že majíce on dcerku k dospělému věku přicházející, aby ona zde v městě Telči se vdáti a s mužem svým při něm Mojžišovi Heským zůstávati volně a svobodně mohla s tím dalším se uvolením, že každoročně do důchodů J. M. P. pět kop a do kassi obecní na místě contributi dvě kopy odvozovati a zapravovati slibuje a připovídá. — I ačkoli věc slušná a náležitá jest o to, aby jak důchod J. M. Páně se rozšiřoval a vzdělával, tak také i užitkové obecní svůj vznik a zrost míti mohli, všelijak přičiňovati a se starati. Poněvadž pak často řečený Mojžiš Heský jest tu zakázanou milost (pokudž jaká byla) promeškal, zanedbal a zaspal a nynější dotyčná žádost jeho proti vzácnému, někdejšího pána pana a vladaře domu Hradeckého (titul), jakž následující hodnověrný výpis ukazuje, milostivému dekretu, kterýžto my, jako obzvláštní klenot velice a vysoce sobě vážime čelí a na odpor se postavuje, v příběhu tom v poníženosti a pokoře od V. V. Hr. Excell. při chránění a při tom milostivém dekretu pozůstavení býti žádáme Však to vše k další milostivé V. V. Hr. Excell. dispositi pozůstavujíce a zanechávajíce. Actum v domě radním města Telče 5 Novembris A. 1675."

[60]) Na kteroužto zprávu úřadu, ačkoliv J. V. Hr. Excell ještě na velikém rozmyslu co témuž židu Mojžíšovi svoliti ráčila. Nicméně aby se zakázání nebožtíka vzácné paměti p. p. hraběte Ferdinanda přece skutečně naplnilo, jest židovi následující dekret a milost udělena:

„Weilen mir bewust, dass mein Herr Brueder seel. diesem Supplicanten, wegen der Trebitscher Judenschuld eine Gnad versprochen, die auf dieses begehren gezielet, undt mein teltscher Magistrat nichts absonderliches dargegen einzuwenden

Z toho jde, že brán na obec zřetel. Jinak ovšem dělo se za nové vrchnosti, kdy („durch des gewesten Hauptmanns hinterlistige Interponirung") dostalo se do města židů nad ustanovený počet a hejtman o to se přičiňoval, aby je vyloučil z pravomoci obecní a přivedl je pouze pod jurisdikci panskou.

Když jesuitům kollej stavěna byla, postoupila obec na žádost zakladatelky Františky Slavatové část pozemků svých ku výrobě cihel. Vrchnost užívala místa tohoto, šetříc nanejvýše kolem ležících polí městských. Naproti tomu hejtman nové vrchnosti bez otázání poručil odtud hlínu dále bráti, neohlížeje se na to, že polí sousedů tím den ode dne ubývá.

Jakž při regestech listin špitálských blíže doloženo bude, učinil Zachariáš z Hradce r. 1579 nadání ku špitálu, přeloživ jej zároveň z města ke kostelu Matky boží ve Starém městě. Nadace tohoto šlechetného pána šetřeno posavade plnou měrou. Že se nyní tak nedálo, dosvědčují následující slova žaloby: „Ein nahmhafte Zeit, hundert und neunzehen Jahr haben dieser Fundation keinen Schaden gethan und nunmehro ein vier oder fünfjährige Frist soll ihr so weit einträglich sein?"

Totéž stalo se i s nadací Františky Slavatové, z níž jdoucí úrok byl dle 28. odstavce žaloby jednoduše zadržen.

V posledním odstavci konečně dokazuje se velmi obšírně a právnicky, že nová vrchnost není spolumajetníkem lesů Klínka a Háje, za kterého se pokládá a na základě čehož bez ohledu dříví v nich kácí.

Zde zavírá se řada stížností, z nichž nejdůležitější jsme uvedli a které podávají velmi smutný obraz o tehdejších poměrech poddaného města, kdy sklesl u vrchnosti cit lidskosti ku poddaným a úcta ku právu, kteráž ustupovala jen bezohlednému násilí a hrabivosti. Tímto vystihnut i obsah žaloby, kteráž jest zároveň prosbou měšťanů aby starý řád byl obnoven.

Soudíce podle majestatu císaře Karla VI. podána žaloba císaři Leopoldu I., kterýž ji roku 1699 dne 22. června zemskému hejtmanství na Moravě odeslal. Jaký toho byl následek a kdy přistoupeno ku vyřízení záležitosti této, nemožno na základě pomůcek, jež po ruce máme, s určitostí pověděti; tolik jest však jisto, že roku 1709 dne 23. listopadu, v den památný sv. Klementa, za primátora Jana Štollhoffra, kterýž na osvědčení z roku 1695 jakožto purkmistr se podepsal, stalo se úplné vyrovnání mezi obcí a vrchností. Dokladem toho jest obšírný, v červeném aksamitě vázaný spis český, kterýž vydán na Pyšelích v království Českém (datum jak nahoře) (XL), a v němž potvrzeny po řadě veškeré výsady, kteréž město kdy obdrželo, jakož vypočteny tu do podrobna podmínky, na základě kterých žádané vyrovnání k cíli dospěti mělo.

Výminky jsou následující: obec přijímá na sebe veškeré obnosy peněžité, kteréž vrchnost zůstávala dosavade dlužna; byly to pak 3700 zl. špi-

hat: als thue dem Supplicanten diese Gnad dergestallt aus absonderlichen Gnaden bewilligen dass er Primo: das Versprochene in das Ränndt und der Gemeind richtig abführe. Secundo: der Bürgerschaft in ihrer bürgerlichen Wahrung der (?) Aiden keinen Eintrag thue. Tertio: bei seinem Schwager in einer Wohnung bleibe. Quarto: undt so dann hiemit vor sie Juden alle fernere dergleichen begehren geschlossen undt gespert bleiben, auch keiner mehr was dergleichen unter was vor Praetext es seie zu begehren sich Unterstehe."

Decretum auf meinem Schloss Neuhaus den 15. Novembris A. 1675.

(Vlastnoruční podpis.)

tálu městskému, 1500 zl. sirotkům městským, Pirchanovým sirotkům do Počátek 700 zl. a obci samé 1380 zl.; kteréžto všecky obnosy obec dobrovolně „absolviruje a kvitiruje“ a vrchnosti takové obligací navracujíc, špital a sirotky tolikéž obligacími ujišťuje a k tomu ke všemu ještě 13750 zl. pánovi v hotovosti odevzdává. Mimo to béře obec na sebe známou nám fundaci hraběnky Františky Slavatové, ponechávajíc pánu veškerá regalia, kteráž z této jistiny de fundationis instrumentu pocházejí, jakož jsou „primo dotationis, secundo haereditatis, tertio appropriationis“; a poněvadž od r. 1693 až do roku 1706 z nadace hraběnky Františky Slavatové žádní sirotci nebyli poděleni, vzrostla jistina její o 6500 zl. a v úrocích o 2275 zl., což vše obec právo požadovati má, však za příčinou jí udělených milostí dobrovolně kvituje. Zároveň béře obec na sebe ty poplatky, kteréž vrchnost z městských „čtyřiceti osmi lánů a kominů“ za ni dosud platila „a na budoucí časy ona i její dědicové, potomci a držitelové panství Teleckého by platiti povinni byli“. Kdyby pak konečně některému z těchto závazků obec kdy nevyhověla, má vrchnost právo, pivovaru městského tak dlouho k své ruce užiti, dokudžby závazek onen vyplněn nebyl.

Z druhé strany pak prominut měšťanům povinnovaný poplatek z každého vědra piva i vína, jakož i z každého kotle, na kterémž se jak v městě, tak i v předměstích pálené pálilo.[61])

Výčep piva panského zastaven v hospodách na předměstích i v hostinci „na Kuchyni“, kteráž i se stavením městu postoupena. Mimo to dostali měšťané právo v kterémkoliv domě v městě i na předměstích jich pivo čepovati a to s tím ujištěním, že ani pán, ani dědicové a budoucí jeho následovníci v panství Teleckém, ani v městě, ani na předměstích, „tím méněji v těch nových u palírny vystavených domech, též mezi městem i okolními vesnicemi, žádných nových hospod, v kterýchby se vína neb pivo šenkovalo, zarážeti nebudou“.

Mýto, kteréž posavade k panské ruce se vybíralo, postoupeno obci úplně s tím ubezpečením, že spravování cest po celém panství i předměstích, vyjímajíc pouze dláždění mezi městskými domy, od vrchnosti povždy robotnými lidmi se vykonávati bude.

Též odděleno město s kontribucí od generalní pokladny kontribuční panství Teleckého a dovoleno měšťanům, aby sobě separaci takovou od stavů markrabství Moravského objednali, čímž, když jakýkoliv úklad na zem přijde, oni sami pro sebe svůj kontingent i zemské rekruty by odváděli.

Podobně zrušeny na věčné časy veškeré povinnosti a roboty, jimiž měšťané a obyvatelé předměstí vrchnosti povinni byli; neméně i veškeré poplatky za výkupné. Z pravomoci městské vyjati pouze přímí poddaní vrchnosti.

Plat, kterýž židé pánovi za ochranu dávali, jim odpuštěn, oni pak zúplna pravomoci městské odevzdáni.

Konečně postupuje pán městu oba lesy Klínek a Háj k jich dědičnému a věčnému jmění a užívání s poli a lukami k nim patřícími a se vším příslušenstvím, „coby jemu okolo nich ještě patřiti mohlo, žádného práva, mimo regal honby, sobě i budoucím nepozůstavujíc“.

---

[61]) Za Lichtenštejnů platilo se z každého vědra piva 1 kr., z vědra vína 3 kr. 3 den. a z každého kotle ku pálení kořalky 1 zl. 10 kr. ročně.

Aby pak tyto milosti buď znovu potvrzené, neb vnově nadané nikdy více ku zmaření a zjinačení nepřišly, povoleno městu, aby vyrovnání toto „po nejposlušnějším vyjádření od Jeho Milosti Císařské a Královské nejmilostivější ratifikaci a dispensaci, pak s povolením JMC. radd pánův pánův úředníkův desk zemských, in casu necessitatis“ v desky zemské markrabství Moravského vloženo bylo i bez přítomnosti pánovy, dědicův i budoucích jeho a to buď zastupitelstvem obce, nebo jich plnomocníkem, však na „náklad a útratu“ její.[62])

Ku spisu přivěšeny 3 pečeti visecí v plechových pouzdrech, z nichž první největší náleží Františkovi Antonínu hraběti z Lichtenšteina, druhá panu Frant. Anton. rytíři z Deblinu, JMC. hejtmanu kraje Jihlavského a třetí panu J. Krištofovi rytíři Říkovskému z Dobrušic, kteřížto všickni na konci spisu tohoto vlastnoručně se podepsali.

Však přes to přese všecko netěšili se dlouho Telečtí novému řádu, jakož celá tato událost zdá se nám býti velmi podezřelou, neboť ještě před udělením koncesse přenesen majorat domu Lichtenštejnův Kastelkorn rozhodnutím císařským ze dne 16 dubna 1709 i na Telč, čímž stalo se, že výše uvedená koncesse udělena byla Teleckým v době, kdy statek byl již fideikommissem, z něhož následkem smluv rodinných nic nesmělo býti odděleno.

To mělo tedy za následek, že současně, když obec žádala císaře Karla VI. za potvrzení jí udělených a většinou jen obnovených výsad, žádal sám udělovatel za jich odvolání. Rozhodnuto bylo pak v ten rozum, že následkem nejvyššího reskriptu nařízeno zemskému hejtmanství na Moravě, aby povolalo v krátké době kommissi záležející z členův obou stran, kteřížto za předsednictví k tomu zvolených úředníků desk zemských záležitost tuto urovnati měli.

Kommissi předsedal Jan Isaiáš rytíř z Nürberů na Palovicích a Gerhard rytíř z Freyenfelsu; zástupcem vrchnosti byl Karel Schelenberger, hraběcí mandatarius a zástupcem města známý nám již Jan Štollhoffer primas, potom Ludvík de Gregorio purkmistr a radní: Pavel Hornek, Jan Granitzer, a Václav František Krásný.

Obě strany smuvily se pak na následujícím:

1. Koncesse r. 1709 udělená jest zrušena.

2. Povinnosti platební, které obec na sebe vzala, však dosud nevyplatila, spadají opět na vrchnost; obnosy, které obec již vyplatila i s jistinou, již pán v hotovosti obdržel, mají býti v pětiletých lhůtách s úroky 6% obci splaceny. Z prvních jistin jdoucí procenta, jakož i fundační a kontribuční povinnosti až po tento čas obec zaplatí, kdežto z peněz, které pánovi v hotovosti byly vyplaceny, až do 23. listopadu běžícího roku žádný úrok po-

---

[62]) Za tyto prokázané milosti zavazuje se obec: „Za Jeho Vys. hraběcí milost naši milostivou a dědičnou vrchnost, dokavade Ji Bůh svrchovaný při dobrém zdraví zachovati ráčí, aby šťastně a dlouho v božském požehnání panovati ráčila, po šťastném pak z tohoto světa vykročení za Její milou duši každý kvatember, aneb suché dni, jednu mši svatou sloužiti dáti a tu jak my všichni společně, tak také naši sousedi z města a ze všech třech předměstí najíti se dáti povinni budeme a budou. — V čemž nás ani naše následující žádné moratorium generale vel speciale indultum, principis statutum, exceptio doli mali, rei non sic vel aliter gestae, fraudulentae persvasionis, commissionis, snesení zemské, casus fortuitus, vis major, spálenina, povodně, vojna, mor a neúroda a jak by ty koliv jméno míti mohli, dokonce hájiti nemá, kterýmžto my jednomu a všem vespolek in genere et specie s dobrým rozmyslem a celé obce dokonalým rozvážením renuncirujeme a to všechno bez nebezpečenství a lsti.“

žadovati nemá, začež až do uvedené lhůty zůstáva v držení všech práv koncessí jí udělených a to i s povinnostmi z toho jdoucími.

3. Osvobození všech osobních povinností, robot a přípřeže zůstává na dále. Vyloučeny jsou však z toho ustálené již povinnosti platební, jakož i ony, které při rozdávání sladké kaše obyvatelům města vykonávati jest.

Poněvadž přípřeže, které obec vrchnosti poskytovala, nyní odpadávají, vymiňuje si vrchnost, aby jednou pro vždy složila obec 650 zl. na koupi a opatření těch koní, kteréž vrchnosti u větším počtu nyní chovati bude.

4. Ohledně obou lesíků Háje a Klínku zůstává při starém.

5. a 6. Dosud povinnovaný poplatek z každého vědra piva odpadá, za to ale má se platiti za mletí sladů, čehož dosavade nebylo; mimo to ponechává se obec při starém právu ohledně prodeje piva a vína, vrchnost ale bude své pivo čepovati v hospodě „na Kuchyni", kteráž jí opět náleží a ve dvou hospodách na předměstích. Aby konečně žádné konkurrence nebylo, bude se prodávati pivo panské v ceně piva městského.

7. Obec podrží sobě všech peněz, kteréž po osm dnů před a po výročním trhu z mýta vybéře.

8. Právo soudní nad židy obci se ponechává jen v tom případě, když židé žalují, pakliže jsou žalováni, jest žalobu ku vrchnosti podati. Dále ponechává se obci starodávný poplatek 6 kop, kterýž každá rodina židovská dosud platila.[63])

Konečně zavazuje se obec, jako předešle, za udělené jí milosti v určité dny za vrchnost se modliti. Tak sjednáno tedy v Brně in commissione, secunda Septembris anno 1711 a potvrzeno císařem Karlem VI. ve Vídni dne 9. května r. 1712,[64]) (XLI.) čímž dlouho trvající rozepře mezi obcí a vrchností nalezly konečného urovnání i jistoty, zvláště když roku 1732 v Laxenburce dne 5. máje týž panovník obci Telecké veškeré předchozí majestáty byl potvrdil. (XLII.)

Po Frant. Ant. hraběti s Lichtenštejna dědil zboží Telecké syn jeho František Karel a po tomto opět syn František Antonín, kterýž byl poslední potomek hraběcího rodu Lichtenštejnů-Kastelkorn.

Za tohoto pána potvrzeny Teleckým veškeré předchozí majestaty od císařovny Marie Terezie dto. ve Vídni 3. března 1747. (XLIII.)

František Antonín z Lichtenštejna zemřel dne 25. února 1761, ustanoviv před tím dle své závěti ze dne 20. dubna 1754 (k níž připojen r. 1759 dne 21. září kodicill některé změny obsahující) svou manželku Marii Johannu rozenou hraběnku z Thürheimu za dědičku panství Teleckého, a spolu také nařídil, aby po její smrti, aneb kdyby se provdala, dědicem se stal Alois hrabě z Podstatských svobodný pán z Prusinovic, na ten čas c. k. rada, komoří a přísedící při zemském právu na Moravě. Týž měl za povinnost

---

[63]) Zajímavý jest konec tohoto odstavce, kterýž uvádíme jakž následuje: „Ingleichen weilen es sich nicht wohlschicken will, dass dieselbe gleich bei dem Thor und gegen der Kirchen über wohnen (myslí se tu kostel „sv. Ducha u věže") sollen, als wirdt die Stadt, anstatt desjenigen Hauses so selbte bei dem Thor gegen der Kirchen innenhaben, ein Haus auf einen andern Orth in der Judengasse, jedoch in eadem qualitate, bonitate et pretio, oder wann das surrogirende Haus diesen innehabenden nicht adaquirrte, und Ersetzung des pretii exsuperantis in aequivalenti, einraumen und übergeben."

[64]) Fideicommiss-Instrument vložen do desk zemských r. 1712, smlouva tato však teprve r. 1716 dne 11. července v sobotu po památce sv. Pia papeže.

jméno i znak hrabat z Lichtenštejna přijati a je ve spojení se svým podržeti.[65])

Alois hrabě Podstatský-Lichtenštejn, byv dne 25. února 1761 k dědictví oprávněn, postoupil panství, když byla hraběnka Marie Johanna r. 1796 zemřela, synu svému Leopoldovi, kterýž roku 1813 zemřel, zanechav jediného syna Leopolda co dědice.

Za této vrchnosti potvrdil císař Josef II. dto. ve Vídni dne 6. prosince 1781 veškeré výsady Teleckým kdy udělené, kteřížto použivše doby příznivé, dali si též obnoviti známou instrukci Ferdinanda Viléma Slavaty, kteráž úplně v majestat tento vepsána. (XLIV.)

Tolikéž od Františka I. potvrzeny roku 1793 dne 20. října veškeré majestaty až po Josefa II., což úplně v souhlasu s proměnami, kteréž panovník tento na úkor svobod stavu městského byl provedl. (XLV.)

Posledním číslem tohoto oddělení jest konečně listina císaře Ferdinanda I. dto. ve Vídni 20. června 1844, jíž povoleno městu odbývati trhy dobytčí ve lhůtách čtrnáctidenních každého dne úterního. (XLVI.)

Příslušné podpisy i velká pečeť visecí v dřevěném pouzdru přivěsena ke každému z těchto majestatů, jimiž zakončuje první oddělení archivu městského.

(Pokračování.)

Drobnosti historické.

VI. O potřebě filologické methody u výkladu místních jmen.

Napsal *V. Prasek.*

Jelikož historikovi místní jména v diplomatářích obsažená jsou aspoň tak vzácna, jako drahocenné nápisy na deskách mramorových, poněvadž na nich spočívá základ historický: není také lhostejno, jak je vykládá a co na nich staví. Ovšem jest pravda, že místní jména nejstarší k nám se dostala od písařů všelijak zpotvořená, tudíž práce se nad míru ztěžuje tomu, kdo jich užívati má k vývodům dějepisným. Avšak nejistotu topografickou lze sledovati až k pramenům nejnovějším, hlavně pro nedostatek methody u výkladu místních jmen, jak se může každý přesvědčiti z drobných dějepisů místních a ještě více z diplomatářů a p. spisů.

Kdo se rozhledne po starších svazcích diplomatáře Moravského, též po výkladu pod čarou ve vzácných Deskách Zemských cúdy Olomoucké a Brněnské a podobněž po Regestech Slezských („Regesten zur schl. Gesch.“), nalezne dokladů na to bez čísla, tudíž také ve spisech, jež na tom základě jsou spracovány.

Taková methoda jest také pro potřeby praktické nevyhnutelna tu, kdež jména slovanská z německých se rekonstruují jako k vůli mapám v atlantům atd.

A jak hrozně lze poblouditi bez methody, dokázal nejlépe nějaký šlechtic Keltsch, který se slovníkem irským v ruce půl pruského Slezska, kus Moravy i Čech zkeltisoval a takto neslýchané divy o minulosti Keltů v našich zemích vykouzlil a sbásnil.

---

[65]) Telecký archiv panský.

Maje tedy na zřeteli hlavně regesta Slezská, pokud se týče míst původně polských, sestavuji několik pravidel, z nichž má vyjíti na jevo, že obměňování a přetvořování místních jmen neděje se libovolně, nýbrž podle zákonů mluvnických, takže nejdivnější místní jména jako Schweinebraten, Schurgast, Schönbaulwitz nepostrádají přirozeného výkladu.

Majíť i místní jména své dějiny: čím divněji jméno slovanské v ústech německých překrouceno, tím starší kolonisace, zrovna jako v lese u jedle na kraji postavené pozorujeme krouceniny, šuvirost a zákrslost. Čím menší proměna, tím novější a méně násilné odnárodění: jedle v zátiší stojící jest rovná jako svíce.

Až se naučíme čísti v holých jménech místních, nejedné netušené věci se dočteme. Že osada u Brna Tuřany po německu Duras sluje, jméno její nám vypravuje, jak dávný původ v tom kraji koloniím německým, totiž v těch dobách, kdy čeština ještě užívala čistého lokálu. Neméně zajímavy jsou zdrobněliny místních jmen — jen v českých zemích — neboť veliká většina z těch jmen v -ek, -ka, -ko, -ky okončených věští nám, že osady téhož jména bývaly na čas — pusty (Komenský 1884): Okřísko slulo před opustnutím Okřesice atd.

Pokud se týče několika všeobecných pravidel, budiž poznamenáno nejprve, že některé osady mají po dvou ano i po třech jménech. Dvojí jméno týče se, jak již Palacký upozornil, dvou osad. Když vedle staré osady polské Środy založena osada městská Neumarkt, staré jméno přeneslo se na novou, a nové též na starou osadu; odtud říkají Němci Středě Neumarkt a Slované Neumarktu Środa = Středa. Tak tedy sluje Olešno-Rosenberg, Zembice-Münsterberg, Gorzow-Landsberg, Nemodlín-Falkenberg, Prudník-Neustadt atd. Tomu podobně i vesnice: Neleštno-Waltersdorf, Studnica-Rothkirch Gotomia-Simsdorf atd.

Zajímavější jest při tom, že některá osada má dvě jména slovanská, z nichž jednoho Slované, druhého Němci užívají: na Moravě Podivín-Kostel (starý Sekyř Kostel), ve Slezsku Rak. Pustějov-Petrowitz, v Prusku Bělá-Solec (Zülz), Istebka-Grunau, Kožuchov-Züllichau atd.

Taktéž není vyloučeno trojí jméno jedné osadě. Na Opavsku hrad Cvilín dostal jméno Lobenstejn a nyní sluje podle sl. držitelů Schellenberků z Kostí Schellenburg; Bohumín slúl nějaký čas Barutswerde, potom Oderberg.

Překlady jmen místních správné i chybné vyskytují se dosti často: Psepole-Hundsfeld, Psary-Hündern, Mezilese-Mittelwalde (na českých mapách Středulesí), Probosstowgay-Probsthain; Zajeczkonis villa-Hasenau, Dobrodźień-Guttentag atd.

Při proměnách místních slovanských jmen na německá udávají se arci všeliké zkratky a skomoleniny tím, že odpadá přívlastek, appellativum anebo některé souhlásky německým ústům ve skupeninách nevyslovitelné:

W y s o k i Brzeg-Brieg, D l u g omilovice-Mellowitz; Skorogostowm o s t-Schurgast, Kresowb o r-Grüsau; Tbanow-Banau, Zbancsim-Bentschen atd.

Záleží také ne málo na tom, ve které formě, t. j. kterým pádem Němci slýchali nejčastěji jméno slovanské, neboť odtud lze výklad usnadniti. V té příčině nejčastěji spatřujeme genitiv a lokál ve jméně německém zkostnatěn: Sosnic-Schosnitz, Tampadlu-Tampudel-Tampadel, Milovany-Milovan-Milmen; Trawnik-Trawnice-Trawnize (cf. Rakovníce-Rakonitz), Zlupe-Schlaupe, Toszec-Toszci-Tost; Stolec-Stolci-Stolz atd.

Znamenitý jest příklad tento: Ujazd = Ujezd sluje nyní Mois; formy té těžko vykládati, kdybychom neměli střední formy listinné „Mogez“ = Mojez, kteráž povstala z německého „im Ujezd“ = Mujezd-Mojezd-Mojez tak jako z Eschenmoos — M-eschenmoos, z Ježník — M-ösnig atd. (Conf. Pott. etym. Forsch.)

Tolik všeobecných poznámek. Proměny pravidelné jsou následující a sice hledíc

a) *k samohláskám.*

1. **Přehláska** nastupuje, když po slabikách se samohláskami *a*, *o*, *u* následují slabiky se samohláskou *i*. Grabissina-Gräbschen, Martinouo-Märtinau, Villa Martini-Märzdorf, Lassnikowo-Lässnig, Jankovice-Jänkwitz, Nadelice-Nädlitz, Jagelnica-Jäglitz atd.

Místo *ä* vyskytuje se *e* a *ö*: Vratislav (Brässlaw), Breslau; Požarysce (Posäritz), Poseritz; Stapin (Stäpin), Tschepine; Lassowici (Lässwitz), Leschwitz; Zbancsim (Bäntschen), Bentschen; Carnici (Kärnitz), Körnitz atd.

Solniki-Zöllnig, Vroblino-Fröbel, Dobřen-Döbern, Olešnica (Ölsnitz), Öls; Grodziec-Gröditz, Grodisse-Grötsch, Copirnik-Köppernig atd.

Místo *ö* vyskytuje se *e* i *ü*: Olbino (Ölbin), Elbing; Brochlewici (Bröchelsdorf), Brechelsdorf; Polkowici (Böllwitz), Bellwitzhof; Soravina (Sörben), Sürben atd.

Turcowici-Türkwitz, Lussina-Lüssen atd.

2. **Moucení samohlásek**: **e-i**, **i-e**, **o-u**, **u-o** vyskytují se: Cenkowici-Zinkwitz, Recen-Ritschen, Knegnich-Knignitz, Persino-Pirschen, Velen-Filehne, Zemplin-Zimpel, Przedin-Pritschen, Lessno-Lissa.

Místo *i* čteme *ie* a *ü*: Brzeg-Brieg; Brzeznicha-Briesnitz, Strzegoni-Striegau, Niemchi-Niemptsch, Legnica-Liegnitz, Vejowo-Viehau, Dewin-Dieben, Preworn-Prieborn, Pzedslawice-Prieselwitz; Kresow bor-Grüsau atd.

Tribilowicz-Tribelwitz, Pyschyn-Pitschen, Klyzimo (Glesen), Glässen; (Dlugo)milowice-Mellwitz,. Lewin-Löwen atd.

Sokolniky-Zuckelnig, Ukonar-Kunnern, Stobno-Stuben, Zborowice-Spurwitz, Gorice-Gurwitz, Bolechow-Bulchau, Mokra-Muckern atd.

Muscowicz-Moschwitz, Brustow-Brostau atd.

3. **Dloužení samohlásek**: **i-ei** (**y-eu**), **u-au** se vyskytuje: Glinaw-Gleinau Pilawa-Peilau, Gliwice-Gleiwitz, Stinava-Steinau, Widaw-Weide, Cridline-Kreidel(n), Cridlitz-Kreidelwitz, Swidnica-Schweidnitz, Rimane-Reimen, Sifridow-Seiferdau, Krisowa-Kreisau, Svinov brod-Schweinbraten, Grisow-Greisau; Bytom-Beythen, Bystrzica-Feistritz-Weistritz, Sychow-Seichau, Villa Ryzonis-Reissendorf, Rychenow-Reichenau, Prychow Preychau, Ylow-Eylau.

Zlup-Schlaupe, Slusejowo-Schlause, Budissowo-Baudis, Chuderowo-Kauder, Grudina-Grauden, Kubitz-Kaubitz, Ruda-Rauden, Ruski-Rauske, Lupenica („Lopenica“)-Laubnitz, Budissowici-Bauschwitz, Supikovici-Saubsdorf, Prusnicz-Prausnitz.

4. Proměna slabik **ov**, **av**, **ova**, **ava**, řidčeji **a** v **au** udává se přečasto: Macowe-Makau, Kylianowo-Kylgenau, Golessowo-Goleschau, Paulowo-Pawelau, Javorovo-Jauerau, Prawikowa-Praukau, Grodkow-Grottkau, Tarnawa-Tarnau, Pantnowo-Panthenau, Domaslaw-Domslau, Martinowo-Martinau, Wolowo-Wohlau, Bogunowo-Bogenau, Glogow-Glogau, Gogolou-Goglau, Janikowo Jaukau, Tbanowo-Banau, Oporowo-Opperau, Trembachewo-Trembatschau, Otmuchow-

Ottmachau, Skorossowo-Skorischau, Slawikowo-Slawikau, Jaksenowo-Jakschönau, Kowelwicz-Kaulwitz, Viscou-Wischkau, Wilcowe-Wilkau, Krelkow-Krelkau, Morow-Mohrau, Smogerowe-Schmograu, Sprotawa-Sprottau; Gorka-Gorkau, Gola-Gohlau, Biela-Bielau, Mokra-Muckerau atd.

b) *Proměna souhlásek.*

1. Přestrojování souhlásek na základě zákona německému jazyku vlastního řečeného „lautverschiebung“, dle něhož přechází: ch, g-k, k-g, ch; b-p, v(f) a naopak, t-d atd.

Chuderowo-Kaudar, Chvalkow (Kwalkau), Qualkau; Chomesa-Kamöse, Chovalev-Kobelau, Chraustava (Marien)kraust; Mochobor-Mokbern, Ocholici-Oklitz, Gwizdawou-Queissen; Kresow-Grüsau, Klyzio-Glässen; Prokowo-Brockau, Lupenica-Laubnitz, Klobuczyn-Klopschen, Polkowic-Belkwitzhof; Bystrzica-Weistritz-Feistritz, Bardo-Warta; Lautow-Laudau, Tokar-Dokern; Lowentici-Lobetinz, Gaywic-Gaybitz-Gabitz, Ravinovo-Rabenau, Dewin-Dieben, Milovany-Milmen, Kostomlot-Kostenblut.

2. Hláska *s* přechází v *z* a naopak:

Solniky-Zöllnig, Sobotiss (Zobtwitz), Zottwitz, Sucou-Zukau, Sadlno-Zadel, Sirdnicha (Zerdnitz), Zernitz, Sedlisse-Zedlitz, Sobota-Zobten, Solec-(Zölz), Zülz; Sokolniky-Zuckelnig, Sokolowic-Zucklau; Zachowici-Sachwitz, Zabloti-Sablath, Zagorisse (Sagöritz), Sagritz; Zborowici-Spurwitz.

3. Proměna na skupinách **sk, sl, sv, sm, st, sc** hlásky **s** v **sch**, tudíž také jednoduchého *s:*

Scalka-Schalkau, Skorogostow most-Schurgast, Krascove-Kraschau, Radoskow-Radoschau; Zlup-Schlaupe, Swidnica-Schweidnitz, Svantniki-Schwunding, Svaratovic-Schweretau, Sventino-Schwentnig; Sventow-Schwette (odtud místo Deutsch-Schwette: Deutsch-Wette); Smarchow-Schmortsch, Smigrod-Smigerode, Smolno-Schmollen; Seidlove-Schidlow, Stitcovic-Schikwitz; Sosnici-Schosnitz, Srem-Schrimm, Semirovo-Schimerau, Vojsici-Wojschwitz atd.

Na těchto příkladech vyhledaných ze 3 sešitů regest Slezských zamýšlel jsem prokázati pravidelnost proměn na místních jménech i poznamenávám, že jsem nikoli nechtěl restituovati polských jmén, tudíž mnohá forma jest nepolská, ač listinná.

Zbývá ještě upozorniti na chyby v týchž regestech se naskytující proto, že výklad místních jmén se děje bez methody; i nemůže býti úmyslem mým vypočítávati všech chyb, neboť dostačí laskavému čtenáři, když několik jen příkladů uvedu z 12 stránek.

Tak na str. 63. vykládali buď vydavatelé, buď jiní spisovatelé, což v regestech s velikou pílí a chvály hodnou důkladností jest sneseno: Jaurouo na Jauernik, Tissech-Tscheschen, Scharino na Sarau; na str. 65. Godekendorf — na Gutschdorf a Gukelwitz; na str. 66. na dobre — v Döberle; na str. 69. Sarawin — na Saarawenze (kdež se jedná o Sorabinu nyní Sürben); na str. 73. Tristenicia na Chroscin; na str. 75. Clissovo na Kobelwitz: což vše dle pravidel výše uvedených jest buď velmi pochybno, buď zhola nemožno. [1])

---

[1]) Pojednání toto, vlastně filologické, otištěno proto, že týče se na předním místě našich diplomatářů a regest a proto, že ukazuje, kterak přihlížeti nutno ku historickému průběhu a proměnám jmen a tudíž neradno navrhovati konjektury jen dle filologie. *R.*

Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.

Historický rozbor básní Rukopisu Kralodvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava. Napsal prof. Dr. Jaroslav Goll. V Praze 1886. Nákladem spisovatelovým.

Nově vzniklý spor o pravost RZ. a RK., kterýž až dosud vedl se ponejvíce na poli filologickém, přešel přítomným spisem páně Gollovým na pole historické a ukládá nám tudíž za povinnost, abychom se několika slovy o něm zmínili. — Ve spisu Gollově nejde o to, dokázati na základě neshod mezi historií a epickými básněmi RK. podvrženost rukopisu samého, neboť Goll stojí v té příčině na stanovisku od Gebauera praecisovaném: „Im Allgemeinen ist Nichtübereinstimmung mit der Geschichte kein Zeugniss gegen die Echtheit.“ Goll pojal historický úkol svůj v ten smysl, že snaží se podle různých jiných shod a známek vyšetřiti, kdy básně RK. povstati mohly. Odpovědí na toto kdy jest zároveň vyšetřena pravost nebo podvrženost RK. A resultatem Gollova spisu jest, že básně RK. nepovstaly v době staré, nýbrž poměrně nám blízké a že tudíž RK. jest podvržen.

Že báseň „Oldřich“, kterouž Palacký pokládal za současnou s událostmi v ní vylíčenými, současnou není, ukázal již nezvratně Tomek, položiv zároveň dobu sepsání její do druhé polovice XIII. století. — Ale Goll jde ve věci té dále a stavě na základech Tomkových ukazuje, že „terminus ad quem“ ještě dále musí se pošinouti, poněvadž znalost Dětmara Meziborského, Kosmy, Hájka, Dubravia a Dobnera, kteráž v „Oldřichu“ se jeví, nemůže předpokládati skladatele starověkého, nýbrž době naší blízkého. Toutéž cestou, velmi podrobnou, ubírá se Goll i při zkoumání stáří „Beneše Heřmanova“, při čemž zejména ukázáno, že oblíbené rčení, jakoby kolem roku 1817 o „Beneši Heřmanovu“ nikdo nebyl mohl věděti, není ani úplně správné ani nevede k těm konsekvencím, kteréž byly ze supposice této činěny. Naopak viděti jest, že „Beneš Heřmanov“ není osobou historicky zjištěnou a tudíž že báseň není současná. Do které pak doby pozdější náleží, to illustruje Goll poměrem básně ke kronikáři-Hájkovi. Ve příčině „Jaroslava“ probírá Goll otázku již často přetřásanou, zdaž událost o porážce Tatarů u Olomouce r. 1241 jest historicky dokázána a přichází k resultatu, že tomu tak není, a že Jaroslav ze Šternberka jest osobou rovněž tak nehistorickou jako Vyhoň Dub v „Oldřichu“ a Beneš Heřmanov. To by ovšem samo o sobě ještě nestačilo k důkazu o novověkosti básně. Ale horší jest ta okolnost, že počátek „Jaroslava“ (o Kublajevně) nápadně shoduje se s legendou o sv. Hedvice, ne sice v prvotní formě její, jak složena byla ve XIII. století, nýbrž s legendou německou, kteráž vyskytuje se teprv koncem století patnáctého a tiskem vyšla ponejprv l. 1504. Při této příležitosti ušlo Gollovi, že legenda o sv. Hedvice v této pozdější formě byla v Čechách ve druhé polovici XVII. století známa a že Beckovský v I. dílu Poselkyně (1697) celé kusy z ní do vypravování svého pojal. Na nedopatření toto upozornil Golla prof. Ant. Truhlář (N. L. č. 193.), kterýž ve Sborníku Historickém r. 1884 uveřejnil velmi důkladný rozbor celého I. dílu Beckovského kroniky. Pro věc samu a dedukce Gollovy nemá však výtka p. Truhlářova

podstatné ceny: neboť vyplývá z toho vskutku nějaký důvod pro starobylost „Jaroslava", že roku 1697 u Beckovského shledáváme český překlad legendy o sv. Hedvice? — Goll opřel tvrzení své ještě o celou řadu shod s novějšími historiky, jako jsou Dlugoš, Kuthen, Hájek, Dubravius, Cruger, Tanner, Pešina atd. až do Pubičky!! — Shody tyto zde jsou, a nic nepomůže zlehčovati je a jich si nevážiti. Vždyť i nejlepší z letošních obránců RK. má za to, že pro shody tyto „vysvětlení hledati se musí jinde", čímž s dostatek naznačeno, že jim váhy odepříti nelze a že jde jen o takový výklad k nim, který by pravosti RK. nebyl nebezpečným. „Jiný" výklad musí ovšem míti, ne-li více, aspoň tolik pravděpodobnosti do sebe, jako výklad Gollův, sice bude to práce marná.

Celkový dojem spisu Gollova ten jest, že psán jest s podrobnou a důkladnou znalostí věcnou, že psán jest veskrze slušně a že vyčerpává předmět do té míry, pokud vůbec po stránce historické jest to možno. Že professor Tomek chce proti dedukcím Gollovým ve příčině „Oldřicha" uveřejniti zvláštní článek, jest zpráva potěšitelná, neboť tím dostane se sporná otázka o pravosti RZ. a RK. ve příčině historické tam, kam od počátku patřila, t. j. do odborných kruhů vědeckých. Neboť až dosud to pouhé faktum, že Goll dospěl k jinému resultatu, než na ten čas jest popularní, postačilo, aby spisovatel napaden byl způsobem nanejvýše neslušným a aby v kal uvržena byla celá dosavadní jeho vědecká činnost, a to od lidí naprosto k tomu nepovolaných (N. L. č. 194.). Proti takovému počínání nutno ohraditi se se vší rozhodností. Co do věci nic se láteřením nepomůže, rukopisy se nadávkami neobhájí. Doba, v níž neslušnost platí více nežli slušnost, surové urážky více než věcné důvody, nemůže potrvati dlouho a terrorismus ztratí působivost svou jako středověké kletby, když jich bylo zneužíváno. Pro nestranného historika doby příští váhu budou míti jen důvody pro a contra pronešené, a ty jedině rozhodnou spornou záležitost podle spravedlnosti. Po planém láteření zůstane však jen nečestná památka — nic více. To by měli uvážiti dosavadní obránci pravosti RZ. a RK., kteří domnívají se, že každá osoba a každý prostředek jest dosti dobrý, jen když na tu chvíli pomahá rozplameňovati vášně širokých vrstev lidu, a jen zasazuje ránu potupy „zrádcům", „hyenám" a „literarním dandym". *R.*

Ve Třeboni, 12. srpna 1886.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. — 1886 — Svazek V.

Poměry církevní v jižních Čechách za války 30leté.

Podává *František Vacek*.

(Dokončení.)

V městečku Miroticích (332) byl r. 1642 duchovním správcem Vladislav Aleš Griff, který nedal se slavným způsobem uvésti do úřadu svého (non installatus). Za podacího pána obročí Mirotického označil vikář Krištofa de Lozolios, osobu nám blíže neznámou.[90]) V příbytku patronově ochraňovala se registra kostelní tak, že faráři nebylo ani dáno nahlédnouti do počtův a výkazů ročních. Pan Krištof propustil kostelníky, aby mohl sám spravovati jmění zádušní, které vycházelo z krav úročních. V městysi byl dům pro chudé lidi a tři obyvatelé jeho živili se almužnou. Farář vyznával, že jedenkráte oddal snoubence po druhé prohlášce, jelikož prý nebylo možná jinak se zachovati. Náboženské vyučování konal v čas postní, avšak někteří dospělejší osadníci nedostavili se k výroční zpovědi. Desátkem scházelo se mu 40 měr obilí; o 19 měr z polí kostelních připravil jej patron beze vší příčiny sobě dané. Při křtu dostával farář 9 kr., při oddavkách 30 kr. až 1 zl.

Hejtman hradu Pražského p. Albrecht Beneda z Nečtin stal se r. 1636 majitelem statku Záboří (342), který náležel předtím Janu staršímu Horčici z Prostého. Ke kostelu sv. Petra a Pavla v Záboří jakož i ke chrámu filialnímu v Kádově (342) ustanoven byl farářem kněz Jan Kolumbán, vysvěcený v Praze od biskupa Šimona Brosia. Záduší řízené pečlivými kostelníky vykazovalo příjem z 50 krav. Farář měl 90 měřic desátku z farní osady a 50 měřic z Kádova. Farních pozemků počítalo se 60 měr mimo rybník. Při křtu vybíral duchovní správce 9 kr., při oddavkách 36 kr., při pohřbu nežádal ničeho. Jan Kolumbán opimenul vyprositi si biskupského svolení, aby směl rozhřešovati z případů vyhrazených a uváděti do církve jinověrce. O uprázd-

[90]) Roku 1630 byl majitelem statku Mirotického Jan Jiří Horčice z Prostého. Dlužníkem jeho jmenuje se Jan Krištof Rossau z Pallesanu a na Přečinově, plukovník kurfirsta bavorského. Viz Bílkovy Konfiskace str. 167 a následující. Slovník naučný V., str. 365. Dosti možná, že Rossavius a Lozolios při špatném pravopisu vikáře Pulce jest osoba táž, ač tvrditi to nechceme. Roku 1654 držel statek Mirotický pan Jiří Václav Černín z Chudenic.

něné faře v Bezdékově (342) tvrdil, že by sotva uživila kněze. Podacím pánem kostela tamějšího byl na ten čas hrabě Lažanský.

Na statku Hrádeckém (345) náležitém panu Humprechtu Račínovi rytíři z Račína byl farní kostel ve Zbynicích (345). Děkan Sušický uvedl k němu za správce P. Jana Václava Janovského ze řádu menších bratří sv. Františka, kterému dovolil provincial setrvávati mimo klášter. P. Janovský pronesl mnohé stížnosti do patrona svého, řka, že za dvacet let nečiní počtů zádušních, aniž komu jinému dopouští nahlížeti do register. Po zemřelém knězi P. Pistoridovi zůstalo jakési zboží a děkan Sušický přibrav ku pomoci faráře Volyňského, ohradil pečetí pozůstalost tu, avšak pan Račín pečeť zlomil a neprávě zmocnil se dědictví kněžského. Mimo Zbynice poručen byl do řízení faráře Janovského filialní kostel ve Vzdunech (368) nedaleko Hrádku. Kollator jeho pan Švihovský z Ryzmberka neplatil duchovnímu desátku za dvě léta. Ve Zbynicích osíval farář 8 měr polí na podzim a tolikéž i na jaře. Desátkem pak přijímal sto měřic rozličného obilí. Za příčinou křtu žádal na osadnících 9 kr., při oddavkách 30 až 45 kr. Jinověrců na osadě nebylo. Osiřelé kostely zůstávaly v Petrovicích (348) a ve Svojšicích (351). Tuto byl podacím pánem jakýsi Kába (z Rybňan?), onde pan Vrabský. Ačkoliv pak kollatury jejich dobře mohly vychovávati faráře, přece jich neosazovali.

V poddaném městě Horažďovicích zastával r. 1642 úřad duchovního správce Jakub Markovec, vysvěcený na kněžství od suffragana Šimona Brosia a do města uvedený od administratora Strakonického, příjmím Hildebrauta. V Horažďovicích byl příbytek pro chudé a nedužívé; důchody jeho řídil úřad, ale neživil nikoho. Kostelníci starali se více o svůj prospěch nežli o rozmnožení záduší. Farář stěžoval si i na osadníky, že zanedbávají povinnosti křesťanské, pročež přisuzoval jim pokutu, odváděti libru vosku ke kostelu. Prosil pak dále vikáře, aby toho dobrou příčinou býti ráčil, by dostalo se domu farnímu náležité opravy. Patronatní právo kostela sv. Petra a Pavla v Horažďovicích bylo tehdáž při Rudolfu Colloredovi z Wallsee, velkopřevorovi Strakonickém. Jakub Markovec užíval sto měr pozemkův obročních, kterých díl vzdělávali sedláci; desátku bral 15 měřic žita a ovsa; deputatu sud piva, kopu kaprův a bečku soli. Za oddavky platilo se mu 15 kr. až 1 zl. 30 kr. Vikář poznamenal o něm zvláště, že odvádí daň stoličnou (cathedraticum). Na panství Šternberském byly zpuštěné kostely v Boru velikém (344), na Prachni (344) a v Boru malém (344). Pan František ze Šternberka zanedbával povinnosti úřadu patronatního úplně.

Vikářem jižní poloviny kraje Pracheňského byl Jan Heřman Blovský z Menštýna, děkan v Prachaticích. Prve nežli do Prachatic se dostal, býval děkanem ve Slaném a zůstavil tam dobrou paměť pro šetrné a laskavé chování se k osadníkům.[91]) Fary okresu svého obcházel velmi pilně; pročež i arcibiskup rozmnožoval vikariat jeho, přidada mu r. 1641 farní osady: Sedlec (331), Radobytce (332), Budětice (345) a Sušici (347), které předtím náležely k obvodu okresního vikáře v Blatné. R. 1642 ohlásil vikář Blovský schůzi duchovenstva, uloživ farářům, aby dne 18. září sešli se k němu rokovat o záležitostech církevních. Téhož

[91]) Lacinovy Paměti královského města Slaného; I., str. 77.

dne dalo se najíti v Prachaticích patnácte duchovních a podávali asi následující zprávy o osadách, které péči jejich byly svěřeny.

Město Písek dosáhlo listem císařským ze dne 23. července 1641 bývalých práv i výsad a stalo se opět městem královským. Císař Ferdinand III. navrátil obci městské čtvrtý díl statků na potřeby zádušní. Patronat kostelní připadl jako v jiných městech svobodných císaři jakožto králi Českému. Děkanem při kostele Narození Panny Marie byl od r. 1638 P. Martin Valaský, člen řádu kazatelského, který měl trvalé dovolení od představených svých, aby zastával úřad pastýřský, avšak zapomínal přitom vyžádati si opětnou pravomoc od biskupa, aby směl rozhřešovati jinověrce. Mimo to opomíjel oznamovati kanceláři arcibiskupské jména nově k víře obrácených, což na slova vikářova příště činiti sliboval. Kostel městský netěšil se dostatečnému důchodu, nýbrž potřeby jeho zapravovány byly z výnosu hran. Tři kusy zádušních polí ležely nejspíše ladem. Hřbitov, na kterém prve pochovávali se i jinověrci, došel nového svěcení na usmířenou. Při valně pobořeném špitále dály se pilné opravy; chudí sousedé počtem dvanácte ošetřováni byli zatím v domě soukromém, živeni jsouce dobrovolnými dary. Děkan měl mimo poplatky stolové slíbeno sto dukátů z císařské pokladny, avšak příjem jejich doznával průtahy mnohé a nemilé. P. Valaský přisluhoval svátostmi ve filialním kostele Putímském (330), kdežto zřízen byl nový a výstavný oltář nákladem dona Martina z Huerty, zástavního pána zboží Píseckého. Vůkol města zůstávaly uprázdněné fary v Čížové (331) a v Oslově (334).

Na panství knížete Jana Oldřicha z Eggenberka bylo v Prácheňsku farních kostelů několik. Uvádíme nejprve farní osadu Chrobolskou (323), která později přivtělena byla ke kraji Budějovickému. Duchovní správce její Vendelín Vagner, vysvěcený na kněžství ve Vircburku od suffragana Eucheria Sanga a za faráře potvrzený r. 1635, zaneprazdňoval vikáře Blovského často a dosti nepříjemně. Měltě ve zvyku oddávati snoubence z cizích farností, psal matriky na lístky, nepřiučoval mládež katechismu, zlehčoval nadávkami počestné ženy. Kdykoli zavítal vikář do Chrobol, býval žalobami věřících takořka zahrnut, ba jedenkráte shlukly se před ním ženy na faráře a pěstmi na něj dorážely. Při schůzi duchovenské domlouval mu vikář, proč obeslán byv vícekráte do Prachatic se nedostavil. Farář měl odpověď již hotovu: „Dvě nohy mne nositi nechtějí a čtvernožce si nemohu poříditi.“ Ke knihám zapovězeným, které postiženy byly v knihovně jeho, se znal, dokládaje, že v nich nikdy nečítá. Katechismu neučil, protože ho posud neměl. Vikář dotazoval se dále, zdali není nevrlý a nereptá, maje platiti daň na seminář. „Reptal bych,“ pravil, „kdyby to prospělo, ale neprospívá.“ Kostel Narození Panny Marie ve Chrobolech nemaje důchodu, zachováván byl v dobrém způsobu štědrostí osadníkův. Pozemky farní zůstávaly ladem, vodotočiny (rivuli) nepřinášely hrubě užitku. Farář Vagner přijímal desátkem 40 měr žita z osady Chrobolské, 20 měr žita a sedm ovsa z farnosti Frauenthalské (323), kterou spolu administroval. Za oddavky dostával 30 kr. až 3 zl.

V městysi Volarech (359) poddaném knížeti z Eggenberka pečoval o správu duchovní Kašpar Hoffmann, rodem Němec z Míšně, vysvěcený na kněžství od Šimona Brosia. V povinnosti své potvrzen byl

již r. 1632. Zádušníci kostela sv. Kateřiny ve Volarech získali si chválu jeho. Důchod, který řídili, vycházel z 15 krav úročních, z luk a z několika nadání. V městečku nežil r. 1642 žádný zjevný protestant. Příjmy obroční byly: 70 zl. hotových peněz od vrchnosti, 25 měr žita a 25 měr ovsa. Farní pozemky se neosívaly, ačkoliv byly k tomu příhodny, prostírajíce se po 40 měrách. Farář Hoffmann konal službu církevní i při kostele ve Zbytinách (Ober-Haid, 323), začež užíval tamějšího farního lesa.

Kostel sv. Jana Křtitele v městě Záblatí (357) propůjčen byl r. 1640 ke správě P. Eliáše Thesslera, člena řádu premonstrátského, jemuž dostalo se svolení, aby trvale zůstával mimo dům řeholní. Sousedé Záblatští byli vesměs katolíci; i dali se všichni nalézti k výroční zpovědi. V čas postní konal jim farář křesťanské cvičení. Špitál městský nehostil roku 1642 ani jediného obyvatele. Záduší vykazovalo jmění tisíc zl., jež spravovali svědomití kostelníci. Farář měl desátku sto měr žita a neméně i ovsa; polnosti jeho zaujímaly asi 20 měřic výsevku. Při visitaci postřehl vikář, že P. Thessler nezakládá žádných matrik, nýbrž píše úkony kněžské na lístky. Farář nemohl se upomenouti, zdali ke dni sv. Jiří odvedl daň na seminář arcibiskupský, čili nic. Při křtu dostával 30 kr., při oddavkách 30 kr. až 1 zl.

V městysi Bavorově (361) byl farářem Matouš Mekelius (Mecl), povýšený na kněžství r. 1635 od světícího biskupa Šimona Brosia. Jemu přikázán byl i kostel sv. Dominika v městečku Strunkovicích (361), jakož i občas docházel do osiřelého chrámu v Bílském (363). Záduší kostela Nanebevzetí Panny Marie v Bavorově mělo výnos z pozemkův, které zdělávali kostelníci. Farář vyznával, že nepřiučuje osadníky své katechismu, poněvadž dostavuje se ke cvičení nehrubě mnoho posluchačův; provinilce, pravil, že netrestá, nýbrž oznamuje panskému hejtmanovi, který i žalářem na ně dokračuje. Obročí přinášelo duchovnímu správci sto zl. ročně, 150 žejdlíků másla, bečku soli, míru ryb, 30 vozů dříví, 6 měřic žita; desátkem scházelo se mu 50 měr žita. Při zápisu křestním bral 24 kr., při oddavkách 45 kr., při pohřbu lidí nemajetných 12 kr. Mimo to měl jakýsi důchod z osady Bílské. Ve Vítějovicích (361) na panství paní hraběnky Bukvojové čítával o nedělích a svátcích evangelium učitel školní. Zdali fara tamější byla osazena či uprázdněna a zdali výrok o učiteli jest žalobou či omluvou faráře Bavorovského, nelze nám na jisto postaviti.

Ve Volenicích (352) při kostele sv. Petra a Pavla zastával povinnost duchovního správce kněz Adam Pistorius, potvrzen byv k úřadu tomu r. 1639. Kollatorem jeho jmenuje se Jan Markvard Koc z Dobrše. Zádušníků napočítal farář dvanácte, avšak nepochválil z nich ani jediného. Kostelní důchod plynul z úročních krav. Vikář předkládal Adamu Pistoriovi, že má v kostele toliko tři mešní roucha a chatrnou řízu (albu), že posýlá si pro sv. oleje do Prahy, kdežto by je měl vyhledávati v Prachaticích, že činil tři prohlášky snubní téhož dne, ač bylo mu vyčkávati zákonité lhůty. Důchody obroční skládaly se ze sta měřic obilí, ne-li více, z užitku malého rybníka, dvou lesův a asi 30 měr polí. Stolové poplatky cenil farář: při oddavkách 12 kr. a při pohřbu 6 kr.

Kostel sv. Trojice v Bohumilicích (355) pod ochranou pana Jindřicha Malovce z Chýnova a z Vimperku, majitele statku Skalického,

osazen byl r. 1639 Michaelem Kunešem, rodákem Jičínským, který se psal alumnem vévody Fridlandského a dosáhl svěcení na kněžství od biskupa Šimona Brosia. Farní kostel jeho měl důchod z 50 krav zádušních, avšak kollator p. Malovec sám ho užíval, neskládaje za šest let žádných počtův. Vikář shledal v Bohumilicích toliko jeden kalich mešní; káral faráře, že nedal se obvyklým způsobem uvésti do své osady a že píše úkony úřadu svého toliko na lístky a nikoli do matrik. Kuneš přeslechl výtky představeného svého a toužil na faráře Chrobolského, řka, že oddal dvé osadníků Bohumilických bez dopuštění vlastního správce jejich. Ke příjmům svým takto se přiznával: Desátku jest 60 měr žita, 28 ječmene, 60 ovsa; nepatrný důchod vychází z kostelního lesa. Pozemků farních počítá se 21 měřic, avšak užívám jich toliko třetinu. Výnos poplatků stolových: při křtu 1 zl., při oddavkách 30 kr.; při pohřbu 12 kr.

Panství Volyňské (353) navrátilo se r. 1621 k bývalým majitelům, to jest proboštům kostela sv. Víta na hradě Pražském. Farářem v městě Volyni byl r. 1642 P. Jan Aleksandrovič ze řádu menších bratří sv. Františka. Mimo kostel Všech svatých obstarával P. Jan služby boží při filialním chrámu sv. Vavřince, tuším v Kraselově (352), ačkoliv z toho žádná odměna se neukazovala. Ve Volyni byl špitál a dva chudí sousedé dostávali tudíž svého vychování z pokladny obecní. K záduší náleželo 40 úročních krav; z jedné každé platilo se dvé bílých grošův. Farář přijímal z města i z vesnic sto zl. ročně a šest sudů piva. Desátků neměl nižádných. Polnosti jeho prodlužovaly se ve 30 měrách. Při kopulaci věnovali mu osadníci 1 zl., při křtu 30 kr. V městě zůstávali r. 1642 dva protestanti. P. Aleksandrovič žaloval na faráře v Čestících (353), že nezná obřadů mešních a dopouští osadníkům, aby po celý rok jedli maso, nedbajíce předpisů postních. V Předslavicích (359) na panství p. Bernarda Hyzrle byl zpustošený kostel farní. Patron dával káceti les zádušní a dřívím jeho topil v pivovaře.

S farností Volyňskou sousedila osada Malenická (354), jejíž kostel posvěcen byl památce sv. Jakuba apoštola. Farář Bohumilický tvrdil sice, že osada ta na panství pana Jindřicha Michala Hyzrle z Chodův jest osiřela, avšak duchovní správce z Malenic Šimon Moller dostavil se přece ke schůzi vikariatní. I vyznával, že důchod kostelní, který řídí pilní zádušníci, vychází ze 40 krav; důchod obroční z desátků a polí. Farář dostával desátkem 5 kop mandel rozmanitého obilí a zdělával celkem 35 měr rolí. Spolu pak administroval faru v dědině sv. Mářské (355) téhož patronatu, kde záduší kostelní za 23 let nebylo počítáno, ačkoli výnos z 50 krav úročních počtů zasluhoval. Šimon Moller bral desátku ze sv. Máří 67 velkých měr obilí. Poplatky stolové činily při křtinách 21 kr., při kopulaci 45 kr. až 1 zl.; při pohřbu 6 kr.

Na Horách Kašperských připomíná se r. 1630 farář Adam Sustius, který hově choutkám osadníkův, přisluhoval jim na oko kalichem. Sebrav totiž drobty z posvátné hostie, uložil je do kalicha a skropil vínem, načež věřícím z něho píti podával.[92]) R. 1635 stal se farářem v městě nedávno řečeném Oudřej František Winter, rodák Chebský. Po-

[92]) Dra. Krásla: Kardinal Harrach; str. 93. Tamtéž na str. 94 nazýván jest Sustius farářem Sušickým.

dací právo vykonávalo tehdáž zastupitelstvo obecní. Kostel sv. Bartoloměje v Unterreichenštýně byl filialním a farář dostával za službu v něm konanou 8 měr žita a 5 měr ovsa.[93]) Důchod obroční skládal se ze 52 zl., 10 kop gr., ze 16 měr žita a 18 měřic ovsa. Rolí farních osívalo se celkem 12 měřic. Na Horách Kašperských byl dům pro lidi chudé a neduživé, kterých tu asi 6 až 10 docházelo svého zaopatření nákladem obecním. Obyvatelstvo bylo katolické, jenom někteří nově příchozí nechtěli se s ním srovnávati v náboženství. O kostele sv. Petra a Pavla v Petrovicích (348) vypovídal farář Winter, co již svrchu o něm bylo řečeno.

Jan Krištof Rossau z Pallesanu, majitel statku Přečinovského, osazoval faru Vacovskou (354) a spolu filialní kostel ve Zdíkovci (354). Farář Jan Řehoř Schönwald nebyl ještě r. 1642 installován, neměl posud matrik, nevěděl o důchodech svého obročí, jsa tuším nedávno před tím za duchovního správce ve Vacově ustanoven. K záduší náleželo 60 krav a z nich platilo se ročně po 7 kr., nebylo však kostelníkův, kteří by starali se o řízení počtův. Roucha kostelní svědčila o chudobě osady předešlými pohromami velmi zubožené. Nedaleko Vacova zůstával osiřelý farní kostel v Dobrši (354), jehož důchod požíval sám kollator pan Jan Vilém Kavka z Řičan.

Královské město Vodňany nemohlo za drahný čas vybrati se z tísně peněžité, z čehož povstávaly třenice mezi děkany a správou obecní. R. 1630 podali zástupcové města žádost císaři, aby navráceny byly obci statky zádušní, jelikož pro nedostatek jejich pozbavena jest již déle nežli rok správce duchovního. Mimo to uváděli na paměť, že škola městská jest zbořena, špitál rumem zavalen a město očividně pustne. Bohužel zůstala žádost úřadu Vodňanského na ten čas oslyšena. R. 1638 přitížilo se městu tím, že zástavní pán jeho František de Marradas hrabě ze Salentu odepřel příspěvek na vychování farářovo, jakož i obmezil sousedům právo várečné.[94]) Duchovní správce Vodňanský Jan Těšín těžce to nesl, že měšťané odepírali mu poplatku stolového a jestliže přece někdy jej odváděli, býval prý tak skrovný jako almužna.[95]) Podobně neměli se sousedé k tomu, aby děkanovi svému dávali dary novoroční, což koledou se nazývalo.[96]) Městský úřad Vodňanský spravoval veškeré jmění kostelní i špitální a potáhl k němu r. 1639 i desátky farní.[97]) Kdykoli pak děkan kladl tomu odpor, dostávalo se mu za odpověď, že vše to nestačí ještě na potřeby chrámové. Ke špitálu náležely jakési pozemky, avšak výnos jejich chudým se odpíral. Záduší mělo 20 úročních krav, rybník a pole, které při nedbalosti kostelníků zdělávaly osoby radní, prospěchu kostela hrubě nedbajíce. Děkanovi platila obec 220 zl., což bylo veškerým jeho příjmem. R. 1642 shledalo se při městském chrámu Narození Pany Marie pět rouch mešních a dva kalichy, ačkoliv tvrdil děkan, kterak poklad kostelní má ještě 15 kali-

[93]) Mimo to počítal farář Winter k osadě své filialní kostel Maria Zell, z něhož vycházelo mu 17 měřic ovsa; avšak nám nepodařilo se nalézti v Čechách dědinu nebo chrám toho jména. Nejspíše dlužno tu mysliti na kostel sv. Morice u Rajska (347) a osadu německy zvanou Maurenzen.

[94]) Bílkovy Konfiskace; str. 1250. Kráslův Kardinal Harrach; str. 420.

[95]) Dra. Krásla: Arnošt hrabě Harrach; str. 456 n.

[96]) Ibidem; str. 462.

[97]) Tamtéž; str. 468 n.

chův, jenže zůstávají za obcí. Zprávu vikáře Blovského založenou na stížnostech děkana Těšína dlužno bedlivě a opatrně vážiti. Řečený děkan byl muž lakomý a nepořádný, jak svědčí o tom nejedna žaloba bývalých osadníků jeho[98]), ano i úsudek vikáře samého, který sděloval r. 1642 úřadu arcibiskupskému, že kněz Jan Těšín nezná se k poslušnosti, oddává osoby z cizích farností, píše úkony kněžské na lístky, zbil jakéhosi souseda Vodňanského a má dítky, jejichž matkou jest služebná jeho. Týž rok poznamenán jest děkan Vodňanský v registrech konsistorních jakožto dlužník pokuty 75 zl. Trest ten souvisel tuším se zprávou vikářovou.

Ke schůzi duchovenské dostavili se do Prachatic i kněží far do správy vikáře Blovského nově poručených. Byl to především Adam Kanovský, farář v Sedlci (331) a Radobytcích (332), rodem ze Slezska, posvěcený na kněžství r. 1635 od suffragana Pražského Šimona Brosia. Městečko Sedlec náleželo tenkráte hrabatům ze Šternberka, kteří byli poddacími pány kostela sv. Jakuba většího. Záduší jeho mělo užitek z 80 krav a 40 měr polí. Farář přijímal ročně kopu grošův a desátkem 120 měr různého obilí. Mimo to byl držitelem farního lesa. Kostel sv. Ondřeje v Radobytcích zachovával se při dobrém způsobu z výnosu 30 krav zádušních, které opatrovali kostelníci. Inventář chrámový vykazoval jedno mešní roucho, missál a přenosný oltář. Duchovní správce měl tam desátku 90 měr obilí. Při křtu dostával 6 kr., při oddavkách 45 kr. až 1 zl. Vikář káral nedostatek matrik, jakož i to, že farář pokutuje osadníky. Kanovský pak toužil na faráře Mirotického P. Aleše, jelikož křtil dítky a oddával snoubence z cizí osady.

V Buděticích (345) měl r. 1642 podací právo ke kostelu sv. Petra a Pavla pan Jan Jindřich Chanovský z Dlouhé Vsi.[99]) Za faráře obral si kněze Jana Brodana, svěceného v Praze od biskupa Šimona Brosia. Důchod kostelní vycházel z krav zádušních, avšak kostelníci byli nedbali a za pět let nečinili žádného počtu. Farář jsa nově ustanoven, neznal ještě obnos poplatku stolového. Patron poskytoval mu občas sud piva. Desátku dostával 18 měr ječmene a 20 měr žita. Užíval pak k tomu 18 měřic polností. Výtky činěné faráři Sedleckému opakoval vikář i Janu Brodanovi, upomínaje jej nad to o daň stoličnou.

V královském městě Sušici připomíná se r. 1629 děkan Herrmann, který provázel kommissaře císařského Jana Kavku staršího z Říčan na reformační cestě krajem Pracheňským.[100]) R. 1635 za děkana Jana Struthia přistoupilo 464 věřících z města ke zprávě boží, kdežto z vesnic málo kdo dal se viděti.[101]) Děkan Šebestián Zbraslavský potýkal se

---

[98]) Ibidem; str. 226, 456.

[99]) Příbuzný jemu Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi, člen řádu Ježíšova, získal si velikou zásluhu o utvrzení víry katolické v jižních Čechách, obzvláště v kraji Pracheňském a Plzeňském, vynaloživ dvacet let svého života († 1643) na práci missionářskou v Blatné, Březnici, Horažďovicích, Klatovech, Nepomuku, Plzni, Prachaticích, Strakonicích, Sušici a vůkol měst právě jmenovaných. Dra. Krásla: Kardinal Harrach; str. 123 nn.

[100]) V Rožmitále protivil se kommissařům mistr řeznický Kašpar Stránský, řka, že nedá se lépe poučiti o náboženství, nežli posud byl poučen. Tamtéž; str. 76. Duchovní správcové Rožmitálští za války 30leté uvádějí se v „Methodu", r. 1885; str. 74 n.

[101]) Dra. Krásla: Arnošt hrabě Harrach; str. 93 n.

zhusta se židy, až žalovali na něj při arcibiskupovi. Kancléř Visentainer napomenul tedy duchovního správce Sušického, aby dbal pastýřské opatrnosti a nebyl židům na obtíž.[102]) Při schůzi duchovenské r. 1642 udával děkan Zbraslavský, že důchod kostelní plyne ze sbírek a není příliš znamenitý. Obyvatelstvo bylo mimo několik židů venkoncem katolické a plnilo dosti horlivě své povinnosti. Toliko některé osoby urozené, pokud v městě trvaly, nepřišly ke zpovědi. V neděli konali cvičení křesťanské otcové ze řádu Ježíšova. Děkan dostával z pokladny městské 12 zl. měsíčně. Desátku a jiných příjmů měl 35 měr žita, čtyři míry pšenice, 28 měr ovsa, 8 ječmene, čtyři bečky soli a 17 sudů bílého piva. Při úkonech kněžských bral, co mu kdo poskytl (quod offerunt). Ze soupisu obyvatel jest na jevu, že r. 1650 bylo v Sušici a třech vesnicích k městu náležitých 1922 lidí. Ostatní počty, pokud se nám zachovaly, uvádíme týmž pořadem, který svrchu byl za vhodný uznán: Budětice (345, 13, 563), Kašperské Hory a Unterreichenštýn (349, 11, 879), Rajsko a sv. Mořic (347, 0, 561), Malenice (354, 3, 228), Bohumilice (355, 18, 884), Zbytiny (323, 8, 453), Záblatí (357, 18, 1113), Petrovice (348, 20, 1090), Zbynice (345, 8, 946), Horažďovice (344, 0, 938), Běšiny (370) a Kolínec (369, 0, 673), Albrechtice (351, 11, 796), Vimperk (356, 9, 825), Strašín a Žihobce (345, 6, 350), Bělčice (342, 0, 84), Hradešice (367, 8, 389). Že seznam tento jest neúplný a nedostatečný, rádi vyznáváme.

K vikariatu Budějovickému náležely původně osady kostelní: Čákov (327), Dříteň (303), Dubné (301), Hosín (303), Hůrka bílá (303), Ledenice (306), Lišov (302), Nákří (304), Pištín (304), Purkarec (303), Strýčice (317), Zahájí (304). Později rozšířen byl vikariat Budějovický na újmu vikáře Jindřicho-Hradeckého o následující farnosti: Borovany (319), Bošilec (306), Drachov (296), Jilovice (306), Lomnice (307), Lutová (310), Stráž (309), Suchdol (306), Ševětín (306), Třeboň (305), Týn nad Vltavou (304), Veselí (306), Žimutice (308). Vývojem řečeného vikariatu zavdán byl podnět ke zřízení kraje Budějovického, to jest rozdělení Bechyňska na kraj Táborský a Budějovický.[103])

Kbel, statek zemský.

Sepsal prof. *Josef Vávra.*

Silnice od města Kolína k Uhlířským Janovicům, majíc po obou stranách velice úrodné pozemky, nenáhle nás vede vzhůru k planině 300 metrů nadmořské výšky, a tu staneme za dobrou hodinu cesty nejdříve u vésky K b í l k u (Malého Kbele), kdež jest hospoda, kromě ní ještě šest skrovných stavení se zahradami, ve všem pak 46 obyvatel. Opodál v pravo jest ves K b e l, kdež jest poplužní dvůr se skrovným sídlem panským, památný kostel na nebe vzetí Panny Marie, gotického slohu, jenž jest filialkou fary v blízkých

---

[102]) Ibidem; str. 593 n.

[103]) Svrchu na str. 91 řádek 20. čísti jest „a osadách k nim náležejících"; na str. 92 řádek 20. čti „r. 1624".

Lošanech. Ve Kbele jest 47 čísel domů a 360 obyvatel. Panské závody průmyslové, pivovar, vinopalna a flusovna, zanikly již před 25 lety. Zemský statek Kbelský drží nyní 879 měřic rolí, $6^1/_2$ měřice zahrad, 97 měřic luk a suchých rybníků a 5 měřic zoraného pastviště, úhrnem $987^1/_2$ měřice pozemků.

Největší památností Kbelskou jest gotický kostel Marianský původu ze XIV. století. Nižší presbyterium končí se polovicí šestihranu, má zachovalou klenbu gotickou a štíhlou věžku v osmihranu. Loď, značně vyšší, na místě klenutí má pouhý strop a na polední straně vysoký portal zakončený gotickým štítem. K lodí přiléhá na západě čtyřhranná zvonice o třech patrech s jehlancovým krovem. Okna na kostele a věži jsou vesměs gotická. Na věži jsou tři zvony. Největší v průměru 2' 8" přelil roku 1664 Mikuláš Löw v Praze nákladem patrona, hraběte Hanuše Fridricha z Trautmansdorfu a jeho manželky Marie Kláry z Dietrichšteina, jak svědčí dva erby na zvonu, Trautmansdorfský a Dietrichšteinský, a nápis „Johann. Frid. comes de Trautmanstorf etc. S. C. M. Cons. et supremus regni Boh. camerarius. — Maria Clara nata de Dietrichstein etc. conjv. renov. a. d. 1664. — gos mich Nicolavs Löw in Prag.“ Druhý zvon v průměru 2' a třetí v průměru 1' 2" slity byly roku 1884 u Hillera v Brně, a sice ze zkaženého zvonu velkého, který tu na věži visel do požáru dne 7. září 1874. Mělť nápis: L. B. 1524 tento zvon ulit jest ke cti a chvále Bohu, Panně Marii a všem svatým skrze mistra Davida na Horách Kutných. — Uvnitř byl kostel úplně polychromován, a sice na sáh od země v podobě čalounů, výše pak byly výjevy z bible a legend. Leč ty obrazy byly již při povrchním obnovení chrámu roku 1664 zabíleny a po renovaci roku 1884 úplně zmizely. Hlavní oltář má obraz Matky Boží dle Murilla, kterýž maloval Václav Vysekal v Hoře, a to nákladem paní Karoliny Frauenberkové, choti majitele statku Kbelského. Od něho jsou též obrazy obou pobočních oltářů sv. Václava a sv. Víta. Krásná lampa oltářní jest darem Josefa Hovorky, souseda Kbelského. Všechen ten nábytek pořízen v letech 1883—84.

Tento kostel Kbelský býval jindy kostelem farním, a farář Kbelský míval hojné opatření vezdejší; náleželoť k jeho obročí zajisté přes 200 korců výborných pozemků, z nichž roku 1352 vycházelo 36 grošů pololetního desátku papežského. Do roku 1354 byl zde farářem kněz Tobiáš, po něm kněz Ondřej († 1380), kněz Jan, kanovník Karlšteinský a doktor písma († 1411), kněz Duchek do roku 1412 a po něm kněz Jan. O knězi Ondřejovi jde zpráva, že roku 1365 vladykové Kbelští vykoupili se u něho z povinnosti desátku postoupením čtyř jiter rolí a výroční dávkou pšenice, žita, ječmene a ovsa po dvou korcích.[1]) Farář doktor Jan, zvaný Kbel, snad z rodu vladyk Kbelských, nepřebýval při své faře, ale dával se užívati v Praze jako official kanceláře arcibiskupské, od roku 1393 jako generalní vikář arcidiecése Pražské. Od roku 1398 byl i kanovníkem Pražským, potom též Olomouckým, ale bohaté fary Kbelské nevzdal se, pronajímaje ji knězím chudším. Roku 1394 pronajal půl třetího lánu farních rolí Kbelských třem lidem sedlským, kteří slíbili dávati z lánu 4 kopy gr. a 4 slepice za rok, k tomu čtyři dni roboty konati na ostatních rolích farních, nad to zavázali se k desátku po 4 korcích obilí z lánu a po groši podymného, a zastati měli královskou berni po 32 groších z lánu.[2]) Ten pronájem byl ovšem toliko

[1]) Libri confirm. — Liber erect. I., 51.
[2]) Liber erect. IV., 411.

dočasný; roku 1410 pronajal doktor Kbel všecky požitky své fary knězi Mikuláši z Miličína, prve farnímu vikáři ve Vlašimi, za 20 kop gr. ročně; nájemce měl podnikati všecky povinnosti farářovy, a kdyby pronájemce měl jeti do Kbele, zavázal se kněz Mikuláš, vyjeti mu vstříc s 3—4 koni a počestně hostiti ho u sebe na faře 1—3 dni.[3]) — Do roku 1395 býval při faře Kbelské vždy vikář jakožto pomocník farářův; onoho roku 1395 pak stalo se nadání druhého vikáře. Paní Katruše z Jedlčan, vdova po Úněji z Peruce, k tomu odkázala 80 kop jistiny, a doktor Kbel přidav k tomu 16 kop, zjistil ty peníze na dvou dvořích ve Chvatlinách Horních za roční plat 8 kop gr. Za to vymínila si paní Katruše tři mše v témdni a slavné anniversarium za duši svou.[4]) Doktor Jan Kbel vynikal v úřadě generalního vikáře jako horlivý protivník Husův, jehož kázání proti kněžím, kteří hromadili kněžská obroči, nemohla mu býti po chuti.

Patronat kostela Kbelského náležel místním vladykám Kbelským, kteří tu měli svou tvrz. Již r. 1295 jmenuje se tu vladyka Pardus ze Kbele jako svědek v záležitostech biskupa Tobiáše z Bechyně.[5]) Vladykové Kbelští záhy se rozdělili na dvě rodiny, z nichž každá měla své popluží panské ve Kbele; jedno bylo ve vsi, druhé za vsí, na místě nynějšího Kbílku, a ta dvojice vladyk se pamatovala ještě r. 1713, jak svědčili Kbelští osadníci onoho roku, Jiří Vokřál 75letý, Jan Šauer 56letý a Jan Mašín 53letý, dle podání od předků sděděného.[6]) Roku 1354 jmenují se tu vladykové Dobeš a Pardus ze Kbele na jednom, Albert a Vojtěch ze Kbele na druhém statku. R. 1365 konali tu právo podací Pardus a Zdeněk ze Kbele, r. 1380 s jedné strany bratři Zdeněk, Ctibor a Jan ze Kbele, s druhé strany Oldřich z Velimě, kdežto se nám r. 1400 ozývá jméno Pardusa ze Kbele v kraji Čáslavském, jako patrona ve Zbyslavi. R. 1412 byli Jan ze Kbele a Jan z Obříství patrony kostela Kbelského.[7]) Z osadníků ve Kbele roku 1395 jmenuje se Mladota ze Kbele, jenž prodal do Kolína 100 korců ječmene na úvěr, korec po $7^1/_2$ groši. R. 1399 zemřel ve Kbele Petr Mráz, rolník na díle pana Ctibora, a dědili po něm synové Jan a Václav s mateří svou Bětkou.[8])

Za následujících bouří husitských jmenuje se Ctibor ze Kbele, jenž na svém statku Kbelském roku 1436 zapsal své choti Johance z Nelechova 300 kop gr. věna. Tato paní ovdověvši, provdala se za panoše Mikuláše Kasalického, držitele druhého statku ve Kbele, a dosáhla na něm zápisu věna v 30 kopách. Když ovdověla podruhé, nemajíc dětí, král Ladislav Pohrobek r. 1453 prohlásil oba statky Kbelské za odúmrť, a výprosou dosáhl jich na králi vladyka Ambrož Táborek z Chotova. Takovému darování však odpírala paní Johanka z Nelechova, hájíc tu svého věna 330 kop, a r. 1456 toho dosáhla, že toho věna má užiti. Jde na rozum, že na onen čas oba statky v ceně nepřevyšovaly ono věno paní Johanky, a že ona tudíž zůstala v jejich držení. Od té doby zůstávaly ty statky sceleny v jedno.[9])

---

3) Ibidem VIII., 111.
4) Ibidem VI., 87.
5) Emler Reg. II, 719.
6) Archiv zemsk. kataster Čáslavska ad 64, v relacích.
7) Libri confirm.
8) Městská kniha Kolinská I., II., v městském archivu Pražském.
9) Dsky dvorské 16, fol. 355, 260.

Odtud pak máme znalost držby Kbelské přetržitou do r. 1491, kdež bohatý Horník Jan Pašiněvesský z Trojanovic (Pašiněves, nyní Pašinka u Kbele) s synem svým Petrem prodal Kbel za 300 kop gr. č. jinému Horníku, Bartoši z Práchňan,[10]) a v jeho rodině zůstával ten statek přes sto let. Tehdáž byli při kostele Kbelském kněží podobojí; roku 1495 odešel odtud farář kněz Prokop na faru do Kolína;[11]) roku 1507 konal tu husitský biskup Filip z Villanovy kostelní visitaci, a r. 1533 byl zde farářem kněz Michal, jenž o posvícení hostíval patrona svého. Bartoš z Práchňan umřel r. 1512, po něm držel syn jeho Mikuláš z Práchňan statek Kbel a jiné statky u Plaňan a Zásmuk. Když umřel (r. 1550), připadl statek Kbel jeho dcerám Dorotě a Lidmile k společnému držení. Z nich vdala se Lidmila za Horníka Jana z Podivce a když r. 1595 zemřela 68letá, zůstavila svou polovici Kbele svým vnukům, Zdislavu z Podivce, Janu, Václavu, Mikuláši a Anně Šatným z Olivetu. Dorota, sestra její, stala se manželkou Ondřeje Dačického z Heslova. Při své smrti r. 1566 zůstavila svůj díl Kbele svému synu Mikuláši Dačickému. Týž jest odjinud dostatečně znám jako člověk povahy výstřední, jenž hleděl si frejů, pitek a bitek, ale k hospodářství nepřihlížel. Proto když teta jeho Lidmila Podivecká zemřela, nic neměl nastřádáno, aby od jejích dědiců koupiti mohl druhou polovici Kbele, a oni nechtíce s ním společně hospodařiti, přinutili ho ke prodeji Kbele, což pan Mikuláš těžce nesl. Kupcem byl r. 1596 sousední statkář Václav Voděradský z Hrušova, pán na Ratboři a Dobřeni, a dal za Kbel 5050 kop gr. č.[12]) Za ten čas minulý se jmenují obyvatelé Kbelští r. 1495 Valeš a Roubal ovčák, 1513 Váňa rychtář, pak Bartoloměj rychtář († 1537), 1536 Beneš, do roku 1587 Bartoš Vimberský šenkýř, 1592 Jiří Žabka a klevetná žena jeho Kristina, 1595 Baroch krčmář.[13])

Pan Václav Voděradský, přebývaje obyčejně ve svém domě na Novém Městě Pražském u červených zvonečků (proti kostelu sv. Martina), tu zemřel r. 1606; zůstavil vdovu Annu Dorotu rozenou Kamejskou ze Lstiboře, dceru Kateřinu, kterouž r. 1604 provdal za Ondřeje Horňáteckého z Dobročovic, a druhou dceru Lidmilu. Ona paní Anna Dorota Voděradská ze Lstiboře, koupivši prve od pána svého za 450 kop velké popluží sedlské ve Kbele, zvané Vítovské, dokoupila roku 1610 od dcer svých za 3011 kop 15 gr. č. celý statek Kbelský, tvrz a ves s dvorem poplužním, krčmou a podacím kostela.[14]) Leč té doby byla již opustila vdovskou stolici svou, jsouc od r. 1607 manželkou Petra z Liebenthalu, Slezáka stavu panského, a zadala mu statek svůj na spolek. O něm píše letopisec Dačický, že prý tento ryšavý Němec, jsa katolický, také paní Annu Dorotu navedl k tomu, aby se dala na víru katolickou. Kostel Kbelský, v němž dosud měly vůkolní rodiny zemanské, Maternové z Květnice, Kasaličtí z Kaštic, Nyklåskové z Žitenic a j. rodinný pohřeb svůj, a kdež prý od 150 let víra podobojí kázána byla, zamýšlel dáti řádu jesuitů, jimž upravil ve Kbele residenci, aby osadníky odvraceli od víry evangelické. Leč snahy jeho potkaly se zajisté s neprospěchem, a koupiv sobě statek Kunratický u Prahy, prodal Kbel r. 1614 za 8000 kop č. Janu Diviši Hostačovskému z Pe-

[10]) Dačický I., 340.
[11]) Manuale Kolinské 1494—1502.
[12]) Vše dle pamětí Dačického.
[13]) Kolinské knihy smluv. — Dačický.
[14]) Dsky zemské 133 C 27, 183 G 12.

trovic.[15]) Týž r. 1615 platil ze čtyř usedlostí poddaných, z fary a ovčína ve Kbele 2 kopy 40 gr. berně a 17 kop 30 gr. sbírek zemských, z čehož souditi lze, že tehda ves Kbel byla velice skrovná, byť i dvě chalupy za jednu usedlosť se počítaly. R. 1617 pan Hostačovský prodal statek Kbelský za 8000 kop č. Karlu Hlaváči z Vojenic, strýci svému, a nedlouho potom zahynul smrtí násilnou,[16]) zůstaviv vdovu Anýžku z Dobročovic a synáčka Bohuslava.

Pan Hlaváč, letitý mládenec, tehdáž položil za Kbel 1500 kop hotových, ostatek měl spláceti po 500 kopách za rok. Kromě Kbele držel též mlýn Kravarský u Kolína a dům v městě Kolíně. Byl víry katolické a r. 1618 promlouval posměšně o povstání evangelických stavů českých. Leč když r. 1619 uveden byl Fridrich Falcký na trůn český, pan Hlaváč následoval příkladu svého bratra Jindřicha Hlaváče na Cerhénkách a slíbil poslušnost novému králi. Za to propadli po bitvě bělohorské trestu oba. Jindřichu Hlaváči vzaty jsou Cerhénky, Karel Hlaváč stižen pokutou 50 kop míš. k nadání šlechtického konviktu v Praze.[17]) O žních r. 1623 pan Karel Hlaváč zahynul smrtí násilnou. Slyše, že přespolní zloději berou mu obilí požaté, pojal svého strýce Václava Blánického z Blánice a jednoho čeledína a hnal se za škůdci až k sousední vsi Kořenicům pana Horňáteckého. Leč oni tam se mu postavili, snad že jim přišla posila, a svedli půtku, v níž pan Hlaváč zabit a průvodčí jeho zraněni a sotvy s duší vyvázli útěkem. Mrtvé tělo pana Hlaváče, všecko zohaveno, několik dní leželo v příkopě a potom jest bez obřadu zakopáno na hřbitově Kbelském; nebyloť tehda katolického kněze na blízku.[18]) Jediným dědicem jeho byl výše jmenovaný pan Jindřich Hlaváč. Leč paní Anýžka Hostačovská z Dobročovic, dokládajíc, že tržní peníze za Kbel od r. 1617 jen malou částí byly vyplněny, ujala se spravedlnosti syna svého Bohuslava a dala se od zemského soudu svésti k držení Kbele. Potom chtíc pana Hlaváče v jeho spravedlnosti spokojiti, rychle rozprodávala všecky zásoby a svršky na Kbele, až jí z toho vzešla výčitka, že toho statku nemírně užívala a jej „splundrovala“. Leč v málo nedělích roznemohla se těžce; jsouc prý jinak těla útlého, náhle se vzedmula a spuchla jako sud a 8. září 1623 zemřela.[19]) Sirotka jejího Bohuslava ujal se bratr její, Ondřej Horňátecký z Dobročovic na Ratboři, Dobřeni a Zbraslavicích, a r. 1625, kdy statky zemské valně pozbyly ceny, odbyl pana Jindřicha Hlaváče hotovými penězi 1100 kop m., a tak Bohuslav Hostačovský z Petrovic zůstal v držení Kbele.[20]) Týž pak, když dospěl věkem, dal se panu Heraltu z Kolovrat užiti za úředníka na Janovičkách a Žišově, ale v moru r. 1633 zemřel v Kolíně mlád a svoboden. O jeho posledním pořízení jest nám toliko známo, že dům svůj v Kolíně „u křížku“, který zdědil po své tetě Dorotě Baderské, s některými pozemky šosovními odkázal tamějšímu kostelu děkanskému.[21]) Statek Kbel však r. 1634 od Sasů jest vypálen a zkažen, pozemky jeho zarostly chrastím a lesem, z něhož vyčnívaly toliko holé zdi spáleného kostela Marianského. Fara Kbelská tím na vždy zašla a meze hoj-

---

[15]) Dačický II., 139. — Dsky zemské 190 L 30.
[16]) Dsky zemské 190 L 30. — Radní protokol Kolinský 1618.
[17]) Archiv Kolinský. Bílek I., 145.
[18]) Dačický.
[19]) Dsky zemské 293 N 19. — Dačický.
[20]) Ibidem.
[21]) Kolinská kniha smluv č. 7 k r. 1633.

ných gruntů farních přišly v zapomenutí na věky. Tak stála ta pustina Kbelská v děsném klidu do r. 1661, kdež ujala se jí komora královská a v dražbě ji prodala za 6125 zl. hraběti Hanuši Fridrichovi z Trautmansdorfu, pánu na Pečkách, kterýž ten statek připojil k velkému tehdáž panství Pečeckému. Od Kbelska tehdáž odprodal 77 korců pozemků, co byly mezi Lošany a Zibohlavy, za 600 zl. hraběti ze Šternberka k Radovesicům.[22])

Hrabě Trautmansdorf hned přistoupil k obnovení statku Kbele. Robotným lidem z Peček dal vymýtiti les, r. 1664 opravil kostel Panny Marie, při čemž staré malby zabíleny a zmařeny; prostřední zvon dal přeliti. Pozemky zaniklé fary tehda splynuly s pozemky panskými v jedno, ježto by sotva kdo mohl tehdy určiti jejich polohu a meze; leč přikázal hrabě 15 korců rolí na nové záduší kostela. Potom vystavěl nový dvůr poplužní ve Kbele a na získání vydatných sil robotnických založil při dvoře dvě usedlosti potažnické a 11 chalup. Tak obnovil ves Kbel. Kde jindy stával druhý dvůr Kbelský, tam zbudoval panskou hospodu, kovárnu, 4 domky a chalupu pro nájemného řemeslníka, a tím založena ves Kbílek.

Při panství Pečeckém zůstával Kbel do r. 1735. Po Hanuši Fridrichovi z Trautmansdorfu († 1696) následoval v panství syn jeho Adam František, od r. 1713 pak Karel Jáchym hrabě z Brédova. K r. 1713 popisuje se statek Kbelský takto: Při panském dvoře poplužním bylo 620 korců rolí, zahrada pod 4 korce, luk pod 54 korců, v to počítajíc suchý rybník u Zibohlav, pastviště pod 3 korce a dva rybníky, hořejší a střední na 10 kop násady kapří. Ve vsi byli osedlí potažníci Jan Šauer (měl 68 korců rolí), Jiřík Ryšavý (63 k.), chalupníci Jiří Dočkal (11 k.), Řehoř Šauer (8 k.), Matěj Ryšavý (9 k.), Jakub Dostal (8 k.), Jiří Polda (8 k.), Jiří Douda (9 k.), Mates Váňa (8 k.), Václav Vokůrka (8 k.), Jan Meczerode (8 k.), Jan Mašín (10 k.) a Jiří Novák (8 k.). — Ve Kbílku panská krčma (16 k.), panská chalupa (půl korce), panská kovárna (4 k.), domky Jana kominíka (3 věrtele rolí), Jana Komárka (3 věrtele), Jana krejčího (korec) a Kučerův (korec). Úhrnem drželi poddaní Kbelští 259 korců rolí, luk nemajíce. Kostel Panny Marie ve Kbele tehdáž byl v stavu poměrně dobrém, měl dva zvony a s dostatek paramentů. Od r. 1664 byl filialkou fary Nebovidské, jediné na tehdejším panství Pečeckém. Služby boží zde bývaly tehdáž jednou za čtyři neděle, a pak na den patrocinia 15. srpna. V ten den ráno vedl farář do Kbele slavnou procesí pobožného lidu z Nebovid, Peček a všeho okolí, v níž byli i cechové z Pečecka s korouhvemi svými, a tak ta pouť Kbelská bývala hlučná. Kostelní role Kbelské, 15 korců, vynášely tehdáž (r. 1713) za rok 4 zlaté nájmu, a z oféry a za zvonění k pohřbům scházely se do roka as 3 zl.[23])

Když hrabě Karel Jáchym z Brédova roku 1733 upadl v kridu, ježto mnoho statků skoupil na dluh, tu nacházel se mezi jeho věřiteli též Jan Vilém svob. p. z Pfefferhofu, maje za ním 31.676 zl. V tomto dluhu postoupil mu zemský soud statku Kbelského, a k tomu jest mu přidán i kus lesa zvaný na Dubině blíž Janovic Uhlířských ve výměře 4 lánů. Tak jest Kbel od Pečecka odloučen. Leč pán z Pfefferhofu chtěl hotovým penězům, a nikoli statku sobě nepříležitému, a v dražbě dne 2. ledna 1739 prodal Kbel za 28.500 zl. rytíři Janu Karlu Náchodskému z Neudorfu.[24])

---

[22]) Dsky zemské 313 F 24.
[23]) Archiv zemsk. katastr Čáslavska ad 64.
[24]) Dsky zemské 507 D 4.

Rodina Náchodských, původem z města Náchoda, náležela k mladší šlechtě domácí, byvši teprve r. 1612 nadána erbem a titulem. Jan Karel Náchodský hospodařil na Kbele 22 let, až r. 1761 meškaje v hostinci u zlaté hvězdy v Kolíně, náhle skonal mrtvicí. Bylo mu tehdáž 65 let, a pochován byl na hřbitově kostela děkanského.[25]) Zůstavil vdovu Lidmilu z rodu Ještřibských z Riesenburka, a dítky nedospělé Ignacia a Antonii. Paní Lidmila provdala se r. 1763 za rytíře Václava Sádlo z Vražného,[26]) s nímž spravovala statek Kbelský do roku 1770; potom tu hospodařila dcera její Antonie Náchodská, vdaná za rytíře Václava Jeníka Zásadského z Gamsendorfu, do r. 1780, kdež mladý Ignác Náchodský z Neudorfu, vzav propuštění ze služby vojenské, uvázal se ve statek otcův. Zemřel 20. ledna 1804, a dědil po něm nezletilý syn Emanuel. Týž potom sloužil v císařské armádě jako poručík a účastnil se válek s Francouzi, až v bitvě u Lipska ohluchnuv, vzal propuštění a usadil se na Kbele, kterýž statek v příčině dědičné taxy odhadnut byl r. 1813 v 93.825 zl.[27]) Pojav po letech manželku rodu měšťanského, nabyl domácnosti hospodárné a šťastné a trval zde drahná léta, jsa pro svou povahu přímou a rozšafnou a vždy svěží humor stejně oblíben v kruzích šlechtických i měšťanských, jakož rád občas přijížděl do Kolína a Kutné Hory k přátelskému posezení. Prodav r. 1870 za 30.000 zl. svůj les u Janovic (121 jiter 681 □°) ke statku Radovesickému, zemřel 19. ledna 1873, maje věku 83 let. Zůstavil rodinu četnou. Syn jeho nejstarší, Ignác, vyslouživ ve vojště jako setník, opatřil se službou nadlesního u svob. p. Ritteršteina; druhý, Ludvík, v bitvě u Custozzy r. 1866 pozbyv ruky pravé, umřel v Kolíně r. 1879 jako setník ve výslužbě; jiní tři synové, Emanuel, Kristián a Štěpán slouží jako vyšší důstojníci ve vojště. Z dcer rytíře Náchodského jest Růžena manželkou p. Martina Lišky na zemském statku Bečvářích, Františka jest manželkou p. Navrátila, ředitele cukrovaru na Moravě, Marie († 1869) byla vdána za JUDra Václava Radimského, nyní zemského poslance v Kolíně, Božena pak vdala se r. 1874 za p. Jana Frauenberka, jehož otec, p. Jan Frauenberk, byv prve hospodářským ředitelem v Ratboři, koupil od rodiny Náchodských r. 1876 statek Kbel za 215.000 zl.

Zatím dne 7. září roku 1874 potkala osadu Kbelskou velká nehoda; jedna chalupa vzňala se plamenem, od ní chytil se požár i krovu kostela, kterýž na cele vyhořel, strávil i strop nad kostelní lodí a všechen nábytek, a velký zvon, vzácná to práce z r. 1524, se rozbil. Tak stála tu svatyně Kbelská v ohavnosti spuštění, a nebylo odkud vzíti peníze na stavbu. Zádušní role 15 korců odňata byla kostelu za času císaře Josefa II. a jinam obrácena, ač nebyla-li prodána pro dobro náboženské matice. Větry a deště řádily v gotických zdech, a r. 1880 udeřil blesk do těch rozvalin a objevil staré malby pod obmítkou. Tu stateční sousedé Kbelští ujali se starožitné svatyně, a z návodu někdejšího správce školy Pečecké, p. Františka Josefa, který jsa od r. 1877 ve výslužbě, tu ve Kbele měl sousedství, sestoupilo se družstvo na obnovení kostela. V čele byl Lošanský farář P. Josef Polák, a tu zahájena jest v obci sbírka. Místní statkář Jan Frauenberk upsal 800 zl., obec Kbelská, jíž připadl patronat kostelní, dala 400 zl., starosta Josef Jirsa

---

[25]) Kolinská matrika děkanská.
[26]) Ibidem.
[27]) Sommer, topografie Čáslavska

100 zl., obecní starší Jan Mašín 300 zl., Josef Hovorka 100 zl., František Josef 40 zl., majitelé chalup upisovali 10—35, domkáři chudí 1—7 zl., a tak sešlo se za krátko 2096 zl. — Když pak Kolinský stavitel Otakar Douša učinil návrh na opravu kostela a nejnutnější náklad rozpočítal na 6000 zl., tu zahájena jest sbírka veřejná, k níž scházelo se drahně darů. Milostivý panovník daroval 300 zl., tolikéž i občanská záložna v Kolíně, a tak jest kostel do zimy roku 1884 opatřen krovem, uvnitř obílen, dva nové zvony u Hillera v Brně ulity, tři oltáře se slušnými obrazy pořízeny a zdi uvnitř vybíleny.[28])

Vzrůst obce Kbelské jeví se nám v těchto číslech: Roku 1713 bylo ve Kbele kromě poplužního dvora a ovčína 13 domů obytných, k čemuž od r. 1739 přirostl nový pivovar s vinopalnou a flusovnou. R. 1786 tu bylo 34 čísel domů, r. 1843 bylo 48 čísel a 313 obyvatel; r. 1857 čítalo se 48 domů a 288 duší, r. 1880 však 47 domů a 360 duší. Ve Kbílku zůstával počet domů od r. 1713 stále na 7, obyvatelstva však ubývalo; neboť r. 1843 bylo zde 67, 1857 jen 56, 1880 toliko 46 duší. Průmyslové závody panské ve Kbele do r. 1860 zašly, ježto se nevyplácely užitkem.

Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568.

Příspěvek ku dějinám Moravy v XVI. století.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

(Dokončení.)

Rok 1564 uplynul celkem v míru, ale za to císař Ferdinand 25. července zemřel.[79]) Syn a nástupce jeho Maxmilian II. neopravňoval ku velikým nadějím ve příčině válek tureckých; nedovedlť ani tolik energie vyvinouti, jako jeho otec.

Turci prohlásili hned po smrti Ferdinandově osmiletý mír za zrušený a žádali, aby Maxmilian nové úmluvy s nimi učinil na ostatních šest let, pak aby zaplatil dvouletý nevyrovnaný poplatek a slíbené dary vezírům. Maxmilian II. povolal si do Vídně zástupce všech zemí svých i říše německé, aby se s nimi o záležitosti té poradil. Uhři, a jak se zdá, i ostatní země Ferdinandovy byly pro válku, Maxmilian s říší německou pro mír. Následkem toho chýlilo se k míru; poselstvo Maxmilianovo složilo skutečně dne 4. února r. 1565 sultánovi poplatek 60.000 dukátův a taktéž i znamenitý dar vezírům v summě 30.000 dukátů.[80])

Téhož měsíce února podařilo se však vůdci Maxmilianovu Lazaru Schwendimu zmocniti se proti Janu Sigmundovi Zápolskému četných pevností a měst v Zátisí; ve květnu pak Lazar Schwendi vypálil De-

---

[28]) Dle sdělení p. Františka Josefa († 1885) a p. Antonína Valenty, učitele v Lošanech.

[79]) Pavel Korka z Korkyně o něm praví: „Mnozí proň (pro Ferdinanda) měli žalost velikou. Proti Turkům neměl žádného štěstí. Za mé paměti často byly vysýlány vojska do Uher a málo co provedly . . . — Za paměti mé mnoho uherské země ubývá a bude vždy ubývati; a to pravím: Kdyby Turci tak mužni byli, jako před 30ti roky, měli by ji dávno všecku.“ Č. Č. M. r. 1830, str. 437.

[80]) Isthuanffi praví, že to byl poplatek za tři léta, p. 292.

brecín a položil se táborem u Szatmaru, kdež Jan Sigm. Zápolský ve strachu, aby neztratil ještě více, uzavřel s ním velmi výhodný pro Maxmiliana mír. Města od Schwendiho dobytá měla zůstati v Maxmilianově moci. Sotva se to sultán dověděl, ihned přerušil jednání o mír s Maxmilianem žádaje napřed, aby všechna dobytá města Janu Sigmundovi vrácena byla; paša Temešvarský Hasan zmocnil se Maxmilianova hradu Pankoty a Jan Sigmund Zápolský byl vybídnut, aby se proti císaři s Turky spojil. Jan Sigmund Zápolský byl poslušen; spojil se s Hasanem pašou, který vtrhl do Uher s 25.000 muži a v červnu byl hrad Erdöd od obou obležen a dobyt. Po pádu Erdödu do rukou tureckých odtáhl Zápolský s Hasanem ku Tise a Sámoši, kamž také v krátce Lazar Schwendi přitrhl a přede tváří nepřátel táborem se položil s vojskem, jež po příchodu četných posil na 18.000 mužů čítalo. Tam svedeno bylo pouze několik menších šarvátek a 13. září uzavřeli vůdcové spolu příměří, když vyjednávání o mír mezi Cařihradem a Maxmilianem neustále trvalo.[81]) Nicméně Schwendi válčil dále proti Janu Sigmundovi Zápolskému a dobýval měst při hranicích Sedmihradských; později odtáhl ke Košici.

Vyjednávání s Turky neustále vázlo, až ku konci roku 1565 úplně bylo přerušeno. Soliman žádal, aby Maxmilian nepodmíněně vydal všechny hrady a města na Janu Sigmundovi dobytá a císař tak učiniti nikterak nechtěl. Maxmilian protahoval vyjednávání hlavně jen proto, aby se ku boji s Turky důkladně připravil. Pevnosti na Drávě, Sávě a Kupě s ohromným na ten čas nákladem byly opevňovány, k čemuž hlavně Štyrsko a Krajina přispívaly. Na Moravě Maxmilian svolal zemský sněm do Olomouce již na den 22. června r. 1565 (v pátek po Božím těle). Proposice královská již výslovně zmiňuje se o možnosti války proti Turkům; Maxmilian prosil tedy stavy moravské, aby veřejnou hotovost připravovali. Pak aby několik rozvážných osobností ze sebe vyvolili, které umění válečnickému rozumějí, a osoby ty aby císaři k radě přiděleny byly. Stavové moravští jali se zbrojiti pro mladého císaře s největší horlivostí domnívajíce se, že s novým panovníkem nadejde i jiné štěstí. Stavové prohlásili: „Jestližeby JMt cís. osobou svou do pole táhnouti ráčil, aby o tom pan zemský hejtmanem zpraven byl. On pak má celou zemi do pole zdvihnouti, aby se všichni obyvatelé s počtem, což na ně

---

[81]) „Léta 1565," praví Pavel Korka z Korkyně, „reythaři čeští byli mustrováni v sobotu po sv. Markétě v Konicích a v pondělí odtud táhli; veliká horka měli. V pátek, den sv. Vavřince přitáhli k Tise a tu se strhli s těmi, kteří prve v Szátmaru leželi; a tu neděli před tím dobyli Turci Erdödu. 1300 našich tam všichni pobiti a zjímáni. A tak tu leželi z oné strany Tisy až do sv. Havla. Turci je často navštěvovali a častá lerma dělali. V pondělí po svatém Vácslavě zajali Turci dráhně vozů a tak několik houfů reytharů vyjelo, chtíce mstíti; i nenadále trefili na samé ležení turecké, tak že několik hejtmanů našich od Turků zahynulo. A bychom my jich byli neretovali, totiž Moravané a Čechové Páně ze Žerotína, s těžkem by byli Turci těch 2000 koní neporazili na hlavu. A tehdáž kdybychom byli našeho nejvyššího Schwendi poslechli, bylo by se to tak a velmi zle stalo. Já jsem byl toho dobrá příčina, že jsme je retovať jeli, jakož pak mi se trefilo velmi blízko k nepřátelům přijeti. A ten den a tu chvíli dosti jsme se na sebe dívali a blízko okolo sebe jezdili, což s podivením bylo, že jsme tak bez holého odjeli. Kdyby to Rakušan byl ten prostředek našel a to dovedl, byl by vzat jináč na slovo; ale my Čechové při pánech svých ne tak platíme." Č. Č. M. r. 1830, str. 438. — O události té vypravuje též Isthuanffi p. 300—301, ale o Češích a Moravanech se nezmiňuje.

přijde, sjeli a stáhli na místo ustanovené.“ Vojsko to má po případě i za hranice táhnouti. O hotovosti ustanoveno, aby každý z obyvatel moravských ze všech čtyř stavů podle odhadu ze 3000 kop gr. česk. jednoho koně s reytharem držel a s každým desátým člověkem jako pěším do sv. Bartoloměje příštího pohotově byl.[82]) A když by pan hejtman den a místo uprostřed země oznámil, aby každý s počtem svých jízdných ku přehlídce najíti se dal. Každý reythar aby měl dobrého koně, sedlo zasedací, pochvy, náhlavek, dvě ručnice, kecher, toulec, šturmhaubnu, zadní i přední kus, šosy za rukami pancířové, dobrý meč, plechovice a vůbec vše, co se na jezdce sluší. Kopinník aby měl šturmhaubnu, přední a zadní kus, šosy, pancířové rukavice, dobrý meč nebo tesák, oštěp a krátkou ručnici. Kdyby někdo z pánů nebo rytířův osobně do pole, nebo ku přehlídce jeti nemohl, aby na místě svém vypravil osobu hodnou stavu panského, nebo rytířského a páni praeláti, kteří osobně do pole netáhnou, mají na místě svém vypraviti do pole osobu ze stavu rytířského s příslušným počtem mužů. Rovněž města mají se dle toho zachovati, aby dokázala svou věrnost ku panovníkovi a statečnost. Kdo chce, může vypraviti místo jednoho jízdného čtyři pěší, aneb naopak; a kdyby někdo statku pozemského, anebo na penězích za tři tisíce kop neměl,[83]) má se takových více spojiti a vypraviti dohromady tolik, kolik na ně připadne. Také vozy mají býti připraveny: při každém voze budiž hákovnice, neb dlouhá ručnice, dva rejče, dvě motyky a jiné potřeby k tomu náležité.[84]) Jezdci mají míti všichni černou zbroj. Listy přiznávací mají býti správny a nikdo nesmí ničeho ze jmění svého zapříti, sice ztratí polovici svého statku.

Osoby ku odhadu zvolené byly: Ve kraji Olomouckém pan Jindřich ze Šternberka, kněz Kašpar, opat Hradištský, Kryštof Folknhon a Hans Ditrich z Olomouce. Ve kraji Brněnském pan Václav Krajíř, kněz převor sv. Tumský, Kryštof z Aurochu a Mikuláš Bundrlich z Brna. Dne 30. června 1565 sněmováno v téže příčině v Praze, rovněž s výsledkem uspokojivým. Na den 7. prosince r. 1565 svolal Maxmilian říšský sněm německý do Augšburku a na den 2. února r. 1566 stavy uherské do Prešpurka, kamž poslal svého bratra Karla. Říše německá povolila prý 12.000 jezdcův a 20.000 pěších na osm měsíců; mimo to na dva a půl roku 4000 jezdců k obraně hranic rakouských zemí.[85]) Ale stavové uherští byli prý tentokráte velmi rozezleni nad bídným stavem vlasti své, jež neustále byla pustošena a hubena; přáli si též, aby sám Maxmilian sněmu přítomen byl, poněvadž prý mají velmi mnoho stížností. Sněmování bylo dosti bouřlivé. Proposice královská vyslovovala přání, aby z každého statku selského na válku se platilo tři zlaté, ale magnáti po velikých úradách a to ještě přihlížejíce ku velikému nebezpečí vlasti své, povolili jen dva zlaté rýnské z těch krajin pouze, které minulého roku vpádu tureckého byly ušetřeny; k tomu dodali, že podají Maxmi-

---

[82]) Památky sněmovní II., fol. 233—234.

[83]) V památkách sněmovních v archivu Brněnském při sněmu tomto neustále se mluví o třech kopách grošů českých; z každých tří kop prý má býti vypraven do pole jezdec. Poněvadž jest to pravdě nepodobným, udáváme tři tisíce kop gr. č.

[84]) Památky sněmovní II., fol. 234.

[85]) Pešina: Mars Moravicus II. díl. — Isthuanffi udává „Římskou pomoc“ na 48.000 pěších a 8000 jízdy.

lianovi pamětní spis, týkající se všech jejich stížností. Nicméně konečně i válečnou hotovost povolili, „... ut secundum antiqua nobilitatis instituta praesenti in castris caesari quisque pro virili praesto esse contendat.“ (Isthuanffi p. 302).

Také ve Štyrsku, Korutanech a v Chorvatsku i Slavonii zbrojeno bylo účinně, poněvadž na jaře Turci rozhlásili v zemích svých válku proti všemu křesťanstvu. Na prvního května r. 1566 vytrhl již Soliman II. z Cařihradu a dne 16. června stihnul do Bělehradu srbského. Okolnost tato povzbuzovala i stavy moravské ku větším ještě obětem. Maxmilian sám netajil se Moravanům velikým nebezpečím, jak tomu nasvědčuje proposice jeho, již dal přednésti na sněmu v Olomouci r. 1566 zahájeném v pondělí po sv. Petru a Pavlu (1. července). Posly císařskými na sněmu tom byli: Pan Vratislav z Pernštejna a na Tovačově, komorník a nejvyšší podkoní dvorský, a pan Bedřich z Kunovic na Uherském Brodě, podkomoří markrabství moravského. Poslové tito učinili sněmu následující císařské sdělení:[86]) „Jakož o tom stavové dobrou vědomost mají, že jsou na předešlých sněmích z poddané lásky předešlému císaři JMti, panu otci našemu nejmilostivějšímu, mnohokráte se podvolili a slíbili, když by osobně proti Turkům do pole vytáhl, že jej neopustí a též osobně vytáhnou, podobně titéž stavové svolili na posledním sněmu obecním v Olomouci (1565 při Božím těle) na milostivou a otcovskou žádost naši. I poněvadž nás jisté zprávy a špehy docházejí, kterak císař turecký sám osobou svou přímo na království uherské, Dolní Rakousy i na jiné království a země naše táhnouti, je páliti a kaziti i lidi mordovati, zajímati a pod svou tyranskou moc podmaňovati si umyslil, zámek náš Palotu blízko Rabu obléhnouti dal a sám s houfy svými, chtěje moc svou tyranskou nad křesťany provozovati, jakž o tom jisté zprávy máme, nedaleko jest a brzy přitáhne: Protož znajíce takové nastalé nebezpečenství, kteréž od pána Boha pro hříchy na lid křesťanský se dopouští, měli bychom všichni upřímně a zkroušeně nepravostí svých litovati a z nich pokání činiti a k Bohu o pomoc se utíkati, aby svůj hněv ukrotil, lid křesťanský před takovými nepřátely bránil a nad námi se smiloval.“ Hlavně duchovenstvo životem svým má prostému lidu dodati příklad.

„Poněvadž pak Turek na království uherské i na ostatní království a země naše táhne a den ode dne se přibližuje, mají poslové naši všech stavův i jednoho každého zvláště na místě našem napomenouti, poněvadž s mustrováním, s koňmi i čeládkou hodnou, k tomu způsobnou pohotově jsou, aby pro opatření země a vlasti své k osobní výpravě s námi před pomezí moravské podle příkladu jiných věrných poddaných našich se vypravili, opatříc se jedenkaždý penězi i jinými potřebami, aby při nás, pánu svém, s čeládkou svou v poli měli nač tráviti, čeládce své škod žádných jiným činiti nedopouštějíc. Na tom jsme se konečně ustanoviti ráčili: „Sami osobou naší císařskou, pokudž nám pán Bůh toho popříti ráčí, proti jmenovanému pohanu Turku vojensky do pole táhnouti podle stavův a jiných věrných poddaných našich milých, ne-

[86]) O sněmu tomto zmiňujeme se obšírněji, podávajíce u krátkém výtahu proposici královskou hlavně proto, že žádná historie Moravy o válečné akci na Moravě roku 1566 se nezmiňuje.

litujíc těla ani krve naší.'" Dále praví proposice, „že i kurfirstové i knížata říše německé nejen pro tento rok, nýbrž i pro několik let následujících přislíbili císaři pomoc proti Turkům a již několik tisíc jezdcův a několik regimentů pěších „skrze colmistra svého k tomu nařízeného" platí a k tomu prý také císaře neopustí osobami svými ani lidem válečným. Císař si tedy od Moravanů přeje, aby každý desátý člověk jako pěší pohotově byl, poněvadž prý spoléhá na usnešení předešlého sněmu. Osoby staré, nemocné a věkem sešlé mají poslati přátely, syny, aneb jiné osoby hodné s ustanoveným počtem koní. Na to prý se zvláště pilný pozor míti bude, kdo a jak se vypraví. „Nebo jestli by se to při kom vyhledalo a našlo, že by se v tom, jakž by náležité bylo, nezachoval, může jeden každý znáti, jakáby jemu z toho těžkosť přijíti mohla."

Poněvadž prý císař uznává, že by mnohým poddaným, kteří desátého člověka vypraviti mají, snáze bylo a s menším nákladem spojeno, kdyby místo vypravení desátého člověka jistou summu peněz zaplatili, za kterěžto peníze by zjednán a vypraven býti mohl lid válečný, schvaluje a dovoluje se, aby stavové moravští ustanovili, že místo jednoho pěšího možno zaplatiti dvě kopy gr. českých na měsíc, a za peníze ty aby žoldnéři mohli býti vydržováni. Opatření takové bude prý míti mnohé výhody, poněvadž nebude potřebí mnoho nákladu na vozy, špíži a na zbroj; mimo to musily by tažné koně do pole býti poslány a doma by nebylo čím obilí sklízeti.

Poněvadž i zemský hejtman i mnozí úředníci vytáhnou s císařem do pole, stavové mají ze sebe zvoliti způsobilé muže, kteří by zatím v zemi vládli a k nimž by lid moravský v potřebách svých útočiště bráti mohl. Poněvadž lid válečný bude potřebovati mnoho špíže, aby ani lonské, ani letošní obilí ven ze země vyváženo nebylo; aby byly též zvoleny zvláštní osoby, které by na to pozor dávaly. Rovněž aby i jiné potřeby, hlavně dobytek, jen do Uher dopravovány byly k vojsku, kdež všechno za slušnou cenu kupováno bude. Ječmen a oves hned po žních aby byl mlácen a do ležení za vojskem odvážen. Každý ať se přizná, kolik obilí může prodati a hned má býti cena umluvena, aby nikdo si stěžovati nemohl. Vše, co za vojskem se poveze, má býti prosto mýt a cel. Rovněž stavové mají se usnésti, aby staré nedoplatky berní ihned zaplaceny byly, ponévadž císař prý již déle čekati nemůže. O stížnostech a artykulích stavů moravských bude prý jednáno na zvláštním sněmu co nejdříve a Maxmilian prý se osobně k němu dostaví. Konečně si císař přeje, na čem stavové se usnesou, aby mu ihned oznámeno bylo.[87])

Odpověď stavů moravských na proposici tuto byla v každé příčině uspokojivá, svědčíc o jich věrnosti a oddanosti ku trůnu panovničímu. Ve příčině pokání stavové moravští odpověděli, že vše vykonají, co jim bude možno. Rovněž slibují, že všichni dle přání JMti císařské do pole vytáhnou a sice od příštího pondělí ve třech nedělích; že tedy se sejdou v pondělí po sv. Jakubu (29. července) u Sudoměřic (vesnice jižně od Strážnice při hranicích moravsko-uherských), „však na ten způsob, prve nežli by ven ze země vytáhli, aby JMt císař ráčil je v tom milo-

[87]) Památky sněmovní II., fol. 236—240.

stivě opatřiti a revers dáti, že toto tažení přes hranice jest dobrovolné, kteréž z lásky k JMti cís. činí a že ani privilegiím, ani svobodám jejich ani nyní ani na časy příští na ujmu jim býti nemá.“ Také JMt cís. prosí, jestliže by té výpravy ihned a nutně potřebí nebylo, aby to ráčil milostivě oznámiti panu zemskému hejtmanovi, poněvadž by Moravané dříve nevytáhli, pokud by válečný lid z jiných zemí Moravou neprotáhl; a pakli by nepřátelé k tomuto markrabství se chtěli přibližovati, anebo dokonce vpád do země učiniti, „aby mohli i směli ihned s pole domů se navrátiti a manželek, dítek i statků svých při hranicích před zkázou a záhubou brániti.“.[88]) Na výplatu desátého muže stavové moravští nepovolili dvě kopy gr. českých, nýbrž ustanovili, aby lidé poddaní na místo výpravy desátého člověka (kromě lidí pohořelých a jimž se byla povětřími škoda stala anebo lhůty měli) po půldruhé kopě grošů českých sbírali a dali; kdož by na dobrých tolarech dával, mají přijímány býti jeden za 70 grošů českých. Nikdo nemá více od lidí svých bráti pod pokutou polovice statku svého. Však aby každý listem přiznávacím pod sekretem svým „to ku své víře a duši vzal“, kolik lidí má a při vybírání peněz od lidí se spravedlivě zachoval. Všechny peníze že mají sbírány a přijímány býti od výběrčích ve Vyškově na den sv. Maří Magdaleny (22. července) a týden po tom. To vybírání má se pak opakovati každý měsíc, pokud vojska v poli budou. Kolik sbírky ty poprvé vynesou, má ihned JMti cís. oznámeno býti. Žoldnéřstva aby se najalo tolik, kolik vůbec možno a jak pan Pertolt z Lipého na Krumlově, zemský hejtman, usoudí a když by nebyl v zemi, dle mínění osob k tomu ustanovených. Přehlížení vojska najatého mělo se díti na různých místech. Tak u Jihlavy bylo „mustrováno“ ku konci července 1000 jezdců, v jichž čelo postaven byl p. Ondřej Teuffl, svobodný pán z Gundersdorfu. Odtud táhli teprve k Sudoměřicím. Jiné oddíly přehlížel Ludvík Ungnad mezi 8—12. červencem u Znojma, kamž také později vojska česká vedená Vilémem z Rožmberka přitáhla, poněvadž dne 22. července měl býti „dvorní mustruňk“ (Sněmy česk. III. p. 291); následkem toho panoval tam veliký nedostatek o obrok. Proto raději vojsko pospíšilo si ku Prešpurku, kamž císař, Slezáci i Rakušané se dostavili.[89]) Najatý lid, který nevytáhne za hranice, budiž postaven na pomezí moravském pro ochranu země.[90]) Zvolené osoby, které v zemi zůstanou, mohou učiniti ještě další ochranná opatření, když by tak pan hejtman nařídil, anebo když by samy uznaly něco za užitečné a potřebné. Byli pak ku hájení země zvoleni: Ze stavu panského JMt kněz biskup Olomoucký Vilém Prusinovský, p. Ludvík Meziříčský z Lomnice, p. Jetřich z Kunovic, moravský podkomoří, p. Bedřich Tetaur z Tetova a p. Jan Kropáč z Nevědomí. Ze stavu rytířského pan Vácslav Hodický, nejvyšší hofrychtéř, p. Vácslav Podstatský, Joachym Zoubek ze Zdětína, Beneš Pražma z Bílkova a Jan Feldorfer z Borotína.

Rovněž ostatní žádosti proposice královské příznivě byly vyřízeny: jako o špíži a profantech, jež pouze do ležení vozeny býti mají, jinak že mohou býti majiteli pobrány. Ve příčině nezaplacených berní starých

[88]) Ibidem II., fol. 242 a.
[89]) Original v archivu Třeboňském. Opis v zemském archivu českém k r. 1566.
[90]) Ibidem II., fol. 242 b.

moravští stavové prosili o lhůtu do vánoc, „poněvadž prý mnozí z obyvatel moravských hlavně stavu šlechtického s JMtí cís. do Augšburku jeli, dlouho tam byli a mnoho utratili.“ Konečně stavové prosí, aby Maxmilian brzy sám moravský sněm navštívil a zemský landfried ohlásil.[91])

Mezi tím, co ještě stavové moravští sněmovali, procházela, jak již zmíněno bylo, vojska sousedních zemí Moravou do Uher a vedla si při tom jako obyčejně velmi zlotřile. Moravané připojili tedy hned stížnost k odpovědi své na proposici královskou, „že lid válečný, který skrze toto markhrabství táhne, obyvatelům a chudým lidem znamenité škody činí, domy vybíjejí, střílí, truhly lámou, koně, dobytky a všechny potraviny mocí berou. A poněvadž z této země nemálo profantů vojsku dodáno býti má, že nebudou Moravané moci sněmovním usnešením dosti učiniti“. Moravané prosili tudíž JMt cís., aby hejtmané, kteří nad vojsky jsou, dobrý pozor dávali, aby chudým lidem takové svévolné loupení více se nedělo. Zvláštní stížnost v té příčině podala také kapitola Olomoucká k císaři, poněvadž žoldnéřská vojska nešetřila ani kostelův, ani klášterův, ani jmění duchovního. Císař Maxmilian vyřídil stížnost onu teprve r. 1567 v úterý po sv. Antonínu (17. ledna) přísným mandátem, jímž se zapovídá všeliké drancování vojsk táhnoucích do Uher, nebo se vracejících. (Orig. jest v arch. brněnsk. čís. 822.)

Když byli stavové moravští upravili odpověď na proposici královskou, přikročili rychle ku poradám, jak by nejlépe usnešení sněmovní provésti bylo lze, aby vůli císařské se vyhovělo a Morava opatřena byla dostatečně proti možným vpádům tureckým.

Ve příčině usmíření hněvu božího bylo schváleno: Aby při všech kostelích i na jiných místech, kde jsou zvony, ranním jitrem, o polednách a při slunce západu ve zvon se zazvonilo. A kohokoliv a na kterémkoli místě ten hlas zastihne, má ihned pokleknouti a lituje i želе hříchů svých, upřímným a zkroušeným srdcem pána boha prositi, aby nám pro zásluhy syna svého odpustiti a vítězství nad Turkem pohanem a nepřítelem křesťanstva popříti ráčil.[92]) A všichni, kteří nad někým vládnou, mají na statcích a panstvích svých zastavovati a vyhlazovati všechny zjevné hříchy i oplzlosti, kteréž se proti bohu a bližnímu páchají, jako rouhání, přísahy, lání, cizoložstvo, smilstvo, ožralství, zbytečné hry a tance, přástky a na ten čas i posvícení, při nichž se vraždy a jiné rozpustilosti působí, jinak že vinníci trdlicí trestáni budou. Vůbec každý i s čeládkou svou má dobrý příklad dávati poddaným svým.

Pro opatření země proti možnému vpádu Turků na Moravu bylo ustanoveno, aby páni, kteří mají statky při horách uherských, jako pan Bernard ze Žerotína na Strážnici, páni z Kunovic, pan Václav Bilík, pan Jan z Lomnice na Broumově, pan Bedřich Tetaur, Vilém Hřivín, Adam Ořechovský, Jan z Kunovic, ze statku sirotčího Nedachlebského, Václav Bilovský, Jan Prakčický, Hradišťané, Kunovští, Faknišič a Damian ze statku Vlachateckého, ti všickni aby pomezní hory důkladně zasekali. Kdo statky má okolo Vsetína, Meziříčí, Hrozénkova a u Vizovic, má rovněž hory své zasekati. Vše ostatní, co bude potřebí, má JMt kněz

[91]) Ibidem II., fol. 243—244.

[92]) Odtud vzalo počátek svůj pravidelné a dosud všude obvyklé zvonění ráno, v poledne a večer, tak zvané „klekání a poledne“.

biskup s osobami, k ochraně země řádně zvolenými, opatřiti; proto jim byla také ponechána k volnému použití polovice jezdců, jež do pole vypraviti měli. V poslední chvíli přiděleni byli ještě k osobám těm pan Matyáš z Hartunkova a pan Matyáš Žalkovský.

Upomínati o dluhy nesměl nikdo až po návratu vojska do země. Jedině kdo nezaplatil úroky na sv. Jiří, měl je před výpravou ještě zaplatiti; a nezachoval-li by se tak, „věřitel bude moci škody své na rukojmích postíhati“.[93]) Služebníkům bylo nařízeno vytáhnouti do pole se svými pány a nikomu nebylo dovoleno přestupovati do jiných služeb v době zbrojení.

Konečně umluven byl plat, jaký by úředníkům v zemi ustanoveným dáván býti měl, jako kvartyrmistru, profantmistru, lékaři s lékárníkem, trubačům, bubeníkům atd. — Služné vypláceno býti mělo z berně vybrané ve Vyškově.

K vybírání peněz místo desátého člověka byly zvoleny následující osoby: Ze stavu panského pan Bedřich Tetaur z Tetova, z praelátů kněz opat Hradišťský, z rytířů pan Václav Pačlavský a z měst pan Martin Goldgreber z Olomouce.

Za hejtmany polní byli ustanoveni: JMt pan Bertholt z Lippého, zemský hejtman moravský, pan Bedřich ze Žerotína, p. Jan z Kunovic a p. Záviše z Vickova. Praporec zemský nésti měli: První pan Čeněk z Lippého, druhý p. Jan starší ze Žerotína a třetí p. Oldřich z Kounic. Z rytířů pan Aleš Krčma a pan Jan Kbelský. Císař Maxmilian II. sebral ze zemí svých a z říše německé neobyčejně četné vojsko. Říše německá poslala 40.000 pěších a 8000 jezdců, italská knížata asi 4000 mužů[94]) a země koruny České přes 10.000 mužů. Ve Štyrsku, Korutanech, Slavonii atd. sebráno bylo asi 12.000 mužů a v Uhřích postaveno bylo na různých místech ku 20.000 mužů, sebraných z té části Uher, nad níž Maxmilian II. vládl, tak že bylo císařského vojska na 90.000 mužů pěších i jízdných.[95]) Papež poslal prý 50.000 dukátů na útraty válečné a na verbování vojska.

---

[93]) Památky sněmovní II., fol. 247—248.

[94]) Isthuanffi udává jen 3000 mužů. Regni H. Historia p. 310.

[95]) Současný manuskript kláštera Strahovského uvádí počet císařského vojska roku 1566 následovně:

Jízdných:

JMti C. dvorský praporec	1.100	koní	
Arciknížete Ferdinanda praporec	600	„	
Z království českého	3.000	„	pod p. z Rožmberka.
Z Moravy	1.700	„	
Ze Slezska	2.000	„	pod knížetem Jiřím Lehnickým.
Z Rakous	1.800	„	
Z obou Lužic	800	„	
Falckrabí kníže Wolfgang	200	„	
Kníže z Ferrary	800	„	
Kníže z Gvisy	400	„	
Markrabí Filibert Bádenský	500	„	
Hrabě ze Švarcenburku	1.500	„	
„ z Barby	1.000	„	
Pan Ludvík Ungnád	1.000	„	
Pan Šulnburk	1.000	„	
Kryštof Šellendorf	1.000	„	

Vojsko německé stálo pod vedením Wolfganga Zweibrückenského u Starých Hradů. Eckhard Salm čekal s 30.000 muži u Komárna na rozkazy císařské.[96]) Dne 15. srpna Maxmilian II. přitáhl s Ferdinandem, bratrem svým, ke Starým Hradům, maje s sebou asi 8000 jezdcův a 3000 pěších, mezi nimi mnoho Čechů, Moravanův a Slezáků.[97])

Tyto vojenské síly mohly se zcela dobře s Turky před Szigetem měřiti a někteří bojechtiví vůdcové si toho také přáli, ale císař Maxmilian II. vedl si s většinou radů svých velmi nerozhodně a mdle, k če-

---

Ondřej Teifel	1.000	koní
Jiří Braun	300	„
Jiří z Reichenburku	300	„
Hanuš Ruber	300	„
Z Prodenandtu (sic)	1.500	„
Saffojer (Savojský praporec)	400	„
Pan Fabián ze Schönaichu	2.000	„
Arcikníže Karel	12.000	„
Úhrnem	36.200	koní.
K tomu přivedl pan Laski, Polák	4.000	jezdců,
tak že úhrnem bylo	40.200	mužů jízdných.

Pěších:

Arcikníže Karel	12.000	mužů
Hrabě Eck ze Salmu 6 praporců	600	„
Hrabě Jiří z Helfenštejna 12 praporců	1.200	„
Mikuláš z Haltštettu 10 praporců	1.000	„
Vilém v Valtertumb (sic) 10 praporců	1.000	„
Jan Kastaldo 6 praporců	600	„
Comte Camerin 4 praporce	400	„
Aurelius Regosius na místě knížete Florentinského 10 praporců	1.000	„
Rakouské země 5 praporců	500	„
Z Polveil (sic) 10 praporců	1.000	„
Hajdukův uherských 15 praporců	1.500	„
Českých šancknechtův	3.000	„
Dohromady	23.800	mužů.

Dohromady tedy jízdných a pěších bylo	64.000	mužů vojska.
Lazar Švendy měl však mimo to	9.000	mužů pěších i jízdných.
Stálo tedy v Uhřích pohotově roku 1566 vojska	**73.000**	mužů.

To jest pravý počet a správný. Ale ve zmíněném manuskriptu Strahovském udán jest povšechný počet vojska císařského jinak, totiž 49.900 jízdných a 41.400 pěších.
Čili celkem **91.300** mužů.

Zde jeví se nesrovnalost. Možno ji vysvětliti jednak tím, že snad čítány jsou do počtu toho čelnější posádky uherských měst, jednak také oněch 8000 jezdcův a 3000 pěších, které přivedl ku Starým Hradům později císař Maxmilian II. s bratrem svým Ferdinandem. Sněmy české III., p. 304—305. Ostatně jak dokazuje list pana Viléma z Rožmberka, Pertholda z Lippého a Zbyňka Berky z Dubé, vůdců vojsk českých a moravských ku Ferdinandovi, arciknížeti a místodržícímu českému napsaný, nebylo vůbec známo, „jak silný na ten čas (13. října roku 1566 v ležení u Rábu) zde v poli na lidu válečném jízdném i pěším JMC. býti ráčí“. Sněmy české III., p. 311. Konečně také Isthuanffi: Regni Hungariae Historia p. 311 různí se údajem svým od ostatních, když tvrdí, že císař měl pohromadě v poli 25.000 jízdných a 80.000 pěších. — Viz k tomu též Pešina: Mars Moravicus II., fol. 250, a Fessler-Klein: Geschichte Ungarns, III. díl.

[96]) Isthuanffi: R. H. H. p. 304.

[97]) Ibidem p. 310.

muž nemálo přispělo špatné zásobování vojska potravinami. [98]) Vojenská porada konečně rozhodla, vyčkati prozatím příhodný okamžik. Avšak vůdcové neuměli poznati tu příznivou chvíli; naskytlať se několikráte velmi vhodná příležitost udeřiti na Turky, poněvadž Zrinyi často o rychlou pomoc prosil. Turci velikými ztrátami byli seslabeni a proskakovaly také veřejně řeči o nemoci i konečně smrti sultána Solimana II., doba zajisté k boji nadmíru příznivá. Avšak císař neučinil nic.

Za to boje u Szigetu staly se nezničitelným pomníkem chrabrosti křesťanské. Nepatrná posádka, sestávající ze 2600 Uhrův a Chorvátů pod Mikulášem Zrinyim, odolávala do posledního vzdechu ohromnému vojsku tureckému, věrna jsouc přísaze své. Zrinyi dokrvácel s hrstkou zbylých vojáků svých dne 8. září, aniž by bylo dopřáno bývalo sultánu Solimanu II. spatřiti pád hradu Szigetu, neboť zemřel v noci ze dne 5. na 6. září. Smrt jeho zatajována byla až do 24. října, kdy v Cařihradě nastoupil na trůn syn jeho Selim II.

Po pádu Szigetu [99]) Turci vystavěli znovu a vojskem osadili pevnost bez překážky; pak teprv s ohromnými davy zajatcův a se strašným pleněním odtáhli dne 21. října ku srbskému Bělehradu.

Císař Maxmilian opustil ihned na zprávu o tom vojenské ležení a odejel do Vídně; vojska císařská pak rovněž se rozešla, aniž by byla vůbec něco vykonala, neboť ani turecká vojska z Uher odcházející nebyla pronásledována. [100]) Pouze 10.000 mužů zůstalo v Uhrách, jimiž osazeny byly pomezní hrady, Spišská a báňská města uherská. [1])

Císař Maxmilian II. následoval úplně ve příčině bernictví příklad otce svého Ferdinanda I. Pod záminkou, že Selim II. chce na dráze otce

---

[98]) Také Moravané trpěli v Uhřích v ležení nedostatek, ačkoliv stavové moravští dostatečně postarali se na sněmu v Olomouci (1. července roku 1566) o zásobování vojska za hranicemi. — Hejtman markrabství moravského a nejvyšší vůdce Moravanů v ležení u Prešpurku pan Bertholt z Lippého poslal biskupovi Olomouckému v té příčině zvláštní stížnost. Biskup Vilém Prusinovský vydal pak Moravanům tento manifest: „My Vilém, z Boží Mti biskup Olomoucký etc.... věděti... dáváme, že jest nám včerejšího dne od pana Bertholda z Lippého, hejtmana moravského etc.... z královského uherského z ležení psaní učiněno na místě všech obyvatel země této, kteří v potřebě JMti císaře pána našeho nejmilostivějšího a všeho křesťanstva proti úhlavnímu nepříteli víry a jména pána Krista ve vojenském tažení a v poli jsou, ve kterémž nám oznamuje, jakú ujmu a nedostatek se strany obrokův a chlebů mají; protož znajíc podle takového oznámení toho důležitú, náhlú a spěšnú potřebu býti, aby za nimi do ležení obroky a chleby vezeny byly, nás všech vůbec, zvláště obyvatele, správce, úředníky v tomto markrabství neopomíjejíc, poroučíme, že to dostatečně nařídíte a opatříte, aby lidé a poddaní pod správou vaší obilí všelijaké, obzvláště pak ovsy beze všech odtahů, co nejspěšněji býti může, mlátili, na trhy do měst, městeček a kteří by koně a vozy k tomu příhodné měli, za nimi až ku Dunaji do Prešpurku, aneb do ležení vozili, tak aby od těch osob, kterým poručeno jest, se kupovati a do ležení moravského dodávati a je fedrovati mohli; kteréžto obilí a obroky ve slušném trhu od nich kupovány a hotovými penězi placeny budou. Dán na Vyškově v sobotu den sv. Bartoloměje (24. srpna) léta Páně 1566.“ — MS. zemského archivu Brněnského pod č. 820. — Sněmy české III., p. 306.

[99]) Současně se Szigetem obléhán byl od Turkův uherský hrad Giula. Giulu hájil Ladislav Querencius (Quercenius (?), pán na Mikulově, velmi statečně. Konečně když nemohl se udržeti, umluvil s Turky svobodný odchod posádky, ale sotva vojsko z tvrze vytáhlo, bylo pobito a Querencius zajat. Později byl po způsobu Regulově usmrcen. Pešina: Mars Moravicus II., p. 156.

[100]) Sněmy české III., p. 311.

[1]) Památky sněmovní II., fol. 251 (a—b).

svého pokračovati a že podnikne brzy novou výpravu do Uher, aby Rábu a Komárna se zmocnil, žádal hned na jaře roku 1567 na stavích všech zemí svých nové berně.

Na sněmu v Brně, odbývaném při času sv. tří králův r. 1567, žádal od stavů moravských berni na tři léta, totiž z každých 1000 kop grošů českých 12 kop a posudného 5 grošů. Mimo to odvážil se znova žádati, aby stavové vystrojili a vydržovali, pokud by potřebí bylo, 1200 jezdců pro potřebu císařovu; pro obranu vlasti pak aby každý desátý člověk byl pohotově.[2]) Stavové povolili z 1000 kop gr. českých 12 kop pouze na dvě léta; každoročně šest kop do úterý svatodušního a šest do sv. Martina. Také posudné povoleno bylo jen na dvě léta po třech groších. Místo 1200 jízdných stavové moravští slíbili držeti z každých 3000 kop gr. českých jednoho jezdce a poddaní z tolikéž jmění vždy dva pěší. Městům uloženo bylo poskytnouti střelbu.

Ale ostatní země povolily Maxmilianovi posudného čtyři groše, proto žádal opětně stavy moravské, aby mu ten čtvrtý groš přidali a místo povoleného zbrojení, aby mu vypravili 1500 jezdců na výpravu za hranice a 1000 jezdců na obranu hranic, kdyby bylo potřebí. Stavové moravští povolili konečně Maxmilianovi vojsko, jaké si přál, i čtvrtý groš posudného.[3])

Čechové byli císaři rovněž povolni. Na sněmu dne 3. března r. 1567 na hradě Pražském zahájeném císař vyžádal si na stavích zvláště, „aby v důležitých potřebách dva tisíce jízdných, úpravných koní do čtyř měsíců a pátý na pochody počítajíc, do pole vypravili, aby zdvižení takové jízdy mezi stavy a jinými zeměmi k tomuto království příslušejícími, rovnost zachována byla.“ Po dlouhých úradách povolili Čechové berni a posudné na dvě léta jako Moravané a místo žádané jízdy ustanoveno bylo vypraviti z každých 5000 kop gr. českých po jednom jezdci na čtyři měsíce.[4])

Všechny tyto námahy císařovy na jednotlivých sněmech ukázaly se býti zbytečnými.

Nástupce Solimanův Selim II. byl člověk zženštilý a rozkošnictví v plné míře oddaný; poněvadž pak i jeho nový velkovezír podobný způsob života miloval, počalo hned na počátku r. 1567 vyjednávání o mír mezi Cařihradem a Vídní, jež se protáhlo až ku počátku r. 1568. Mír na osm let podepsán byl teprve dne 17. února r. 1568 a obsahoval 25 článků pro císaře vesměs nevýhodných. Císaři Maxmilianovi zůstalo v Uhřích právě jen to, co po dobytí Szigetu, Kaníže a Giuly od Turků

[2]) Pešina: Mars Moravicus II. o tom dí: „Ut Moravi loco nobilium sibi darent mille ac ducentos equites, qui tenerentur caesarem sequi, quocunque ipse vellet; proceres vero loca finitima propugnarent. Item ut ex decimo quoque unus ad caesarem, qui suam operam ei navaret, mitteretur, et qui annuatim ad mille florenos haberet, annumeraret duodecim et quatuor grossos pro quovis dolio vini et cerevisiae.“ (Folio 261.) — Zprávu tuto podává Pešina mylně k roku 1566, poněvadž o záležitosti té jednalo se teprve po 6. lednu roku 1567. Rovněž obsah jest nesprávný ve mnohé příčině; tak na př. každý desátý muž nebyl určen pro císaře, nýbrž měl býti vyzbrojen pouze k obraně země moravské.

[3]) Na sněmu zemském ve Znojmě při času sv. Filipa a Jakuba (1. května) roku 1567. Památky sněmovní II., fol. 282.

[4]) Sněmy české III., p. 325—335. — Ibidem p. 333 a 376.

zbylo v jeho moci. I poplatek 30.000 dukátů vedle mnoha jiných darů nejvyšším úředníkům dvorským bylo mu odváděti.

Zajisté nemusilo přijíti ku tak potupnému míru, kdyby četné vojsko císařovo roku 1566 bylo mohlo konati svou povinnost. Země tentokráte nebyly vinny; vlažnost v hájení celistvosti Uher nemohl jim nikdo vytýkati. Ba císař Maxmilian II. uznal sám obětavost zemí svých, neboť je na sněmích roku 1567 veřejně pochválil.

Po uzavření míru s Turky císař Maxmilian II. teprve začal pomýšleti na prostředky, jak by zaplatil dluhy své i dluhy otce svého Ferdinanda I., jež byly právě následkem neustálých válek tureckých. R. 1569 svolal zemský sněm moravský do Olomouce na pondělí po sv. Janu Křtiteli, kdež navrhl, aby každá země část dluhů na sebe přijala a je ponenáhlu uplácela. Moravě připadlo takovým způsobem uplatiti v desíti letech 1,500.000 kop míšenských [5]) a 100.000 kop vyplatiti ve třech letech na zapravení darů pro Turky (poplatek a skutečné dary). [6])

Nevíme, čemu se máme více diviti: zda té obětavosti stavů moravských, či tomu, odkud a kterak Moravané po tak strastiplných dobách dluhy ony měli zaplatiti. Byl to každým způsobem velmi citelný následek válek tureckých pro Moravu, která získala si nehynoucích zásluh v bojích o celistvost Uher vůbec a o zmohutnění panství rodu Habsburského zvláště. A věru veliká dávka ironie vězí ve slovech, jimiž císař Maxmilian II. požadavek svůj odůvodňoval, když pravil: „Ačkoliv ta summa 1,500.000 kop míšenských zdá se býti veliká, však s pomocí Pána Boha všemohoucího stavům k vyplnění a spravení dosti příjemně a lehce přijíti moci bude, poněvadž jest na deset let.“ Rod Habsburský získá prý tím opět kreditu. [7]) Zároveň udal císař Maxmilian II. stavům moravským některé prostředky „příhodné a slušné, některé i dobře účinlivé“, jak by zmíněnou summu sehnati mohli:

1. Nebylo-li by dobré, aby stavové moravští na deset let ustanovili daň na vína, která v zemi rostou, i na jiná z cizích zemí, jmenovitě na rýnská sladká, na uherská a rakouská?

2. Podobná daň mohla prý by se také platiti z ryb, ze štik a z kaprů, podle velikosti, anebo z kopy; daň takovou aby platil netoliko kupující, nýbrž i prodávající.

3. Daň z obilí všeho druhu jak převáženého tak ze země prodávaného kromě ječmene, z něhož se vaří pivo.

4. Daň z hlavy. Z každé, kterékoliv osoby budiž placeno týdně jeden vídeňský, aneb za měsíc jeden krejcar, což by ročně obnášelo u osoby 12 krejcarů. „Avšak tak se tomu má rozuměti, aby bohatší chudého zastupoval, totiž chudý aby tak mnoho jako bohatý nedával.“ Pro tuto daň bylo prý by potřebí popisu osob.

5. Daň z úroků z peněz, které má někdo buď v zemi, buď mimo zemi zapůjčeny, poněvadž prý se doposud z takových příjmů nic neplatilo, což prý jest na ujmu rovnosti a spravedlnosti.

---

[5]) Čechám připadlo zaplatiti 3,000.000 kop míšenských, Slezsku 1,800.000, Lužicím 450.000, arciknížetství Rakouskému pod Enží 2,000.000, nad Enží 1,000.000. Památky sněmovní II., fol. 299.

[6]) Na Čechy připadlo každoročně po tři léta 150.000 kop míš, na Slezsko 120.000, na Lužice 30.000. Sněmy české III., fol. 445—446.

[7]) Památky sněmovní II., fol. 300.

6. Konečně prý by mohla daň vybírána býti z vlny ovčí a z barvy řečené „rett". [8])

Aby pak mezi stavy zemí koruny české stalo se jednotné dorozumění, slíbil císař svolati generální sněm do Prahy ku dni 14. prosince r. 1569, což se také stalo. Moravané (hlavně poslové stavu městského) na sněmu tom trvali v opposici proti požadavkům královským. [9]) Dorozumění konečně docíleno bylo jen v penězích na dary do Cařihradu, o dluzích jednáno býti mělo na sněmu příštím.

Když pak císař žádného nového sněmu nesvolával, stavové moravští oznámili prostě císaři, že odpouštějí komoře císařské všechny peníze, které země moravská jí zapůjčila a že císař zajisté milostivě příjme toto nabídnutí. Ve příčině oněch 1.500.000 kop míšenských neučiněno žádné zmínky, což opětným jest dokladem, že moravští stavové platiti dluh tak veliký ani chuti neměli, ani nesouhlasili s oněmi prostředky, jež císař Maxmilian ku snazšímu sehnání peněz odporučoval. Hlavní příčina byla ovšem ta, že nesmírné oběti peněžité, které země koruny české vůbec a Morava zvláště složily na oltář jednoty Rakouských zemí s uherskými, způsobily všeobecné zmenšení majetku způsobem povážlivým. Tak bylo ještě roku 1552 při všeobecném odhadu jmění přiznáno majetku v Čechách 8,724.975 kop grošů českých, z nichž placeno daně 104.699 kop (z každých 1000 kop gr. českých 12 kop). Roku 1564 přiznáno bylo již jen 4,288.003 kopy gr. českých, z nichž připadlo na daně za těchže okolností pouze 53.243 kop grošů českých.

Na Moravě zapraveno bylo dle odhadu jmění roku 1553 daní 117.497 kop míšenských, roku 1557 104.109 kop, roku 1564 již pouze 60.318 kop, v roku 1565 opět méně, totiž 44.469 kop, a v roku 1567 dokonce jen 34.540 kop míšenských, když z každých 1000 kop platilo se 12 kop daní. Ztenčilo se tedy jmění asi v patnácti letech o celé dvě třetiny.

Ve Slezsku vynášela daň za těchže okolností roku 1552 plných 118.734 tolarů, kdežto roku 1563 bylo přijato jen 78.659 tolarů. Ztenčilo se tedy ve Slezsku jmění obyvatelstva v letech 1552—1563 z 9,894.500 tolarů na 6½ milionu. [10])

I stranníku dlužno tedy uznati na základě toho, co zde bylo pověděno o účastenství Moravanů ve válkách tureckých do roku 1568, že nešetřili ani obětí peněžitých ani sil svých, aby uhájili celistvost zemí koruny uherské. Dlužno, abychom se vžili do času XVI. století, kdy Čechy a Morava více než jiné země zmítány byly bojem reformačním,

---

[8]) Ibidem II., fol. 305—307.

[9]) Čechové poslali císaři chlácholivý list do Vídně o sněmování onom, v němž o Moravanech se praví: „Soviel dann die Ständ aus Maehren belangt, setzen Ihr Majestät in keinen Zweifel, sie werden sich in ihrer Hülfen zum Kriegswesen und Verehrung als die dem Feuer am negsten gesessen, dermassen angreifen, dadurch sie ihr bisher gehabt guet Lob nicht verlieren, daran Ihr Mt auch zufrieden sein und im Werk spüren können, dass an ihnen und ihrem Vermögen hierinnen nichts erwunden sei, wie sie sich dann gleicherweis, bei den andern der Kron Beheim incorporirten Gliedern, furnemblich wann ihnen durch das Haupt, wie obstehet, ein guet Exempel furgetragen würdet, gnediglich versehen und daran gar nicht zweifeln wöllen." Sněmy české III., p. 462.

[10]) Sněmy české III., p. 427—428. — Bylo to ztenčení skutečné a nebo uměle docílené? *Pozn. red.*

který sám o sobě byl by vyžadoval veškeru pozornost obyvatelů zemí těch. Také bylo jim překonati vědomí o smutných zkušenostech v minulosti, neboť Maďaři bývali téměř vždy špatnými sousedy národu českému. Všechny nezdary nesčetných výprav do Uher neodstrašily Moravanů od dalšího účastenství, nýbrž zvyšovaly ještě horlivost, která jest vůbec podivuhodna, poněvadž Moravané platili rok co rok veliké na tu dobu summy peněz na výpravy proti Turkům a mimo to posýlali značné čety vojenské do Uher, aby tam bojovaly a krvácely za sousední národ Čechům vždy více méně nepřátelský. Jedinou útěchou Moravanů při tom bylo, že téměř až do konce XVI. století vlast jejich prosta byla nájezdů tureckých, útěcha, která později také odpadla.

Po roku 1568 prodlužován byl osmiletý mír s Turky, ačkoliv menší nájezdy turecké do zemí císařských zabrániti nebylo nikdy možno. Opětná válka turecká v pravém významu slova započala teprve r. 1592, tedy až ku konci XVI. století.

O původu Vítkovcův.

Sepsal *Ludvík Domečka.*

(Pokračování.)

Vítek zajisté horlivě zasazoval se před císařem Bedřichem Barbarossou, aby někdejšímu údělnému knížeti Moravskému, Bedřichovi, zabezpečil trůn český. Císař nedal se však usmířiti, ani když Soběslav z vězení byl propuštěn; ano Soběslav ještě sám odebrav se k němu žaloval proti knížeti Bedřichovi. I vydal se též Bedřich k císaři, který předložil spornou záležitosť obou soudu složenému z německých knížat a některých šlechticů Soběslavovi náchylných. Bedřich soudem uznán za zbavena trůnu, ponechán u císaře za rukojmě, aby strana jeho v Čechách se nevzbouřila,[38]) a Soběslav II. prohlášen místo něho za knížete českého. Tak ocitl se Vítek pod vládou nového panovníka, jehož sotva měl v lásce; ale nechtěje ho proti sobě popuditi, utekl se k politice prospěchu. Přidal se pouze asi na oko k Soběslavovi, neboť jmenuje se i za něho r. 1175 a 1176[39]) nejvyšším truksasem, aby při vhodném okamžiku mohl přestoupiti opět k Bedřichovi, jemuž stále věrnosť svou zachovával.

Kolem r. 1170 bezpochyby držel již Vítek hrad a ves Prčice v Čechách (okres Sedlecký). Jak jich nabyl, nelze zjistiti; avšak máme za to, že nenásledoval na Prčicích snad po svém otci, nýbrž teprve sám stal se jejich pánem.[40]) Krajina, v níž Vítek se usadil, jednak nebyla příliš vzdálena od Moravy, jednak dávno již kolonisována, neboť byly tu dlouho před tím některé hrady a mnohé vesnice. V krajině té na př. již roku 981 připomíná Kosmas hrad Chýnov, tu stávalo též na místě nynějšího Tábora předhistorické Hradiště. A o starém původu Prčic mimo zmínku o nich roku 1179[41])

---

[38]) Palacký: Dějiny národu českého. D. I., č. 2., str. 72.
[39]) Erben: Regesta č. 352, 354.
[40]) Pouhou, ničím nedoloženou domněnkou J. Teige jest, že Vítek Prčice koupil okolo roku 1180. (Památky archaeologické, D. XII., str. 370.)
[41]) Pangerl: Die Witigonen str. 524.

svědčí dodnes zachovaná románská loď tamějšího kostela. Naproti tomu končiny jižních Čech pod Prčicemi za Chýnovem a Hradištěm, kde v pozdější době ovládlo a rozvětvilo se potomstvo Vítkovo, byly tenkráte po většině porostlé pomezným hvozdem.

Náhled, jakoby snad Vítek byl býval zakladatelem Prčic, nikterak nesdílíme. Po statku svém Prčicích píše se Vítek poprvé roku 1182,[42]) nepochybně patřily mu již mnohem dříve. Obyčej jmenovati se podle svých hradův a vůbec statků počal se teprve ke konci XII. století ujímati, nejsa přirozeně dotud s jakousi pravidelností zachováván. Jiných bezpečnějších zpráv o tehdejším majetku jednotlivých šlechticů jest velice poskrovnu, proto nemůže také nikdo tvrditi, že Vítek mimo statek Prčický nic jiného v Čechách neměl. Jestliže Vítek, jmenovaný v listině pocházející asi z roku 1172, jest totožný s Vítkem z Prčic, patřil mu též nějaký dobytek ve vsi Bikoši (okres Berounský).[43]) Z vesnic pak, k panství Prčickému náležejících, znám jest toliko Staňkov, který Vítek roku 1185 prodal klášteru Milevskému,[44]) a Kojetín.[45])

Po roce 1176 neuvádí se Vítek více truksasem Soběslavovým. Snad úmyslně vzdálil se od osoby nemilého knížete, jehož větší část české šlechty vůbec nenáviděla.[46]) Ač nedá se s určitostí tvrditi, zda roku 1177 připomenutý Vítek, kastellán Kladský, jest identickým s praotcem Vítkovců, přece pravděpodobnosť není tu vyloučena. Zatím však štěstí od Soběslava se odvracelo; mocný ochránce jeho císař Bedřich skrocen byl porážkou u Legnana roku 1176 a on sám pro zpustošení země Rakouské papežem Honoriem III. dán byl do klatby. Naděje na ztracený trůn opět Bedřichovi zasvitla a ku mnohým žádostem jeho císař vskutku dal se pohnouti a propůjčil mu Čech v léno. Avšak Soběslav postavil se Bedřichovi na odpor. Došlo k boji mezi oběma, při čemž na straně Bedřichově nalézali se vévoda Rakouský Lipolt a údělný kníže znojemský Oto. Soběslav poražen byv na hlavu, utekl se na hrad Skálu, odkud nepřestával býti nebezpečným Bedřichovi.

Vedle Lipolta Rakouského a Oty Znojemského podporovala Bedřicha též valná část české šlechty, jež nespokojena byla „selským knížetem“ Soběslavem. Mezi ní bezpochyby byl i Vítek, jeden z nejhorlivějších přívrženců Bedřichových. On zajisté všemožně působil, kde jen mohl, aby získal mocnou stranu Bedřichovi v Čechách i na Moravě a tak mu zase dopomohl ku vladařskému žezlu. Slovem císařovým a porážkou Soběslavovou dostalo se ho Bedřichovi opět. Ale ukrytý na Skále Soběslav hleděl hned první vhodné příležitosti využiti, aby ho ze země vypudil. Bedřich odebral se totiž r. 1178 k císaři Bedřichu Barbarossovi do Vircpurku vzdát mu své úcty,[47]) o čemž zvěděv Soběslav, sebral vojsko a dal se s ním na pochod ku hranicím bavorským, aby Bedřicha od císaře vracejícího se přepadl. Bedřich zpraven byv o zámyslu Soběslavově, poslal rychle posly ku knížeti Otovi na Moravu a ku přátelům, jimž úplně důvěřoval, do Čech a Němec, aby mu na pomoc pospíšili.[48]) S přátely těmito dostavil se k Bedřichovi také Vítek. U Loděnic

---

[42]) Erben: Regesta č. 374.
[43]) Tamže č. 337.
[44]) Fontes rer. boh. II., 507.
[45]) Erben: Regesta č. 634.
[46]) Dudík: Dějiny Moravy.
[47]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 27.
[48]) Fontes rerum bohemicarum II., 474.

poblíže Berouna dne 23. ledna 1179 Soběslav tábor Bedřichův přepadl a zcela rozprášil. V boji tom zajat byl zároveň s jinými župan Vítek, jenž, jak se podobá, sprostředkoval snad úmluvu mezi Otou Znojemským a Bedřichem, že setkají se s vojsky svými na statku jeho Prčicích. Neboť Bedřich po bitvě Loděnické se zbytky poraženého vojska rychlým pochodem spěchal do Prčic, kam noci následující doraziv, Otu Moravského s lidem jeho již nalezl a s ním tu přes den odpočinul.[49]) Z Prčic táhli směrem ku Praze, kde na místě dodnes „bojiště“ zvaném, Soběslava porazili. Vítězství toto pomohlo nejspíše i županu Vítkovi ze zajetí Soběslavova.

Byv uznán od císaře za panovníka českého a učiniv neškodným soka svého Soběslava, mohl nyní Bedřich držeti otěže vlády zcela bezpečně. Těm, kdož mu k tomu dopomohli, sotva zůstal nevděčným. A pokud dle skrovných z doby knížete Bedřicha zachovaných listin souditi lze, nebyl nikterak neštědrým. Vítek za svou oddanosť, věrnosť a platné služby ve kritických okamžicích Bedřichovi prokázané zajisté obdržel od něho mnohé krajiny, jež patřily ku komoře knížecí. Dal mu je ovšem asi jen v léno, jako na př. věrnému svému Hadmaru z Churingen krajinu Vitorazskou.[50]) V době vladařství Bedřichova tušíme vůbec počátky pozdějšího rozsáhlého panství Vítkovského v Čechách. Kdyby se z času toho větší počet písemních památek byl zachoval, snad nalezla by se mezi nimi listina, která by nejlépe vyjevila, jak Bedřich věrnosť Vítkovu odměnil.

Za panování knížete Bedřicha prodléval Vítek též často u dvora jeho, kde, jak samo sebou se rozumí, byl velmi oblíbenou osobou. Účasť Vítka při dvoře knížecím jde na jevo ze svědectví jeho na listinách Bedřichem vydaných a sice při dvou z roku 1183, kdy svěřen mu byl důležitý úřad kastelána na Práchni, a při jedné z roku 1185.[51]) Jaké stanovisko zaujal ve smutných sporech, povstalých mezi moravským knížetem Konrádem Otou a knížetem českým Bedřichem, neproniká ze tmy minulosti; nepochybně zachoval svou věrnost i v tak osudných dobách Bedřichovi. Na štěstí Bedřich a Oto smířili se roku 1186, avšak onen krátce na to roku 1188 dne 25. března život svůj dokonal.

Ve vládu nad Čechy uvázal se po Bedřichovi markrabí moravský Oto. U přítomnosti jeho nalézáme Vítka, lety valně pokročilého, roku 1189 na sněmě odbývaném v Sadské, kde měla usnešení sněmu Pražského z téhož roku nabyti platnosti také pro Moravu. Z usnešení sněmu Pražského nejpřednější bylo ono, kterým Oto pro svou osobu vzdal se názvu a práv markraběte moravského.[52]) Na sněmě v Sadské potvrdil též Oto řádu Johanitů statky jim darované od českého pána Hroznaty, listinou, na níž podobně jako za Bedřicha na předním místě mezi svědky, hned po hodnostářích církevních a knížecích, uvádí se Vítek se vnukem svým Sezemou.[53]) I měl Vítek již tehda patrně dospělé syny, z nichž tři najisto nazývali se Vítky, takže děje-li se zmínka o Vítkovi, že roku 1188 koupil od něho řád Johanitů jakési pozemky s vodou a mlýnem nade Mží,[54]) a vyskýtá-li se mezi svědky

---

[49]) Tamže.
[50]) Erben: Regesta č. 385.
[51]) Erben: Regesta č. 377, 378, 385.
[52]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 72, 73.
[53]) Erben: Regesta č. 401.
[54]) Tamže č. 396.

na listinách z roku 1188 a 1192, nelze s určitostí stanoviti, kdo by se tu měl vlastně rozuměti pode jménem Vítek.

Dle udání Palackého, jehož pramene neznáme, putuje Vítek ještě roku 1192 do svaté země.[55]) Pouti podobné nebyly žádnou zvláštností, neboť křižácké války v době té podnikané zhusta veškerou mysl celé západní Evropy obracely k Palestině, a kdo uzříti mohl v životě svém hrob Kristův, ten dle utkvělé domněnky tehdejší mnoho získal pro spásu své duše. Ježto Vítek byl tehda již kmetem nejméně sedmdesátiletým, nedala smrť na sebe dlouho čekati; zesnulť roku 1194.[56]) Letopisec Jarloch uvádí výslovně úmrtí župana Vítka jen asi proto, že byl mužem nad jiné vynikajícím. Život svůj skončil za panování Jindřicha Bedřicha, jenž vládu v Čechách získal na úkor Otakara I., nástupce Konráda Oty.

Ač rozsáhlosť panství Vítkova v Čechách není známa, přece sotva lze připustiti, že by mimo pouhé Prčice nic jiného po sobě nebyl zůstavil. K panství Prčickému náležely asi mnohé vesnice, z nichž známy jsou toliko Staňkov a Kojetín, a vedle něho mohl Vítek býti pánem i jiných českých statků. Jako bohatý šlechtic moravský vládl prostředky k získání nových statkův a těše se přízni knížecí, stal se dojista také účasten projevů přízně té, záležejících obyčejně v zisku hmotném. Které statky v Čechách byly majetkem Vítkovým, dá se toliko přibližně stanoviti a sice týmž způsobem jako při Vítkovských statcích moravských. Třeba tu totiž přihlížeti ku zboží, jímž nejbližší potomkové Vítkovi vládli, zvláště ve st. XIII. a v krajinách kolonisovaných, nikoli však k obydleným řídce jižním Čechám, kde Vítkovci později hlavní moc svou rozvinuli. V oněch krajinách ve XII. st. již vzdělaných a osadami posetých, v krajinách to prostírajících se většinou nade hvozdem pomezným, patřilo Vítkovcům vedle Prčic a Kojetína, pokud známo, toto zboží:

Sedlčany, město ležící na blízku Prčic. Prvním majitelem Sedlčan znám jest roku 1294 Oldřich II. z Hradce, kdy patřily k nim ještě jiné vsi a příslušenství.[57]) V ty časy byly Sedlčany též sídlem královské župní popravy.[58]) R. 1352 dne 24. května prodali Jindřich II., Oldřich IV. a Menhart I. z Hradce panství Sedlčanské, snad pro dluhy otcovské, Rožmberkům.[59])

---

[55]) Sommer: Das Königreich Böhmen IX., 60.

[56]) Fontes rerum bohemicarum II., 511.

[57]) Emler: Regesta č. 1656.

[58]) Vlasák: Okres Sedlčanský.

[59]) Naproti těmto na pravdě se zakládajícím zprávám o nejdávnější minulosti Sedlčan uvádíme, co se vypráví ve Vlasákově „Okresu Sedlčanském" str. 12.: „Sedlčany náležely od nepamětných dob proboštství Vyšehradskému a první zmínka o nich jakožto místě trhovém činí se v listině z roku 1294. Roku 1337 však stalo se, že král Jan, vždy peněz potřebný, zastavil panu Petrovi z Rožmberka listinou dne 21. června vyhotovenou také zlaté doly v Sedlčanech a právo královské v župě Vltavské. Od toho roku drželi mocní pánové z Rožmberka Sedlčany stále v zástavě." Zatím Sedlčany králi Janu nikdy nenáležely i nemohl je Rožmberkům v zástavu dáti. Mínění, jakoby Sedlčany byly bývaly jednou zbožím královským, zakládá se na zprávě uveřejněné v „Památkách archaeologických", VIII., str. 70, kde praví se, že král Jan 21. června roku 1337 listem svým za dluh Petru z Rožmberka zastavil zlaté doly Sedlčany (Sedelczan) a j. Nehledíc ani k tomu, že může býti rozdíl mezi pánem dolův a místa, jest při všem ještě neznámo, zda jsou tu míněny Sedlčany v kraji Táborském; sám původce oné zprávy v „Památkách archaeologických" k ní podotýká: „Že pak se většina jmen tuto dotčených častěji v Čechách vyskytuje, bylo by si přáti, aby někdo z krajanů, kteří si hornictví oblibují, určil, kterým místům dle „Popisu" Palackého ona jména náležejí.

Stodůlky, ves v okresu Smíchovském. Na starý původ Stodůlek upomíná dosud z původního románského kostela zachovaná loď. Ke kostelu tomuto darovala Marie z Hardeku, vdova po Oldřichovi I. z Hradce, spolu se synem svým Oldřichem II. dne 29. prosince r. 1291 právo patronátní, jež jim ve mnohých minulých dobách příslušelo, a desátky ze dvoru v dotčené vsi ležícího Templářům z Uhřiněvse.[60]) Roku 1294 Oldřich z Hradce matce své Marii z Hardeku daroval ves Stodůlky se vším příslušenstvím, aby volné o ní mohla pořizovati.[61])

Klokoty, ves v okresu Táborském, kde kdysi stávala stará tvrz. Na ní r. 1220 seděl Vítek z Klokot, praotec pánů z Landšteina. V neznámé době dostaly se Klokoty Rožmberkům a připojeny jsou k panství Příběnickému.[62])

Hradiště, bývalá starobylá osada v oněch místech, kde dnes stojí město Tábor. Osada tato patřila Vítkovcům; neboť roku 1232 připomíná se Vítek z Hradiště.[63]) Až do počátku XV. století náleželo Hradiště pánům z Ústí, jedné z větví Vítkovských.[64])

Ústí Sezimovo, ve století XIV. město, jež od Táborů v niveč bylo obráceno. Na místě jeho nalézá se nyní ves Starý Tábor. (Okres Táborský.) Ve století XIII. patřilo s Hradištěm pánům z Ústí.[65])

Příběnice, někdy město se dvěma hrady strmícími nad řekou Lužnicí. (Okres Táborský.) O Příběnicích se soudí, že založeny byly teprve od Vítkovců, z nichž Vítek z Příběnic, syn Vítka, praotce Rožmberků, r. 1243 poprvé se připomíná.[66]) Než kdož rozhodne, nesahají-li počátky Příběnic do doby ještě dřívější? Roku 1437 Oldřich z Rožmberka musil po vůli Táborův oba hrady Příběnické zbourati.[67])

Nechanice, městys ve stejnojmenném okresu a v bývalém kraji Královéhradeckém. Po nich nazývá se roku 1235 Záviš z Krumlova.[68])

Sepekov, vesnice v okresu Milevském. Dle Sepekova psal se roku 1251 Vítek z Krumlova.[69]) Od pánů Krumlovských přešel Sepekov na Rožmberky.

Načerac, město v okresu Vlašimském. O stáří Načerace svědčí nejen zmínka o něm učiněná Jarlochem při roku 1184, nýbrž i zbytky prvotního románského kostela. Roku 1252 byl pánem na Načeraci Vítek z Krumlova.[70]) Ještě roku 1436 na pečeti Nácka z Načerace vytlačena jest pětilistá růže Vítkovská.[71])

Neveklov, okresní město v kraji Táborském, náležel pánům z Rožmberka již ve XIII. století. Roku 1285 byl od Jindřicha z Rožmberka s několika vesnicemi i se vším příslušenstvím prodán klášteru Zderazskému.[72])

---

[60]) Pelzel: Beitraege zur Geschichte der Tempelherren in Boehmen und Mähren, p. 226, 227.
[61]) Emler: Regesta č. 1656.
[62]) Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 151.
[63]) Erben: Regesta č. 871.
[64]) Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 135.
[65]) Tamže.
[66]) Erben: Regesta č. 1069.
[67]) Sedláček: Příběnice 26. Tábor 1876.
[68]) Erben: Regesta č. 871.
[69]) Erben: Regesta č. 1279.
[70]) Tamže č. 1301.
[71]) Archiv Jindřichohradecký.
[72]) Vlasák: Okres Neveklovský str. 5.

Borotín, městys v okresu Sedleckém. Nejstaršími držiteli Borotína známi jsou páni z Landšteina.[73])

Maršovice, městys v okresu Sedlčanském. Roku 1205 seděl na Maršovicích dle nich se nazývající Jiří a roku 1222 Jindřich. Páni z Maršovic pokládají se za Vítkovce.[74])

Kosová Hora, městys v okresu Sedlčanském. Nejstarším držitelem Kosové Hory připomíná se Jindřich z Kosové Hory, jenž jako svědek nalézá se mezi Vítkovci na listině z roku 1283.[75]) Jako Maršovičtí tak i páni z Kosové Hory čítají se k Vítkovcům.[76])

Mnohé ze statků těchto, jež blízkým potomkům praotce Vítka náležely, držel asi již sám za svého života. Zajímavo jest, že většina jich nalézá se na blízku Prčic. Jak nabyl kterého statku, zda koupí, zástavou nebo jiným způsobem, kdo dnes může vysvětliti? Jedině o Hradišti a Ústí pravdě podobná jest domněnka, že dostaly se Vítkovcům nejspíše v zástavu. Původně patřily ke komoře knížecí a královské a ježto obyčejně se stávalo, že statky zastavené přecházely dědičně z jednoho člena šlechtické rodiny na druhého, až přeměnily se v plné vlastnictví, bylo tomu podobně také při Ústí a Hradišti, jinak nesnadno bylo by si vyložiti, proč Přemysl Otakar II. žádal na Vítkovcích Ústských, aby mu vydali Hradiště. Když se mu však protivili, vypudil je Otakar z Hradiště a dle Neplacha i z Ústí. I jiným šlechticům odňal některé statky, chtěje je asi vybaviti z dávných, předky jeho učiněných zástav,[77]) ač o všech toho dokázati nelze. Tak Oldřichu z Hradce, rovněž Vítkovci, odňal Jindřichův Hradec a vykázal mu pouze k obývání blízký Buk; leč o Hradci teprve Jindřichem, synem Vítkovým, založeném nikterak domnívati se nemožno, že by Vítkovcům byl býval pouze zastaven. Proti Oldřichovi z Hradce měl asi Přemysl Otakar pro jednání své zcela jinou příčinu neb aspoň nějakou příčinu předstíral, aby jej ztrestati mohl. Ale vedle výše uvedených statků, jichž prvními majetníky připomínají se ve XIII. století Vítkovci, drželi možná ještě některé neznámé nám vsi a hrady. Kdo ví, nenabyli-li z nich leccos dědickou posloupností po svém praotci, jemuž snad patřila již dokonce část hvozdu pomezního. Urbářů ze XII. a XIII. století, kde by zanešen byl podrobný popis všech statků každé větve Vítkovské, neexistuje; nejstarší jest urbář rožmberský z roku 1379,[78]) vydaný roku 1880 Jos. Truhlářem. Výpočet onoho zboží rožmberského, jež dle něho leželo mimo končiny někdejšího hvozdu pomezního, dává tušiti, že mnohé místo náležející Rožmberkům r. 1379 Vítkovci již v čase dřívějším majetkem svým nazývali.

Dle pověsti u Vítkovců dochované měl Vítek pět synů. Ve shodě s pověstí lze týž počet synů nalézti zároveň v listinách XIII. století. Co se týče jich jmen, vysvítá ze zpráv listinných, že jeden jmenoval se Jindřich, ostatní vesměs Vítkové. Proto když synové Vítkovi byli již dospělí, nazván jest při roku 1185 od Jarlocha Vítkem starším (senior) a když již synové jeho měli syny Vítky, byl on Vítkem starým, což tolik znamená jako nej-

---

[73]) Vlasák: Okres Sedlecký str. 112.

[74]) Vlasák: Okres Neveklovský str. 24. Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 32.

[75]) Emler: Regesta č. 1293.

[76]) Vlasák (Okres Sedlčanský str. 136) má je za Landšteiny, Sedláček (Hrady a zámky IV., str. 32) domnívá se, že jsou větev pánů z Hradce, podobně jako páni z Maršovic, z Hořic a Bernartic.

[77]) Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 136.

[78]) Fontes rerum bohemicarum II., p. 507.

starší. Takový význam zajisté má slovo „anticus", jak čte se v listině z roku 1220, kde Vítek z Prčic praví o vsi Kojetínu: „quam pater meus beatae memoriae anticus Vitco possedit pacifice," [79]) a teprve ve druhé řadě znamenati může při jménech osobních anticus nebo antiquus člověka starého věkem, ovšem že začasté oba významy spolu splývají.

Kdo ze synů Vítkových byl nejstarším, nedá se při velkém nedostatku současných zpráv zcela spolehlivě stanoviti. Pangerl domnívá se, že nejstarším byl Vítek, praotec Krumlovských.[80]) K mylné této domněnce dal se Pangerl svésti listinou z roku 1213,[81]) kde mezi svědky uvádí se „Vitco senior filius Vitconis"; soudilť chybně, že slovem „senior" naznačeno jest největší stáří mezi všemi jeho bratry, kdežto vlastně vytčen tu jen rozdíl vzhledem ku bratrům jeho a ku všem jich synům, kdož zvali se tehda Vítky. Největší obtíží jest při určování stáří synů Vítkových, že neznáme ani u jednoho rok narození ani úmrtí. Avšak přece snad není naprosto nemožno aspoň pravdě se přiblížiti a vypátrati, který syn Vítkův mohl by se pokládati za nejstaršího?

Stará pověsť Vítkovská nejstarším nazývá **Jindřicha**, praotce pánů z Hradce. Tato zpráva, mající vznik svůj zajisté již ve XII. století, nezdá se nám býti beze vší váhy. V listině z r. 1189 uvádí se mezi svědky a účastníky sněmu v Sadské „Vitco et Sezema nepos ejus".[82]) Slovo „nepos" překládáno dosud slovem „synovec",[83]) z čehož povstaly různé osudné omyly; neboť synovec Sezema ve známém rodokmenu Vítkovském nemohl nalézti svého místa.[84]) Původní význam slova nepos však jest **vnuk** a vnuka Sezemu

[79]) Erben: Regesta č. 634.
[80]) Pangerl: Die Witigonen str. 541.
[81]) Erben: Regesta č. 547.
[82]) Erben: Regesta č. 401.
[83]) Tak Palacký: Dějiny národu českého, D. I., č. 2., str. 91, 464 a Pangerl: Die Witigonen str. 538.
[84]) Pangerl nevěda si se synovcem Sezemou rady, praví na str. 538 v pozn. 4. svého spisu o Vítkovcích: „Es ist immerhin möglich, dass die eine oder andere Linie der Witigonen, deren Genealogie Lücken hat, diesen Sezema zum Stammvater hat. Gienge man nur nach den Namen, so könnte man diesen Sezema mit dem Sezema von Stráž (1284) in Verbindung bringen u. s. w." A v rodokmenu Vítkovců, poněvadž neměl kam ho dáti, napsal jej prostě vedle praotce Vítka, neudav bližšího jeho vztahu příbuzenského k ostatním členům rodu Vítkovského. Nehledě ani k chybnému překladu Pangerlovu slova „nepos", byl by býval jeho Sezema ze Stráže, když již roku 1189 jako svědek musil býti dospělým, roku 1293, kdy posledně se připomíná, starcem přes 100 let čítajícím. Jiné ještě patrnější chyby dopustil se J. Teige ve článku „Vítek z Prčice". (Památky archaeologické XII., str. 371—376.) Práce jeho spočívá z většiny na stati Pangerlově o praotci Vítkovců, jež nalézá se ve spise jeho „Die Witigonen". Toliko ke konci článku svého J. Teige uchýlil se od Pangerla. Četl totiž u něho o synovci (Neffe) Vítkově Sezemovi, nenahlédl však nejspíše do příslušné listiny a počal přemýšleti, jak by jej dostal do rodokmenu Vítkovců. Z Vítka staršího, syna praotce Vítka (I.) udělal dva, poněvadž dočítá se v Erbenových Regestech č. 733 o Vítkovi starém (Witcone antiquo, filio Vitkonis) a nemaje nižádného dokladu, konjekturu Erbenovu, že by Vítek tento a Vítek, praotec Krumlovských, byli identickými, nemůže schváliti. Mínění jeho prý spíše jest, že Vítek (antiquus) bratr jest Vítka I. a proto nazýván byl dříve jen „starším", když synové tohoto bratra jeho dospěli, „starým" (antiquus), ač možno, že i vzdálenějšími příbuznými byli. Teď konečně podařilo se mu vyložiti, proč Sezema nazývá se synovcem Vítka I. a vydobyti mu příslušného místa v rodokmenu Vítkovském, jehož počátky při článku svém znova znázornil. Vítkovi I. dal bratra Vítka starého (antiquus), oběma přimyslil domnělého otce Vítka a za syna Vítka starého prohlásil Sezemu; jest tedy Sezema zcela dobře, ovšem podle rodokmenu Teigova, synovcem Vítka I., jinak jen jeho vnukem.

snadno nalezneme v rodokmenu Vítkovců. Jest to syn Jindřicha z Hradce, tedy vnuk otce jeho Vítka. Z toho plyne, že měl-li Jindřich z Hradce již roku 1189 dospělého syna, čítal tehda jistě ke 40 letům. I jest v době té aspoň nejméně tak stár jako Vítek starší, jemuž proto co do věku nemůže se přednost dávati před Jindřichem. Další doklady pro nejvyšší stáří Jindřicha z Hradce mezi bratry jeho Vítky uvedeme později, až jednati budeme o rozdělení statků a růží Vítkovských.

Byl-li Jindřich z Hradce nejstarším, následoval po něm nade vši pochybnosť bratr jeho Vítek, předek pánů Krumlovských, nazývaný v listinách Vítkem starším a roku 1228 nejstarším (antiquus[85]) vůči ostatním Vítkům z jeho příbuzenstva. O vnucích jeho Budivoji a Vítkovi první zmínka děje se v listině roku 1220, kde uvádějí se mezi svědky. Roku 1220 byli tedy již dospělí, i čítal otec jejich Záviš, bratranec Sezemův, tehda nejméně ke 40 rokům a otec jeho nejméně k 60, takže roku 1189, kdy vzpomíná se Sezema, syn Jindřicha z Hradce, byl by otec Závišův Vítek měl let něco přes třicet.

Vítkovi staršímu co do věku nejbližším jest Vítek zvaný v listinách často mladším, praotec pánů z Rožmberka. Určitě připomíná se r. 1205 a synové jeho Vok a Zachariáš, již jako svědkové, v listině z r. 1220.[86])

Za mladšího všech předcházejících bratří nutno pokládati Vítka z Klokot, předka pánů z Landšteina. Synové a dcery Vítka z Klokot, hledíc k dětem ostatních bratří jeho, uvádějí se v listinách poměrně nejdéle; tak Vítek do r. 1266, Pelhřim do r. 1261, Ojíř do r. 1306, Ludmila do r. 1257, Kateřina do r. 1272, Juta do r. 1267 a Gertrauda do r. 1266.[87]) Z toho zjevno, že otec jich byl mladší nežli bratří jeho Jindřich, Vítek starší a mladší.

Pátým synem Vítkovým byl snad Vítek z Hradiště, mezi svědky v listině z roku 1232 uvedený.[88]) Domněnce této jest však na závadu, že jednak z listin nevysvítá poměr jeho příbuzenský, jednak žije roku 1233 již několik Vítků, z nichž by mohl s některým ovšem býti identickým. Z téhož důvodu nemožno také určiti jeho stáří.

Mezi syny své rozdělil dle pověsti Vítek veškeré statky, jež byly jeho majetkem. Soudíme, že skutečně byly mezi syny Vítkovy rozděleny; avšak sotva za jeho života, nýbrž až po smrti.

Avšak dle jaké zásady stalo se toto rozdělení statků, přesně ustanoviti nelze, poněvadž neznámo, čeho každému synovi jeho nápadem dědičným se dostalo. A tak můžeme pouze přibližně hádati, jak velké zboží který syn Vítkův zdědil, jestliže přihlédneme k tomu, co rodům jejich náleží z nejstarších, námi uvedených, statků Vítkovských na Moravě a v Čechách, počítajíc zároveň ony statky, jejichž držiteli dle zpráv listinných sami byli.

V rodě pánů z Hradce nalézáme: Banov, Slavonice, Valeč, Řečice, Vilimovice, Pašovice, Beranov, Puklice, Petrovice, Bradlo, Roštýn, Sedlčany a Stodůlky; v rodě pánů z Krumlova: Friedlant, Nechanice, Sepekov a Načerac; u Rožmberků: Plankenberk, Prčice s Kojetínem a Příběnice; u pánů z Landšteina: Lidéřovice, Lipnice, Heřmanec, Valtinov, Markvartice, Radikov,

[85]) Erben: Regesta č. 733.
[86]) Erben: Regesta č. 493, 634.
[87]) Rodokmen Vítkovců v Pangerlově spise „Die Witigonen“.
[88]) Erben: Regesta č. 784.

Klokoty a Borotín; u pánů z Ústí: Hradiště a Ústí Sezimovo. Maršovice a Kosovou Horu nesnadno přičísti některému z těchto rodů, poněvadž jest neznámo, ode kterého páni z Maršovic a Kosové Hory jako zvláštní větev se odloučili.

Z tohoto přibližného výpočtu statků v rodech Vítkovských dá se aspoň poněkud souditi, jak asi velkého majetku synové Vítkovi dědictvím nabyli. Srovnávajíce pak vespolek, mnoho-li který rod drží, shledáváme poměrně nejvíce statku v rodu pánů z Hradce i byl by předek jich Jindřich po svém otci větší díl veškerého zboží jeho zdědil. Podobá se tedy, že při rozdělení statků mezi syny Vítkovy poněkud se přihlíželo ku prvorozenství. Odtud jediné dalo by se vysvětliti, proč Jindřich více statkův byl by obdržel nežli jeho bratří a proč z nich většina ležela na Moravě; neboť moravské statky byly po našem soudu nejpůvodnějšími statky Vítkovskými, odkázal je tudíž Vítek hlavně nejstaršímu svému synovi. Dle téhož práva prvorozenství byli by ostatní bratři Jindřichovi dostali jen tolik, kolik pro své opatření a výživu spotřebovali.

Táž pověst, která vypráví o rozdělení statků Vítkem mezi pět jeho synů, dokládá, že rozdělil mezi ně též znaky, každému přikázav pětilistou růži jiné barvy. Zlatou růži v modrém poli nosili páni z Hradce, růži zelenou páni z Krumlova, červenou růži v bílém poli páni z Rožmberka, bílou růži v červeném poli páni z Landšteina a modrou růži ve zlatém poli páni z Ústí. Znakem pětilisté růže rozeznávaly se po celé své trvání jednotlivé rody Vítkovské a týž znak podobou svou zároveň ukazoval ku společnému jejich původu. Jakým způsobem v pravdě však osvojily si za znak svůj růže rozličných barev, kdož by dnes rozhodl?

Dosud byla Vítkovská růže erbovní pokládána za růži skutečnou a sice za květ šípku (rosa canina). Za takovou měl ji i Václav Březan, jenž vypravuje ve své kronice pověsť o synech Vítkových, praví, že nejmladšího syna, předka pánů z Rožmberka, otec jeho Vítek zanechal „při růži přirozené červené v bílém poli".

Než prohledněmež si pětilistou růži na nejstarších pečetích Vítkovských! Lístky její jsou na konci zaokrouhleny a většinou zahnuty a teprve ve XIV. století zahroceny. Zvláště však povšimnutí zasluhuje, že stará růže Vítkovská není pravou růží heraldickou; neboť u růží heraldických vyznačeny bývají též zelené lístky kališní, čehož na prvotních pečetích Vítkovských znamenati nelze. Teprve později, spřátelivše se s vlašskými Ursiny, přijali Vítkovci do znaku svého jejich růži erbovní, skutečnou to růži se zelenými lístky kališními. Vědomí, odkud pětilistá růže do znaku jejich byla vzata, zašlo dle všeho ve vzdálenějším potomstvu synů Vítkových v zapomenutí. Avšak růže Vítkovská nejspíše jest naše vody oživující stulík žlutý, někde též vodní růží zvaný. (Nuphar luteum. Wasserrose.) Stulík má jako růže Vítkovská pět kališních zaokrouhlených a zahnutých žlutých listů, v nichž ukrývají se menší žluté lístky korunní. Proto nenalézají se při růži Vítkovské malé zelené lístky kališní, ježto právě u stulíku tvoří kalich oněch pět větších žlutých listů, jež po našem mínění viděti jest na pečetích Vítkovských. Lístky korunní na pečetích Vítkovských přesně vyznačeny nebývají, pouze na jedné pečeti z roku 1384 chované v archivě Jindřichohradeckém[89]) jsou patrny; na ní

[89]) Vyobrazení její v Sedláčkových „Hradech a zámcích". Pečeti pánů z Hradce. Že růže Vítkovská mohla by býti stulíkem žlutým, bylo prvotně pouhou domněnkou

totiž téměř přírodovědecky věrně znázorněn jest květ stulíku. Tak by byla původní růže Vítkovská nikoli barvy červené, nýbrž žluté a s tím shoduje se úplně znak pánů z Hradce, zlatá růže v modrém poli, jež vlastně jen představuje žlutého stulíka na modré vodě.

Žlutá růže v modrém poli byla dle všeho původním, přirozeným znakem Vítkovským, znakem samého praotce Vítka. Proč nalézáme ji v rodě pánů z Hradce, dalo by se rovněž vyložiti právním zvykem prvorozenským. Po smrti otce totiž připadla u Němců nejstaršímu synu t. zv. heergewäte. Pod heergewäte rozuměl se válečný kůň, věci k válečné výpravě potřebné a zbroj. Ve zbroji patrně byl zahrnut také štít. Původně byly však znaky šlechtické odznaky malované nebo vyobrazené na štítech, odkudž také staročeské rčení „znak na štítě míti neb nositi“ pochází.[90]) Tento právní obyčej německý zajisté s jinými zvyky německými vnikl i do Čech; praviť Palacký o heergewäte, že byla přijata od Slovanů s Němci sousedících, k čemuž dokládá: „Téměř nepochybujeme, že obyčej tento i v Čechách užíván byl, ačkoli jsme tu určitých o něm svědectví nenalezli. Souvisíť s jinými řády tuto někdy známými i s odúmrtím.“ [91]) (Dokončení.)

Tomáš Rešel Hradecký.

Příspěvek ke kulturním dějinám českým v polovici XVI. st. od *Čeňka Zíbrta.*

(Pokračování.)

Rešel vidí všude jen zkázu, ohavnost, hříchy. Kárá všecky stavy, obrací se proti pokleskům všech svých vrstevníkův. Zvláště horlí proti velmi zlému, hanebnému a ohavnému obyčeji vínem opíjení a mrzutému připíjení, jež mezi námi Čechy a Němci povstal, že jsme se již v takovou zvyklost dostali, že každý nic nechce, aniž může co začíti, leč musí prvé víno píti, musí prvé poblázniti a nějakou Markoltovu hru vykonati a srdečné se smělosti z konve dopiti.

Dítě nemůž se tak brzy naroditi, ani tak rychle křtíti, musímeť při porodu i křtinách vopilí býti a svátost křestní korbely a truňky hanebnými dosvěcovati a pro zdraví dítěte čistě píti, siceť by nebylo možné, aby mohlo dítě zdrávo býti. Když potom dítě po dvou nedělích (jakož ženy ten obyčej zachovávají) do koupele nesou a šestinedělku mytím očisťují, strojí se hody šestinedělní, na koláče se sousedé zvou; bez vína pak nemohou takových hoduov vykonati. Nelze jináč: musejí také víno míti, až by se milé babičky dobře napily, potom jednoduché střevíce aby zouvala a roušky s hlav dolů stahala. Když by takové hry, kratochvíle neměly, takových by hoduov okvasiti nemohly. Mm. 4. [22])

Dospívající své dítky vlastní i pastorky anebo děti pastorní, (které proto slují pastorci, že je jejich pastorní rodičové pod svou zprávou

---

Jindřichohradeckého archiváře p. Frant. Tischera. My pak akceptovali jsme pouze domněnku tu, nalezše pro oprávněnost její skutečně některé důvody.

[90]) Sedláček: Hrady a zámky I., 31.

[91]) Palacký: Dějiny národu českého, D. II., č. 1, 330.

[22]) V německém originalu čte se poněkud jinak. Oo 4.

a ochranou pasou, vedou a spravují D) mají rodiče zvláště k slyšení slova Božího s pilností nabízeti, nutkati a vésti. C 3. Nejprvé ovšem po dobrém, neboť dobré slovo najde dobré místo D. Jestliže pak toho, což užitečného a pobožného jest, neslyší, tomu se učiti a činiti nechtí, tuť sluší v pravdě na ně pozadu s březovým psíkem vyskočiti, a jej na ně poštvati, metly nešanovati, kteroužto nezbednému a svévolnému dítěti ani najmenší kuostky v těle jeho nezlámeš. Nebo budeme-li, březové, dřevěné metly a pružinky při dětech šanovati, jest se obávati, aby se potom takovým dětem železná metla nedostala někdy válkou, ourazem škodným anebo skrze trestatele popravního. C 3. Pozdě otec potomť teprva bycha honí a pozdě toho pyčí. Mm. Děti tedy nemají přivykati sem i tam se toulati jako sv. Antonína prase (Mm.), nemají doma za kamny sedati, jablka a hrušky v kachlících obraceti a po koutech mlseti, kdežto zatím otec dělá, pracuje, až se mu potem tvář zalívá. D. Za to mají hned záhy k dobrým a upřímným lidem k správcuom a učiteluom, k českým, k německým aneb k latinským školním mistrům choditi, aby byli v dobrých uměních a v pobožných mravích odchovány. Ll. Čemu se Janoušek nenaučí v mladosti, tomu se nenaučí Janek v starosti J 3. Předkládají se sice nyní dětem ve školách zvláště latinských mnohokráte i pohanské a bezbožné knihy, jejichžto propovědění bývají někdy voplzlá, nemravná a poněkud i škodlivá, porušujíce v lidech mladých dobré mravy (Předml. a 3.), ale proto přece odporučuje se hospodářům, aby dítky své do latinských k učení dávali. Neb jestli hospodář nětco málo v latinské řeči zpraven, líbí mu se to, když někdy latinskou sentenci aneb přípovídku, některá slova čte, byť pak třebas nějaký Bacchantský veršík byl a kuchynskou latinou (jako říkají) zapáchal; pakli hospodář do latinské školy nechodil a nezná, i tím více dá mu to příčinu, aby syny své do latinské školy poslal a při ní je odchoval, aby doma otci svému uměli takové a k tomu podobné sentencí a přípovídky vykládati. A velmi pěkně to sluší, když synové křesťanských rodičuov, buďto vyššího i nižšího stavu, z slavného neb prostého řádu, umějí pečlivě a pořádně latině promlouvati, a tím spíš k velikým věcem a povoláním přicházejí, nežli ti, kteříž té řeči neumějí a neznají. (Předm. II. vyd., list a 4.) Nyní však vidíme pohříchu málo takových pilných, snaživých dětí. Vina toho spadá na vrub nedbalých rodičů. Nepřivedených dětí Česká země nyní mnoho má, a zvláště v obecném houfě, a jakož říkají, že již chodci nejlepší děti odchovávají. Jest na některých místech jako v Míšních a v Sasích utěšený obyčej, že děti otci a matce Vy říkati anebo vykati musejí, aby se před nimi tím víceji ostajchali, styděli a tudy o svém poslušenství napomenuti byli, aby tak děti skrze své tykání anebo Ty říkání rodiči svými nepohrdali a jich sobě nezlehčovali, a právě v Čechách zakořeněn ten zlý obyčej, že děti rodičům tykají. D. To není ovšem ještě veliké provinění, povíme hned horší vady nezdárné mládeže. Takoví mladí kolouchové (N), mlékasrkači, kašijídkové a vozřivci měli by pilně šetřiti a znamenati moudrost lidí starých. M 6. Děti nynější se jim rádi posmívají, z nich žertíčky své mají, všecko v kajkl obracejí, co se po jich hlavě neděje anebo nemluví. D 2. Potupnými i posměšnými slovy okřikují: „Co ty (prý), chodče starý — co ty, smrdutá, stará babo!“ M 5. Modliti se neumějí, ale za to dobře dovedou láti, zlořečiti. V tomto hrozném hříchu jako s abecedou hned od

kolíbky odrostávají a daleko hotovější a hbitější jsou rozličnými spuosoby láti, nežli články víry křesťanské, modlitbu Páně Otče náš, aneb jiné modlitby předříkati. (O lání B. 8.) Pro prázdnou vořechovou skořápku na placu, kdežto hrají v kulky, za vrch chodí a s hrozným láním se tepou. (O lání H 4.) Ba i do karet se chutě pouštějí, třeba ani nedovedli rozeznati krále od spodníka. Pp 6, W 4.

Nelíbí-li se nám chování takových nepřivedených dětí, což jest pak nám říci o mládeži dospělejší. Věru neutěšený obrázek objeví se, pozorujeme-li prostopášný její život.

Jest přísloví, že mladým lidem rozum před lety nepřichází. D 3. Se zlou bychom se poradili, chtíce to dokazovati mladým lidem, kteří sou za horka nakvašeni. K 4. Nadýmají se zajisté jako žába v močidle. L. 3. Sami o sobě omylně a falešně drží a podlé svého zdání sou z míry velmi dobří, rozumní, ale když k cuku jde, tehdy jest tak mnoho, jakoby blázna na vajce k vysedění kuřátek usadil anebo vosla k houslím posadil. K 2. Pracovati takový synáček neumí, ale lenosti, žraní, obžerstva pilně hledí, ve dne i v noci nečinně leží, hraje, krade, lže, klame, velikou nestydatost provozuje. Cc 5. Taková marnotratná a nesporá mládež chce pojednou hned všecko utratiti a promrhati, což někdy vydělá, anebo co za mzdu má, aneb co se jí kdy z dědictví anebo od někoho darem dostane. Ff. [23])

Provázejme veselou společnost takových hýřivých mladíků na jejich toulce, abychom sami poznali nezřízený život tehdejších mladých lidí.

Nejdříve musí každý na sebe zbytečně drahé (více nežli s to býti může) šaty navléci. Tuť musí sukně a poctivice z dobrého lindyše, aneb z vlaského sukna býti, k tomu kabát damaškový a birýtek aksamítový, střevíce též aksamítové a poctivice tykýtou vyvlačované. Ff. Tak ozdobeni aksamítem, hedvábím nebo zlatohlavem a drahým kamením (J 4.) hrnou

[23]) Ku vzdělání duševnímu dlužno připojiti také uhlazenost v chování. Škoda, že nám Rešel napsal pouze požadavky etikety XVI. věku při hostině. Uvedeme zajímavou zprávu, jak bylo se chovati galantnímu předku našemu, „nechtěl-li býti poslán do Kaplice na vysokou školu, aby se Mores naučil“. Cc 3, E 5. Připomínáme to při stati o mládeži, poněvadž Rešel zvláště k ní se obrací, pravě: „Jsa k hostině pozván, posečkej, až rozkáži k stolu sýsti. Hrdla svého nemáš odvírati jako nějaká nesytá svině a požeradla otevřená míti jako hltavý a žravý pes, a nemysliž takto: „Tuto jest co dosti jísti, tutoť své břicho naplním, žeť bude naň moci jako na jiný buben bubnovati.“ Neb není to žádné mravné umění obžerným býti, siceť by sedláci takové umění vajborně uměli. Nejsi proto pozván, aby všecko sám pojésti a vypiti — jako říkají — i po čertu droby sežrati a s kvasnicemi vyžrati měl. Nesahaj ke všemu, což vidíš, jako nestydatá moucha chtíc všecko osmrkati, ale sáhni pěkně dvorsky před své místo a nevztahuj ruky naschvál k najlepšímu kousku! Nebeř toho, což před tvým hospodářem aneb hostem na míse leží; jest to zajisté svinská věc; neb svině jedna druhou od jejího místa odtiská, pes též jeden k druhému k tlamě klapá, chtíc mu pokrm vydříti. Jez jako člověk, nemlaskaj a nehltaj jako svině, když v korytě nosem brodí. Beř maso nožem, ne v ruce jako nedvěd! Jez pěkně zavřenými ústy, nepí, až by prve pokrm doluov pozřel. Potom utra ruce i ústa, sejmi doluov koblouček, i udělajž trunček, zvláště pak kdyžť pro poctivost neb z dobrého přátelství připíjejí. Ll 5, 6. Že se mají zuby vyčistiti „zubím paradlem“, toho netřeba povídati. (Slovník latinsko-český.) Po jídle dlužno zpívati písně pěkné, užitečné, povídati historie utěšené. Mm 6. Když pak sejr, ovoce k posledku na stuol stavějí, drobeť maličko od toho vezmi, aneb zhola nic; zvláště, jestliže to v celosti jest, jako koláči, vaječníci, líhanec, lektvaře, perník. Ll 6. Neuhlazenými slovy (po našem vkusu) učí Rešel uhlazenosti, ale upříti nelze, že pravidla slušnosti vykládá velmi názorně!

se hlučně do krčmy. Zde jest ovšem živo. Hned stojí řada konví na šenktyši, vysoké sklenice na stole. J.

K našim mladíkům zasednou „přátelé a tovaryši stolu a ti se jmenovati mohou polívečníci, fatkáři, řitopáskové, talířní lízálkové, pivničníci, hleditrunkové, slídikvásci.“ J. Ký div! Dokudž se tobě v světě vede, tehdy každý chce tvým dobrým přítelem býti, chce u tebe dvořiti, tobě na voko sloužiti, tuť mnohý s oné strany Dunaje bude při tobě přátelství hledati, a budeť se přítelem nazývati, byť pak žádného přátelství nebylo. Rr.

Společnost kvasí, hoduje, pije — mnozí nedovedli odolati hráčům kostkařským, jiní karetním, a dali se do hry s těmito neřádnými čtveráckými hráči. Mm 6. Jiní zpívají světské frejířské písně, se smíchem si vyprávějí hříčky daremné. (Fridr. Víd. CCl 6.) Některým zachtělo se tance. Hned tu pohotově zpěvákyně, hudečnice nebo loutnýřka, jež muzikou, skákáním, tancováním, zpíváním veselé a kratochvíle provozuje. N 6. Krčma zatím plní se víc a více. Přijdou leniví povaleči, čtveráci, landsknechti, vandrovné děvky a jiní mnozí potlukači. Uu 5. Naši mladíci začnou tancovati s oněmi toulavými ženami, mladými, šperkovanými vdovičkami. (Více na listech N 6., O.) Mnohá z nich pravý mrzkoš jest a špinka. N 6. Avšak takovým frejovným přišmrkačuom žádná nejvošoustanější, nečacká mošna a nejmrzutější hamouz není tak škaredý, aby s ní vopičí hry neprovozovali; (Více na listech Wwr 2, Ee 2, Něm. Zz 2.) jakož říkají: „Kdyby jen koza roušku nebo čepec na hlavě měla, tehdy by se takovému kurevskému slídníku zalíbila.“ Ee 2. Toto platí zejména o starých bláznech, kteří často také s mladíky hodují a frejují. Takový šašek měl jest dávno bláznovské střevíce zedrati a prvé vyfrejovati; ale říkají, že mladé kozy rády suol lízají, ale staré i s slánkou berou. (Více o tom drasticky, ba hrubě pověděno na listu. Ff.)

Bylo by již na čase, aby naše mládež zanechala svého hýření. Rozveselení mladíci nemají již ani haléře, k tomu ke všemu na stěně řadu na tři sáhy (Ff), ale nemuož jich žádný domuov vypraviti. Mm 3. Mnohý z nich prosí přítele, jehož posud štědře častoval, aby mu zatím peněz půjčil. Ale divně; divně se odměňuje chytrý spoluhodovník: „Býval jsem tvuoj host, dokuds míval dost; nemáš již víc, jen s tebou pryč! Co mi do tebe, nuzníče, prázdnať jest tvá tobolice; nechtěl bych se na tebe obezříti, by měl za plotem scepeněti!“ J. Osvědčilo se zde známé latinské pořekadlo: „Dum fueris felix...“ t. j. „Dokudť bude štěstí sloužiti, budeš mnoho přátel mívati, ale když peněz pozbudeš, potom samotným zuostaneš.“ J.

Konečně se rozcházejí. Kdož nemá čím zaplatiti, musí kravým vokem (Khüfenster Hh) vyskočiti a tak utíkaje patami šenkýřkám zaplatiti. Ff. Jiný chce ještě všecky krčmy, ulice a kouty sletovati, až se potom ponocným, ano i biřici v ruce dostane. Tiť s ním něco drobet na slepou kočku pohrají, kuoži mu klučí vydcpají a nocleh v bláznovské katrči dadí; nechají ho tam, aby se vyspal a vystřízlivěl. Mm 3. To však není ještě všecko. Když ze šatlavy jsou puštěni, nepěkně jim zaplatí paní Venuše. Budou plni franchouzské prašivosti a jiných ohyzdných nemocí, zmocní se jich dna i s zimnicí. Tak dostanou se naposledy do Nuzic a Chudobic, ba i k chodcovské holi, nebudouliť také někdy

i na Krkavčí zámek ven vyvedeni, ano z prosta mluvíc, na šibenici oběšeni. Ee 2. Podobně D 3, Uu 5 a jinde velmi často.

Chceme nyní pozorovati život tehdejších dívek. Mýlili bychom se, myslíce, že si vedou lépe než hýřiví mladíci. Mnohé dcerky, ano i služebné děvky, jedna chce druhou v šatech také přepanošiti, co která na jiné vidí, to chce také míti. Ff. Práce není jim po chuti. Ušlechtilá dcérka doma na polštářích leží, spí, chrápe; matku samu nechá kuchařiti, mésti, práti, stolice a lavice majti, dříví a vodu nositi, komíny vymetati. D. Jiná nedělná, spurná dcera lelkuje z vokna ven, voči pase, běhá za pacholky, více a spíš uhlídáš ji na rynku nežli doma. Doma pak jen v kuchyní po hrncích mlsí, hledí pokoutních trunkuov, vyprázdní kde která láhev nebo korbel, a potom na jiné děvky spraví. Cc 5. Když takové ženské pohlaví počne jiné přesuzovati a hyzditi, tehdy nemuož jim žádný právě přes cestu kročiti. Musejíť to pomluviti a posouditi: „Tentoť jim nerovně chodí, tento váhavě kráčí, jiný kulhá, ten klicí, jiný jde, jakoby z nosu kapalo, ten nemá dobré sukně, koblouku, poctivic, střevíc, meče.“ H 5.

Panna jsouci ušlechtilý kvítek, snadno na ni lecjaký ostrý a škodlivý vítr zavane a takť ztratí svou utěšenou krásu. Pakliť ji kdo nějakou hanbou anebo lehkostí oplískne, nesmyjeť toho s sebe, dokudž bude živa, byť pak na sebe třebas všecky vody z Dunaje vlila. L. 5. Pohříchu těchto zlých posledních časuov na větším díle děvečky a mladice jsou velmi všetečné, odvážlivé, rejkotné, pyšné, a pravá karta s celým roušem těch nezbedných a zle navedených pacholíkuov, kteří ještě mateřino mléko na bradě mají, a bláznovských střevícuov dokonce nezedrali. N 6. Hrnou se k nepoctivým lidem, v noci tajně ven z domu jdou, do koutův lezou, jsou potměšilky pokoutné, chtí každé tance a svadby sjezditi, hody a posvícení zběhati, (D 3) všech tanců ztancovati a při každých kratochvílích bývati. L 5. Všetečná taková a neposedná děvečka brzy pak podkovu odvrže,... sebrance sobě uhoní, z čehož rodičové a přátelé posměch a hanbu míti musejí. Ww 4.

Již zanecháme lidí svobodných. Uvedli jsme sice o nich jen něco málo z mnoha množství nelichotivých zpráv, jež Rešel na věčnou památku o nich zapsal, ale chtíce všecky pověděti, opakovali bychom jen obrázek o nepěkném jejich životě obšírnými, hrubostí řádně zavánějícími slovy. Teď abychom se raději obrátili k manželům a poznali poměry jejich.

O svadbě, při níž bylo vína a piva, jídel skvostných až na zbyt (D 2, Mm 4), nebudeme tu slov šířiti. Chceme k novomanželům se podívati až po svadbě.

Manžel má tu váhu doluov tlačiti a shýbati, na níž jsou cnosti ženy jeho víc, než tu váhu neb stranu, kdežto jsou zlí obyčejové nedostatci a mdloby její. Neb nemusíš vždycky na libadlo patřiti a na mlíčném trhu všude čmuchati, ale na to mysliti, kterak manželka (jestli však rozumná a dobrá, byť pak sice nějaké vady a nedostatky měla) daleko dražší a lepší jest nežli nejlepší zlato. L 3. Co jest po kráse, když na příklad mladá žena hospodařiti neumí. Takovým osobám v manželstvu nelze spolu dlouho spolu býti, aniž při sobě mohou dlouho zuostati, než dokud líbáček měsíc (der Küssmonat Hh) konce nevezme: a jakž ten pomine, tehdy hned tadyto, druhý jinudy preč poběhne a rozletí se rovné jako lipoví klínové. Ff. Tací manželé přejí si na vzájem

všeho nejhoršího. Muž vinšoval by sobě a ženě své toho přál, aby divokou husí byla a někam k *Velesu*[24]) za moře zaletěla a věčně se domův nenavrátila. Ff V.

Základem řádné a spokojené domácnosti jest, aby muž nedal ženě nad sebou pánem býti. Neb nechálit jí času hladiče měsíce prvního roku klíčuov a domácího sceptrum v rukou jejích, i takž bude je chtíti i druhého roku a potom vždycka sama chovati a mívati. Neb ona Onavladka jest již tak obyčejné a zvyklé jméno, že skoro v každém domě chce paní matkou býti, a všude sama mostem vládnouti. Tuť potom přichází mistr Pěstitluk, a chce i on také pánem a mistrem v domě býti, tuť se potom chodcovský tanec počíná a tak potom kocoura spolu přes vodu táhnou. Pak-li ženě vuoli pustíš, tehdy máš na každý den v domě tvém ustavičného vojáka, kterýž se vždycky s tebou bude hadrovati a potýkati, tebe chtíti zpravovati, tebou vládnouti. Odmlouváš-li jí, zlostí se jí tvář zapálí, takže by mohl svíčku od ní rozsvítiti. Ff 5. Pak-li muž maličko zlé ženě na roušku sáhne, pěstí pohladí, nebo nevypáleného popela na hlavu drobet nasype, tehdyť bude křičeti a volati: „Ouve, kate, lotře, zabi mne, vodři mne, najez se masa mého“; bude se sama dráti a chtíti voběsiti, utopiti, nebo poběhne preč, dá se mezi vandrovný děvky, neb s nějakým lotrem preč uteče; bude praviti, že ji muž chromil, kosti v ní stloukl, ruku nebo nohu zlámal, bude na zem padati, omdlévati, vobrátí voči, jakoby ji padúcí nemoc napadla. Cc 5. Zkušený manžel dobře však rozumí tomu. Ví, že mnoho vřesku, málo vlny. Mnoho zakázky, málo pokázky. G. Tak posléze rázností svou dovede ženu skrotiti. Nedivme se mu! Raději plné kádi blech hlídati, aby nevyskákaly, nežli toliko jedné, bezectné ženy šetřiti. N 4. Považme jen, že jsou ženy také, které spolehajíce na dobrotu mužovu, oukradí z domu ven nosí a prodadí, čeho jen dojdou; ano i v noci muži svému, když spí, tobolku vyprázdní, aby jen peníze na víno míti mohly, tuť potom svozují a postranních věcí hledí, mohú-li jen kde k tomu přijíti. Gg 4.

Ovšem dlužno naproti tomu pověděti, jak také mnohá dobrá a ctná žena zkusí, do vězení přichází, ano i kruh železný na hrdle nositi musí, a to bez viny. Gg 3. Se vším spokojená býti musí. Muž krmí se drahými lahůdkami, žena někdy na nemastné zelné polivce (Wasserschnaltern Ss 5), na kusu chleba a na trunku vody přestane. Qq 6. Ba všední zkušení to ukazuje, že najvíce mladí, nevyválení a nevycupaní manželové k svým se manželkám tvrdě mají. Takoví muži chtí nad svými manželkami šavlpejsaři býti, a nad nimi své rekovství ukazovati, a když jim jen múcha na nos vsedne, aneb veš plece přeleze, tehdy budou sobě rozličně počínati proti ubohé nevinné manželce, tuť potom sobě chtí na ní žáhu sehnati, tuť potom musí vytrpěti i koupel vymyti, až sobě vždy někdy povolí, a svého hněvu takovým vstekáním poskrotí. Takoví sukovatí, nekolní muži svými manželkami na slepou kostku hrají, ustavičným tlučením, bitím a mackováním svou manželku mnohdy o hrdlo připraví, zděsí, zblázní, smrtedlnou nemoc na ni hodí, k tomu

[24]) Německý original. „... und woltest, das ein solch böss weyb wer ein ganss, und flüge über Meer, und keme nimmermehr heim“. Hh V. Místo toto opsal Martin Zámrský ve své Postille, str. 135. Viz o tom článeček v Slovanském Sborníku, 1886, str. 318, 319.

neduhy rozličné, jako lámání, žloutenici, zimnici, hoře, závrať a někdy i smrt. G 2.

Mnoho jsme se asi nepotěšili při své návštěvě novomanželů; viděli jsme jen sváry, různice a nespokojenost.

Nyní chceme ohledati společenský život tehdejší, pozorujíce poměry všech stavů, jak a pokud o tom máme zprávy u Rešela.

Nikdo není spokojen se svým stavem. Jestli kdo řemeslníkem, nechceť na svém nižším stavu přestati, ale chceť také zprávcím, ouředníkem, pánem, konšelem, cechmistrem, ba i sám také purgmistrem býti. Jestli kdo kupcem, chceť meštěnínem býti. Jestli měšťanem, chceť zemanem býti atd. D 5.

Vady a neřesti vidíme ve všech stavech. Snad se domýšlíme, že stav duchovní jediný září vzornou bezúhonností. „Ach můj milý Bože, co třeba tuto mnoho výkladuov? — poněvadž jest to očitě viděti téměř ve všem duchovním stavu, od nejnižšího ouřadu, stavu a prelátství až do nejvyššího ouřadu a důstojenství, jaké se tu nachází praktykování, jednání, vzhuoru lezení, vtírání, usilování, těkání, pracování, běhání, alafancuov dávání, navozování, kde jaký ouřad, důstojenství a bohatá prelatura před rukama jest. A co pak to zlé není tak se bez pána Boha, bez jeho povolání v ouřady duchovní tříti? E. Kolikráte vetře se v duchovní ouřad člověk světský, jen aby peněz nabyl. Těchto našich přezlých časuov větší strana duchovních statkuov světským Rapiasóm v ruce se dostala. Tt. O svoje povolání málo který kněz se stará. Kněží majíce vytištěná kázání nezaprazdňují se zákonem Páně, nečtou v něm. Spolehajíce na taková kázání rozmařile v krčmách při konvici sedají, do biblí nenahledají, nic se neučí. (Fridr. Víd. B 3.) Za to pilně každý hledí si z lakomé žádosti svých desátkův a příjmů. Rozumíme tedy neučenému faráři, jenž řekl k svému rektorovi, když se ho tázal: „Kterého by sedláka najvíc miloval?“ — „Toho (prý) sedláka najvíc miluji, kteréhož jiní čtyři k hrobu nosívají.“ Ss 4. Co se kdysi nepřihodilo takovému skoupému knězi, houžkovi, plstnatému lakomci! Zadělal ve zdi v kostele svuoj poklad a na to svrchu napsal: „Hic sunt“ totiž „Tutoť jsou!“ I přišel soused kostelník a vzal ten poklad tajně pryč a napsal za to: „Hic fuerunt, sed iam non sunt“ totiž „Tutoť jsou byly, ale již nejsou!“ Ll 4.

Jako kněží, tak vedou si též skrbní boháči a neužilí mammoníci. B. Tito tvrdočelové a penízolibáčkové vždycky jen shánějí, shromažďují a hrnou jen do měšce svého, mnoho k sobě chtí, ale od sebe zhola nic, toliko aby svuoj pytel naplnili, do jiného třebas čert naprášil. G 3. Velicí páni nyní lakomství provozují, v městské a prosté obchody se trou a dávají, mlynařují, piva vaří, vína šenkují a ledacos jiného s obtížením chudých poddaných svých vymejšlejí a vyhledávají, a tak samým lakomstvím chtí zbohatnouti, aby na to mohli své pankety strojiti, nádhernost a pýchu provozovati. P 2. A provozují také pýchu a rozmařilost — až žalostno o tom mluviti. Při svých panketích, sjezdech, hodech a kvasích jináč se uctiti, seznámiti a dobrého přátelství potvrditi neumějí, než tím bídným a hanebným připíjením a ohavným obžerstvím. Aniž dobrého přítele jak jináč přivítati umějí, aniž jim jináč vzácným hostem bude, než ažť vypije na přivítanou willikhum, sklenici nebo stříbrnici vína, do kteréž několik žejdlíkuov vína se vleje, ježto by se tím jich

deset aneb patnáct poctivě poděliti mohlo. Mm, Mm 2. Také se při jednom kvase mnohokrát tak mnoho vína po stolích, po lavicích, po šentyších, po koutech a po zemi daremně vyleje, že mnohý chudý pracovitý člověk tolik vína aneb nápoje jiného v roce neokusí. Mm 3. Smělost prudká těm svévolným, všetečným hlavám, skrbným skúpcům sovku natahuje, že v nich srdečná strunka třepetati musí; dovedou třebas veš pro kuoži vodříti. Mm, E. Mnoho řečí páni svým poddaným anebo jinak známým slibují, ale když jde k trefuňku a uhození aneb k cuku, pěkněť umějí na to zapomenouti, a tak jakož říkají, před lesem se skrajti. G. Pakli co takoví houžnáci a plsťnáci musejí dáti pro svú poctivost, anebo uvarování pomluvy a hanby, tehdy tím odkládají, mnoho troštuov a daremných slov dávají, chudému to omlouvají, své špadrnáčky z nuzného tak zhruba mají, žeť mu to dosti peprně přijde, ježto by nevzal někdy zlatého, ať nedím haléře jednoho, aby měl taková zpupná, mrzutá, duotklivá, těžká, hanlivá slova slyšeti — a naposledy pod tím zhola nic není. Mnoho slibují, málo plní; samé voklepí a prázdnou slámu mlátí G, E 5. Nedadí s sebou mocní a velicí Honzové mnoho žertovati. Majíť skrze svou moc, ouřad, panství, panování a podstatu lvové a nedvědí tlapy; pochytíli tě jimi jednou, upadneš hrozně jim v ruce, v hrdlo a v klepeta. Varuoj se, jsi-li moudrým, varuoj se podlé tohoto přísloví: „Nejez s velikými pány třešní; ať by češulky i pecky mezi oči neházeli, od čehož by mohl oslepnouti. Uč se ulevovati, snášeti, šanovati, strpěti, ustoupiti, pokorným býti, čekati a mlčeti. Neb jakož říkají: „S oné strany Dunaje, takéť jsou lidé: všude lidé a v Chomútově Němci.“ [25]) Neb budeš-li chtíti pyšně koukati, pyšných řečí podávati a spurným býti, najdeš lidi, kteří také foukati, spurné věci mluviti, hampejsovati, tlamkou dělati umějí. U 3, 4. Když chudého oběsiti mají, tehdy takoví nemilostiví sochorové provazu podávají, aby jen chudý spěšně na šibenici se dostal. Když chudý jen v nětčem málo se poklesne, aneb nerovně kročí, tehdy volají: „Ukřižuoj, ukřižuoj ho, jen předse s takovým zločincem do konopného podrubí.“ E 5. Obracejíť právo po své libosti — a kterakž pak budeš chtíti svou při právě a spravedlivě vyvésti? U 3. Když chudý člověk na bohaté žaluje a odvolává se na práva, i sletí a sejde se tak mnoho těch bohatých šmorucaruov, polivečníkův a krkopáskuov, že se na tom uradí, aby chudého a souženého člověka utiskli a falešným svědomím přemohli. G. Vždyť soudcové, nadějí-li se nějakého oužitku, ulevovati chtí, za křem státi a na nedvěda nechtí doraziti, dadí sobě palček podmazati a nějakými koláčky ukrotiti. F 2. Dary milují a červenými zlatými a tlustými tolary v bok ucházeti se dadí. Pokutují a trescí rovně tak, jakož jest na pavučiné viděti: přijde veliký sršeň, tenť předce proráží pavučinu. Přijdeliť pak hubená muška, toť hned uváznouti a vytrpěti musí. Bb 3.

Při této příležitosti uvedeme několik zpráv o soudcích. Ráno jsou moudřejší a k promluvení zpuosobnější, neb jsou ještě při střízvi. Na večer pak již ne velmi moudří jsou, neb se již víc než třeba napili. Ale bojím se, že mnoho takových jest, kteříž nejsou ani u večír ani ráno střízlivi, ale vždycky žrádla a vožralých truňkuov hledí, že po

[25]) Německý original: Jenseyt des Bachs sind auch Leut. N 4. — Srovnej pozdějšího ovšem Stránského Resp. Boj. p. 83. Sborník Historický, 1886, str. 142.

malé chvíli uhledáš je, nevěda, jsouli lidé či hovada. (Fridr. Víd. list 19.) Mnohdy mají ovšem dosti pernou práci. Tvrdí a neústupní skalnohlavci, popudčiví třeštíkové a fučíkové, křiklaví zubolamači, svárliví hadrpanti, souduí Markové a třeštikrovové chtí často stropem vyskočiti, čelem hambalky pobořiti, své potěšení mají toliko v svádách, soudech a hadrování. E 6, M 5, P 6 a j. Takový musí svádu začíti, byť pak měl příčinu z nějakého starého plotu ulomiti. I budešli se s takovým hadravou, hryzákem a svadokujem chtíti vaditi, i budeš s svou svádou dříví na oheň klásti, že on svuoj voheň víc bude zapalovati, a zapálení potom větší bude. Jakž pak to všechno všední zkušení ukazuje, že mnohokrát z mnohé pře veliká nevole vznikne. M 4. Misterný maršálek a Petrohlaváček netoliko nechce pak ustoupiti, ale chce také práv býti, byť pak třebas byl přesvědčen, však proto předce s svou bláznivou hlavou chce mnoho provésti, odpírá, odmlouvá, ale chce práv býti a zápas vyhrati, a každému lež v ústa vcpáti. F 6. Mnohý by raději byl vovčákem, než mezi takovými tvrdočely s bůvolovými hlavami, a v nose moudrými lelky, rychtářem anebo jakýmkoli ouředníkem. K 3.

(Dokončení.)

Příspěvky ku bližšímu seznání spisů Husových a jeho života.

Podává *Karel Novák.*

(Pokračování.)

III. Husův pobyt v Táborsku.

Na počátku listopadu roku 1412 opustil Hus Prahu a nalezl útočiště u pana Jana z Ústí na hradě Kozím,[21]) kdež až do smrti tohoto příznivce svého, někdy v červnu roku 1414, tedy přes půldruhého léta se zdržoval.

Odtud píše dopisy „věrným Čechům“ a „Pražanům“ do Prahy, při nichž sice rok udán není, z obsahu však poznáváme, že do roku 1412 náležejí; den však bývá udán; jeden na př. psán jest „in adventu filii dei, qui veniens“ etc. (Doc. 44, list 20.), tedy před adventem, kterýž se roku 1412 počínal 27. listopadu; jiný psán byl v prosinci. (Doc. 46, list 21.) V tomto posledním listě píše mezi jiným: „Zvídají a vyptávají se kněží a podobně jiní, kde bych já byl. — Prchl jsem dle nauky Kristovy, abych nebyl příčinou věčného trestu... a by pošetilí služeb božích nestavili.“ Nevědělo se tedy z počátku, kam se byl uchýlil.

V tomto čase však ještě do Prahy se vrátil a celou zimu roku 1413 tam ztrávil.

Vysvítá to z narážky ku konci čtení 29. v Postille, kdež mluví o tom, proč se má člověk báti kletby: „Třetí má se báti pro škodu bližních, jimž by mohla přijíti pro tu kletbu, tak že by se snad nerozumně slova božího od kletého varovali, neb že by jim duchovní potřebu stavili, jakožto rádi a obecně činí, když já jenom počnu kázati. A věděvše dobře, že jsem byl

[21]) Hrad tento byl nedaleko Měšic u nynějšího Tábora. Zbývá po něm jenom kamenitý pahrbek uprostřed lesův.

v Praze od Vánoc až přes Velikou noc, sloužili jsou; a jak jsem mile kázal, tak jsou ihned stavili službu ti, kterýmž jest těžko slovo boží slyšeti." (II. 206.)

Meškal tedy Hus od vánoc až přes velikou noc v Praze, zabývaje se hlavně spisováním.

Zejména pochází z té doby znamenitý jeho traktát „O svatokupectví", jenž dle určitého vročení 2. února roku 1413 dokončen byl. Také tenkrát anebo za pobytu následujícího před 21. červnem téhož roku latinský spis „De sex erroribus" napsal, znamenav šest bludův, jimiž mnozí mohli by býti zavedeni, a položil písmo svatých v Betlémě na stěně, aby se jich lidé vystřehli. (III. 212.) Spis tento sepsal později s hojnějšími výklady jazykem českým.

Poněvadž nekázal a jaksi na zapřenou se tu zdržoval, snadno vysvětliti, že list jeho, psaný k synodě, jež se hlavně za příčinou jeho pře 6. února roku 1413 konala, mohl by vypadati, jakoby psaný z venkova. Ostatně jest v něm jenom theoretický obsah, obrana jeho, totiž „proti radě doktorské", a tak mohl býti zcela dobře psán v Praze a tu uveřejněn neb doktorům poslán. Ale nelze připustiti, že by se z toho souditi mohlo, že tehdy Hus z Prahy ustoupil, jako míní Palacký a Tomek, poněvadž by to uvedeným jeho slovům odporovalo; udal by tu věc podrobněji, čehož příklad níže uvedeme.

Ze spisu Husova „Proti osmi doktorům" se dovídáme, že děkan fakulty theologické, Štěpán Páleč, žádal na něm v koncilium, jež se na Žebráku konalo, aby předložil synodě spisky své „O odpustcích" a „O bulle papežově", jež ve škole veřejně četl. (Op. I. 304.) Hus chtěl je předložiti, žádaje, aby se napřed zavázali, že chtí všichni upáleni býti, nenajdou-li v něm bludů; pakli naopak, aby totéž jemu se stalo. „Což uslyševše doktoři," praví, „byli postrašeni a vyžádali si, aby se směli poraditi o závazku takovém. Vrátivše se odpověděli, že chtí jednoho proti mně dáti za sebe, avšak ne všichni se zavázati. A já jsem jim řekl: ‚Vy všichni za jedno stojíte proti mně samotnému, jenž jiných k tomu nepřitahuji, aniž strany sobě tvořím: na mne samého nebo na vás všechny má trest ohně přijíti.' Což uslyševši družina pana krále, řekla: ‚Srovnejte se hezky mezi sebou.' A ihned všichni, kteří byli v koncilin, se zdvihli." (Op. I. 292b.)

Král totiž svolal koncilium toto na Žebrák, aby u věci Husově před synodou samou nějaký smír nastal. Hus patrně byl tu „s mnohými ze své strany" osobně přítomen. Ale to nebylo tedy žádné „ustoupení" v tom smyslu, v jakém ho Hus v narážkách na tyto věci užívá. V synodě pak samé nebyl, nýbrž měl tam své zástupce, kteří s jeho vědomím a v jeho jméně jednali. I tu se věc lépe vysvětluje přítomností Husovou v Praze. Z Kozího nebyl by se mohl o všem tak rychle dorozuměti.

Když pak konečně opět kázati se odvážil, stavili dle jeho slov ihned služby boží, a on tedy ustoupil ku konci dubna zase do Ústí na žádost královu,[22]) jenž slíbil, že při jeho vyrovnati dá.

Brzy po velkonocích (r. 1413 připadal hod boží na 23. dubna) ustanovil čtyři kommissaře, aby předsedali zvláštní kommissi z osmi doktorů,

---

[22]) Patrno tak z místa v Postille (II. 173.), jež níže uvedeme, a z dopisu k M. Křišťanovi z Prachatic, kdež praví: „Myslím, že jsem zhřešil, k žádosti králově kázání opouštěje." (Doc. 57.)

z nichž čtyři byli nepřátelé Husovi, čtyři pak jeho zástupcové; mezi těmito Jan z Jesenice, mezi oněmi Páleč, Stanislav a Petr ze Znojma a Jan Eliae. Ti měli vyšetřiti učení Husovo a věci srovnati.

Ale působením posledních čtyř vyrovnání zmařeno a král, rozhněvav se, ze země je vypověděl. To asi také přispělo ke zvýšení nepřátelství Štěpána Pálče a Stanislava ze Znojma. Že v ten čas Hus v Praze nebyl, pravil sám dle Mladěnovicovy zprávy ve výslechu dne 7. června roku 1415, háje se, že nebyl on příčinou vypuzení jich. (Doc. 282.)

A když tedy z toho smíření zase nic nebylo, přišel Hus do Prahy po druhé již v červnu téhož roku, jakž souditi lze ze závěrku spisu „O šesti bludích“, kterýž tam dokončil dne 21. června.

Tam dí: „Tak stojí psáno v Betlémě latině na stěnách o tom bludu, jenž dobře slove česky ‚svatokupectví‘, jakož jsem položil na počátce této poslední kapitoly. A skonal jsem v středu po svaté Trojici (t. j. 21. června, poněvadž Trojice jest v neděli a roku 1413 připadá na 18. června) v Betlémě. A kněží Pražští i s arcibiskupem, vědouce, že jsem tu, a druzí viděvše mě, nestavili služby boží vedlé přikázání papežova, jehož jsou na mě dobyli; a tak sami jsouce neposlušni, sloužíce vedlé svých nálezkův, jsou kleti a profáni, t. j., jenž kněžství jsou ztratili.“ (III. 240.)

Erben (III. 343.) klade spis tento do roku 1414, bezpochyby dle doby, z níž pochází nejstarší rukopis; ale tento jest opisem. Že by Hus 6. června roku 1414 v Praze byl, o tom nemáme žádné zprávy. Naopak dobře se podobá, že v červnu r. 1413 byl v Praze, poněvadž se již v Postille, kteráž ku konci října r. 1413 dokončena byla, o tom zmiňuje. (Viz níže II. 173.) — Latinský traktát „De sex erroribus“, předlohu tohoto traktátu českého, sepsal Hus roku 1413 a nalepil v Betlémě na stěnách, ať již za prvního, anebo za tohoto druhého návratu svého do Prahy, jak se tvrdí ve vydání Norimberském z roku 1558. To by tedy domněnce naší neodporovalo. — Obšírný traktát „De ecclesia“ měl ten čas již sepsaný, poněvadž byl dle přípisku v Norimberském vydání v Betlémě veřejně předčítán, a dle zprávy jiné (v rkp. Klem. V. G. 11, fol. 111^{b})[23]) dovídáme se, že tu byl, jak vykládá Tomek, předříkáván opisovačům, a dílo to že dokonáno bylo 8. července r. 1413. Ať jakkoli celou poznámku pojmeme, nasvědčuje, zdá se nám, výkladu našemu, jednak že celý děj onomu uveřejnění traktátu „De sex erroribus“ na stěnách kaple Betlémské se podobá, jednak že poněkud pochopitelnějším jest, přijmeme-li za pravdu, že Hus při tom měl nějaké účastenství osobní, i když slova „pronunciaverunt publice“ z činnosti samé zdají se jej vylučovati. To bylo by novým, ovšem jen pravděpodobným důkazem tehdejší přítomnosti Husovy v Praze.

Potom Hus opět kázal několikráte, ale vždy službu stavili. Což když veliký zmatek v lidu činilo, ježto kněží nechtěli ani křtíti ani pochovávati, ustoupil zase z Prahy, tehdy již po třetí, do útulku svého na hradě Kozím.

Vypravuje to sám v Postille (II. 173.) takto:

„A já zpoleh na milosti boží a na radě mnohých lidí, jichž nejsem hoden u paty líbati, vida, že lid má dosti slova božího i jiné duchovní po-

---

[23]) Explicit tractatus intitulatus de ecclesia, compilatus a reverendo Magistro Johanne Hus, Baccalario formato in sacra Theologia, quem pronunciaverunt publice in Bethleem Anno Domini 1413 et finiverunt eodem anno proxima feria V^{ta} ante festum sancti Spiritus. Hunc etenim tractatum praedictus Mag. Hus fecit contra consilium doctorum, quorum pro tunc fuit dux Stephanus Palecz etc. Ostatek nepoučuje.

třeby, když jsou hledali mého bezživotí, ustoupil jsem (I.); potom vrátiv se kázal jsem, a opět, kdy měl rok o smlouvu býti k žádosti královĕ a ze svolení na kázání lidu, opět jsem ustoupil (II.). Potom když v tom roku nic nebylo k vysvobození slova božího, opět jsem kázal, a vždy jsou službu stavili; a to stavení ďábelské že veliký nátisk v lidu činilo, ano nechtí křtíti, ani mrtvých pochovávati, a boje se pohromu velikého v lidu, opět jsem ustoupil (III.)."

U výkladu tohoto místa panuje veliký zmatek. Historikové naši různí se tu v náhledech nejen mezi sebou, nýbrž i sami sobě časem odporují; má ovšem věc ta pro ně menší důležitost.

Palacký uváděje toto místo (Doc. 719) klade ústupy Husovy takto: I. (1412 m. Julio?), II. (1412 m. Dec.?) a III. (1413 m. Febr.), tedy do měsícův července a prosince r. 1412 a února r. 1413. To však odporuje slovům Husovým, an dí, že „byl v Praze od vánoc až přes velikou noc" (rozumí se r. 1413); i tento citát mezi výňatky ze spisů Husových v témž díle uvádí, ale beze všeho vysvětlení.[21]) List, kterýž psal Hus v únoru roku 1413 „proti radě doktorské", mohl býti docela dobře psán v Praze, poněvadž tu na zapřenou se zdržoval. Tím byl i Tomek sveden, že v „Dějinách university Pražské" (str. 227) pobyt Husův v Praze „od vánoc až přes velikou noc" do roku 1414 kladl, ač Postilla, v níž slova tato čteme, v říjnu roku 1413 dokončena byla. V „Dějepise Prahy" (III. 531.) jest již na rok 1413 položen, ale v čas synody vzdálil se prý Hus na nějaký čas z Prahy, a proto vztahuje slova: „kdy měl rok o smlúvu býti" na synodu.

Prvním ústupem zajisté míní zde Hus onen, kdy, jak sám výslovně praví, zpoleh na radě mnohých lidí, jichž nebyl hoden u paty líbati, když hledali jeho bezživotí, z Prahy odešel. A to bylo, jak sám Palacký v Dějinách vypravuje, na počátku prosince, dle Tomka pak již v říjnu, tedy jistě *na zimu roku 1412.* Mezi „lidmi, jichž není hoden u paty líbati", zajisté pokládá krále Václava, kterýž mu k tomu radil, ač i více přátel jej k tomu přemlouvalo, čehož na jiném ještě místě dotýká řka: „Též mi se přihodilo, že jedni mi radili, abych kázal, když pohrom byl na bratří a kletby a služby stavení, a druzí mi radili, abych nekázal. Však jsem rozuměl, že obojí dobrým úmyslem jsou radili; avšak z obou rad nebyl jsem jist, která by se sjednala s vůlí boží." (I. 463.) — Bezživotí jeho pak hledali Němci tehdy, když jej chtěli jíti v Betlémě, an kázal. To tedy nemohlo býti v červenci, nýbrž v listopadu nejspíše, jak na počátku článku tohoto ukázáno, a jak mimo to vysvítá z následujícího: Hus psal ještě poslední části svého „Výkladu", kterýž „před svatým Martinem (= 11. listopadu) roku 1412" dokončil, jistě v Praze, poněvadž praví při výkladu na páteř, mluvě o milosrdenství, že se u něho poněkud zdržel a šíře o něm psal jednak proto, že ho předmět ten zajímá, a „také," dí, „že nižádný mi v tu dobu, když jsem psal, nepřekazil." (I. 298.) Na Kozím nelze takového překažení předpokládati, kdežto v Praze víme určité, že v ten čas byly naň činěny útoky. Neskončil-li tedy celý spis v Praze, což více pravdě se podobá, tož aspoň jistě jen několik málo dní před 11. listopadem na venkov se odebral.

Druhý ústup dostatečně označen jest slovy: „když měl rok o smlouvu býti k žádosti královĕ" atd., kterýžto rok kommisse osmi doktorů byl v dubnu

[21]) Ani Loserth ještě k vysvětlení tohoto sporu nepřispěl (srovn. Los. 135. a 141.), maje ovšem při líčení života Husova na zřeteli především účely své.

roku 1413, což jest ve shodě se známou zprávou Husovou, že byl v Praze až přes velikou noc. Po druhé tedy ustoupil brzy po velkonocích, t. j. *ku konci dubna roku 1413.*

Ústup třetí konečně udál se *najisto před říjnem roku 1413,* kdy na Kozím Postillu sepisuje, a snad již ku konci července téhož roku, poněvadž hned, „když z toho roku nic nebylo“, zase do Prahy se byl odebral a tam 21. června traktát „O šesti bludích“ dokonal, a 8. července spis „De ecclesia“ byl dočten.[25])

Vrátiv se do útulku svého v krajině Táborské, působil mezi lidem venkovským s úspěchem tím větším. Ač klatba jeho všem v kostelích hlásána, tím zvědavěji hrnuli se k němu zástupové, a slyšíce, že pravé slovo boží káže, velice jej sobě oblíbili.

Mohl tedy později, když na Krakovec se odebral, odpověděti knězi jednomu, jenž byl u jakéhosi pana Ctibora zároveň kuchařem a jemu se vysmíval, že vyhnán byl z Táborska: „Také slyším, že praví kněz kuchmistr, bych byl z jiného kraje vyhnán. Divím se, že smí tak mluviti, ano toho není. Ale věděti má kněz kuchmistr, že velmi mne žádají v tom kraji, v němž jsem kázal: v městech, i ve vsech, i na polích, i na hraďech, i pod hrady, i v lese pod lipou u hradu, jenž slove Kozí.“ (III. 241.) „Prve jsem kázal v městech i v ulicích,“ praví jinde, „ale nyní káži mezi ploty, podlé hradu, jenž slove Kozí, mezi cestami měst i vsí.“ (II. 256.)

A tak kázával na Kozím Hrádku pod lipou, již tam posud na stráni nad potokem Kozským ukazují, a jak z jiné poznámky jeho vysvítá, dal ho dovézti hostitel i do okolních městeček a dědin vzdálenějších, kdež on lidu slovo boží hlásal. Praví totiž v Postille (čt. 47. A.): „I já pohříchu! jezdím, a v tom svou nestatečnost vyznávám, že nechodím pěšky kázat, jako můj vykupitel chodil; nevím, pomůže-li mi to, že bych pěšky tak daleko a tak brzo nemohl přijíti.“

O kletbě, kterouž stížen byl, často se zmiňuje (zejména v Postille čt. 4., 29. F., G., 41. C. D. a v „Knížkách proti knězi kuchmistrovi“) a ji za neplatnou prohlašuje.

IV. O původnosti ve spisech Husových.

Poněvadž spisy Husovy jsou obsahu náboženského, bude vyšetřování původnosti týkati se hlavně jeho *učení,*[26]) byť by i sebe více oplývaly kulturními obrázky a líčením událostí časových. I bude zníti konečná otázka v té příčině, zdali učení Husovo jest nové, z jeho vlastního přemyšlování a filosofování vzniklé, tedy původní, nebo zdali pouze vykládá věci již odjinud známé, tedy jest-li nepůvodní?

S touto otázkou souvisí zcela přirozeně jiná, byl-li totiž Hus opravdu reformátorem?

[25]) Tento pobyt okolo 21. června roku 1413 stanoví také Tomek v D. univ. (str. 221.); ale v Děj. Prahy (III. 548.) klade sepsání spisu „O šesti bludích“ přece na rok 1414, a to na základě nejisté poněkud zprávy, že tehdy Hus v Praze zase byl. V rukopise jednom se praví, že 20. dubna roku 1414 přišel Hus do Prahy; byl by se tam pak musil zdržeti aspoň do 6. června toho roku (totiž do „středy po svátie Trojici“).

[26]) Literaturu této otázky se týkající chronologicky stopuje Loserth v úvodě spisu svého „Hus und Wiclif“.

Tu pak jde především o význam slova „reformátor"; béřeť se brzo v tom, brzo v jiném, jednou v užším smyslu, podruhé v širším. Spokojíme-li se s výkladem, že reformátor jest, kdož svým působením vnějším, svým vystupováním a činností převrat způsobil v dosavadních poměrech společenských, pak pochopíme, proč až posavad bylo ve světě svorné mínění badatelův českých i cizích, že byl Hus reformátorem. A v tom smyslu bude s náhledem takovým zajisté souhlasiti každý. V tom smyslu byl také reformátorem ve věcech církevních papež Řehoř VII., tedy Svatý Otec, v poměrech kulturních Krištof Kolumbus, atd.

Mezi theorií a praxí, mezi naukou a životem panuje v lidstvu ode věků neshoda, tu větší, tu menší, největší však ve filosofii a zvláště v náboženství. Jenom velmi řídcí veleduchové překonali neshodu tuto snad naprosto. Nejkřiklavěji jevila se v náboženských poměrech středověkých, a jeví se zvláště nám, poněvadž doby ty v historii starší nejvíce jsou objasněny. Četné hranice bez viny upalovaných lidí osvěcují daleko široko zástupy bezbožného kněžstva, protokoly a zápisy samých dozorců církevních v přečetných podrobnostech dosvědčují jeho zhýřelost, tak že stesky a žaloby i „kacířů" pronásledovaných, jimž v tom víra odepřena bývá, jsou jen slabou ozvěnou dosvědčených zlořádů a vad kněžských.[27]) Na místě posvěceném a v rouše kněžském konány nejednou skutky zvířecké, na témž místě jindy pro jedno slovo křivě pronesené, pro jeden pohled ne dostatečně zbožný mučen a týrán věrný křesťánek nelidsky, na témž místě konečně ve stálém střídání pokrytecký pastýř s dramatickými posuňky, vzdechy a pláčem vyléval svoje city zbožné.

Tak zrodila doba největší náboženské přísnosti a nedůtklivosti snad největší a nejhojnější neplechy. Tyto šířily se od kněžstva mezi lid, a nakaženy byly jimi veškery poměry společenské.

Mistr Jan Hus, syn doby své, avšak syn nezkažený a nadšený duchem pravzoru svého Ježíše Krista, nemohl při své opravdovosti a upřímnosti netečně patřiti na zkázu a zavádění následovníkův církve jeho. Jeho volání: „*Žijte* také tak, jakož věříte a učíte se neb učíte jiné" bylo tím přečinem, jenž tolik pobouřil poměry společenské, a jenž byl vlastní a pravou příčinou smrti jeho. V tom spočívá význam jeho působnosti náboženské. Snaha jeho nesla se tudíž k reformování života a srdce křesťanského tak, aby tento souhlasil s křesťanským učením, nikoli k reformě učení samého. Byl přesvědčen, že to snaha dobrá, toho času zvláště pro lepší církve samé nutná, i obětoval jí odhodlaně život svůj, moha věděti, že při horlivosti sebe větší nezlomí proud obecné nákazy.

Historikové, líčící potomní doby, jmenují ovšem toto jeho počínání nejmírněji neblahým. Ale toho nelze také upříti, že vředy veliké bez bolestné operace odstraniti se nedají. Sám Hus, patře na poměry tehdejší, tušil, že z toho bezpochyby bude bouře, a pokoje pravého nebude možno udržeti. Na kolikeré scestí při tom zavlečena bude věc původně dobře zamýšlená, toho ovšem tušiti nemohl. Mimo to pošinulo rázné vystoupení jeho kolesa pokroku

[27]) Srovn. D. P. III., str. 216, 243—51, pak Loserth 261 a násl., kdež podána jsou excerpta z knihy visitační Pražské dioecese z roku 1379, jichž Tomek užil již před lety při spisování třetího dílu Dějepisu města Prahy (1875). Co naproti tomu Hus (II 303.) uvedl, jest jediný případ toho druhu ve všech jeho spisech, kterýž poněkud šíře líčí a to ještě způsobem velmi slušným. Poznámka jeho „O by bylo hodné pověděti, co jistého zlého vím" atd. měla zajisté svou příčinu.

značně ku předu, a bylo zajisté i ke konečnému ustálení poměrů církevních pobídkou prospěšnou. Nezdá se nám býti pravděpodobno, že by při tehdejší chabosti a zmalátnělosti všech vrstev společenských princip mravní rozjímáním tichého filosofa vzpružil se k takové síle, jako rázným zakročením ohnivého kazatele, jako dále katastrofami, otřásajícími hrudí i nejbídnějších jednotlivců. Světové nešvary světovými pohromami se léčí. Toť patrno v celém přírodním vývoji, tedy i přirozeno.

V oné základní myšlénce učení a působení Husova, že totiž podle slov Kristových ne ten, kdo říká Pane! Pane! vejde do království nebeského, nýbrž kdo srdcem jej ctí, kdo vezme kříž jeho a následuje jej, vidíme jenom víru živou a zbožnost vroucí, ku kteréž také rozehřívají jeho spisy. Ne kacířem a bludařem, ale spíše asketikem a náboženským blouznivcem bychom jej nazvati mohli, zejména se stanoviska moderního; než i ten název byl by nespravedlivý, poněvadž jemu nešlo o věci nepatrné, malicherné, formální, nýbrž činnost jeho celková týkala se věcí kardinálních a rozumných.

Však ve snaze vyložené byl Hus rovněž synem doby své a následovníkem celé řady mužův po opravě toužících; toliko v síle a v energii, jakou jí věnoval, nemá rovného sobě.

V tom tedy smyslu jedině a vzhledem ku převratům, jaké vystoupení jeho způsobilo, můžeme Husa nazvati reformátorem.

Avšak obyčejně reformátorem rozumí se ten, kdo poměry náboženské vnitřní, tedy především věrouku přetvořuje neb aspoň pozměňuje nějakou naukou novou, původní, na př. Luther. V tomto smyslu Hus reformátorem nebyl; neboť sám učení nového nevymyslil, a hlásal-li nějaké učení nesvé, nemůžeme, byť i bludařské bylo, reformátorem jej nazvati.

V jednotlivostech a formálnostech shledal odborný učenec theologický, tedy zajisté povolaný u věci této, Dr. A. Lenz mnohé úchylky od učení církve katolické.[28]) K tomu prof. nábož. P. Karel Konrád poznamenává příležitostně,[29]) že teprve mnohem později, na sněmu totiž Tridentském, církev katolická svoji nauku přísně formulovala. V témž smyslu vyslovuje se o něco později Loserth.[30]) Zdá se tedy, že věc zasluhuje dalšího ještě vyšetření.

Většího ospravedlnění sboru Kostnickému dostalo se na první pohled spisem Loserthovým „Hus und Viklif", kdež dokázal, že byl Hus Viklefistou: některé pak články učení Viklefova vyhlášeny byly za kacířské.[31]) Byl by to ovšem formální důvod pro odsouzení Husovo, ale na druhé straně

[28]) „Učení mistra Jana Husi na základě latinských i českých spisův jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu Kostnickém. V Praze, 1875."

[29]) K. Konrád: „Dějiny posvátného zpěvu staročeského. Díl I. V Praze 1881".

[30]) „Das Buch von Lenz hat gegen die Ansichten verschiedener Schriftsteller, welche behaupten, dass Hus von der katholischen Kirche gar nicht abgewichen sei, den Beweis erbracht, dass Hus in einer Reihe von Lehren vom Dogma der katholischen Kirche abweicht. Aber doch wohl nur jener, die ihre Lehrsätze im Tridentinum in fester Weise formuliert hat, was bekanntlich zur Zeit des Constanzer Concils nicht der Fall war. S. dag. das Urtheil von Lechler a. a. O. (sc. „Johann von Wiklif") 2. 227. Die Frage ist nur, ob Hus wirklich einer Irrlehre überwiesen worden ist? Und wir antworten darauf entschieden mit nein." (Los. 249. v pozn.)

[31]) Odsouzení toto však nevztahovalo se k osobě Viklefově. (D. P. III., 450.) Viklef zemřel již roku 1384 v Lutterworthu jako tamní farář, a články jeho odsuzovány teprve po letech 1396—9, kdy nastaly pro přívržence jeho („Lollardisté") poměry nepříznivé změnou v církevní i politické dynastii anglické. (Tomáš Arundel-Lancastrové.)

*

nesmí se zapomínati, že byla přede sněmy Basilejským a Kostnickým větší volnost u výkladě dogmatickém, poměry nebyly ustáleny, a ve mnohých věcech mohlo se snad vyskytnouti „kolik hlav, tolik smyslů“. Že Hus přidržel se výkladů Viklefových a je rozšiřoval, v tom nemohlo býti viděno kacířství a bludařství při soudci nepředpojatém. Viklef sám se svými spisy byl by spíše mezi učiteli církevními nalezen nežli mezi bludaři, kdyby se byly poměry politické v Anglii při samém konci XIV. stol. nebyly utvářily tak nepříznivě proti jeho učení. Hus, drže se Viklefa, následoval učitele svého Stanislava ze Znojma a měl v té věci mnoho spojenců velmi horlivých. Dále třeba při tom uvážiti také slova jeho, an píše, že Viklefa jen potud se přidržuje, pokud přesvědčen jest, že učení jeho pravé jest, a že mnohé ze článků, za bludy mu kladených, pojmou-li se ve smyslu náležitém, dobré jsou, a stěžuje si do mnohých, že nebyly vytaženy z originalů s patřičným kontextem. Toto poslední tvrzení zasluhuje důkladného prozkoumání; týkáť se i článků proti Husovi z jeho spisů vybraných, a Loserth shledal, že skutečně s parallelními místy ve spisech Viklefových často až doslovně se shodují. To platí zejména o článcích, vytažených od Pálče ze spisu „De ecclesia“ (Los. 100., 153. a 154.). Pokud nebude zevrubně dokázáno, že vybrané články týkají se zásadních myšlének z učení Viklefova a že v nich podán kontext dostatečný ku pochopení pravého smyslu, v jakém Hus je pojímal, nejsme oprávněni vyjádření Husovo bráti v pochybnost.

Úhrnný výsledek naší úvahy jest, že Hus nebyl reformátorem v užším smyslu, a že tudíž nehlásal učení nového. To pak ve spisech jeho, poněvadž učení křesťanské vykládají, může býti označeno jakožto n e p ů v o d n o s t.

Při tom však nesmíme zapomínati, že spisy pravověrné nemohly býti již tehdy, a čím dále tím méně mohou býti původní. Až podnes v otázkách dogmatických samostatně badati znamenalo by tolik, jako odchylovati se od pevně stanovených thesí církevních, od učení církve obecné, jež předpisuje i v ý k l a d y písma, jednotlivých článků víry, atd. Toto odchýlení pak podle vkusu té které doby může reformátorstvím, kacířstvím, bludařstvím a pod. zváno býti.

Konečně ve středověku i v oborech nenáboženských, kde badání vždy a všude jest svobodnější, jest původnost pojmem velmi relativním. Podle různého pojetí témuž spisu jednou přiřčena, podruhé odepřena býti může. Sotva který spis v tom ohledu před požadavky doby nové obstojí. Středověk nebyl nikterak tvořivým. Zásluha nejlepších spisovatelů všech národů tehdejších záleží obyčejně jen ve více volném pojetí nějakého substrátu, nejčastěji latinského. Jsou sice mezi jednotlivci rozdíly patrné, ale přece jenom vždy v mezích tehdejší tvořivosti, a ta celkem chabou nazvati se musí. Nad hladinu obecné zmalátnělosti duševní jenom řídké hlavy vynikají, na př. Viklef a Štítný. I u těchto a jim podobných mužův, kteříž uprostřed ochablosti středověké v ohledu samostatnější tvořivosti třpytí se jako hvězdy, i u těch nepochybujeme, že další badání v náboženské literatuře tehdejší objeví nejenom jednotlivá místa, ale i celé kapitoly, jež více méně doslovně u spisovatelů středověkých starších i pozdějších dob objevovati se budou jakožto „loca communia“, jakožto společný majetek tehdejší literatury. Bylo-li již důkladně bádáno po pramenech spisů Viklefových, Štítného, Matěje z Janova a jiných? Nejsou ani samy dosud důkladně prozkoumány, natož jejich prameny! Vydány jsou jenom některé.

Také okolnost, že theologové tehdejší zplodili literaturu velmi rozsáhlou, zrazuje nám očekávati v nich nějakou původnost. Ode mnohých máme až 50 a více traktátů náboženských.

To-li vše uvážíme, přijdeme již a priori k tomu výsledku, že spisy Husovy v jádru svém jsou nepůvodní, a žádný objev v tomto ohledu nemůže nás překvapiti; že však, pozorujeme-li je se stanoviska spisovatelova a se stanoviska jeho doby — a to jest jedině oprávněné stanovisko pro historika literárního — obstojí čestně před jinými toho druhu, ano že nade mnohé theologické spisy vynikají; při dalším zkoumání nalezne se v nich zajisté dost a dost původního, najisto pak hojné a někdy dosti obšírné episody o událostech časových. V tom ohledu budou míti v literatuře naší vždy velikou váhu, neboť ta po původnosti v theoriích náboženských se nesháni; tato větší důležitost má pro historii církevní, u Husa pak ovšem také jest důležita k pochopení jeho významu, života, i konečného osudu.

Však přece ani historie literární nemůže dostatečně oceniti zásluhy spisovatelovy, pokud zevrubně a evidentně nevyzkoumá jeho pramenův.

V tom ohledu učinil počátek v poslední době Dr. J. Loserth, professor university Černovické, zpomenutým již spisem „Hus und Wiclif. Zur Genesis der Husitischen Lehre." Srovnávaje latinské spisy Husovy se spisy Viklefovými, přišel k výsledku, že z těchto Hus rozsáhlou měrou a často doslovně čerpal. (Dokončení.)

Drobnosti historické.

VII. Psal-li se Záviš Vítkovec po Falkenšteině bavorském?

Sdělil *Ludvík Doméčka.*

Z celého mohutného rodu Vítkovského nejvýše povznesl se Záviš z Falkenšteina, ale spolu nejtragičtěji život svůj dokonal. Tak populárních charakterů historických, jako on, u nás po skrovnu jest známo. Avšak proč psal se z Falkenšteina, a kde ono místo leželo, dosud určitě povědomo nebylo. Palacký ve svých dějinách poznamenal, „sám (Záviš) nazýval se příjmím z Falkenšteina, tuším ode hradu v Bavořích na blízku hranic českých ležícího". [1]) Za to jiní historikové pojednávající o Závišovi méně byli opatrni nežli Palacký, tvrdíce zcela positivně, že jmenoval se po bavorském hradu Falkenšteině. Sváděla je asi okolnost, že Vítkovci měli v Bavorsku a sice v tak zv. čtvrti Mühlské některé statky. Jmenovitě Mat. Pangerl hledaje prvotní vlast pro Vítkovce v nynějším Bavorsku, všemožně se přičiňoval, aby Záviše na Falkenšteině bavorském nějak usadil. Pohlédnuv však do dějin tohoto hradu, nemohl si vysvětliti, jak se mohl sem Záviš dostati. Podivno mu již bylo, že J. Strnadt v pojednání svém „Versuch einer Geschichte der passauischen Herrschaft im oberen Mühlviertel", uváděje rodokmen rodiny Falkenšteinské, jíž hrad Falkenštein náležel, o nějakých jejich vztazích příbuzenských k Závišovi se nezmiňuje. A dějiny samy potvrzují tuto rodinu za panující na Falkenšteině bavorském právě tehda, kdy počíná se Záviš jme-

---

[1]) Dějiny česk. nár. Díl II., kn. VI., str. 130.

novati z Falkenšteina. Poněvadž Pangerl pro dokázání these své musil míti Záviše v Bavorsku, vypudil krátce rodinu Falkenšteinskou z rodného hradu a čin ten ospravedlnil výmluvou, že následkem nedostatku pramenů nedá se zjistiti, jak Záviš opuštěného hradu nabyl. Na základě svých domněnek dal pak hrad biskupu pasovskému, jehož purkrabím ustanovil tu Záviše. Ke konci roku 1274 Pangerl zase Záviše propustil a dovolil ve zdi hradu Falkenšteina navrátiti se dřívějším pánům jeho.[2])

Pravá příčina, pro kterou nelze Záviše Vítkovce v soulad uvésti s dějinami bavorského Falkenšteina, jest prostě ta, že po něm nikdy se nepsal, nýbrž po Falkenšteině, hradě ležícím v Doluích Rakousích, poblíže hranic moravských. Hrad tento držel na počátku druhé polovice XIII. stol. Ota z Meisova, jenž dav se zakoupiti Belou IV. králem uherským, stal se zrádcem Přemysla Otakara II. Leč byl prozrazen a k rozkazu Otakarovu r. 1265 na hrdle ztrestán.[3]) Ježto, kdo hrdlem propadl, propadl také svým statkem ve prospěch panovníkův, dostal se tudíž dle všeho Falkenštein králi českému Přemyslu Otakarovi. Na hradech, jež patřily ku knížecí nebo královské komoře, mívali čeští panovníci za úředníky kastellány, purkrabí čili župany a takovým kastellánem ustanovil někdy po r. 1265 Přemysl Otakar Záviše Vítkovce na Falkenšteině rakouském. Poprvé nazývá se z Falkenšteina r. 1272,[4]) pak r. 1274 „Zabissius castellanus in Valchenstein".[5]) Jestliže jmenuje se obyčejně pouze Závišem z Falkenšteina, pomíjeje své důstojnosti, není to nic zvláštního; tak na př. shledáváme, že Boček, zakladatel kláštera Ždárského na Moravě, jsa kastellánem Znojemským, píše se r. 1252 toliko ze Znojma, a byv ustanoven markrabětem Přemyslem správcem hrabství Berneckého a Nidského, zval se později prostě hrabětem z Berneku a Nidy.

Na Falkenšteině Záviš kastellánem dlouho nebyl. Přidružil se záhy s ostatními Vítkovci k úhlavním nepřátelům Přemysla Otakara II. I byl od něho buď r. 1275 nebo 1276 ze země vypověděn. Jak Vítkovci se Závišem v čele r. 1276 Otakaru Přemyslovi se odměnili, jest s dostatek známo. Ač nebyl více kastellánem na Falkenšteině, přece Záviš po něm se psal až ke sklonku svého života, ano na pečeti jeho z r. 1272 nalézá se i sokol, na nějž upomíná název Falkenštein. Snad též vinoplodná návrší, zvaná podnes „Rosenberge", která táhnou se východním směrem od hradu Falkenšteinu, v pojmenování svém chovají pamět na tytéž dávno minulé doby, kdy vídali na Falkenšteině pětilistou růži Vítkovskou.

VIII. Jak Kutnohorští r. 1529 proti Turku zbrojili.

Sdělil prof. *Josef Šimek.*

Kutnohorským [1]) psali v první polovici r. 1529 jménem královským pp. hejtmani dvakráte žádajíce pomoci proti Turku, zvláště pak děl, prachu a lidí vojenských. I dáno jim v odpověď, že obec Kutnohorská předky JKMti

---

[2]) Mittheilungen d. V. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen (X., p. 154 a 156): Zawisch v. Falkenstein v. Math. Pangerl.

[3]) Palackého Dějiny. D. II., kn. IV., str. 179.

[4]) Na pečeti v Mittheil. d. V. f. Gesch. d. D. in B. X. — Sedl. Hrady. D. III.

[5]) Eml. Regesta, č. 971.

[1]) Dle jednotlivých udání v knize memorabilní z let 1529 a 1530 v Kutnohorském archivu uložené (folio 97, 214, 216, 233, 234, 243, 244, 263, 265).

osvobozena jest[2]) a s takovými věcmi nikdy nic činiti neměla a to pro vezdejší náklady na hory; v obci pak že jest chudoba a ani těch lidí že prý není... Na těch odporech však pp. hejtmani přestati nechtěli a psali po třetí žádajíce a poroučejíce, aby se stalo. Tu svoláni jsou i pp. obecní a starší Kutnohoršti (5. května), „ježto by někdo z nich věděl něco k tomu poraditi a potom (nebyv zavolán) řekl by, že jsem toho věděl a takto bych se smluvil....“ Pp. ob. a st. zkrze Ondřeje zlatníka odpověděli byvše tázáni o radu a rozhodnutí, že by rádi učinili, „ale prohlédajíce k výsadám, dobře se jest se při nich zachovati a že nedostatek přišel na obec“, tak že privilegia, chudoba a nemožnost zabraňují přispěti; „hakovnic pak nemáme a co jest, jest skrovně“. Ten hlas šel ode všech.

V poslední den měsíce srpna obeslali pp. šepmistři formany a poroučeli jim, aby do Vídně jeli, jak dopsáno KMtí a pp. hejtmany, že jim bude zaplaceno.[3]) Formani se však vymlouvali, že s to býti nemohou, že nemají koní, druzí, že mají koně chromé a ti že by tam nedošli a že vozů nemají. Nato je však pp. šepmistři upozornili, že toho nikterak odbývati se nedá, poněvadž potřeba pilná jest pána našeho netoliko, ale i nás všech nastává, „a protož abyste, co bude možno učinili a ze spolku dvoje vozníky (vypravili) a pak-li kářka bude s vozem moci býti, dnes bez meškání panu šepmistru oznámili.“

4. září svoláni jsou pp. ob. a st. a sděleno jim, že komoráti (Kammerrath) píší, aby na vojnu hotovi byli vedle jiných proti Turku nezastírajíce se výsadami a nehotovostí. Pp. ob. a st. nato, že sice potřeba jest nutná, „ale poněvadž hory drží se těžce a jako za ocas a protož s jinými městy nemají v to potaženi býti, aby táhli. A kdyby to bylo a lid odcud táhl a obyvatelé zdejší táhli, již by hory k úpadu přišly, jakž za krále Václava také odtud hnuto bylo lidem, padly ty hory, ale nebyly tak hluboké jako nyní; ježto kdyby puštěny byly, již by jich čáka nebyla, neb za předešlých

---

[2]) Výsady té, totiž aby do války lidí posýlati nemusili, dostalo se jim od Vladislava II., a proto již roku 1528 ohrazovali se Kutnohoršti vyslanci ku sněmu Pražskému svými svobodami proti povolené pomoci na pěší a jízdní lid a psali i domů (3. května) o tom, že „před stavem městským obzvláště a to nejednou jsme se ohlásili, že my od takových pomocí jsme osvobozeni“. Při jednáních pak stavu městského ohlásili, že nebudou o pomoci té rokovati, „poněvadž se nás tu nic nedotýče“; k tomu dodávají: „toho také jsme neobmeškali a teď jsme již se tu v komoře o tu pomoc ohradili a za milostivou přímluvu těch pánů k KMti žádali. Pak nevíme, jaká nám odpověď dána bude; než co na nás jest, vězte páni milí, že o to velikou péči máme, aby mohlo z té pomoci sjíti.“ (Sněmy české I., str. 272.) — 23. června píší jiní poslanci Kutnohoršti z Prahy, že „v tomto jednání o pomoc, kteráž na nás uložena, dosti starostlivě jednáme“ a naděje jest, že jednání šťastně pro město skončí. Pan z Vartenberka radí, „bychom se, kdež můžem, v stav městský nevpojovali, nýbrž že jsme z strany výsad mimo jiná města...“ (Sněmy české I., str. 277.) — Ještě 10. září činí poslové nepatrnou zmínku o pomoci, až konečně 24. září stala se výpověď rozhodná králem Ferdinandem, že od sbírek a pomocí horníci z věcí horních osvobozeni jsou, však ze statků svobodných pomoc že činiti mají. (Sněmy české I., str. 281; originaly listin těchto jsou v Kutnohorském archivu městském.) Zajímavo jest, že v knize lib. hered. niger. A 8. nalézáme, že Jan Trnka, hrnčíř, zaplatil kolem sv. Petra a Pavla k obci za dům (Kroupovský, za kterýž obci vyplácel) 7 kop gr., a „ty jsou dány na pomoc proti Turku téhož léta, tu když dáváno z m(ince?) 13 kop 12 gr.“

[3]) Na sněmu později (4. října r. 1529) držaném bylo vůbec ustanoveno, aby formani, kteří by spíži neb vojenské věci vezli, od 4 koní dostali téhodně 2 kopy beze stravy; kdyby stravu a obrok dostali, pak jen 1 kopu. (Sněmy české I., 310.)

králů jiní jich bránili a nápomocni byli..." Co se týče hotovosti, „aby hejtmané zřízeni byli a zbroj[4]) aby ohledána byla. A též plotové na valích[5]) buďtež vzděláni a opraveni; zůstáno na tom, aby v pondělí o tom sjití bylo" (zápisu o tom však není).

18. září svoláni jsou ob. pp. a starší a vzneseno na ně, jak hejtmané a desátníci mají se řaditi a že desátníci po čtvrtích, jak někdy bývalo, jsou sepsáni. Se vším tím ob. pp. a starší souhlasili a připomenuli, aby i valy se opravily a fortny zdělaly, „neb nevíme, kdo co o nás myslí a mohl by v noci zapále škodu udělati.[6]) Lidé poddaní aby byli též pohotově, a jakž jiní, aby táhli a jako jiní se zachovali, kdo by je vedl někoho zřídíc."

27. září opět jsou svoláni ob. pp. a starší a „vzneseno na ně, co se tažení proti Turku týče, jak poslové zpravují, že král JMt sněm drží a dnes svou osobou v Praze býti ráčí a že mluveno k poslům, zdali se ještě zastírati chcete svobodami a privilejemi vašimi znajíce takovou pilnou potřebu, a protož aby pp. ob. a starší k tomu radili, jak v tom se mají zachovati. I odpověděli, že jest mezi nimi rozdíl, že se některým zdá, aby tam nebylo vysýláno, některým zas, aby bylo, z příčiny, abychme v hněv neupadli KMti a aby něco neuložili na nás, aby nebylo příčiny, že by byl pokřik na nás veliký, co vrány křičeli by na nás, a protož lépe se vidí, aby hotovost byla a všichni pohotově byli."

---

[4]) Myslí se tím ovšem zbroj obecní, o níž na desce Lib. flav. maj. se dovídáme: „Roku 1496 zbroj, která jest koupena pánům k obci: 14 kusů zadních a předních, jeden kus po 18 gr. alb., lebek 7, kapalínů 7 v témž trhu po 18 gr. b., krom na dvojí hlavu přidali jsme 8 gr. a za to kapalín sám stojí. It. myšek 10 párův a 2 páry kdylníků, to vše jedno k druhému pár po 10 gr.; na to jsem dal 8 gr. a tesaři jsem dal 2 gr., že mi k nim polici udělal, aby na ní kapalíny stály a lebky. It. dal jsem jemu (prodávajícímu, jehož jméno se neuvádí), když jsem od něho zbroj koupil, 5½ kopy gr. alb., It. podruhé, když jest přijel, dodal mi lebky, kapalíny, myšky i dal jsem jemu 5 kop 2 gr. Item dal jsem za plátno a za hřebíky 16 gr. Summa zbroje činí 10½ kopy 2 gr." — Dle zápisu v téže knize z roku 1514 bylo ručnic 46, hakovnic 10 koupeno k obci, pavez též 10 a to všecko měl hospodář opatrovati a dle rozkazu panského k sobě přijati.

[5]) Hory Kutny byly sice opatřeny zdmi, valy, příkopy atd., ale tohoto opevnění po válkách husitských nebylo příliš dbáno. Souditi tak lze dle mnohých udání knihy lib. hered. maj. (1442—1478), kdež dočítáme se, jak založen byl domek u zdí městských (1451), jak jiný postaven v příkopě (1461), jak dali pánové kus příkopu za zahradu (1465) atd.; též o tom lze souditi z chvatu a práce, do jaké Kutnohorští při smrti Jiříka krále se dali, bojíce se o své město. Tehda bořili domy v příkopech vystavěné a majetníkům dávali za to domy v městě, rušili zahrady v příkopech a p. Když pak za pozdější vlády Vladislavovy nebezpečenství minulo, opakovalo se totéž, jako po husitských válkách (lib. flav. min. g. 10.): kusy valů se rozdávaly, zahrady omezovaly se ploty a vše posázeno. R. 1481 dali pp. dovolení, aby Michal erckafeř, jenž koupil si domek na valech městských, směl hradby prolomiti a vrata si tam udělati, „znajíce pilnosť, s kterouž si Michal byl vedl při kostele sv. Barbory". (Bylť kostelníkem) [L. fl. min. A 22.] Valentin Jelenek koupil si 1521 dům „na valech". [L. her. niger E 20.] Štěpán Pampův koupil zahradu od Kolinské až ku Kouřimské bráně (1521). Rozkopávati valy dovoleno však nebylo (1488). Turci obléhajíce 1529 Vídeň upomenuli zase pány Kutnohorské, že by valův a příkopů k obraně dostatečných více všímati si měli; a tak roku 1530 nalézáme (Lib. mem. 1529—30, fol. 388.) upomenutí při volbě nových pánů, „že všichni pp. ku valům a zdem přihlížeti mají".

[6]) Na sněmu při sv. Lucii držaném žádá se král, aby opatření učinil před „odpověďníky a nepřáteli tohoto království, ježto takové některé někteří v říši zjevně i tajně přechovávají, a odtud do tohoto království škody se činí a ohně se pouštějí..." Sněmy české I., str. 312. V Kutné Hoře byly čtyry čtvrti.

Hotovost v Hoře Kutné byla tedy zřízena, hejtmani a desátníci také a stav takový potrval po celou dobu, co Vídeň obléhána od Turků (27. září až 15. října), ba jak se zdá, ještě déle. Někteří však neradi hotovosti té se účastnili, kladli odpor a celému zařízení se vysmívali. Zvláště vynikal tu jakýsi Kosmovec, jenž tak prudce se vyjádřil o hotovosti, že pp. 18. října povolali k soudu svědky jeho výroků Václava Hanu, Jiříka Klábala a Bartoše Kučeru, aby pověděli, co Kosmovec „o desátnících a zřízení vojenském zde v městě mluvil.“ Hana udal, že K. řekl, „že nevěří, by kdo tak hrdý byl, aby mu rozkázal zbroj kupovati,“ a dopověděl prý, „na ty úřady bych s . . l“. Klábal udal, že spolu žertovali a když Hana řekl, že Kosmovec musí býti desátníkem, že odvětil, že nemá zač koupiti zbroj „a kdybych měl, koupil bych si sýra a másla; abyste radši vzali na se S⁰ Davida zbroj . . .“; podobně dosvědčil Kučera.

Zatím odtrhli Turci od Vídně.

Pomocná vojska vracela se ponenáhlu domů a také čeští žoldnéři přišli vypravovat o svých trampotách. Kutnohorští žoldnéři vrátili se v měsíci listopadu; tehda totiž (17. listop.) věžnímu trubači Viktorinovi (dle všeho ne příliš umělému), který také proti Turku byl vytáhl, „dána byla zase služba na ten způsob, aby pilnější byl na věži hlásek svých, se nehadroval, nevadil a něčemu se troubiti učil i s druhým, ne vždy jednu (troubil) . . . Páni když to poznají, budou naň laskavi. Také se dověděli, že řekl, „že o tu službu nestojí“, Viktorin však tvrdil, že nikde něco podobného neřekl, pročež jest za trubače přijat.

Když pak se žoldnéři hlásili o plat, tu jednalo se o to, mají-li dostati jen 20 gr. za týden, jak sněmem bylo ustanoveno,[7]) aneb 23 gr., jak Kutnohorští páni původně žoldnéřům svým slíbili. Rozhodnutí stalo se 23. listopadu ve prospěch žoldnéřů, kteří dostali o 3 gr. téhodně více než jinde.

Titéž žoldnéři zavdali však ještě jednu příčinu k jednání v plném sezení. Dříve než totiž byli proti Turku odtáhli, prokázali s dostatek svoji bujnost tím, že Kutnohorskou šibenici pobořili. Po válce bylo se obci o to starati, „aby klynet ten byl opraven“. Patrně však nechtěl nikdo ruky k tomu přiložiti a proto ustanoveno 10. ledna 1530, „aby králové a pacholci rychtáře, hudci, povaleči, někteří vězňové s vinami k tomu přidržáni byli, aby pomohli králům, kteří dobrovolně spravovati se podvolili; kladky, provazy a nádobí tesařské tesaři mají zapůjčiti, nechtí-li se toho sami dotýkati.“ Při tom žádáni jsou však i tesaři, aby šibenici opraviti pomohli, „neboť nemohli pp. nalézti, komu by zdělati věc tu lépe náleželo; že tesaři proto na poctivosti ujmu nevezmou, neboť i jiná řemesla katu posluhují jako masem, meči, suknem a j., a přec jim neškodí.“ Tesaři však rozhodně odepřeli svou pomoc při stavění šibenice a toliko nástroje a nádobí své zapůjčiti slíbili (12. ledna).

---

[7]) Sněmy české I., str. 308: „pěším aby se větší služba neplatila než po 20 gr. č. na týden, než kterým by se slušná spíže dala, těm toliko aby se dávalo 15 gr. č. . . .“

Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.*)

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV. Annorum 1333—1346. Opera Josephi Emler. Vol. 4. a 5. Pragae 1886. Sumtibus regiae scientiarum Societatis Bohemiae.

Čtvrtý a pátý svazek čtvrtého dílu zavírají v sobě 869 kusů listin od roku 1342, 29. Dec. až 1346, 14. Febr., z nichž opětně veliká část jest nových neb nově kollacionovaných. — Čtvrtý díl těmito svazky jest až na listiny z několika měsíců a některé snad dodatky dokončen; zbývá k němu, jakož i ku dílu třetímu, vydati registříky, kteréž ovšem vyžadují práci velikou a opatrnou. Ale doufáme přes to, že brzo se jich dočkáme, aby oba nové díly regest, v době nepoměrně krátké vydané, mohly býti úplně přístupnými badatelům. — Způsob vydání jest vždy stejně pečlivý, jako býval ve svazcích předešlých.

Politická bibliotéka č. V.: Řeči dra. Frant. Lad. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech. V Praze 1886, nákladem J. Otty. Sešity XI.—XV. 8⁰ str. 49—288.

Sešity tyto vyšly dosti rychle za sebou a zavírají v sobě řeči z roku 1863: o řádě volicím, o reorganisaci polytechniky, o zakoupení Hollarovy sbírky rytin, o zákoně obecním, o řádu volení v obcích, o zastupitelstvech okresních, o stavbě silnic, o káznici, o porodnici a o řádě stavebním; z roku 1864: o zákoně obecním, o školách hospodářských, o jazykové rovnoprávnosti ve školách, o zálohách na stavby silnic, o nedotknutelnosti poslanecké, o rytířských lénech Karlšteinských, o reorganisaci blázince, o dosazování učitelů, o vrchnostenských příspěvcích na školy, o výpůjčce obce Pražské na plynárnu a most, o dlažebném mýtě v Praze, o českých stolicích na fakultě lékařské, o volbách do říšské rady, proti soustřeďování trestanců v Praze a o zřizování silnic zemských. — Jako předešle i nyní jednotlivé řeči opatřeny krátkými úvody a poznámkami, což knize dodává trvalé ceny. Vydání i co do tisku a úpravy jest velmi slušné.

Říšské i právní dějiny německé. Se zvláštním zřetelem k zemím rakouským sepsal prof. Dr. J. J. Hanel. Sešit II. Str. 97—192. V Praze 1887. Nakladatel J. Otto.

V sešitu tomto dokončuje se odstavec o rozvoji osvěty právní v době nejstarší a začíná se část druhá o době franské a sice velmi pěkným úvodem historickým o politických dějinách Franků za Merovingů a Karolingů až do založení říše německé, a pak o právních pramenech a národních právech Sasů, Frisů, Langobardů, Durynků, Alamannů, Bavorů, Burgundů a západních Gothů. Počíná se pak ještě v tomto sešitu nový odstavec o Římském obyvatelstvu ve státech germanských a o právu jeho. — Dílo toto lze velmi doporučiti.

---

*) Sestavili: archivář Karel Köpl, skriptor Ferd. Tadra a Ant. Rezek.

Novější dějepis rakouský (od roku 1526 do roku 1860). Sepsal prof. dr. W. W. Tomek. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto. Sešity 6.—9. 8° str. 241—432.

Vydávání novějšího dějepisu rakouského rychle pokročilo přes prázdniny od katastrofy Valdšteinské (1634) až do vladaření císaře Josefa a jeho oprav státních. Viděti však z toho, že v desíti sešitech nebude lze dílo ukončiti, a že asi o dva neb tři sešity větší bude přes rozvrh původní. Tím lépe pro čtenáře, a zvláště pro posluchače vysokých škol, jimž spisem tímto podává se příruční kniha velké hodnoty.

Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové. Napsal Dr. František Bačkovský. Díl I. Období předbřeznové. V Praze 1886. Nákladem Frant. Borového. Sešit 16. a 17. str. 721—767 a předmluva str. XXXI.

V sešitě tomto promlouvá se o zástupcích epiky v době předbřeznové, o Vocelovi (dokončení), Vinařickém, Klácelovi, Šnaidrovi, Janu Jindřichu Markovi a Jos. Jar. Kalinovi. Tím bez vnitřních příčin I. díl těchto dějin ukončen. Z rozsáhlé předmluvy mohly $^4/_5$ na prospěch spisu odpadnouti.

Petr Parléř a mistři Gmündští. Napsal Dr. Karel Chytil. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto, 8° str. 41.

Ve krátké rozpravě snešeny a rozebrány všechny zprávy o Parléřovi a mistrech Gmündských a vyložen význam jich pro dějiny umění v Čechách způsobem dokonalým. — Rozprava Chytilova vyšla ve sbírce Přednášek a rozprav, kterouž u přesném výběru vydávají a redigují Jaroslav Goll a Ot. Hostinský.

Hrady a zámky české. Popisuje prof. Aug. Sedláček, illustrují bratří Liebscherové, V. Brechler a V. Král z Dobrévody. Nákl. Fr. Šimáčka v Praze.

Dílu V. sešity 13.—16. (běžné číslo 83.—86.) obsahují popis a dějiny: Bradlce, Železnice, Levína, Košťálova, Olešnice, Dřevenic, Radimi, Heřmanic, Vlkova, Staré Paky, Konecchluma, Kovače, Kamenice, Lužan, Stavu, Mokřice, Úlibice, Hostinného, Sejf, Čermné, Chotěvic, Forstu, Javorníka, Studence, Čisté, Lomnice, Kozlova, Nové vsi, Vrchlabí, Fuchsberka, Purkhyblu, Stěpanic, Branné, Jilemnice, Smiřična, Kunratic, Kruhu, Purklína a Veliše. K tomu přidány dvě tabulky znaků rodin ve východních Čechách osedlých.

Děje i paměti Brandejsa nad Orlicí. Sepsal JUDr. Fr. Břet. Kadlčík. V Praze 1886. Tiskem a nákladem J. Otty. 8° str. 359.

Obsah spisu jest následující: Brandejs nad Orlicí; Hrad, zámek, bratrský sbor a bratrský dům; Popis starého hradu; Děje a držitelé zboží Brandejského; Jan Jiskra z Brandejsa; Privilegia a svobody Brandejským od bývalých vrchností udělené; Hřbitov Žerotínský na zahradě v Loukoti; Pikhartský „krchůvek“; Cechy řemeslníkův a jich pečeti; Brandejs „Kozí“; Jan Amos Komenský; Katolický chrám; Klášter Orlík nad Klopotem; Úryvky z knih purkrechtních a gruntovních. — Co do věci, při rozumné oekonomii, mohla polovička kniby odpadnouti, kdyby se nebyly znovu otiskovaly věci odjinud již známé a jinde tištěné. Knize bylo by to prospělo, poněvadž jsouc

lacinější více byla by se kupovala a četla. — Snaha spisovatelova jest vší úcty hodna; jednotlivé partie knihy nestejné však ceny. Přídavky ze starých knih a otištění privilegií dosud neznámých jest záslužné. Vydání jest skvostné, četnými illustracemi opatřené.

Paměti o rodě Bohdaneckém z Hodkova. Sepsal Vincenc Em. Bohdanecký. V Benešově 1886.

Spisovatel, patrně příbuzný se starou rodinou šlechtickou, o níž píše, sebral ve dvou sešitech (str. 32) všechny zprávy o rodě Bohdaneckém z Hodkova a přidal k vypravování svému i tabulku genealogickou a několik vyobrazení. — Nedostatkem této práce jest, že spisovatel málo dává nám nazírati do pramenů, z nichž čerpal; v prvním sešitě zdá se, že z míry využito spisů Vlasákových.

Z výročních zpráv školských došly nás toliko tři, se články prof. Dra. Fr. Šembery, ředitele J. Zacha a J. Braniše a J. V. Nováka.

Šemberův vzletně psaný článek (Canossa) jedná o sporu mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV., kterýž vrcholil v ponížení císařském v Canosse; společná studie ředitele J. Zacha a J. Braniše dotýká se dějin stavby „Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře“ a jest velice pěkná; článek J. V. Nováka podává krátký historický nástin „O vývoji českého jazyka spisovného“.

Časopis Musea království Českého 1886. Redaktor Josef Emler. Ročník LX. Svazek druhý a třetí:

Josef Truhlář, Sigismundus Gelenius, jeho život a působení vědecké; Z. Winter, Město a kraj Rakovnický za vojny třicetileté; Konst. Jireček, Srbský cár Uroš, král Vlkašin a Dubrovčané; Ferd. Tadra, Jan ze Středy, kancléř císaře Karla IV., biskup Litomyšlský a Olomoucký; Jaroslav Goll, Jednota bratrská v XV. století; V. V. Zelený, Tomáš Pešina z Čechorodu; W. W. Tomek, K objasnění básně o Oldřichovi v rukopise Kralodvorském (jest odpověď Tomkova ke Gollovu spisu ve předešlém svazku „Sborníku Historického“ oznámenému; Gollova replika k této odpovědi již jest také ohlášena); A. Rezek, Jesuitská divadelní hra ku oslavě císaře Matiáše z r. 1617; Fr. J. Zoubek, O Komenského polemikách theologických.

Památky archaeologické a místopisné. Redaktor Jan Bohuslav Miltner. V Praze 1886. Nákladem archaeologického Sboru Musea král. Českého. Dílu XIII. sešit 5. a 6.:

K. Chytil, Vývoj miniaturního malířství v době králů rodu Lucemburského; Ant. Rybička, Pomůcky k biografickému slovníku českých malířů; J. Teige, Příspěvky genealogické; J. B. Miltner, Paměti Volyňské Bartoloměje Prokopa z let 1617—1647; T. Bílek, Stav far l. 1650—1652 v krajích Chrudimském, Kralohradeckém, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížetství Fridlandském l. 1630; Fr. Prusík, Staré nápisy české; Fr. Lepař, O sporech kolleje Jesuitské v Jičíně, jimiž se objasňuje povaha tehdejší doby; M. Lüssner, Mrtníky a Komárov; Zprávy a drobnosti.

Athenaeum, listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Hlavní redaktor prof. T. G. Masaryk. V Praze 1886. Nákladem vlastním.

Číslo 10. ročníku III.: J. Gebauer, J. Král, K. J. Černý, T. G. Masaryk, J. Goll, J. Polívka, O. Hostinský, J. Truhlář: Materialy

ku vědeckému posouzení Rukopisu Kralodvorského a Zelenohorského. Číslo 1. ročníku IV.: Psychologie jacobinismu (dle H. Taine, Les origines de la France contemporaine. — Kniha tato celá již dávno by měla býti přeložena do češtiny); J. Gebauer a J. Truhlář: Materialy ku vědeckému posouzení RK-ho a RZ-ho. Pak články polemické v téže věci proti Kalouskovi a Ant. Truhlářovi od J. Golla, J. Krále a T. G. Masaryka.

Slovanský Sborník. Redaktor Edv. Jelínek. Nakladatel J. Otto. Ročník V. 1886. Číslo 5.—10.

Č. Hornov, Ruský mužík; J. Hudec, Kolo illyrské; A. H. Kirkor, Z dějin osvěty na Litvě; Vogezskij, Rozmluvy s hrabětem L. N. Tolstým; A. Kraus, Slované v literatuře staroněmecké do r. 1500; Dopisy Františka Palackého J. E. Purkyňovi; H. Máchal, O národní písni polabských Bodrcův; Edv. Jelínek, Zámek Rapperswyl; J. Herben, Umění našeho lidu; B. Popelka, Lublaň a okolí; Fr. Dvorský, Příspěvky k dějinám slovanským; Č. Zíbrt, Něco o bohu Velesu; L. Škorpil, Z ruské vědecké literatury; K. Kadlec, Srbské učené družstvo v Bělehradě; J. Dunin Karwicki, O školách Křemeneckých; J. Bystroň, O vlivu češtiny na jazyk polský ve knížetství těšínském; Dopisy Václava Hanky J. E. Purkyňovi; V. Marek, Boj na Kosově; K. Kadlec, Císařská akademie věd v Petrohradě r. 1885; S. Podlipská, Zpomínka na Honoratu Wišniovských-Zapovou; K. Kadlec, Literární sborník Matice Haličskoruské.

Osvěta, listy pro rozhled ve vědě, umění a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. 1886. Ročník XVI. Sešit 7.—11.:

J. A. Helfert, Správní úředník doby předbřeznové; Z. Winter, O dětech, jako byly v XVI. století; Jos. Jireček, Bulharské národní a naše starověké zpěvy; Konst. Jireček, Na makedonských hranicích; J. Svátek, Habsburkové a český jazyk; J. Kalousek, Ve sporu o rukopisy III. a IV. (Cf. nahoře Athenaeum); J. J. Toužimský, Rozhledy v dějinách současných; K. Tieftrunk, Vzpomínka na Václava Zeleného; Sava Chilandarec, Obyvatelstvo Svaté Hory Athonské; J. V. Prášek, Památky mnichův Opatovických; F. Čenský, Jakub B. Malý; F. J. Zoubek, Komenský a vyvrácení Lešna polského 1656; J. Jireček, Ke sporu o rukopisy; J. J. Toužimský, Nový převrat v Bulharsku.

Cancellaria Johannis Noviforensis episcopi Olomucensis (1364—1380). Briefe und Urkunden des Olmützer Bischofs Johann von Neumarkt. Herausgegeben von Ferd. Tadra. Wien 1886. (Spisy akademické.) 8⁰ str. 157.

Spis zavírá v sobě vedle pěkného úvodu o rukopisech a přítomném vydání (Cf. také Sborník Historický III., 48 a Č. Č. Musea 1886) 219 listin proslulého Jana ze Středy, kancléře císaře Karla IV., a jest důležitým příspěvkem k dějinám této doby. Vydání jest velmi dobré.

Geschichte Schlesiens von Dr. C. Grünhagen. Gotha, Fr. A. Perthes 1886. Neunte—dreizehnte Lieferung. 8⁰ stran 81—446 a Quellennachweisungen II., str. 46.

Grünhagenova příruční kniha dějin slezských jest 13. sešitem dokončena a sice rokem 1740, od kteréžto doby dějiny slezské jsou částkou dějin pruských. — Pro české historiky jest kniha tato pomůckou nezbytnou a to

tím spíše, ježto vypravování samo jest plynné i věcně celkem správné, a hlavně proto, že v dokladech soustředěna jest skoro celá dosavadní literatura o dějinách slezských.

Zajímavým příspěvkem k dějinám r. 1848 v Praze jest článek *Fürst Alfred Windisch-Grätz und Graf Leo Thun in den Prager Juni-Tagen 1848.* Vyšel anonymně („Von einem politischen Mitkämpfer") ve Mnichovských Historisch-politische Blätter, 98 Bd. 1886.

Na místě bývalého „Wiener literar. Handweiser" počal vycházeti „*Oesterreichisches Literarisches Centralblatt*", jakožto časopis (čtrnáctideník) pro kritiku všech důležitějších zjevů literárních. Redakční komitét tvoří pánové: prof. Dr. H. Zschokke, prof. Dr. Frant. Pölzl, JUDr. J. A. svob. p. Helfert, prof. Dr. J. B. Weiss, Ondřej hrabě Thürheim a prof. Dr. W. Frind. Podle dosud vyšlých tří čísel (1. července až 15. srpna) souditi lze, že bude to časopis velmi dobrý; jak slyšeti, bude i také o vědeckých pracích česky vydávaných mívati obšírné referaty. V prvních dvou číslech jest zajímavá Helfertova recense o Gindelyově spisu proti Valdšteinovi.

Töplitz Eine deutschböhmische Stadtgeschichte von Dr. Hermann Hallwich. Mit 24 Illustrationen. Leipzig. Verlag von Duncker & Humblot. 1886. Str. XIII. a 471.

Že spis tento má účel tendenční, dozvídáme se hned ve předmluvě; jakého druhu tendence ta jest, bude každému jasno již dle jména spisovatelova a dle postavení, jakéž on v nynějším politickém životě zaujímá. Nechceme naprosto upírati panujícím tendencím práva, využívati historie ku svému a stran svých prospěchu; jen tolik ovšem žádati musíme, aby se to dělo svědomitěji aneb aspoň šikovněji, než v této knize, kteráž vypadá tak, jakoby Hallwich dějinami českými byl se zanášel jen docela povrchně, aneb jakoby mnoho, nesmírně mnoho byl zapomněl. Především jiným překvapuje nás obmezený názor spisovatelův (a jemu věru připisovali jsme horizont rozsáhlejší) v celém díle jeho. Neboť všecko, co činili držitelé Teplice a Tepličanům nebylo po chuti, jest Hallwichovi útokem na práva měšťanů, jest mu násilností; Tepličané zcela přirozeně jsou vždycky v právu! — Vedlo by nás daleko, kdybychom vypočítati chtěli všecky nesprávnosti přítomného spisu, neboť ani jediné stránky není bez nich: upozorníme toliko na omyly podstatnější, které v následcích svých nové řady nesprávností zplodily.

Hallwich bez nejmenšího pokusu o důkaz prohlašuje Teplici za věnné město českých královen a že mezi podkomořím a podkomořím české králové byl rozdíl, úplně mu při tom ušlo. U něho jest to úřad jeden. Druhý základní omyl, kterýž jest pak pro celé další vypravování osudným, spočívá ve výkladu privilegia z roku 1467. Privilegiem tím uděluje královna Johanna Teplickým „všecky svobody, milosti a práva, jakých užívají měšťané Litoměřičtí". Že Teplice přitom i na dále zůstala městem poddaným, dokazuje další věta téhož privilegia: „dass berührte Bürger und Stadt Töplitz zu diesem unserem Kloster und Schloss und nicht zu unserer Kammer und Burggrafenamt ewig zugehörig sein sollen." To však Hallwichovi docela nic nevadí; od tohoto privilegia mluví o Teplici jako o městě královském! — V listině jedné z r. 1411 jmenují se: „Bürgermeister und die geschwornen

Schöffen," a to spisovateli dostačí, die Trennung des Gerichtswesens von der Verwaltung jakožto faktum dovozovati.

Po těchto ukázkách nelze se diviti, že pozdější držitelé Teplice nejsou Hallwichovi „Grund und Erbherren", a že „primas" povýšen byl u něho „zum Repräsentanten der Obrigkeit innerhalb des Rathskollegiums, a má tutéž hodnost jako královští, později císařští, rychtáři ve královských městech! — K tomu přistupují ještě jiné resultaty badaní Hallwichova, jako jsou „das uralte Recht aller Städter" na svobodné kšaftování a t. p.

Nemožno však odepříti si, nepodati malou ukázku toho, jak Hallwich zachází se svými prameny. Vypravujeť na str. 166 docela vážně: „Am 30. August 1564 erschien zu Prag im Druck ein von Wolf von Wřesowitz im Verein mit Georg Melantrich von Aventin verfasster Codex böhmischen Stadt- und Landrechtes als „Constitutiones regni Bohemiae" (Práva a zřízení zemská), eine für die Rechtsgeschichte, wie für das praktische Rechtsverfahren hochverdienstliche Arbeit, mit welcher nach dem Urtheile berufener Fachmänner ihre Verfasser einen seltenen Fleiss, ein scharfes Judicium, vor Allem aber die umfassendste Kenntniss des Allgemeinen und des Landes-Rechtes bekundeten." K tomu cituje se: M. D. Adam z Veleslavína, Kalendář historický (1590), 458; — B. Balbín, Bohemia docta (ed. Ungar) II., 119; — Hammerschmid Prodrom. gl. Prag. 769.

Hallwich tedy neví, že zde jde „o zřízení zemské," kteréž zvláštní sněmovní kommisse od r. 1557 revidovala, a Wolf z Vřesovic jen členem kommisse té byl a jí předsedal, a že týž Wolf toto revidované zřízení zemské nákladem svým u knihtiskaře Melantricha vydal: jakož to všecko u Veleslavíny i Hammerschmida čísti lze. Balbín však praví: „Sed nihil illustrius ad gloriam illius esse potest, quam Constitutiones Regni Bohemiae a Wolfgango (Wrzezowicii) an. 1564, cum supremi scribae in regno fungeretur, ordinatae, vulgatae et publicatae, quae singularem ejus viri diligentiam, acre judicium, summam juris communis et patrii scientiam satis ostendunt": a z tohoto Hallwich, přes Veleslavínu a Hammerschmida, udělal to, co svrchu jsme citovali. — A ještě několik poznámek o českých pramenech. Staří koušelé jsou „älteste Consulen", „vobecní" jsou „Älteste", nad příkopem „auf dem Graben", dům Pardusovský, das Haus „zum Panther"! Jméno potoka „Bistržicka" jistojistě vzniklo od vesnice „Wistritz" pod Eichwaldem!

Ku konci podáváme krátký přehled obsahu. V První knize „Deutsche Anfänge" (500 př. Kr. — 1250) mluví se v 1. kapitole o vzniku Teplice a název města odvozuje se z keltičiny (proto: Töplitz); pokus teuto i u nejbližších přátel a spolurodáků Hallwichových potkal se s velikou nedůvěrou. Druhá kapitola věnována jest „dem deutschen Städtewesen" (1250—1398), třetí sluje: „Entwickelung und Zerstörung (1398—1426). — Druhá kniha nese název: „Czechische Herrschaft" a dělí se v tyto oddíly: 1. Die Husitenzeit (1426—1459); 2. Um Sprache und Freiheit (1459—1480); 3. Zur Unterthänigkeit (1480—1543). — Třetí kniha: „Allgemeine Restauration" má opět tři oddíly: 1. Ein gnädiger Herr (1543—1550) to jest Volf z Vřesovic; 2. des Gnädigen Ausgang (1550—1569); 3. Das Ende der Wřesowitz (1569—1585). — Čtvrtá kniha „Czechisch-Deutsch" výlučně téměř týče se sporu o vaření piva a sice v kapitolách: Streit um das Braurecht (1585 až 1587), Verlust und Strafe (1587—1590), In Armuth und Knechtschaft (1590—1619). Pátá a poslední kniha, „Rein-deutsch", ve dvou prvních kapitolách zavírá v sobě líčení války třicetileté a její následků (1619—1655),

ve třetí kapitole rychle proběhneme „Durch zwei Jahrhunderte (1655—1886)“. Registříkem jmenným i věcným končí se kniha, kteráž zevně velmi pěkně jest upravena, ale obsahem svým přinesla nám neočekávané sklamání.

Waldstein während seines ersten Generalats im Lichte der gleichzeitigen Quellen 1625—1630. Von Anton Gindely. Prag. Tempsky 1886. Sv. II.

Ve svazku druhém časopisu tohoto (str. 124) podali jsme zprávu o prvním díle nejnovějšího spisu Ant. Gindelyho; díl druhý vyšel brzy na to, tak že spis Gindelyho, jednající prozatím o Valdšteinovi v letech 1625 až 1630, jest celý v rukou čtenářstva. Jako díl první, tak obsahuje i díl druhý mnohé nové a zajímavé zprávy, sestavené způsobem, jak při díle prvním bylo řečeno. Gindely vyslovuje ku př. odůvodněnou domněnku, že osobnost „Personaggio grande“, od které pocházely důležité zprávy zachované v tak zvaných „relacích kapucínských“ nebyl Slavata, jakž posud všeobecně se za to mělo, leč nejvyšší kancléř království Českého Zdeněk z Lobkovic. Zajímavy jsou zejména zprávy o jednání při sjezdu knížat německých v Řezně a o odporu, který z počátku císař kladl žádosti za propuštění Valdšteina. Již tenkráte uvažována od rádců císařských otázka, jak by knížata německá mohla zabezpečiti císaře, kdyby Valdštein s vojskem svým, které od něho úplně závislé bylo, k nepříteli přestoupil. Císař dlouho nechtěl svoliti žádosti knížat německých, až konečně zpovědník jeho, jesuita Lamormain, proti Valdšteinovi rozhodnul. Když poselství, které Valdšteinovi propuštění jeho oznámiti mělo, k němu se strachem se dostavilo, uvítal je Valdštein vlídnými slovy; byltě již dříve o všem dobře zpraven a nebyl nikterak překvapen. Ku konci spisu svého podává Gindely charakteristiku Valdšteinovu, v níž uznává stránky jeho skvělé a přednosti, ale ovšem také přísně posuzuje a odsuzuje stinné stránky povahy jeho. Osobnost Valdšteinova stává se nám, čím více se všech stránek ji poznáváme, tím méně sympatickou, nimbus, kterým ji slavný básník německý oděl, ustupuje vždy více světlu kritickému.*)

*) Proti tomu, jak Gindely pojímá Valdšteina, vystoupil do jisté míry Helfert v „Oest. Lit. Centralblatt“ a nejnověji ohlašuje se obšírná odpověď také od Hallwicha. Tak viděti, že vyvine se opětně nová literarní polemika; neboť není pochybnosti, že Gindely k výtkám těm rovněž odpoví replikou.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník IV. — 1886 — Svazek VI.

Výprava arciknížete Ferdinanda na pomoc obleženému od Turků Sigetu roku 1556.

Sepsal prof. dr. *Frant. Kameníček.*

Známo, že ku konci první polovice roku 1556 sultan turecký Soliman II. dal rozkaz pašovi Budínskému, kleštěnci Alimu, aby se zmocnil pevného hradu a městečka Sigetu, ležícího při řece Almoši. Jaké pohnutky sultan ku takovému nařízení měl, nechceme stopovati; dlužno toliko zmíniti se, že byla právě ku podniku takovému doba velmi příhodná. Většina totiž sousedních měst a tvrzí uherských byla v rukou tureckých. Baboča, Kalmanča, Korotna na straně západní, Ráb, Ostřihom, Vesprim, Stoličný Bělehrad i Sv. Martin na severu Sigetu osazeny byly nepřátely křesťanstva, tak že Turci měli podstatnou příčinu domýšleti se, že od žádné strany obleženému Sigetu pomoc přijíti moci nebude.

Ali obklíčil na konci měsíce května Siget úplně. Obhájce tvrze a městečka Marek Horwáth hájil se nad obyčej statečně, nicméně byl konečně nucen oznámiti králi Ferdinandovi I., nepřijde-li co nejdříve značná posila, že není možno, aby přesile turecké odolal; hájilť se již pouze ve tvrzi.

A skutečně se mu tedy pomoci dostalo: Tomáš Nadaždi, palatin uherský, přitáhl mu na pomoc z Chorvatska a arcikníže Ferdinand činil již přípravy, chtěje vytrhnouti z Vídně na pomoc stísněnému Sigetu.

Zprávy, které o těchto pomocných výpravách jsou nám přístupny, různí se velmi značně nejen v podrobnostech, nýbrž často i ve hlavních údajích. Isthuanffi (Regni Hungariae Historia) píše o tom následovně: [1]) Tomáš Nadaždi, palatin uherský, přitáhl na pomoc Sigetu s četným vojskem z Chorvatska a dostal se až ků městu Baboči. Měl 1600 jezdců německých, jež vedl Jan Rupert, Otto a Jindřich Puchheimové (Pachanii) a Jan „Gilesius" (?). Štyřany vedl Jan Lenkovič a Korutance s částí Štyřanův Ondřej Rindscheid (Rindsatius). Pěší vojsko německé čítalo 4500 mužů, jimž velel Mikuláš Polweiler a Mikuláš Zrinyi.

---

[1]) Podáváme zde pouze věcný výtah o událostech, týkajících se obléhání Sigetu roku 1556. (Isthuanffi pag. 237 sqq.)

Město Baboča bylo v rukou tureckých, proto bylo od Nadaždiho obleženo Dne 22. července roku 1556 přitáhl kleštěnec Ali od Sigetu obležené Baboči na pomoc se 30.000 muži. V bitvě u města toho svedené zvítězili prý dvakráte křesťané a ztratili při tom 270 mužův a 30 zajatých. Baboča padla do rukou Nadaždiho a byla zbořena; později byla prý opět od Ondřeje Bathoryho vystavěna. Král Ferdinand I. prý to nařídil.

Druhá pomoc Sigetu přicházela od Vídně pod vůdcovstvím arciknížete Ferdinanda, syna krále Ferdinanda I., který měl ve vojště svém 3000 Čechů, Moravanův a Slezáků, mimo to prý 1000 Uhrů. Čechům velel kníže Jindřich z Plavna, Moravanům Karel ze Žerotína, známý Ferdinandův general. V čele celého vojska Ferdinandova, jež prý se páčilo na 9—10.000 mužů, stál Sforza Pallavicini. Jemu prý dle Isthuanffiho ještě byli podřízeni: Jan z Weisbriachu (Raispriacus) Honorius „Cunispergus" (?), František Thurzo a Pavel Celting. S vojskem tímto dorazil arcikníže Ferdinand ku městečkům Czurgu a Berczenczi, což jest asi poloviční cesta mezi Velikou Kaniží a Babočou.

Po bitvě u Baboče, čili na řece Rinyi (23. a 24. července) Nadaždi odtáhl s vojskem svým, aniž by byl poraženého nepřítele stíhal, od Baboče ku Berczenczi Ferdinandovi naproti a spojil se s ním.

Poražený kleštěnec Ali utíkal prý nazpět ku Sigetu a oblehl tvrz již dne 25. července znova, povolav si na pomoc posily od Pešťského beglerbega. Hradby Sigetu byly prý však mezi tím obnoveny a výpady Marka Horwátha proti Turkům po šest dnů tak prudky, že Ali dne 31. července od dalšího obléhání Sigetu upustil a se vším vojskem svým ku Pětikostelí odtáhl.

V ležení arciknížete Ferdinanda u Czurga odbývána prý byla tudíž porada mezi vůdci, co počíti. Karel ze Žerotína radil táhnouti rychle za Alim a zmocniti se Pětikostelí, které dle jeho mínění bylo tehdy velmi slabě opevněno. Avšak palatin Nadaždi rozhodně z toho zrazoval, uváděje pádné důvody mnohé, mezi jiným také ten, že by zásobování vojska bylo téměř nemožné; bylo tedy konečně ustanoveno (aby aspoň něco se stalo) oblehnouti tvrz Korotnu na jihovýchodě od Kaníže a zmocniti se jí, poněvadž právě tato tvrz překážela ještě volnému postupu ke tvrzi Sigetu. Korotna byla tedy od markrabí Sforzy Pallaviciniho obležena a snadně dobyta, tak že vojsko křesťanské ztratilo v boji o Korotnu pouze 30 mužů, totiž deset Uhrův a dvacet Němců.

Dobytím Korotny Turci tak se zalekli, že posádky jejich opustily všechny menší tvrze, ležící mezi Velikou Kaniží a Pětikostelím, totiž tvrz Szent-Márton, tvrz Sv. Vavřince, Sellyi a Grosgelii.

Za takových okolností mohl pak lehce Karel ze Žerotína s Janem Petou a Františkem Bočkajem opatřiti hrad Siget potravinami.

Po těchto událostech arcikníže Ferdinand vojsko své, s nímž u Legradu dlel, dílem rozpustil, dílem k Rábu do Uher poslal, sám pak vrátil se přes Šoproň do Vídně. Učinil tak proto, že Turci již zase ve značném množství u Pětikostelí se byli shromáždili a odtud na západ četné výpady činili.

Tolik Isthuanffi. Vypravování jeho o těchto událostech jest, jak patrno, zcela jasné, ale má tu vadu, že nesouhlasí ve všem se zprávami ostatními.

Fessler-Klein ve svých dějinách uherských (III., pag. 573—574) praví, že Nadaždi Aliho i s jeho 30.000 muži u Baboče sice porazil, ale že nemohl Turky pronásledovati pro nedostatek potravin. A kdežto Isthuanffi vypravuje, že po vítězství u Baboče město padlo v moc Nadaždiho a že bylo zbořeno, Fessler-Klein uvádí, že Baboča nepadla do rukou křesťanů, nýbrž že byla od Turkův osazena až do pádu Korotny. Dle Fessler-Kleina odtáhl pak Nadaždi až ku Veliké Kaníži (tedy ne ku Czurgu a ku Berczenczi), aby tam očekával arciknížete Ferdinanda s jeho pomocnými sbory. Arcikníže Ferdinand pak že vytáhl z Vídně teprve dne 24. srpna toho roku, tak že mohl doraziti ku Kaníži až ku konci zmíněného měsíce.

Hammer v dějinách osmanské říše (II., pag. 258—59) vypravuje pouze o tažení Nadaždiho, jak se zdá dle Isthuanffiho, že u Baboče byli Turci poraženi, město že bylo od křesťanů dobyto a zbořeno. O výpravě arciknížete Ferdinanda do Uher neví, aspoň jí nepřipomíná, tak že vypravování jeho jest téměř naskrze nesprávné.

Pešina (Mars Moravicus díl II., pag. 236 sqq.) připomíná pouze k obléhání Sigetu, že Karel ze Žerotína s 1000 jezdci poslán byl, aby nové zásoby do hradu zavezl.

Buchholtz v dějinách Ferdinanda I. (VII., pag. 336 sqq.) vykládá velmi obšírně výpravu Nadaždiho a Ferdinandovu do Uher a rovněž se diví, že Nadaždi po vítězství svém u Baboče (v něž také věří) nepronásledoval Aliho, ačkoliv prý tím mohlo vojsko turecké, čítající 30.000 mužů, býti úplně zničeno. Baboča dle Buchholtze zůstala prý i po bitvě v rukou tureckých. Buchholtz vůbec podává zprávy o událostech těchto nejbezpečnější, ale přece ve mnohé příčině neví si rady a jest patrno, že buď neměl dostatečných zpráv, aby všechno mohl řádně vysvětliti, aneb jednání Nadaždiho po bitvě u Baboče nebylo správným.

Jest totiž pravda, že ve vojsku křesťanském byl veliký nedostatek potravin, avšak to nemůže býti dostatečnou příčinou, proč Nadaždi svého vítězství u Baboče lépe nepoužil, proč totiž nepřítele nepronásledoval, aneb aspoň Baboče se nezmocnil. U Veliké Kaníže bylo sotva více špíže; vždyť máme zprávy, že byla dovážena ku Kaníži ze Štyrska; mohly tedy tytéž zásoby snadno také ku Baboči dopravovány byti. Abychom uvedli ještě jiné nesrovnalosti, připomínáme, že dle Isthuanffiho arcikníže Ferdinand radil se s Nadaždim u Czurga a Berczencze o dobytí Korotny, Fessler-Klein a Buchholtz praví, že v Hydvegu. Dle Fessler-Kleina výprava skončila se ku konci října, dle Buchholtze v první polovici. Vůbec není možno na základě zmíněných pramenův učiniti si pravý a jasný obraz o všech těch událostech, jež roku 1556 okolo Sigetu se odehrávaly. Nelze bezpečně stanoviti ani směr jednotlivých pohybů vojsk, ani určiti dobu, kdy jednotlivosti provedeny byly.

Všechny tyto úvahy nutí nás položiti si následující otázky:

a) Svedl kleštěnec Ali s Nadaždim bitvu u Baboče (jinak na řece Rinyi) a zvítězili křesťané, či Turci?

b) Padla Baboča po bitvě té do rukou Nadaždiho?

c) Kdy spojil se Nadaždi s arciknížetem Ferdinandem? Stalo se to spojení u Czurga a Berczencze, nebo u Veliké Kaníže?

*

d) Jaký byl počet vojska křesťanského před a po spojení obou vůdců? Na otázce této záleží mnoho, neboť nejlépe viděti z toho, mohl-li Nadaždi proti Alimu vítězně operovati. A konečně

e) kteří byli podvůdcové v obou pomocných sborech?

Mimo tyto hlavní otázky vyskytuje se zde ještě mnoho menších otázek vedlejších, které však vypravováním dalším samy sebou vysvitnou.

Abychom tyto otázky zodpovídati mohli způsobem úplně uspokojujícím, dlužno poohlednouti se po pramenu novém, pokud možná spolehlivém. Nejvěrohodnějším pramenem ovšem jest současná zpráva očitého svědka, aneb ještě lépe účastníka samé výpravy. Buchholtz ovšem používá při vypravování svém listův arciknížete Ferdinanda ku králi Ferdinandovi, ty však poskytují pouze material zlomkovitý, nesouvislý a pak netýkají se nikterak výpravy Nadaždiho, hlavně bitvy u Baboče. Pisateli těchto řádků podařilo se však nalézti pramen spolehlivý, kde způsobem pragmatickým výprava arciknížete Ferdinanda do Uher od účastníka se vypravuje. Jest to původní vypravování, nacházející se v Bočkově sbírce moravského zemského archivu v Brně pod signaturou č. 813. Na 32 stránkách foliového formatu vypisuje se tam celé tažení arciknížete Ferdinanda do Uher ku pomoci obleženému Sigetu a při tom děje se také zmínka o bitvě u Baboče. Nadpis manuskriptu zní: „Historia vera expeditionis anni 1556, seu de rebus gestis per Ungariam sub Serenissimo Principe Ferdinando, Austriae Archiduce, authore Petro Raymundo Amadono Med. Doctore.“

Dr. Petr Raymund (neboť tak zní dle vlastního podpisu jméno pisatele) byl lékařem ve vojiště Ferdinandově, jak sám o sobě praví, a zažil tedy události, o nichž svrchu bylo pověděno. O celé výpravě arciknížete Ferdinanda podal později zvláštní zprávu biskupovi Olomouckému Vilému Prusinovskému, o čemž blíže se zmiňuje věnování k rukopisu připojené, kdež původce vyznává, že napsal sice hned pro svou privatní zálibu průběh oné výpravy, ale do veřejnosti že ji dáti nechtěl. Mezi tím prý však poslán byl do Pruska a teprve když se vrátil, odhodlal prý se na doléhání svých známých uvésti zápisky své v širší známosť, hlavně když prý i jeden z uherských historiků (nemohli jsme nalézti, který) na něho poukazoval. Listina sama, která biskupu Olomouckému věnována byla, není psána rukou Raymundovou; on se pouze podepsal. Poněvadž pak Vilém Prusinovský nastoupil na stolec biskupský v Olomouci teprve dne 9. března r. 1565, jest zřejmo, že rukopis zemského archivu Brněnského psán jest teprve po tom roce, tedy nejméně po devíti letech, což také z dedikace lze si domysliti. — Jak se rukopis onen dostal do zemského archivu moravského, nelze určitě říci. Pan archivář Brandl míní, že přenesen byl do Brna z Kroměříže nebo z Olomouce nějakou náhodou. Událost ta že bude asi ve spojení se jménem bývalého archiváře Bočka, v jehož sbírce jest také zařaděna.

Pokud jsme mohli v Brně přehlédnouti literaturu, týkající se právě onoho obléhání Sigetu r. 1556, nenalezli jsme nikde, že by o rukopise tom zmínka byla, tím méně, že by z něho bylo čerpáno bývalo, tak že neuchýlíme se asi od pravdy, řekneme-li, že rukopis ten byl dosud neznám, aneb aspoň nepoužit, vyjma snad onoho dějepisce uherského, o němž sám dr. Raymund v dedikaci se zmiňuje.

Práce dra. Petra Raymunda činí dojem zprávy úplně pravdivé a objektivné, neboť původce sám prohlašuje ve věnování, že odhodlal se vylíčiti celou výpravu arciknížete Ferdinanda do Uher také z té příčiny, aby učinil konec prolhaným zprávám, jež prý i samému králi Ferdinandovi přednášeny byly. I jinak dlužno věřiti relaci dra. Petra Raymunda, neboť vylíčil celou tu výpravu tak podrobně, že není téměř jediné věci, jež by úplně objasněna nebyla, a můžeme na základě jejím výše položené otázky téměř s apodiktickou jistotou zodpovídati. Že pak ve hlavních obrysech s dosavadními zprávami se shoduje, svědčí rovněž o vnitřní její hodnotě. Krátký obsah, který podáváme s některými svými vysvětlivkami, jest následující:

Dr. Petr Raymund zmiňuje se na počátku vypravování svého, že sultan Soliman II. zrušiv příměří, poručil oblehnouti hrad Siget v Uhřích, poněvadž se mu zdála býti k tomu vhodná příležitost, když všechny okolní tvrze byly v rukou tureckých. Král Ferdinand I. prý se ovšem postaral o pomoc, která z Chorvatska vtrhla do Uher, aby vybavila Siget, ale vůdce Nadaždi nemohl ku předu, pokud se nezmocnil pevné tvrze a města Baboče při hranicích chorvatsko-uherských na řece Rinyi. Nezbývalo mu tedy, než Baboču oblehnouti. Avšak Turci (kleštěnec Ali) přitáhli ihned s velikým vojskem (30.000 mužů) obleženým Turkům v Baboči na pomoc, tak že Tomáš Nadaždi octl se náhle mezi dvěma ohni. Obléhal Baboču, ale sám byl také obležen. Nějakou dobu vojska byla v klidu. Avšak náhodou prý úkladně přepaden byl jakýs křesťanský vojín od Turka a v zápasu Turek byl proboden. To bylo příčinou a pohnutkou, že Turci zběsile vrhli se na vojsko Nadaždiho a před Babočou svedena byla pak hotová bitva. Rukopis praví o ní doslovně: ... „Regii uero, etsi pauciores essent, tamen animo praesenti erant, fortiterque dimicabant. Sed quia Regius exercitus medio fere loco constitutus erat inter arcem obsessam, ex qua ingentia tormenta in ipsos explodebantur, et hostium copias, ita ut utrinque oppugnarentur, nempe a fronte et tergo, duces Christianorum *receptui* canunt, ne hostes contempta Regiorum paucitate tandem animos efferrent, uixque milites accensos a proelio reuocant. *Soluta itaque obsidione Regii milites ad Canisam usque, quae duorum dierum itinere a Baboscha distat, confugerant,* subsidia expectantes noua.“ (Fol. 3.) To znamená: Ačkoli vojsko křesťanské bylo slabší tureckého a se dvou stran obstoupeno, přece bojovalo statečně; vůdcové však obávali se, aby Turci nezničili vojsko úplně, kdyby zvěděli, jak málo vojska křesťanského jest, a proto nařídili rychlý ústup ku Veliké Kaníži, městu vzdálenému od Baboče dva dny pochodu. O vítězství nějakém u Baboče nemůže býti tedy vůbec řeči, spíše o porážce, aneb aspoň o útěku vojska Nadaždiho, který v boji tom ztratil 60 jezdcův a okolo 100 pěších, tedy nikoliv 270 mužů, jak všeobecně se udává. Turci prý však ztratili mnohem více, ale opanovali pole; své mrtvé pochovali, ale mrtvoly vojínů křesťanských nechali ležeti nepohřbeny. Také tato okolnost, že vojáci Nadaždiho nemohli při odchodu od Baboče vzíti s sebou své mrtvé, jak to bývalo obyčejem, svědčí o rychlém a nuceném útěku vojska křesťanského, což dobře naznačuje v rukopise slovíčko „confugerant“. — Tomáš Nadaždi má pak již po celou ostatní dobu výpravy arciknížete Ferdinanda ve vojiště jeho značně podřízené místo, což zajisté byl následek nezdaru jeho u města Baboče.

Po vítězné bitvě u Baboče (na řece Rinyi) Turci město Baboču silněji obsadili, důkladně zásobili a vrátili se opět k Sigetu.

U Veliké Kaníže rozložil se Nadaždi se svým vojskem táborem a očekával celých pět neděl arcikněžete Ferdinanda, který vytáhl teprve dne 24. srpna z Vídně, bral se přes Šoproň a Kysek a konečně dne 7. září s Nadaždim u Veliké Kaníže se spojil.[2])

Ve spojeném vojsku byli následující čelní mužové se svými oddíly: Julius hrabě z Hardeku, jako dvorní maršálek, Ondřej Teuffl, náčelník (magister) jízdy, vedl 800 jízdných těžkooděnců tělesní stráže arciknížecí a mimo to měl pod svým vedením též 400 lučištníků. Pan Vratislav z Pernštejna, maršálek český, a Jan z Weisbriachu, každý se 100 jezdci, jež vypravili na své útraty. Jan z Celtingu vedl 700 mužů těžké jízdy rakouské. Rovněž 700 těžkooděných jezdců bylo ze Štyrska a z Korutan. Karel ze Žerotína a Sigmund N.[3]) byli vůdci veškeré jízdy české, páčící se na 1400 jezdců těžce ozbrojených z Čech, Moravy a ze Slezska. Byli prý rozvrženi na šest praporců. Kníže z Plavna vedl prý také 200 těžkooděnců jízdných a Antonín Turek 400 mužů sebraných na své útraty s menším počtem lehkých jezdcův uherských, kteří husary se nazývali. Konečně Tomáš Nadaždi, palatin uherský, chorvatský ban Mikuláš Zrinyi, František Dhay, František Bathiany a Ladislav Banfy vedli přes 7000 mužů různého vojska, jež bojovalo v bitvě u Baboče, jak ze všeho vysvítá. Již z toho také patrno jest, že by to byl býval zázrak, kdyby těchto 7000 mužů bylo u Baboče zvítězilo proti 30.000 vojska Aliho a proti posádce v Baboči.

V čele pěchoty německé, čítající asi 18 praporů (téměř 4000 mužů) stál Jan Pellway. Uherských hajduků bylo ve vojišti 600, jejich vůdcové se však v rukopisu nejmenují. Dr. Petr Raymund chválí pouze jejich otužilost a chrabrost.

Celkový počet vojska arciknížete Ferdinanda po spojení u Veliké Kaníže byl asi ten, že bylo 4400 jezdců těžkooděných 7000 mužů vojska Nadaždiho od Baboče a mnoho přes 4000 pěších. Úhrnem asi 16.000 mužů.

Seznam tento, zvláště pokud se týká jmen jednotlivých vůdců, není úplný, neboť dr. Petr Raymund sám přiznává, že nemohl při svém zaměstnání, totiž při ošetřování nemocných, úplně všechno v evidenci míti a důkladné zprávy si zjednati.

Hlavní část vojska zůstala v táboře u Kaníže po dvanácte dnů. Hned totiž čtvrtého dne bylo vojsko rozděleno na dva nestejné sbory. Markrabí Františku Sforzovi Pallavicininu svěřeno bylo osm praporů pěchoty německé, 700 jezdců těžce oděných, několik praporců husarův uherských a 100 hajduků. Ostatní vojsko zůstalo pod vrchním vedením arciknížete Ferdinanda.

---

[2]) V rukopisu se udává: VII. Idus Septembris. Trval tedy pochod arciknížete Ferdinanda z Vídně ku Veliké Kaníži celých čtrnácte dnů, což souhlasí s Fessler-Kleinem, jenž tvrdí, že vojsko Ferdinandovo táhlo velmi zdlouhavě, poněvadž mělo mnoho zavazadel. Také dle Buchholtze byl arcikníže dne 4. září teprve v Hydwegu nad řekou Rabou.

[3]) V rukopisu stojí „... et Sigismundus N." — Dle věnování byl to asi nějaký blízký příbuzný biskupa Olomouckého Viléma Prusinovského. Jmenuje se tam „Sigismundus, fortissimus heros, consobrinus Tuus" (biskupův).

František Sforza Pallavicini vytrhl pak hned se svým oddílem proti nedaleké tvrzi Korotně, aby se jí zmocnil. (Korotna leží jihovýchodně od Vel. Kaníže ve vzdálenosti asi 30.000 kroků.) Byla to důležitá posice obranná mezi Kaniží a Sigetem, tvoříc jaksi klíč ku pevnosti té. Opevnění Korotny bylo značné: vysoké náspy, hluboké, vodou naplněné příkopy, v nichž křížem pod vodou ostré koly byly zaraženy, nedovolovaly přiblížiti se ku vlastním hradbám. Vojsko Sforzovo však vedlo si statečně. V noci přiblížili se ku tvrzi, příkopy byly pomocí zvláštních řebříků přelezeny, obléhací stroje na příhodných místech postaveny, tak že Turci byli ve hradu značně překvapeni, nehledíc ani k tomu, že jich bylo málo. Nicméně hájili se statečně. Po několika útocích byla tvrz přece dobyta a posádka většinou povražděna. Drancující vítězové dověděli se totiž, že Turci pohltali své zlaté a stříbrné peníze, aby je křesťanům vydati nemusili. Proto nebylo nikoho ušetřeno a mrtvoly všechny důkladně pytvány a prohledávány. Tři dny mělo pak vojsko odpočinek a čtvrtého dne byla pevnost zbořena. Ukořistěno bylo pět velikých a sto menších děl. Ze Sforzova vojska bylo pouze šestnáct mrtvých a něco okolo šedesáti raněných, ačkoliv byly roztrušovány pověsti o velikých ztrátách. Korotnu hájilo 200 mužů tureckého vojska. Také vyzvědač turecký u Korotny od vojska Sforzova byl polapen a když mu byly nos, uši a rty uřezány, byl ku svým poslán zpět.

Toto náhlé vítězství u Korotny postrašilo Turky tou měrou, že ihned opustili sousední osazené tvrze, totiž Baboču, Kalmanču i Görösealc a utekli ku Pětikostelí za ostatním vojskem tureckým, které bylo hned posledního července od obléhání Sigetu upustilo. Tu však v bok jim udeřil Marek Horwáth, statečný obhájce Sigetu, mnoho jich pobil a velikou kořisť pobral.

To všechno událo se během těch dvanácti dnů, co hlavní vojsko arciknížete Ferdinanda u Veliké Kaníže tábořilo. Když markrabí Sforza Pallavicini od Korotny šťastně se navrátil, třináctého dne veškeré spojené vojsko hrnulo se trojím proudem ku Baboči. František Sforza se svým vojskem bral se směrem ku městečku Czurgo, čili směrem nejzápadnějším, Karel ze Žerotína se dvěma sbory Čechův a se 3000 husarův, jimž hrabě Zrinyi v čele stál, táhl směrem ku městu Berczenczi (východněji) a arcikníže Ferdinand s ostatním vojskem postupoval prostředkem, obrátil se pak ku Czurgu a tam se utábořil. Čtvrtý den pak vytáhlo všechno vojsko přes Berczencz ku Baboči, jež byla od Turkův opuštěna, tak že Ferdinandovo vojsko ihned městečko obsaditi mohlo. Hrad byl dosud ve plamenech, neboť Turci před odchodem jej zapálili.

Následujícího dne poslán byl Karel ze Žerotína a hrabě Zrinyi ku Sigetu. Přišli ku tvrzi Kalmanči, jež rovněž od Turků zbořena byla. Zde již zpozorováni byli od Marka Horwátha ze Sigetu, poněvadž Kalmanča jest pouze 8000 krokův od Sigetu vzdálena. Marek Horwáth vyšel jim v ústrety a přivedl je až ku Sigetu.

Na zejtří vytáhl Karel ze Žerotína s hrabětem Zrinyim proti tvrzi svatého Vavřince, jež leží asi na poloviční cestě mezi Sigetem a Pětikostelím. Tvrz tuto měli Turci posud v moci a podnikali odtud útoky na Siget. Karel ze Žerotína provedl prý výpravu onu s takovou rychlostí, že objevil se před tvrzí, aniž by Turkům vůbec nějaké zprávy o tom se bylo dostalo. Proto také bez prodlení a proti vůli velitele svého

tvrz sv. Vavřince opustili a ku Pětikostelí utekli. Když prý je velitel upomínal na přísahu věrnosti a statečnosti, odpověděli: „Přísahali jsme sice, že na slovo tě budeme poslušni při hájení hradu i tvrze, avšak abychom se dali beze všeho povražditi, to ve přísaze obsaženo nebylo. Stalo by se nám podobně, jako obhájcům tvrze Korotny." Karel ze Žerotína obsadil pak tvrz sv. Vavřince dvěma sty hajduky a vrátil se ku Sigetu.

Následujícího dne prohlédli si Žerotín a Zrinyi tvrz Siget, kdež objevilo se jim hrozné divadlo zpuštění následkem dlouhého obléhání. Zde také se dověděli o všech útrapách, jež obhajcům Sigetu snášeti bylo. Marek Horwáth již neměl ani potravin, ani dosti vojenských sil, aby uhájil hrad; proto odhodlal se ku poslednímu hrdinskému pokusu. Nařídil, aby všichni ve tvrzi připravili se ku poslednímu boji. Sám s praporcem v ruce předcházel příkladem i radou. Když vše bylo připraveno, učiněn veliký výpad ze hradu, jímž Turci velmi byli překvapeni, poněvadž ho neočekávali, a mnoho jich bylo pobito. Ze tvrze pak zároveň stříleno bylo takovou silou, že nepřátel padaly celé řady. Turci byli vůbec výpadem tím tak polekáni a ustrašeni, že pozbyli vší naděje na dobytí Sigetu a rychle, téměř útěkem odtrhli ku Pětikostelí, zanechavše v táboře opuštěném mnoho potravin, jichž Marek Horwáth ihned pro své bojovníky použil. Zdá se však, že také zprávy o příchodu pomocných vojsk značně přispěly, že Turci tak rychle od Sigetu odtáhli. Tím se však nevzdávali dalšího boje. U Pětikostelí mělo vojsko turecké pouze rozmnoženo a sesíleno býti, aby pak s novými silami na nepřítele se vrhlo.

Vojsko Žerotínovo a Zrinyiho tábořilo bezstarostně před Sigetem. Ale v noci mezi čtvrtým a pátým dnem pobytu jejich u Sigetu rozlehl se náhle táborem veliký křik a hluk. Ukázalo se, že Turci v počtu asi 6000 mužů tábor přepadnouti a obklíčiti chtěli. Pouze šťastná náhoda tomu zabránila. Mezi tím totiž, co hlavní voj turecký obkličoval křesťanský tábor, přepadla četa Turků způsobem úskočným bdějící přední stráž, jež čítala 50 mužův, a zajala ji až na jednoho vojína, který v největším úprku spěchal ku táboru, aby ostatní vojsko probudil. To se mu také podařilo, ačkoliv Turci v patách za ním se hnali. Tím jedině byl tábor zachráněn, neboť když lesť se nepodařila, Turci odtáhli s nepořízenou. Vojínové Žerotínovi zajali při tom několik Turkův a vyzvěděli od nich, že u Pětikostelí veliké vojsko turecké se shromažďuje. Proto Žerotín a Zrinyi odhodlali se rychle od Sigetu vzdáliti a vrátiti se přes Kalmanču ku Baboči, kterou zatím arcikníže Ferdinand úplně zbořiti poručil. Odtud odtáhli do hlavního tábora, který byl mezi Czurgem a Berczenczi.

Touže dobou také na jiných místech vojska křesťanská dopracovala se okamžitých úspěchů. Adam Gall, velitel v Rábu, přepadl Ostřihom, zmocnil se ho na krátko a velikou kořisť odtud odvezl. Několik měsíců před tím dobyl také Stoličného Bělehradu s uherskými hajduky, kdež mimo jiné asi 8000 volův ukořistil.[4])

[4]) Události tyto jsou posud méně známy, kdežto rukopis zmiňuje se o nich způsobem velmi obšírným i zajímavým. Krátkou zmínku o tom nalezli jsme pouze u Fessler-Kleina.

V táboře arciknížete Ferdinanda mezi Czurgem a Berczenczem vězněn a vyslýchán byl tehdáž nebezpečný vyzvědač turecký, který za obléhání Sigetu od Marka Horwátha byl chycen a poslán do Vídně ku králi Ferdinandovi. Byl to člověk, který všechna méně pevná místa na hranicích uhersko-tureckých znal a Turkům tím veliké služby prokazoval, tak že zradou jeho a pomocí mnoho hradův a zámků dobyli. Byl rodem Němec, ale uměl dobře maďarsky i turecky. Král Ferdinand I. poslal ho z Vídně do tábora arciknížete Ferdinanda s rukama nazad svázanýma na koni s tváří obrácenou k ocasu. Arcikníže měl ho dle uznání potrestati. Turci nabízeli za člověka toho napřed výkupného 2000 drachem, pak 4000 a konečně mnohem více právě na důkaz, jak výborné služby jim prokazoval. Byv mučen, přiznal se ke všemu, čím na vlasti své se byl provinil; konečně byl zaslouženým způsobem (v rukopise způsob trestu se vyličuje) utracen.

Třetího dne, co přišlo vojsko Žerotínovo a Zrinyiho z výpravy od Sigetu do tábora, přicházely zprávy, že mezi Velikou Kaniží a Dunajem veliké vojsko janičárů se skrývá a že jiné vojsko turecké od Pětikostelí ku Baboči se blíží, aby arciknížecí tábor přepadlo. A skutečně prý se objevovalo na nedalekých výšinách vojsko Peštského beglerbega. Pravilo se, že 80.000 mužů tureckého vojska se všech stran ku táboru se blíží, kdežto v táboře bylo sotva 16.000 mužů.

Arcikníže Ferdinand seřadil tedy vojsko své v bitevní šik, kdyby nepřítel snad chtěl s ním utkati se bitvou; když však Turci se k tomu neměli, nařídil hnouti táborem a vytrhl směrem západním ku Drávě i přešel řeku u Legradu, právě kde Mura do ní vtéká. Turci ihned vrazili do opuštěného tábora křesťanského a pobili tam několik venkovanů, kteří zanechanou píci sbírali. Na pravém břehu Drávy zůstalo vojsko křesťanské dva dny, aniž by je Turci byli znepokojovali, ač k tomu prý měli dost příležitosti. Teprve třetího dne arcikníže poručil vystavěti mosty přes Drávu a Muru, i nařídil Žerotínovi i ostatním vůdcům, aby s vojskem rychle ku Rábu ustoupili. Sám pak se dvěma sty jezdci Štyrskem do Vídně se vrátil. (Tedy dle toho nikoliv přes Šoproň.)

Vojsko táhlo za velikých nesnází, totiž za tuhé zimy a prudkých větrů i za nedostatku potravin, pronásledováno jsouc ustavičně od Turků, přes Kaníži na sever ku Sarvaru (nad řekou Rábou) a odtud přes Budehellum (?) ku Starým Hradům, kdež po vesnicích se rozložilo. Mnozí dali si vyplatiti žold a odešli do svých domovů, ostatními pak osazeny byly četné tvrze na pomezí tureckém v Uhřích.

Právě tou dobou, co vojsko arciknížete Ferdinanda od Turků se všech stran tísněno bylo, povedl se Marku Horwáthovi ze Sigetu znamenitý lup. Přepadl totiž mezi Sigetem a sv. Martinem (severně od Sigetu) asi 800 Turků, vezoucích na velbloudech peníze. Vše jim pobral a dva „Weydy" zajal.

Toť stručný obsah rukopisu.

Na základě tom jeví se pak výprava arciknížete Ferdinanda i výprava Nadaždiho v jiném světle:

Ad a) Předně vypovídá se tam určité, že u Baboče, čili na řece Rinyi svedena byla sice tuhá potyčka, ale krátká. v níž vojsko Nadaždiho přinuceno bylo dáti se na útek ku Veliké Kaníži. Pak netřeba se diviti, proč Ali nebyl po bitvě od Nadaždiho pronásledován.

Ad b) Baboča po bitvě nepadla do rukou Nadaždiho, nýbrž byla od Aliho zásobena a lépe opevněna. Osazena od vojska arciknížete Ferdinanda byla teprve po dobytí Korotny.

Ad c) Nadaždi s vojskem svým od Baboče utekl až ku Veliké Kaníži a tam čekal na arciknížete Ferdinanda asi šest tydnů, neboť pomocné sbory od Vídně přitáhly teprve 7. září.

Ad d) Počet křesťanského vojska po spojení obou páčil se na 16.000 mužů; všechny jiné údaje jsou nesprávny. Arcikníže Ferdinand přivedl do Uher od Vídně asi 9000 mužův a Nadaždi od Baboče přes 7000 mužů.

Ad e) Rovněž možno aspoň přibližně udati, kdo byli čelnější vůdcové vojska Ferdinandova i Nadaždiho. Jest pouze nutno porovnati všechny zprávy, které nám v té příčině jsou známy, poněvadž v rukopisu dra. Petra Raymunda výslovně se praví, že všichni podvůdcové udáni nejsou. Výsledek pak jest následující: Vrchním velitelem po spojení byl arcikníže Ferdinand a jemu nejblíže stáli markrabí František Sforza Pallavicini a (jak se zdá) Tomáš Nadaždi. Z ostatních velitelů jednotlivých oddílů vynikli: Julius hrabě z Hardeku, Ondřej Teuffl, Karel ze Žerotína, zmíněný již Sigmund *N.*, příbuzný biskupa Olomouckého Stanislava Pavlovského, Vratislav z Perštejna, Jan z Weisbriachu, Jan a Pavel z Celtinku, kníže Jindřich z Plavna, Antonín Turek, František Dhay (Tahi), František Bathiany, Ladislav Banfy, Jan Pellway, Kryštof Siegesdorfer, Mikuláš Polweiler, Jan Rupert, Otto a Jindřich Puchheimové (Pachanii), Honorius „Cunispergus“, Jan „Gilesius“, František Thurzo (Turrianus), Jan Rauber, Jan Lenkovič, Jan Peta (Pethö), František Bočkaj, Mikuláš Zrinyi, ban chorvatský, a Ondřej Rindscheid (Rindsatius).

Vedle těchto připomíná se ještě mnoho šlechticů českých a moravských, kteří se výpravy té súčastnili, neboť zvláště ve vojiště arciknížete Ferdinanda nalézalo prý se tolik mladých šlechticů českých, že Fessler-Klein ve svých dějinách uherských vyslovuje mínění, jakoby zavazadla českých zemanů byla bývala překážkou, že pochod z Vídně ku Veliké Kaníži velice se stěžoval. Pavel Korka z Korkyně uvádí, že jmenovitě byli přítomni: Pan Berthold z Lippého, Vácslav Zajíc, Jan z Weytmile, Jaroslav ze Smiřic, Jaroslav z Kolovrat, Jan z Waldštýna, Lacek a Jan ze Šternberka, Jan a Radslav ze Vchynic, Beřkovský, Vančura, Dohalský a Pavel Korka.[5])

Ze všeho jest patrno, že zpráva dra. Petra Raymunda vyniká velmi zajímavými daty a že zcela jasně vypisuje den ode dne pochody vojska a všechny operace, jež arcikníže Ferdinand v Uhřích roku 1556 provedl. Tak výslovně se praví, že přitáhl dne 7. září ku Veliké Kaníži a tam se s Nadaždiho vojskem spojil, ačkoliv Nadaždi asi vyšel arcikníževi Ferdinandovi vstříc až ku Hydwegu, což náhodou v rukopise konstatováno není. (Buchholtz.) Arcikníže zůstal pak v táboře u Kaníže dvanácte dnů, tedy až do 19. září, mezi tím co Sforza Pallavicini dobýval Korotny, jež byla vzata 12. září. (Fessler-Klein udáva 11. září, avšak dle rukopisu jest téměř nemožno, aby téhož dne vojsko vykonalo pochod 30.000 kroků, oblehlo tvrz, připravilo se k útoku a tvrz dobylo.)

---

[5]) Paměti Pavla Korky z Korkyně (Časopis Českého Musea r. 1830 str. 434—435) vydané Františkem Palackým. — Rovněž Pešina: Mars Moravicus díl II.

Teprve dne 20. září hnulo se všechno vojsko křesťanské od Kaníže ku Baboči a 24. září obsadilo hořící město. Dne 25. září poslán byl Žerotín s hrabětem Zrinyim ku Sigetu, aby ho zásobili. Dne 27. září dobyta tvrz Sv. Vařince a 28. září navštívěn byl a prohlédnut hrad Siget. V noci mezi devětadvacátým a třicátým zářím byl tábor pod Sigetem od Turků přepaden, tak že Karel ze Žerotína a hrabě Zrinyi v obavách, aby nebyli zaskočeni, rychle se vrátili do hlavního tábora mezi Czurgem a Berczenczem. Dne 4 října rozestaveno bylo u Berczencze vojsko v šik bitevní, kdyby Turci snad bitvu svésti chtěli, aby vše bylo připraveno; když však Turci boj v otevřeném poli svésti nechtěli, dne 5. října nařídil arcikníže Ferdinand překročiti s celým vojskem u Legradu řeku Drávu. Dne 6. října byl opuštěný tábor u Berczencze od Turků osazen a vydrancován. Konečně dne 8. října vydal se arcikníže Ferdinand na zpáteční cestu k Vídni, kdežto vojsko odtáhlo k Rábu.[6]) Celá výprava trvala tedy od 24. srpna až do 8. října a kdybychom k výpravě počítali i zpátečný pochod vojska k Rábu, lze na určito tvrditi, že do polovice října byla větší část vojska buď rozpuštěna, buď po pevnostech v Uhřích rozložena. Jisto však jest, že do konce října, jak Fessler-Klein udává, netrvala.

Jedna věc však mohla v rukopisu snad přece lépe označena býti, totiž účel výpravy Karla ze Žerotína ku Sigetu. Ve všech ostatních zprávách připomíná se výslovně, že jednalo se zde o zásobení tvrze Sigetské, jedině dr. Petr Raymund ve zprávě své ani slůvkem o tom se nezmiňuje. Možná, že se domníval, že se to samo sebou rozumí, možná také skutečně nejednalo se o zásobení Sigetu. Marek Horwáth opatřil se potravinami snad již dříve, poněvadž od posledního července již nebyl od Turkův obléhán. Správným bude nejspíše mínění, že při výpravě Karla ze Žerotína a hraběte Zrinyiho nejednalo se pouze o zásobení potravinami, nýbrž vůbec o sesílení posádky, jež zajisté předcházejícími boji značně se byla ztenčila, a o dopravu střeliva i jiných ochranných prostředků. Arcikníže Ferdinand nemohl rychlejšími pochody bráti se z Vídně ku Veliké Kaníži jen proto že vezl s sebou mnoho zavazadel i jiných břemen určených k opatření Sigetu, nikoliv z rozmazlenosti českých synků šlechtických. (Fessler-Klein III., p. 574.)

Končíme zprávu svou o výpravě arciknížete Ferdinanda do Uher r. 1556 s přáním, aby na základě rukopisu dra. Petra Raymunda dosavadní nesprávnosti o výpravě té z dějin vymýtěny byly.[7])

[6]) Také Buchholtz (VII., pag. 340) udává, že arcikníže Ferdinand dlel dne 8. října ještě mezi Dravou a Murou u Legradu a že pak ihned odtáhl.

[7]) Celý text rukopisu Raymundova s krátkým úvodem vytištěn bude ve zprávách o zasedání Královské České Společnosti Nauk, k čemuž tuto poukazujeme.

Příspěvky ku bližšímu seznání spisů Husových a jeho života.

Podává *Karel Novák*.

(Dokončení.)

Tak zejména ukázal na spise Husově „De ecclesia", jenž spoléhá v části prvé na Viklefově traktátu rovněž „De ecclesia" nadepsaném, v druhé části na rozpravě Viklefově „De potestate papae"; Husův traktát „Contra imaginum adorationem" souhlasí téměř doslovně s Viklefovým „De imaginibus"; Husův traktát „De sex erroribus" má kap. 1. („de credere") a 6. („de simonia") z Viklefa doslovně a celou; pro traktát „De ablatione bonorum temporalium a clero" byl mu pramenem Viklefův traktát „De ecclesia"; ve spisech proti Stanislavovi, Pálči a osmi doktorům, ježto mají mnoho společného se spisem „De eccl.", jest ovšem též Viklef jakožto pramen patrný, a zvláště jest v nich užito, ač způsobem volnějším, traktátu Viklefova „De Christo et suo adversario Antichristo", atd. Hlavní jsme uvedli. O některých menších traktátech praví, že jsou pouhými excerpty z Viklefa, v jiných znamená vliv jeho v míře menší, na př. v Husově traktátu „De arguendo clero pro concione" jenom pro větu „bona temporalia a clero delinquente auferantur", která prý u Viklefa často přichází.

V práci své Loserth dosud pokračuje,[32]) a jest žádoucno, aby prozkoumal tím způsobem lat. spisy Husovy všecky, což pro kritiku jejich jest věcí nejvýše potřebnou. Není radno však v dedukcích ze studia toho pokročiti dále, nežli autor sám, jenž v té příčině dosti jest opatrným. Toliko jest divno, že pozastavuje se nad tím, že Viklefa Hus jakožto pramen v případech dotčených neuvádí, jakkoli jinak citáty oplývá. Podávát přece sám zevrubné dolíčení toho, kterak Hus učením jeho byl prosáklý, že studoval pilně spisy jeho jako z vrstevníků přemnozí, tak že i ve spisech, jež bez pomůcek skládal ve vězení Kostnickém, vidí se patrný jich ohlas, a že tedy citoval z paměti. V takovém případě, kde si žák učení svého učitele osvojí a za své přijme, nebývá pramen ani za našich časů vždy citován, a středověk v udávání pramenů přece byl nedbalým a netečným. Ani jiných pramenů necitoval Hus vždy, na př. II. 244. praví sám: „(Smrt) pána s sluhú a papežovu berlu i královu v hrobě položí s motykú." Na jiném místě pak (Op. II. 41.) cituje Hilberta: „Mors dominum servo, mors sceptra ligonibus aequat."

Podnes ve přednáškách universitních lze slyšeti celé stati odjinud vzaté bez udání původu, ačkoliv autor svědomitě si jej zaznamenal pro případ uveřejnění tiskem. Takého ohledu Hus nepotřeboval. Jsout zvláště latinské spisy jeho buďto kázání, nebo přednášky, nebo repliky, tedy jenom „ad hoc" sepsané. V replikách nejspíše měl příležitost k pramenu svému se odvolati. avšak ani tu neuznal potřeby skrývati se za nenáviděné jméno Viklefovo, jsa té naděje, že učení jeho a přesvědčení svého věcně dovede uhájiti.

Zvláště však ve spisech českých špatně byl by své snaze posloužil, kdyby byl Viklefa jakožto pramen svůj citoval. Pokud nám známo, neučinil tak ani jednou. Bylyť psány ne pro kruhy učené, ale pro český lid, jemuž

[32]) Viz jeho článek „Wiclif's Buch ‚Von der Kirche' (De ecclesia) und die Nachbildungen desselben in Böhmen" na str. 381 a násl. v „Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen," č. 4., r. 1886.

od kněží jméno Viklefovo učiněno bylo neoblíbeným. Hus sám stěžuje si, že jakmile nějaký kněz se vyskytne a nepořádky v církvi kárá, strhne se pokřik: „Toť jeden z nich! Toť Viklefista! neposlouchá církve svaté!" A tak hledí se vliv jeho seslabiti.

Kromě toho shledáváme se i u jiných spisovatelů tehdejších, jako Smila Flašky a Štítného, s naučením, že dbáti se má spíše toho, co se praví, a ne kdo to praví. A Husovi šlo o věc.

Ostatně Loserth sám doličuje (l. c. 86., 127., 233., 239.), že na některých místech přece Viklefa uvádí Hus jako pramen; tak v kázání synodálním z r. 1411 slovy: „Haec est conclusio magistri Joannis Wiclef ‚de officio regis'." (Op. II. 47.)

Podobně ve spise „Contra Anglicum Joh. Stokes" cituje Viklefův traktát „De triplici vinculo amoris". Mimo to Hus některé spisy Viklefovy veřejně hájil a vykládal, často je chválil,[33]) a nikterak není dokázáno, že by je byl vykořisťoval s úmyslem, aby se jimi mohl honositi jako svým literárním majetkem. Psal traktáty své zajisté jenom pro praktickou potřebu; učenci pak mohli znáti původ i bez udání jeho, poněvadž se tehdy spisy Viklefovy obecně studovaly a četly. Jest tudíž v této příčině výraz „literární krádež" nejen „derb", jako Loserth praví, nýbrž nejvýše nespravedlivým, nerozvážným a pocházejícím asi od špatného znalce tehdejších poměrů literárních.[34])

Badání po pramenech spisů Husových jest velmi obtížno, ježto literatura středověká a zvláště náboženská posud málo nebo skoro nic není propracována, tak že všecky výsledky v tomto ohledu přijímati dlužno s nějakou reservou. Většina spisů Viklefových zůstává dosud pouze v rukopisech, pro lat. spisy Husovy pak máme nejlepší vydání až z r. 1558. Při kritickém vydání těchto, jež ovšem ono Norimberské bude vždy za východiště považovati, snad se nalezne, že ten a onen traktátek Husovi neprávem jest přičten, jiný, jenž pouhá excerpta z Viklefa obsahuje, že nikde od Husa jako spis se necituje, a tudíž mohl býti pouhým materiálem, záznamem pro osobu jeho a pod., jako se uvádí „Expositio Decalogi, excerpta Pragae per Johannem Hus" v rkp. stud. knih. v Olomouci. (Los. 226.)

Bude třeba dále vydati a srovnati se spisy Husovými i Viklefovými literární pozůstatky předchůdců Husových [35]) atd. atd.

---

[33]) Původce řeči akademické „Recommendatio artium liberalium", dle Losertha Hus, odporučuje čtení spisů Viklefových a praví, že je sám velmi pilně studoval a přiučil se z nich mnohému dobrému. — Divno, že drží se Loserth v této věci Höflera jakkoli Tomek (D. P. III., str. 479.) dokázal, že řeč ta nejspíše od Jeronyma, a z roku 1410 pochází. K našemu důkazu dá se použiti v obojím případě do jisté míry, ježto, jak též poznamenává Tomek, „v míněních jí pronesených oba přátelé se snášeli".

[34]) Pro takové byl by Loserth dobře učinil, kdyby byl v úvodu úhrnně objasnil, jak výsledky badání jeho pojímati slušno. Pro soudné čtenáře a takové, kteří celý spis důkladně přečtou, jest to ovšem s dostatek vyloženo, zvláště knihou I., jež stopuje vznik a zmáhání se viklefismu v Čechách, líčíc život Husův s tím úmyslem, aby vysvitl poměr jeho k Viklefovi. Velmi poučné jsou též ukázky některých jiných obhájců Viklefových, jež uveřejnil v příloze šesté — Trochu příostřelý ráz některých výpovědí vznikl bezpochyby jenom ze snahy, aby ostře charakterisovalo se stanovisko jeho naproti náhledům starším, vypsaným v úvodu. Ostatně z celku vyplývá náležité jich omezení. Jak jsme pravili, řeší Loserth otázku svou věcně a vědecky.

[35]) Rovněž bude zajímavo seznati poměr jich samých k sobě. Jenom mimochodem na př. shledali jsme parallelu Waldhausera se Štítným. Větu totiž,

Ačkoli totiž byl Viklef Husovi hlavním pramenem, není ještě jisto, zvláště pro české spisy, byl-li také jediným. To připouští též Loserth. Decretale Innocence III. na př. měl prý též Hus při ruce. (Los. 229.) Zejména prý jest možno, že k řeči synodální z r. 1407 užil Hus za základ podobné řeči Kuneše z Třebovcl. (Los. 103.) Známé přirovnání Štítného světa ku knihám (v Ř. bes.) jest v kratší formě též u Husa. (I. 85.) Přísloví Husovo: „Proto kovář má kleště, aby se neožehl“ nachází se též ve sbírce Smilově. — Ve svém „Výkladě“ líčí Hus, dávaje příklad o marnosti a pomíjejícnosti tohoto světa, jak by Alexander Vel., kdyby mohl, z hrobu mluvil. (I. 283.) Jest to volně citovaná kap. 157. povídky o Alexandru Velikém („Kniha o všech skutciech Velikého Alexandra“, tištěna v Plzni 1513, Klem. 14. F. 130.), kdež tyto myšlénky uvádějí se pod nápisem: Ca ClVII. atd'., t. j. „kapitola 157. drží nadpis Demoscenuov nad hrobem Alexandrovým.“ Totéž místo nalézá se v latinské řeči Husově z r. 1404, kdež jest ve formě distich a připojeno jest k anekdotě Petra Alfonsa o mudrcích, kteří k jeho hrobce ze všech končin světa se sešli, a každý nějakou průpověď nad ní pronesl. „Unde ipse Alexander,“ praví Hus, „defunctus si loqui potuisset, dixisset:

„En ego qui totum mundum certamine vici,
Dictus Alexander, vincor in hora brevi“ etc. (Op. II. 41.)

Shody ty namanuly se nám jenom mimochodem, a uvádíme je proto, aby se jimi vzbudila chuť k vyšetřování podrobnému, z něhož za výsledek slibovati si můžeme alespoň tolik, že Hus spisy předchůdců svých buď v jisté míře za prameny měl, aneb alespoň s nimi byl seznámen Mnohé z oněch shod mohou ovšem prameniti z nějakého spisu třetího, nebo docela z originalu latinského. Tak zejména narážky Husovy na některé legendy, jako o sv. Dorotě, Kateřině, o 10ti tisících rytířích, o Jidáši a pod. (I. 205., 165., 107., III. 284. etc.)

Záhodno bude též vyzkoumati, pokud znal Hus spisy církevních spisovatelů, jmenovitě sv. Augustina, ze studia vlastního, jakým způsobem vedl si při obhajování spisů Viklefových na př. Stanislav ze Znojma, zprvu nejhorlivější jich zastánce atd. atd.

Ve spisech českých mistra Jana Husi celkem shledá se zajisté větší samostatnost v komposici a výkladu, neb aspoň výklad Viklefův popularisovaný. V základních thesích dogmatických neliší se tu od spisů latinských. a tudíž má pramenem Viklefa. Některé příklady poskytne srovnání Postilly čt. 6. B, 41. D; dále tamže II. 93—95. s příslušnými místy traktátů „De eccl.“ a „proti Stanislavovi“. O ženě, kteráž papežila pode jménem „Johannes Anglicus“, shledá se zmínka ve všech těchto spisech. Však i historky některé ze spisů lat. v českých se opakují a ve spisech Viklefových pramení, jako na př. o Faulfišovi, o hlasu anděla „Dnes jest jed vlit v církev boží“ a j.

Třeba by však případův takových bylo sebe více, že na př. výroky některé časové, kulturní a pod. z poměrů anglických původně byly abstrahovány anebo původ měly ještě starší než z Viklefa, ať kdekoli, Hus pak na poměry české je přenesl (jak tu a tam Loserth ukazuje): přece nebude snad nikdo tak naivním,

kterou Loserth (l. c. 48. odst. 2.) z Waldhausera uvádí, nalézáme též ve Štítném (Erb. 143.): „kdož káže, neb učí, neb radí druhým, dobré jest každému raditi podlé jeho stavu: jiné sedlákům, jiné jich pánům, jiné světským, jiné duchovním.“ A Štítný též pramene svého neudává zde.

aby si jej představoval jako bláhové dítě, které při opisování nemyslí. Hus zajisté musil věděti, co si vypisuje a proč. Tak spatřujeme odlesk skutečných poměrů tehdejších u nás i ve slovech sv. Bernarda, jimiž si Hus stěžuje do lakoty kněžské a pod.

Závěrem chceme uvésti mínění Tomkovo o poměru Husově k Viklefovi (D. P. III. 450. a násl.), jež nedoznává vyšetřením Loserthovým pražádné změny [36]) a jest zajisté v této věci nejspravedlivější:

„Vedle jiných starších i novějších zřídel a pomůcek svých studií theologických bral mistr Jan Hus během času zvláštní povzbuzení v pastýřské a učitelské činnosti své ze spisů Jana Viklefa. Spatřovalť v nich tu samou snahu o napravení stavu církve, kterou byl sám nadšen po příkladě oslavených zbožných předchůdců ve své vlasti.“

„Při vší vážnosti však, ve které měl Hus Viklefa co slavného křesťanského učitele čili ‚doktora evangelického‘, nebyl nikterak slepým následovníkem jeho učení. Čerpaje z knih jeho, co se mu zdálo býti pravého a užitečného, snažil se při tom neméně jak Matěj z Janova nebo Tomáš ze Štítného zůstati v jednotě s učením církve obecné.“

„Snažení Husovo nikdy nebylo, vynalézati v učení křesťanském něco nového, nýbrž učením křesťanským vzdělávati lid a protož vštípiti jemu pravé pojmy o něm.“

Dodatek.

Rukopisný sborník Musejní (Douchův).

Má signaturu 2. D. 18. II. na rozdíl od sborníku Musejního (Horčičkova) 2. D. 18. Jest to několik různých kusů, svázaných v jedny desky staré, pergamenem potažené, formátu 4°; na nich vytlačeny v ozdobném čtverhranném rámci na desce přední obraz ženy, držící v ruce meč a vážky, s podpisem: „Justicie quisquis picturam lumine cernis“, na desce zadní opět žena s podpisem: „Casta tulit magnam forme Lucretia cernis“. Desky úplně zachovalé. Psáno na papíře, ten jest špinavý, chatrný, leckde, zvláště po krajích, jiným papírem slepovaný. Dva listy přídeštné u přední, dva u zadní desky; s těmito, jakož i se všemi vloženými napočetli jsme v rukopisu všech listů 224. Stránkován dosud nijak není.

Na listě 179ᵃ (počítáme stále i s přídeštnými) čteme: „Od Františka Javůrka, faráře v Heralci v Čechách roku 1852 pro České Museum v Praze získal František Doucha, kněz církevní v Praze.“ Museu však daroval jej Doucha dle sdělení pana bibliothekáře teprve někdy před svou smrtí; proto Erben o něm ještě nevěděl, a popis jeho, pokud víme, nikde ještě nebyl uveřejněn.

---

[36]) Co naproti němu uvádí Loserth (l. c. 22.), hledě některé vývody jeho seslabiti, nemá rozhodující platnosti; neboť námitka jedna pochází „aus den gegen ihn (Hus) gemachten Depositionen“, což jest pramen, ač ne zavržitelný, přece jenom nespolehlivý, nespolehlivý zvláště ve příčině obžalob z kacířství; k námitce druhé: „hängt er (Hus) . . . nicht von seinem Vorgänger (Matěje z Janova), sondern von Wiclif ab“ dodali bychom „quod ad litteram“, neboť nelze si mysliti, že by učení předchůdcův Husovi bylo neznámo bývalo, i když tento slov Viklefových užívá. Ti zajisté morálně spolupůsobili k tomu, že Viklefa si oblíbil. Námitka třetí a zároveň poslední, že by Hus tradici a svatým otcům ne vždy přikládal rovného významu, v tomto znění nemá váhy, i nevíme, jak si ji autor myslil. — Tomek věc rozebírá dosti podrobně a vynesl jakožto nejlepší znalec tehdejších poměrův u nás soud takový, že s ním vystačíme zajisté i tehda, až sneseny budou ke všemu doklady statistické. O tom přesvědčí se každý, kdo spisy Husovy s pozorností přečte, neboť nejen litera, nýbrž také úmysl a stanovisko spisovatelovo má býti váženo.

Obsahuje tyto kusy dle udání na přídeštném listě 2ᵃ:

1. „Vyloženie svatých čtení = Postylla.
2. O boží krvi.
3. Pravda a lež.
Mistr Mikuláš z Rakovic:
4. Hod a slavnost navštievenie panny Marie.
5. Kázanie o božiem vstúpení.
6. Život sv. Heleny, Appolony, Eufrozyny, Mariny a Barbory."

Sborník není úplný. Na začátku (fol. 3ᵃ) čteme dokončení nějaké takto: „... ſwaté. genž gſú radieiſe daly ſie rozličnými mvkami zmordowati, nez by kazanie a ſlyſenie ſlowa kriſtowa· byli chtieli vſtupiti. a tú cieſtu (sic) mame y my giti. A proſiti miloſrdneho ſpaſitele, aby nám ráčil k ſetrwaní pomoc dati. Amen."

1. Pod tím jest výklad nějaký o modlitbě s initialkou (zelené M v červeném poli) poškrábanou, zakaňhanou, jinak velmi jednoduchou. Začíná: „Modlitba naywybornieiſſié, od naylepſſieho miſtra, k naſemu ke wſemv dobrému wydaná geſt tato. Otče náš genž gſi w nebeſiéch" etc. Končí pak na listě následujícím slovy: „ale modlme ſie vžitečnie w prawé wiéře w prawe nadiegi a laſcze Amen mily božie racz to dáti abychme ſie tak modlili." Písmo velké, zřetelné.

2. Hned za tím psán jest drobným písmem nějaký výklad o tanci: „Tanecz geſt okrſſlek, gehoz proſtrziedek geſt diabel" atd., končí pak nahoře na stránce následující těmito slovy: „každý, kterýž uzří ženu ku požádání jie, sesnúbil jest ji v srdci svém Job. 2. Tobie 3ᵃ." Pod tím celá strana prázdna.

3. Potom teprve máme *Postillu Husovu* fol. 5ᵃ až do 154ᵇ, začínající ukazadlem, avšak teprve od písmeny B: „Beránek velikoční" atd., kteréž končí 7ᵇ: „sv. Jeronym, neb sú jemu to činili." Initialka na str. 8ᵃ (modré M ve zlatém poli s červeným rámcem) jest nevkusna. Písmo na listech 5ᵃ až 8ᵇ jest velké, avšak od 9ᵃ do konce Postilly zase drobnější. Jinak psáno velmi zřetelně a pravopisem Husovým. Text evangelia psán jest vždy písmem velikým, v řídkých řádkách, mezi nimiž ke každému příslušnému slovu připsány jsou hned vysvětlivky Husovy. Mezi listem 8. a 9. vytržen text evangelia (ke kázání v I. neděli adventní). Citáty udávány vždy po straně. Místo stránek označováno dále vždy nahoře číslo běžné každého čtení.

Poučným jest tento rukopis vzhledem ku kvantitě samohlásek a měkkosti souhlásek, a zasluhoval by důkladného srovnání zejména s Postillou rukopisu Horčičkova.

Končí na str. 154ᵇ: „na hradě, jenž slove Kozí, toto vyloženie svatých čtení jest skonáno Amen."

4. Následuje hned pod tím (154ᵇ) druhý kus „o boží krvi" týmž písmem, bez nápisu, s jednoduchou initialkou: „Poniawadz za velike božié dobrodienſtwié máme vzdy diekowati panv bohu" atd. a končí 178ᵃ dole: „A takť jest konec tomu všemu o boži krvi Amen."

Pak list prázdný a po něm až do konce jest každá strana o dvou sloupcích.

5. Nejbližší kus „Pravda a lež" počíná 180ᵃ: „Poňavadž jednostajná a obyčejná řeč" atd.; končí 204ᵇ: „na zvláštní nadání mno-" tedy nedokončeno.

Potom střídá se vždy jeden list prázdný, jeden popsaný, až do l. 209.

6. Odtud až do konce zase písař jiný, pravopis zvláštní, písmo drobounké, řádky husté a mnoho jich ve sloupci. Zeleně nadpis: „Festum Visitationis Marie Elizabet". Pak červeně: „Myſtr Mikulaſs z Rakowicz, Bakalarz piſma ſwateho, arcibiskupství pražského, sepsal jest hod a slavnost navštievenie panny Marie" atd. List 1. popsán plně, druhý zcela prázden, odtud až do 222ᵇ popsány všechny, na poslední straně však (222ᵇ) nedokončen ani prvý sloupec.

Pochází ovšem rukopis tento z XV. století. Blíže však doba určiti se nedá, pokud nebude důkladně prozkoumán. (O bakaláři Mikuláši z Rakovic nenalezli jsme zmínky ani v Jirečkově Rukověti literatury české, ani v Tomkově Dějepisu města Prahy.)

Tomáš Rešel Hradecký.

Příspěvek ke kulturním dějinám českým v polovici XVI. st. od *Čeňka Zíbrta.*

(Dokončení.)

Než přistoupíme k stavům nižším, chceme předeslati několik slov. „Když opat kostky na stůl klade, tehdy konvent hráti bude. Počne-li převor čistě píti, mníškové nebudou rozlévati. Začneli farář tancovati, i vosádka bude skákati. Budeli pán nešlechetný, i poddaní jeho budou nezbední. Jaká vrchnost, taková i poddanost!“ Poznavše neřesti pánů, buďme tedy připraveni, že poddaní řídí se vzorem jejich. Páni byli skoupými, neužilými plstňáky, kostíhloudky (E 5. Mm) a poddaní, sedláci jsou jejich věrnými stoupenci. Kromě jiného tak dělají neužilí skúpci a sedlští troupi, když poplatky a farářuom desátky dávati mají, že nedávají nic jiného, než nějaké smeti a lecjakous matlatinu, leda tím kněze odbyli. Pp 6. Páni byli nemilosrdní k sedlákům — a sedláci ještě surověji, chovají se k svým služebníkům. Na světě nic mizernějšího není, jako věrní a upřímní pacholci, služebníci, děvky a nádenníci. Neb oni musejí každého člověka votroci a vonuce býti, a čeho v domě žádný učiniti nechce, to oni učiniti musejí. K tomu také ve dne i v noci, ráno i na večer na díle býti, každou nečistotu, zimu, hlad, bídu a psotu snášeti musejí. Tak skrbní lítochlebové a neužilí hospodářové činí, ve dne i v noci, ráno i večer jich škrabou, hladem moří, jejich mzdu jim zadržují, šatův na ně nejednají. L 4. Zapomínají, že služebník taketť je člověkem tak dobře jako ty, také jest ve jménu svaté Trojice pokřtěn. Oo 3. Šíji jeho shybají, kladou, vězením a kyjem, a ženou ho k dílu a práci přístně. Oo 3. Mrskání pacholka nemuož býti bez modřin a pruh. Dd 6.

Poznali jsme z několika uvedených črt neutěšené společenské poměry v pol. XVI. věku, a jistě že přisvědčíme Rešelovi, jenž trpkými, ale bohužel pravdivými slovy líčí: „Bezbožnosť v české zemi vždycky víc a víc se rozmáhá a vzhuoru roste, jde, a to mezi mladymi i starými, bohatými i chudými, pány i sedláky, mužmi i ženami, mezi duchovními i světskými, a žádný se nechce za to styděti. Není platno žádné kázání, žádné napomenutí, žádné pokutování, ani jaké trestání!“ Mm.

Mezi společné, ohavné hříchy náleží předem obžerství, kteréž prvé nikdá u nás tak veliké nebylo, aniž se tak velmi rozmohlo, jako teď nyní od několika let. A tak pohříchu daleko jsme horší učiněni nežli Turci a pohané i jiní nepřátelé naši, kteříž, ačkoli k jiným věcem jsou najnešlechetnější, však střídmost a mírnost zachovávajíce ve všem šťastnější prospěch mají. (Fridr. Víd. 66 list.) Na národu pak českém a německém najvíc se ukazuje, že mnozí za jeden den hanebně propijí a ztratí, nežli za celý tejden mohou vydělati a zachovati, aniž jest při kvasích a hodech a v pití jaká mírnost i také při lidech lehkého řádu, pro něžto i knížata musejí nákladně tráviti, nechtějíli opovržení a zadní býti. (l. c. 62.) Nyní napořád bez rozdílu každého času jíme a pijeme, obracujíce noc v den; času postního jíme maso, v jiné pak časy ryb požíváme, tak že pohříchu již nevíme, kdy jest Veliký pátek neb Velikonoc; dosti kdyby toho nějaká veliká potřeba byla, ale toliko s závistí

to činíme a ke potupě církvi svaté. Protož naši hříchové to zasloužili, že nyníčko všecky věci drahé jsou. Ano již ryby i maso dráže se prodává nežli kdy prvé; dokud jsme toho pořádně užívali svým časem, nebývalo tak draho, mívali jsme všeho dobrého dosti (l. c. 22).

Ještě jiný přetěžký, Bohem i vrchností velikého trestání hodný hřích rozmáhá se mezi námi Čechy, totiž lání, zlořečení a všeho zlého jedni druhým vinšování. Od Němcuov sobě z nich křtalt a pochopy berouce, tomu se dosti trefně učíme, že ne mnoho jináč, než jako Němci sobě lajeme. zlořečíme a se klneme, čehož od starých Čechův nebylo mnoho slejchati. Jestliže jest kdy někdo nětco od paní matky (jako říkají) prohovořil, to jest lání největší a najvýš váženo bylo, tak že mnozí jiní taková špinavá slova slyšíce a nad tím těžkostí nesúce, říkávali: „Tento člověk hnoř nežli pes laje!“ Již pak takového starozvyklého lání, zlořečení, klnutí poněkud jsme poodložili, a z obyčeje pustili, ale jiného se spuosobu zlolaječného chytili, a tomu se na díle od Němcuov naučili. Našeho přirozenýho mateřskýho jazyku již téměř neumíme mluviti, musíme jej sobě lajíc a zlořečíc, o čemž hrozno praviti, pestilencem, francouzmi a jinými těžkými ranami ošmukovati. A kdo to umí dovozovati, toho máme za čistého, zdvořilého člověka: „Jistěť jest prý mezi knechty býval, aneb reytharem a krygsmanem byl!“ (Předml. Lání.) Co jsou nyní medle naši nynější krygsmanové a vojáci jiného, než celý vojsko zlolajcuov, zlořečníkuov a rúhačuov. Neb žádný těchto časuov za to se nedrží, aby měl krygsmanem býti, lečby čistě uměl šentovati, hromovati, láti, klnouti, a kdo jest v lání nejprudší a najspěšnější, tenť jest pravá hrdina, kterýž umí panu čertu pod nos šňupati a Turka zpátkem do Konstantinopole hnáti, anobrž takový se najspíš k velikému ouřadu dostane, a odtad pošlo a v obyčeji jest, že ty veliké krygsmany a najpřednější vojáky po německu Mortrhonzy, šentáře a plentáře jmenují. (O lání, F.) Kdo nejškareději láti umí, tenť má za nejvyššího správcí, za hejtmana, za fendrycha a k jiným ouřadům vzat býti. (O lání, G 6.) Mezi námi Čechy i jiné se daleko hroznější lání nachází, čemuž jsme se ne od Němcův, ale sami od sebe a jistě jen z ďábelského vnuknutí naučili, tím přehrozným Božím stvořením, totiž hromem sobě láti, klnouti a na hrdlo jej vinšovati. Po druhém nebo jistě třetím slově musí hrom na placu býti a zlolajčením zahřměti... A poněvadž pak ze zlého vobyčeje a nekřesťanské zvyklosti tak lajeme tím stvořením Božím, takž je nám také tím častěji pán Buoh podlé našeho vinšování na naše hrdla posýlá, že již to velmi často jest viděti a slyšeti, ano tuto, tamto povětří zapálilo, tohoto, onoho zabilo. Co jest platno naše v zvony zvonění proti nastávajícímu povětří hroznému, když ústy zlořečnými zase proti tomu zvoníme a lajeme...

Před nedávno minulými lety všemi třmi stavy v tomto slavném království Českém na sněmě obecném bylo nařízeno a zavříno, aby ti, kteříž hanebně a zvláště hromem lají a zlořečí, byli trestáni, a do trdlic vsazováni; nařízení to bylo a jest dobré a pobožné, ale trestání velmi řídké a téměř žádné. Trdlic nastavěli, ale málo zlolajcuov do nich vsázeli. Někteří pak ani trdlic postaviti nedali, ale své žerty (musím pravdu pověditi) z takového sněmovního nařízení měli, a takovým nevykonáním toho trestání, zlolajcuov jen víc posilnili, protož také jim strach takového trestání zhola nic na voči nejde, láli-li jsou prve velmi, ještě víc

lají. (O lání A 5, 6.) Tak hrozně potupují a zlehčují pána Boha. Zbožnosti málo bys nyní nalezl — všude jen chladnost ve věcech, Boha se týkajících. Učení doktuorkové pod plstěnnými kloboučky na plac mnoho potvorných, daremných, anobrž škodlivých otázek přinášejí: „Když jest Adam kopal a Eva s přádlem se obírala, kdož jest tehdáž byl pánem aneb zemanem“? Nn 6. „Také-li prý duha prvé byla, a okázalali se kdy, nežli potopa přišla?“ A Aa 3. a pod. Nechtějí nyní věřiti písmuom lidí těch, kteří víru svou s svatými skutky a divy tvrdili. A proč pak věří kronykářuom pohanským jako Herodotovi, Thucidydovi, Plutarchovi, Aristotelovi, Pliniusovi, Tytovi Liviovi, Florovi, Juliovi, Obsequentovi a jiným takovým bezbožným a do konce nevěřícím kronik spisovateluom. (CC. XVI list, Fridr. Víd.)? I mezi lidem prostým bývalá zbožnost mizí. Jak veliký jest zástup těch v německé i české zemi, kterymž to jméno missa huoře nežli které lajno smrdí. (Káz. o mši, list 9.). V kostele neslušně se chovají. O příliš škaredě sluší a jest věc trestání hodná (a zvláště při těch, kteříž latinské řeči rozumějí), když se říká Oremus, že své čepice na hlavě posmykují, posadí se a rozprávějí sobě o novinách a nestrojí se ani činy, ani myšlením k modlení, rovně jako by nerozuměli, k čemu napomínáni bývají, když se praví Oremus (l. c., list 39, 40.).

Všelijací ještě a rozliční hříchové, zlosti a nepravosti těchto posledních a k soudnému dni blízkých časuov se rozmáhají, vždy výš a výš na horu lezou a vystupují, o tom není třeba mnoho řeči strojiti, a obšírně psáti, samo se skutečně před našima očima to ukazuje a dosti patrně viděti dá. (O lání A 3.) Snášejí se na tom a jednostajně téměř o tom píší, i oustně vyznávají všichni lidé učení a zběhlí v umění tak dobře astrologitském, jako theologitském, že by tito nynější časové, do nichž jsme se my dostali, v nich obýváme a živi jsme, ti časové jistě měli býti, po kterých hned brzy, a jako řkouc, v zápětí skonání tohoto světa a ten den Páně, soudu spravedlivého přijde.[26]) (O lání předml. A 2.)

Když v štěstí lítáme a po ruožích chodíme, z přirozeného nakažení hned se spínáme, pycháme, jsme všetečně smělí, jestliže se bázní Boží nekrotíme B. Má živou pamět pán Bůh a jistý vrub, na kterýž všecko poznamenává a nařezuje, co my koli dobrého nebo zlého činíme. D 4. Nemáme tedy odkládati své pokání a trvati do konce v hříších; nedávejme sobě krkavcuom té škodlivé písně zpívati: „Cras, cras, zýtra, zýtra!“ G 6.

Když nic jiného zlého člověka nepotká, každý musí jednou přece umříti, s milou Smrtholkou se potkati. Uu 6. Starý zemře dříve. Čím více člověk stará, tím víc šedin, a na hlavě kerchovního kvítí nabývá. D 2. Ale i mladý může zemříti, a mnohdy sám si k smrti dopomáhá. Tak dobří a zbyteční truňkové a přeplňování a přecpávání břicha přinášejí dlouho trvalé neduhy, jako podagru, dnu, lámání, bolení hlavy, žaludku, zimnice, žloutenice, vodnatelnost, hryzení, v střevách kousání, klání, zacpání. Jako vůbec těchto našich časuov mnohem víc od pití lidí scepenívá, nežli jich mečem zbito bývá. Rr 6. Bohatí proto jsou oby-

[26]) Týž názor má Tomáš Bavorovský ve své postille. Viz Dr. J. V. Nováka článek, Sborník Historický, 1885, str. 239. Podobně soudí Martin Zámrský. Srovnej Sborník Historický, 1886, str. 156.

čejně stále nemocní, jednak mají neduhy na jatrách, jednak na plícech, ustavičně leží, na podagru stoní, dna je trápí, již je šlak porazil etc., kterýchžto nemocí chudí lidé málo a zřídka mívají, neb se z toho dílem a prací vypotí a vymohou. Ll 2.

Jsi-li nemocen, užívej lékaře i lékařství. Nečiň jako lidé nevěřící a pověrčiví činí, kteříž se dadí žehnati, lekovati, a užívají k tomu mnohého žabího žehnání a divné pověrčivé modlitbičky, a jakás dvorná slova brebcí. Tu mnohý běží k trhlému a rouhavému židu. Ss 3. Zapomíná, jak židé mnohokrát hostiam, kteréž od kostelních zlodějuov dosáhli, zprobodali, zohavili, a zneuctili, a toliko z oumyslné veliké závisti proti křesťanské religii (O lání H). Pobíhají tedy mnozí učené křesťanské lékaře. Jiný pak běží a pospíchá k Nygromantykovi, totiž k černoumělci, zaklínači, lekovači, žehnači, kajklíři a k jiným čertovským vopicím, aby jen své nemoci zbýti mohl. Ss 3. Musí se však předce s Holkou potýkati a kocoura s smrtí přes vodu táhnouti. Ss 4.

Na mrtvé někteří z bláznovské lásky příliš velmi nákladné a drahé roucho dávají, jako axamít, v hedvábí, kmenth, výborné plátno, ježto předce to všechno shníti musí, a živému se potom víc nehodí. Ss 4.

Nejlepší a nejtrvalejší okrasou živého i mrtvého jest poctivost. Nebyl-li člověk živ šlechetně, málo mu prospěje nádherné roucho po smrti. Přisvědčíme rádi Tomáši Rešelovi, když praví (H 3.): „Lépe jest s poctivostí umříti, než beze cti na světě živ býti!“

Dodatek.

Již v seminární práci, na jejíž základě spracován článeček můj, dovolil jsem si vysloviti domněnku, nebyl-li snad *kněz Tomáš*, farář v Dubném (1551) a v Blansku (1554), spisovatel „O následování Krista“ a „Pokladu duše“ (Srovnej Jirečkovu Rukověť II., 290.) a *kněz Tomáš Rešel Hradecký* táž osoba! Dnes troufám si to určitě tvrditi. Povím napřed důvody a okolnosti, o nichž jsem již tehdá věděl, a připomenu důkaz ještě jiný na obranu tvrzení svého, laskavostí p. Aug. Pirchana mně později opatřený.

1. Tomáš Rešel začal svou literarní činnost r. 1549 překladem kázání Michala, biskupa Sidonienského. Od té doby není určité zprávy o činnosti jeho; až r. 1559 vydává slovník. Možno se domýšleti, že byl mezi tím také literarně činným a to tím spíše, že nelze vysvětliti tak dlouhé mezery mezi první jeho prací a horlivou potomní jeho činností literarní.

2. Rešel překládal r. 1549 zmíněná kázání, jsa vyzván od Joachyma z Hradce. Čteme zajisté na zadní straně listu titulního: „Tyto knihy vyloženy sou z řeči německé a k vytištění dány na žádost urozeného pána pana Joachyma z Hradce etc.“

„Poklad duše“ věnován jest od kněze Tomáše — dle předmluvy faráře v Blansku — roku 1554 Joachymu z Hradce. Na listu a8, a9 dovídáme se: „Tato knížka, kterou jste mi odeslati a vedlé toho mne jedním i druhým psaním, aby z německé řeči v českou vyložena byla, žádati za to ráčili, velmi nápomocna bude ku pokání lidí.“

Není tu vyloučena možnost domnění, že Joachym z Hradce vybídnuv Tomáše Rešela r. 1549 ku překladu, nemohl totéž učiniti r. 1554 a žádati téhož kněze Tomáše, aby mu opět z němčiny přeložil knihu. V tomto do-

mnění potvrzuje nás nápadná místy shoda a podobnost slov, úsloví a vazeb „Pokladu duše“ a ostatních skladeb kněze Tomáše Rešela.

3. Roku 1561 přeložil Tomáš Rešel „O nekřesťanském lání“ a věnuje knihu svou panu „Henrychovi staršímu z Švamberka a na Zvíkově“. Na listu a6 napsal: „Skoro od *vosmi* leth nedostalo mi se Vaší milosti viděti, ani také s Vaší milostí kdy rozmlouvati; však proto vždy poznávám, že tu *začatú* ke mně lásku ještě vždy míti a chovati ráčíte!“

Rešel mluví tu o dávných přátelských stycích s Jindřichem starším ze Švamberka. A hle! Před *osmi* lety vydává kněz Tomáš, farář v Dubném, knihu „O následování Krista“, věnovanou „panu Henrychovi staršímu z Švamberka a na Zvíkově“. V předmluvách obou spisů nazývá se „nehodným kaplanem“ Jindřicha ze Švamberka. Témuž věnuje „O následování Krista“, „aby postavení své, k tomu i vděčnost svou, ačkoli nestatečnou, proti Vaší milosti pro tu *lásku* a milostivou přízeň... ukázal.“ List a4 a násl.

4. Přestaneme na těchto důvodech, ačkoli více jsme jich uvedli v připomenuté již práci seminární a tuto opakovati bychom je mohli. Nejzávažnějším důkazem domnění našeho jest list kněze Tomáše, faráře v Blanském, který zaslal nám po přečtení první části článku „Tomáš Rešel“ p. *František Tischer*, archivář hraběte Černína v Jindřichově Hradci, jemuž za laskavou pozornost vzdáváme tuto vřelý dík.

List psán „Vysoce urozenému p p. Joachymovi z Hradce a na Hradci, císařské Jasnosti raddě, komorníku, i nejvyššímu kancléři království Českého, pánu mému milostivému, JMti.“ K adrese této přidán obvyklý písařský monogram (vedle jiných písmen) T. R.

„... Modlitbu svú poníženú etc.... Milostivý pane, kdež mi psáti ráčíte, co se fary *Jarošovsky* dotýče, že byste toho úmyslu býti ráčili túž faru při svatém Havle příštím jiným farářem osaditi a mně že byste ji mimo jiné, poněvadž vždycky na mne jste laskavy býti ráčili, připomínajíc i otce mého nebožtíka a předky mé, kteříž sou se pod VMtí až podnes živili a své obydlí měli, milostivě dopříti, a mne, ač nehodného za faráře míti ráčili, z čehož předkem VMti jako pánu svému milostivému nemohu než pokorně s ustavičnou vděčností děkovati, z toho pak nejvíce, že mne jako služebníka *někdejšího* a nyní kaplana VMti v své milostivé paměti chovati a míti ráčíte. I oznamuji VMti, že sem JMti p. p. z Rožmbergka jakožto collatorovi této fary i vosadě slíbil, zase býti až do sv. Jiří příštího, rozvažujíc sobě to, chtěl bych také rád svému přirčení dosti učiniti, a JMti pána nehněvati, poněvadž i na JMti pána k sobě laskavého mám. Vedle toho také mám na sobě veliký inventář, v kterémž mi zapsáno jest, k čemu sem na této faře přistoupil, i to zase musím odstoupiti, a chtíc se odsad preč bráti při sv. Havle, nikoli bych nemohl tomu inventáři zadosti učiniti, dobytek a vobilí nemohl bych k času odstoupení zase shromažditi, a jináč před sebe bráti, mohlo by mi to snad v jiné obráceno a se škodou býti, kdež o tom o všem VMti oznamuji. A osadě *Jarošovské* snad také dále čekati bylo by nemožné, poněvadž jest osada veliká a téměř každého času jest jim faráře potřebí. Však na prozatimní časy, byla-li by vuole pána Boha všemohoucího a mne VMť za faráře míti a potřebovati ráčili, chtěl bych raději pod VMtí než kde jinde, nemohl-li bych farářem, ale kaplanem býti. Neb poněvadž na svém zdraví vždycky nestatečen sem a stoni,[27]) přemejšlím, abych v své milé vlasti,

[27]) Srv. Předmluvu Lání, kde touží „na ustavičné nemoci, kteréž na sobě má“

kdež moji rodičové a předkové v Pánu Bohu odpočívají, také i tu, bude-li vuole Boží, své kosti složil; a já také k VMti sem té naděje a duověrnosti, že VMť jako pán muoj milostivý, neřka farou, ale kaplanstvím že byste mne milostivě opatřiti ráčili. A s tím pán Buoh etc....

Datum v *Blanském* v středu den svaté panny Markety, mučedlnice Páně, letha Páně etc. 58°. Vaší Milosti vždy poddaný a poslušný

kaplan
Kněz Thomáš, farář
v Blanském."

Z listu právě uvedeného patrno nade vši pochybnost, že kněz Tomáš, farář v Blanském, jenž tu (13. července 1558) vyjednává s příznivcem svým Joachymem z Hradce, kdy na faru do Jarošova přistěhovati se má, a kněz Tomáš Rešel, farář Jarošovský, jenž píše na své faře 1. září 1559 předmluvu k svému slovníku, — jedna a táž osoba!

Prosíme tedy laskavého čtenáře, aby si na str. 235 Hist. Sborn. 1886 zařadil životopisná data o Rešelovi, že byl roku 1551 farářem v Dubném, a roku 1554 že se s ním setkáváme jako s farářem v Blanském. Pak splyne i zpráva v Jirečkově Rukověti II., 290 o knězi Tomáši (Jgm. Hist. III., 882; IV., 1833) s životopisem Rešelovým II., 177, 178.

K uvedeným posud spisům Rešelovým přibude:

8. *O dokonalém následování Krista.* V Prostějově 1551. U Jiřího Melantricha 1567. Věnováno Henrychovi staršímu z Švamberka.[28])

9. *Poklad duše čili jinak Žádostivý*... V Praze, 1554. Věnováno Joachymu z Hradce.

O původu Vítkovcův.

Sepsal *Ludvík Domečka.*

(Dokončení.)

Zbývá nám ještě pojednati o oné části jižních Čech, kde Vítkovci již ve XIII. století se usadili a kde setrvali až do počátku XVII. století, kdy Rožmberkové a páni z Hradce vymřeli. Že ponechali jsme si toho až naposledy, neděje se bez důvodu. Po našem soudu Vítek, přišed z Moravy do Čech, nabyl statku v jihovýchodních Čechách nad pomezným hvozdem, a teprve synové jeho opanovali končiny pohraničního lesa a s potomstvem svým učinili je takořka svou říší.

Krajiny jihočeské, ještě před XIII. stol. po většině hvozdem pomezným porostlé, bažinami a močály pokryté, náležely ve věku X. Slavníkovi, knížeti Charvátskému. Kosmas, označuje hranice říše jeho, praví, že ve stranu rakouskou proti Němcům měla pomezné hrady Chýnov, Dudleby a Netolice až do prostřed lesa. Z těchto slov jde na jevo, že Slavníkovu panství patřil

---

[28]) Dle předmluvy není to původní překlad Rešelův, nýbrž pouze přehlednutý starší již text a k tisku od něho upravený. V universitní knihovně zdejší shoduje se rukopis (sign. 17. F 44.) doslovně s tímto vydáním, pouze čteme místy starší tvary, kteréžto v Rešelově vydání přizpůsobeny mluvě doby současné.

také jihočeský pomezný hvozd až ku hranicím zemským. Když však r. 995 krvavá katastrofa, způsobená nevraživostí českého knížete Boleslava II., zhubila na Libici syny Slavníkovy a vedle ní ostatní jejich hrady jsou dobyty, připadlo celé někdejší knížectví Slavníkovo k říši Boleslavově.[92]) Proto patří od té doby hrady, někdy Slavníkovské, jako Chýnov, Dudleby a Netolice ku komoře knížecí a královské i jsou na ně dosazováni župani čili kasteláni; téže komoře náležejí rovněž jiná místa, jako na př. Hradiště nad Lužnicí, Budějovice a vůbec celý pomezný hvozd. Získavše krajiny knížectví Slavníkova, uváděli panovníci čeští časem části jich opět v majetek nejvíce šlechticův a klášterů. Tak ještě roku 1263 Přemysl Otakar zakládá na půdě královské, v končinách pomezního hvozdu jihočeského klášter Zlatokorunský. Pravdivější a přirozenější jest, že ono území, kde stojí Zlatá Koruna i Hradiště, náleželo panovníkům českým nežli, jak opačně vypravuje se, že teprve Vítkovci postoupili je Přemyslu Otakarovi, aby na jednom založil klášter, na druhém hrazené město.

Rozsáhlé krajiny jihočeské, pomezným hvozdem porostlé, nezískali Vítkovci najednou, nýbrž rozličným způsobem a po částech v době poměrně nikoli příliš dlouhé. Možná, že díl pomezného hvozdu darován byl již praotci Vítkovi knížetem Bedřichem; možná také, že dostaly se části jeho v majetek teprve jeho synům. Jak Vítkovci nabyli některých krajin jihočeských, které nalézaly se v obvodu pomezného hvozdu, můžeme poněkud určitěji tvrditi pouze ve dvou případech. Jakési zboží u Třeboně dostalo se totiž v dávné době klášteru Světelskému v Rakousích a bylo snad v těch místech, kde stojí nynější Opatovice; neboť r. 1270 prodali mniši, patrně Vítkovcům, „rozličné statky v Čechách darované knížaty a králi českými“, zejména Třeboň a Záhoř.[93]) Dále získali Vítkovci z linie Třeboňsko-Landšteinské krajinu mezi řekami Lužnicí a Stropnicí, jež ve XII. století byla dána v léno pánům z Chueringa a počítána k panství Vitorazskému. I přešla velká část její nejspíše na Vítkovce Smila, pána Novohradského, jako věno nabyté sňatkem jeho s Kunhutou, dcerou maršálka Jindřicha z Chueringu.[94])

Třebas by se bylo dostalo již Vítkovi části pomezného hvozdu, přece kolonisovali jej hlavně až jeho synové a jejich potomstvo. Avšak ku konci XII. a na počátku XIII. století, kdy synové Vítkovi v dolních končinách jižních Čech počali se usazovati, nebyly tyto více pohraničním lesem veskrze zarostlé. Probíhaly jím tehda již zemské stezky a některá místa v něm byla rolnicky vzdělána a lidmi osazena. Tito první osadníci v pomezném hvozdu byli národnosti české a nejspíše z Moravy přišlí. Bylať jihozápadní Morava daleko dříve obydlena nežli sousedící s ní jižní Čechy. Na Moravu přišel dříve proud národa slovanského, jenž pohyboval se od východu k západu, ona již ve XII. století pílí rolnickou tak jest vzdělána, že velmi pořídku zmínka se děje o pustých místech, což zvláště platí o západních krajích moravských, které Kosmas již roku 1061 nazývá rolnatými a úrodnými.[95]) Byla-li tedy Morava tak četně obydlena, srovnává se zcela s rozumem, že mnohé lidi hnal pud, aby jinde v zemi méně kolonisované výživy sobě hledali. A co bylo přirozenější, nežli přejíti do sousední země české, jejíž nej-

---

[92]) J. Loserth: Der Sturz des Hauses Slavnik. 31. Wien 1883.
[93]) Emler: Regesta č. 740.
[94]) Sedláček: Hrady a zámky III., 206.
[95]) Dudík: Dějiny Moravy IV., str. 165, 127.

jižnější část ještě ve XII. století z valné většiny kryly lesy? Kolonisace jižních Čech se strany moravské opakovala se nepochybně po delší čas, i domníváme se, že nejen obyvatelstvo prvních osad v obvodu hvozdu pomezného, nýbrž též některých jihočeských krajů nad ním se nalézajících bylo původu moravského. Tomu mimo četnou popularisaci Moravy v dávné době nasvědčuje také nápadný počet totožných jmen místních, jež vyskytují se v jižních Čechách a na Moravě.[96]) Od obyvatelstva moravského byla zkrátka na nově jím založené osady v Čechách přenášená jména osad moravských, odkud bylo přišlo; kterýžto úkaz dokonce není neobyčejným.

Jako dosavadní obyvatelstvo jižních Čech vůbec, takovým bylo i obyvatelstvo prvních osad a hradů, které při usazení se Vítkovců ve krajích jihočeských na půdě jejich byly zakládány. Dosti možná, že vedle lidu domácího uváděli do nich nové obyvatele z Moravy. Ale příchylnost k Němcům, snaha dosud pusté nebo lesy porostlé krajiny zúrodniti a hospodářsky využitkovati, vše to mělo záhy za následek, že dílem Vítkovci sami, dílem zakládané jimi a mnichům německým, jako cisterciákům, německým rytířům a templářům, darované kláštery, povolávali do jižních Čech německé osadníky.

Z jihočeských hradů, které dle zpráv listinných Vítkovcům náležely ve XIII. století a od nich nejspíše založeny byly, uvádíme Jindřichův Hradec (1220), Rožmberk (1250), Krumlov (1253), Třeboň (1261), Landštein (1282), Stráž (1282) a Nové Hrady (1279). V témže století založeno také nejvíce osad od německých kolonistů, v různých dobách pak dokonce mnohé osady české jsou od nich poněmčeny.

Synové Vítkovi a nejbližší jich potomkové usazeni byli na půdě jihočeské sice vedle sebe, ale obvody panství jejich nebyly ve XIII. a XIV. stol. ještě tou měrou zaokrouhleny jako v dobách příštích. Tak na př. v prvotním obvodu panství Rožmberského nebo Krumlovského měl statky jiný rod Vítkovský a naopak. Avšak Vítkovci neobmezili se jen na jižní Čechy, oni šířili dále své panství již ve XIII. století až do Rakous a do Bavor.

Teprve když synové Vítkovi, od sebe se oddělivše, nové rody založili, a když opanovali končiny pomezného hvozdu jihočeského, nabýváme o životě jejich ponékud zevrubnějších zpráv. Přes to zprávy ony jsou řídké a nejedny i nejasné, poněvadž zvláště při uváděném v listinách jméně „Vítek" nemožno jest rozeznati, komu přísluší, není li při něm nějakého určitějšího označení. Syna Jindřicha měl však praotec Vítek jen jednoho, i ví se tudíž o něm poměrně nejvíce.

O předku pánů z Hradce Jindřichu Vítkovci poprvé zmínka se činí roku 1205, kdy osobuje sobě právo vlastnické ke vsi Tynčany zvané proti Slavkovi. Následek však odvolání jeho ku Přemyslu Otakarovi učiněného, když do Tynčan přišel, bylo prohlášení tohoto, že ves onu nedaroval jemu, nýbrž

[96]) Uvádíme tu jen jména některá, kladouce při některých do závorky jména míst moravských, liší li se nějakou jazykovou zvláštností od shodných jmen českých: Budějovice, Krumlov, Černovice, Kamenice, Štítné, Tučapy, Dírné (Děrné), Děsná, Vydří, Polikno (Polichno), Studnice, Skrýchov, Jarošov, Ratiboř, Matný čili Matná (Mutná), Dráhov (Dráhlov), Hluboká, Kojetín, Bernartice, Cerekve, Hartmanice, Sovětín, Pacov, Olešná, Rataje, Roudná (Rudná), Řečice, Sedlec, Střítež, Sudoměřice, Suchdol (Sugdol), Těmnice, Veselí, Želč, Straná, Lidkovice (Ludkovice), Stoječín, Vlčetín (Vlčatín), Malikov, Zdešov (Zděchov), Budkov, Nitovice (Nitkovice), Uhřice, Malkovice, Měšice, Přestavlky, Stupšice, Bernartice, Štěpánice, Jílovice, Vlachňovice (Vlachovice), Prčice, Banov.

Slavkovi.[97]) Ve XII. stol. ze skrovných zbytků listin nedovídáme se o Jindřichovi naprosto ničeho, takže ani vytknouti nelze, zdržoval-li se v Čechách nebo na Moravě. Jako Vítek byl věrným přívržencem knížete Břetislava, tak syn jeho Jindřich s podobnou věrností lnul ku Přemyslu Otakarovi I. Když roku 1213 ubíral se Přemysl Otakar na říšský sněm do Řezna svolaný, doprovázel ho též Jindřich a podepsal listinu, kterou Přemysl Otakar potvrzuje klášteru Chotěšovskému darování vsi Uherce vdovou Helkou, a jinou, kterou týž král spor o ves Uherce vzniklý urovnává.[98]) Při dvoře Přemysla Otakara zastával některé vysoké hodnosti. Roku 1217 byl zemským maršálkem, jímž připomíná se také r. 1222, ale listina ona jest podezřelou, takže podpisům svědků nelze velké váhy přikládati.[99]) Za jak mocného šlechtice v Čechách byl pokládán, vysvítá z listu papeže Honoria III., datovaného dne 18. ledna r. 1217,[100]) kde mezi čtyřmi jediné jmenovanými župany vyskytá se Jindřich a vyzývá se, aby zachoval příchylnost k papežské stolici v době, kdy následkem sporu biskupa Pražského s Přemyslem Otakarem onen na zemi českou vyřkl interdikt.[1]) Složiv úřad maršálka, zastával od roku 1222—1224 úřad truksasa, v němž kdysi předchůdcem Jindřichovým byl otec jeho Vítek. Oblíbenosti jaké těšil se Jindřich u Přemysla Otakara I., spolu dosvědčuje, že při většině listin od něho vydaných, celkem asi při 26, objevuje se svědkem. Zajímavo jest a pro naši thesi důležito, že několik z těchto listin a i jiné, na nichž shledává se jméno Jindřichovo, týkají se Moravy, zvláště kláštera Velehradského.[2]) De Novo Castro poprvé píše se Jindřich r. 1220,[3]) založil tudíž před tímto rokem hrad svůj Nový Hradec nad řekou Nežárkou, který po něm nazýván byl Hradcem Jindřichovým. Že skutečně Hradec za Jindřicha povstal, dosvědčuje také pravnuk jeho Oldřich II. z Hradce, který jako prvního pána na něm jmenuje svého praděda.[4])

Po smrti Přemysla Otakara I. stal se králem českým syn jeho Václav I., při jehož dvoře býval Jindřich z Hradce rovněž rád vídán, jak pozorovati lze z četných jeho svědectví na listinách Václavem až do r. 1234 vydaných. Téhož léta však odebral se na Moravu. Vyskytujeť se jako svědek na listině markrabí moravského Přemysla Otakara r. 1234 2. října[5]) v Praze vydané a potom již jen na listinách, jež sepsány byly na půdě moravské.[6]) Po roku 1234 o něm však zmínka se nečiní, až teprve r. 1237 uvádí se opět v listině krále Václava Jindřich, syn Vítkův.[7]) Všeobecně má se za to, že r. 1237 byl Jindřich ještě na živě. Nám naproti tomu spíše pravděpodobnějším se zdá, že roku 1237 míněn může býti Jindřich, syn Jindřichova syna Vítka. O témž, jako synu Vítkově, Henricus filius Vitconis, děje se později zmínka při r. 1247 a 1249.[8]) Jindřich zdržuje se r. 1234 na Moravě, zemřel tamže

---

[97]) Erben: Regesta č. 492.
[98]) Tamže č. 540, 549.
[99]) Tamže č. 574, 652.
[100]) Tamže č. 574.
[1]) Palacký: Dějiny národu českého, D. I., č. 2, 128.
[2]) Erben: Regesta č. 323, 365, 517, 625, 628, 670, 693, 776, 777, 792, 858, 860, 864.
[3]) Tamže č. 634.
[4]) Emler: Regesta č. 1656.
[5]) Erben: Regesta č. 858.
[6]) Tamže č. 860, 864.
[7]) Tamže č. 921.
[8]) Tamže č. 1165, 1237.

buď téhož roku nebo později na to, a tak snadno lze si vyložiti, proč dal se pochovati v klášteře Velehradském. Maje tušení brzkého konce, odebral se nejspíše do vlasti svého otce a snad i vlasti svojí, chtěje tu stráviti poslední dny života, zajisté přes 80 let trvajícího a složiti v posvátné zemi její své kosti. Tím vysvětlujeme si zároveň, že v listině na Velehradě sepsané, kterou král Václav klášteru Velehradskému daruje ves Volkovice, mezi svědky uvádějí se bratří Vítek starší a mladší již bez Jindřicha; avšak místo něho synové jeho Vítek a Sezema.[9]) Památky Jindřicha z Hradce vzpomíná ještě pravnuk jeho Oldřich roku 1299, kdy pro spasení duše praděda svého Jindřicha, jenž pohřben jest na Velehradě, daruje klášteru Velehradskému právo patronatní ku kapli v Slavonicích a všecky s právem tím spojené užitky.[10])

Od bratra Jindřichova, Vítka staršího, pocházejí páni z Krumlova. Snad uvádí se Vítek již roku 1194 jako svědek pode jménem „Witigo de Boema" v listině Pasovské,[11]) a roku 1196 jako podkomoří,[12]) ač rozuměn tu může býti též bratr jeho Vítek mladší. Podobná nejistota panuje vždy, kdykoli v listinách uvádí se pouze jméno Vítek nebo Vítek, bratr Jindřichův. Proto dostává se nám poskrovnu jen zpráv o jeho životě. Určitě známe Vítka teprve z listiny Přemysla Otakara I., r. 1213 vydané, kde nazývá se Vítkem starším, synem Vítkovým.[13]) Na listinách téhož krále r. 1220 jest svědkem pro klášter Břevnovský,[14]) a dvakráte pro moravský Velehrad, pro kterýžto klášter vyskytá se jako svědek též v listině Konráda hraběte z Hardeku spolu se svými bratřími Jindřichem a Vítkem mladším.[15]) Dále nalézáme jméno jeho na podezřelé listině Václava I. z r. 1222 a v jiné z r. 1228, kde nazván jest „Vitko antiquus",[16]) poněvadž mezi svými příbuznými, Vítky jmenovanými, byl nejstarším. Za svědka na listinách vyskytuje se až do r. 1236. Mezi nimi jsou tři listiny markrabí moravského Přemysla a jedna týká se kláštera Velehradského.[17])

O Vítkovi mladším, od něhož odvozují se páni z Rožmberka, jest právě tak poskrovnu zpráv jako o bratru jeho Vítkovi starším. Kde pouze jméno Vítek jest uvedeno, nutno ho nezbytně pominouti a jen oněch listin si povšimnouti, kde označen jest slovem „mladší" nebo jiným způsobem. Nejprve zmínka se o něm děje při roku 1205. Tenkráte daroval král Přemysl Otakar I. Slavkovi za jeho věrné služby ves Tynčany, při měření hranic přítomen byl též Vítek s jinými šlechtici okolními.[18]) Tynčany ležely nedaleko Prčic, které po otci svém právě Vítek mladší obdržel a po nichž určitě „Vitko de Perchyc" nazývá se r. 1220, kdy klášteru Milevskému prodal ves Kojetín.[19]) Za svědka na listinách nalézáme ho od r. 1220—1236, z nichž

[9]) Witigo senior et Witigo junior, fratres, Witigo cum fratre suo Zezema, filii Henrici de Nova domo. (Erben: Regesta č. 889.)
[10]) Emler: Regesta č. 1830.
[11]) Pangerl: Die Witigonen str. 553.
[12]) Erben: Regesta č. 430.
[13]) Tamže č. 547.
[14]) Tamže č. 620. (Listina podvržená.)
[15]) Tamže č. 620, 625, 626, 628.
[16]) Tamže č. 652, 733.
[17]) Tamže č. 858, 861, 864, 889.
[18]) Tamže č. 492.
[19]) Tamže, č. 634. Že Vítek z Prčic, roku 1220 připomenutý, jest identickou osobou s Vítkem mladším, o tom viz Pangerlův důkaz ve spise jeho „Die Witigonen" str. 539.

několik vztahuje se k Moravě.[20]) Vítek mladší žil asi ještě r. 1243. Roku toho uvádějí se v listině, kterou král Václav stanoví práva a svobody města Brna, mezi svědky Vithco camerarius de Prybinich, Vithco senior a Vithco de Novo castro.[21]) Jak Pangerl již soudí, jest tento Vítek starší nejspíše totožným s Vítkem mladším; neboť r. 1243, kdy nepochybně Vítek starší více nežil, bylť by musil čítati přes 90 let, byl Vítek mladší naproti synu svému Vítkovi z Příběnic a synu bratra Jindřicha, Vítkovi z Hradce, Vítkem starším.

Za praotce pánů z Landšteina pokládá se čtvrtý syn Vítka (I.), jenž nazývá se r. 1220 Vítkem z Klokot.[22]) Více o něm známo není; snad míněn jest v listině r. 1234 pod jménem „Vitteco juvenis", kde uvádí se jako bratr Vítkův.[23]) Ovšem označení toto mohlo by se vztahovati též na Vítka mladšího; ale jest toho druhu jediné.

Záhadným jest Vítek z Hradiště, jejž mezi svědky nalézáme v listině r. 1232. Dosud bez výsledku zůstávala snaha ztotožniti jej s některým ze známých synů Vítka I. I domníváme se, že Vítek z Hradiště byl pátým synem Vítka I. Stará pověsť vypravuje o pěti synech; o pátém Sezimovi praví toliko, že obdržel od otce Ústí nad Lužnicí, že byl však levobočkem a proto dostalo se mu za znak růže černé. K tomu dle jiné neméně staré tradice Březan dodává: „Než Ouštečtí ti poboční, před některými sty lety sešli. A páni Strážští opanovavše Oustí, sídlo jejich, také Ouštečkými jmenovali se." Že vskutku páni ze Stráže Ústí drželi, jest historicky stvrzeno;[24]) i může první část Březanovy zprávy rovněž s pravdou se srovnávati. A že Vítka z Hradiště pokládáme za pátého syna Vítka I., jenž dle pověsti Ústí obdržel, činíme tak z té příčiny, poněvadž za dávné doby Ústí a Hradiště byly sloučeny pod jedním panstvím. Hledíme-li však k rovinaté poloze při řece Lužnici, kde rozkládalo se Sezimovo Ústí, nyní Starý Tábor, nemohl tu nikterak státi hrad a také dle zpráv historických nestál.[25]) Za to ve blízkém Hradišti na skále téměř nepřístupné bylo pro panský hrad daleko příhodnější místo, tam skutečně byl hrad vystaven, na němž asi Vítek sídlel a dle něho se zval.

O nejbližších potomcích synů Vítka I. promluvíme jen potud, pokud pohybovali se na Moravě, při čemž zároveň opravíme některé jich se týkající omyly, jež do různých spisů se vloudily.

Potomci synů Vítkových drží na Moravě mnohé statky buď dědičně, buď nových sami nabývají, zastávají tu vysoké hodnosti, vyskytují se mnozí z nich za svědky na listinách moravských, dcery jejich vdávají se za moravské šlechtice nebo vstupují do moravských klášterů. Zkrátka znamenáme, že Vítkovci objevují se velmi zhusta na Moravě, což sotva jest bez hlubší příčiny. Po našem mínění nasvědčují okolnosti tyto moravskému původu Vítkovců; na Moravě byla jejich kolébka, proto se tu s nimi dle zpráv listinných setkáváme až do XVII. století.

---

[20]) Erben: Regesta č. 625, 626, 627, 628, 670, 861, 864, 879, 889.
[21]) Tamže č. 1069.
[22]) Erben: Regesta č. 296. — Pangerl: Die Witigonen str. 565. — Sedláček: Hrady a zámky IV. Rodokmen pánů z Landšteina.
[23]) Erben: Regesta č. 864.
[24]) Sedláček: Hrady a zámky IV.
[25]) Tamže.

Nejvíce statků, moci a vážnosti požíval na Moravě rod pánů z Hradce. Nepřistěhoval se sem, nýbrž žil tu zajisté již praotec jeho Jindřich, byl rodem domácím a vědomí toto zachovalo se v paměti šlechty moravské, takže roku 1480, když vznikl spor o sedění na předním místě v zemském soudě, bylo k tomu konci rozhodnuto, které rody patří ku starým rodům panským na Moravě a mezi nimi uvedeni jsou hned na třetím místě páni z Hradce.[26])

Jindřich z Hradce měl syny Sezemu a Vítka. Oba téměř stále prodlévají na Moravě. Sezema již r. 1189 přítomen byl s dědem svým Vítkem na sněmu v Sadské, r. 1231 nalézáme ho na dvou listinách markrabí moravského Přemysla, kdy byl podčíšníkem, potom při králi Václavu I. r. 1235 v Plzni a r. 1236 na Velehradě.[27]) Soudíme, že byl starším bratra svého Vítka,[28]) že skončil život svůj nejspíše na Moravě a bezdětek, takže by nebylo lze od něho odvozovati některou vedlejší větev Vítkovskou. Bratr Sezemův Vítek poprvé s otcem svým přichází na listině pražského biskupa Pelhřima r. 1223, potom r. 1234 na mnohých listinách markrabí Přemysla Otakara, jež týkají se hlavně moravských klášterů.[29]) Tutéž funkci zastává při mnohých listinách králem Václavem od r. 1236—1244 vydaných, které rovněž vztahují se většinou k Moravě.[30]) U markrabí moravského Přemysla Otakara byl Vítek nemálo oblíben. Od něho jmenován byl kastellanem Olomouckým r. 1247.[31]) Téhož léta daroval mnichům v Zabrdovicích dva lány a zahradu ve vsi Říši na Moravě a v tomto roce jakož i v následujících letech přichází za svědka na četných listinách moravských, vydaných markrabím a později králem Přemyslem Otakarem.[32]) Od něho ustanoven byl též r. 1254 k vyjednávání míru s Belou, králem uherským, a dále činí se o něm zmínka r. 1255, kdy súčastnil se sněmu Strahovského;[33]) avšak po nějakém pobytu v Čechách vrací se opět na Moravu, kde nalézáme jej r. 1256 a posléze na podezřelé listině v Brně roku 1259 datované.[34]) Nepochybně skončil život svůj na Moravě jako otec jeho Jindřich z Hradce.

Vítek z Hradce měl syny Jetřicha, Oldřicha a Jindřicha.[35]) Jetřich oddal se stavu kněžskému, stal se kanovníkem Olomouckým a po smrti biskupa Brunona r. 1281 26. března zvolen byl za biskupa Olomouckého,[36]) ve kterémžto úřadě setrval až do své smrti r. 1302. O Jindřichovi určitá zmínka děje se r. 1247, kdy svědkem jest na listině, kterou markrabí moravský Přemysl urovnává při o ves Slatinu mezi klášterem Olomouckým

---

[26]) Dudík: Dějiny Moravy VIII.; str. 60.
[27]) Erben: Regesta č. 401, 860, 862, 870, 809.
[28]) Zemřel-li Sezema někdy po r. 1236, čítal přes 60 let.
[29]) Erben: Regesta č. 677, 858, 861, 879, 1058. — Emler: Regesta č. 209.
[30]) Erben: Regesta č. 889, 1056, 1064, 1069, 1094.
[31]) Tamže č. 1166, 1166. — František Rull v „Monografii Hradce Jindřichova" praví na str. 36: „Vítek ze Hradce byl r. 1241 kastelánem čili správcem hradu Olomouckého a pomáhal Jaroslavovi ze Šternberka porážeti Mongoly ku konci června r. 1241, začež za výsluhu obdržel statek Banov v Hradištském kraji." Vítek však připomíná se kastellanem Olomouckým až roku 1247. Tvrzení Rullovo, jak obdržel Banov, jest bezpodstatnou jeho kombinací.
[32]) Erben: Regesta č. 1165, 1166, 1170, 1171, 1237, 1239, 1257. — Emler: Regesta č. 8, 47, 48, 86, 89.
[33]) Emler: Regesta č. 24, 56.
[34]) Tamže č. 86, 89, 209.
[35]) Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 33.
[36]) Emler: Regesta č. 1236.

u sv. Petra a vnuky Semislavovými a na jiné listině téhož markrabí, datované u Olomouce r. 1249 14. září.[37]) Bratr Jetřichův a Jindřichův, Oldřich z Hradce, poprvé připomíná se r. 1260. Od r. 1265—1269 byl královským podkomořím a s ostatními Vítkovci přistoupil též na stranu šlechticů Přemyslu Otakarovi nepřátelských.[38]) Za svědka na listinách Moravy se týkajících vyskytá se r. 1260, 1262 a 1269. Dále činí se v listině z r. 1270 o něm zmínka, že dva lány v Ořechově a Balíně u Znojma s vinicemi a rolemi daroval klášteru Velehradskému.[39]) Pochován byl asi první v Jindřichově Hradci a sice v kostele kommendy německých rytířův.[40])

Syny Oldřicha I. z Hradce byli Oldřich II., Oto a snad ještě Vítek, o němž určitých zpráv se nedostává. Ota uvádí se pouze jedenkráte roku 1281.[41]) S Oldřichem, jenž připomíná se od r. 1281—1300, setkáváme se častěji na Moravě. Roku 1294 učinil zajímavou smlouvu s králem Václavem, v níž zapsal mu pro ten případ, že by bez mužských potomků zemřel, v Čechách Hradec Jindřichův a ves Strymilov a vymínil toliko matce své Marii z Hardeku ves Sedlčany, některé vsi choti své Mechtildě, sobě pak ves Stodůlky, na Moravě hrad Banov, vsi Valeč, Vilimovice, Paskovice, Slavonice a Řečici. Za Hradec měl Oldřich od krále dostati na Moravě hrad Broumov, Brod Uherský, cla v Uničově a Lipníku a vsi Hluk a Topol.[42]) Podle této smlouvy chtěl se vzdáti Oldřich téměř veškerých statků svých v Čechách a usaditi se na Moravě. V době té mohlo ještě v živé paměti jeho panovati, že ona byla vlastí předků jeho, vždyť on sám vděčně vzpomíná r. 1299 praděda svého Jindřicha z Hradce, pohřbeného na Velehradě.[43]) Smlouva však s králem Václavem se nesplnila, ježto Oldřichovi narodil se syn Oldřich. Na Moravě byl Oldřich z Hradce též županem Lukovským a královským purkrabím Broumovským.[44])

Co se týče potomkův Oldřichových, podotýkáme toliko, že dcera jeho Eliška zasnoubena byla s moravským pánem, Smilem z Kunštátu, a druhá dcera Anežka rovněž s Moravanem Menhartem z Lesníku.[45]) Syn Oldřich r. 1339 směnil Banov za Telč, poněvadž asi blíže ležel ku Hradci Jindřichovu nežli onen. Později drží páni z Hradce Jeníkov, Dačice, Studenou, hrady Šternberk a Bělkov a mnohé jiné vesnice. Tak opanovali celou část jihozápadní Moravy až ke hranicím českým, kam sáhalo opět panství jejich Jindřichohradecké, i sloučily kraje české a moravské v jedno velké panství. Mnohé statky moravské zůstaly v rodě pánů z Hradce až do jich vymření, kdy dědičně připadly na rod Slavatovský.

Nejbližší potomkové ostatních synů Vítkových, nemajíce tak značných statků na Moravě jako páni z Hradce, objevují se tam řidčeji nežli tito. Vok z Krumlova (1272—1302) držel snad, jak jsme již se zmínili, moravský Friedlant, Vítek bratr Záviše z Falkenšteina byl purkrabím Znojem-

[37]) Erben: Regesta č. 1165, 1237.
[38]) Pangerl: Die Witigonen str. 563, 564.
[39]) Emler: Regesta č. 692
[40]) Emler: Regesta č. 1656
[41]) Tamže č. 1265.
[42]) Tamže č. 1656. — Nesprávné jest tvrzení Brandlovo v „Knize pro každého Moravana“, že „Lipník poprvé v listinách se uvádí r. 1294, kdež náležel Oldřichovi z Hradce, který zde mýtné vybíral“.
[43]) Emler: Regesta č. 1830.
[44]) Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 34.
[45]) Tamže.

ským roku 1286. S Rožmberky setkáváme se hlavně jako se svědky na listinách moravských, jako držitelé statků na Moravě přicházejí teprve v době pozdější. Z rodu pánů Landšteinských provdala se Ludmila, dcera Vítka, praotce Landšteinů, roku 1248 za Markvarta, jenž píše se „de Thurz".[46]) Tento pán moravský byl s ní ve čtvrtém stupni příbuzen, což při domněnce naší, že Vítkovci jsou původu moravského, není beze vší váhy. Ludmila nazývá se obyčejně z Říše a v Nové Říši nejspíše ona založila klášter panenský.[47]) Sestra Ludmilina Kateřina byla jeptiškou v moravském klášteře Tišňovickém. Roku 1480 uvedeni jsou páni z Landšteina mezi mladšími rody moravskými. Za mladší asi pokládali se podobně jako Žerotínové, poněvadž neměli četných statků, nevysvítá však nijak z toho, že by teprve ve XIII. stol. do Moravy byli přišli, jak Dudík tvrdí.[48]) Posléze uvádíme ještě Vítkovce Sezemu z Ústí, jenž držel ovšem již r. 1386 ves Starou Hobžu na Moravě.[49])

Vědomí společného původu zachovalo se u Vítkovcův až po onu dobu, kdy v klášteře Vyšebrodském zlámali znak s pětilistou růží nad rakví posledního pána z Rožmberka a Lucii Otilii Slavatovu, poslední paní z Hradce, uložili v hrobku kostela Oetingenského v Bavořích. K úzkému vzájemnému svazku Vítkovců přičinila též nemálo zeměpisná poloha jejich panství, všickni zvláště osazeni byli v jižních Čechách, sousedíce jedni s druhými; dále uzavíraly se sňatky mezi členy jednotlivých větví, takže tím starou příbuznosť obnovovaly a stvrzovaly. To jsou hlavní faktory, jež Vítkovce slučovaly v jeden celek, povzbuzovaly je ku vzájemné pomoci, udržovaly nejlepší shodu mezi nimi, ačkoli výminečně někdy také se znesvářili; avšak vždy opět se smířili a všech svých hořkostí zapomenuli. Největší svou moc dokázali Vítkovci, když spojili se proti Přemyslu Otakarovi II. Pokračovatel Kosmův praví o tom: „Téhož léta (1276) Vítkovci s velkou mocí vojenskou odpadli jsou od krále a učinili jsou mnoho zlého lidem a klášterníkům v království českém a té chvíle král velice potřeboval jich pomoci. Neb často se stává, že když nejvyšší mezi sebou se nesnadí, nepřátelé dobývají vítězství." [50])

Toto sdružení Vítkovců k odboji proti Přemyslu Otakarovi nesmí se však přičítati okolnosti, jakoby Záviš z Falkenšteina byl býval jejich vladařem, právním jejich vůdcem. Záviš stál v čele celého hnutí Vítkovců pouze proto, že měl té doby největšího ducha, nejlepší vlohy státnické a politické mezi nimi všemi. Vítkovci uznali tuto duševní jeho převahu a postavili se kolem něho ku společnému odboji, poněvadž k tomu vedla je jednak příbuznost krve, jednak nelibost proti králi, v němž spatřovali všickni svého nepřítele. Nazývá-li se Záviš z Falkenšteina starostou či vladařem rodu Vítkovského, jest to vůbec pojem nepravý. Palacký měl totiž za to, že staročeské rodové zřízení uchovalo se v celém rodě Vítkovců, že tudíž jeden býval starostou nade všemi členy jeho jako v našem případě Záviš z Falkenšteina.[51]) Avšak v tom jest omyl. Vítkovci rozdělili se na několik zcela samostatných větví, rodového zřízení,

---

[46]) Erben: Regesta č. 1217.

[47]) Volný: Die Markgrafschaft Mähren VI., p. 279, pozn. 1. Ludmila z Říše nepatřila k pánům z Hradce. (Sedláček: Hrady a zámky IV., str. 34.) Jmenují se v listinách r. 1265 bratří její Vítek ze Skalice a Ojíř ze Třeboně. (Emler: Regesta č. 484, 485.)

[48]) Dudík: Dějiny Moravy VIII., str. 65.

[49]) Palacký: Archiv český I., str. 138.

[50]) Fontes rerum bohemicarum II., 302.

[51]) Palacký: Dějiny národu českého. Kn. IV., č. 1., str. 129, 179.

Nejstarší rodokmen Vítkovcův.

Vítek 1169, † 1194.

Jindřich 1205—1234, 1237? předek pánů z Hradce. | Vítek starší 1194? 1196? 1213—1236. předek pánů z Krumlova. | Vítek mladší 1194? 1196? 1205—1243? předek pánů z Rožmberka.

Sezema 1189—1236. | Vítek 1223—1256, 1259? | Záviš 1216—1257.

Oldřich (I.) 1260—1277, ψ Marie hrab. z Hardeku. | Jindřich 1237? 1147—1249. | Jetřich 1281— † 1302. | Vítek 1243—1255 | Vok 1220? 1246— † 1262, Hedvika ze Šaumburku. | Zachariáš 1220? | Anežka? ψ Bavor ze Strakonic.

Oldřich (II.) 1281—1300, ψ Mechtilda. | Otta 1281. | Vítek? | Budivoj 1220—1272, ψ Perchta. | Vítek 1220—1277, ψ Sibylla. | Jindřich 1262 † 1310, ψ Eliška z Dobrušky. | Vítek 1262— † 1277

Jindřich 1272—1291, ψ Ofka. | Vok 1272— † 1302.

Záviš (z Falkšteina) 1269— † 1290. | Vítek 1272—1291. | Vok 1272—1291. | Budivoj 1291. | Henclinus 1291. | Dcera, ψ Hroznata z Užic. | Dcera, ψ Jetřich Špacmann.

Vítek 1220—1234? předek pánů z Landšteina. | Vítek? (z Hradiště) 1232.

Pelhřim 1255—1261. | Ojíř 1255—1306. | Vítek 1265—1266. | Ludmila 1248—1266, ψ Markvart (de Thurz). | Kateřina 1267—1272. | Juta 1265—1297. | Gerdrauta 1265—1266.

Smil 1281—1303, ψ Kunhuta z Chueringa. | Vítek 1300—1311. | Vok 1261—1300. | Sezema 1261—1293.

slučujícího je v jeden celek, u nich nebylo, a vladaři nazývají se nejstarší členové rodů Vítkovských teprve v dobách pozdějších, jako na př. jmenuje se Vilém z Rožmberka vladařem domu Rožmberského a Adam II. z Hradce vladařem domu Hradeckého.[52])

Dopisy Viléma hraběte Slavaty Jaroslavu Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z roku 1635.[1])

Sdělil *František Tischer.*

I.

Datum 30. ledna 1635.

... Pan Priklmaier minulej pátek s panem don Baltazarem z Vídně odjel, nepochybuji že brzy v Praze bude. Pan Albrecht Klusák, vypravíce sem z Dymokur naschválního posla, vymlouvá se, že pro nedostatek zdraví nemůže sem nyní přijeti.

K Tvé Mti se přimlouvám za pannu šlechtičnu Křineckou, aby mohla terminu užiti až do příští Velkonoci, tak aby dobře vyučena jsouce s tím lepším fundamentem k víře svaté katolické přistoupiti mohla. A stane se vedle toho latinského přísloví: sat cito si sat bene.

Psaní Tvé Mti de dato 27. Jan. jsem přijal, než v pravdě tak mnoho času mně nepostačuje, abych je mohl přečísti, ovšem na ně odpověď dáti, pročež do příští ordinarii to odkládám. Mezi tím posílám Tvé Mti vejpis co dnes nejvyššímu panu purkrabí[2]) píši, z čehož velice dobrým novinám vyrozuměti ráčíš. Byloby dobře, abys ráčil jich přípis panu hraběti Vratislavovi[3]) do Oustí odeslati, aby je mohl kurfiršta Saského poslům oznámiti . . .

II.

Datum 7. března 1635.

Přijedouc ode dvora teprva k 8 hodině, nemohu než krátce psáti. odsílajíc jedno psaní Tvé Mti zase zpátkem. Stane se dobře, aby J. M. Kské pan prokurator[4]) tím dřívěji sem se vypravil, outrata jeho bude

---

[52]) Jestliže aspoň poněkud přispěli jsme k objasnění nejstarších dějin Vítkovců, byl tím účel práce naší dosažen. Snad časem k otázce o původu Vítkovců ještě jiní s větším zdarem pokusí se odpověděti, ale nikdy při tom nebudou moci se zřetele pustiti důležité vztahy Vítkovců k Moravě. Ovšem rozehnati husté mlhy, jimiž původ Vítkovců jest zahalen, a úplně osvětliti jej světlem historické pravdy při nedostatku souvěkých pramenů nepodaří se nikdy více

K tomu přičiňujeme tento d o p l n ě k: Ku statkům Vítkovským na str. 287 a 288 uvedeným dodáváme ještě K o c h a n o v, ves v okresu Benešovském, jiná ves téhož jména v okresu Votickém. Která z těchto vesnic patřila r. 1294 Oldřichovi II. z Hradce (Emler, Regesta č 1656), nelze nám určiti. Obě nalézají se poblíže jiných statků Vítkovských. — Kochanov budiž vřaděn též mezi zboží pánů z Hradce na str. 291. — Na str. 268 16. řádek shora má býti XV. století místo XIV. Na str. 289 poznámka 78. nepatří k roku 1379, nýbrž k slovu B u k, 19. řádek zdola.

[1]) Viz Sborník historický III., str. 360 a násl.

[2]) Adamovi z Valdšteina.

[3]) Vilémovi.

[4]) Rafael Mišovský ze Sebuzína.

jemu zde v jistotě zase navrácena, načež se bude moci bezpečiti. A též se dobře stane, abyste V. Mt páni komisaři ty věci, o které J. M. Cská V. Mtem psáti ráčí, tím dřívěji sem poslati ráčili. Jestliže tato ordinarii v sobotu příští do Prahy nepřijede, tehdy bylo by dobře, abyste, nečekajíc na střední ordinarii, po naschvální štafetě ty všecky spisy sem odeslati ráčili, tak aby tím dřívěji náležitý právní process v té věci před sebe vzat bejti mohl...

III.

Datum 10. března 1635.

Psaní Tvé Mti příležité přijavše, zpátkem zase odesílám a s Tvou Mtí se snáším, aby pokoj tak zavírán byl,[5]) aby pánu bohu líbeznej a tudy stálej byl. Mně se vidí, že každej horlivej katolickej člověk tím se těšiti může, že od počátku té rebelie české pán bůh naší nejmilostivější vrchnosti extra ordinarie a předivně mnohá slavná vítězství nad nepřítelem dáti ráčil; a dále též se nachází, že již několikráte s kurfiřstem Saským pokoj učiněn býti měl, však vždyckny se to zase rozešlo, že zavřen nebyl, nepochybně proto, že pán bůh neráčil chtíti připustiti, aby in praejudicium catholicae religionis mělo co zavíráno bejti. Pročež, ačkoliv k tomuto jednání a uvažování nepochybně mnohé věci mohly se nacházeti, které by mnohejm se vidělo, že jsou in praejudicium catholicae religionis a naproti tomu jinejm theologickejm i politickejm raddám vidí se, že skrz to catholica religio víceji se fedrovati a rozmnožovati může: a poněvadž pánu bohu nejlépeji vědomo jest, co za nejlepší víře katolické bejti může, pročež budeme v té naději zůstávati, že jeho božská milost ráčí ty věci tak říditi a dirigirovati, tedy ještě další šťastná vítězství nad nepřátely naší nejmilostivější vrchnosti popříti a nedopustiti, aby víře svaté katolické škodlivej pokoj k zavření bejti měl. Sice ex effectibus vidí se, že pán bůh neráčí chtíti, aby katoličtí v říši měli dokonalý vítězství míti nad nepřátely víry svaté katolické, ani také aby katoličtí měli dokonale přemoženi a potlačeni bejti. Kdyby byl pán bůh před Lipskem katolickejm vítězství popřáti ráčil, bylaby byla dobrá naděje, ut a catholicis sectariis in imperio leges ferantur. Naproti tomu, kdybychom my katoličtí před Nordlingem bitvu ztratili a přemoženi byli, tehdy byli bychom zle obstáli: in summa pánu bohu samému nejlépe vědomo jest, pro jaké příčiny to dopouštěti a připouštěti ráčí...

IV.

Datum 27. března 1635.

Psaní Tvé Mti de dato 21. huius datirované, zpátkem zase odesílám. A jako ráčíš v témž psaní dokládati, že se ráčíš nadáti, že J. M. Cské páni komissaři tím způsobem pokoj traktirovati a zavírati budou, se všemi těmi requisiti, jak obšírněji to dokládati ráčíš, a vedle toho ráčíš také psáti, že nepřítel hrubě se sílí a že jest se obávati, že naši nebudou dosti silní, aby jemu mohli odolati. I rád bych od Tvé Mti neb od kohokoliv jiného vyrozuměl dobrému zdání, co tehdy v tom

[5]) Tak zvaný **Pražský mír**, roku tohoto uzavřený.

činiti se má? Snadno jest in abstracto discurirovati, než in concreto raditi . . .

Nepochybuji, že ste ráčil tomu vyrozuměti, co jest krále francouzskýho vyslanej při kurfirštu Saským přednášel, kterak týž kurfiršt neměl by s J. M. Cskou pokoje zavírati na ten způsob, jak jest až posavad accordiroval; neb že on chce se k tomu přičiniti, aby s mnohem lepšími kondicemi týž pokoj zavřín bejti mohl, totiž aby jak v říši tak v království Českém a v jiných J. M. Cské zemích k tomu přivedeno bylo, aby jak v religii tak ve všech politických věcech do toho způsobu se návratilo, jak bylo léta 1617 a obzvláště aby všickni emigranti jich praetensí zouplna užiti mohli a království České, aby svobodné volení krále Českého mělo: ješto kurfiršt Saský ode všech takovejch a těm podobnejch praetensí v své traktací upustil a J. M. Cské v království Českém a jinejch J. M. Cské dědičnejch zemích ani v religii ani v jinejch věcech žádného řádu činiti nechce (vymienujíc toliko něco v Slezšti), nechávajíc vše při J. M. Cské milostivé vůli a disposici. Tak že tím způsobem znáti se může s kejm jest tohoto času lépeji pokoj traktirovati, s katolickejmi aneb s nekatolickejmi: poněvadž příliš jest věc patrná, že zlost lidská a status regnandi tak daleko přišlo, že J. M. Cská a slavnej dům Rakouskej víceji nepřátel katholickejch nežli nekatolickejch míti ráčil, ale bohdá justa causa semper triumphabit . . .

V.

Datum 14. dubna 1635.

. . . Než z toho psaní Antonia Šliffa může se vyrozuměti, jak král francouzský s J. M. Cskou a slavným domem Rakouským míní, et si non daretur tertium, intra illa duo mala, minus esset eligendum, tím způsobem pokoj zavříti, jak kurfiršt Saskej traktiruje, aneb tak jak král francouzskej dal proponirovati! Kdyby prostředkové byli armis viam aperire et victores leges ponere bylo by za nejlepší . . .

VI.

Datum 18. dubna 1635.

Psaní Tvé Mti dvoje příležité jsem přijal. Nevím jak tomu mám rozuměti, že někteří nechtějí, aby J. M. Cská s kurfirštem Saským pokoj učinil a naproti tomu to poznávají, že nebudeli s ním pokoj učiněn, tehdy že nejní prostředkuov proti jeho moci; budeli chtíti do království Českého vpád učiniti, naši nejsou dostateční jemu odporovati. Rád bych od nich vyrozuměl, k čemu raditi chtějí, co by J. M. Cská ráčil míti činiti? Než toto musejí za maximum držeti, že J. M. Cská skrze tu traktací a pokoj s kurfirštem Saským neráčí chtíti na ujmu a ublížení víry svaté katolické něco povolovati a zavírati, než že se ráčí spolu s theologickými a politickými raddami svejmi o to snažiti, aby to co dobrého v královstvích a zemích J. M. Cské dědičnejch k dobrému a rozmnožení víry svaté katolické od začátku těchto válek spůsobeno jest, aby se to stále zdržeti a zachovati mohlo. A v říši to, čeho nemáme, skrze válku dosáhnouti, jako i to co máme, abychom skrze válku držeti mohli, velice nejisto jest, traktiruje se, zdali skrze přátelské jednání k tomu se přijíti může . . .

VII.

Datum 5. května 1635.

Psaní Tvé Mti při ordinarii Pražské nyní pozdě jsem přijal, které zpátkem zase odsílám. Stranu V. Mti pánův komisařův liquidationis, aby V. Mtem za práci na ten čas ajuto di costa dáno bylo, J. M. Cské v tajné raddě dnes ráno jsem přednesl a jak se J. M. Cská v tom resolvirovati ráčil, při příští ordinarii V. Mtem se napíše, neb ráčíte toho, i mnohem víceji, zasluhovati, tak jakž v té věci pana hraběte Černína ráčili jste mastrštuk ukázati, a to s pilností V. Mtí pánův komissařův, bez zdání J. M. Cské pana prokuratora, o čemž obšírněji dnes psáti čas mi nepostačuje . . .

VIII.

Datum 26. května 1635.

Ordinarii Pražská až posavád již pozdě k 9 hodině u večer nepřichází, pročež není materie k odpovědi dávání. Sice smejšlím, že z psaní při též ordinacii něco jistého přezvíme strany té traktací o pokoj. Až posavád netoliko od pánův komisařův strany ujímání do sekvestru statků Trčkovských žádné relaci zde nemáme, ale ani také od V. Mtí pánův místodržících, kterého dne v Praze a na statcích Trčkovských ty patenty publikovány sou. Pročež žádám, že ráčíš při expedici kanceláře České to nařídíti, takové zprávy a kunšofty sem J. M. Cské na kancelář českou odeslati, poněvadž toho k jinejm aktům zde jest zapotřebí.

Pana P. Hugo Hiberna ordinis s. Francisci s pilností Tvé Mti rekomendiruju, když do Prahy přijede, že ho ráčíš sobě poručena míti. Na ten čas nic jiného . . .

IX.

Datum 1. června 1635.

Psaní Tvé Mti de dato 26. huius (sic) jsem přijal, z čehož se těším, že ráčíš nyní sám jedinej bejti prvním gubernatorem v Praze místo královský držící, a že nejní potřebí Tvé Mti víceji se obávati nepřátelského vpádu do Čech a méněji do Prahy. A ačkoliv z téhož psaní Tvé Mti a z jinejch, které jsem z Prahy dostal (dostavše je ještě před polednem ve Vídni) ještě jsem byl tehdáž strany zavření pokoje nic nevyrozuměl, však času poledního, prve nežli sem z Vídně vyjel, dostal jsem tu dobrou novinu, že pan hrabě z Althanu, jsouce od J. M. Kské poslán, k J. M. Cské jede a tu žádostivou novinu, že pokoj v Praze jest zavřín, přinesl. Ačkoliv particularia téhož zavření až posavád jsem neviděl, však in genere vidí mně se, že máme příčinu nad tím se těšiti, že v těchto dědičnejch J. M. Cské království a zemí víra svatá katolická jest ubezpečena, že jak v týchž zemích tak v sousedstvích nebudou jí moci silou svou škoditi a ovšem potlačiti. A nemajíc v sousedství nepřítele, budeme také moci skrze to těch škodlivejch vojákův zbaveni bejti. Pán bůh rač ze všeho pochválen bejti a netoliko zachování ale rozmnožení víry sv. katolické v říši a lepších, pokojnějších časův za dnův našich milostivě popříti.

V příčině Trčkových věcí Tvé Mti oznamuji, že J. M. Cská ráčil přidati J. M. Kské panu prokuratorovi dva doktory peritissimos juristas

doktora Wiedenbacha a doktora Vacana, aby ty acta inquisitionis všecky bedlivě přehlédli, libellum accusatorium na papír uvedli a dále ten proces vedli. Když termín k publikování patentův v té věci od nejposledňějšího publikování (načež jistá zpráva z Prahy s pilností se očekává) 6 neděl vyjde, tehdy se přezví, jestli že se kdo z pánův poručníkův neb dědicův neb legatariis najde, kterejby famam mortui senioris Trčka et conjugis eius proti J. M. Cské královskému panu prokuratorovi zastávati chtěl. Jestli že se žádnej nenalezne, tehdy tehdáž bude to uvažováno, jestliže by vedle říšskejch práv měl pupillis nařízen býti advocatus, ut de jure quantum posset et valeat ipsos defendat. Pročež jak ta věc ještě půjde a jak brzy skončení vezme, věděti se nemůže.

O tom místě, kde Jezberovský zůstává to toliko Tvé Mti oznamuji, že jest jeden pokoj v císařským špitáli, při kterejm vokna jsou dobře mřížemi železnejmi opatřeny, mnoho vězňů tam sedělo, nejposléze pan z Ditrichštejna, kterej byl archibusirován a po něm Antonio Šliff. Varta také vždyckny tu zůstává. Romhap jest v jednom pokoji v ceychhasu a varta při něm. Věžník jest v svým ložumentu arrestirován, že nesmí ven vycházeti, Klusák zůstává v arrestu v ložumentu u pana sekretáře Freissleben; Halama a Pixa zůstávají v městském vězení. Kromě Klusáka, ten dosti podstatnou zprávu dal, jiní nechtějí povídati, to co dosti se patrně smejšleti může, že o tom vědomost mají.

Adam, starého pana hraběte Trčky komorník, tolikéž podstatný zprávy dal. Jest odpuštěn nyní na některý den do Německého Brodu, než prve, nežli odjel, svou zprávu přísahou pořádně stvrdil. Pan Kustoš též nyní z Vídně odjel; však prve na některej den do kollegie Patrum societatis Jesu se reteriroval, páteru Lamermanovi se zpovídal a velebnou svátost oltářní pod jednou přijímal a davše v spisu mnohé podstatné zprávy, před odjezdem svým vše pořádnou přísahou stvrdil. Zakázal se, že se chce k tomu přičiniti Jaroslava **Rašína** a Václava Romhapa sebou ke dvoru J. M. Cské přivésti, aneb jich zprávy psané dostati, což jestli že se stane, tehdy v mnohých věcech bude se moci na dobrý grunt přijíti. Tempus docebit.

Strany těch arrestirovanejch v Řezně byli zde dva vyslaní z těch pánův soudcův, v té věci dotazujíce J. M. Cskou na některá dubia, načež jim jest od J. M. Cské resolucí dána, tak že nyní dáleji process následovati bude; a jaké skončení ty věci vezmou též brzy se přezví.

Paní Kurzbachová byvše při mně předvčerejškem ráno s velikou radostí mi povídala, že její syn jest učiněn katolickej. Žádám od Tvé Mti toho za jisté oznámení. Jest týž pan Kurzpach od J. M. Cské sem obeslán, aby zprávu svou přísahou stvrdil a další zprávu čeho povědom jest dal, neb jeho paní máti mnohdykráte pravila, že on o mnohejch věcech té prodicí Frydlandskej se dotejkající vědomost má a kdyby k J. M. Cské byl obeslán, že by o tom pověděl. Já jsem k témuž jeho obeslání neměl chuť raditi, než srozumívajíc nyní, že jest katolickej, k tomu radím.

X.

Datum 8. června 1635.

. . . Vidí mi se, aby od V. Mtí pánův komisařův Trčkovskejch společně neb rozdílně ten pan Frowšický, kterej nedávno k víře katolické

přistoupil, examinirován byl, jakejm způsobem Jezberovský jemu odvozoval, aby katolickým nebyl; a tu zprávu, kterou učiní, aby ste ráčili sem na kancelář českou odeslati . . .

Co J. M. Cská V. Mtem pánům komissařům Trčkovskejm v příčině jedné truhly Klusákovi náležející psáti ráčí, z téhož příležícího psaní vyrozuměti ráčíte. I posílám Tvé Mti cedulku, co mně pan sekretář Freissleben o té věci této chvíle píše, pročež bude zapotřebí ty všeckny 4 truhle dáti otevříti, vše co v nich jest přehlédnouti, v poznamenání uvésti a ty truhle zase spečetíc a to poznamenání sem odeslati.

XI.

Datum 15. června 1635.

Psaní Tvé Mti příležitě zase odesílám. S potěšením z téhož psaní jsem vyrozuměl o šťastném příjezdu J. M. Kské k residencí své do Prahy; a kdyby se to státi mohlo, jakž v psaní Tvé Mti, v též materii vinšovati ráčíš, byla by tím větší příčina nad tím se těšiti, ale ještě nejní toho času, aby se to státi mohlo. Bohdá také se to stane.

A že jste V. Mti páni místodržící s velikejm počtem vozův pánův obyvatelův vlasti naší milé J. M. Kskou tak slavně přivítati ráčili, jest jistá příčina nad tím se těšiti a obzvláštně J. M. Kská ráčil míti k tomu příčinu, vida že ještě páni vobyvatelové v témž království nejsou tak hluboce schuzeni, aby v poctivosti a službě J. M. Kské nemohli se vzáctně ukázati. A že jste neráčili dáleji proti J. M. Kské vyjeti, vidí mně se, že nic s tím obmeškáno nejní; než že J. M. Kská neráčil při kostele na hradě Pražském s vozu sednouti a při příjezdu J. Mti že v kostele Te Deum laudamus zpíváno nebylo, tak jakž se v Budějovicích stalo, příčinu toho z psaní Tvé Mti vyrozuměti budu očekávati.

V příčině těch klíčův, já o tom žádné vědomosti nemám, aby J. M. Kská ráčil je míti J. M. Cské zase odevzdati, pročež bude zapotřebí skrze J. Mt., pana syna Tvé Mti, při J. M. Kské to předzvěděti a potomně sem zase napsati, tehdy já rád to fedrovati budu, abyste ráčili týž klíče tam dostati.

Chvála pánu bohu, že soldáti ordinancí dostali, aby mnoho regimentův z Čech do říše vytáhli. Pán bůh rač dále v té materii vinš upřímnej a užitečnej Tvé Mti naplniti . . .

P. S. Byvše nyní u večer při dvoře, přezvěděl jsem, že J. M. Kská ráčil J. M. Cské v příčině těch klíčův psáti, a tu jsem teprva toho jistotu se uptal, že ty klíče byly zase zpátkem odeslány a jak předešle tak nyní zase J. M. Cská ráčila je k schování svému vzíti a majíc je v Vídni, bude se museti ještě s odesláním jich zase za tejden prodlíti, až J. M. Cská ráčí se do Vídně zase navrátiti, což, praví se, že od dneška v týmdni státi se má.

XII.

Datum 30. června 1635.

. . . Strany pana bratra mého, nevím co jiného k tomu říci, než za něj se přimlouvám, aby jemu ten příjezd jeho do Čech nebyl k tak veliké nemilosti přičítán a ovšem aby proto trestán nebyl. In summa veliká nouze k mnohejm zlejm věcem člověka přivozuje. Vinšoval bych

témuž panu bratru mému, aby jednou sobě usmyslil a k víře svaté samospasitedlné katolické přistoupil, tak aby v vlasti své svého vlastního s tím lepším pokojem užívati mohl. Sice to psaní ke mně, na které se týž pan bratr můj odvolává, až posavád mne nedošlo.

XIII.

Datum 11. července 1635.

... Že Tvé Mti o věcech Trčkovských a Jezberovských to nepíši, co tam v Praze se rozpráví, nerač se tomu diviti; neb čeho nejní, psáti se nemůže. Neb Jezberovský zůstává u svém předešlém způsobu a strany věcí Trčkovských, jak se J. M. Cská resolvirovati ráčí, tomu si ráčil z těch psaní J. M. Cské a k tomu přiloženejch věcí, které při obzvláštní štafetě do Prahy odeslány byly, vyrozuměti. Pan generál Gecz, přijevše sem z Řezna několik dní zde zůstal; dnes odsud zase do Řezna jede s tou resolucí, kterou J. M. Cská v příčině těch arrestirovanejch učiniti ráčil, o které brzy se přezví...

Ty verše české dal jsem mému Faunovi přepsati, při příležitosti přečtu a ty od Tvé Mti odeslané příležitě Tvé Mti zase odsílám. — Co o některejch jinejch věcích J. Mti nejvyššímu panu purkrabí píši, ráčíte vyrozuměti...

XIV.[6])

Datum 15. září 1635.

Ačkoliv při posledním kurýru, kterej ode dvora J. M. Kské před včerejším u večer sem přijel, žádného psaní od V. Mti jsem nepřijal, však nicméně nechtěl jsem pominouti V. Mti dnes napsati. Srozuměl jsem z foglietha syna mého, že za příčinou morového nakažení J. M. Kská s dvorem svejm ráčil museti z Filipburku odjeti. Pán bůh rač popříti, aby někde v bezpečným místě mohl zůstávati, a ovšem aby nepřítele mohl poraziti, aneb ven z říše vyhnati. Neb sice dává se příčina ad murmurandum, že od toho času jak pan hrabě Gallas od Zveibruku se reteriroval, nic podstatnýho proti nepříteli se neděje, jsouc naše armada mnohem silnější nežli nepřátelská. Ale chceme v té naději zůstávati, že bohdá ještě v té kampagni šťastné vítězství nad nepřítelem míti budeme. Et sat cito si sat bene.

Jeden pater ordinis s. Francisci, rodilej ze Vlach z města Tolentína, dostavše ex patria některý malý bochničky chleba, který se relikvií s. Nicolai Tolentini dotejkali, davše mně některý, dva páry příležitě V. Mti odsílám. Praví se, že obzvláštně contra pestem magnam virtutem mají bejti; když jeden je při sobě nosí, že není se jemu potřebí obávati morového nakažení. Posílám též synu mému dva páry. A poněvadž týž pan pater J. Mti císařovně a J. Mti královně mnoho tuctův těch bochničkův dal, není pochybnost, že J. Mti ráčili dobrej díl jich J. M. Kské odeslati.

Jako jste mně v předešlém psaní svém psáti ráčili, jakou velikou summu peněz málo v některých letech města Pražská, toliko Novoměští, odvésti museli, mně se vidí, že by neškodilo, aby se sečtení uči-

[6]) Psáno mladému Martinicovi.

nilo, co toliko města Pražská od počátku té rebelie od léta 1618 až do měsíce Maje léta tohoto za těch 17 let hotovejch peněz odvésti museli, tak aby J. M. Cská i J. M. Kská ráčili se museti nad tím podiviti, co jsou ta města vystáti museli a jaké bohatství z týchž měst jest vyzdviženo. A kdyby se sečísti mělo, jaká nesčíslná summa peněz z celého království vyvezena jest, toliko o čem se v jistotě věděti může, byloby téměř k víře nepodobné! Pročež králové čeští slušně sobě téhož království mnoho vážiti mají a se snažiti od dalších záhub ji zachovati, tak aby zase mohli se poněkud obživiti a občerstviti; neb v pravdě až posavád těmi ustavičnými durchcuky velice je hubí...

Posílám pro J. M. Kskou noviny vlaský; poněvadž V. Mt delectirují, tehdy smejšlím, že nebudou se zdáti V. Mtem dlouhej čas je čísti. A jsem tím jist, že J. M. Kská ne vždycky takový particularia mívati ráčí...

XV.

Datum utrženo (1635).

... Že příčina toho, pro kterouby J. M. Cská ráčil chtíti v markrabství Moravském nový tribunal justitiae vyzdvihnouti jest ta, že ve všech království a zemích jak J. M. Cské tak jinejch tribunalia justitiae se nacházejí, při kterých případnostech mohou strany své potřeby přednésti a justitiae se jim administriruje, tak jakž v Čechách takovým případnostem nachází se kancelář česká a v Slízště ouřad nejvyššího hejtmanství; kromě v Moravě, mimo ouřad zemskej, strany v každodenních nevyhnutedlnejch potřebách nemají se k komu utíkati, a soudové zemští v témž království (sic) za často bývají odkládáni a při držaných soudech za často přes dvě neb tři vejpovědi neb nálezy vyřízeny nebejvají a až posavád processové právní vedle nového zřízení zemského začátek nevzali. Pročež na dobré zdání kanceláře české a J. M. Cské rad k tomu přivzatých, vidělo se J. M. Cské pro spomožení mnohejch chudejch vdov a sirotkův a jinejch potřebnejch stran za dobré bejti, takovej novej tribunal vyzdvihnouti, totiž aby při ouřadu hejtmanství v markrabství Moravském vždyckny šest J. Mti krále Českého rad, dva stavu panského, dva z rytířstva a dva doktoři justitiae bejvali. Při nynějším panu hejtmanu v Nyklspurku, a budoucně, kdyby některý pan hejtman město (miesto) vlastní neměl, tedy v nejbližším královským městům (sic). A přitom tribunali aby takové každodenní právní případnosti, kterejch nejní potřebí na soud remitirovati, vedle obzvláštních od J. M. Cské o tom vydanejch instrukcí vyřizovány byly. A ačkoliv vedle všech dobrejch rad vidí se bejti věc pro též margkrabství dobrá a užitečná, však že jest novota, nelíbí se panu kardinalovi z Dietrichštejna ani nejvyššímu purkrabímu. J. M. Cská ráčí s tím ještě něco prodlíti, neb nejní tak snadno hodný osoby k tomu najíti.

Mezi tím J. M. Cská ráčil skrze patenty naříditi, aby v Olomouci po příštích soudův zemských po sv. 3 králův 4 neděle pořád a v Brně, počnouc po provodní neděli, též 4 neděle pořád soudové zemský extraordinarie držáni byli; jest naděje, že v tom čase mnoho právních pří vyřízeno bude a potomně processové právní vedle nového zřízení zemského zřízeni budou, a tím způsobem proti takové nevoli předně pánův obyvatelův téhož království s tím extraordinárním tribunalem nebude

pospícháno. A tak Tvá Mť ráčíš býti informován, jaké mínění jest v příčině toho nového tribunalu a k jakému cíli měl by vyzdvižen býti.

Nejvyšší pan purkrabě měl včera ráno při J. M. Cské audiencí; přednesl svou věc strany Lomnice. Pravil mně, že J. M. Cská ráčil jemu mezi jinejmi věcmi říci, že by se byl nikdyž toho nenadál, aby starej Trčka, jeho syn a manželka měli tak nevěrně s J. M. Cskou a domem J. Mti míniti a tak zle prakticirovati. On že jest na to za odpověď dal, že jest o tom žádné vědomosti neměl, ani jemu to na mysli přijíti mohlo. Pročež přezvědouc jeho jest J. M. Cská račil se tak doptati, že zachovajíc bůh, aby on měl a chtěl někoho z nich proti J. M. Cské zastávati. Nicméně já se s dobrým zdáním Tvé Mti snáším, co mně o té věci s přiležícím psaní Tvé Mti psáti ráčíš...

O těch nemožnostech a záhubách věčího dílu pánův obyvatelův v království Českém a jich poddaných, nejní pochybnost, že při budoucím sněmu budou věděti a uměti páni obyvatelové J. M. Kské to přednášeti a že se na to nepujde, aby věci nemožné měly se svolovati a zvláště z těch poddaných, kteří přítomní nejsou a jiní na místě jich tak brzo dostati a jich gruntové zase osazeni bejti moci nebudou, aby z nich co svolováno a proti nemožnosti jich vrchnosti odvozováno bejti mělo. A kdyby nebyla tak velká potřeba pro vychování té quarnisi, která ještě v Čechách se zdržuje, že se musí na vychování jich svolovati a kontribuirovati, tehdy slušně by k tomu mělo raděno bejti, aby do některejch časův sněm v Čechách držán nebyl, tak aby v příčině odvozování kontribucí mohli poněkud páni obyvatelé spolu s poddanejmi svejmi polehčení učiniti, tak jakž v markrabství Moravském s protekcí pana kardinála takové polehčení se děje. Ale dokud ta quarnisí v Čechách zůstane, my toho užiti tam moci nebudem.

Strany příjezdu Hendricha Matesa z Turnu do Vídně, žádné vědomosti o tom nemám, nýbrž v jistotě smejšlím, že J. M. Cská žádným způsobem k tomu povoliti neráčí...

XVI.[7])

Datum 27. září 1635.

... Že kníže z Lobkovic o to se snažil a sobě to spůsobil, aby mateřský erb (poněvadž z toho roku žádný víceji mužského pohlaví a živobytí se nenachází) s otcovským spojen bejti mohl, nemůže se jemu to haněti, než s V. Mtí se o tom snáším, že privilegium a obdarování na to od J. Mti krále Českého z expedicí kanceláře české sobě způsobiti měl; že se pak to nestalo, nemůže se to schvalovati. A jeho pan otec byl by tolikéž toho žádnýmu Čechu neschvaloval! Tak jakž já spojení erbu Hradeckého s erbem rodu mého od J. Mti císaře Matiáše, jakožto krále Českého, z expedicí kanceláře České jsem dostal. Já jsem o tom prve nic nevěděl, až teprva nyní z tohoto psaní V. Mti tomu jsem vyrozuměl. Nepominu snažiti se dále to penetrirovati, z které expedicí jest to dostal, a V. Mti napsati nepominu.

[7]) Tento i oba následující listy psány jsou mladému Martinicovi.

XVII.

Datum 6. října 1635.

Psaní V. Mti přiležící přijavše, z té milosti, kterou ste při J. M. Kské bratru mému Michalovi obdržeti ráčili, služebně V. Mti děkuji. Pán bůh rač jemu té milosti popříti, aby té milosti královské k dobrému duše své užiti mohl. Jestli že to neučiní, tehdy sám na sebe těžce naříkati musí a tomu nejspravedlivějšímu soudci přetěžce odpovídati musí. Nepominu ještě jemu o to napsati...

XVIII.

Datum 31. října 1635.

Psaní V. Mti přiležící sem přijal. Že opět nový kontribucí na 2 měsíce v království Českém od J. M. Kské skrze patenty nařízené jsou, nejní pochybnost, že toho veliká potřeba ukazuje, poněvadž vždy ještě to království lidu válečného prázdno není. Nejsou tak šťastny, jako tyto Rakouské země spolu i s Moravou, kdež již nyní žádnej lid válečnej nekvartýruje! A v Čechách nevím jakého nepřítele jest se obávati? A poněvadž v sousedství žádnej nepřítel víceji nejní a proti dalekýmu nepříteli, kdyby ten se měl do Čech dostati, tehdy ten malej počet lidu válečného, kterej ještě v Čechách zůstává, málo by se mohlo jemu brániti. A jsouce, chvála pánu bohu, v témž království všickni páni obyvatelové katoličtí, nevím, koho jest se obávati, aby proti nim bylo potřebí lidu válečného vzývati? Tak že ten lid snad proto se chová, aby páni obyvatelové, když pro nemožnost nemohou uložené kontribucí odvozovati, aby tím lidem válečným strašeni byli, že militaris executio proti nim vedena bude. Sed haec confidenter scribo, nechtějíce se do jiných rad a zpráv k mé expedicí nenáležejících míchati. Sice nepochybuji, že ráčíte v paměti míti předešlé dobré zdání J. M. Cské od zdejší kanceláře České podané v příčině nejvyššího v Praze, poněvadž tam žádná pevnost nejní, že toho ouřadu Stadtobrist nejní tam potřebí.

Pan kardinál z Ditrichšteina před včerejším mně pravil, že pro mladého pána z Lobkovic, kterému léta doplnění nedávno způsobil, při J. M. Cské obdržel titul hraběcí a „Hoch undt Wohlgeborner" a že na to diploma z říšské expedicí dostane.

XIX.

Datum 15. prosince 1635.

... V příčině Trčkovských věcí svědkové nyní se přijímají a examinirují a to se činí v mém ložumentu v tý sednici, kde jako v kanceláři České radda držána bejvá. Než jsouce k takovému vyslýchání dva J. M. Cské říšské raddy, pan Haugwic, pan Priklmeier, nařízeni a vedle nich pan sekretář Freissleben, nemůže se takové vyslejchání každodenně říditi, protože ty dva páni raddy nemohou každodenně k tomu vyslejchání přicházeti, musíce v říšské radě bejvati, tak že, jak mi se zpráva činí, sotva ve dvou nedělích to vyslejchání konec vezme. A smejšlím, že uvažování hlavní a vejpověď v té věci dříve státi se moci nebude, až to svědectví Antonio Šliffa se dostane, kteréž zapotřebí bude, aby Tvá Mť spolu s jinejmi pány kommisaři tím dřívěji k vyřízení fedrovati ráčil.

O přijetí zlatého rouna od nejvyššího pana purkrabího Pražského od žádného zde při dvoře nic jsem o tom neslyšel a z jistých příčin o tom pochybuji, aby se to tak brzy státi mělo.

XX.

Datum 18. prosince 1635.

... Strany Trčkovských věcí, v jakým způsobu ty zůstávají, z předešlého psaní mého ráčil si tomu vyrozuměti. Než s tím examinem svědkův velice s tím dlouze se protahuje, neb pan Haugvic a pan Priklmeier tak velice jsou v říšskejch věcech okkupírováni, že tyto tři dni nemohli se nikdy uprázdniti ty svědky vyslejchati, tak že se s nimi ještě několik dní prodlí. Sice všichni zavedení svědkové hned nejprvnější den přísahu vykonali a napomenutí se jim dalo, aby nic čeho povědomi nejsou nesvědčili a naproti tomu pravdy nezatajovali, pro uvarování těžké pokuty boží. A po vykonání takové přísahy a upřímného jim napomenutí tak dobře s poledne jako ráno vyslejcháni a examinirováni bejvají, toliko ten, kterej má examinirován bejti, že se v tom napomíná, aby zbytečným truňkem se neobtížil, tak aby při examinu něčeho nepravil, co by potomně svědomí jeho obtížiti mohlo. To svědomí Antonia Schliffa bude také potřebí brzy fedrovati. Každému svědku na takový způsob interrogatoria se proponirují, jak tam do Prahy jsou obesláni v příčině Šliffa; pročež nejní divu, že tak spěšně ty věci se nevypravují. A ačkoliv tyto tři dni svrchupsaní páni kommisaři nemohli přitom pracovati, však nic méně některé osoby z panství Opočenského k vydávání svědomí sem obeslány byly. A neumějíc německy, skrze jiné osoby při kanceláři České ráno i s poledne examinirováni byli ...

Přál bych, aby Tvá Mť někdy ke dvoru ráčil se vypraviti a něco praetendirovati, tak aby byla occasio in patientia se exercere.

XXI.

Datum 22. prosince 1635.

Tvé Mti oznamuji, že předvčerejším, když J. M. Cská ráčil k tabuli k obědu jíti, ráčil mně s velikým potěšením oznámiti, že Hamburští dostali obraz blahoslavený Panny Marije z Starej Boleslavi a že ještě toho dne chtějí jej J. M. Cské praesentirovati. Což jsem já ihned J. Mti císaři, J. Mti císařovně, J. M. Kské a J. Mti královně s velikou radostí mnoho štěstí od pána boha vinšoval; Tvé Mti panu synu a panu praesidentu komory české[8]) tu potěšitedlnou novinu ihned po služebníku mým vzkázal. Ale to potěšení naše nedlouho trvalo. Když týž vyslaní z Hamburku obraz blah. Panny Marie v truhlici, vnitř červeným aksamitem potaženou, přinesli, nalezlo se, že to nebyl ten obraz k dostání zase velice žádostivej, než jest obraz. blah. Panny Marie z stříbra udělanej as loket zvejš, držíce Salvatorem nostrum na rukou a Salvator noster drží v ruce vokrouhlý jako agnus dei, kde byly reliquiae, a ještě vnitř nalezené byly v bavlně obalené vlasy. Znáti jest dílo velice starodávné a nepochybuje se, že týž obraz od věrných katholických u velké

[8]) Oldřichovi Libšteinskému z Kolovrat.

vážnosti držán bejval, tak jakž Její M. Cská ráčí jej chtíti také z obzvláštní devocí chovati a sobě vážiti.

Dává se zpráva, že týž obraz dostal se byl již do Hollandu a že jest Hamburský přes 4000 širokejch tolarův stálo, nežli jej mohli dostati. Neb oni jináče se nedomnívali, než že to ten obraz jest, kterej Hofkircher v Starej Boleslavi pryč vzal a za tou příčinou tak hrubě o to pečovali i s nemalou jich outratou, aby týž obraz dostati mohli: aspoň laudanda est ipsorum bona voluntas. Budeme zůs'ávati v té dobré naději, že ten druhej velice žádostivej obraz též brzy dostanem.

Mezi tím srozumívám, že u nás v Čechách devocí k tomu místu se neumenšuje, nýbrž že vždy velikej počet lidí pobožnejch do kostela blah. P. Marie do Staré Boleslavi za časté putují a devocí své tam vykonávají a skrze přímluvu blah. P. Marie od všemohoucího pána boha mnohá dobrodiní přijímají. Když bohdá ten zázračnej obraz bude zase dostán a tam dodán, bude ta horlivá devocí lidí pobožných ještě víceji rozmnožena . . .

Městský archiv v Telči na Moravě.

Sdělil prof. *Jaroslav Janoušek.*

(Pokračování a dokončení.)

Oddělení druhé obsahuje 14 listin pergamenových, z nichž záležel kdysi skrovný archiv špitálský. Jak již uvedeno, založen špitál v podhradí města Telče, r. 1414 Janem mladším z Hradce [66]) a byl potom některými pány rodu toho, neméně i měšťany i jinými osobami bohatě nadán. K nadacím těmto táhnou se listiny zmíněné, kteréž i podávají zprávy o zboží, jež druhdy špitálu náleželo, neb z části až dosud majetkem jeho zůstalo. Nejdůležitější však stránkou listin těchto jsou jich četné i zachovalé pečeti visecí, patřící rodům rytířským i panským, již měli zboží svá v jihozápadní Moravě neb Čechách.

Nejstarší listina jest česká a má datum „v Telči leta, ješto se píše od božího narození 1399 den sv. Jakuba" (č. I.). Jan z Hradce prodává tu dvůr svůj v Pičíně se vším příslušenstvím za devadesát a půl třetí kopy grošů pražských, ctnému panoši Přibíkovi z Pičína a jeho erbům a k věrné ruce knězi Františkovi, opatovi z Milevska, a Odolenovi z Vepic, jeho bratřím.

Zboží Pičínské stalo se z velké části ve druhé polovici XV. století majetkem špitálu, za kterouž příčinou asi veškeré listiny zboží toho se dotýkající v archiv špitálský uloženy. Poněvadž právě uvedená listina česká pro své stáří jest dosti vzácnou, podáváme ji v původním znění i pravopise:

„Ja Jan mlassy z Hradcze ty czassy naywyssy Purkrabye prazsky, Wyznawam tyemto lystem wssem, ktoz gey vzrzye neb vslyssye cztucz, ez sem

---

[66]) Venceslaus dei gratia patriarcha Anth. Commendatarius Ecclesie Olom., notum facimus tenore presencium universis eorundem, cum Nobilis vir Dominus Johannes de Novadomo Junior coelo deuocionis accensus, pro faciliori sui ac progenitorum suorum venia peccatorum impetranda, ac animarum remedio salutari, duo hospitalia pauperum infirmorum, unum vero in Suburbio Civitatis Telcz, aliud vero in Suburbio Civitatis Slawyngs nostre Olom. diecs. proposuit erigenda, fundanda et sumptuosis expensis exstruenda . . . . . Datum in Wissegrado Anno Domini 1414 die sancti Georgii martiris." (Archiv Hradecký.)

zdobrym rozmyslem a zdobru radu trzssy kopy a dwanazt grossow a dwuor se dwyema popluzyma gesto sem myel a drzal v Pyeczynye, sewssym czoz ktomu przyslussye, Toczyss s Roly ornu yneornu, slyssy, skrzyewynamy, slukamy, spastwamy, spotoky, sshoramy, sdoly ahole, sewssym swobodenstwym a sewssym czoz ktomu slussye, vssyewyeczy, yakoz sem to sam dosue doby drzal, nycz sobye nátom nezuostavage, prodal a tyemto lystem postupyl cztnemu panossy Przybykowy z Pyeczyna a geho erbuom A k wyerne rucze knyezy Franczyskovy opatowy z Mylewska a Odolenowy z Wepycz, jeho bratrzy, zadewadessat azapuoltrzetye kopy grossow prazskych penyez, genz gsu my ge hotowymy penyezmy zprawyly. Protoz ya Jan drzyewerzeczeny, prwny prodaycze amy Domaslaw z Studene a Jan z Hodycz, geho prawy rukoymye a zprawcze, slybugem ssnym wssychny spoleczna ruku anerozdyelnu dobru wyeru, bezewsye lsty, prwerzeczenemu Přibykowy z Pyeczyna a geho erbuom, ygeho porucznykom, to gyste zbozye, sewssym, czoz k tomu slussye, przed zydy, przed krzyestyany y przedkazdym czlowyekem podle zemskeho prawa zprawyty, wywesty awssyewyeczy oswobodyty, ato gym mame yslybugem o prwnyem panskiem snemu, gesto vbrnye bude, budely bezelsty moczy byty, nebo konecznye odruhem zprawyty y vedsky zemske wlozyty, bezewsyeho prodlenye yobmeskanye. Paklybychom kterých kolywyek tyech wyeczy neuczynyly, neb uczynyty nemohly, tehdy omyesyety propadly sme drzyewerzeczenemu Przybykowy z Pyeczyna, geho erbuom y geho porucznykom, prwegmenowanych dewadessat kop apuoltrzyetye kopy grossow atrzyetynu vysye nadto, genž gym gye hotowymy penyezy mame zprawyty. Akdyzbychom toho neuczynyly, tehdy ynhed geden z nass prwerzeczenych rukoymy, kteryss bude od Przybyka, nebo od geho erbuow, ytake od porucznykow vpomenut, druh sye druhym neomluwage, any geden na druheho vkazugye, sgednym pacholkem asedwyema konyoma gma wgyety domyesta DoThelcze wduom cztneho hospodarze, ktez gemu bude vkazano atu lezyety obecznym prawym zemskym lezyenym. Akdyzby potom vpomenuty mynulo cztrnadzte dny, bud lezano neb nelezano, a drzyeverzeczeny penyezy nebylyby gym odnass gestye zpraweny, tehdy inhed Przybyka z Pyczyna a geho erbowe, y geho porucznyczy magy plnu mocz, swrchupsanu gystynu otrzetynu wyss wzydech nebo wkrzestyanech wzyety adobyty na nasy navssyech skody. Aprzesto wzdy vstawycznye mame lezynye plnyty a odtud nazadne prawo newygety, Azbychom czastorzeczenu gystynu atrzyetynu wyssye sewsyemy skodamy, kteressby ony skrze to poselstwym gesdami, nebo kterak kolywyek gynak wzyety asprawedlywye vkazaty mohly, gym splnyly, zprawyly, auplnye zaplatyly. Abylolybyto ez wtey chwyle, ktery znass drzyewerzeczenych rukoymy vmrzel, czehoz bozye ostrzyess, tehdy my, kteryz zuostanem, mame aslybugem gyneho, tak gysteho, tak dobreho wmyesyety postawyty, lyst obnowugytye podtyem lezyenym, yakozto swrchu psano. Aktoz by tento lyst myel sgych dobru woly, ten gma tez prawo kewssem wyeczem myety, yakozto ony samy. Analepsye bezpeczenstwye apotwrzenye teto gyste wyeczy k tomuto lystu przywyesylyssme swe peczeczy snassy dobru wuoly. Dán jest" ... atd.

K listině jsou přivěšeny tři dosud neporušené pečeti: Jana z Hradce, Domaslava ze Studené a Jana z Hodic.

Mlýn v Bohuslavicích na Novoříšsku, kterýž ke konci druhé poloviny XV. století špitálu v Telči náležel, prodává se podle listiny dto. v Telči po božím narození 1432 „teň čtvrtek před svatú Lucie pany" Janem z Opa-

tova panoši Libnovcovi z Kletečné a jeho erbům za čtyři kopy grošů dobrých stříbrných rázu Pražského (č. II.). K listině této přivěšeny tři pečeti, z nichž první náleží Janu z Opatova a ostatní dvě rukojmím jeho Janovi z Hodic a Maršovi z Brtnice.

Na další listině, jejíž datum „po božím narození leta 1462", prodává Erazim z Dlúhé Brtnice, jakožto první jistec, věno paní Kuňky v Pičíně, kteréž na něho spadlo po Janovi z Lipníka dobré paměti, „slovutnému panoši Františkovi z Libivé a jeho erbóm za sto zlatých uherských váhy spravedlivé a za šedesát čtyři kop grošův" (č. III.). — Kdyby však Fr. z Libivé dříve zemřel, pak „paní Elška z Palovic, manželka jeho, aby též právo a túž moc jmiela k tomu všemu" jako muž její.[67])

K listině přivěsili pečeti mimo Erazima z Dlouhé Brtnice rukojmí jeho: Oldřich z Miličína a ze Třemiech, Mikuláš z Borové, Jan Bořita z Budče, Mikuláš z Olféřova a z Martinic, Ssabor z Olfeřic a Václav z Roseče a z Lesonic, ze kterýchžto pečetí 3., 5. a 6. jsou porušeny.

Týž František z Libivé koupil dle listiny dto. „po narození syna božího 1468 tu sobotu masopustní" za třicet kop grošů „dobrých, stříbrných, rázu pražského", dědictví a zboží Fraňka z Vepic v Pičíně, kteréž na tohoto spadlo „po smrti Odolena z Pičína, bratra jeho „vlastního strýčeného a nedílného (č. IV). Mimo to koupil týž Fr. z Libivé za šedesát kop grošů dobrých mince spravedlivé ten dvůr, kterýž předkové Fraňka z Vepic „od pánův Hradeckých kúpili tu v Pičíně s druhé strany řeky" se vším právem i příslušenstvím, „jakož v svých hranicích a mezech od starodávna záleží".

K listině této přivěsil svou pečeť „přední jistec a prodajce" Franěk z Vepic a potom jeho svědkové: Urozený pán Štěpán z Lichtemburka a Bítova a slovutní panoši Markvart z Bukovce, Ctibor z Uponěšic, Jan z Vojslavic, Václav Čeloud z Palovic, Jan Bořita z Budče, Oldřich z Vydří a Jan z Uponěšic. Pečeti tyto jsou až na obě poslední úplně zachovány.

Jiná listina Fraňka z Vepic, jejíž datum léta 1468 „ten pátek po svatém Řehoři" (č. V.), opakuje týmiž slovy výše uvedený kup zboží v Pičíně Františkem z Libivé za třicet kop grošů pražských, však „kromě toho věnného práva, totiž to sto kop groší a pětmecitma kop groší širokých rázu pražského, kteréžto věno bylo jest ukázáno a odhádáno nad tom zboží a nad té vsi tu v Pičíně, nebožce dobré paměti paní Kuňce, Přibíkově manželce,[68]) mého (Fraňka z Vepic) vlastního strýce". V listině této jsou na rozdíl od předešlé uvedeni rukojmí (na místě svědků), kteřížto po způsobu v listinách toho druhu obyčejném v povinnosti známé se uvazují.

Pečeti své přivěsili Franěk z Vepic, potom Jan z Palovic, Ctibor z Uponěšic, Václav z Palovic, Jan Bořita z Budče, Jan z Uponěšic a Prokop z Palovic.

Fraňka nacházíme ještě na dvou listinách, z nichž první z roku 1477 „ten pondělí po hromnicích" (č. VI.) a druhá z téhož roku „v pátek na den sv. Valentina (č. VII.). Z obou listů vysvítá, že kupující Fr. z Libivé béře do spolku známého nám již Václava z Maříže a Oldřicha syna jeho. List první má pečeti Fraňka z Vepic, Jindřicha z Hradce, Jana z Hodějova, Václava z Vydří, Erazima z Volféřova a z Dlúhé Brtnice. Bohuslava z Běhářova,

[67]) Brněnské D. Z. IX., p. 10—11.
[68]) Srovnej starší zápisy B. D. Z. — „Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren herausgegeben von P. Ritter von Chlumecký" etc. p. 186 (k r. 1390), 244 (k r. 1406).

purkrabí na Telči, a Jetřicha z Prostiboře. Na druhé listině nalézáme mimo Fraňka z Vepic pečeti rukojmí jeho: Václava Předbora z „Badejšína“, Jana z Jetřichovic a z Kovářova, Přibíka z Bratříkovic, Rousa z Hodějova a z Chotejřiny, Matěje z Jetřichovic a Kovářova a Jana Lišky z Bratříkovic. Veškeré pečeti jsou neporušeny.[69])

Právě uvedený „list správný“, jakož i ves Pičín s celým její příslušenstvím a s plným panstvím, kteréž Václavovi z Mařiže po smrti Fr. z Libivé připadlo, dává jmenovaný Václav z Mařiže listinou dto. 1485 „v úterý den svatého Petra apoštola božího nastolování“ (č. VIII.), urozeným pánům, panu Jindřichovi z Hradce, nejvyššímu komoří království Českého a oprávci kraje Bechyňského a panu Janovi z Lomnice a z Meziřičí, podkomoří markrabství Moravského, aby oni pánové „toho listu správného a zboží svrchupsaného mocni byli jakožto praví a spravedliví dědici a s ním učinili jakž se jich milosti líbiti a zdáti bude“.

K listině přivěsil svou pečeť Václav z Mařiže „na svědomí této své dobré vůle“ a mimo něho urození pánové Hynek z Valdštýna a na Brtnici a Zdeněk z Lichtemburka a z Bítova, potom slovutní panoši: Jetřich z Prostiboře, Mikuláš ze Zahrádek a na Hobzí, Jan z Osečan v ty časy purkrabí na Telči a Burian z Borovné.

Naproti tomu však dosvědčuje listina téhož Jindřicha z Hradce a Jana z Lomnice dto. 1487 „ve středu ve vigilii sv. Vavřince“ (č. IX.), jakož i dvě listiny, jež později následují, že ustanoveni tito pouze opravnými pány vsi Pičína a zboží Markvarticích a Chlistově,[70]) kteréžto zboží zemřelý již František z Libivé a Václav z Mařiže k oltáři 10.000 rytířů v kostele sv. Jakuba v Telči „a ku špitálu mezi chudé též v Telči“ nadali.

V druhé listině téhož Jindřicha z Hradce dto. 1481 „v pátek po svatým Jakubu apoštolu božím“ (č. X.), jedná se o tomtéž zboží, však pouze jako majetku oltáře 10.000 rytířů; mimo to určitě se podotýká, že po smrti Václava z Mařiže „zboží toho panství“ na Jindřicha a jeho erby přijíti má, kterýž zároveň za sebe i své erby se zaručuje správu zboží onoho vésti a „ty lidi obhajovati a spravovati ve všech potřebách jejich, jako své vlastní“ i odúmrť na tom zboží kaplanům oltáře toho vždy ponechati. Tolikéž dává

---

[69]) Listiny č. I., II., III., V. a VII. jsou formulí podobné. Ve čtyřech prvních zavazují se rukojmí „ležením v hospodě ctné“ v městě Telči neb v Jemnici, v listině poslední v Hradci Jindřichově neb Třeboni. K rokům 1468, 1477 nebylo nic do desk moravských zaznamenáno (viz Demuth: Geschichte der Landtafel des Markgrafthum Mähren p. 67), tolikéž i k následující listině č. VIII. neznáme deskových dokladů.

[70]) Příslušné místo listiny zní následovně: „A také nadepsaného Václava při tom panství a při správě toho záduší zůstavujem do jeho života a jemu v tom bez vůle jeho překážeti nemáme, a kdyby nadepsaného Václava Bůh od smrti neuchoval, tehdy panství na těch vsech a lidech svrchupsaných má na mě Jindřicha svrchupsaného a erby mé a budúcí mé napřed přijíti; a jestliže bych já nebo erbové moji sešli, tehdy panství má na Jana z Lomnice, erby a budúcí jeho spadnouti. A protož my nadepsaní Jindřich z Hradce atd. a Jan z Lomnice atd. svrchupsanému Václavovi z Mařiže, erbům jeho a budúcím jeho i potomkům jeho a nadepsaným purkmistru a radě, nynějším i budúcím slibujeme svú dobrú věru, sami za se, za své erby i budúcí i za ty kdožby zboží a panství Teleckého v držení byli, že jim svrchupsaným purkmistru a raddě v to saháno býti nemá“ atd. (Tito měli totiž podací při uvedeném oltáři 10.000 rytířů.) Také i já svrchupsaný Jindřich z Hradce i s svými erby a já Jan z Lomnice a Meziřičí i s svými erby toto oznamujem, že přihodilo-li by se kdy a my tento zámek prodali Telč, že k těmto vsem nadepsaným žádného práva nemáme my k prodání, než toliko svěřené a panství nám k našim erbům a budúcím zůstaveno má býti a příslušeti, aby se za ty duše tomu záduší dosti dálo.“

Jindřich i budoucí jeho Václavu z Maříže to místo při kostele sv. Jakuba „na kierchově vedle školy“, kdež Václav z Maříže domek kaplanu onoho oltáře byl postavil.

K listině prvé přivěšeny dosud neporušené pečeti: Jindřicha z Hradce, Jana z Lomnice, Václava z Vydří, Jetřicha z Prostiboře, Jana Koňasa z Vydří, Marše z Hodic a Burjana z Borovné; k listině druhé pečeti: Jindřicha z Hradce, Jana z Šumburka a slov. panoší Jetřicha z Prostiboře, Václava z Myslína hejtmana na Hradci, Bernharta z „Kozlí“, Buriana z Borovné a Vilíma z „Mrači“. Pečeť 3. a 5. jsou zničeny.

Posléze uvedená listina p. Jindřicha z Hradce nesouhlasí úplně s nadační listinou Václava z Maříže (č. XVI. 1. odděl.) ani s mladší listinou téhož pána z roku 1494 (č. XIX., 1. odděl.), kdež se mimo některé podmínky, jedná pouze o platu 12 kop grošů k oltáři 10000 rytířů, vše ostatní má pak náležeti špitálu Teleckému. Na základě toho a určitých dat jdoucích z listin, jež následují, možno tu rozhodnouti v ten rozum, že mimo nadaci 12 kop grošů pro uvedený oltář a příslušné výjimky náleželo všecko zboží ostatní v Pičíně, Markvarticích a Chlistově, jež druhdy majetkem Františka z Libivé bylo a potom na Václava z Maříže přešlo, pouze špitálu u sv. Ducha v Telči.[71])

Částečným dokladem toho již následující majestat krále Vladislava dto. v Budíně 1502 „v pátek před svatú Alžbětú“ (č. XI.).

Zde vykládá se celá záležitost dotýkající se zboží v Pičíně takto: Jindřich z Hradce oznamuje, kterak Franěk z Vepic prodal svou ves Pičín Frant. z Libivé a „že za to jemu list správný podle řádu a obyčeje země udělal tak, že jemu potom tu ves ve dsky zemské vložiti měl a nevložil; potom pak že jest týž František přijal na tu ves na spolek Václava z Maříže a týž Václav odkázal ji k špitálu chudým do Telče a jeho že jest udělal té vsi pána opravného“. I žádá tudíž Jindřich z Hradce, aby JMK. toto darování nejprv potvrdila, a přišlo-li pro nevložení té vsi v desky zemské na ni jaké právo neb nápad, aby týž Jindřichovi z Hradce dáti ráčila, „tak, aby voto ten špitál žádných budoucích zmatkův od žádného neměl“.

K této žádosti pana Jindřicha z Hradce svoluje král Vladislav, přikazuje zároveň „hejtmanu, nejvyššímu komorníku a sudí markrabství Moravského, aby svrchupsanú ves Pičín i s její příslušenstvím“, když od nadepsaného Jindřicha požádáni budou, „ve dsky zemské, řád práva zachovajíc, vložiti a vepsati rozkázali“. Pečeť neporušena.[72])

Tolikéž i vsi Markvartice a Chlistov připomínají se jakožto zboží špitálu již ke konci XV. století, a že i nadále při témž špitálu zůstaly, dokladem jest listina nadační šlechetného pána Zachariáše z Hradce, jejíž datum „na zámku v Telči v úterý po svatém Filipu a Jakubu“ léta 1579 (č. XII.). Nadací touto položil Zachariáš z Hradce hlavní základ ku nemalé zámožnosti špitálu Teleckého, kteréž těšil se špitál skoro po celé století XVII. Následující doby ubraly již mnoho z příjmů jeho, přes to však zachovala se některá ustanovení, ač valně zkrácená, až do dnešního dne.

[71]) Tak i Volný „Kirchl. Topogr. von Mähren“ II. Abt., III. B., S. 109.

[72]) Mezi Telčí a Dačicemi jsou vsi Pičín velký a Pičín malý. Zboží v listinách uvedené sluší hledati v Pičíně velkém, čemuž dosvědčuje místy i text listin, pak určité zprávy pozdější a ta okolnost, že zde špitál dosud své pozemky má. V ten rozum budiž opravena poznámka č. 9. oddíl I.

Již na počátku listiny nadační, kteráž tvoří vlastně celý spis, dovídáme se, že záleželo před tím jmění špitálu mimo jiné z důchodů jdoucích ze vsí Pičína, Markvartic a Chlistova, kteréž prý „mnozí lidé dobří, před dávnými lety nad paměť lidskou“ k špitálu v Telči byli nadali. Listina nadační obsahuje následující zprávy: Spatřiv především Zachariáš z Hradce, kterak dosavadní stavení špitálu „všecko spustlo a shnilo a do země pro sešlost vlezlo“, i také znamenaje, „kdyby se v tom místě stavěti měl, placu ani místa nebylo“, vybral místo, jež se mu příhodným zdálo, totiž u Matky boží ve Starém městě a tam stavení špitálu nového vystavěl, kde se týž nalézá posud. Dosavadní příjem špitálu rozšířil Zachariáš platem deseti kop grošů míšenských z panství Polenského, kteréž na něho spadlo po jeho první manželce paní Kateřině z Valdštýna „dobré a svaté paměti“. K tomuto platu „stálému a věčnému“ připojil ještě četná nadání, záležející v potravinách, jdoucích z pivovarů, dvorů, rybníků, mlýnův, ovčíren, sklepů, zahrad a obor rozsáhlého tehdáž panství Teleckého. Aby úrok tento vycházel „věčně“, o to měli se starati všickni budoucí majitelé zámku a panství Teleckého a to i v tom případě, kdyby místa ona, z nichž plat vycházel, časem byla sešla.

Chudí do špitálu byli přijímáni nejprve z Telče, pak ze Slavonic i panství Polenského, „však který by se vzíti měl, aby to purkmistr a konšelé dostatečně rozvážili a se doptali, nebyla-li by osoba lotrovská, neobírala-li se ve dnech svých nějakým lotrovstvím, buď ženského, buď mužského pohlaví, anebo že by hanebně a neřádně statek svůj rozmrhala; našlo-li by se to, tehdy aby do toho špitálu přijímán nebyl“.

Vnitřní správa špitálu svěřena dvěma mužům, s dorozuměním vrchnosti neb její zástupců z konšelů neb obce voleným. Tito správcové měli povinnost z nařízení v instrukci obsažených nevystupovati a bedlivě k tomu hleděti, aby instrukcí stanovený řád domácí byl zachováván. Tak nemělo býti trpěno ve špitále všeliké „pití, ožírání, hry neb jakékoliv rozpustilosti“. Špitál měl se časně zavírati a po zavření neotvírat, „leč by se toho uznala od správcův špitálních potřeba“. Tito měli též s pilností k tomu přihlížeti, „aby se chudým lidem nižádných nátisků nedálo od kuchařky, nebo od děveček a čeledi, ani žádný jiný chudých nebili, ani jim jaké protivenství pod skutečným trestáním činili a zvláště pak v nemoci jich. Než, učinil-li by který chudý co a se dobře nechoval jakýmkoli způsobem, tehdy slovy může se trestati a hned na zejtří úřadu oznámiti a pověděti, a oni hned nechaje všeho, aby do špitálu šli, to pěkně vyslyšeli, urovnali, kterého zcestného slovy i jináč, pokudž by se jim zdálo, trestali“. Tak aby se tedy vše opět v dobrý řád uvedlo.

Mimo domácí řád měli správcové za povinnost přijímati veškeré důchody a vésti registra počtová, kteráž měla se vždy po approbaci na rathous schovati. Při tom mělo se vždy poznamenati, „kdy jest ten počet držán, kdo jest jej dělal, a kteří jsou toho času na úřadu a také, kteří jsou ode pána vysláni byli a na tom počtu seděli“.

„Za nejvyšší správce a ochránce“ ustanovuje Zachariáš z Hradce po smrti své držitele zámku a města Telče „a to dokudž by rod pánův Hradeckých stál a to na budoucí a věčné časy; a jestliže by někdy sirotci pozůstali od pánův Hradeckých, tehdy poručníci to všecko povinni aby byli říditi a věrně spravovati“. Ku pomoci tohoto řízení poroučí dále Zachariáš z Hradce, „své vždycky věrné milé poddané purgmistra a konšele“ města svého Telče „nynější i budoucí“, aby toho všeho, co se v nadaci píše a po-

rouči, věrně a právě ochraňovati a říditi pomáhali. „Jestli by pak, čehož milý Bůh uchovati rač, kdy rod pánův Hradeckých mužského pohlaví sešel, anebo že by od rodův panův Hradeckých zámek a město Telč odešlo, prodáno a zastaveno bylo“, tehdy nic méně zavazuje všecky nové držitele zámku a města Telče, „též aby byli povinni tomu všemu zadosti bez porušení učiniti a z toho nevystupovati“.

Listina má velikou pečeť visecí a vlastnoruční podpis pana Zachariáše z Hradce, kterýž na Telči tolik důkazů ušlechtilého ducha i srdce svého na stálou pamět budoucím byl zachoval.

V listině další, jejíž datum 1586 „v sobotu po slavném hodu veselého vzkříšení syna božího“ (č. XIII.), zavazují se purkmistr a konšelé města Telče, že chtí se v tom „tak podle téhož poručení Jeho Milosti Páně věrně a právě poslušně zachovati a czož týž obdarování J. M. P. v sobě obsahuje, nad tím všelijaký pozor míti a těm chudým lidem k užitku přivozovati bez úhony“.

Listina má pečeť městskou.

Nedlouho potom r. 1590 na zámku Hradci „ve středu po památce svatého Havla“, na základě smlouvy mezi Adamem z Hradce na Hradci, Hluboké, Telči a Polné, JMC. radou a komorníkem a nejvyšším kancléřem království Českého a Tasem Meziříčským z Lomnice na Jemnici, hradě Veveří a Velkých Němčicích, nejvyšším sudím markrabství Moravského, pak Janem Hodějovským z Hodějova a na Markvarci a Jiříkem mladším Vratislavem z Mitrovic a na Záleší, prodány s dorozuměním purkmistra a konšelů Teleckých vesnice Markvartice a Chlistov ve prospěch špitálu Hynkovi Brtnickému z Valdštýna a jeho erbům za 1500 zlatých (č. XIV.). Stalo se to pak z té příčiny, že „špatní užitkové odtud k témuž špitáli sou vycházely, a více třidceti zlatými toho všeho ročně se užívati nemohlo; k tomu nemálo platův a robot z dědin, luk a za pastvy (jsauce tíž lidé Chlistovští a Markvarečtí grunty urozeného pána, pana Hynka Brtnického z Valdštýna a na Brtnici, nejvyššího komorníka markrabství Moravského, všudy vůkol obklíčeni) dávati sau pánu povinni byli“. Mimo to i z toho ohledu, že „počítajíc na mnohé dobré v markrabství Moravském obecné berně“, bude již z jistiny stržené „mnohem větší i dvojnásobný užitek k častopsanému špitáli vycházeti“.[73])

K listině přivěšeno šest zachovalých pečetí, z nichž pět patří výše uvedeným pánům a poslední obci města Telče.[74])

V tento čas, ač neznámo určitě, jakým způsobem, dostala se ku špitálu ves Domašín u Studené na Telecku, kteráž nadále jakožto majetek špitálu se jmenuje. V urbáři Teleckém z r. 1654 jest zaznamenáno, že náleží Domašín městu Telči „platem z gruntův“, kdežto „z jiter“ platila JMP. hraběti.[75])

---

[73]) Kup zaznamenán v B. D. Z. XXVII., p. 193 autor. přepisu orig. p. 52.

[74]) Z listiny této dovídáme se poprvé, jakým způsobem vsi Markvartice a Chlistov k špitálu se dostaly: „Jakož jest někdy urozený František z Libivé, dobrým a křesťanským aumyslem ve vsi Chlistově lidí osedlých a dědičných svých sedm a ves Markvartičky blíž Chlistova ležící celau a v ní lidí osedlých jedenáct, s platy, lesy, porostlinami, rolími, lukami, vodotočinami, rybníčky a s tím se vším příslušenstvím, jakž toho sám v držení a užívání byl, beze všeho umenšení a všelijaký vejmínky odkázal a nadal k špitáli Teleckému pro snadnější vychování chudejch lidí v něm; a nad tím vším nadáním jest pozůstavil panství a vochranu rodu pánů z Hradce a sešel-li by ten rod, tehdá též panství a vochrana na rod pánů z Lomnice a na erby jejich aby připadlo.“

[75]) Urbář v archivu panském v Telči str. 154.

Později neplatili Domašínští ku špitálu, vykonávajíce za to roboty na pozemcích jeho, kteréž roboty potom ve století XVIII. až do dob nových platem 148 zl. vynahrazovali.[76])

Ku konci budiž tu ještě za příčinou úplnosti podotknuto, že z veškerého zboží, kteréž v listinách právě uvedených jakožto majetek špitálu jsme byli poznali, zůstaly dosud jen některé pozemky ve Velkém Pičíně. Přes to však nabyl špitál během časů za různými příčinami dosti značného jmění, kteréž s umenšenou již nadací pana Zachariáše z Hradce, a ovšem zasprávy svědomité, zabezpečiti může navždy nejlepší existenci starého založení pánů Hradeckých.[77])

Oddělení třetí obsahuje výsady a obdarování pořádků cechovních, kteréžto listiny teprve nyní v archiv městský sneseny.

Nejstarší jest „obdarování“ cechu řeznického pánem Jindřichem z Hradce r. 1490 „ve středu den sv. Blažeje biskupa“.

Potom následují dle stáří: Obdarování řemesla ševcovského a koželužského Adamem I. z Hradce r. 1513 „ve čtvrtek ochtáb den božího Těla“.

Obdarování řemesla tkalcovského též Adamem I. z Hradce dto. „na Hradci v první neděli v postě v den sv. Valentina“ l. p. 1524.

Obdarování cechu krejčovského od Zachariáše z Hradce dto. „na Telči ve středu den památný svatých třech králův“ l. p. 1563.

Obdarování řemesla kožešnického od Zachariáše z Hradce dto. „na zámku v Telči 1578 v sobotu před památkou sv. Matouše“.

Obdarování řemesla kamenického, truhlářského, sklenářského od Jáchyma Voldřicha Slavaty dto. „na Telči ve čtvrtek po svatém Jiří“ r. 1601.

Obdarování cechu pekařského, hrnčířského a mlynářského od Jáchyma Voldřicha Slavaty dto. „na zámku v Telči v pondělí po svatém Jakubu apoštolu božím“ r. 1603.

Obdarování cechu bednářského, kovářského, kosařského a kolářského od Lucie Ottilie z Hradce r. 1604 „v pondělí po božím Těle“.

---

[76]) „Die Markgrafschaft Mähren“ etc. von G. Volný VI. B., S. 519.

[77]) V témž urbaři čteme na str. 428: „Vzácné a slavné paměti vysoce urozený pán, pán Zachariáš z Hradce (titul) tento špitál u Matky boží na Starém městě založiti a při tom štědrou almužnou chudé pro obživení opatřiti ráčil, jakž výpis té fundací na listu 267 patrně vyměřuje. A k tomu náleží dvě vesnice, totiž: Pičín a Domašín za Studenou. — Na ten čas nachází se v něm lidí chudých 16, mají své náležité opatření a vychování. — Užitky téhož špitálu: Jest k němu roli za lán, kteréžto poddaní špitálští robotou obdělávají. Na ten čas chovají v něm dobytka: Voli tažné 2, krav dojných 10, jalového 5, ovec přezimují 10; svinského pokolení několik kusů a drůbeže pernaté mnoho. — Rybníkův mají sedm a sází se do nich na kapry 23 kop, ti toliko na jedno teplo se dávají. Rybníky na vejtah dva, sází se do nich 15 kop. Lesu borového pěkného mají několik léčí, v němžto každoročně 100 sáhů dříví k palivu poddaní dělají. Platí se jim od sáhu po 2 gr. alb. — Chudým do špitálu každoročně vedle jejich fundací toto se dává od zámku: Z převedených peněz panství Polenského 10 kop mor. Piva bílého každý týden 2 vědra. Z rybníka Zármutku, když se loví kaprův 1 kopu, štik 10, drůbeže 3 vědra. Z rybníka Komorníku kaprův 1 kopu, štik 10, drůbeže 3 vědra. Plodu tříletého na kapry co by potřebovali, vepře 2, skopcův 8, zvěřiny solené 8 mis. — Vína ke čtyřem slavnostem každému žejdlík jeden; sena z vobor do špitálu dovážeti mají fůry 2; žita na chleby 60 měr, pšenice 4 míry, hráchu 2 míry, máku na olej 1½ měr, vajec 2 kopy, sukna prostého postav jeden. — Mimo to vychází ouroku a loučného platu na ně každoročně 18 kop 20 gr — Ouroku v Pičíně: Platu stálého od 10 osedlých ve vsi k špitálu patřící Pičíně jednou v rok 19 kop 20 gr. alb. — Z Domašína nedávají žádných platův.“ Tak bylo za Slavatův, o čemž doslovně čteme i ve druhém urbáři Teleckém z r. 1654, kterýžto urbář v archivu Jindřichohradeckém se nalézá. Za zprávy tyto i jiné děkujeme mnohokráte již osvědčené laskavosti pana archiváře Fr. Tischera.

Obdarování cechu mydlářského od Viléma Slavaty r. 1650 „ve Vídni osmého dne měsíce srpna", a konečně obdarování cechu tkalcovského od Ferdinanda Viléma Slavaty z roku 1665.

Obdarování tato byla vždy následujícími majiteli panství Teleckého potvrzena.

Drobnosti historické.

Sděluje *Ant. Rezek.*

IX. Dva příspěvky k dějinám moravským.

A) V archivu Třeboňském zachoval se orig. listu (č. 1976.) o sporu Jemnických Lichtenburků s pány Bítovskými, kterýž vročen jest v archivu jmenovaném do r. 1467. Já mám proti tomuto vročení podstatné námitky, avšak k jinému resultátu nedošel jsem pro sporost ostatních památek tohoto druhu. I vydávám list ten, jak jsem ho věrně opsal: na Moravě zajisté některému badateli přijde vhod a v souvislosti s ostatními událostmi určí se, kam náleží.

Službu naši vzkazujeme urozený pane příteli a švagře milý! Jakož tebe tajno není, kterak v Praze královy mti rozkázáním zaručení se stalo na pana hajtmana Moravského o všecky věci, kteréž jsú mezi námi a panem Smielem Bietovským a strýcem jeho panem Janem Sirotkem, zvlášče králova mt. psal panu Smielovi, zejména v tom psaní jeho mt. dotýče, o témž Sirotkovi, aby nám v té míře žádnú věcí nepřekážeti ani kterým obyčejem na nás a naše lidi sahali až do ohledání nebo vyrčení páně hatmanova. A v tom zaručení a mimo také královy mti. psaní, tyto věci nám a našim lidem se stalo ode pána Smila a ode pána Jana Sirotka a jich služebníků z hradu Bietova: Item najprve pan Jan Sirotek lesu bránil prodávati a lidi z nich honil, aby nekupovali, rychtáře a hajného našeho Zdešovského zbil a s vytrženým mečem honil, chce jej zamordovati; a nyní o svatým Jiří, když nám poplatky sebral, ty jemu v též naší vsi mocí vzal a nesl na Bietov; lidem našim překáží, mordy hrozí, aby k nám nechodili a poplatkuov nám nevydávali. Item pan Smiel dvůr náš vlastní mocí tieží, lesy naše k svým potřebám svévolně mejtí, zloděje na smrt odsuděného v Budějovicích s práva kvaltem vzal, také služebníka našeho u velikú sobotu zbil, přivolav jeho k sobě na pole; ty i jiné mnohé kusy nám se od nich svévolně a bezprávně dějí a my mohúcě z božie pomoci takému bezprávie se brániti a odepříti, pamatujem na králový mti. rozkázání a na to zaručení i prosíme milý pane! jakožto přítele a švagra svého milého, aby ráčil na královu mt. tuto naši žalobu vznésti, ať jeho mt. ráčí v tom naši poslušnost a pokoru znamenati, že jsme od nich až do tý chvíle mnohé příkoří trpěli a ať se v tom ráčí mieti jako pán náš milostivý a ráčí nám toho dopřieti, abychom se z božie pomoci a přátel svých radú takému bezprávie mohli brániti, poněvadž nám od nich nic nemůž držáno býti. Jakož v témž také píšem knězi biskupovi, panu Zdeňkovi a panu Donínskému, věřiece vaší mti. s plným doufáním, že před královú mtí. ty věci lépí než my vypsati umíme, ráčíte vysloviti Datum Jemnic dominico die ante Rogationum.

Urozenému pánu panu Jindřichovi, [1]) příteli a švagru našemu milému.

[1]) ze Švamberka či z Rosenberka?

*

B) Ctibor z Cimburka dává Janovi z Ludanic i synům jeho svědectví, že ve válkách minulých vždy věrně stáli po straně krále Jiřího. [2])

Já Ctibor z Cimburka a z Tovačova, haitman markrabstvie Moravského, oznamuji tiemto listem všem vuobec, před něž přijde, že za válek a ruoznic těchto časóv nynie nedávno pominulých, kteréž sú byly vznikly za kralovánie najjasn. kniežete a pána p. Jiřieho sl. pam. krále Českého a za haitmanstvie kněze Viktorina, urozený pán p. Jan z Ludanic a z Rokytnice staršie vždycky věrně a upřímě k JMti již psanému králi se jměl a zachoval, mnohé škody a záhuby pálením i braním bera, JMti protiv nepřátelóm pomábaje a s JMtí a s námi, kteříž sme se JMti přídrželi zde v zemi této krále již psaného, i lidi své na poli mívaje, a nic odporného ani protivného protiv JMti jest neučinil, ani s zámku svého činiti dopustil. A po JMti smrti též za krále Vladislava krále Českého k JMti a ke mně jest hleděl, jako k haitmanu od JMti v této zemi ustavenému, zachovávaje se pokojně i s syny svými, nic strannieho proti JMti nehledě, až pak i všemohúcí buoh tento pokoj a smlúvu mezi králi Jich Mtmi zjednati a spósobiti ráčil jest. I jestližeby na již psaného p. Jana aneb na syny jeho kto pravil, žeby co válečného aneb strannieho proti JMti králi Vladislavovi již jmenovanému v časích nahořepsaných učinili aneb jednali, na tomby jim krátkost činil. Neb mi to jest dobře svědomo i jiným obyvatelóm tohoto markrabstvie, že sú protiv Jich Mtem králóm již psaným věrně a upřímé se zachowali a jměli, jako na dobré pány sluší. A to netoliko listem, ale i ústně seznati bych chtěl, kdyby jim toho potřeba byla. Tomu na svědomie pečet svú vlastní k tomuto listu přitisknúti sem kázal. Jenž jest dán na Tovačové, v úterý po S. Valentinu (15 Febr.), léta od narozenie syna božieho tisícieho čtyřstého osmdesátého počítajíc.

(L. S.)

X. Smlouva o zámek Risenberk, jejž rytířstvo i města krajův Plzenského a Prachenského koupili od Wolfa z Janovic r. 1497. [3])

Léta Božího tisícieho čtyřistého devadesátého sedmého. My, rytieřstvo a města královská kraje Plzenského a kraje Práchenského, totižto Plzeň, Klatovy, Domažlice, Střiebro, Piesek, Vodňany, Sušice, známo činíme těmito cedulemi vyřezanými a na pargameně psanými, ktož je uzřie aneb čtúc slyšeti bude, že jsme Ryzemberk kúpili za šestnáct tisíc kop i se všemi silnicemi společně a nerozdielně, sobě i svým budúcím, a za to všichni společně se vší pilností krále pána našeho milostivého i tudiež kniežat JMtí i pánuov JMti prositi máme, aby nám ten zámek Ryzemberk společně ve dsky zemské vložen byl; pakli bychom toho na JMti dosieci nemohli, tehdy pan Wolf má ten zámek se všemi důchody, sobě tu nic nepozůstavujíce, ve dsky zemské vložiti rytieřstvu tomu, ktož ten zámek platiti budú i jich dědicóm. A my, všecko rytieřstvo, ktož ten zámek ve dskách mieti budem, slibujem za se i za své budúcie, že ten zámek má odevřen býtí pánóm městom svrchupsaným tak volně i svobodně jakožto rytieřstvu. A ktož co dá z rytieřstva aneb z měst k zaplacení toho zámku, to všecko v jedna

[2]) Archiv Třeboňský (č. 3262).
[3]) D. č. V. 1. 4C6. Z archivu Třeboňského č. 3385 (přepis).

registra zapsáno býti má. A když by jací důchodové byli, ješto bychme se děliti o ně měli, tehdy každý bráti proti summě své: ktož jest věčšie summu dal, ten viec beř. Než zámek Ryzimberk má tomu, ktož jest najméň k zaplacenie zámku dal, k jeho potřebě odevřen býti, jako tomu, jakož jest najviec dal, kdež na tyto cedule ležie listové od rytieřstva kraje Plzeňského v Plzni a od rytieřstva kraje Prachenského v Písku, a u každého listu jsú tři diery pečetem prořezané, a v každé dieře jest deset pečetí přivěšeno a na každém pendili jest toho jistého jméno (Rkp. „jiného") a odkud se píše, napsáno. Kterýmižto listy sami sě i své budúcie zavazujem, kdež ti listové sami v sobě tu věc držie a zavazují. A ode všech měst svrchupsaných leží jeden list k věrné ruce rytieřstva z obú krajuov svrchupsaných u pana Vintrberského na Vintrberce, a druhý list leží u pana Václava na Rúpowě. A dále máme sobě čtyři starší voliti, dva v kraji Plzeňském a dva v kraji Prachenském, a ti mají v tom státi za dvě letě, a potom každý rok dva z toho úřadu puštěni býti mají, jeden v kraji Plzeňském a druhý v kraji Prachenském, a to sě dáti má v úterý velikonoční. A mají s panem purkmistrem Plzeňským spolu jinému zemenínu toho kraje psáti, komuž sě jim zdáti bude, dávajíc jemu znáti, že za staršieho volen, aby k tomu přijel. A toho žádný odpírati nemá, aniž muož. A druhý rok má starší býti volen v Klatovech též skrze staršieho a pana purkmistra jich, a třetí rok týmž obyčejem má volen býti v Domažlicech a čtvrtý rok volen má býti v Stříbře týmž obyčejem, a potom vopět v Plzeň. A tak vždycky má jíti okolo *to* (Rkp. „*toho*") volenie wšecka léta budúcie. A v kraji Prachenském týmž obyčejem staršie volen býti má: první rok na Piesku, a druhý v Vodňanech, a třetí v Sušici a tu též okolo to volenie státi všechna léta budúcí. A žádný starší dvú let pořad na tom úřadě dél býti nemá krom najprvnieho; tomuť se dostane tři býti. A ti starší naši toto na práci mieti mají: najprv, o hajtmana na zámek aby sě starali, a kdyžby hajtmana na zámek vsadili a to opatřili, aby ten jistý hajtman jim slíbil toho zámku k společné ruce rytieřstvu a městom chovati věrně a právě; žádného aby na zámek nepouštěl, leč by ho dobře mocí býti mohl. Dále aby každý rok staršie na zámek přijiežděli, ta dva staršie z Plzenska okolo patnácti neděl, a ta dva starší z Prachenska potom též okolo patnácti neděl.

A potom třetí všichni čtyřie aby na zámek přijeli a počet přijeli; pakliby bylo potřebie častěji na zámek přijiežděti, to vše buď. A každý příjezd aby zámek opatřieli, kterak sě chová, aneb jestli potřebie co opraviti aneb dělati, o to péči mají mieti pilným (Rkp. „plným") opatrovaním. A když sě který staršie voliti bude, každý má slíbiti v tom, což na práci má mieti, že se v tom věrné a pravě zachovati k rytieřstvu i k městuom. A také každý z nás má lidem svým zapovědieti, aby žádný v kostky ani v karty nehrál o penieze; pakliby kto hrál tehdy, když to pán jeho zvie, má jej kázati vsaditi a má s něho sobě k ruce prostici soli vzeti a k tomu xxx gr. bielých, a ty má v obci u toho staršieho, kterýž jemu najblíž příseděti bude, položiti. A také z nás rytieřstva a měst svým hostem při žádném veselí na večeři viec šesti krmí dáti nemá, a na obědě sedmi; a to i s pánevným počítajíc; než mazancuov a tykancuov a ovoce, toho za krmě počítati se nemá. To každý zná, že o tom každý tak syt muož býti jakoby jemu dáno bylo dvaceti krmí, a že to nic nenie než hřiech a marná chlúba a útrata daremnie. Pakliby kto krmí viec dal, ten jest V kop gr.

pokut propadl, a ty ve dvú nedělí ú staršieho sobě najblíž přísediecieho položiti má. A žádný sedlák aby na večeři i na obědě viec pěti krmí nedával. Pakli který viec krmí dal, tehdy pán jeho má s něho sobě k ruce prostici soli vzeti, a nám ku obci kopu gr. bielých.

Item, což se tkne zlodějuov a morduóv pro lúpež, toho my se všichni, ktož v zámku Ryzmberku spolek máme, vystřiehati máme, a nemáme sě toho dopúštěti, a z nás žádný o tom věda, takových pod sebú trpěti nemá. A rytieřstvo, města i jich poddané, vystřiehati s obú stran, jedni druhých brániti skutkem i raddú máme, věrně, a právě křesťansky, beze všie zlé lsti. A jestližeby sě kde komu škoda stala, ktož pokřik uslyšie, ti honiti mají, a dále v městech volati mají, komu sě jest stalo, a který den a kterú hodinu, a ti všichni, ktož o tom provolanie uslyšie, na kohož by domnění měli, mají sě na to ptáti, kde jest tu hodinu byl, a ktož by sě z toho vyvésti nemohl, aby takoví vyzdvihováni byli.

A dále máme spolu přátelsky a laskavě nakládati, a jedni druhých k lehkosti, k hanbě, k škodě z úmysla strojiti nemáme, a také svad, haněnie, pobiedek, což najdél budem moci, varovati sě máme. Pakliby kto přes toto přátelské spojenie naše koho zhaněl, tehdy ten komuž se stane, má sě utéci k staršiemu svému, a staršie má jemu list dáti k tomu, od kohož by sě jemu stalo, aby před ním stáli na den jmenovitý. A žádný viec sebú tří přátel bráti nemá; a tu témž (sic) staršie aby k sobě z každé strany po přieteli vzal, a je aby vyslyšel. Jestliže jest jej pravdú zhaněl, proto vždy má jemu takto napraviti: milý přieteli! což sem proti tobě učinil, prosím tebe pro Pána Boha, odpusť mi to. A k tomu u téhož staršieho pokuty položiti má dvě kopě gr. bielých. Pakli jest jej křivdú zhaněl, tehdy má takto napraviti a řka: milý přieteli, což jsem proti tobě učinil, křivdúť sem učinil, a prosím tebe pro Buoh i pro Matku Boží, odpusť mi to. A k tomu má na též miesto dvě kopě gr. bielých položiti. Pakliby jeden druhého pobiedil, tehdy má takto napraviti a řka: milý přieteli, jakož sem tebe pobiedil, neměltť sem toho učiniti, a tomu věřím, že mi ses měl, mně i každému brániti. A prosím tebe pro Pána Boha, odpusť mi to. A k tomu též dvě kopě gr. na též miesto položiti má. A také žádný, ktož v této svornosti sme, nemá druhého kvapně poháněti, než mají tu věc na staršieho svého znésti a ten starší má jim o to rok složiti. A žádný s sebú nemá viec přátel vzeti než tři, a tu ten starší, bude-li je moci přátelsky smluviti, tehdy chvála buď Bohu; pakli nesmluví, mieti budú právo před sebú.

A také což kolivěk starší naši nám roky skládati budú, tehda ti dva, kteříž budú mieti spolu činiti, mají spolu toho staršieho z hospody vypraviti bez jeho škody, zda bychme sě tiem méň vádili. A také jestližeby kto z nás s kým súd před právem zemským měl, tehdá kteřížby toho času na hradě Pražském byli, ješto by s námi v zámku Ryzemberku spolek měli, máme spolu státi, a ktožby za to žádán byl aby mluvil potřebu toho jistého a hodil se k tomu, má to každý učiniti. Než jestliže by sě čeho přietele přirozeného tklo, ten bude mieti vuoli, proti přieteli státi i nechati, než proti žádnému žádný z nás státi nemá, ani podlé přietele přirozeného proti tomu, ktožby s námi diel měli v Ryzemberku.

A také žádný z nás bude moci práva svého na zámku Ryzemberku odprodati, ani dáti ani zastaviti, ani žádný z našich budúcích. A také žádný z nás ktož máme spolu Ryzemberk, nemáme proti sobě žádnú mocí povstávati, ani naši budúcí. Pakli by kto z nás mocí povstal proti králi JMti,

aneb žeby soud zemský rušil: tehdá na takového každého pánu svému milému a nebolito hajtmanu na JMti miestě usazeném pomoci máme, též i naši budúcí.

Item, jestli žeby kdy budúcí léta Pán Buoh války neuchoval, buďto žebychom toho času krále a pána měli aneb neměli, skrze nás. ktož v Ryzemberce spolek máme, ani skrze naše budúcie toho sě bohdá nestane, neb my tuto věc opatřiti máme. Jestližeby któ z nás jakú nesnáz počel, tak ihned starší naši takového každého k slušné a k spravedlivé, přátelské nápravě přivésti mají. Pakli nás toho napraviti nechtěl, tehdy starší naši tomu jistému mají kázati na Ryzemberk jeti, a dále mají hajtmanu rozkázati, aby jej do věže vsadil a z věže aby jeho nepúštěl, leč by tu věc tomu. komuž by křivdu učinil, napravil. Paklíby starších našich neposlúchal a do věže nešel, tehdy jest svú čest i vieru propadl, a k tomu mezi nás všecko, hrdlo i statek, a kdež jeho kolivěk budem moci dosáhnúti, máme jej beze všie milosti kázati stieti, a tomu jistému, komuž by byl křivdu učinil, z toho statku slušně napraviti máme, pokudž ten statek stačí; pakli co statku zbude, ten máme k Ryzemberku obrátiti k užitku nám všem.

Pakliby vždy válka vznikla v této koruně, tehdy tuto svobodu to rytieřstvo, kteréž by nemělo na čem usediti mieti máme, zase (sic) bude moci každý stěhovati svú manželku i svými dětmi, do kteréhož kolivěk města svrchupsaného bude chtíti, a odtud bude moci sjezdy činiti, holdovati, bráti, šacovati, ponuocku rytieřakú na miestě držeti, hrdel svých i město opatrujíc se vší pilností, mezi ponocnými dva aneb čtyři každú noc chodiec. A jestli žeby město rytieřstvu službu dávaly a za škody stály, tehdy má všech holduov i užitkuov polovici bráti, šacunkuov, vzatkuov, než polovici holduov městom jíti má. A jestli žeby Pán Buoh kterému městu svrchupsanému ščestie ráčil dáti, žeby porážku učinili, tehdy ty vězně rytieřské mají k starším našim zavazowati, aby sě ti na Ryzemberk stavili. A v těch spolek mieti mají všecko rytieřstvo, kteréž by válku z měst svrchupsaných, aby se těmi vězni rytieřstvo vyvarovalo (sic). Jestliže na které Pán Buoh porážku dopustiti ráčil, než což které rytieřstvo na kterém zámku dobudú holduov, šacunkuov, vzatky toho na každém miestě rytieřstvo užiti mají a z jiných měst rytieřstvo v tom nic mieti nemá (sic).

Item, což se tkne silnic Střieberské, Tepelské, Nayrské, Kdynské, těch my všichni hájiti máme, i ostřiehati se vší pilností, i což najdál budem moci, aby sě kupcóm, formanom škoda nedála, neb to znáti muožeme, lépli jich hájiti budem, a viec nám užitek puojde.

Item, takto Ryzemberk platiti máme: že my, rytieřstvo a města svrchu psaná máme sami z sebe i svých poddaných poruozně sebrati z každé krávy i z telete, kteréž se jest přisadila, i z každého koně bielý groš. A z každé ovce, z kozy, svině i z prasat přisazených bielý peněz. A páni měšťané, kteří krav nemají, aneb jich málo, ti také sebrati z sebe mají, což by bylo slušného. A kteří podruzi krav nemají, ti aby s hlavy bielý groš složili, též i podruhyně. A v tom sě každý upřiemně mieti má, aby to zúplna vybral konečně ve dvú neděli po svatém Havle; neb na ten čas penieze dávati máme. Již toho žádný obmeškati nemá, bychme pak skrze to lidem svým úroku prodlíti měli.

Item, jestli žeby nám kteříž páni JMt jakú nevuoli ukázali nesousedsky, ješto by nebylo z čeho pohnati, tehdy starší naši mají k JMti jeti, a JMti mají za to prositi, aby ráčili takovú věc mimo se pustiti, a ráčili nám

dobrú a sousedskú vóli okazovati, a že my JMti toho obsluhovati chceme. Pakliby JMt toho pro nás učiniti neráčili, tehdy mi se Jich Milosti túž měrú odplacovati máme všichni společně ꝛc.

XI. O příhodě pána z Janovic.[4])

Službu svú vzkazuji urozený pane Wolfe, tatíku muoj milý! Napřed bych vám přál štěstí i zdraví i všeho dobrého se vší vaší rodinú. A milý pane votče! dávám vám znáti o příhodě páně Janovského, co mu se jest přihodilo se paní Vešprocharovú, o zámek Lonci (sic), že jest byl vzal zámek paní a sám jej držel a sehnal její služebníky všecky dolů a také jest ani paní pustiti na zámek nechtěl. A tak jest několik dní zámek držel. A potom jest se paní sebrala s sedláky i dobývala ho i nemohla dobyti, i táhla dolů do druhého zámku odtud puol míle i položila se tu. A jeden služebník páně Janovského sešel dolů tu noc fortnú, i nezavřel po sobě fortny, a paní o něm zvěděla, že jest u frejieřky i dala ho jíti a on jí povědě, že není fortna zavřena. A ona ihned tam táhla, tu fortnú lidi do zámku pustila, i tak naň vpadli, že se musil dolů spustiti a nětco i zámku spálil a co tam měl, toho všeho tam nechati musil; pak nevím, jaký to konec vezme. A s tím daj pán bóh abyšte se dobře měli a zdrávi byli, toho bych vám věrně přál

Jiřík z Mladějovic.

Urozenému vladyce panu Wolfovi ze (sic) z Ryzumberskému, panu tatíkovi mému milému buď.

XII. O účasti Kutnohorských proti Turku l. 1532.

Sdělil prof. *Josef Šimek.*

20. července 1532 přešel Soliman Drávu u Oseka a táhl směrem k Moháči. Všecka města podávala se pokorně jeho moci, jediné Kysek vzdorně zavřel brány své, ač měl posádky jen 700 mužů. I oblehl Soliman město s ohromnou svou přesilou a již 9. srpna stal se první útok na Kysek; útoky se opakovaly a po dobu obléhání, jež trvalo 19 dní, bylo jich 13, město však nepadlo. Strach z Turka byl vůbec veliký, Kutnohorští pak, kteří 1529 ze strachu před Turkem hradby města svého spravovali, tentokrát přespříliš obezřele si vedli. Uvedenoť při sezení (11. čce.) starších a obecních k řeči, že „neznámí židé zde kupují za turecké zlaté a jest v městě domnění, že by od Turka byli zrádcové nějací". Toto domnění však pány šepmistry vyvráceno bylo tím, že židé, kteří dále než jiní lidé jedou, cizích peněz snadno dosáhnouti mohou a poněvadž mají listy od pána z Plavna, aby jim přáno bylo, by dále kupovali.

Nebezpečenství stávalo se však hrozivějším, když Soliman k Drávě byl došel. Tehda předstoupili faráři kutnohorští před pp. a vznesli, „kterak v tuto ránu, která na nás vložena od p. boha skrze Turka, přišli k nám listové od p. administratora a také k Vám od pánů Pražan, aby půst držán byl v středu každou, dokavadžby byla toho potřeba a hněv boží nebyl zkrocen". Páni uznali, že nutno boha o milost prositi, neboť „jako osel na most dotistěni jsouce, musíme se vůli boží podkloniti"; i žádali farářů, by na

[4]) Z archivu Třeboňského. Z času kolem r. 1517, č. 3708.

kázáních živě to předkládali, by lidé od hříchů se postili, sami však aby svorni byli a lid k lásce vedli. Processím aby také po kostele chodili. Zatím čekal již u Tullnu Ferdinand s vojskem 80.000 pěších a 6000 jízdných čítajícím, chtěje svésti rozhodnou bitvu s Turky, ku kteréž ovšem nepřišlo, poněvadž Soliman od Kyseku domů se byl vrátil. Vojsko Ferdinandovo bylo dílem španělské, dílem z říše německé a dílem ze zemí dědičných — tedy i z Čech. Sněm v Praze o sv. Filipu a Jakubu 1532 držaný ustanovil totiž, aby dal „každý podle jmění svého z 5000 kop gr. č. dva koně jízdné a k tomu z každého jednoho tisíce gr. č. dva pěší. [1]) Sestavivše dle tohoto sněmovního usnesení pomoc svou obeslali 26. července páni šepmistři určené vojáky na výpravu tureckou, dali je zapsati a napomenuli je, „aby předkem pamatujíce na pána boha v tom tažení se zachovali, škod nečinili lidem a na svých žoldech dosti měli. [2]) A když jiným nejvyšším hejtmanům v moc přijdou, aby tu, kdež postaveni budou, stáli a což na dobré náleží, učinili. Lidé na vojnu vydáni jsou tito: a) od obce a p. Mikuláše z Prachňan, [3]) Jana Melhúzského a starších erckafeřských: Pěší Jakub Sládek z Plzeňska, desátník, Michal Malec z Kaňku, Petr Zachař z Pelhřimova, Jan ze Vřešťova, Jan Smolař z Hradce Kr., Jan Branný ze Zbraslavic, Matouš Knap z Ledče, Vaněk Bavorovský z Bavorova, Marek z Kaňku, Tuma ze Zbraslavic, Petr od Hořepníka rybnikář, Martin ze Stradouně, Antoň z Rajova, Jan Vozka z Kaňku a Jan Šulka z Ledče pavezný. Jízdní: Jan Šlechta z Ledče, Jan Husáč z Hory, Vác. Chlad z Kopidlna. b) od pánů mincířů, p. Zacha a jiných k nim od pánů hejtmanů připojených: Pěší, Vác. Mazanec desátník, Jan Šrotýř, Jan Sochor, Jan Bártů, Jan Hradecký, Jan Šlichéř, Jan Peřina, Jan z Lesa, Jan z Cechu, Bílek hašplíř, Vaněk Bervic, Vaněk Kupec, Adam Ptáček, Jan Povozný, všichni z Hory; Kliment vozka z Prahy. Jízdní: Jan Suchý, Jiřík Růžička, Petr Jiráků, všichni z Hory. A jízdným a rajtharům za bezelstné škody připověděno, kdož by škodu obvedli a ukázali listem hejtmana. I oznámili, že koně mají; Jan Husáč koupil kůň od rychtáře z Nebovid za 5 kop. Jan Šlechta koupil kůň za 6 kop, Vác. Chlad za $5^1/_2$ k. od opata, Jan Suchý za 5 k. od Matouše, Petr Jiráků za 4 k. a Růžička za 7 kop od Špačka. A poručeno spravování toho vojska Jakubovi Sládkovi desátníku a Janu Šlechtovi jízdnému a Vác. Mazancovi desátníku a Janu Šrotýři.“

Odchodem uvedených vojáků uprázdnila se některá služebná místa, pročež hlásili se o ně žadatelé. Zejména poznamenáno jest, že „o úřad šlotýřský, kdež jeden (Jan Šrotýř) šel na vojnu“, ucházeli se Petr Vimberků, Zika Václav a Jan Švec hašplíř. Místo to dostal Jan Švec (27. čce.).

---

[1]) Sněmy české I. 362.; „a též také Horníci z toho, což na zemi mají statku, povinni jsou dáti“.

[2]) také na sněmu o tom bylo jednáno: „It. pro dobrou svornost, aby se lidem škody nedály a řád dobrý aby zachován byl, lidé z každého kraje aby společně táhli...“ dále o žoldu se praví: „jízdným nemá se výše platiti na měsíc, zbrojným, kteří poloudřeví míti budou než 10 zl. rýnských a jízdnému lehkému 6 zl. na měsíc, a pěšímu nemá více na měsíc placeno býti než po 3 zl. rýnských, zlaté počítajíc po čtyrmecítma gr. č. A pěším aby každý týden, když v poli budou placeno bylo a to proto: když by se jim pojednou na měsíc platilo, že by peníze prohráli, utratili a pryč běžíc lidem tudy škody, krádeže i jináč by činili“. Sn. č. I., 364.

[3]) V pamětech téhož M. z Prachňan čteme: „Táhli naši na Turky z Hory; dal jsem já jim svého šacunku 37 k. 20 gr. č.“ Paměti M. Dačického ed. Rezek I. 91.

Poněvadž pak na sněmu uzavřeno bylo, že „osoby, kteréž by sloužiti nechtěly, nežli se po městech, v městečkách i po vesnicích pováleti chtěly: že ti a takoví všichni mají bráni a vyzdvihováni i skutečně trestáni býti, jestližeby sloužiti nechtěli, mohouce sloužiti . ." [4]) obrátili se páni velmi přísně proti Vaňku Piknosému (8. srpna) a předvolavše jej na radnici, domluvili mu, „že v městě nic nedělá, jen se prochází a že se mu toho trpěti nemůže, neboť jest v podezření, co činí a čím obchodí; že mohl táhnouti proti Turku, když jiní páni a dobří lidé táhnou". Řezník Brož dostal se k vůli Turku „do trestání panského" (6. září). Rozzlobiv se jednou na pány řekl kdesi, „že žádá milého boha, by Turek zde byl pánem". I povolán jest na radnici a tu teprve mu domluveno, že kdežto „nikdo si nepřeje Turka pánem a všichni proti němu pomoc učinili, on že volá, jakoby KM. náš pán nespravedlivý byl. A poněvadž sám král proti Turku vytáhl, Brož pak Turku všeho dobrého přeje, vzat byl Brož, jak již uvedeno, „do panského trestání".

Vojsko, jež mělo býti najato dle sněm. usnesení na 4. měsíce, rozpuštěno bylo dříve, když Soliman byl od Kysku ku konci srpna odtrhl. O vrátivších se najatých vojínech kutnohorských dovídáme se však teprve v říjnu, kdy (7. ř.) „Jakub desátník děkoval pánům, že mu ty služby vojenské přáti ráčili a že pána žádného nemaje pánům se poroučí a přikazuje"; zároveň oznámil nehodu, která se mu byla stala, že koně při picování ztratil a za to že mu bylo 8 zl. zadržáno. Proto žádal velmi pokorně, by páni mu odpustili a službu propustili, neb se vše stalo tím, že se byl trochu podnapil a s koně spadl. Nežli se vzchopil, utekl mu zatím kůň! Zdali mu bylo 8 zl. odpuštěno, nevíme, patřilť kůň obci a záležitost nemohli šepmistři rozhodnouti, nýbrž musili ji vznésti na obecné pány; zápisu o tom jsme nenalezli. Také Jan Šrotýř vrátil se a dána jest mu dřívější služba, „protože zpráva o něm, že jest dobrý hemovník". Ještě r. 1533 stala se před soudem neblahá vzpomínka na výpravu proti Turku. Žalovalať Johana Stodolka Juzu, „že jí muže když táhli na vojnu zastřelil v Jihlavi. [5]) Juza se bránil a pravil, že neučinil všetečně, vždyť žili v dobrém přátelství. Když totiž v Jihlavi spolu za stolem seděli, měl Juza ručnici na stole nabitou, ale kohoutek nebyl natažen; tu někdo ručnicí hnul, snad ji vzíti chtěje, rána vešla a zabila Johaně muže. Páni vyslyševše usoudili takto, poněvadž „ne svévolně, nýbrž z nešťastné příhody se stalo, aby Stodolka Juzu na pokoji nechala; Juzu však pro neopatrnost, skrze kterou mnoho zlého se stalo, béřou do vězení". [6])

Nejnovější literat. hist. se zvláštním zřetelem ku dějinám českým.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber septimus ab anno 1410 usque ad annum 1419. Edidit Jos. Emler. Sumtibus societatis Historice Pragensis 1886.

Sedmá kniha konfirmací ku beneficiím církevním v arcidioecesi Pražské jde od 24. května 1410 až do června 1419. — Šestá kniha vydaná

---

[4]) Sněmy I. 365.

[5]) Tito dva mužové patřící do Kutné Hory bojovali asi v četě některého jiného města, neboť mezi uvedenými kutnohorskými bojovníky se nejmenují.

[6]) Zprávy vybrány jsou vesměs z Lib. mem. 1531—1534 fol. G 34, 36, 39, 40, 62. H 23, 39, 41, 54. A (druhá paginace) 36, 74.

1884 šla do dubna r. 1410, tak že objevuje se mezi koncem její a počátkem knihy této mezera necelého měsíce, což v předmluvě ke přítomné knize jest vyloženo tím, že v původním rukopise počátečný list již v dávných dobách byl vytržen. Ostatek vydání Emlerovo jest tak obezřetné a korrektní, jakož u knih předešlých. Důležitý registřík místní a osobní zpořízen jest pečlivě od kustoda archivu musejního Václava Schulze. — Historický Spolek trvalou zásluhu získal sobě vydáním památky této, čehož tím více vážiti sluší, poněvadž prostředky jeho jsou praskrovné, a poněvadž jednatel spolku a zároveň vydavatel konfirmací celé vícesvazkové dílo toto bez jakékoliv náhrady pro svou osobu k tisku uchystával. Dle sdělení učiněného ve valné hromadě Spolku Historického dne 16. prosince roku 1886 zbývající ještě dvě částky konfirmačních knih a sice jedna z doby válek husitských, druhá z doby po válce této, ve dvou, nejdéle ve třech letech též budou tiskem vydány a tím celá publikace, před lety zasloužilým Ant. Tinglem započatá, ku konci přivedena.

Dějiny středověké. Od konce století pátého až do konce století patnáctého. Sepsal prof. Fr. Šembera. V Praze 1886. Nakladatel J. Otto.

Sešit 21. zavírá v sobě dokončení úvahy o druhé periodě dějin středověkých, čímž také druhý díl práce páně Šemberovy jest ukončen. V tomtéž sešitu počíná se hned pak díl třetí kapitolami: 1. Hildebrand a Jindřich IV. Církev a říše od r. 1056—1064; 2. Hildebrand a Jindřich IV. Církev a říše od r. 1064—1073. Přejeme dílu tomuto mnoho zdaru.

Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové. Napsal Dr. František Bačkovský. Díl I. Období předbřeznové. V Praze 1886. Nákladem Fr. A. Urbánka. Sešit 18.

Tímto sešitem počíná se druhá část předbřeznového období literatury české, a pojednává se v něm obšírněji o Hankovi, Kamarytovi, Vackovi, Sušilovi, Jablonském, Chmelenském, Pickovi, Langrovi a Rubešovi. Leďacos zde dobrého, ale mnohem více vadného.

O činnosti jednoty českých Bratří na poli kulturním. O vylíčení se pokusil L. J. Kovářiček. V Praze 1886. Nakladatel Fr. A. Urbánek. (Paedagogické bibliotéky svazek CXIV.)

Spis tento považovati lze za pokus: vyložiti širšímu čtenářstvu význam Jednoty Bratrské na základě stávající literatury a spisů tiskem vydaných. Vedle všeobecného rozhledu po činnosti jednoty probírá se tu život a literarní působení Chelčického, Lukáše, Augusty, Blahoslava, Karla staršího ze Žerotína, Vácslava Budovce a Komenského; pak vylíčena jest činnost jednoty v literatuře a v umění (Jan Kupecký, Václav Hollar) a podána závěrečná úvaha o jednotě Bratrské. — Spisovatel přistoupil ku práci své s nadšením a zápalem pro jednotu; ale na druhé straně ani neznal úplně literaturu ani nezažil co četl; a tudíž nezpracoval předmět svůj tak, jak toho dnešní poměry vyžadují. Jednotlivosti některé podány jsou dobře.

Pánové Dačičtí z Heslova od jich počátku až na naše doby vůbec, jakož i Mikuláš Dačický z Heslova a jeho literarní činnost zvlášť Sebral a sepsal P. M. Veselský. V Hoře Kutné 1886. Nákladem Karla Šolce.

Hlavní zásluha přítomného spisku v tom spočívá, že podány životopisná data a doklady o rodině Dačických od smrti Mikulášovy (1626) počínaje až

na naše časy. — Co se starší doby týče, částečně opakují se a částečně porozšiřují dosud známé udaje o rodině Prachňanských a Dačických. Vše psáno jest s velikou láskou ba pietou ku věci. Úprava slušná.

Hrady a zámky české. Popisuje prof. Aug. Sedláček, illustrují bratří Liebscherové, V. Brechler a B. Kutina. Nákl. Fr. Šimáčka v Praze.

Dílu V. sešity 17.—18. (běžné číslo 87.—88.) obsahují popis a dějiny: Veliše, Brady, Pařezu, Jičiněvsi, Mostku, Slatin, Slatinek, Kostelce, Chyjic, Labouně, Bartoušova, Bílska, Lhoty Údrnické, Drahoraze, Střevace, Nadslavi, Samšiny, Všelib, Drštěkryj, Hubojed, Mačkova, Miličevsi, Nemyčevsi, Popovic, Cidliny, Doubravice, Tuřího, Lhoty Turské a Chlumce. — K sešitu 17. přidáno vyobrazení medailí a mincí rodu Šlikovského.

Doznati nutno, že prof. Sedláček ujal se úlohy neobyčejně rozsáhlé a že provádí ji tak, jak vůbec silám jednotlivce možno jest. Hrady a zámky v textové části jsou velikým skladištěm výsledků historického badání a na větším díle skladištěm dobrým, protože svědomitě a pečlivě shledáván jest material z pramenů rukopisných i pomůcek tištěných. V této stránce přejeme dílu jeho hojného zdaru a spisovateli svěžesti a síly, aby dílo zdárně započaté k dobrému konci přivésti mohl. — Co stránky obrázkové se týče, přáli bychom si velmi, aby vyobrazení přivedena byla v náležitou shodu s textem. a aby na účet textu obrázky se příliš nemnožily. Je to v interessu věci: neboť musí sobě nakladatelstvo přáti, aby dílo ku konci přivedeno bylo čím dříve tím lépe, a toho zajisté docílí se, když se textu v jednotlivých sešitech raději přimnoží než umenšovati bude. — Velmi cenné jsou přílohy erbů, mincí a mapek u každého z dílů dosud vyšlých.

Časopis Musea království Českého 1886. Redaktor Josef Emler. Ročník LX. Svazek čtvrtý:

Ještě několik listů Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi; M. Hattala, O pavlace Dalimilovy kroniky; Fr. J. Zoubek, O Komenského polemikách theologických. Příspěvky k poznání ducha i století jeho; J. Goll, Jednota bratrská v 15. století; J. Metelka, O pátém zeměpisném sjezdu v Německu; V. V. Zelený, Tomáš Pešina z Čechorodu; A. Patera, O božím umučení, staročeské rýmované skládání ze XIV. století: J. Goll, Několik slov k odpovědi na pojednání prof. Tomka „K objasnění básně o Oldřichovi v rukopise Královdvorském". — Ku konci přidán všeobecný rejstřík posledních desíti ročníků časopisu musejního. Viděti z něho, že v uplynulém desítiletí súčastnilo se pracemi svými v dotčeném časopise 98 spisovatelů více než dvěma sty rozpravami a články, z nichž více než dobrá polovice jest z oboru historického.

Slovanský Sborník. Redaktor Edv. Jelínek. Nakladatel J. Otto. Ročn. V. 1886. Číslo 11. a 12.

J. Štolba, Čenstochova; V. Vogezskij, Rozmluvy s hrabětem L. N. Tolstým; Edv. Jelínek, Z dějin společného života v Polsce; A. Černý. Literatura lužická po válce sedmileté; Dopisy Václava Hanky J. E. Purkyňovi; Příspěvky k dějinám slovanským; K. Kadlec, Spolková činnost Rusínů rakouských; A. Mattuška, Ze styků československých.

Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

